بسم الله الرحمن الرحيم

گىرافىك لايىھەلىگۈچى:
ئانار گاسىمووۋ

مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى:

ئالى كايا
ئانار گاسىمووۋ

ئالاقىلىشىش ئادرىسى:

mkadir2002@yahoo.com
Бишкек шаары, Алмата көчөсү, 4-б, 5-этаж
Тел: (00996312) 53 33 12

ئوسمان نۇرى توپباش

قۇرئان ۋە سۈننەت ئىقلىمىدا

ئىسلام، ئىمان، ئىبادەت

تۈركچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: مەھمەت قادىر

باشاق نەشرىياتى

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 7
ئىسلام ۋە ئۇنىڭ مۇقەددەس ئاساسلىرى 13
ئىسلامنىڭ بەش ئاساسى پرىنسىپى 32
كەلىمە شاھادەت ۋە ئىمان ئاساسلىرى 39
ئاللاھقا ئىشىنىش 46
پەرىشتىلەرگە ئىشىنىش 82
كىتابلارغا ئىشىنىش 83
پەيغەمبەرلەرگە ئىشىنىش 85
ئاخىرەتكە ئىشىنىش 95
تەقدىرگە، ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاھتىن بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىش 105
ئىككى نىشان 116
مىزاندىكى ئەڭ ئېغىر كەلىمە 122
ئاخىرقى نەپەستە 125
بۈيۈك شاپائەتچى 126
شاھادەتكە دەخلى يەتكۈزىدىغان ئىشلار 131
ناماز 141
نامازنى قانداق قىلغاندا تەئدىل ئەركان بىلەن ئوقۇغىلى بولىدۇ؟ 154
رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامىزى 160
ئىسلام بۈيۈكلىرىنىڭ نامىزى 161
بەش ۋاقىت پەرز ناماز 164

نەپلە نامازلار 167
جامائەت بىلەن بىرلىكتە ناماز ئوقۇش 176
يىگانە پاناھگاھىمىز ناماز 179
توغرا ئوقۇلغان ناماز 183
غاپىل ھالدا ئوقۇلغان ناماز 184
نامازدىن يىراق بولغانلار 185
ناماز بىر پەرقتۇر 187
خۇلاسە 188
فىقھى دەرىزىسىدىن تاھارەت، غۇسۇل، تەيەممۇم، ناماز 190
زاكات ۋە ئىنفاق 197
ئۆشرە 217
ئۆشرە-زاكات، سەدىقە بېرىشتە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار 228
فىقھى دەرىزىسىدىن زاكات 234
ھەج 237
فىقھى دەرىزىسىدىن ھەج ۋە قۇربانلىق 265
رامىزان ۋە روزا 269
فىقھى دەرىزىسىدىن روزا 290
ھېيت 291

كىرىش سۆز

بىز ئاجىز بەندىلىرىنى ئىمان نېمىتى بىلەن رىزىقلاندۇرغان ئاللاھتائالاغا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن!

ئىنسانىيەتنى زۇلمەتتىن يورۇقلۇققا چىقىرىشقا ۋەسىلە (سەۋەپچى) بولغان كائىناتنىڭ پەخرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دۇرۇت ۋە سالام بولسۇن!

ئەقىل ئىگىسى ھەر قانداق ئىنسان شۇنى ئوبلايدۇكى، دۇنيا غايىسىز يارىتىلمىغان. ھايات ھەر ئىنساننىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىلمىگەن. بۇ سەۋەپتىن ئىنسانىيەتكە پەيغەمبەرلەر ۋاستىسى ئارقىلىق جانابى ئاللاھ تەرىپىدىن ئىلاھىي تەبلىغلەر قىلىنغان.

«**ئەي ئىنسانلار! ماڭىدىغان يولۇڭلار سىراتى مۇستەقىم مانا بۇ!**» دېيىلگەن. قىسقىسى «**دىنىي مۇبىن**» ياكى «**ئىسلام**» دەپ ئاتالغان بۇ ئىلاھى تەبلىغلەر شۈبھىسىزكى، ئەبەدىي راھەتكە ئېرىشىش يولىدا پۈتكۈل ئىنسانلارنى غەپلەتتىن ئاگاھلاندۇرغۇچى، پانىدىن باقىغا يەتكۈزگۈچى ۋە ئەبەدىي سائادەتكە ئېرىشتۈرگۈچى بىر ئىلاھىي رەھمەتتۇر.

بۇ جەھەتتە جانابى ئاللاھنىڭ ئىنسان ئوغلىغا بەرگەن ئەڭ بۈيۈك نېمەتلىرىنىڭ بېشىدا «**ئىسلام**» نېمىتى كېلىدۇ. ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن تارتىپ كۈنىمىزگىچە بۇ ئىلاھى نېمەت بىلەن رىزىقلاندۇرۇلغان ئەھلى ئىمان ئىسلام بەرىكتى بىلەن يارىتىلىشىدىكى ئۆز جەۋھەرلىرىنى قوغداپ قەلبنى ۋە دۇنياسىنى جەننەتكە ئايلاندۇرغان. ئەمەلىي سالىھ (ياخشى ئىشلار)تا يوقىرى مەرتىبىگە ئېرىشكەن سالىھ بەندىلەر پەرىشتىلەردىنمۇ يوقىرى مەرتىۋە ۋە ماقاملار قازانغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىنساننىڭ تەبئى ئېھتىياجىنى قاندۇرىدىغان ئەڭ گۈزەل سائادەت نېمىتىگە مۇيەسسەر بولغان.

تارىختا يۈز بەرگەن كۆپلىگەن ۋەقەلەر شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، ئىنسان تەبئىتى ئىمان ھەقىقەتلىرى ئۈستىگە قۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن ئىنسان قەلبىنىڭ نۇرانى چوڭقۇرلىقىدا ھەقىقەت ھىسسىياتى، ئەقىدە ئېھتىياجى، ئاللاھقا قايتىش ۋە ئۇنى تونۇش ئىستىكى بار. بۇ خىل ئىنسان تەبئىتىدىكى ئېھتىياجلار تارىختىن باشلاپ كۈنىمىزگىچە ئىسلامچە ياشاش نېمىتى بىلەن ئايان بولۇپ كەلگەن.

ئەمىلىيەتتە **ئىسلام** تەۋھىد بىلەن پانى، بۇ غۇربەت ئالىمدە شۇنداق بىر لىقائۇللاھ (ئاللاھقا قايتىش) خۇشاللىقى پەيدا قىلىدۇكى، ئىنسانىيەت ئۈچۈن بۇنىڭدىن بۈيۈك مەنىۋى لەززەت يوقتۇر. بۇ شۇنداق بىر بەخت-سائادەتتۇركى، ئىستىقبالدىكى يەنى ئۆلۈمدىن كېيىنكى راھەت ۋە سىرلار

قەلبىتىكى ھاياجانغا باغلىقتۇر. ئەسھابى-كىرام ۋە ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭغان بەختىيار ئىنسانلار ئىسلامىيەتكە بۇ خىل سۆيگۈ يەنى لىقائۇللاھ ئاشقى بىلەن يېپىشىپ، جان ۋە ماللىرىنى بۇ يولدا پىدا قىلغان. ئىنسان تاقىتى ناھايىتى زور بەرداشلىق بېرىدىغان بىر ئىرادە بىلەن ئاللاھ رەسۇلىنىڭ يولىدا ماڭغان.

سالىھ بىر بەندە بولۇشنى ئارزۇ قىلغانلار ھاياتتا دىني ھاياجان ۋە ئىلاھى ھۆكۈملەر ئاستىدا ياشاشقا مەجبۇردۇر. ئۇنداق مۇسۇلمانلارغا خوش خەۋەرلەر بولسۇنكى، قەلبىگە ئىمانىنى، كۆكسىگە قۇرئاننى، ۋىجدانىغا گۈزەل ئەخلاقنى قويۇپ، ئەبەدىي سائادەتنىڭ خۇشاللىقىدا ياشىماقتا. چۈنكى دۇنيا ۋە ئاخىرەت سائادىتى بۇنىڭدىدۇر. يەنى ئاللاھنىڭ دىنىغا باغلىنىش ۋە ئىتائەتتىدۇر. بۇنىڭغا ئېرىشكەن بەختىيارلار سالىھلار دەپتىرىگە يېزىلىپ، جانابى ئاللاھنىڭ مۇھەببەت ۋە تەقدىرلىشىگە مۇيەسسەر بولغانلاردۇر. مۇقەددەس ئىمان ھەقىقەتلىرىدىن يۈز ئۆرىگەنلەر ئىلاھى ئازاپقا دۇچار بولۇپ، ئىككى جاھاندا بەدبەخت پېتى دۇنيادىن كەتمەكتە. دۇنيا ئۇلارغا تەبەسسۇم قىلمىغان ۋە مۇسىبەتكە ئۇچرىغان ۋاقىتلىرىدا ئۇلار ئۇچۈن كۆز يېشىمۇ تۆكمىگەن. بۇ جەھەتتىن ياخشى ياكى يامان ئەسلىملىرى بولغان ئۆتمۈشتىكى نەسىللەر، كەيىندىن كېلىدىغان نەسىللەرگە بىر ئىبرەتتۇر. ئۈستىمىزدىكى ئاسمان ئاللاھسىزلارغا قارشى بالا ياغدۇرغان ئۆتمۈشتىكى ئاشۇ ئاسماندۇر. ئۆتمۈشتىكى قۇياش فىرئەۋن، ھامان، قارۇن ۋە نەمرۇتقا ئوخشاش زالىملارنىڭ تەخت سارايلىرىنى يورۇتقان، ئاخىرىدا بۇلارنىڭ خارابىلىرىنىمۇ يورۇتقان قۇياشتۇر. بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسانىيەتنىڭ كۆڭۈل دۇنياسىنى بېيىتىدىغان ئاسمانمۇ يەنىلا ئىسلام ئاسمىنى، قاراڭغۇ زۇلمەتلەرنى يورۇتۇپ نۇرغا غەرق قىلىدىغان يىگانە مەشئەلمۇ ئىمان قۇياشىدۇر. بۇنداق بولغان ئىكەن ئادەم بالىسىغا يارىشىدىغىنى ئىسلام ئاسمىنى ۋە ئىسلام مەشئىلى ئاستىدا ئۆزىنى تونۇپ راببىنى تونۇشىدۇر. ئىنسان نەسلى بۈيۈك بىر ئالەمنىڭ كىچىك بىر مودىلىدۇر. ئۇنىڭ ئاددى تۇپراق تەركىۋىدە تەسۋىرلەشكە مۇمكىن بولمايدىغان ئىلاھى قۇدرەت سىرلىرى ۋە ھەقىقەتلىرى يوشۇرۇنغان. بۇ ئىنچىكە ھەقىقەت ۋە سىرلار بىلەن مۇجەسسەملەنگەن بىر ئىجادى بەدىئىسى كائىنات كىتابىنىڭ خۇلاسىسى، بارلىق مۇسھاپلارنىڭ (مۇقەددەس كىتابلارنىڭ) فاتىھەسىدۇر. ئىسلام ۋە ئىمان قىسقىسى بۇ مۇقەددەس تەركىپنىڭ ئىلاھى مۇھاپىزىتىنىڭ ماھىيىتىدۇر.

ئىماننىڭ غايىسى «لائىلاھە ئىللەللاھ» تەۋھىدىنى ياشاش، قەلبنى پەقەت ئاللاھقىلا ئايرىشتۇر. بۇ جەھەتتىن ئىمان ۋە تەۋھىدكە ئىلمىي، ئەخلاقى ۋە مەنىۋى پەزىلەتلەرگە ئىگە بولۇش بىلەن ئېرىشىش مۇمكىن. ئىماننىڭ ئىلمىي ئاساسىي «ئامەنتۇ» دەپ بايان قىلىنغان. ئەخلاقى ئاساسى ھەدىس-شېرىفلاردا بايان قىلىنغان ئەدەپ، ھايا، ئىپپەت، مەرھەمەت، شەپقەت، ئەپۇ چانلىق، سەۋر، تەشەككۇر، مۇھەببەت قاتارلىق گۈزەللىكلەردۇر.

ئىماننىڭ ئىجرا قىلىنىش ئاساسى قۇرئان، سۈننەت ۋە زاھىرى جازاغا مۇناسىۋەتلىك ھۆكۈملەردۇر. بۇلار ئىبادەت، مۇئامىلە ۋە ئەخلاقى پەزىلەتلەردۇر. ھەتتا يوللاردىكى زىيانلىق نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىشمۇ ئىماننىڭ يوپۇرماقلىرىدىن بىرسى ھېسابلانغان. بىر ھەدىس-شېرىفتا: «ھايا ئىماننىڭ بىر پارچىسدۇر» دېيىلگەن. (بۇخارى «ئىمان»، 16) يەنە: «پاكىزلىق ئىماننىڭ يېرىمىدۇر» (مۇسلىم «تاھارەت»، 1) «دىن نەسىھەتتۇر» (مۇسلىم «ئىمان» 95) قاتارلىق ھەدىس-شېرىفلارمۇ بۇ ھەقىقەتنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

ئىماننىڭ بىر مۇسۇلماندا يوقىرى پەللىگە چىقىشى سالىھ ئەمەل دەپ ئاتالغان ئاللاھ رىزاسىنى غايە قىلغان نىيەت ۋە ئىشلارغا باغلىقتۇر. قۇرئانى-كەرىم ۋە ھەدىس-شېرىفلاردا ئىمان ۋە ئەمەلى سالىھ (ياخشى ئىشلار) بىرلىكتە زىكىر قىلىنغان. چۈنكى نەپس ۋە روھ ئىلمىي ھەقىقەتلەر بىلەن،

بەدەن قىلغان ئەمەللىرىگە قاراپ ئەجىر ئالىدۇ. ئىمان نەزەرىيە بىلەن ئەمەس، ئاڭلاپ ھېس قىلغان ھەقىقەت ۋە ئىبادەتلەرنى سەممىيلىك بىلەن ئادا قىلىش نەتىجىسىدە كامالەتكە ئېرىشىدۇ. بۇ كامالەتكە يېتىشنىڭ لەززىتى بەزى مۇبارەك ئىنسانلاردا بارلىق پانى خۇشاللىقلارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ دۇنيادىكى ئازاپ-ئوقۇبەتنىڭ قايغۇسى ۋە ھالاك قىلىدىغان كۈچىنى يوق قىلىدۇ.

ئىمان ئېيتقانلىقى ئۈچۈن زالىم پىرئەۋن تەرىپىدىن قول ۋە پۇتلىرى كېسىلىپ خورما ياغاچلىرىغا ئېسىلغان سېھىرگەرلەر بۇ قىيىن-قىستاق ئالدىدا ئاجىز قېلىپ، ئېزىپ كېتىشتىن قورقۇپ قوللىرىنى ئېچىپ:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

«يا راببى! بىزگە سەبرى ئاتا قىلغىن ۋە جېنىمىزنى مۇسۇلمانلىق ھالىتىدە ئالغىن» (ئەئراف سۈرىسى، 126-ئايەت) دەپ يالۋۇرۇپ جانابى ئاللاھقا ئىلتىجا قىلغان. بۇلار شاھادەتنىڭ مەنىۋى لەززىتى ئىچىدە ئاللاھقا قايتقان.

ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردا سەممىي مۇسۇلمان بولغان تۇنجى ئىسەۋىلەر (ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەنلەر) سىرىك مەيدانلىرىدا ۋەھشى يولۋاسلارنىڭ چىشلىرى ئارىسىدا پارچىلانسىمۇ تەۋھىد ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇپ، ئىماننى مۇھاپىزەت قىلىپ، مەنىۋى لەززەتلەر ئىچىدە شاھادەت شەربىتى ئىچكەن.

بەدىنىگە بىر يىڭنە كىرىپ كېتىشىدىن قورقىدىغان سۇمەييە رازىيەللاھۇ ئەنھا (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) بەدىنىگە قىززىتىلغان تۆمۈر بېسىلغاندا بۇ مەنىۋى لەززەتنىڭ كۈچى بىلەن بەرداشلىق بېرىپ، ئىسلامدا تۇنجى ئايال شېھىتلىك مەرتىبىسىگە ئېرىشكەن. يولدىشى ياسىرمۇ كۈچ-ماغدۇرى قالمىغان، ياشانغان ۋە ھالىدىن كەتكەن بىر ئادەم بولۇشىغا قارىماي بۇ قىيىن-قىستاقلارغا بەرداشلىق بەرگەن. مۇشرىكلار ئۇنىڭ بىر پۇتىنى بىر تۆگىگە، بىر پۇتىنى باشقا بىر تۆگىگە باغلاپ تارتقان ۋاقىتىدىمۇ بۇ قىيىن-قىستاق ئالدىدا پىسەنت قىلماي «ئاللاھ، ئاللاھ» دەپ نىدا قىلىپ شېھىد بولغان. ھەزرىتى بىلالنىڭ قەھرىمانلىق داستانىمۇ ئوخشاشلا ئاللاھقا قايتىش خۇشاللىقىدا داۋاملاشقان. بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ئازغۇن ۋە كۆزى كۆرمەس مۇشرىكلارنىڭ ئېغىر قىيىن-قىستاقلىرى ئاستىدا قارا تېرىسىدىن قىزىل قانلار ئېقىپ تۇرسىمۇ «ئەھەد، ئەھەد، ئەھەد» دەپ نىدا قىلغان. بۇ قاتتىق ئازاپ ئاستىدا ئىماننىڭ مۇقەددەس كۈچى بىلەن لىقائۇللاھ لەززىتى تېتىغان. چۈنكى ئۇلار ئىسلام نېمىتىنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ھەقىقى مەنادا چۈشىنىپ يەتكەن ئىنسانلار ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككى دۇنيادا ئىلاھى لەززەتلەرنىڭ ئىشىكىنى سۆيگۈ ۋە مۇھەببەت بىلەن ئىزدەشنى بىلگەن. پانى ئۆمۈرلىرى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُواْ اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ
إِلاَّ وَأَنتُمْ مسْلِمُونَ

«ئى مۆمىنلەر! ئاللاھتىن لايىق بىر تەقۋا بىلەن قورقۇڭلار. مۇسۇلمانلىق ھالىتىدە جان بېرىڭلار.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 102-ئايەت) دېگەن ئىلاھى ئەمرلەر ئىچىدە تاماملىنىپ، ئەبەدىي ھاياتقا كۆچكەن.

ئۇلارنىڭ كەينىدىن كەلگەن مۆمىن نەسىللەر ئىسلامنى باشلىرىغا تاج قىلغان ۋاقىتلىرىدا ھەر زامان ئەزىز بولغان. بۇ نەسىللەردىن بىرسى ئوسمانلىلاردۇر. ئوسمانلىلار ئىسلامنىڭ باغرىدا: «ئۆزەڭگىسىنى سۆيۈشكە ئىنتىزار ئىدى، غەرپنىڭ ئەلچىلىرى» دەپ ئىپادە قىلىنغان بىر ئىھتىشام (قۇدرەت)كە يەتكەن ئىدى.

يىللارنىڭ ئۆتىشى بىلەن بۇ ئىپادىنىڭ ئەكسىگە قايتىشىدا ئەپسۇسكى، بۇ ئىنسانلار ئىسلامنىڭ روھىغا ئارقىسىنى قىلىپ، يالغان مۇھەببەتلەرگە ئالدىنىپ، ئىلاھى سۆيگۈنى يوقىتىپ قويۇش بىلەن يىقىلىشى باشلانغان. بۇ ئەھۋال بۈيۈك بىر مىللەتنى زىللەتنىڭ ئېغىر ئىمتىھانلىرىغا دۇچار قىلىپ، قەلب دۇنياسىنى قۇرۇتقان. ئۆز كىملىكىدىكى روھانى تۇيغۇلاردىن يىراقلىشىپ غەرپ تەقلىتچىلىكىگە ھەۋەسلىنىشتە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان. ھەيران قالارلىقى شۇكى، كۆنىمىزدە غەرپ دۇنياسى ئەسلىنى يوقىتىپ قويغان باتىل بىر دىنىنىڭ قىسقۇچىدا بولۇشىغا قارىماي ئىسلامنىڭ مۇقەددەس مەنبەلىرىدىن پايدىلىنىپ مۇۋاپپىقىيەتكە ئېرىشتى، ھەتتا ھىدايەتكە ئېرىشۋاتقان يەردە، بىزلەر نەپسىمىزنىڭ ئالدامچىلىقىغا رام بولدۇق. دىن جەمىيەتنىڭ بەخت-سائادەت ۋە كۈچ مەنبەسى بولۇشتىن چىقتى. بۇنىڭ ئورنىنى خۇراپاتلاردىن ئىبارەت روھسىز بىر ئىسكىلىت ئالدى. بىر ۋاقىتلاردا ۋەجد قەھرىمانلىرى، بەدىر ئارسلانلىرى، روھىدىن ئالەمگە رەھمەت ئېقىتقان ئالپ ئارسلانلار، قىتئەلەرگە مەدەنىيەت كۆتۈرگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەقدىرىگە مۇيەسسەر بولغان فاتىھلار يېتىشتۈرگەن ئىسلام ۋە ئىمان زىبدىلەندى. ئەپسۇسكى، بەزىلەر بۇ ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشنى غەرپنى غەرپ قىلغان ئۆز خەزىنىلىرىمىزنى تەرك قىلىۋاتقانلارنىڭ يولىدىن ئىزدىدى. نەتىجىدە ئىسلامىيەتنى ئالدىدا ئەمەلىي جەھەتتىن كۆڭۈللەردىن چىقىرىۋېتىپ، كېيىن ئېتىقادى جەھەتتىن قۇرۇتۇپ، روھانىيىتىدىن يىراقلاشتۇرۇشنى ئارزۇ قىلغانلارغا پۇرسەت توغۇلدى. بۇ مەنىۋى يىقىلىشتىن ئىزدىراپ چەككەن، ئېتىقاد، ئىبادەت ۋە مۇئامىلىدىكى جەلپكارلىق روھىنى يوقىتىپ قويغانلىقىدىن دەرتلەنگەن، قەلبى سۇنۇق مۇتەپەككۇر، پاكىستاننىڭ مەنىۋى داھىسى، شائىر مۇھەممەد ئىقبال بۇ ھەقتە مۇنداق دەرتلەندى:

«ئىست! ئىست! مۇھەببەتنىڭ تەسىرى ۋە ھاياجىنى قالمىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ تومۇرىدىكى قانمۇ قۇرۇپ كەتتى. نامازلارغا قاراڭلار، سەجدىلەر روھسىز، قەلبتە ھۇزۇر يوق، يۈرەكتىن كېلىدىغان ئۇ ئىلاھى جەزبە يوقالدى!»

«ئەي ئاشىق! ئەي كۆڭلىمىزنىڭ چوڭقۇرلىقى! ئەي بىز چاچقان ئۇرۇغ! ئەي بىز ئالغان ھوسۇل! شۇ ھالىمىزغا بىر قارا! تەبىئىتى تۇپراق بولغان ئىنسانلار ئەمدى يوق. بىزنىڭ خېمىرىمىزدىن ھازىر بىزگە يات بىر ئىنسان مەيدانغا كەلدى!»

بۇ سەۋەپتىن مىڭلارچە ئىمتىھانلار بىلەن ئۇچرىشىۋاتقان شۇ ئاخىر زاماندا ئەسھابى-كىرامدىكى لىقائۇللاھ، ئاشىق، ۋەجد خۇشاللىقىغا ئېرىشتۈرىدىغان ئىسلامنىڭ ئەزىز ۋە مۇقەددەسلىكىنى بولۇپمۇ مەنىۋى جەھەتتىن ئەڭ توغرا ۋە لايىقى بىلەن ئىدراك قىلىپ ياشاشقا ناھايىتى موھتاجمىز. ئىسلامنىڭ بۇ يىقىلماس قەلئەسىنىڭ ئىشكىلىرىنى قەستەن ياكى كەچۈرگۈسىز بىر غەپلەتتە دۈشمەنگە بېرىشنى ئىستىگەن ئالىم قىياپەتلىك ھىدايەت مەھرۇملىرى سەھنىگە چىقىۋاتقان كۈنىمىزدە بۇ ئېھتىياجنىڭ ئەسرى سائادەت ئىشتىياقى ۋە ھاياجىنى بىلەن قايتىدىن تىرىلدۈرۈلىشى تېخىمۇ مۇھىم بولماقتا. چۈنكى ئىسلامىيەتنىڭ روھانىيەت ۋە ھەقىقىتىدىن مەھرۇم قېلىش سىراتى مۇستەقىم يولىنى بۇزماقتا، بەشەرىي (ئىنسانى) ئازغۇنلۇق ۋە غەپلەت يوللىرىدا مىڭلارچە تۇزاق بىلەن ھالاك قىلماقتا. بۇنىڭ بىلەن ئەبەدىي بىر سائادەت ئەبەدى بىر پالاكەتكە ئايلانماقتا.

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ئىسلامنى روھانىيەت ۋە مەنىۋىيەت قارىشىدا «ھەقنى ھەق، باتىلنى باتىل» دېيىش دەستۇرى بىلەن تەقۋا ھالىتىدە ياشىشى زۆرۈردۇر. ئەڭ مۇكەممەل، ئاخىر

كىرىش سۆز

زامان دىنى ئىسلامىيەت بولغانلىقى ئۈچۈن تەقۋادا ئىسلامنىڭ ئەمرلىرىنى ئىشتىياق بىلەن ئادا قىلىش ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ئەسھابىنىڭ قەلب دۇنياسىدىن ئۆرنەك ئېلىپ، ئىماننىڭ ھاياجىنىنى ياشىشىمىز كېرەك. چۈنكى ئىمان دىن مەشئىلىنىڭ قەلبنى يورۇتىدىغان بىر ھايات بولۇپ، ئاللاھنىڭ نۇرى ئىچىدە ياشاشتىن ئىبارەتتۇر. تەقۋا كۆڭۈلنىڭ ئىلاھى نەزەرگاھ ھالىغا كېلىشىدۇر. گۈزەل ئەخلاق، ئىبادەت ۋە ياخشى ئىشلارنىڭ ھەممىسى تەقۋانىڭ ئالامەتلىرىدۇر. بىلىش كېرەككى، غەيرى مۇسلىملارغا ئوخشاش ياشايدىغان بىر مۇسۇلمانلىق ۋە مۇسۇلمانلارغا ئوخشاش ياشايدىغان بىر غەيرى مۇسلىملىق ئىنسان ئوغلىغا سائادەت ئېلىپ كەلمەيدۇ. ئاللاھ نەزىرىدىكى سائادەتتىكى ئەسرى سائادەت ئەسرى ئىسلام بىلەن لىقائۇللاھ ئاشقىغا ئېرىشىپ، قەلبى سەلىم (پاكىزە قەلب) بىلەن مۇسۇلمانلىقنى ياشاشتىن ئىبارەتتۇر.

بۇ ھەقىقەت بىزنى ئىسلامنىڭ مۇقەددەس ئاساسلىرى ھەققىدە كىچىك بىر ئەسەر تەييارلاشقا ئۈندىدى. بۇ يولدا مېڭىۋاتقان خىزمەت كارۋىنىغا قوشۇلۇپ، جانابى ئاللاھنىڭ رىزاسىغا مۇيەسسەر بولۇش مۇرادى بىلەن ئىسلام ۋە ئىماننىڭ بىر قىسىم ھەقىقەتلىرىنى ئىپادىلەپ بېرىشكە تىرىشتۇق. ئەسەردە ئىسلام ھەققىدە ئومۇمىي بىر مەلۇمات بەرگەندىن كېيىن كەلىمە شاھادەت ۋە ئىمان دەستۇرلىرى، ئاخىرىدا ئىسلامنىڭ ئاساسى بولغان ئىبادەتلەرنى مەنىۋى جەھەتتىن ئىزاھلاشقا تىرىشتۇق. چۈنكى ئىسلام بەندىسىنى ساغلام ئېتىقادىي، ئەمەلىي بىلەن قەلبى سەلىمگە ئېرىشتۈرگەن ۋە ئەھسەنى تەقۋىم (ئەڭ گۈزەل ئۆرنەك) سىرى بىلەن ئاللاھقا ۋاسىل بولۇش يولىدا تەرەققى قىلدۇرالىغان مۇددەتكىچە توغرا بىر شەكىلدە ئۆگۈتىلگەن بولىدۇ.

بۇ مەقسەتتە ئاجىزانە قەلەمگە ئېلىنىپ ھازىرلانغان بۇ ئەسەرنىڭ نەشىر قىلىنىشىدا بۈيۈك غەيرەت كۆرسەتكەن مۇھەممەد ئەلى ئەشمەئەلى ۋە باشقا كۈچ سەرپ قىلغان قېرىنداشلىرىمغا رەھمەت ئېيتىمەن. بۇ خىزمەتلەرنىڭ بىر سەدەقەئى-جارىيە بولۇشنى جانابى ئاللاھتىن تىلەيمەن. بۇ ئەسەر ۋاستىسى بىلەن ئەسھابى-كىرام مىسالىغا ئوخشاش كۆڭۈللەرنى ئىسلامغا رام قىلىش جەھەتتە بىر قەدەم ئالدىغا ماڭغۇزالىساق، بۇ بىز ئۈچۈن بۈيۈك بىر خۇشاللىق بولغان بولىدۇ.

جانابى ئاللاھتىن ئىسلام يولىدا نەمرۇتنىڭ قاتتىق زۇلمى، قانچىلىغان ئېغىر ئېمتىھانلىرى ئالدىدا مۇقەددەس داستانى مۇھەببەت، تەۋەككۇل ۋە ھەققە رىزا بىلەن ئاللاھقا قاراپ يولغا چىققان ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى ئايەت-كەرىمدە بايان قىلىنغان:

إِذْ جَاء رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«ئۇ رابىگە قەلبى سەلىم (پاك قەلب) بىلەن كەلدى» (سەففات سۈرىسى، 84-ئايەت) دېگەن بۇ روھى ھالەتتىن بىزلەرگىمۇ بىر ھەسسە ئاتا قىلىشنى تىلەيمەن! ئامىن.

ئوسمان نۇرى توپباش

ئۈسكۈدار- ئىستانبۇل

قۇرئان ۋە سۈننەت ئىقلىمىدا

ئىسلام ۋە ئۇنىڭ مۇقەددەس ئاساسلىرى

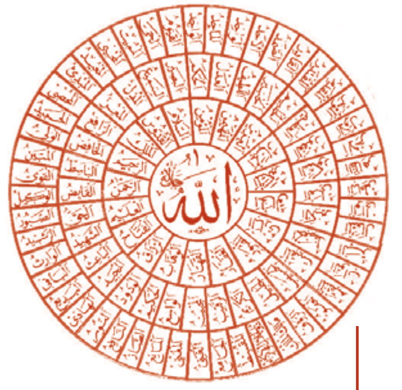

«ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرى بار.» (تاھا سۈرىسى، 8-ئايەت)

ئىسلام ۋە ئۇنىڭ مۇقەددەس ئاساسلىرى

تۇنجى ئىنسان ۋە تۇنجى پەيغەمبەر ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ داۋاملىشىپ كەلگەن دىنىنىڭ ماھىيىتى، ئاساسى ئوخشاشتۇر. ئاساسلاردىكى پەرق پەقەتلا ئىنسان ھاياتىدىكى ئۆزگىرىشلەردىكى ئىجتىمائى ھۆكۈملەردە مەۋجۇتتۇر.

بۇنىڭغا ئاساسەن ھەزرىتى ئادەمدىن باشلاپ ئاخىر زامان پەيغەمبىرىگە قەدەر بولغان ئىلاھى تەبلىغ مەھسۇلى ۋە ئىسمى «دىن» بولغان مۇئەسسەسەنىڭ ئاساسي مەزمۇنى بىردۇر ۋە ئۇنىڭ ئاساسىنىڭ ئىسمى «**ئىسلام**»دۇر.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بارلىق پەيغەمبەرلەر بىر-بىرىنىڭ ئاتىلىرىنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر، دىنلىرى بىردۇر.» (بۇخارى، ئەنبىيا، 48)

بۇ جەھەتتىن ئىسلام ئومۇمىي مەنادا دېيىلگېنىدەك، پەقەت قۇرئاننىڭ ئاساسى مەزمۇنى بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىغان. بارلىق ساماۋى دىنلار بەشەرىي (ئىنسانى) ئۆزگەرتىشلەر قىلىنىشتىن ئىلگىرىكى ھالىتى بىلەن بىردۇر. يەنى ئىسلامدۇر. بۇ ھەقىقەت قۇرئانى-كەرىمدە مۇنداق ئىپادە قىلىنغان:

إِنَّ الدِّينَ عِند اللهِ الإِسْلاَمُ

« **ئاللاھ نەزىرىدە دىن ئىسلامدۇر...»** (ئال ئىمران سۈرىسى، 19-ئايەت)

شۇنداقلا بۇ ئىپادە ئىنسانىيەتنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى بەخت-سائادەت دورىسىنىڭ پەقەتلا ئىسلام ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ ھەقىقەت باشقا بىر ئايەت-كەرىمدە تېخىمۇ ئوچۇق قىلىپ مۇنداق بايان قىلىنغان:

وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

«كىم ئىسلامدىن باشقا بىر دىن ئىزدىسە ئۇنىڭ دىنىي قەتئى قوبۇل قىلىنمايدۇ ۋە ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 85-ئايەت)

ئۇنداقتا ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ بەشەرنىڭ تاكامۇللىشىشىغا مۇناسىۋەتلىك بىر تەرەققىياتقا مۇيەسسەر بولغان قۇرئاندا كامالەتنىڭ يوقىرى پەللىسىگە چىققان ئىسلام نېمە؟

بۇ ھەقتە ئىلگىرىدىن باشلاپ كۈنىمىزگىچە بايان قىلىنغان ئىپادىلەرنى قىسقىچە ئىككى نوقتىغا خۇلاسىلاپ چۈشەندۈرىمىز.

1. ئېتىقاد (ئامەنتۇدا كۆرسىتىلگەن ئاساسلارغا توغرا ۋە سەممىي بىر شەكىلدە ئىشىنىش)،

2. سالىھ ئەمەللەر (ئىماندىن كېيىن جانابى ئاللاھنىڭ بىزدىن تەلەپ قىلغان ئىبادەت ۋە مۇئامىلاتلارنى ئىخلاس ۋە سەمىمىيەت بىلەن ئادا قىلىش.

ئىسلام بۇ ئىككى ئاساسنىڭ باغرىدا ئۆسۈپ يېتىلىپ، پىكىر ۋە ھەرىكەتلىرىمىزنى ئىلاھى نىزامغا باغلايدىغان تەڭپۇڭ ھالەتتىكى گۈزەللىكلەر ھالقىسى، ئەقىل، قۇلاق، كۆز، تىل ۋە قەلب ئوتتۇرىسىدا مۇقەددەس باغلار ئورنىتىپ ئاللاھقا يېتىپ بارىدىغان يولدۇر. ئىسلامىيەتتىكى مۇقەددەس ئاساسلار رەھمەت بولۇپ بىر تاشقا تامچىلىسا، ئۇنى تۇپراقتىن يۇمشاق بىر كۆڭۈلگە ئايلاندۇرىدۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن يىراق كۆڭۈللەر غەپلەت چۆللىرىدە قۇرۇپ كەتكەن تاشقا ئوخشاپ قالىدۇ. بۇ ھالەتتىن يەنە ئىسلام بىلەن قۇتۇلىمىز.

ئىسلام چۈشەنچە، ھەرىكەت، مۇئامىلە جەھەتتە ئىنساننى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە يوغۇرۇپ كامالەتكە يەتكۈزىدىغان ۋە قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا چىقىرىدىغان سائادەت چىرىغىدۇر. يەنى ئۇ پەستىكىلەرنى يۈكسەلدۈرەلەيدىغان تەسىر كۈچىگە ئىگىدۇر. بىر تۇپراق باركى، ئۆزىگە تىكىلگەن قۇرۇپ كەتكەن تال-پۇتاقلاردىن كۆزنى قاماشتۇرۇپ، كۆڭۈلگە ھۇزۇر بېرىدىغان خوشپۇراق گۈل-چېچەكلەر يېتىشتۈرىدۇ. نۇرمال بىر ئادەمنى پىشىپ يېتىلگەن بىر ئىنسانغا ئايلاندۇرىدۇ. ھەقىقەتلەرنى ئەسلى ھالىتىگە كەلتۈرۈپ تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرىدۇ. ئىنسان كائىنات سىرلىرىنىڭ بىر سەرمايىسى بولىدۇ.

بۇ جەھەتتىن ئىسلام ئەبەدىييەت سەپىرىدە ئىنسانلارنى زىيانغا ئۇچراتماي ئىلاھى نېمەتلەر ماكانى جەننەتكە يوللايدىغان يېگانە سىراتى مۇستەقىمدۇر، ئەبەدىي بىر نېمەتتۇر. بۇ نېمەتنى شائىر مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

قەلبكە كەۋسەر سۈيى، بىر ئابى ھايات، دىنىي مۇبىن،
ئۇنى ئىچكەنسىرى ياشنايدۇ بىز بىلەن ئاسمان-زېمىن،
كۆككە ئۆرلىتىدۇ بەندىسىنى يەردە قويماس ئىسلام ئېتى،
كۆتۈرەر ئۈممەتنى مېراجقا مۇھەممەدۇل ئەمىن.

ئو جاھان تاجى دۇئا قىلدى گۇناھكارغىمۇ،
بىز يېتەركى دەيلى جانى كۆڭۈلدىن ئامىن!
نۇرى ئىسلامغا كۆڭۈل بەرگىنى ئىنسانلارلا ئەمەس،
جۈملە تاغۇ-دەريا، ئاي، كۈنلەر مۆمىن.

ھۇب-جەمال[1] لۇتۇف قىلار ۋەسلىنى ھەم جەننىتىنى،
مەھمەتكە جان بېرەلىسەك، ئوقۇلۇۋاتقاندا ياسىن.

ئىسلام ئەقىدىسى يەر يۈزىنىڭ ھالاكەت گىردابىدا بوغۇلۇۋاتقان ئىنسانلىرىغا بىر لۇتۇف[2] بولۇپ چۈشۈرۈلگەن ئاللاھنىڭ بىر ئاغامچىسىدۇر. ئۇنىڭغا كۆڭلىنى بەرگەنلەر پانىلىكلىرىدىن قۇتۇلۇپ روھى دۇنياسىنىڭ سەيياھى بولۇپ مىراجقا قەدەر ئۆرلەيدۇ، ئۆلمەسلەر كارۋىنىغا قوشۇلىدۇ.

بۇ كۆڭۈل بېرىش ئىسلامنىڭ روھىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ھەر جەھەتتە ئاللاھقا تەسلىم بولۇش دەپ بايان قىلىنغان. چۈنكى بەشەر (ئىنسان)نى يۇقۇرىلىتىدىغان قۇللۇقنىڭ ئەڭ گۈزەل ئالامىتى تەسلىمىيەتتۇر.

جانابى ئاللاھ قۇللۇقنىڭ يوقىرى پەللىسىدە بولغان پەيغەمبەرلىرىگە ئىسلامنى پۈتۈنلەي ھاياتقا تەدبىقلايدىغان ئومۇمي بىر ئەمىر ماھىيىتىدە :

«**ئاللاھقا تەسلىم بولۇڭلار**» دېگەندە، ھەر بىرسى:

«**ئالەملەرنىڭ راببى ئاللاھقا تەسلىم بولدۇق**» دەپ تەسلىمىيەت ۋە قۇللۇقلىرىنى بىلدۈرگەن.

جانابى ئاللاھ بۇ ھەقىقەتنى ئىبراھىم ئەلەيھىسالامنىڭ شەخسىيىتىدە مۇنداق بايان قىلغان:

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

«**راببى ئۇنىڭغا ئىسلام بول دېگەندە، (ئۇ) ئالەملەرنىڭ راببىگە تەسلىم بولدۇم**» دېگەن. (بەقەرە سۈرىسى، 131-ئايەت)

بۇ تەسلىمىيەت ئاللاھ بىلەن بىللە بولۇش، داۋاملىق ئۇنى زىكىر قىلىش ۋە ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلىشنىڭ بىر نىشانىسى بولغان. چۈنكى پۈتۈن ئىبادەت ۋە قۇللۇقتىكى غايە ئاللاھ بىلەن بىللە بولۇشتۇر. يەنى مەرىپەتۇللاھ ۋە مۇھەببەتۇللاھتۇر.

بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك شۇ مىسال ناھايىتى ئەھمىيەتلىكتۇر:

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، بىر ۋائىز (تەبلىغ قىلغۇچى) مۇنبەردە قەۋرە ئەھۋالىنى سۆزلەۋاتقان ئىكەن. جامائەتنىڭ ئىچىدە شەيخ شىبلى ھەزرەتلىرىمۇ بار ئىكەن. ۋائىز تەبلىغىنىڭ ئاخىرىدا جانابى ئاللاھ قەۋرىدە سورايدىغان سۇئاللاردىن سۆز قىلىپ:

«ئىلمىڭنى قەيەردە ئىشلەتتىڭ؟ مال-مۈلكۈڭنى قەيەرگە سەرپ قىلدىڭ؟ ئۆمرۈڭنى قانداق ئۆتكۈزدۈڭ؟ ھالال-ھارامغا دىققەت قىلدىڭمۇ؟ دەپ سورايدۇ، يەنە شۇ، شۇ سۇئاللار سورىلىدۇ» دەپ بىر نەچچە مەسىلىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

1. ھۇب جەمال: گۈزەل، سۆيۈملۈك
2. لۇتۇف: ياخشىلىق ۋە ياردەم

بۇنداق تەپسىلى سۆزلىگىنىگە قارىماي مەسىلىنىڭ نەق ئۆزىگە دىققەتنى جەلپ قىلالماسلىقىغا قاراپ، شىبلى ھەزرەتلىرى ۋائىزغا خىتاپ قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

- ئەي ۋائىز ئەپەندى، سۇئاللارنىڭ ئەڭ مۇھىممىنى ئۇنۇتتۇڭ. ئاللاھتائالا سۇرايدۇكى:
- ئەي قۇلۇم، مەن سەن بىلەن بىللە ئىدىم، سەن كىم بىلەن بىرگە ئىدىڭ؟

بۇ ئىنچىكىلىكنى دىققەتكە ئالغان ۋاقتىمىزدا ئىسلام:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ

«سىز قەيەردە بولسىڭىز ئۇ سىز بىلەن بىللەدۇر» (ھەدىد سۇرىسى، 4-ئايەت) دېگەن ئايەت روھى بويىچە ياشاپ، ئاللاھقا قايتىشىمىزنى بۇيرۇيدۇ.

بۇ سەۋەپتىن ئىسلام ئاللاھقا مۇھەببەت ۋە ئىتائەت زېمىنىدا ئەبەدىي سائادەت ۋە ۋۇسلات[3] قا ئېرىششنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش دېمەكتۇر. ئىنسانلاردا قۇللۇق ۋە ئىتائەت بولمىسا ئىلاھى پروگراممىا غەزەپ تەجەللىلىرىگە ئايلىنىدۇ. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىملەردە مۇنداق دېيىلگەن:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ
لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

«ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن، قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى، ئاللاھ ئۇلارنى تەۋبە قىلسۇن دەپ قىلمىشلىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ (جازاسىنى) ئۇلارغا تېتىتتى.» (رۇم سۇرىسى 41-ئايەت)

بۇنىڭغا ئاساسەن قۇللۇق ۋە ئىتائەت يەنى ئىسلامدىن يىراقلىشىش قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزدا تەرتىپنىڭ بوزۇلىشىغا سەۋەپ بولىدۇ. بۇنىڭدىن مەيدانغا كەلگەن ئاپەت تۈرىدىكى ھادىسىلەر پاسىقلارغا بۇ دۇنياغا ئائىت كىچىك بىر جازا ماھىيىتىدە قايتىدىن ئىسلامغا قايتىشىغا تۈرتكە بولىدىغان ئاگاھلاندۇرۇشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

يىراقنى كۆرۈش پاراستىگە ئىگە بولغان ئىنسان ئىسلام ۋەسىلىسى (سەۋەبى) بىلەن ئەسەرگە قاراپ ئاپتۇرىنى، سەۋەپكە قاراپ مۇسەببىبىنى (سەۋەبچىنى)، ماددىغا قاراپ مەنانى ھىس قىلىدۇ. پانى دۇنيانىڭ ھەقىقىتىنى ئەقىل بىلەن ئاخىرەتنى خاتىرلەيدۇ. بۈيۈك كائىناتنىڭ ئىنتىزامىنى، بولۇپمۇ ئېگىز ئاسمانلارنى تاماشا قىلىپ ئىلاھى قۇدرەتنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ھەر ۋاقىت ئېسىدە تۇتىدۇ. ئاجىزلىقىنى ۋە نەپسىنى بىلىپ قۇللۇقتىن يىراقلاشمايدۇ، ئەبەدى ئالەمگە قاراپ رابىتىگە قايتىشتىكى ئىلاھى سىرلاردىن خەۋەردار بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن يارىتىش غايىسى ھاسىل بولىدۇ. قۇل سان-ساناقسىز نېمەتلەرگە، قۇتۇلۇشقا ۋە ئىلاھى ۋۇسلاتقا ۋاسىل بولىدۇ (يېتىپ بارىدۇ). بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمدە:

فَمَن يُرِدِ اللهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ

3. ۋۇسلات: ئاللاھقا قايتىش

«ئاللاھ كىمنى توغرا يولغا كىرگۈزۈشنى خالىسا، ئۇنىڭ قەلبىنى ئىسلامغا ئاچىدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 125-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ تەجەللىدىن قېچىپ يىراقلاشقانلارغا ئايەتى-كەرىمىنىڭ داۋامىدا:

وَمَن يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ

«ئاللاھ كىمنى ئازغۇنلۇقتا قويماقچى بولسا، ئۇنىڭ قەلبىنى شۇنچە تارايتىۋېتىدۇكى، (ئىمان ئېيتىش) ئۇنىڭغا گويا ئاسمانغا چىقىشتىنمۇ قىيىن تۇيۇلىدۇ، ئىمان ئېيتمىغانلارنى ئاللاھ مۇشۇنداق ئازاپلايدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 125-ئايەت) دەپ خىتاپ قىلىش ئارقىلىق كاپىرلارنىڭ غەپلەت گىرداۋىدا پەرىشان بولۇپ، ئەبەدىي ھالاك بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

بۇنداق بولغاندا ئىنسانغا يىگانە قۇتۇلۇش ئىسلامنىڭ سائادەت ئىقلىمىدا نېسىپ بولىدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتە:

«كىم ئاللاھنى راب، ئىسلامنى دىن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبىرىم دەپ قوبۇل قىلىپ خوش بولدۇم دېسە، جەننەت ئۇنىڭغا ۋاجىپ بولىدۇ.» دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد، سالات، 36، تىرمىزى، سالات، 42)

ئىسلام «سىلم» ۋە «سالامەت» يىلتىزىدىن كېلىدۇ. ئىتائەت قىلىش، ھەققە رام بولۇش، پاكىزە ۋە داغسىز تۇتۇش، ئەمىن بولۇش، ئىخلاس ۋە سەمىمىيەت قاتارلىق مەنالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاساسىدا ئىمان بىلەن بىرلىشىدۇ.

قۇرئانى-كەرىمنىڭ بىرىنچى سۈرىسى فاتىھە-شېرىف مەجازىي جەھەتتىن ئىسلامنىڭ ئىزاھاتىدۇر. بۇنىڭغا ئاساسەن:

ئىسلام بەندىسىنى غەزەپكە دۇچار قىلماي، ئازغۇنلۇقتا قويماي، سىراتى مۇستەقىم (توغرا يول)غا باشلاپ، سائادەت ۋە سالامەتنىڭ مەنىۋى قۇچىقىدا ئاللاھنىڭ سان-ساناقسىز نېمەتلىرىگە ئېرىشتۈرۈش بىلەن:

«ئالەملەرنىڭ راببى بولغان ئاللاھقا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن» دېگۈزىدۇ ۋە بۇ ھالەتنىڭ داۋامى ئۈچۈن:

«ئاللاھىم پەقەت ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە پەقەتلا سەندىن ياردەم تەلەپ قىلىمىز» سىرىغا ئىگە قىلىدىغان بىر ئىلاھى دىندۇر.

بۇ سەۋەپتىن ئىمان ئېھتىياجىنىڭ تەمىنى ئەقلىنىڭ قوبۇلى جان ۋە مالنىڭ بىخەتەرلىگى، نەسلىنىڭ مۇھاپىزىتى، ئەڭ گۈزەل ئاخىرەت تىجارىتى پەقەت ئىسلام بىلەن مۇمكىندۇر. پۈتۈن ئاساسلىرىنى دىققەتكە ئالغان ۋاقتىمىزدا ئۇ:

ئەڭ توغرا بىر ئىمان دىنىدۇر. ئەقىدە ئاساسلىرى مۇقەددەس ئاساسلارغا ئىگىدۇر. ئىنساننىڭ شەرەپ ۋە ئىززىتىگە دەخلى يەتكۈزۈدىغان شېرىككە ئوخشاش باتىل ئەقىدىلەردىن يىراقتۇر.

روھلارنى ئوزۇقلاندۇرىدىغان بىر ئىبادەت دىنىدۇر. بەندىلەرنى مەسئۇل قىلغان ئىبادەتلەر ھەر خىل ھېكمەتلىرى بىلەن ھەم جىسمانىي ھەمدە روھى جەھەتتىن نۇرغۇنلىغان پايدىلارنى ئېلىپ كېلىدۇكى، قەلبلەر ئۇلارنىڭ تويۇلماس لەززەتلىرى بىلەن ئارام تاپىدۇ.

بىر رەھمەت دىنىدۇر. ئىنسانىيەت قانچىلىغان گۇناھلارنى قىلىپ، جان تالىشىۋاتقان بولسىمۇ قىلغان گۇناھلىرىغا قارىتا جازا ۋە ھالاك قىلىشتىن زىيادە رەھمەت ۋە كەچۈرۈم قاناتلىرىنى ئېچىپ سائادەت ئىقلىمىغا چاقىرىدۇ. بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھنىڭ «رەھمىتىم غەزىپىمنى بېسىپ چۈشتى» (بۇخارى، تەۋھىد، 51، 22، مۇسلىم ، تەۋبە 41-61) دېگەنلىكى بۇنىڭ بىر مىسالىدۇر.

بىر مەرھەمەت دىنىدۇر. رەھمەت بىلەن ئاساسى جەھەتتىن ئوخشاش مەنىنى ئىپادىلەيدىغان مەرھەمەت ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاساسى خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىسىدۇر. كىتابۇللاھنىڭ بېشىدىكى «بىسمىللاھ» كەلىمىسىدە جانابى ئاللاھ لەفزى جەلالىنىڭ يېنىدا مەرھەمەت خۇسۇسىيىتىنى ئىپادىلەيدىغان **راھمان** ۋە **رەھىم** كەلىمىلىرىنى بىرلىكتە زىكىر قىلغان. كەينىدىن تۇنجى سۈرە فاتىھە-شېرىفنىڭ ئىككىنچى ئايىتىدە يەنە شۇ ئىلاھى ئىسىملىرى تەكرارلانغان. كېيىن باشقا بىر سۈرىنىڭ تۇنجى كەلىمىسى بولغان راھمان سۈپىتىنى ئىشلىتىپ، بۇ ئىسىمنى ئۇ سۈرىگە بېغىشلىغان. بۇنى ئۇ يەردە «**قۇرئاننى راھمان بولغان ئاللاھ ئۆگەتتى**» دەپ ئىپادىلەپ، پۈتۈن بىر قۇرئان ۋە مەزمۇنىنى بەشەرىيەتكە جانابى ئاللاھنىڭ بىر مەرھەمىتى سۈپىتىدە تەقدىم قىلغانلىقىغا ئىشارەت قىلغان. چۈنكى قۇرئانى-كەرىمنىڭ بىر رەھمەت ۋە شىپا ئىكەنلىكى ئىسرا سۈرىسىدە روشەن بايان قىلىنغان.

يەنە بىر تەرەپتىن ئاللاھتائالانىڭ پەيغەمبەرلىرىگە بەرگەن ئەڭ بۈيۈك سۈپەتلىرىدىن بىرسى يەنە مەرھەمەتتۇر. بولۇپمۇ:

«ئەي رەسۇلۇم! بىز سېنى ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتتۇق.» (ئەنبىيا سۈرىسى، 107-ئايەت)

دەپ بايان قىلىش بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىكى بۇ سۈپەت ھەر قانداق بىر ئىنسانغا پەيغەمبەر دەرىجىسىدە نېسىپ بولمىغان. ئۇنىڭغا تائىفتا تاش ئېتىلىپ پۇت-قولىدىن قانلار ئېقىۋاتقان ۋاقتىدا يېنىغا كېلىپ «يا رەسۇلۇللاھ! ئەگەر خالىساڭ، شۇ قەۋمنى ھالاك قىلاي» دېگەن جىبرىئىل ۋە باشقا پەرىشتىلەرگە: «خالىمايمەن، مەن بىر رەھمەت ۋە مەرھەمەت پەيغەمبىرىمەن» دېيىشى، كەينىدىن ئۆزىگە تاش ئاتقان قەۋمگە دۇئا قىلىشى، ئۇنىڭ مەرھەمىتىنىڭ بىر نەمۇنىسى ئىدى. شۇنى دېيەلەيمىزكى، ئىسلامدا ئىماننىڭ تۇنجى مېۋىسى مەرھەمەتتۇر. بۇ تۇيغۇدا ياشىغان ھەق دوستلىرى قۇللۇقنى تۆۋەندىكى ئىككى جەھەتكە خۇلاسىلىغان:

ئا. تازىم لىئەمرىللاھ: يەنى ئاللاھنىڭ ئەمرلىرىنى ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام ئىچىدە ئادا قىلىش.

ب. شەپقەتى خەلقىللاھ: يەنى مەخلۇقاتلارغا خالىقنىڭ (ياراتقۇچىنىڭ) ھۆرمىتى ئۈچۈن شەپقەت ۋە مەرھەمەت كۆرسىتىش.

مەنتىق دىنىدۇر. ئىسلام ئەقىل ۋە مەنتىقنىڭ مەھسۇلى ئەمەس. ئەمما ئۇلارنىمۇ ياراتقۇچى ئاللاھ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەقىل ۋە مەنتىقنى ئەڭ توغرا شەكىلدە قوللىنىپ، ئىنسان تەڭپۇڭلۇقنى مۇكەممەل شەكىلدە ئورۇنلاشتۇرغان. يەنى ئەقىل سان ۋە سۈپەت جەھەتتە ئايلىنىپ تۇرىدۇ. نەتىجىدە غايىسىگە تەۋھىد بىلەن ئېرىشىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە داۋاملىق: «**ئەقلىڭلارنى ئىشلەتمەمسىلەر؟**» دەپ ئىنسانلارنى تەپەككۇر قىلىشقا چاقىرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە: «بىر سائەتلىك تەپەككۇر ئاتمىش يىللىق ئىبادەتتىن ئەۋزەلدۇر» دەپ ئەقىلنى مەرىپەت ۋە ھېكمەت دەرياسىدا ئىشلىتىشنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلغان. چۈنكى ئەقىل ئاللاھقا قايتىشتا بىر تەرجىمانلىق رولىنى ئوينايدۇ.

مۇھەببەت ۋە سۆيگۈ دىنىدۇر. ئىسلام پەقەت ئەقىل بىلەنلا كۆڭۈلگە ھۆكۈم قىلمايدۇ. چۈنكى ئەقىلنىڭ كۆپلىگەن پايدىلىرى بولسىمۇ، بەزى ۋاقىتلاردا ئاللاھقا يېتىپ بېرىشتا يىراقتىن تەرجىمان بولۇشقا ئورۇنۇپ، ئىنسانىي غايىسىگە يەتكۈزمەيدۇ ۋە ۋەسۋەسەلەر پاتقىقىغا پاتۇرىۋېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى مۇھەببەت ۋە سۆيگۈنىڭ[4] ئەمرىگە بېرىش، ئىشق پارلاقلىقى بىلەن پارلىتىش كېرەك. ھەزرىتى مەۋلانا بۇ ھەقتە:

«بەختلىك ۋە تەلەيلىك بىر بەندە بىلىشى لازىمكى، قۇرۇق ئەقىلچىلىق قىلىش ئىبلىستىن، ئۇنى ئىشقى مۇھەببەت بىلەن يوغۇرۇپ، ھەققە مېڭىش ئادەمدىندۇر. ئىشقى-مۇھەببەت بىر كېمىگە ئوخشايدۇ. كېمىگە چىققان ئادەمنىڭ ئاپەتكە يولۇقۇشى نادىردۇر، كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا قۇتۇلىدۇ.» دېگەن.

پەيلاسوپلارغا ئوخشاش ئەقىلنى ئاشقىسىز ھالەتتە ئۆزىگە رەھبەر قىلغانلار زامانىنىڭ ئەسرى، كۆز ۋە قۇلاق بۇتلىرىنىڭ خىزمەتچىسى بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئەقىل ھەقنى (ئاللاھنى) ئىشقى-مۇھەببەت (ئاللاھقا بولغان مۇھەببەت) سايىسىدا تونۇيدۇ. ئاشىق بولسا ئۇ ئەقىلدىن پەقەت بىر ئاساس سۈپىتىدە پايدىلىنىدۇ.

ئىشقى-مۇھەببەتنىڭ ئالامەتلىرى پىداكارلىقتۇر. بۇ پىداكارلىق جان بېرىشكە قەدەر بارىدۇ. ئەسهابى-كىرام ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يولىدا جان ۋە مالدىن ۋاز كەچكەنلىگى ئۈچۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ تاللانغان شەخسىيەتلىرى بولغان. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەر ئارزۇسىغا:

«ئاتا-ئانام ۋە جېنىم ساڭا پىدا بولسۇن يا رەسۇلۇللاھ!» دەپ، ئۆمرى ھاياجانغا تولغان ئالاھىدە بىر ئىقلىمدا ياشىغان.

بۇ جەھەتتىن ئىسلام **بىر كۆڭۈل دىنىدۇر.** ئىنسانلارنىڭ قەلب دۇنياسىنى تەرتىپكە سالىدۇ.

بىر تەڭپۇڭلۇق دىنىدۇر. شۈبھىسىزكى، ئىسلامىيەتنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ ئاساسىدىكى مەنىۋى تەڭپۇڭلۇقتۇر. جانابى ئاللاھ شۇ كائىناتقا مۇكەممەل بىر تەڭپۇڭلۇق قويغان بولسا، شۇ تەڭپۇڭلۇقنى بەشەرىيەتكە ئەۋەتكەن دىنى مۇبىنغىمۇ (ئىسلامغىمۇ) قويغان. بۇ جەھەتتىن ئىسلامنىڭ قايىسى تەرىپى تەتقىق قىلىنسا، ئۆزىگە خاس قايىل قىلارلىق، مۇقەددەس بىر ئىلاھى تەڭپۇڭلۇق كۆز ئالدىمىزغا چىقىدۇ. بۇ تەڭپۇڭلۇق

4. سۆيگۈ، بىرنەرسىنى پەۋقۇلئاددە ياخشى كۆرۈش.

دۇنيا-ئاخىرەت، بەدەن-روھ، ئەر-ئايال، باي-كەمبەغەل، ئامىر-مەمۇر، چوڭ-كىچىك، قېرى-ياش، ماددى-مەنىۋى قاتارلىق بارلىق جەھەتلەردە شۇنداق بىر يۈكسەكلىككە ئىگە ئىكەنكى، تاشقى كۆرۈنىشىدە بىر-بىرىگە زىت بولغان بۇ پەرقلەر ھەقىقەتتە بىر-بىرىنى تاماملاپ، بىر پۈتۈنلۈكنى ھاسىل قىلىدۇ. چۈنكى دۇنيا ئۈچۈن ئاخىرەت، ئاخىرەت ئۈچۈن دۇنيا، بەدەن ئۈچۈن روھ، روھ ئۈچۈن بەدەن قاتارلىقلار ۋاز كەچكىلى بولمايدىغان زۆرۈرىيەتلەردۇر. ئىسلام بۇ ھەقىقەت ئەتراپىدا ھەر ئىككى تەرەپنى رازى قىلىپ، بىر-بىرىدىن شىكايەت قىلىدىغان ئەمەس، ئەكسىچە شۈكۈر قىلىدىغان قىلىدۇ. ئوتتۇرىدىكى زىتلىقنى تۈگۈتۈپ ماسلىششچانلىقنى قولغا كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىنساننى ئىككى قاناتلىق ھالەتكە كەلتۈرۈپ ئۇلۇغلۇق سەماسىدا پەرۋاز قىلدۇرىدۇ.

ئىلىم ۋە ھېكمەت دىنىدۇر. ئىسلام نادانلىق، قالاقلىق دىنى ئەمەستۇر. ئەكسىچە ئۇ نادانلىق، قالاقلىق ۋە جاھىلىيەت دەۋرىنى تۈگۈتۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئەڭ ئاخىرقى، ئەڭ مۇكەممەل بىر دىندۇر. چۈنكى قۇرئان ئاللاھتىن لايىقىدا قورقۇپ، تەقۋاچە ياشاش شەرتىنىڭ ئىلىم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ:

إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

«ئاللاھتىن پەقەت ئالىم بەندىلىرى لايىقىدا قورقىدۇ.» (فاتىر سۈرىسى، 28-ئايەت) دېگەن.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئالىمنىڭ ئابىتتىن ئۈستۈنلۈكى مېنىڭ ئىچىڭلاردىن ئەڭ تۆۋەن سەۋىيەدىكىلەرگە بولغان ئۈستۈنلۈكۈمگە ئوخشاشتۇر» (ئەبۇ داۋۇد) دېگەن سۆزى مەسىلىنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىدراك قىلىشقا يېتەرلىك ۋە كۇپايىدۇر.

ئىسلام ئىلىمنىڭ مېۋىسىز بىر دەرەخ بولۇشىنى خالىمايدۇ. ئۇنى ھېكمەت ۋە ئىرپان بۇلاقلىرى بىلەن سۇغۇرۇپ بىر گۈلىستانغا ئايلاندۇرىدۇ. ۋىجدانى كەم بىر تىبابەت ئىلمى ئىگىسىنىڭ قولىدا بىر جىنايەت ۋاستىسى بولغاندەك، ئىلىممۇ ھېكمەت ۋە ئىرپاندىن يىراقلاشقان ۋاقتىدا پايدىدىن كۆپ زىيان ئېلىپ كېلىدۇ. بۇنى مىسال قىلىپ ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:

«كىم دۇنيادا ئىلمىنى يوقۇرىلىتىپ، زۇھد ۋە تەقۋاسىنى كۈچەيتمىسە، ئۇ ئادەم ئاللاھتىن يىراقلىشىپ كېتىدۇ.» (كەنزۇل ئىراپان، 26)

ئەڭ گۈزەل ئەخلاق دىنىدۇر. مەخلۇقاتلار ئارىسىدا ئىنسان ئەڭ بۈيۈك مەخلۇقتۇر. ئىنسان ئاللاھنىڭ يەر يۈزىدىكى خەلىپىسىدۇر. ۋۇجۇدى توپراقتىن يارىتىلغان ئىنسان ئىچىگە ئاللاھنىڭ قۇدرىتىدىن بىر سىر پۈدەلگەن. قۇرئانى-كەرىم ئىنسانغا خىتاپ قىلغاندا بۇ جەۋھەرگە دىققەتنى جەلپ قىلىدۇ. ئۇ جەۋھەرنىڭ نەپس تۇسالغۇسى بىلەن كىرلەنمەسلىكىنى ئارزۇ قىلىدۇ. يەنى بەندىنىڭ نەپسىنىڭ يامان خىياللىرىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، گۈزەل بىر ئەخلاق بىلەن زىننەتلىنىپ قەلبى سەلىم بىلەن جانابى ئاللاھنىڭ دەۋىتىگە جاۋاپ قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئىنسانلىق خىسلىتى بىلەن ياشاشنىڭ يېگانە شەرتى دىن ۋە ئەخلاقنىڭ يوقىرى پەللىسگە چىقىشتۇر. ئىنسانىيەتنىڭ

كامالى ۋە گۈزەل ئەخلاقىنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدىكى ئۈرنىكى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدۇر. ئۇ ئۈزىنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلىشىنىڭ سەۋەپلىرىدىن بىرىنىڭ گۈزەل ئەخلاق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

«شۈبھىسىزكى، مەن گۈزەل ئەخلاقنى تاماملاش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىم.» (مۇۋەتتا، ئەلخۇلىق،7)

چۈنكى، جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە رەسۇلىنى مەدھىيىلىگەندە ئۇنىڭ ئەخلاق گۈزەللىكىگە ئىشارەت قىلغان:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ

«ئەي رەسۇلۇم مۇھەققەقكى، سەن ئەڭ گۈزەل ئەخلاققا ئىگىسەن.» (قەلەم سۈرىسى، 4-ئايەت)

بۇ مەدھىيىگە لايىق بولغان ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابىنىڭ بايان قىلىشچە، چۈمپەردىسىگە پۈركەنگەن بىر ياش قىزدىنمۇ بەك هايالىق ئىدى. پەيغەمبىرىمىز بىر ھەدىسىدە:

«ھايا ۋە ئىمان بىر يەردىدۇر. بىرسى كەتسە باشقىسىمۇ كېتىدۇ» (سۇيۇتى، ئەل جامىئۇس سەغىر 1- جىلد، 35) دېگەن.

بۇ ھەقىقەت نۇرىدا ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق دەيدۇ:

«ئىمان نېمە؟» دەپ ئەقلىمدىن سوردۇم. كۆڭلۈمنىڭ قۇلىقىغا ئىگىلىسەم «ئىمان ئەدەپتىن ئىبارەتتۇر» دەپ پىچىرلىدى. ئەدەبى بولمىغان ئادەم ئاللاھنىڭ لۇتفىدىن مەھرۇم قالىدۇ.

نازاكەت، لاتاپەت ۋە زاراپەت دىنىدۇر. ئىسلام پەيغەمبىرىنىڭ بايانلىرىغا بىنائەن دۇنيادا ئەھمىيەتسىز كۆرۈنگەن نازاكەت، ھېساب كۈنىدە ناھايىتى ئەھمىيەت قازىنىدۇ. ھەر جەھەتتىن ئۇسۋەئى ھەسەنە (ئەڭ گۈزەل ئۈرنەك) ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتە نازاكەت[5] ۋە نازۇكلۇقتا بىزلەرگە مۇكەممەل بىر مىسالدۇر. ئۇ بىر ئىنساندا كۆرگەن خاتا ئىشنى تۈزەتكەن ۋاقتىدىمۇ نازاكەت ۋە زاراپەتنى[6] قولدىن بەرمىگەن. ئۇ شەخسكە خىتاب قىلماي، ئومۇمغا خىتابەن:

«ماڭا نېمە بولدىكى، بەزىلەرنى شۇنداق ئىشلارنى قىلىۋېتىپ كۆردۇم..» دەپ خۇددى ئۆزى غەلەتى رۇئيەت، يەنى خاتا كۆرۈپ قالغاندەك قىلىپ سۆزىنى باشلىغان.

ھەق ۋە ھوقۇق (قانۇن) دىنىدۇر. ئىسلام توختالغان ئەڭ ئەھمىيەتلىك مەسىلىلەردىن بىرسى ھەق ۋە ھوقۇقتۇر. ئاللاھتائالا نەزىرىدە شېرىكتىن كېيىن كەچۈرۈم قىلىنمايدىغان ئىككىنچى بۈيۈك گۇناھ قۇل ھەققىدۇر (كىشىنىڭ ھەققىنى يەۋېلىشتۇر). ھەتتا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپاتىغا سەۋەپ بولغان قاتتىق كېسەل ۋاقتىدىمۇ بۇ

5..نازاكەت: ئەدەپ، تەربىيە، نازۇكلۇق
6. زاراپەت: ئىنچىلىكىك، نازۇكلۇق

جەھەتكە دىققەت قىلىپ ئېغىر كېسەل بولۇشىغا قارىماي، مەسجىدكە كىرىپ ئەسھابى بىلەن رازىلاشقان ۋە:

«ئەسھابىم! كىمنىڭ مېلىنى خاتا ئالغان بولسام مال بۇ يەردە، كېلىپ ئالسۇن، كىمنىڭ دۈمبىسىگە خاتا ئۇرغان بولسام، مانا دۈمبەم، كېلىپ ئۇرۇۋالسۇن!» (م. ئاسىم كۆكسال، «ئىسلام تارىخى»، 2-جىلد، 83-بەت) دېگەن.

بۇنىڭدەك ئەستايىدىل، ئىنچىكە ۋە ئەينى ۋاقىتتا ساغلام ئاساسلار ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىسلام ئادالىتى پۈتۈن بەشەرىيەتنى ھەيران قالدۇرىدىغان مۇقەددەسلىككە ئىگىدۇر. 1789-يىلىدىكى فرانسوز ئىنقىلابىنىڭ نەزەرىيەۋى ئاساسلىرىنى تەييارلىغان پەيلاسوپ لافايەت مەشھۇر كىشىلىك ھوقۇق خىتاپنامىسى نەشىر قىلىنىشتىن ئىلگىرى بارلىق ھوقۇق سىستېمىلىرىنى تەتقىق قىلغان. ئەمما ئىسلام ھوقۇقىنىڭ (قانۇنىنىڭ) ئۈستۈنلۈكىنى كۆرۈپ:

«ئەي مۇھەممەد! سېنىڭ ئادالەتنى تىكلەش يولىدا يېتىپ بارغان سەۋىيەڭگە تېخى ھېچ بىر ئادەم يېتەلمىدى» دېگەن.

ئىسلام تارىخى بۇ ئادالەتنىڭ كۆپلىگەن ئۈرنەكلىرى بىلەن تولۇپ تاشقاندۇر. بۇ ئۈرنەكلەردىن بىرسى:

بىر ئادەم بىر تايچاق ئات سېتىۋاپتۇ. تايچاق ئىككى يېشىدا ۋە ساغلام تۇرۇپ، ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۆلۈپ قاپتۇ. ئادەم ئاتنى ساتقان ئادەمنىڭ ئۆزىگە بىر دۈشمەنلىكى بارلىقى، بۇ سەۋەپتىن ئۇزۇن ۋاقىت زەھەرلىك بىرنەرسە يېگۈزگەنلىكىدىن شۈبھە قىلىپتۇ. كەينى-كەينىدىن ئۈچ كۈن مەھكىمىگە بارغان بولسىمۇ قازىنى تاپالماپتۇ. دەرھال ئەھۋالنى ئوقۇش ئۈچۈن ئاتنى مال دوختۇرىنىڭ يېنىغا ئاپىرىپتۇ. مال دوختۇرىنىڭ گېپىدىن ئۆزىنىڭ گۇمانىنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلىپتۇ. مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن تەكرار مەھكىمىگە كەلگەن ۋاقىتىدا قازىنى كۆرۈپ مەسىلىنى بايان قىلىپتۇ. قازى:

- نېمە ئۈچۈن ئەۋۋەل مېنىڭ يېنىمغا كەلمەي، مال دوختۇرىنىڭ يېنىغا باردىڭ؟ ئالدى بىلەن ۋاقتىدا مېنىڭ يېنىمغا كەلگەن بولساڭ، مەسىلىنى ھەل قىلغان بولاتتۇق - دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان داۋاگەر:

- ئەپەندىم، قايسى كۈنى مەن ئۈچ كۈن كەينى-كەينىدىن كەلدىم، ئەمما سىز يوق ئىدىڭىز - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قازى:

- توغرا ئېيتتىڭ، سەن كەلگەن ۋاقىتتا مەن بۇ يەردە يوق ئىدىم، يۇرتۇمدا ئىدىم. چۈنكى ئانام ۋاپات بولغان ئىدى. - دەپتۇ.

بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن كاتىپىغا قاراپ:

- مەسىلە ئايدىڭلاندى. كاتىپ ياز، خىزمەت ئورنىدا بولمىغانلىقى ئۈچۈن زىياننى قازى تۆلەيدۇ.

❀

خۇلاسە قىلساق، ئىسلام بارلىق تەرەپلىرى بىلەن ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتىن يىگانە، تەڭدىشى بولمىغان **بىر هايات دىنىدۇر.** داۋاملىق ھەقنى ۋە تەسلىمىيەتنى تەشۋىق قىلىدۇ. ئىمان بولسا ھەقنى قوبۇل قىلىش ۋە تەستىقلاشتۇر.

بۇ ھەقىقەت ئەتراپىدا بۇرۇنقى كىشىلەر مۇسۇلمان بولمىغانلىقىغا قارىماي، پاك تەبىئىتىنىڭ تەسىرى بىلەن ئىسلامغا تەرەپپاز بولۇپ تەقدىركارلىق كۆرسەتكەنلەرنى «دىنىسىز بىر مۇسۇلمان» دەپ ئاتىغان. مۇسۇلمان تۇرۇپ ئىسلامغا تەرەپپازلىق كۆرسەتمىگەنلەرنى «غەيرى مۇسلىم مۆمىن» دەپ ئاتىغان.

بۇ سەۋەپتىن سەممى ھالدا ياشايدىغان ئىسلام ئىنسان روھىنى پاكىزلايدىغان مەنىۋى، ئىلاھى، چوڭقۇر بىر دەريا كەبىدۇر. نەپسى ئارزۇلارغا ئالدىنىپ ئەسفەلە سافىلىنغا[7] چۈشۈپ قالغان قۇللىرىنى تەكرار ئەھسەنى تەقۋىم (گۈزەل ئىنسان)غا چىقىرىدىغان يىگانە يول ئىسلامنىڭ مۇبارەك ۋە لۇتۇفكار يۈنىلىشىدۇر.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتە:

«قۇل (بەندە) ئىسلامنى قوبۇل قىلىپ گۈزەل ياشىسا، ئىلگىرىكى ساۋاپ ئىشلىرى يېزىلىپ، ئۆتمۈشتە قىلغان ھەر گۇناھى ئۆچۈرۈلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى مۇنداق بولىدۇ: ھەر ساۋاپلىق ئىشىغا 10 بىلەن 700 ھەسسە ئارىسىدا ساۋاپ بېرىلىدۇ. گۇناھلار قانچىلىك بولسا شۇنچىلىك يېزىلىدۇ. پەقەت ئاللاھ ئەپۇ قىلىپ، گۇناھلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆچۈرۈۋەتسە بۇ باشقا بولىدۇ.» (نەسائى، ئىمان، 10) دېگەن.

❁

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىسلامنى تەبلىغ قىلىشقا باشلىغاندىن تارتىپ، ئۇنى قوبۇل قىلمىغانلار ئادالەت ۋە ھەققانىيەتنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئازغۇنلۇق ۋە غەپلەتلىرى ئىچىدە نەپسلىرىنىڭ قۇربانى بولغان. تارىخ بۇنىڭ كۆپلىگەن مىساللىرىغا شاھىتتۇر. مەككە مۇشرىكلىرى كۆڭۈل ئەينىكىدە ئەكس ئەتكەن «تەڭداشسىز نۇر»نى تونۇپ يەتكەن ۋە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى «**ئەل-ئەمىن ۋە ئەس-سادىق**» دەپ قوبۇل قىلغان بولسىمۇ، ئەمما قارىيىپ كەتكەن كۆڭۈللىرىگە ئىسلامنىڭ نۇرىنى ئەكس ئەتتۈرەلمىگەن. ۋىجدانى جەھەتتە ھەقىقەتنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ، ئەمما نەپسانىيەتلىرىگە مەغلۇپ بولۇپ، ئىنكار ئازگاللىرىدا بىچارە ھاللارغا چۈشۈپ قالغان، ئۆز-ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان. قۇرئاننى ۋىجدانەن قوبۇل قىلسىمۇ، نەپسانىيەتلىرىگە ئالدىنىپ رەت قىلىپ، قارارسىزلىقلىرىدىن قۇتۇلالمىغان. يىللاردىن بېرى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن خوشخەۋەر بەرگەن خرىستىئان ۋە يەھۇدىلارمۇ پەقەت بۇ پەيغەمبەر ئۆز ئىچىدىن كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئىرقچىلىق تەسىرى بىلەن «مەۋجۇدات نۇرى»نى يالغانغا چىقارغان. بولۇپمۇ يەھۇدىلار ئەزەلىي ۋە ئەبەدى ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىشتا باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشكەن. تۆۋەندىكى رىۋايەت بۇ ھەقىقەتنى تېخىمۇ ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەھۇدىلارغا قۇرئانى-كەرىمدىن:

فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوْتُواْ الْكِتَابَ وَالأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ

7. ئەسفەلە سافىلىن: ئەڭ تۆۋەندېكىلەر، جەھەننەمدىكىلەر (95-تىن سۈرىسى 5-ئايەتكە قاراڭ.)

فَإِنْ أَسْلَمُواْ فَقَدِ اهْتَدَواْ وَإِنْ تَوَلَّوْاْ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاَغُ وَاللهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

«ئى مۇھەممەد! ئەگەر ئۇلار سەن بىلەن (دىن بارىسىدا) مۇنازىرىلەشسە: «ماڭا ئەگەشكەنلەر بىلەن بىرلىكتە، مەن ئۆزەمنى ئاللاھقا تاپشۇردۇم (يەنى ئاللاھنىڭ ئەمرلىرىگە بويسۇنغۇچىمىز)» دېگىن. كىتاب بېرىلگەنلەرگە (يەنى يەھۇدىلار ۋە ناسارالارغا) ۋە ئۇممىلەرگە (يەنى ئەرەپ مۇشرىكلىرىغا): «مۇسۇلمان بولدۇڭلارمۇ؟» دېگىن، ئەگەر ئۇلار مۇسۇلمان بولسا، توغرا يول تاپقان بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار يۈز ئۆرۈسە (ساڭا ھېچ زىيىنى يوق)، سېنىڭ پەقەت تەبلىغ قىلىش مەسئۇلىيىتىڭ بار، ئاللاھ بەندىلىرىنى (يەنى ھەممە ئەھۋالىنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 20 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت ـ كەرىمىسىنى ئوقۇغاندىن كېيىن:

ـ ئىسلامىيەتنى قوبۇل قىلدىڭلارمۇ؟ ـ دەپ سورىغان. يەھۇدىلار:

ـ قوبۇل قىلدۇق! ـ دېگەن. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :

ـ ئىسانىڭ ئاللاھنىڭ كەلىمىسى، قۇلى ۋە رەسۇلى ئىكەنلىكىگە شاھادەت ئېيتامسىلەر؟ ـ دەپ سورىغاندا، ئۇلار:

ـ مائازاللاھ (ئاللاھ ساقلىسۇن)! ـ دەپ يۈز ئۆرۈپ بەدبەختلەردىن بولغان.

خرىستىئانلاردىن:

ـ ئىسانىڭ ئاللاھنىڭ كەلىمىسى، قۇلى ۋە رەسۇلى ئىكەنلىكىگە شاھادەت ئېيتامسىلەر؟ ـ دەپ سورىغان. بۇلارمۇ:

ـ ئاللاھ ساقلىسۇن، ئىسا قۇل بولامدۇ؟ ـ دېگەن.

باشقا بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەھۇدىلارنىڭ دەرسخانىسىغا بېرىپ، ئۇلارنى ئىمانغا دەۋەت قىلغان. نۇئايىم ئىبنى ئامىر بىلەن ھارىس ئىبنى زەيد:

ـ سەن قايسى دىندا؟ ـ دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ـ ئىبراھىمنىڭ دىنىدا. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. ئۇلار:

ـ ئىبراھىم يەھۇدى ئىدى. ـ دېيىشى بىلەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ـ ئۇ ھالدا ئوتتۇرىمىزدا تەۋرات ھۆكۈم قىلسۇن، ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلايلى. ـ دېگەن. («ھەق دىنى قۇرئان تىلى»، II ـ جىلد ، 334 ـ بەت)

يەھۇدىلار بۇ تەكلىپكە «ماقۇل» دېيىشتىن تەپ تارتقان. ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئالىمى دەپ ماختىنىدىغان يەھۇدى ئابدۇللاھ ئىبنى سەلىمنىڭ ھىدايەتكە مۇشەررەپ بولۇشىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي ئىلگىرىكى ماختاشلىرىنى توختۇتۇپ، قاتتىق تەنقىتلەشكە باشلىغان. كىتابلىرىغا ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپ، ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەرگە مۇناسىۋەتلىك قىسىملارنىمۇ قايتىدىن ئۆزگەرتكەن. قۇرئانى ـ كەرىم بۇ ھەقىقەتنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِندِ اللهِ

«كىتابنى ئۆز قوللىرى بىلەن يېزىپ ئۇنى ئاز پۇلغا سېتىش (يەنى دۇنيانىڭ ئازغىنا مەنپەئەتى) ئۈچۈن، بۇ ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل بولغان دېگۈچىلەرگە ۋاي! قولى بىلەن يازغانلىرى (يەنى تەۋراتنى ئۆزگەرتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا ۋاي.)» (بەقەرە سۈرىسى، 79-ئايەت)

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ

«ئۇلار كەلىملەرنى ئورنىدىن ئالماشتۇردى...» (نىسا سۈرىسى، 46-ئايەت، مائىدە سۈرىسى، 13-ئايەت)

يەھۇدى ۋە خرىستىئانلىق بۇ خىل قىلمىشلىرى بىلەن ئۆز ھىسسىياتىغا قاراپ بەشەرى ئۆزگەرتىشلەر بىلەن دىننى ئەسلىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، نەپسانىيەتلىرىگە بويسۇندۇرۇپ، ھەر تۈرلۈك غەپلەت ۋە ئازغۇنلۇقنى قانۇنلاشتۇرۇش يولىدىكى مەنپى (سەلبى، زىيانلىق) ئىسلاھاتلىرى بىلەن بوزۇلغان. بۇ سەۋەپتىن كۈنىمىزدىكى «ئىسلامدا ئىسلاھات» پىكىرلىرى بۇ پىتنە-پاساتنىڭ باشقا بىر خىل شەكلىدۇر. ئىسلاھات ئۇقۇمى خىيانەتنىڭ پەردىلىنىپ، يىنىك ھالدا بايان قىلىنغان بىر تەبىردە يۆگىلىشى ئۈچۈندۇر.

شۇنى ئىپادىلەيمىزكى، سىر ۋە ھېكمەت بىلەن تولغان كائىناتنى پۈتۈنى بىلەن تەسەۋۋۇرقىلىشقا كۈچى يەتمەيدىغان بەشەر (ئىنسان) ئەقلىنىڭ مەھسۇلى بولغان بۇ ئىسلاھات تەرەپتارلىرىنى ئىلمي ۋە قۇدرىتىنىڭ چېكى بولمىغان كۈللى بىر ئىرادىنىڭ ئەسىرى بولغان ئىسلام بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئاللاھ ئىنساننىڭ مەخپىي، ئاشكارا جىمى ئەھۋاللىرىنى بىلىدىغان بىر راب بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەمىر ۋە چەكلىمىلىرىنى ئۇنىڭغا قاراپ بېكىتكەنلىكى ئۈچۈن، بۇ مۇكەممەللىكنى ۋەھيى بىلەن يوغۇرۇلمىغان بەشەرى بىر ئىرادە ۋە قۇرۇق بىر ئەقىل بىلەن ئىدراك قىلىش مۇمكىن ئەمەستۇر. يارىتىلغۇچىنى ياراتقۇچىدىن تېخىمۇ ياخشى بىلىش ۋە باشقۇرۇشنىڭ ئىمكانسىزلىقى ئەقىل رەد قىلمايدىغان بىر ھەقىقەتتۇر.

شۇڭا ئىسلام ئىنسان تەبىئىتىگە ئەڭ ئۇيغۇن دىندۇر.

ئىسلام ئاللاھنىڭ رەھمەت ۋە مەرھەمىتىنىڭ بىر ئالامىتى سۈپىتىدە پۈتۈن ئىنسانىيەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. يەنە بىر تەرەپتىن ئىنسان سادىر قىلغان خاتالىقلارغا ئوتتۇرىغا قويغان ھۆكۈملىرىنىڭ دائىرىسى ئىچىدە يەكۈن چىقىرىدۇ. ھەر قانداق بەشەرى بىر ھەرىكەتنى سىرتتا قويۇپ قويمايدۇ. ھەتتا بىر ھەرىكەت مەيدانغا كەلمەي، تەسەۋۋۇردا بولسىمۇ ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىدۇ. ئۇلارنىمۇ ھۆكمىنىڭ سىرتىدا قويمايدۇ. مەسىلەن چۈشىنىڭ ئەملى ماھىيىتى يوقتۇر. بۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئىسلام چۈشلەرنىمۇ ئۆز دائىرىسى ئىچىگە ئالغان. قىممەتلىك پىكىرلىرى بىلەن چۈشنىڭ ئەھمىيىتى ياكى ئەھمىيەتسىزلىگى ھەققىدە ھۆكۈملەر قويغان. بۇ مىساللارنى زىھنىمىزدا تېخىمۇ كۆپەيتىش مۇمكىن.

بىر قانۇن ئىنساننى باشقۇرغان ۋاقىتىدا بۇ ئامىللاردىن ھەر قانداق بىرسىنى يوق دەپ پەرەز قىلىپ قانۇن تۈزسە ئىنسان تەبىئىتى بۇ قانۇنلارغا مەجبۇرلىنىدۇ ۋە مەلۇم چەكتىن كېيىن ئىسيان قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. مەسىلەن: كاتولىكلارنىڭ ئىنسان تەبىئىتىدە مەۋجۇت بولغان ئائىلە ئۇقۇمىنى يوق دەپ پەرەز قىلىپ راھىپ ۋە راھىبەلەرنى ئۆيلىنىشتىن چەكلىشى بۇ تۈردىكى ئىشلاردىن بىرسىدۇر. بۇ چەكلىمىگە رىئايە قىلىش ئىنسان تەبىئىتىگە

خىلاپ بولۇش بىلەن بىرگە مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن مەخپىي ئىسيان ۋە ئەخلاقسىز قىلمىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ئۆزگەرمەيدىغان خۇسۇسىيەتلىرىنى دىققەتكە ئالمىغان سىستېمىلارمۇ ئۇزۇن داۋام قىلالمايدۇ. چۈنكى ئىنسان تەبىئىتى ئىلگىرى ياكى كېيىن تەبىئەتكە خىلاپ بولغان ئۇسۇل ياكى ھۆكۈملەرنى بىكار قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۆزگەرتىلگەن خرىستىئانلىقنىڭ قولىدا پەرىشان بولۇۋاتقان كۈنىمىزدىكى غەرب دۇنياسى خرىستىئانلىقنى ھاياتىدىن چىقىرىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ چىركاۋنىڭ سىرتىغا چىقىشىغا يول قويمايۋاتىدۇ. ھەتتا كۆپلىگەن خرىستىئان مۇتلىرى مۇھەررەپ (ئۆزگەرتىلگەن) خرىستىئانلىقنىڭ ئىنسان تەبىئىتىگە زىت بولغان، ئىلىمگە قارىتا دۈشمەنلىك بىلەن قارىغان پوزىتسىيىسى تۈپەيلىدىن دىنسىزلىكنى تاللاۋاتىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن دىنىي ئېھتىياجمۇ تەبىئىي بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئېھتىياجنى قاندۇرۇش ئۈچۈن شەيتانغا چوقۇنۇشقا قەدەر كۆپلىگەن بۇزۇق مەزھەپ ۋە پىكىرلەر ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە چىقماقتا.

ئىسلام ئىنسان تەبىئىتىگە ئائىت ئىلاھى ۋە مۇتلەق بىر بىلىمنىڭ نۇرى ئاستىدا ھۆكۈم قويغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھۆكۈملىرىنىڭ كونىراپ قىممىتىنى يوقۇتۇشى مۇمكىن ئەمەستۇر. چۈنكى ئىنسان بۇ ئاساسلار ئېتىبارى بىلەن ھەر ۋاقىت ئوخشاشتۇر. مەسىلەن: ئاياللارنىڭ ھېسسىياتچانلىقنى تۈپتىن ئۆزگەرتىشكە مۇمكىن بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ مەلۇم نوقتىلاردا شاھىدلىق قىلىشى، بۇ ھېسسىياتچانلىقنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئادالەتنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا زىيان يەتكۈزىدۇ. ئىنسان تەبىئىتىدىكى مەنپىي (يامان) مايىللىقلانىڭ ئۇزۇقلىنىپ، ئېزىپ كېتىش ئېھتىمالىغا قارشى ئىلاھى چەكلىمىلەر، ئەكسىچە مۇسبەت (ياخشى) مايىللىقلارنىڭ تەرەققى قىلىپ، ئىنسانىنىڭ ئۆز شەخسىيىتىگە ھاكىم بولۇشى (يەنى ئۆزىنى تۈتۈۋېلىشى) ئۈچۈن ئەمرلەر ئىنچىكىلىك بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بۇ ئىسلامنىڭ ئەمەلىيەتچىل بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. ئەمر ۋە چەكلىمىلەر ئۆزگەرمەيدىغان مايىللىقلار ھەققىدە قويۇلغان بولسىمۇ، ئەمما ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان مايىللىقلار ئۈچۈن، ئىنسانلار «مەسلەھەت»كە ئەركىن قويۇپ بېرىلگەن. مەسلەھەتكە تەۋە ھەر بىر مەسىلىدە قەتئىي بىر ئەمر ياكى چەكلىمە قويمىغان.

بۇ جەھەتتە ئىپادىلەپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك يەنە بىر مەسىلە ئىنسان تەبىئىتىدىكى مايىللىقلارنىڭ مۇسبەت مايىللىقلار ئىكەنلىكىدۇر. بۇ نوقتىغا ئىشارەت قىلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ھەر بوۋاق ئىسلام تەبىئىتى بىلەن دۇنياغا كېلىدۇ» (بۇخارى، جەنائىز، 29) دېگەن.

ئاللاھنىڭ رەھمىتىنىڭ غەزىپىگە غالىپ كېلىشىنىڭ بىر نەتىجىسىدۇركى، دۇنيادا ئومۇمىي بىر ھۇزۇر ۋە خاتىرجەملىك باردۇر. بىر ئورمانلىقتا ئەڭ كىچىك، ۋەھشى ھايۋانلار بىلەن ئەڭ ئاجىز ھايۋانلارنىڭ بىرلىكتە ياشىشى بۇ ھۇزۇرنىڭ بىر مىسالىدۇر. ئەينى ھەقىقەت كائىنات جەۋھەرى بولغان ئىنسان ئۈچۈنمۇ مۇزاكىرە ئېمىسىدۇر. ئىنساندا جەمال، جەلالى[8] ياكى مۇسبەت، مەنپىي مايىللىقلار بىرلىكتە مەۋجۇتتۇر، لېكىن تاشقى كۈچلەر تەسىر قىلىشتىن ئىلگىرى جامالى تەجەللىلەر ياكى مۇسبەت مايىللىقلار غالىپ ئورۇندا بولىدۇ. يەنى ياخشى تەرەپتە بولغان بۇ تەڭپۇڭلۇق، ئىنسان ئۆسۈپ يېتىلىدىغان مۇھىتنىڭ تەسىرى

8. جەلال: ئۇلۇغلۇق، بۈيۈكلۈك

بىلەن بۇزۇلۇشى مۇمكىن. ئىسلام ئەمىر ۋە چەكلىمىلىرى بىلەن بۇزۇلۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ پاكىزە تەبىئەتكە ئىگە بولغان ئىنساننىڭ باللىق دەۋرىدىكى ساپلىق، پاكلىقنى قوغداپ تەرەققى قىلدۇرۇشقا تىرىشىدۇ. ئىنسان يارىتىلىشىدا مەۋجۇت بولغان مەنپى ئامىللارنىمۇ ھېسابقا ئېلىپ ئۇنى تۈپتىن يوقۇتۇش غەيرىتىدىمۇ بولمايدۇ. چۈنكى بۇنداق بىر غەيرەتنىڭ نەتىجىسى ھالاكەت بولىدۇ. ئەمما ئۇلارنى بىر ئىنتىزام ئاستىغا ئېلىپ باشقۇرۇشقا تىرىشىدۇ. مەسىلەن: شەھۋانىي ھىسسىياتلىرىنى فىرويىدنىڭ دېگىنىدەك، ھەر قانداق بىر قائىدە-قۇرالغا تەۋە قىلماي ئەركىن قويۇپ بېرىشنىڭ ئورنىغا، ئۇنى نەسلىنىڭ داۋاملىشىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئائىلىۋى شەرتلەر ئىچىدە ئاللاھ نامىغا ئائىت بىر كېلىشىم بولغان نىكاھ بىلەن قانۇنلاشتۇرىدۇ. ئىستىكنى ئۇلۇغۋار غايىلەرگە باغلاپ، ئۇنىڭدىن ياخشى نەتىجىلەرنىڭ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. مۈلۈكنىڭ ئاللاھقا ئائىت ئىكەنلىكىنى خاتىرلىتىپ، ئۇنى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە ئىشلىتىش ئارقىلىق دۇنيا ئاچكۆزلۈكى ۋە ھەسەتخورلۇقنى يوقۇتىدۇ. باشقا يامان ئادەتلەرنىمۇ مۇشۇنداق ئويلاش كېرەك.

يوقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىسلام ئەقىلنى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە ئىشلىتىشكە رەھبەرلىك قىلىدۇ. ئۇنىڭ ۋەھىيگە باغلىق قېلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. چۈنكى بىز ۋەھيى بىلەن تەربىيەلەنمىگەن بىر ئەقىلنىڭ تارىختا كۆپلىگەن پالاكەتلەرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈۋاتىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيلاسوپلار بىر-بىرىنى يالغانلاپ كەلگەن. مەسىلەن: قەدىمقى ئاتىنا ئادىتىدە ئوغرىلىق تۇتۇلۇپ قالمىغان مۇددەتكىچە تەقدىرلىنىدىغان بەشەرى بىر قىلمىش ئىدى. بۇ ئىش ئەقىل ئىشى ھېسابلىنىپ، ھەر قانداق بىر جازا بېرىلمەيتتى. بۇ مىسالنى بايان قىلىشتىكى مەقسىدىمىز ئۇلارنىڭ ئوغرىلىقنى ئىنساننىڭ تەبىئى ھوقۇقى دەپ قارايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈندۇر. ۋەھيى بىلەن سۇغۇرۇلمىغان بىر ئەقىلنىڭ تەبىئى ھوقۇق چۈشەنچىسى مۇشۇنداق بولسا، ئۇنىڭ باشقا ئەخلاقسىزلىقلىرىنى مۇلاھىزە قىلىپ باقساق بولىدۇ.

بۇ خىل ئەقىل ۋە مەنتىق ئىككى تەرەپنى «سېنىڭمۇ توغرا» دېيىشكە مەجبۇر قىلىدىغان بىر-بىرىگە زىت مەسىلىلەردە، ئادالەتنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا توسالغا بولىدۇ. بۇنى تارىختا مەشھۇر بولغان بىر مىسال بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتەيلى:

قەدىمقى ئاتىنادا بىر قانۇن ئوقۇتقۇچىسى ئوقۇغۇچىلىرىدىن بىرسى بىلەن ئۇنى ئادۇكات قىلىپ تەربىيلەپ چىقىش ھەققىدە كېلىشىم تۈزۈپتۇ. بۇ ئىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئوقۇتۇش ھەققىنىڭ يېرىمىنى نەخ ئالىدىغان، قالغان قىسمىنى ئوقۇغۇچىسىنىڭ تۇنجى قازانغان داۋاسىدىن ئالىدىغان بولۇپتۇ. لېكىن ئوقۇغۇچىسى دەرس تۈگىشى بىلەن ئوقۇتقۇچىسىغا بەرگەن يېرىم ئىش ھەققىنى يېتەرلىك كۆرۈپ، قالغان يېرىمىنى بەرمەيدىغانلىقنى ئېيتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئوقۇتقۇچىسى بىلەن دەۋالىشىپ، مەھكىمىگە بېرىپتۇ. ئوقۇتقۇچى مەھكىمىدە دەۋا كۈنى بۇ دەۋانى سورايدىغان سوتچىلارغا خىتابەن:

- مەن بۇ دەۋانى ئۇتساممۇ ياكى ئۇتتۇرۇۋەتسەممۇ تەلەپ قىلغان پۇلنى ئېلىشىم لازىم - دەپتۇ.

سوتچىلار:

- نېمىشقا؟ - دەپ سوراپتۇ. ئوقۇتقۇچى:

- دەۋانى ئۇتسام، تەلىۋىم قارارىڭىزغا ئاساسەن ئورۇنلىنىشى كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا قارارىڭىز بىر ھۆكۈم ئىپادە قىلمايدۇ. ئەگەر بۇ دەۋانى ئۇتتۇرۇپ قويسام، مەن ئۇتتۇرۇپ قويغان دەۋانى ئوقۇغۇچۇم ئۇتقان بولىدۇ. ئوتتۇرىمىزدىكى كېلىشىمگە ئاساسەن بۇ پۇلنىڭ بېرىلىشى ئۇنىڭ تۇنجى دەۋانى ئۇتۇشىغا باغلىق ئىدى. بۇ كېلىشىمگە ئاساسەن ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا تەلەپ قىلغان ئوقۇتۇش ھەققىمنى ئېلىشىم كېرەك - دەپتۇ. ئۇنىڭ ياخشى يېتىشكەن ئوقۇغۇچىسى بۇ تەلەپ ئالدىدا:

- مەن بۇ دەۋانى ئۇتسام ياكى ئۇتتۇرىۋەتسەم، مەندىن تەلەپ قىلغان بۇ پۇلنى بەرمەسلىكىم كېرەك. - دەپتۇ. سوتچىلار:

- نېمە ئۈچۈن؟ - دەپ سۇراپتۇ. ئوقۇغۇچى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ مەنتىقى بىلەن:

- دەۋادا ئۇتسام، تەلەپ قىلىنغان پۇلنى قارارىڭىزغا ئاساسەن بەرمەسلىكىم كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا، بۇ قارارىڭىزنىڭ ھېچ قانداق بىر ئەھمىيىتى قالمايدۇ. ئەگەر دەۋادا مەغلۇپ بولسام، ئوتتۇرىمىزدىكى كېلىشىمگە ئاساسەن دەۋانى ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، مەندىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىنمايدۇ. چۈنكى بۇنداق بولغاندا ئوقۇتۇش ھەققى ئېلىش شەرتى ئورۇنلانمىغانلىقى ئۈچۈن قەرز ئوتتۇرىغا چىقمايدۇ ـ دەپتۇ.

بۇنىڭغا ئوخشاش ئىلاھى ۋەھيى بىلەن تەربىيلەنمىگەن مەنتىق ئىنسانىنى ھەل قىلغىلى بولمايدىغان زىتلىقلارغا باشلاپ كىرىدۇ. تارىختا بۇندان زىتلىقلار كۆپ بولغان. ئەمما ئىسلام ئىنسانغا قۇل ھەققىنىڭ (كىشىنىڭ ھەققىنى يولسىزلىق بىلەن ئېلىۋېلىشىنىڭ) كەچۈرۈم قىلىنمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئەگەشكۈچىلىرىنى داۋاملىق بۇنىڭغا دىققەت قىلىشقا بۇيرىغان. ھەتتا:

«خوشنىسى ئاچ ئىكەن، توق ياتقان بىزدىن ئەمەستۇر» دەستۇرى بىلەن ئۆزىدىن ئىلگىرى باشقىلارنى ئويلاشنى تەۋسىيە قىلغان.

بۇنىڭ بىلەن ئىسلام ئىنسانىيەتنى ئۆزئارا ياردەملىشىدىغان، ئورتاقلىشىدىغان قېرىنداشلارغا ئايلاندۇرغان. چۈنكى ئەرەپ قەۋمى جاھىلىيەت دەۋرىدە دۈشمەنلىك، ھەسەت، قان داۋاسى، جىدەل-ماجرا ۋە قىز باللىرىنى تىرىك تۇپراققا كۆمىدىغان، مەرھەمەتسىز بەدەۋىلەر ئىدى. ئوتتۇرىسىدا تۈگىمەيدىغان نەپرەت ۋە ئىنتىقام تۇيغۇلىرى مەۋجۇت ئىدى. كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى بوزەك قىلاتتى. كىم كۈچلۈك بولسا ئۇ ھەقلىق ئىدى. مەرھۇم شائىر مەھمەت ئاكىفنىڭ دېگىنىدەك:

«چىشسىز بىر ئىنساننى قېرىنداشلىرى يەيتتى.»

لېكىن بۇ ئىنسانلار ئىسلام بىلەن بىرلىكتە بەشەرىيەتنىڭ (ئىنسانىيەتنىڭ) ئەڭ ئەخلاقلىق ئىنسانلىرىغا ئايلاندى. بىر ۋاقىتلاردا بىرسى بىرسىنىڭ قېنىنى ئىچىشكە نامزات بولغان ئىنسانلار ئىسلامنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئۆلۈم ۋاقتىدىمۇ باشقىلارنى ئويلايدىغان، ئۆز ئارا ئىكرام قىلىشىدىغان سۆيۈملۈك ۋە ۋاپادار ئىنسانلارغا ئايلاندى. يەرمۇك ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئۇرۇش مەيدانىدا ئايلىنىپ يۈرۈۋاتقان ھەزرىتى ھۇزەيفە رازىيەللاھۇ ئەنھۇ بايان قىلغان ئۇشبۇ ۋەقە ئىسلام بىلەن ھاسىل قىلىنغان ۋاپادارلىق ۋە مەنىۋى ھالەتنىڭ ئەڭ گۈزەل نامايەندىلىرى ئىدى:

«يەرمۇك ئۇرۇشى تۈگەش ئالدىدا قولۇمدا بىر سۇ تۇلۇمى بىلەن ئۇرۇش مەيدانىدا يارىدار بولغانلارغا قاراي دېدىم. قارىسام تاغامنىڭ ئوغلى قان-يارا ئىچىدە قولۇمدىكى سۇ تۇلۇمىغا تەلمۈرۈپ قارىدى. تۇلۇمنى ئۇنىڭغا ئۇزاتقان ۋاقتىمدا، ئالدى تەرەپتىن ئىكرىمىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدىم:

«سۇ، بىر يۇتۇم سۇ!» دەپ ئىڭراۋاتاتتى. تاغامنىڭ ئوغلى ھارىس بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ، كۆز ئىشارىتى بىلەن سۇنى ئىكرىمىگە بېرىشىمنى ئېيتتى. دەرھال ئىكرىمىنىڭ يېنىغا باردىم. تۇلۇمنى ئۇنىڭغا تەڭلىگەن ۋاقتىمدا ئىياشنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

«سۇ! ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن سۇ بېرىڭلار!» دەۋاتاتتى.

ئىكرىمەمۇ ھارىسقا ئوخشاش قولىنى تۇلۇمدىن تارتتى ۋە ئىشارەت قىلىپ، سۇنى ئىياشقا بېرىشىمنى ئېيتتى. تىزلىكتە ئىياشنىڭ يېنىغا بارغان ۋاقتىمدا پانى دۇنيادىكى بۇ سۇنى ئىچىشكە ئۇنىڭ ئۆمرى يەتمىدى. ئۇ شاھادەت شەربىتىنى ئىچىپ، بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالاشقان ئىدى. ئىچىم تىت-تىت بولۇپ، ھېچ بولمىسا بۇنى ئىكرىمىگە بېرەي دەپ ئۇنىڭ يېنىغا باردىم. قارىسام ئۇمۇ شېھىد بولغان ئىدى. بۇنىڭ بىلەن تاغامنىڭ ئوغلى ھارىسنىڭ يېنىغا يۈگۈردۈم. ئەپسۇسكى ئۇمۇ روھىنى تەسلىم قىلىپ بولغان ئىدى.»

مانا بۇ ئىسلام ئورناتقان قېرىنداشلىق ۋە پىداكارلىقتىن بىر نەمۇنە!

بۇ ئىنسانلار جاھىلىيەت دەۋرىدە بىر-بىرلىرىنىڭ قېنىنى ئىچىشكە تەييار تۇرىدىغان ئىنسانلار ئىدى. لېكىن ئىسلام بىلەن كۆڭلىنى ئىلاھى لۇتۇفتا يۇرۇتتىكى، كەينىدە بىر سائادەت ئەسرىنى قالدۇرۇپ كەتتى. ئاللاھتائالا بۇ ئىلاھى لۇتۇفنى قۇرئانى-كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىدۇ:

وَاعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللّهِ جَمِيعاً وَلاَ تَفَرَّقُواْ وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ

إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاء فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَاناً وَكُنتُمْ عَلَىَ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ

النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

«ھەممىڭلار ئاللاھنىڭ ئاغامچىسىغا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىڭلار)، ئايرىلماڭلار (يەنى سىلەردىن ئىلگىرى يەھۇدىلار ۋە ۋە ناسارالار ئىختىلاپ قىلىشقاندەك، دىندا ئىختىلاپ قىلىشماڭلار)، ئاللاھنىڭ سىلەرگە بەرگەن نېمىتىنى ئەسلەڭلار، ئۆز ۋاقتىدا سىلەر ئۆزئارا دۈشمەن ئىدىڭلار، ئاللاھ دىلىڭلارنى بىرلەشتۈردى، ئاللاھنىڭ نېمىتى بىلەن ئۆزئارا قېرىنداش بولدۇڭلار، سىلەر دوزاخ چۇقۇرىنىڭ گىرۋىكىدە ئىدىڭلار، ئاللاھ سىلەرنى (ئىسلام ئارقىلىق) ئۇنىڭدىن قۇتقۇزدى. سىلەرنىڭ ھىدايەت تېپىشىڭلار ئۈچۈن، ئاللاھ سىلەرگە ئايەتلىرىنى شۇنداق بايان قىلىدۇ.» (ئال-ئىمران سۈرىسى، 103-ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىمە ئەسھابى-كىرامنىڭ شەخسىيىتىدە پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاقتۇر.

تارىخ تۈركلەرنىڭ ئىسلامدىن ئىلگىرىكى ئەھۋالىنى تەقدىرلىمىگەن ۋە شەرەپلىك دەپ باھا بەرمىگەن. مەسىلەن: 7000 كىلومىتىر ئۇزۇنلۇقتا مۇساپە باسقان ئاتىللا تارىخقا قان ۋە كۆز يېشى قالدۇرغان. ئەمما بۇ مىللەت ئىسلام بىلەن مۇشەررەپ بولغاندىن كېيىن،

تارىخنىڭ ئەڭ قەھرىمان مىللىتىگە ۋە شۇنداقلا ئەڭ مەرھەمەتلىك مىللىتىگە ئايلانغان. ھەتتا دۈشمەنلىرىگىمۇ:

«ئەي مەرھەمەت سەن شۇنداق زالىمسەنكى، دۈشمىنىمنىمۇ ماڭا سۆيدۈرىۋاتىسەن..!» دېگۈزگەن.

ئىسلامنىڭ بەش ئاساسى

ئىلگىرى سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىسلام:

ئا. ئېتىقاد

ب. سالىھ ئەمەللەردىن ئىبارەتتۇر.

بۇنىڭغا ئاساسەن ئىسلام نەزىرىدە ئىنسان ئوغلىنىڭ مەسئۇلىيىتى «ئېتىقادى» ۋە «ئەمەلى» دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ. بۇلاردىن ئېتىقادى قىسمىدىكى ئاساسلار ئەمەلى ئاساسلاردىن ئەۋۋەل كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«بۇ ئۈممەت ئۈچۈن مەن ئەڭ كۆپ قورقىدىغان نەرسە شېرىكتۇر» (مۇسنەد، 4-جىلد، 124، 126) دېگەن.

چۈنكى ئىنسانلار ئاللاھ نەزىرىدە ئىشەنگۈچىلەر ۋە ئىشەنمىگۈچىلەر دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ. بۇلار ئىككى مىللەت دەپ ئىپادە قىلىنماقتا. ئىمان پارچىلارغا ئايرىلمايدىغان بىر پۈتۈنلۈككە ئىگىدۇر. يەنى ئىلاھى ھۆكۈملەردە بىرسىنى ئىنكار قىلىش بىلەن ھەممىسىنى ئىنكار قىلىش ئوتتۇرىسىدا بىر پەرق يوقتۇر. چۈنكى بۇنداق بىر ھەرىكەت ئىلاھى ھۆكۈملەرگە خىلاپتۇر. مۇتلەق ئاجزىيەتكە ئىگە بولغان بىر ئىنساننىڭ ئاللاھنىڭ ھەق دېگىنىنى باتىل، باتىل دېگىنىنى ھەق دېيىشكە ئۇرۇنىشى نېمە دېگەن ئەخمەقلىقتۇر-ھە! بەشەرى ئەمەللەردىكى قابىلىيەت ئىمانسىز ئىنسانغا بىر سائادەت بەخش ئەتمەيدۇ. مەسىلەن: ئېدىسۇن توكنى كەشپ قىلىپ، ئىنسانىيەتكە كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى قىلغان بولسىمۇ، ئەقىدە مەسىلىسىدىكى خاتالىقى سەۋەبىدىن بىر پايدىغا ئېرىشەلمىگەن. چۈنكى ئىسلام نەزىرىدە ئاساس ئىماندۇر.

بۇ ئاساسنىڭ يىگانە يۆلەنچۈكى ۋە ئاساسى سالىھ ئەمەللەردۇر.

بۇ جەھەتتىن ئىسلام دىنى بىر مېۋە دەرىخىگە ئوخشايدۇ. قەلب بىلەن تەستىق ئۇنىڭ تۇپراق ئاستىدىكى يىلتىزى، تىل بىلەن ئىقرار گەۋدىسى، ئەمەلى سالىھ ئۇنىڭ يوپۇرماق، چېچەك ۋە مېۋىلىرىدۇر. دەرەختىن مېۋە ئۈمىد قىلىنغاندەك، ئىماندىن گۈزەل ئىشلار كۈتۈلىدۇ، ئاللاھقا يېقىنلىشىش ۋە مەرىپەتۇللاھقا ئېرىششمۇ پەقەت گۈزەل ئىشلارنى قىلىش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن ئىسلام ئىمان ئېيتىش بىلەنلا كۇپايە قىلمايدۇ. ئىسلام ئىمان بىلەن ئەمەلنىڭ ئورتاقلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىنىڭ تۆتى پۈتۈنلەي سالىھ ئەمەللەر (ياخشى ئىشلار)دۇر. يەنە بىر ئاساسى كەلىمە شاھادەتتە ئېتىقادنى ئىزھار قىلىش بىلەن بىرگە زىكىر ئالاھىدىلىگى بولۇشتەك ئىبادەت ماھىيىتى بار. بۇ ھەقتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ
وَ إِقَامِ الصَّلاَةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحِجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

«ئىسلام بەش ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلغان:

1. ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقلۇقىغا، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھنىڭ قۇلى ۋە رەسۇلى ئىكەنلىكىگە شاھادەت ئېيتىش

2. نامازنى كامىل ئوقۇش،

3. زاكاتنى جايىدا بېرىش،

4. ئاللاھنىڭ ئۆيى كەبىنى تاۋاپ قىلىش،

5. رامىزان روزىسىنى تۇتۇش.» (بۇخارى، ئىمان، 1-2) دېگەن.

شائىر ئىسلامنىڭ بەش شەرتىنى بەش ئايرىم قۇياشقا ئوخشۇتۇپ، ھەر خىل تەسۋىرلەپ مۇنداق دېگەن:

بىزگە ئىسلامنى بەرگەن، قىپتۇ ئۇنىڭ شەرتىنى بەش،
بەشەرنىڭ (ئىنسانلىنىڭ) روھى ئۈچۈن ھەر بىرى ئايرىم قۇياش.

بىرى ئاللاھ ۋە پەيغەمبەرنى تەستىق ئۆزىدۇر،
جانغا جەننەتنى ئاچقان نۇرلۇق مۇبارەك سۆزدۇر.

بىرى مېراج دېيىلىدىغان مەرىپەت نۇرى ناماز،
كېيىن بارچە پەردىلەر ئېچىلىدىغان ۋۇسلات[9] ۋە نىياز!

بىرى جايىدا زاكات، بۇ يەردە ھالالنىڭ بۇلىقى،
مەھشەرنىڭ دەھشىتى ۋاقتىدا سائادەت چىنارى.

بىرى ئىخلاس بىلەن ئاللاھ ئۈچۈن ھەج قىلماق،
رابىىم ئەيلەر ئىنساننى يىڭى توغۇلغاندەك مەلەك.[10]

بىرى جان ۋە تەنگە نېمەت رامىزان روزىسى،
ئۈچىسەن بۇ گۈزەللىلەرگە قەلبىڭدە بولسا ئىشتىياق.

مەھمەدى سەنمۇ تولدۇر بەش قۇياشنىڭ نۇرىنى،
قاراڭغۇلۇقلارنى ئاچ ، مۆمىن ماگار دىن نۇرىدا.

9. ۋۇسلات: ئاللاھقا قايتىپ كېلىش، ۋىسال.
10. مەلەك: پەرىشتە.

بۇ بەش شەرت ئىسلامنىڭ تامامى ئەمەستۇر. بۇلار ئىسلام بىناسىنىڭ ئانا تۈۋرۈكلىرىدۇر. بۇ سەۋەپتىن ئىسلامنى پەقەتلا بۇ ئاساسلاردىن تەركىپ تاپقان دېيىش خاتا بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام بۆشۈكتىن قەبرىگىچە ئىنسان ھاياتىدىكى بارلىق ھەرىكەتلەرگە يول كۆرسەتىدىغان، ئىنساننىڭ ئىچكى ۋە تاشقى دۇنياسىنى ئىسلاھ قىلىدىغان بىر ئىلاھى نىزامدۇر. ئۇنىڭ چەكسىز دائىرىسىنى ئىدراك قىلىش ئۈچۈن، قۇرئانى-كەرىم ۋە ھەدىس شەرىپلەرگە بىر نەزەر سېلىش كېرەك. يۇقىرىدىكى ھەدىس-شەرىپ مۇسۇلمانلارغا چەك-چېگرىنى ۋە يولنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مۇسۇلمانلار ئالدى بىلەن بۇ يۆنىلىشتە ئىسلامنى ھەدىس-شەرىپتىكى ئاساسلار ئۈستىگە بىنا قىلىپ ياشىشى كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا، ئىسلام بىناسىنى مەزمۇت تۇتۇپ تۇرۇشى مۇمكىن بولمايدۇ. چۈنكى ئاساسى ساغلام بولمىغان بىر بىنا ئەڭ كىچىك بىر تەۋرىنىشتە يىقىلىپ چۈشىدۇ.

ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىنىڭ يېنىدا يەنە كۆپلىگەن ئاساسلىرى بار بولۇپ، ھەر بىرسىنىڭ ئىسلام بىناسىنىڭ پۈتۈنلۈكى ئىچىدە ئايرىم بىر ئەھمىيىتى بار. بۇ ھەقىقەتكە بىنائەن باشقا بىر ھەدىس-شەرىپتە:

«ئىسلام سەككىز بۆلۈمدۇر، ئىسلامغا ئىشىنىش بىر بۆلۈم، ناماز ئوقۇش بىر بۆلۈم، زاكات بېرىش بىر بۆلۈم، روزا بىر بۆلۈم، بەيتۇللاھنى زىيارەت قىلىش بىر بۆلۈم، ياخشىلىقنى تەۋسىيە قىلىپ يامانلىقنى چەكلەش بىر بۆلۈم، ناچار ئىشلاردىن يىراق تۇرۇش بىر بۆلۈم، جىھاد بىر بۆلۈمدۇر» دېيىلگەن.

پەرز، نەھىيلەر بىر نەرسىنىڭ (سىركۇلغا ئوخشاش) مۇقىم بولغان ئىككى ئۇچىغا، سۈننەت تەركىۋىدىكى باشقا ئەمىر-نەھيى ۋە نەپلە ئەمەللەر ئۇنىڭ ھەرىكەتلىك ئۇچىغا ئوخشايدۇ. بۇنداق دېگەنلىك پەرزلەرنى كەم-كۈتىسىز ھەممە ئادەم ئىجرا قىلىشى كېرەك بولسا، نەپلە ئەمەللەر بىر سايماننىڭ ھەرىكەتلىك قىسمىغا قەدەر بولغان كەڭ ساھەنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يەنى نەپلە ئەمەللەر ئىنسانغا كۈچى يېتىدىغان نىسبەتتە تەۋسىيە قىلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى قابىلىيىتىدىكى بىر ئادەم قابىلىيىتى ئۇنىڭدىن تۆۋەن ئادەملەردەك ئەمەلى سالىھ ئىشلاردا بوشاڭلىق قىلىشى توغرا بولمىغىنىدەك، ئىمانى ئاجىز بىر ئىنساننىڭمۇ ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سەۋىيەسىدە ياخشى ئىش قىلىشى مۇمكىن بولمايدۇ. مۇھىم بولغىنى پەرزلەرنى كامىل ئادا قىلىپ، جانابى ئاللاھ بەرگەن كۈچ-قۇۋۋەت نىسبىتىدە سالىھ ئىشلارنى قىلىپ، زۇھد ۋە تەقۋاسىنى كۈچلەندۈرۈپ، ئاللاھنىڭ خەلىپىسى بولۇش ھېكمىتىنى ساقلاپ قېلىشى كېرەك.

❁

ئىسلامدا تاشقى ئىدراك بىلەن مەنىۋى ئىدراك مۇھىم بولغانلىقى ئۈچۈن، جانابى ئاللاھ ئۇنىڭ ئاساسىنى ۋە بۇ ئاساسقا تەۋە بولغان مۇھىم نوقتىلارنى رەسۇلى ۋاستىسى بىلەن ئۈممەتكە ئېنىق بىلدۈرگەن. بۇنىڭدىكى مەقسەت ئىسلام ۋە ئىماننىڭ ماھىيىتىنى توغرا ئۆگىنىپ، ساغلام بىر شەكىلدە تاكامۇللاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ ھەقىقەتنى چۆرىدەپ بايان قىلىنغان ۋە **جىبرىئىل ھادىسىسى** دەپ ئاتالغان مەشھۇر بولغان بىر رىۋايەتنى ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق بايان قىلغان:

مەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتىم. بۇ ۋاقىتتا كىيىمى ئاق، چېچى قارا بىر ئادەم يېنىمىزغا كەلدى، ئۇنىڭ تەقى-تۇرقىدىن بىر يولۇچى

ئىكەنلىكى بىلىنمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى ھېچ كىم تونۇمايتتى. ئۇ ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ، تىزىنى پەيغەمبىرىمىزنىڭ تىزىغا تەگدۈرۈپ ئولتۇردى. قولىنى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ سۇئال سوراشقا باشلىدى:

- ئەي مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، ماڭا ئىسلام ھەققىدە مەلۇمات بەرگىن - دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

- ئىسلام ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقلۇقىغا، مۇھەممەدنىڭ ئۇنىڭ قۇلى ۋە ئەلچىسى ئىكەنلىكىگە شاھادەت ئېيتىش، ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش، رامىزاندا روزا تۇتۇش ۋە كۈچى يەتسە بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشتۇر - دېدى. ياقا يۇرتلۇق ئادەم:

- توغرا دېدىڭ! - دەپ تەستىقلىدى. كېيىن يەنە:

- ماڭا ئىمان ھەققىدە مەلۇمات بەرگىن. - دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

-ئىمان ئاللاھقا، پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە، ئاخىرەت كۈنىگە، تەقدىرگە يەنى ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاھنىڭ تەقدىرى بىلەن بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىشتۇر - دېدى. ياقا يۇرتلۇق ئادەم:

- توغرا ئېيتتىڭ! - دەپ تەستىق قىلدى. كېيىن يەنە:

- ماڭا ئېھساننى چۈشەندۈرۈپ قويغىن. - دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئېھسان ئاللاھنى كۆرۈۋاتقاندەك ئىبادەت قىلىشتۇر، چۈنكى سەن ئۇنى كۆرەلمىسەڭمۇ ئۇ سېنى كۆرۈپ تۇرىدۇ. -دېدى. ئادەم تەكرار سورىدى:

- ماڭا قىيامەتنىڭ (قاچان بولىدىغانلىقى) ھەققىدە مەلۇمات بەرگىن. - دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ قېتىم:

- قىيامەت ھەققىدە سورالغۇچى سورىغۇچىدىن ئارتۇق بىر نەرسە بىلمەيدۇ. - دەپ جاۋاپ بەردى.

ئادەم:

- ئۇنداق بولسا قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدىن خەۋەر بەرگىن. - دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە:

«قۇل، دېدەك ئاياللارنىڭ خوجايىن تۇغۇشى، يېلىڭ ئاياق، ئۈستى ئوچۇق، ھايۋان باقىدىغان پادىچىلارنىڭ ئېگىز بىنالار سېلىشتا رىقابەتلەشكەنلىكىنى كۆرۈشۈڭدۇر - دېدى.

بۇ جاۋاپتىن كېيىن ياقا يۇرتلۇق ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. مەن بىر مۇددەت ئۇ يەردە قالدىم. بۇ ئىپادە مۇسلىمدىكى رىۋايەتكە ئۇيغۇندۇر. باشقا كىتابلاردا: «مەن ئۈچ

كۈندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇچراشتىم» دەپ بايان قىلىنغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئەي ئۆمەر! سوئال سورىغان بۇ زاتنى تونۇمسەن؟ - دەپ سورىدى. مەن:

- ئاللاھ ۋە رەسۇلى تېخىمۇ ياخشى بىلىدۇ - دەپ جاۋاپ بەرگەن ۋاقتىمدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- بۇ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامدۇر، سىلەرگە دىنىڭلارنى ئۆگىتىش ئۈچۈن كەلدى - دېدى. (مۇسلىم، ئىمان، 1)

ئىسلام دىنى قۇرئانى-كەرىمدە:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

«مەن ئىنسان ۋە جىنلارنى پەقەت ماڭىلا ئىبادەت قىلسۇن دەپ ياراتتىم.» (زارىيات سۈرىسى، 56-ئايەت) دېيىلگەن. بۇ ئايەت قۇللۇقنىڭ تەزاھۇر ۋە تەجەللى ماكانىدۇر. ئاللاھقا ئىبادەت دىنىدۇر. بۇ ھەقىقەتنى ئىنسانلارغا بىلدۈرۈش ئۈچۈن جانابى ئاللاھ رەسۇلىغا مۇنداق دېگەن:

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّينَ وَأُمِرْتُ لأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ قُلِ اللهَ أَعْبُدُ مُخْلِصاً لَهُ دِينِي

«ئەي رەسۇلۇم دېگىنكى، ماڭا دىنىنى پەقەتلا ئۆزىگە خالىس قىلىپ، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ئەمر قىلىندى.»

ئېيتقىنكى، «ئەگەر مەن پەرۋەردىگارىمغا ئاسىيلىق قىلسام، شۈبھىسىزكى، بۈيۈك كۈننىڭ ئازابىدىن قورقىمەن (يەنى ئاللاھنىڭ ئەمرىگە ئاسىيلىق قىلسام ، قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ مېنى جەھەننەم ئۆتى بىلەن ئازاپلىشىدىن قورقىمەن).»

ئېيتقىنكى، «دىنىمنى (شېرىكتىن ۋە رىيادىن) ساپ قىلغان ھالدا ئاللاھقا ئىبادەت قىلىمەن.» (زۇمەر سۈرىسى، 11-14-ئايەت)

أَفَمَنْ شَرَحَ اللهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِن ذِكْرِ اللهِ أُوْلَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

«ئاللاھ كۆكسىنى ئىسلام ئۈچۈن كەڭ قىلغان، پەرۋەردىگارىنىڭ نۇرى ئۈستىدە بولغان ئادەم (دىلى كور ئادەم بىلەن) ئوخشاشمۇ؟ ئاللاھنىڭ زىكرىنى تەرك ئەتكەنلىكتىن دىللىرى قېتىپ كەتكەنلەرگە ۋاي! ئەنە شۇلار روشەن گۇمراھلىقتىدۇر.» (زۇمەر سۈرىسى، 22-ئايەت)

بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، دىندارلىق خالىغانچە ئىشەنسە بولىدىغان، قانداق نەرسە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئەقىدە قىلسا بولىۋېرىدىغان بىر نەرسە ئەمەستۇر. دىن

كائىناتنى ياراتقان، هايات ۋە ئۆلۈم تەتبىقاتىنى ئىدارە قىلىدىغان ئاللاھنىڭ ئەمرى، رىزاسىغا ئۇيغۇن بولغان ئەقىدە ۋە سالىھ ئەمەللەردۇر.

دىن قۇرۇش سالاھىيىتى پەيغەمبەرلەردىن باشقا كىشىلەرگە بېرىلمىگەن. قۇرئانى-كەرىمنىڭ بۇرۇنقى مۇقەددەس كىتابلارغا ئوخشىمايدىغان ئۇسۇلدا ساقلاپ قېلىنىشى بەشەرى تىرىشچانلىقلاردىن يىراق بولۇشى مۆجىزىسىنىڭ قىيامەتكىچە داۋام قىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىسلام دىنى ئۆتمۈش ئەسىرلەردىن بىرى داۋاملىشىپ كەلگەن باتىل ئەقىدە، خۇراپات، ئەپسانىلەرنى قۇمۇرۇپ تاشلاپ، ھەر خىل ئازغۇنلۇقلارنى يوقىتىپ، پەقەت ھەق، ھەقىقەت، ئەخلاق، پەزىلەت ۋە ئادالەتنى تەبلىغ قىلىپ، ئىنسانىيەتنى سائادەت ئىقلىمىغا تەييار قىلىدۇ. پىكىر ۋە ۋىجدانى ئىزدىگەن ھەقىقەتكە نائىل قىلىدۇ.

ئىسلام ئىنسانغا ئۆز ئۆزىنى تاپقۇزۇپ:

«**روھۇمدىن ئۈپلىدىم (پۈدىدىم)**» دېگەن جەۋھەرگە يەتكۈزىدۇ.

مەخلۇقاتلارنى نازۇكلۇق ۋە گۈزەللىكلەرگە ئىگە قىلىدۇ. كۆڭۈل ئەينىكىنى پارلىتىدۇ. جاننى جانانغا يەتكۈزۈدىغان يارىتىلىش ھېكمىتىگە ئىگە قىلىدۇ. ئىلىم، گۈزەل ئەخلاق، مەرھەمەت، شەپقەت، ئەپۇچانلىق قاتارلىق جامالى سۈپەتلىرى بىلەن مۆمىن قەلبلەرنى بىزەيدۇ.

ئىسلام دىنىنىڭ سائادەت پارولىسى ئىمان ۋە سالىھ ئىشلاردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن سالىھ مۆمىنلەر قولىنى ھەققە، قەلبىنى خەير ئىشلارغا، ئەزالىرىنى گۈزەل ۋە پايدىلىق ئىشلارغا سەرپ قىلىپ سالىھ بىر ھايات كەچۈرىدۇ.

خۇلاسىلىساق، ئىسلام ئىنسانغا دۇنيانى مەنىۋى بىر جەننەتكە ئايلاندۇرىدىغان، ئۆلۈمنى شەبئى ئارۇس (توي كېچىسى)، تىرىلىشنى ئەبەدى بىر سائادەت ۋە ئەبەدى بىر ۋۇسلات ھالىغا كەلتۈرىدىغان بىر ئىلاھى ئىكرامدۇر. مەرھۇم ئاكىف كۆنىمىزگە قاراپ، ئىسلامغا يېپيېشش جەھەتتە بوشاڭلىق قىلىۋاتقان مۇسۇلمانلانى ئىلاھى ئىكرامغا دەۋەت قىلىپ:

ئەگەر ئېزىلىشنى خالىمسا، شۇ كەلكۈنلۈك كۈنلەردە،
قايتىدىن يېپيېشسۇن مۇسۇلمانلار ئىسلام سېپىلىغا.

دەپ خىتاپ قىلغان.

ئاللاھىم! ئىككى دۇنيايىمىزنى ئىسلام بىلەن ئەزىز قىلغىن، بىزلەرنى ئۇ ئۇلۇغ نۇرىڭدىن مەھرۇم قىلمىغىن، جېنىمىزنى مۇسۇلمانلىق ھالىتىدە ئالغىن ۋە بىزلەرنى سالىھ قۇللىرىڭ ئارىسىغا قوشقىن..!

ئامىن..!

ئىسلامنىڭ ماھىيىتى، ئاسمان-زېمىننىڭ ئاچقۇچى

كەلىمە شاھادەت ۋە ئىمان ئاساسلىرى

«ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ ئەلچىسىدۇر.»

كەلىمە شاھادەت ۋە ئىمان ئاساسلىرى

كەلىمە شاھادەت بىر شەخسنىڭ ئىسلامغا كىرىشىنىڭ تۇنجى باسقۇچىدۇر. ئۇ ئاللاھنىڭ بارلىقى، بىرلىكى بىلەن بىرلىكتە ئاخىر زامان نەبىسىنىڭ پەيغەمبەرلىگىنى تەستىق قىلىپ، ئۆز نەپسىنى شاھىت تۇتۇش مەنىسىدىكى مۇبارەك بىر ئەقىدە جۈملىسىدۇر. بۇ جەھەتتىن كەلىمە شاھادەت دىنىنىڭ ئاداسى ۋە يولەنچۈكىدۇر.

شاھادەت شۇنداق بىر مۇقەددەس كەلىمە ئىكەنكى، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ نىجاتلىقى ۋە سائادىتى ئۇنىڭ چەكسىز مەنا ۋە سىر ئىقلىمىدا يۇشۇرۇنغان. بۇ كەلىمە قۇرئانى-كەرىم ۋە ھەدىس-شەرىپلەردە:

كەلىمەئى تايىيبە (ئەڭ گۈزەل كەلىمە)،

كەلىمەئى تەقۋا،

قاۋلى سابىت (توغرا سۆز)،

مەقالىدۇس سەمەۋاتى ۋەل ئەرزى (ئاسمان ۋە زېمىنىنىڭ ئاچقۇچى)،

كەلىمەئى ئىخلاس،

ئۇرۋەتۇل ۋۇسقا (ساغلام قۇلۇپ)،

داۋاتۇل ھەق،

سەمەنۇھۇل جەننەھ (جەننەتنىڭ باھاسى) قاتارلىق مەنالاردا ئىپادە قىلىنغان.

بۇ سۆزلەر ئۆزلۈكنىڭ ئۆزى ماھىيىتىدىدۇر. ئىسلامنىڭ باشقا ئاساسلىرى، تەپسىلاتى بۇ ئۆزگە باغلىقتۇر. بۇ سەۋەپتىن كەلىمە شاھادەت بىلەن ئىمان بارلىق ئىبادەتلەردىن ئەۋزەلدۇر. چۈنكى ئىبادەتلەر ئۇنىڭ بىلەن قائىمدۇر. ئىبادەتلەر بەلگىلەنگەن ۋاقىتلار ئۆتۈپ ئۆچۈندۇر. پەقەت ئۇ ۋاقىتلاردا ئادا قىلىنىدۇ. ئەمەللەرنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى بولغان نامازمۇ كۈندە بەش ۋاقىت پەرز قىلىنغان. ئىمان داۋملىق پەرزدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن قەلبنى غەپلەت پەيدا قىلىدىغان ھەر تۈرلۈك خام-خىياللاردىن يىراق ساقلاپ، ئىماننى ھەر ۋاقىت جانلىق تۇتۇش كېرەك. ئۇنى ھەر ۋاقىت مۇھاپىزەت قىلىپ، بوشاڭلىق قىلماسلىق كېرەك.

كەلىمە شاھادەت ئومۇمىي جەھەتتىن:

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

جۈملىسىنى تىل بىلەن ئىقرار، قەلب بىلەن تەستىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. تەپسىلاتى ئىسلامغا ئائىت ھەقىقەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، قۇرئانى-كەرىمنىڭ تامامى كەلىمە تەۋھىدنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئىزاھلاشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى قۇرئانى-كەرىم دىن ۋە تەۋھىدتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ھەقىقەتنى بايان قىلىش ئۈچۈن ئايەت-كەرىملەردە مۇنداق دېيىلگەن:

هَذَا بَلاَغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُواْ بِهِ وَلِيَعْلَمُواْ أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ
وَلِيَذَّكَّرَ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ

«كىشىلەرنىڭ ئاگاھلاندۇرۇلىشى، ئاللاھنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى بىلىشلىرى، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز-نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن، بۇ (قۇرئان) تەبلىغدۇر (يەنى كىشىلەرگە تەبلىغ قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلىندى).» (ئىبراھىم سۈرىسى، 52-ئايەت)

دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئاللاھ رازى بولىدىغان ھەر قانداق ئىش كەلىمە تەييىبە يەنى ئەڭ گۈزەل كەلىمە بولغان تەۋھىدنىڭ مېۋىسىدۇر. ئىبادەتلەر ئىماننىڭ قەلبتىكى جەۋھىرىدەك، ئىنسانغا لەززەت ۋە گۈزەل ئەخلاق ئاتا قىلىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، جانابى ئاللاھنى غەزەپلەندۈرىدىغان ھەر قانداق يامان ئىش ناچار كەلىمىنىڭ، يەنى كۇپۇرنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، ھەر تۈرلۈك پالاكەت، مۇسىبەت، پىتنە-پاساتنىڭ مەنبەسى بولىدۇ.

بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا قۇرئانى-كەرىمدە:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللهُ مَثَلاً كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاء
تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللهُ الأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ وَمَثلُ
كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ

ئاللاھنىڭ مۇنداق بىر تەمسىل كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ كەلىمە تەييىبە (يەنى ياخشى سۆز، ئىمان كەلىمىسى) يىلتىزى يەرنىڭ ئاستىدا بولغان، شېخى ئاسمانغا تاقاشقان، پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىزنى بىلەن ۋاقتى-ۋاقتىدا مېۋە بېرىپ تۇرىدىغان ئىسىل دەرەخكە ئوخشايدۇ. ئاللاھ كىشىلەرگە ۋەز-نەسىھەت ئالسۇن دەپ، ئۇلارغا نۇرغۇن تەمسىللەرنى كەلتۈرىدۇ. يامان سۆز (يەنى كۇپرى كەلىمىسى) زېمىندىن قومۇرۇپ تاشلانغان، ھېچ قانداق قارارى يوق ناچار دەرەخكە ئوخشايدۇ» (ئىبراھىم سۈرىسى، 24-26-ئايەت)

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ھەر ۋاقىت مېۋە بېرىشى ئۈچۈن زاكىر (زىكىر قىلغۇچى) كېچە-كۈندۈز ئاللاھنى زىكىر قىلىشى كېرەك.» (فەزائىل ئەئمال، 462)دېگەن.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئايەتنى ئىزاھلاپ مۇنداق دېگەن: بۇ يەردە كەلىمە شاھادەتكە ئىشارەت قىلىنغان. يىلتىزى مۆمىن بەندىنىڭ سۆزى ۋە قەلبىدە، پۇتاقلىرى ئاسمانلاردا بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن مۆمىنلەرنى ئەمەللىرى ساماغا يۈكسەلدۈرىدۇ. كەلىمە ھابىسە (ناچار كەلىمە) بولسا شېرىك، كۇپۇر ۋە ئىمانسىزلىقنى ئىپادىلەيدىغان سۆزلەردۇر. بۇنداق ئىپادىلەر بىلەن ھەر قانداق ئەمەل قوبۇل قىلىنمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن:

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى

«كۇپۇر ۋە گۇناھتىن پاكىزلانغان ئادەم ھەقىقەتەن نىجاتلىققا ئېرىشىدۇ.» (ئەئلا سۈرىسى، 14-ئايەت) دېگەن ئايەت-كەرىمىنىڭ ئىزاھىدا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:

«بۇ ئايەتتىكى تەزكىيە (نەپس تەربىيەسى)دىن مەقسەت:

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ

دەپ شاھادەت ئېيتىش ۋە (ئىچكى، تاشقى بارلىق) بۇتلارنى تەرك قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.» (فەزائىل ئەئمال، 466)

نەپسلەرنى تەربىيلەش ۋە قەلبلەرنى پاكىزلاشقا بۇيرۇلغان ئەھلۇللاھ (ئاللاھ دوستلىرى) ھەزرەتلىرىنىڭ ۋەزىپىسىمۇ بۇ ھەدىس-شەرىپلارنىڭ ھېكمىتى بويىچە ھەرىكەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. تۆۋەندىكى ئايەت-كەرىمە ئاللاھتائالانىڭ قەلبتىكى بۇتلارغا بولغان نەپرىتىنى بىلدۈرىدۇ:

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ ...

«ئەي پەيغەمبەر! نەپسى-ئارزۇلىرىنى ئىلاھلاشتۇرغانلارنى كۆردۈڭمۇ؟» (جاسىيە سۈرىسى، 23-ئايەت)

باشقا ئايەتلەردە كۆرستىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋەزىپىلىرىدىن بىرسى ئىنسانلارنىڭ قەلب دۇنياسىنى پاكىزلاپ، ئۇنىڭ كامىل بىر مەنادا تەۋھىد نۇرلىرىدىن پايدىلىنىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى ئىمان جەۋھىرى پارلاق بىر ئەينەككە ئوخشايدۇ. ئىنسان ئاللاھتىن غاپىل بولغان ۋاقتىدا بۇ ئەينەكنى كىرلىتىپ، ھەقنىڭ جەمالى تەجەللىلىرىنىڭ ئەكس ئەتتۈرۈلىشىگە توسالغۇ بولىدۇ. ئىلاھى تەجەللىنىڭ قەلبتىكى تەزاھۇرى (ئوتتۇرىغا چىقىشى) پەقەت قەلبى زىكىر بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆڭۈلنى خاتىرجەم قىلىش بىلەن بولىدۇ. زىكىر ئىسيانىنىڭ زىتتىدۇر. ئىمان جەۋھىرىنىڭ سوپۇنى قەلبنىڭ سەممىيەت ۋە ئىخلاس بىلەن ھەققە ئىتائەت قىلىشى نەتىجىسىدە پاكىزەلايدۇ.

پەيغەمبەرلەر ۋە ھەق دوستلىرى ئىنسانلارنى ئەڭ گۈزەل مېتودتا ئاسمان ۋە زېمىنىنىڭ ئاچقۇچى بولغان كەلىمە شاھادەتكە دەۋەت قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ چىن كۆڭلىدىن ۋە ئىشتىياق بىلەن تەقدىم قىلغان ئىمان كەۋسىرىنىڭ لەززىتىنى تېتىپ، ئاللاھقا ۋاسىل بولغان كۆپلىگەن بەختىيارلار بارلىققا كەلگەن. ئۇلار بۇ پانى دۇنيادا بىر مەشئەل بولۇپ ئىنسانىيەتنىڭ ئالدىدا

ماگىدۇ ۋە كۆڭۈللەرنى تەۋھىد نۇرىغا سەپەرۋەر قىلىدۇ. ئەزىز ماخمۇت ھۇدايى ھەزرەتلىرىنىڭ بۇ يولدا كۆنىمىزگىچە چاقناۋاتقان مەشئىلىنىڭ شۇ مىساللىرى نېمە دېگەن گۈزەلدۇر:

بۇيرۇقنى تۇت راھمانىنىڭ،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.
يېڭىلانسۇن ئىمانىڭ،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

ناچار يەرلەرگە قارىما،
جېنىڭنى ئوتتا كۆيدۈرمە،
ھەر كۆرگەن يەرگە بارما،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

ماسىۋادىن[11] كۆزۈڭنى تارت،
ئۈمىدىڭنى ھەقتىن كۈت،
كەتسۇن كۆڭۈلدىن ھۇمۇم[12]،
تەۋھىدكەل تەۋھىدكە.

سەن ئۆزەڭنى چوڭ بىلسەڭ،
پانىغا ئالدىنىسەن،
بىر كۈنى ئويغىنىسەن،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

تاشلا قۇرۇق تەقلىدنى،
جاندىن ئەيلە تەۋھىدنى،
تېپىشقا ھەر ئۈمىدنى،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

چوقۇنماي ھەرگىز سۈرەتكە،
قارىغىن مەنا يۈزىگە،
بولۇش ئۈچۈن ھەققە يېقىن،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

ھەرگىز ئىشەنمە نەپسكە،
ئۆزەڭنى بىلدىم دېمە،

11. ماسىۋا: پايدىسىز نەرسىلەر
12. ھۇمۇم: شۈبھە، غەم

شىرىك ئۇتىدا كۆيمە،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

ئىمكانسىز سەۋدالاردىن ۋاز كەچ،
ئۆلۈمنى ئەسلەمسەن ھېچ،
يولۇڭنى كېتىدۇ قالمىغىن كەچ،
تەۋھىدكە كەل تەۋھىدكە.

شاھادەتتە ئايرىم بىر ئىلاھى سىر ۋە ھېكمەت خەزىنىسى ساقلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاسمان-زېمىن، جىمى مەۋجۇدات، پەرىشتىلەر، ھەققى ئىلىم ئىگىلىرى كەلىمە تەۋھىد بىلەن شاھادەتنىڭ تەستىقى ۋە ئىقرارى ھالىتىدە تۇرىدۇ. يەنە ئۇلاردىن تەستىق ۋە ئىقرار تەلەپ قىلغان جانابى ئاللاھقا بىۋاستە شاھادەت قىلىدۇ. ئايەت-كەرىمىدە مۇنداق دېيىلگەن:

شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُواْ الْعِلْمِ قَآئِمَاً بِالْقِسْطِ
لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

«ئاللاھ ئادالەتنى بەرپا قىلغان ھالدا گۇۋاھلىق بەردىكى، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر. پەرىشتىلەرمۇ، ئىلىم ئەھلىلىرىمۇ شۇنداق گۇۋاھلىق بەردى: ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئۇ غالىپتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (ئال-ئىمران سۈرىسى، 18-ئايەت)

كەلىمە شاھادەتتە تۆۋەندىكى تۆت ئاساس باردۇر:

1. ئىسپاتى زاتۇللاھ (ئاللاھنىڭ زاتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنىڭ ئىسپاتى)،

2. ئىسپاتى سىفاتۇللاھ (ئاللاھنىڭ سۈپىتىنىڭ ئىسپاتى)،

3. ئىسپاتى ئەپئالۇللاھ (ئاللاھنىڭ پېئىللىرىنىڭ ئىسپاتى)،

4. ئىسپاتى سىدقى رەسۇلۇللاھ (خەۋەر بەرگەن ھەر جەھەتتە ئاللاھ رەسۇلىنىڭ توغرىلىقىنىڭ ئىسپاتى).

بۇ جەھەتتىن **كەلىمە شاھادەت** قىسقىچە **«ئامەنتۇ»** دەپ ئاتىلىدىغان ئىماننىڭ ئالتە شەرتىنىڭ بىر تامغىسىغا ئوخشايدۇ. چۈنكى ئامەنتۇدا ئىماننىڭ ئالتە ئاساسىدىن كېيىن ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى ئىپادىلەردە ئىشارەت قىلىپ **«ھەققۇن-ھەقتۇر»** كەلىمىسى بىلەن باشلىغان شاھادەت ئۇمۇمىي جەھەتتىن ئىماننىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلارنى مۇنداق خۇلاسە قىلىپ بايان قىلىشقا بولىدۇ:

آمَنْتُ بِاللهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ
مِنَ اللهِ تَعَالَي وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

«ئاللاھقا، پەرىشتىلەرگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە، ئاخىرەت كۈنىگە، ياخشى ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن بولىدىغانلىقىغا ئىمان ئېيتتىم. ھەقتۇر، شاھادەت قىلىمەنكى، ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. يەنە شاھادەت قىلىمەنكى، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ قۇلى ۋە رەسۇلىدۇر.»

بىر ئىنسان ئىسلامنىڭ بەش ئاساسى بىلەن مۇسلىم يەنى مۇسۇلمان بولىدۇ. ئىماننىڭ ئالتە ئاساسى بىلەن مۆمىنلىك سۈپىتىگە ئىگە بولىدۇ.

بۇ سەۋەپتىن بىر ئىنساننىڭ پەقەتلا «ئىشەندىم» دەپ قويۇشى ھەقىقى مەنادا مۆمىن بولۇشىغا كۇپايە قىلمايدۇ. ئەمىلىيەتتە، ئاللاھنىڭ بارلىقى ۋە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەبۇۋۋىتىنى قەلبتە تەستىق ۋە تىلدا ئىقرار قىلىش دەپ بايان قىلىنغان بولسىمۇ، بۇنداق ئىشىنىشتە ساغلام ۋە توغرا بىر يول بولۇش كېرەك. قىسقىسى، ئىمان، ئىسلام تولۇق ۋە مۇكەممەل بولۇپ، ئىشەنگۈچىنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرەلەيدىغان كامالەتتە بولۇشى كېرەك.

1. ئاللاھقا ئىشىنىش

ئاسمان ۋە زېمىن ئارىسىدىكى نەرسىلەرنى يوقتىن بار قىلغان كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسى بولغان ئاللاھتائالانى كامىل مەنادا ئىدراك قىلىشقا ئىنساننىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ ۋە ئاجىز قالىدۇ. بۇ جەھەتتىن جانابى ئاللاھنىڭ زاتىنى ئويلاپ تەپەككۇر قىلىشقا ئۇرۇنۇش بىر قىسىم خىيال ۋە شۈبھىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، كامىل بىر ئىمانغا دەخلى يەتكۈزىدۇ. چۈنكى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنداق قىلىشنى مەنئى قىلىپ:

« ئاللاھنىڭ نېمەتلىرى (ياراتقان نەرسىلىرى ، قۇدرەت ۋە بۈيۈكلىكى)نى ئويلاڭلار! ئەمما ئاللاھ ھەققىدە (يەنى ئۇنىڭ زاتى ھەققىدە) تەپەككۇر قىلىشقا ئۇرۇنماڭلار! چۈنكى ھەرقانداق بىر مەخلۇقنىڭ بۇنىڭغا كۈچى يەتمەيدۇ.» (كىتابۇل ئەربائىن، 1-جىلد، 90-بەت) دېگەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن تەسەۋۋۇپ بۈيۈكلىرى بۇ ھەقتە يېغىنچاق قىلىپ:

«يا راب! سەن ئۆز نەزىرىڭدە قانداق بولغان بولساڭ، بىزنىڭ پۈتۈن مەلۇماتىمىزدىن ھەتتا خىيالىمىزدىنمۇ يىراقسەن.» دېگەن.

ئەمىلىيەتتە، ئىنساننىڭ جانابى ئاللاھنىڭ زاتى ھەققىدە بىرەر مەلۇماتقا ئىگە بولۇشى مۇمكىن ئەمەستۇر. چۈنكى ئۇنى ئىدراك قىلىشقا بەشەر ئەقلى ۋە قابىلىيىتى يەتمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھنىڭ زاتىنى بىلىش مۇمكىن ئەمەستۇر. ئەمما سۈپەتتىن مەۋسۇپقا (ئاللاھىدىلىككە)، ئەسەردىن تەسىرگە، سەنئەتتىن سەنئەتكارغا، سەۋەپتىن مۇسەببىپكە (سەۋەپچىگە) بارىدىغان ئىدراك يوللىرى ئوچۇقتۇر. ئەگەر ئىدراك سەلىم (پاكىزە) بىر ئىرادە، خالىس بىر تەپەككۇر بىلەن جانابى ئاللاھنىڭ سۈپەتلىرى بىلەن پىئىللىرىگە نەزەر قىلىدىغان بولسا، ئۇنىڭ مۇنكىر (ئىنكار) قىلغۇچى بولۇشى مۇمكىن ئەمەستۇر. چۈنكى ئىنكار زىھنى، ئەقلي ۋە قەلبى تەپەككۇر بوزۇلغان ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. يەنى زىھىن ۋە قەلب پاكىزە تەبىئىتىنى مۇھاپىزەت قىلالىسا، بىر شەخسنىڭ كۇپۇرغە كىرىپ كېتىشى مۇمكىن بولمايدۇ. ئەگەر كۇپۇر مۇھىتىدا دۇنياغا كەلگەن بولسا كۇپۇردىن قۇتۇلۇش ئېھتىمالى ناھايىتى

يوقىرى بولىدۇ. بۇنىڭغا مىسال قىلىپ، ھەزرىتى ئىبراھىمنىڭ مۇشرىك مۇھىتتا تۇغۇلۇپ چوڭ بولغانلىقىغا قارىماي، پەقەت زېھنى ۋە قەلب پاكىزلىقى بىلەن ئاللاھتائالانىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىنى ھېس قىلىپ، ئىمان ئېيتىشى قۇرئانى-كەرىمدە ئۇچۇق بايان قىلىنغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇتلەق بىر مۇنكىر (ئىنكارچى) بولۇش تەپەككۇر قىلىدىغان بىر ئىنسان ئۈچۈن مۇمكىن ئەمەستۇر. چۈنكى بىر نەرسىنى يوق دېيىش بىلەن ئۇنىڭدىن يىراقلىشىپ كەتكىلى بولمايدۇ. بۇنىڭغا توغرا دەلىل ۋە ئىسپات بولۇشى كېرەك.. ھايات، كائىنات ۋە ئۆلۈمدىن كېيىنكى سىرنى يېشەلمىگەنلەر پەقەتلا يوق دېيىش بىلەن نېمىنى ئىسپاتلىيالىدى؟ بۇ ئەھۋال قۇرسىقى ئېچىپ، ئاچلىقتىن سالامەتلىكىگە تەسىر يەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمىگەن كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشايدۇكى، ئۇلارنىڭ قۇرسىقى ئاچ تۇرۇپ، بىز ئاچ ئەمەس دېيىشى ئۇلارنىڭ كاللىسىنىڭ جايىدا ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر بىر ئىنساننىڭ بارلىق ھېس-تۇيغۇ ئەزالىرى پالەچ بولسا ياكى مەس قىلدۇرۇپ (ئوكۇل سېلىپ) بەدەن ئەزالىرىنى بىر رەختنى كەسكەندەك كەسسە، بۇنىڭ ئاغرىقىنى ھېس قىلمىغاندەك، مۇقەددەس ھەقىقەتلەر ئالدىدا روھىنى كېسەل قىلغان ئادەم بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمىسە، ئۇنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش ئادەملەر ئۈچۈن جانابى ئاللاھ:

«ئەمالار (كۆرەلمەيدىغانلار) ۋە گاسلار(ئاڭلىمايدىغانلار)...» تەبىرىنى قوللانغان. چۈنكى ئاللاھ ھەر ئىنساننىڭ تەبىئىتىدە ئىشىنىش ۋە توغرىنى ئىزدەش ئىستىكىنى ياراتقانلىقى ئۈچۈن، ئىمان ۋە ھەقىقەتتىن خەۋەرسىز قېلىش پەقەت روھى قارغۇلۇق ۋە ئاڭلىماسلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەستۇر. ئىشەنمەيدىغان بىر ئادەمنىڭ روھمۇ ئاللاھنى ئىدراك قىلىشقا تەيياردۇر. ئەما بۇخىل ئەھۋال مەنىۋى قارغۇلۇق ۋە ئىشتىمەسلىك سەۋەبى بىلەن ھېس قىلالايدىغان ئاڭلىق ھالەتكە كېلەلمىگەن. خۇددى كۆرگەن چۈشنى ئەسلىيەلمىگەندەك.

بۇ سەۋەپتىن كۈچىمىز يېتىدىغان نىسبەتتە بىزنى يوقتىن بار قىلغان ئاللاھتائالانى تونۇپ، مەرىپەتۇللاھ بىلەن ئىرپانغا ئىگە بولۇپ، ئاللاھقا ۋاسىل بولۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ سۈپەت ۋە پىئىللىرىنى بىلىشىمىز مۇھىمدۇر.

دىققەت قىلساق، بەشەرى ۋە ساماۋى دىنلارنىڭ ھەممىسىدە «ئاللاھ ئەقىدىسى» مەۋجۇتتۇر. ئەمما بۇ ئەقىدىنىڭ ئاساسىدا ھەر خىل خاتالىقلار بار. بۇ خاتالىقلار سەۋەبىدىن ئىسلام نەزىرىدە بۇلار قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەقىدىسى كائىناتنىڭ يىگانە ياراتقۇچىسىنىڭ نوقسان سۈپەتلەردىن مۇنەززەھ، كامال سۈپەتلەرگە ئىگە بولغان خىيالدىن يىراق مۇكەممەللىكىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ئاللاھ ھەققىدە توغرا بىر ئەقىدىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ۋە پەيغەمبىرىنىڭ بايانىغا مۇناسىۋەتلىك بولىدىغان بىر قىسىم سۈپەتلەر ئوتتۇرىغا قويىدۇ ۋە بۇنىڭغا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان باشقا بىرسىنىڭ قۇشۇمچىسى ياكى باشقا بىرسىنىڭ نوقسانلىقىنى قوبۇل قىلمايدۇ. بۇ سۈپەتلەر ئومۇمي ۋە تۆرلىرىگە قاراپ ئىككى خىل بولىدۇ:

ئا. زاتى سۈپەتلەر

ب. سۇبۇتى سۈپەتلەر

سۈپىتى سەلب دەپ ئاتىلىدىغان زاتى سۈپەتلەر تۆۋەندىكىلەردۇر:

ۋۇجۇد: ئاللاھ باردۇر، بارلىقى ھەر قانداق بىر نەرسىگە موھتاج ئەمەستۇر. بۇ جەھەتتىن ۋاجىبۇل ۋۇجۇد دەپ ئاتالغان. يەنى ئۇنىڭ مەۋجۇت بولماسلىق ئېھتىمالى يوقتۇر. جانابى ئاللاھتىن باشقا بارلىق مەۋجۇداتلار ئۇنىڭ ياراتقان مەخلۇقاتلىرىدۇر ۋە مۇمكىنۇل ۋۇجۇدتۇر. يەنى بولسىمۇ بولىدۇ، بولمىسىمۇ بولىدۇ.ئايەت-كەرىمىدە:

اَللّٰهُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ
لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ

«بىر ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئاللاھ ھەمىشە تىرىكتۇر، ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر، ئۇ مۈگدەپ قالمايدۇ، ئۇنى ئۇيقۇ باسمايدۇ، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسە ئاللاھنىڭ (مۈلكى)دۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 255-ئايەت) دېيىلگەن.

شۇ چەكسىز كائىناتتا ئەقىلنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر نىزام ۋە تەڭپۇڭلۇق بولغانلىقى ئوچۇق بىر ھەقىقەتتۇر. بۇ نىزام ۋە تەڭپۇڭلۇق ناھايىتى مۇكەممەل، نازۇك، ئىنچىكە ھېسابلاشلارنىڭ ئىچىدە ھېچ ئېزىپ كەتمەي، كائىنات يارىتىلغاندىن باشلاپ داۋاملىشىپ كەلمەكتە. بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، دۇنيانىڭ ئوق مەركىزىدە 23,5 گرادۇسلۇق بىر يانتۇلۇق بولمىغان بولسا، پەسىللەر بارلىققا كەلمىگەن بولاتتى. بۇ ئەھۋالدا ياز بولغان يەر ئەبەدى ياز، قىش بولغان يەر ئەبەدى قىش بولغان بولاتتى. ئەكسىچە، قۇياش بىلەن ئارىمىزدىكى مۇساپە بىر ئاز ئارتۇق بولغان بولسا، ھەر يەر سوغۇق قۇتۇپلارغا ئايلانغان بولاتتى. ئەگەر ئوتتۇرىدىكى مۇساپە بىر ئاز يېقىن بولغان بولسا ئىدى، ھەممە نەرسە كۆيۈپ كۈل بولغان بولاتتى. بۇنداق ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئەھۋاللار پۈتكۈل ئاسمان جىسىملىرىنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالىدىغان بىر شەكىلدە پروگراممىلانغانلىق ھەقىقىتىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

بۇنداق مۇكەممەل، ئۆزئارا زىچ، ناھايىتى نازۇك بىر ھېساب ماشىنىسىنىڭ بارلىقى، ئۇنىڭ ياراتقۇچىسىنىڭ شەرىپىگە لايىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ بارلىقى، بىرلىكى، قۇدرىتى ۋە بۈيۈكلۈكىگە مۇقەددەس بىر نىشاندۇر. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمىدە:

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ

«ئاللاھ ئاسماننى ئېگىز ياراتتى. ئۆلچەمدە زۇلۇم قىلماسلىقىڭلار ئۈچۈن، ئاللاھ تارازىنى بېكىتتى.» (راھمان سۈرىسى، 7-ئايەت)

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقاً مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاوُتٍ
فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِن فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ
خَاسِأً وَهُوَ حَسِيرٌ

«ئاللاھ يەتتە ئاسماننى بىر-بىرىنىڭ ئۈستىدە قىلىپ ياراتتى، مېھرىبان ئاللاھنىڭ يارىتىشىدا ھېچ نۇقساننى كۆرمەيسەن، سەن (ئاسمانلارغا) تەكرار قاراپ باققىنكى، بىرەر يوچۇقنى كۆرەمسەن. ئاندىن سەن يەنە ئىككى قېتىم قارىغىن. كۆزۈڭ (ئاسمانلاردا بىرەر

نوقساننى تېپىشتىن) ئۇمىدىنى ئۈزگەن ۋە تالغان ھالدا قايتىدۇ.» (مۇلك سۈرىسى، 3ـ4ـئايەت) دېيىلگەن.

بىر مېۋىلىك باغنىڭ ئىگىسى بىر كۈنى سەھەر تۇرۇپ، مېۋە كۆچەتلىرىنىڭ بەزىلىرىنىڭ قالايمىقان، ئىگىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن ۋاقتىدا بۇنى بىر قاتتىق شامال ياكى بىر تەبىئى ئاپەتنىڭ نەتىجىسى دەپ ئويلايدۇ. ئەمما كۆچەتلەرنىڭ قۇمۇرۇلۇپ كېتىشىدە بىر تەرتىپ كۆرسە، يەنى ئۈچ ياكى بەش كۆچەتتىن بىرسى رەت تەرتىۋى بويىچە قۇمۇرلۇپ كەتكەن بولسا، بۇنى تەبىئى ئاپەت بىلەن قۇمۇرۇلۇپ كەتكەن دەپ قارىمايدۇ. ئويلايدۇكى، بۇ ئىشنى بىرسى بىلىپ قىلغان دەپ چۈشىنىدۇ. بۇنى قىلغۇچى بىر دۈشمەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇ ۋاقىتتا ئويلىشى لازىمكى، بەش ۋە ئون كۆچەتنىڭ قۇمۇرلۇپ كېتىشىدىن ئىبارەت بىر ۋەقەنىڭ ئۆزلىگىدىن بولۇشىنى ئەقلى قوبۇل قىلمىغان يەردە، كائىناتتىكى بۇ قەدەر ئىنتىزام، ئىنچىكە ھېسابلاشلارنى تەساددىبىيلىقتىن بولدى ياكى ئۆزلىگىدىن بولۇپ قالدى دەپ ئويلاش ئەقىلسىزلىق بولمامدۇ؟ ئەلۋەتتە ئەقىلسىزلىق بولىدۇ. شائىر نەجىپ پازىل بۇنداق غەپلەتتە قالغانلارغا مۇنداق خىتاپ قىلىدۇ:

قات-قات يۆگىلىپتىمەن ھەر يانغا باقسام،
يۆگەلگەن باركەن-دە، يۆگىگەن يوقمۇ؟!
كىم بۇ يۈزنى سىزغان سەنئەتكار رەسسام،
بېرىپ شۇ ئەينەكتىن سورىغان يوقمۇ؟

ھەزرىتى مەۋلانا بۇ ھەقتە تەپەككۇر قىلىپ كۆز ۋە قەلبلەرنى ئويغىنىشقا چاقىرىپ مۇنداق دەيدۇ:

«ئېنىقكى، تۈگمەن تېشىنىڭ ھەرىكىتىنى كۆرۈۋاتىسەن، تېخىمۇ دىققەت بىلەن قارىغىنكى، ئۇنى ھەرىكەتلەندۈرۈۋاتقان دەريانىڭ سۈيىنىمۇ كۆرگىن.»

«توپراق ۋە چاڭ-تۇزاڭنى ھاۋادا كۆردۈڭ، ئۇنى ھاۋاغا ئۇچۇرغان شامالنىمۇ كۆر.»

«پىكىر چەينىكىنى قايناۋاتقان ھالەتتە كۆرگىنىڭدە، ئۇنى قايناتقان ئوتقىمۇ نەزەر تاشلا!»

«شۇ تەخت، ساراي ۋە بىنالارنى بىر بىنا قىلغۇچىنىڭ بولىشمۇ مەنتىقلىق ياكى بولماسلىقمۇ؟»

«شۇ كۆرۈۋاتقان خەتنى يازغان بىر كاتىبىنىڭ بولۇشىمۇ ئەقىلغا ئۇيغۇن ياكى تاملارنى زىننەتلىگەن ۋە بەتلىرىنى مىسرا- مىسرا تولدۇرغان خەتلەر كاتىپسىزمىدۇر، ئەي ئوغۇل؟»

«ئەي ئىنسان! بۇ دۇنيادا ئۆزلىگىدىن پەيدا بولىدىغان بىر نەرسە كۆرسىتىپ بېرەلەمسەن؟ ئۆزلىگىدىن ياشىرىپ ئۆسىدىغان بىر ئۆسۈملۈكنى تۇپراقتىن ئايرىغىنكى، ئۆزلىگىدىن ئۆسەمدىكەن؟»

بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دەيدۇ:

پەيدا بولغان بولسا بۇ ماكان ئۆزلىگىدىن،
ئەي ئۇستا، ئېگىزلەيتتى شۇ بىنا ئۆزلىگىدىن.

تامغا قويغان تۇۋرۇكلەر سۆزلەيدۇ ساڭا،
ئوت بولماستىن چىقارمۇ تۈمان ئۆزلىگىدىن؟

ئالەمنى ئايلاندۇرۇۋاتقان بىر قۇدرەت بولمىسا،
ئېزىقىپ كەتمەيدۇ ئايلىنامدۇ جاھان ئۆزلىگىدىن؟

بىر قېتىم قويۇپ بەرسە ھالىغا باغنى باغۋەن،
بۇغدايدىن ئايرىلامدۇ سامان ئۆزلىگىدىن؟

توپراق ئۈسىسا، ئاسماندا بۇلۇت ئېيتىدۇ كۆزگە،
دەريالار ئىچىدە بارمىدۇ ئاقىدىغان ئۆزلىگىدىن؟

كىم كۆرمىدىم دېسە بۇگۈن ئارقا پەردىنى،
ئەنە يىلان بولىدۇ ئۇ يالغان ئۆزلىگىدىن.

ئىبلىسقا قالسا نۇرغىمۇ سىمۇنت تۆكەتتى،
ۋىجدانغا دەيتتى، يالغۇز ئىشەنگىن ئۆز-ئۆزۈڭگە!

كۆزدىن يىراقمۇ كېسەلنىڭ زاھىر ئىللىتى؟
كىم دەيدۇ تىۋىپ، چىقار چىقان ئۆزلىگىدىن!

تىل مەھمەتكە: «قەدرىنى بىل قەلبىڭنىڭ» دېدى،
گەپ قىلماس ئۇ بولماستىن لىسان[13] ئۆزلىگىدىن.

تەبىئىتى بوزۇلمىغان پاكىزە قەلب ۋە ئىرادە كائىناتتىكى سەۋەبلەر زەنجىرىنى ئاڭلىق ھالدا تونۇپ يېتىپ، ھەممىسىنىڭ مۇسەببىبۇل ئەسباپقا، يەنى جانابى ئاللاھقا بارىدىغانلىقىنى ئىدراك قىلىپ ئىمان ئېيتىدۇ. بۇ ھەقتە شەيتان بەشەرى تەپەككۇرنى ئازدۇرۇش ئۈچۈن ھەر بۇلۇڭ- پۇشقاقتا ئىنسان ئوغلىغا مىڭ بىر تۇزاق قۇرىدۇ. كۆپلىگەن غاپىللار چۈشكەن بۇ تۇزاققا چۈشۈپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ھەزرىتى مەۋلانا ئىبلىسنىڭ ئالدامچىلىقىنى خاتىرلىتىپ مۇنداق دېگەن:

«سەن ئىمان ھەققىدە شەيتاننىڭ ئويۇنىغا ئالدانما. ئۇ شۇنداق بىر ئوغرىكى، قاراڭغۇ كېچىلەرنى كۈتۈپ، پۇرسەت تاپقاندا ساڭا كېلىپ ئىشىكىڭنى چېكىدۇ. سەن ئىشىكنى ئېچىپ قولۇڭدىكى شام بىلەن كەلگۈچىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىشكە ئۇرۇنىسەن. لېكىن چاقماقنى ھەر قېتىم چاققان ۋاقتىڭدا ئۇ ئوغرى قەۋزەق تۇتۇپ ئۆچۈرىدۇ. سەن قاراڭغۇ بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنى كۆرەلمەي، ھەقىقەتنىڭ سىرتىغا چىقىسەن ۋە «قەۋزەق نەم ئىكەن» دەيسەن. بۇنىڭ بىلەن قەۋزەقنى ئۆچۈرگەن ئوغرى ساڭا مەخپىي قالغانلىقى ئۈچۈن سەن ئۇنىڭدىن غاپىل قالىسەن. شەيتان سېنىڭ ئىمان شامىڭغا مۇشۇنداق ئارىلىشىدۇ. بۇ سەۋەپتىن سېنى ئەسلى تەسىر قىلغۇچىدىن بىخەۋەر قالدۇرۇپ، قەلبىڭدىن بارلىق پەزىلەتلەرنى ئوغۇرلاپ

13. لىسان: تىل

كېتىدۇ. نەتىجىدە سېنى ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچى ھالىتىگە كەلتۈرۈپ قويىدۇ. بۇنداق بولىۋەرسە، قەلبىڭ تەسىر ۋە مۇئەسسىردىن بىخەۋەر قالىدۇ.»

قۇرئانى-كەرىمدە:

إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

«ئاللاھتىن پەقەت ئالىم بەندىلىرىلا لايىقىدا قورقىدۇ.» (فاتىر سۈرىسى، 28-ئايەت) دېيىلگىنىدەك، ئاللاھنىڭ بۈيۈكلىكى ۋە قۇدرىتىنى لايىقىدا ئىدراك قىلىش ئۈچۈن ھەممىدىن ئەۋۋەل بىلىم بولۇشى كېرەك. بۇ ھەقىقەتتىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ماكرو ۋە مىكرو ئالەمنىڭ ئىنچىكىلىكى ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغان ئالىملارنىڭ ھېچ بىرسى ئەقىدىسىز ئەمەستۇر. ئەكسىچە، ئۇلار تەتقىق قىلىۋاتقان ساھەدە شاھىت بولغان كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان نىزام ۋە بۇ نىزامنى بارلىققا كەلتۈرگەن ھەقىقەت سەۋەبى بىلەن ياراتقۇچىنىڭ بارلىقى ۋە قۇدرىتىنى باشقىلاردىن مۇكەممەل بىلگەن. ئېينىشتېيننىڭ شۇ ئىپادىلىرى بۇ ھەقىقەتلەردىن بىر مىسالدۇر:

«كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسى قىمار ئوينىمايدۇ. ياراتقان ھەر بىر نەرسىسى قالايمىقان ۋە ھېسابسىز ئەمەس. بىز بۇ دۇنيانىڭ رېتىملىقى ۋە تەڭپۇڭلۇقىغا ھەيرانمىز. ئەلۋەتتە، قانچىلىك تەپەككۇر قىلالىغان بولساق. شۇنى دەيمەنكى، تەبىئەتنى تەتقىق قىلغان ھەر قانداق ئادەم دىنغا ھۆرمەت قىلماي تۇرالمايدۇ. بۇ جەھەتتىن چوڭقۇر بىر ئىمانغا ئىگە بولمىغان ھەقىقى بىر بىلىم ئەھلى بار دېيەلمەيمەن. بۇ ئەھۋال شۇنداق ئىپادە قىلىنغان: **«دىنسىز بىر ئىلىمگە ئىشىنىش ئىمكانسىزدۇر، ئىلىمسىز دىن قارىغۇدۇر، دىنسىز ئىلىممۇ ئاقساقتۇر.»**

كائىنات ئىلىملىرى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان كۆپلىگەن غەيرى مۇسلىم ئىلىم ئەربابى مۇسۇلمان بولغان ۋە بىر قىسمى ئىمان ئېيتمىسىمۇ ھەققە تەسلىم بولۇشقا مەجبۇر بولغان. بۇ ئەھۋال قۇرئانى-كەرىمنىڭ بىر مۆجىزىسىدۇر. بۇھەقتە ئاللاھتائالا:

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ
وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

«ئىلىم بېرىلگەنلەر (يەنى ساھابىلەر ۋە كېيىنكى ئەمەل قىلغۇچى ئۆلىمالار) ساڭا پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان قۇرئاننىڭ شۈبھىسىز ھەق ئىكەنلىكىنى، (ئىنسانلارنى) غالىپ، ھەمدۇ-ساناغا لايىق ئاللاھنىڭ يولىغا باشلايدىغانلىقىنى بىلىدۇ.»
(سەبە سۈرىسى، 6-ئايەت)

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ
أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

«ئۇلارغا بىز تاكى ئۇلارغا قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى ئېنىق بولغۇچە، (ئاسمان-زېمىن) ئەتراپىدىكى ۋە ئۆزلىرىدىكى (قۇدرىتىمىزغا دالالەت قىلىدىغان) ئالامەتلەرنى كۆرسىتىمىز،

پەرۋەردىگارىڭنىڭ ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقى (سېنىڭ راستلىقىڭنىڭ دەلىلى بولۇشقا) ئۇلارغا كۇپايە ئەمەسمۇ؟» (فۇسسىلەت سۈرىسى، 53-ئايەت) دەيدۇ.

كائىناتقا ئىبرەت نەزىرى قارىغان ھەر كۆز ئۇنىڭدىن بۇ ئايەت-كەرىمىنىڭ سانسىزلىغان سەھنىلىرىنى كۆرەلەيدۇ.

ئەگەر دۇنيادا پەقەت ئىنسان ۋە ھايۋانلارلا مەۋجۇت بولغان بولسا ئىدى، تەبىئەتتىكى بارلىق ئوكسىگېننى قوللىنىپ، بۇنى كاربون IV ئوكسىدقا ئايلاندۇرۇپ، بىر مۇددەتتىن كېيىن ئوكسىگېننىڭ ئازىيىپ كېتىشىگە ئەگىشىپ، كاربون IV ئوكسىدنىڭ كۆپىيىشى بىلەن زەھەرلىنىپ يوق بولغان بولاتتى. ئەمما بۇ ئالەمنى ياراتقان قۇدرەت ئۆسۈملۈكلەرنى يارىتىپ، ئۇلارغا كاربون IV ئوكسىدنى سۈمۈرۈپ، ئۇنى ئوكسىگېنغا ئايلاندۇرىدىغان فونكسىيەنى بېرىپ، ئالەمدە تەكشۈلۈق ۋە ھاياتنى داۋاملاشتۇرىدىغان بىر تەرتىپ مەيدانغا كەلتۈرگەن.

يەنە بىر تەرەپتىن، ياراتقۇچى دۇنيانىڭ تۆتتە ئۈچ قىسمىنى سۇ بىلەن تولدۇرغان. تۆتتە بىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئۆسۈملۈك يېتىشمەيدىغان ئېگىزلىك ياكى چۆل قىلىپ ياراتقان. قالغان ئاز بىر قىسمىنى تۇپراق قىلىپ ياراتقان. ئۇ شۇنداق بۈيۈك بىر قۇۋۋەتتۇركى، بۇ تۇپراقلارنى ئەبەدى ئۆزگىرىدىغان، بىر ھالەتتىن يەنە بىر ھالەتكە ئۆتۈش بىلەن جىمى جانلىقلارنى تويغۇزىدىغان غىزالارنىڭ مەنبەسى قىلغان.

بىر ھايۋان تۈرىنى مىسال قىلايلى: بۇ خىل ھايۋان تۈرىدىن قانچىلىك جانلىق بولسا، ھەممىسى بىرلا ۋاقىتتا ئەۋەتىلگەن بولسا، دۇنيادا ئۇلارغا ماكان يەتمىگەندەك غىزامۇ يەتمەيتتى. ئەمما ئاللاھتائالا ئۇلارنى زامان سىرى بىلەن ماكاندىن تېخىمۇ كەڭرى بىر شەكىلدە تەسەلسۇل (كۆپىيىش) قانۇنى بىلەن ياراتقان. بارچە جانلىقلار ئۈچۈن بۇ قانۇن ئوخشاشتۇر. بۇ سەۋەپتىن دۇنيا زامان ۋە ماكان سىرى بىلەن نورمال ھەجىمىنىڭ تىرلىيونلاردىن كۆپ قىسمىغا سەھنە بولماقتا. يەنى مەۋجۇداتلارنىڭ دۇنيادا بولۇشىمۇ بىر تەكشۈلۈق بىلەن چەكلىمىگە ئىگە قىلىنماقتا. مەسىلەن: بىر چىنار دەرىخى ھەر يىلى مىليونغا يېقىن ئۇرۇق ئىشلەپچىقىرىدىغانلىقى، ئەتراپقا تارقىلىشى ئۈچۈن قىلىنىڭ پاراشۇتقا ئوخشايدىغانلىقى ۋە شامالنىڭ كۈچى بىلەن ئۇرۇقلىرىنى يىراق يەرلەرگە ئۇچۇرۇپ ئاپىرىدىغانلىقى ھەممىمىزگە مەلۇمدۇر. ئەگەر بىر تۈپ چىنار دەرىخىدىن مەيدانغا كەلگەن ئۇرۇقلاردىن ھەر بىرسى يېڭى بىر چىنار بولۇش ئىمكانى بولسا، قىسقا ۋاقىتتا دۇنيادا ئۆسۈملۈك يېتىشىدىغان ھەر يەر چىلانزارلىققا ئايلىنىپ كەتكەن بولاتتى. يەنى چوڭ يەر شارى بىر دەرەخكە تار كەلگەن بولاتتى. باشقامەۋجۇداتلار ئۈچۈنمۇ بۇنداق مىساللارنى كۆپەيتىش مۇمكىن. بۇ مىساللار كائىناتتا ئەقىل ئاسان قوبۇل قىلالمايدىغان بىر تەرتىپ ۋە تەكشۈلۈقنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسىتىدۇ.

جانابى ئاللاھ يەنە جىمى جانلىقلارغا شۇنداق خۇسۇسىيەتلەر بەرگەنكى، ئوخشاش غىزالار بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇلغان نەرسىلەردىنمۇ پەرقلىق مەھسۇلاتلار بارلىققا كەلمەكتە. بۇلار ھاياتنى پۈتۈنلەي مۇمكىن قىلىدىغان بىر شەكىلدە بىر-بىرىنى تولۇقلىماقتا. مەسىلەن: يېشىل ئۈجمە دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقىنى كالا ياكى قوي يېسە، ئۇنىڭدىن سۈت، گۆش ۋە يۇڭ ھاسىل بولسا، كىچىك بىر پىلە قۇرۇتىنىڭ يېيىشى بىلەن ئۇنىڭدىن يىپەك ئىشلەپچىقىرىلىدۇ. ئوخشاش نەرسىنى بىر خىل كېپىنەك يەپ ئىپار ئىشلەپچىقارماقتا. ھەسەل ھەرىسىنىڭ گۈل-

چېچەكلەردىن ھەسەل ئىشلەپچىقىرىشى كائىناتتىكى ئەڭ مۇكەممەل مەۋجۇدات بولغان ئىنساننىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان بىر ئىشتۇر.

تۇپراقتىن ئۈنۈپ چىققان ئادەتتىكى گۈل-چېچەكلەرنىڭ رەڭلىرى، پۇراقلىرى ۋە ھاياتى كۆچكە ئىگە يوپۇرماقلىرى ھەر قانداق بىر خېمىيە ئالىمىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان بىر ئىشتۇر. ھايۋان ئوت-چۆپلەردىن سۈت ئىشلەپچىقارسا، بىر خېمىيە تەجرىبىخانىسى تونىلارچە ئوت-چۆپتىن بىر گىرام گۆش ياكى سۈت ئىشلەپچىقىرىشقا ئىنسان ئوغلىنىڭ قۇدرىتى ئاجىز كەلمەكتە.

ئەقلى جايىدا بىر ئىنسان بۇ كائىناتتا قەيەرگە قارىسا، ئاللاھنىڭ مەۋجۇتلۇق كۆچىنى كۆرەلەيدۇ. پەيغەمبەر ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ تىلى، ئىلمى ۋە ئەخلاقى ئارقىلىق بەشەرىيەتنى تاكاممۇللاشتۇرۇشقا ئوخشاش تەجەللىلەرنىڭ ھەممىسى ئىلمى لۇتفىنىڭ بىر ئەسىرىدۇر. يەنە بىر تەرەپتىن ئىنساننىڭ پايدىلىنىشىغا سۇنۇلغان پۈتۈن ئىلىملەرنىڭ نەتىجىسمۇ ئاخىرىدا ئاللاھنىڭ مەۋجۇتلۇقى ۋە قۇدرىتىنى كۆرسىتىپ، بەشەرنىڭ ئاجىزلىقىنى نامايەن قىلىش ۋە ئۆزىنىڭ ئاللاھقا بولغان قۇللۇقىنى خاتىرلىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئىنسان ئۆزىنى كائىناتتىن ئالغۇچى ۋە ئىدراك قىلغۇچى كۆزى بىلەن قارىغاندا دەرھال شۇنى ئويلايدۇكى، زاھىر بولغان قۇدرەت ۋە سەلتەنەت ئالدىدا ئىمان ئېيتماسلىقى نېمە دېگەن كۆلكىلىك ۋە ئەيىپ بىر ئىشتۇر-ھە! بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دەيدۇ:

سۆزلۈر كۆپ مەنا چەكسىز تۈزۈملەردىن،
تەجەللى كەم بولماس ئايىنەئى[14] ئادەمدىن.

قۇدرەتلىك ھەقىقەت، يەر، ئاسمان تۈۋرۈكسىز،
بىر زەررە يوق شۇ پۈتۈن كائىناتتا ئۆلچەمسىز.

ئۈستىدە چەكسىز ئالەم بوشلۇقى، ئاستىدا قارا تۇپراق،
ئەي بەندە، ساڭا يارىشىدىغىنى سەجدىدىن باش كۆتۈرمەمەك.

ئەلۋەتتە بۇ چەكسىز كائىنات ئاللاھنىڭ بارلىقى ۋە قۇدرىتىنىڭ بىر نىشانىسىدۇر. ئىنسان ئوغلىغا بىر ئىمان چىرىقىدۇر.

ئاسماندا قارا ۋە ئاق ئۆڭكۈرلەر مەۋجۇتتۇر. جانابى ئاللاھ كۈنىمىز پەن-تېخنىكىسى يېڭى كەشىپ قىلغان بۇ بوشلۇقلارغا قۇرئانى-كەرىمدە قەسەم قىلماقتا:

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ

«يۇلتۇزلارنىڭ يەرلىرىگە قەسەم قىلىمەنكى، بىلسەڭلەر، بۇ ھەقىقەتەن بۈيۈك بىر قەسەمدۇر.» (ۋاقىئە سۈرىسى، 75-76-ئايەت)

كۈنىمىزدىكى ئىلىم-پەن تېخى يېڭى بايقىغان شۇ ھەقىقەت قانداق بىر قۇدرەت بىلەن ئۇچرىشىۋاتقانلىقىمىزنى ئىپادە قىلماقتا. يۇلتۇزلارنىڭ بارلىققا كېلىدىغان يېرى ئاق ئۆڭكۈر،

14. ئايىنەئى؛ ئەينەك

ئۆلگەن يېرىگە قارا ئۆڭكۈر ئىسمى بېرىلگەن. ئاق ئۆڭكۈرلەردىن كىچىك بىر جىسىم چىقىپ توختاۋسىز بىر ئۆزگىرىش بىلەن گەۋدىسى تىرلىيون ھەسسە چوڭىيىپ، بۈيۈك بىر يۇلتۇز تۈركۈمىنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. يەر شارىدىن چوڭ بولغان كۆپلىگەن بۈيۈك يۇلتۇزلار تۈركۈمىمۇ ۋاقتى كەلگەندە قارا ئۆڭكۈرلەرنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۆلمەكتە. بۇ جەھەتتىن بىزنىڭ سامايىمىز (ئاسمىنىمىز)نى يورۇتقان قۇياشمۇ بىر كۈنى:

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ

«قۇياش تۆكۈلۈپ پارچىلانغان ۋاقتتا...» (كۇۋۋىرات سۈرىسى، 1-ئايەت) دېگەن ئايەتتە بايان قىلىنغان ھەقىقەتكە شاھىت بولىدۇ.

ئۇ كۈنى ئۇنىڭ ئۆمرى ئاخىرلىشىدۇ. ئۇ كۈن ئەلۋەتتە قىيامەت كۈنى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاخىرى!... سەجدىدىن باش كۆتۈرمەي ئاللاھقا سېغىنىشتىن باشقا چارە يوق.

قىسقىسى، كۆرىدىغان كۆزلەر ئىدراك قىلىشى لازىمكى، ئىلاھى سەلتەنەت ئالدىدا بۇ يەر شارى ئالەم بوشلۇقىدا ھەرىكەت قىلىدىغان مىلىيارتلارچە، تىرىلىيونلارچە چاڭ-تۇزاڭلاردىن پەقەتلا بىر دانىسىدۇر. تاغلار، يايلاقلار، ئوكيانلار ۋە ئىنسانمۇ بۇ چاڭ-تۇزاڭنىڭ ئىچىدە تۇرىدۇ. بۇنداق ئاجىزلىقى بىلەن ئىنسان بەندىچىلىكتىن باشقا ھېچ بىر نەرسە بولالمايدۇ!...

ئوكيانلاردىن بىر تامچە بەرگەن بۇ مىساللىرىمىز **ھاكىم، قادىر، قەييۇم، رەززاق** قاتارلىق بىر مەۋجۇتلۇقنىڭ بارلىقىنى قوبۇل قىلىشنىڭ مەنتىقى بىر زۆرۈرىيەت ئىكەنلىكىنى ئىپادە قىلىدۇ. پەقەت بۇ ھەقىقەتنى كۆرۈش ئۈچۈن باسار (كۆرۈش)دىن كۆپ باسىرەت، يەنى قەلب كۆزلىرى ئوچۇق بولۇشى كېرەك.

ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

ئۇلار زېمىندا سەير قىلمىدىمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇلار (يەنى سەير قىلىپ) چۈشىنىدىغان دىللارغا، ياكى ئاڭلايدىغان قۇلاقلارغا ئىگە بولمىدىمۇ؟ ھەقىقەتەن كۆزلەرلا كور بولمايدۇ، لېكىن كۆكرەكلەردىكى قەلبلەر كور بولىدۇ (يەنى ھەقىقى كورلۇق كۆزنىڭ كورلۇقى ئەمەس، دىلنىڭ كورلۇقىدۇر، كور ئادەم ئىبرەت ئالمايدۇ ۋە چۈشەنمەيدۇ). (ھەج سۈرىسى، 46-ئايەت)

ئىبراھىم ھەققى ئەرزۇرۇمى ھەزرەتلىرى بۇ ھەقتە:

كۆرگۈچىگىدۇر كۆرگۈچىگە،
ئەماغا نېمە بار ئەماغا؟

ھەزرىتى يۇنۇسمۇ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

تۇغرا ماڭىدىغانلار ئۈچۈندۇر يول،
ھەقنى كۆرىدىغانلار ئۈچۈندۇر كۆز...

ھەممە يەردە ھەق (ئاللاھ) نازىر،
كۆز لازىمدۇر كۆرگىلى...

چۈنكى كۆرىدىغان كۆزلەر ئۈچۈن ئالەملەرنىڭ راببى بولغان ئاللاھتائالانىڭ يەردە ۋە ئاسماندا ئۇنى شاھادەت قىلىدىغان دەلىللەر ئايان ۋە ئاشكارا بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ئىزاھلاش ئېھتىياجى بولمايدۇ.

ئاللاھ دوستلىرى بۇ ھەقىقەتنى پۈتۈن قەلبىدە ھىس قىلىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرى مەجازى، يانى نەرسىلەردىن يىراق بولغانلىقى ئۈچۈن ھەقىقەت ۋە ئىلاھى سىرلاردىن خەۋەرسىز قالمايدۇ. «ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۆلۈڭلار» دېگەن ھەدىس-شەرىپنىڭ مەزمۇنى بويىچە نەپسىنىڭ تىزگىنىگە رام بولۇشتىن قۇتۇلغانلار ھەقىقەت باھارىدا تىرىلىدۇ، شەكىللەردىن ئايرىلىپ چىقىدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ روھانىيىتىدە ھايات تاپىدۇ. ئۇلاردىن مۇقەددەس ھەق ۋە ھەقىقەتكە مۇناسىۋەتلىك شۈبھە، ۋەسۋەسىنىڭ كىچىك بىر پارچىسىنىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ. شۇ مىسال بۇ ھەقىقەتنىڭ ئوچۇق بىر دەلىلىدۇر.

ئاللاھ دوستلىرىنىڭ بۈيۈكلىرىدىن جۈنەيدى باغدادى ھەزرەتلىرى ئۆزى تۇرۇۋاتقان مەھەللىدە بىر قىسىم ئىنسانلارنىڭ ئالدىراشلىقتا بىر تەرەپكە قاراپ يۈگرەۋاتقانلىقنى كۆرۈپ ئۇلاردىن:

- بۇنداق ئالدىراشلىقتا قەيەرگە مېڭىۋاتىسىلەر؟ - دەپ سورۇاپتۇ. ئۇلار:

- پالانى يەردىن بىر ئالىم كەپتىمىش، ئاللاھتائالانىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىنى مىڭ بىر دەلىل بىلەن ئىسپات قىلارمىش، ئۇنىڭ بۇ دەلىل ۋە ئىزاھاتىدىن پايدىلانغىلى كېتىۋاتىمىز. خالىساڭ، سەنمۇ كەلگىن. - دەپتۇ. جۈنەيدى باغدادى بۇنى ئاڭلاپ بەك خوش بولمىغان قىياپەتتە:

- كۆرىدىغان كۆزلەر، ئىشىتىدىغان قۇلاقلار ۋە ھىس قىلىدىغان قەلبلەر ئۈچۈن كائىناتتا سان-ساناقسىز شاھادەت ئۆرنەكلىرى بار. جانابى ئاللاھنىڭ ئۆزى ھەققىدە كۆپلىگەن شاھادىتى بار. ئەي خەلق! بۇ شاھادەتلەرنى كۆرۈپ تۇرۇپ، شۈبھە قىلىدىغانلار بولسا، ئۇ يەرگە بارسۇن. بىزنىڭ قەلبىمىزدە شۈبھىنىڭ ئەڭ كىچىك بىر ئىزىمۇ يوقتۇر. – دەپتۇ.

بۇ مەنانى مەرىپەت ئەھلى مۇنداق ئىزاھلىغان:

«جانابى ئاللاھ قەتئى غايىپ ئەمەستۇر. ئەمما بىزنىڭ بەشەرى ئەقىل ۋە پاراستىمىز جەھەتتىن «ئوتتۇرىغا چىقىشىنىڭ شىددىتىدىن غايىپتۇر» دېيىشكە بولىدۇ.

يەنى بىر ئۆيدە بەش مىڭ ۋاتلىق بىر لامپا يانسا، ئىنساننىڭ كۆزىدىكى پاراسەت بۇ توكنىڭ ئاستىدىكى ھېچ بىر نەرسىنى كۆرەلمەيدۇ. خۇددى بۇنىڭغا ئوخشاش، جانابى ئاللاھنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ئۇ دەرىجە شىددەتلىككى، ئىنسان ئەقلى ئۈچۈن بىرغايىپتۇر. يەنى ئىنساننىڭ قۇدرىتى جانابى ئاللاھنى كۆرۈشكە يەتمەيدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ بىر

غايىپتەك نەزەرلەرگە تەزاھۇردىن (ئايان بولۇشتىن) يىراق بولغان. ئالالاھتائالانىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا:

لَن تَرَانِي **«مېنى كۆرەلمەيسەن»** (ئەئراپ سۈرىسى، 143-ئايەت) دېگىنىدەك.

❁

قىدەم: مەۋجۇداتلارنىڭ سەۋەپ-نەتىجە مۇناسىۋىتىگە قاراپ بىر باشلانغۇچتىن باشلىنىشى ئەقلىگە ئۇيغۇن بىر ئەھۋالدۇر. شۇنداق بىر سەۋەپتۇركى، يارىتىلىشقا موھتاج بولۇشتىن يىراق بولىدىغان ۋە بىۋاستە يارىتىشقا كۈچى يېتىدىغان بولۇشى كېرەك. بۇ سەۋەپ ئالالاھتائالادۇر. ئىنسانلار ئالالاھ لاپزى بىلەن بارلىققا كەلگەن مەۋجۇتلۇقتۇر. بۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭ مۇقەددەس بارلىقىنىڭ باشلانغۇچى يوقتۇر. ھەر نەرسىنىڭ باشلانغۇچى ئۇدۇر. ئۇ قەدىم ۋە ئەزەلىيدۇر. ئايەت-كەرىمدە:

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

«ئۇ ئەۋۋەل، ئاخىر، زاھىر ۋە باتىندۇر.» (ھەدىد سۈرىسى، 3-ئايەت) دېيىلگەن.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «باشلانغۇچتا ئالالاھ بار ئىدى، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى باشقا بىر نەرسە يوق ئىدى» (بۇخارى) دېگەن.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئالىرىدا داۋاملىق:

«سەن ئەۋۋەلسەن. سەندىن ئىلگىرى بىر نەرسە يوق ئىدى، ئالالاھىم..» (مۇسلىم، 61) دەپ جانابى ئالالاھقا ئىلتىجا قىلغان ۋە ئۈممىتىگىمۇ مۇشۇنداق قىلىشنى تەۋسىيە قىلغان.

❁

بەقا: بارلىقىنىڭ ئاخىرىسى يوقتۇر، ئەبەدىدۇر. قۇرئانى-كەرىمدە:

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ
لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

«ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنىڭ زاتىدىن باشقا ھەر قانداق نەرسە يوق بولىدۇ. ھۆكۈم ئۇنىڭدۇر ۋە سىلەر پەقەت ئۇنىڭغا قايتۇرۇلىسىلەر.» (قەسەس سۈرىسى، 88-ئايەت)

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

«يەر يۈزىدە مەۋجۇت بولغان ھەر قانداق جانلىق يوقۇلىدۇ. ئەمما ئەزىز ۋە ئىكرام ساھىبى راببىڭنىڭ زاتى باقى قالىدۇ.» (راھمان سۈرىسى، 26-27-ئايەت) دېيىلگەن.

بەقا سۈپىتىنىڭ بۇ ئالەمدە تەجەللىسى يوقتۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيادىكى ھەممە نەرسە خۇددى بىر نەرسىنى باشقىلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە ئوخشايدۇ. چۈنكى جانابى ئالالاھ بۇ سۈپەتنى پەقەتلا ئۆزىگە خاس قىلىپ، مەخلۇقاتنى پانىلىككە مەنسۇپ قىلغان.

قەۋرىستانلاردا قەۋرە تاشلىرىغا يېزىلغان «ھۇۋەل باقى» (پەقەت ئۇ باقىدۇر) خەتلىرى بۇ ھەقىقەتنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرى ئۇنىڭدىن باشقا ھەممە نەرسىنىڭ پانى ئىكەنلىكىنى مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

بىر ئىمارەت كۆرسەت ماڭا،
ئاخىرى ۋەيران بولمايدىغان.
كىم قازىنىدۇ شۇ مالنى سەندىن،
تۆكۈلۈپ يەنە قالىدىغان...

بۇ جەھەتتىن ئاللاھ دوستلىرى شۇ ۋاقىتلىق دۇنيادىن ئايرىلىپ، ئەڭ يۇقىرى مەرتىبىلىرىگە نائىل بولۇشنى ئەڭ بۈيۈك دۆلەت بىلگەن. ئۇ ئارىپ قۇللار دۇنيانىڭ پانى لەززەت ۋە مۇھەببىتىگە ئالدانمىغان ۋە: «ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۆلۈڭلار» سىرى بىلەن ئەبەدىلىك ئىقلىمدا قانات ئاچقان. ئەۋۋەل:

« ئۆلسە تەن ئۆلىدۇ، جانلار ئۆلمەيدۇ ئەمەس» دەپ تەن ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، كۆڭۈل سەپىرىگە داۋام قىلغان. نەتىجىدە ئاللاھقا ۋاسىل بولۇپ:

«جانلار جانىنى تاپتىم
بۇ جېنىم پىدا بولسۇن!» دېگەن.

❁

ۋەھدانىيەت: كائىنات يارىتىلغان ۋاقىتتىن باشلاپ تەرتىپلىك ھەرىكىتى، ئاقساپ قالمىغان نىزامى ۋە بىر-بىرىگە زىچ ئەبەدى ھېكمەت سىرلىرى بىلەن ھەممە نەرسىنىڭ پەقەت بىر قۇدرەتنىڭ ئەسىرى ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەش ۋە ئىزاھلاش ئۈچۈن كۇپايە قىلىدۇ. ئەگەر بۇ قۇدرەت بىر بولماي بىر نەچچە بولغان بولسا ئىدى، ئىرادىلەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرق سەۋەبىدىن كائىناتتىكى تەڭداشسىز ئىنتىزام ۋە تەرتىپ بوزۇلۇپ، ھاياتنى ئىمكانسىز قىلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمدە:

وَقَالَ اللهُ لاَ تَتَّخِذُواْ إِلـهَيْنِاثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلهٌ وَاحِدٌ فَإيَّايَ فَارْهَبُونِ

«ئاللاھ: «ئىككى ئىلاھقا ئىبادەت قىلماڭلار، ئۇ پەقەت بىرلا ئىلاھتۇر، مەندىن قورقۇڭلار» دېدى.» (نەھل سۈرىسى، 51-ئايەت)

قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذاً لاَّبْتَغَوْاْ
إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلاً

«مۇشرىكلار ئېتىقادىدەك ئاللاھ بىلەن بىرگە يەنە باشقا ئىلاھلار بولغان تەقدىردە، ئەرش ئىگىسى (ئاللاھ ئۈستىدىن) غەلبە قىلىش ئۈچۈن ئەلۋەتتە يول ئىزدىگەن بولاتتى.»
(ئىسرا سۈرىسى، 42-ئايەت)

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللهِ
رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ

«ئەگەر ئاسمان-زېمىندا ئاللاھتىن باشقا ئىلاھلار بولسا ئىدى، (كائىناتنىڭ تەرتىپى) ئەلۋەتتە بۇزۇلاتتى، ئەرشىنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۇلارنىڭ سۈپەتلىگەن نەرسىلىرىدىن پاكتۇر.» (ئەل ئەنبىيا سۈرىسى، 22-ئايەت)

مَا اتَّخَذَ اللهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذاً لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ
سُبْحَانَ اللهِ عَمَّا يَصِفُونَ

«ئاللاھنىڭ بالىسى يوق، ئەگەر ئۇنداق بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا ھەر ئىلاھ ئۆزى ياراتقان مەخلۇقنى يالغۇز ئىگەللەيتتى، بەزىسى بەزىسىدىن غالىپ كېلەتتى، ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئاللاھقا نىسبەت بەرگەن نەرسىلىرىدىن پاكتۇر.» (مۆئمىنۇن سۈرىسى، 91-ئايەت)

قۇرئانى-كەرىمنى باشتىن باشلاپ دىققەت بىلەن كۆزدىن كەچۈرگەن ۋاقتىمىزدا شۇنى كۆرەلەيمىزكى، ئاللاھ بەندىلىرىنى مەسئۇل قىلغان ۋەزىپىلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىمى زاتى ھەققىدىكى ئەقىدىسىدۇر. بۇ ئەقىدىنىڭ ئەڭ نازۇك نوقتىسى ۋەھدانىيەتتۇر. ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش ئىلاھى غەزەپنى چاقىرىشتا ئىسلام نەزەرىدە بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. قۇرئانى-كەرىم بۇ ھالاكەتكە بېرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرۇش، قورقۇتۇش ۋە نەسىھەت قىلىشقا ئەھمىيەت بەرگەن.

مَن يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللهُ عَلَيهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ
وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ

«كىمكى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن (يەنى ئاللاھدىن غەيرىگە ئىلاھ دەپ ئېتىقاد قىلىدىكەن)، ئاللاھ ئۇنىڭغا جەننەتنى ھارام قىلىدۇ، ئۇنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ، زالىملارغا ھېچبىر مەدەتكار (يەنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغۇچى) بولمايدۇ» دېدى. (مائىدە سۈرىسى، 72-ئايەت)

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

ساڭا ۋە سەندىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە : «ئەگەر سەن ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرسەڭ، سېنىڭ ئەمەلىڭ ئەلۋەتتە بىكار بولۇپ كېتىدۇ، سەن ئەلۋەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولۇپ قالىسەن.» (زۇمەر سۈرىسى، 65-ئايەت)

إِنَّ اللهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ

وَمَن يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْماً عَظِيماً

«ئاللاھ ھەقىقەتەن ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش گۇناھىنى مەغپىرەت قىلمايدۇ، خالىغان ئادەمنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. كىمكى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، چوڭ گۇناھ قىلغان بولىدۇ.» (نىسا سۈرىسى، 48-ئايەت)

ۋەھدانىيەت ئەقىدىسىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى سۆزلەۋاتقان باشقا دىنلارمۇ باردۇر. مەسىلەن: يەھۇدى دىنى ۋە ماسونلارنىڭ ئېتىقادى ئانتروپورموفىك دەئىزمغا ئوخشاش. ئەمما بۇلار ئاللاھنىڭ سۈپەتلىرىدە ئېزىپ كەتكەنلىكى، يەنى ئاللاھنى شەكىللەندۈرگۈچى بىر يول تۇتقانلىقى ئۈچۈن ساغلام بىر ۋەھدانىيەت ئەقىدىسىگە ئىگە ئەمەستۇر.

ئىسلامدىن باشقا ساماۋى دىنلار تۇنجى نازىل بولغان ۋاقىتلىرىدا ساغلام بولغان بولسىمۇ، كېيىن ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلۈشى بىلەن ئۆزگىرىپ كەتكەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە خرىستىيانلىقتىكى ئۆزگەرتىشلەر دىققەتنى جەلپ قىلىدۇ. بۇ دىندىكى ئاللاھ ئەقىدىسى مىلادى 5-ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا قورقۇنچلۇق بىر ئۆزگەرتىشكە دۇچار بولۇپ، تەۋھىدنىڭ ئورنىغا تەسلىس دەپ ئاتىلىدىغان ئۈچلۈك تەڭرى سىستېمىسىنى ئوتتۇرىغا چىقارغان. ئەمما كۆنىمىزدىكى ئىنسانلار بۇ مەنتىقسىزلىقنى قوبۇل قىلماي، چىركاۋدىن يىراقلىشىۋاتقانلىقى ئۈچۈن پاپالىق ماقامى خرىستىيانلىقنى يېڭىدىن ۋەھدانىيەت ئەقىدىسىگە قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن ئىلمىي تەتقىقاتلار ئېلىپ بارماقتا.

ئاللاھ «ئەھەد»تۇر. بۇ ئىككىنجىسىگە ئېھتىمال قويمايدىغان بىر مەنانى ئىپادىلەيدۇ. شائىر بۇ بىرلىكنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ: بىردىن يالغۇز بىر چىقىدۇ. بىر ئۇ بار.

بۇ سەۋەپتىن ئاللاھنىڭ زاتىغا ئائىت ۋەھدانىيىتىگە ئىمان ئېيتىش ئىككىنچىسى بارلىقىغا ئېھتىمال بەرمەيدىغان دەرىجىدە بولۇشى كېرەك. ئىسلام بۇنداق بولۇشنى تەلەپ ۋە ئەمىر قىلىدۇ. بۇ ئىسلامغا كىرىشتىكى بىرىنچى قەدەمدۇر. بۇ قەدەمنى توغرا ئاتقانلارغا جانابى ئاللاھ كۆپلىگەن بەرىكەت، رەھمەت، لۇتۇف ۋە ئېھسان ئىشىكلىرىنى ئاچىدۇ. بىلال ھەبەشى رازىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتتىق قىيىن-قىستاقلار ئاستىدا سەبرى قىلىپ مۇشرىكلارنىڭ:

- بۇتپەرەسلىككە قايت! - شەكلىدىكى بۇيرۇقىغا قارشى بۈيۈك بىر ئىمان لەززىتى بىلەن:

- ئەھەد، ئەھەد، ئەھەد (ئاللاھ بىردۇر، ئاللاھ بىردۇر، ئاللاھ بىردۇر!). - دەپ جاۋاپ بېرىشىنىڭ دۇنيادىكى مۇكاپاتى سۈپىتىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باش مۇئەززىنلىكىنى قازانغان.

ۋەھدانىيەت مەسىلىسىدە ئىماندىكى ئەڭ كىچىك بىر كەمچىلىكنى پەزىلەت ھېسابلىنىدىغان ساناقسىز ئەمەللەر بىلەن تولدۇرغىلى بولمايدۇ. خۇددى بىر ئىنسانغا ماددى راھەتلىكنى بېرىدىغان ساناقسىز ياخشىلىق ئۇنىڭ ھۆرمىتىگە قىلىنغان بىر ناھەقچىلىقنىڭ ئورنىنى باسالمىغانلىقىدەك. كۆپۈر بۇ جەھەتتىن قارالغاندا ئاللاھتائالانى ئىنكار قىلغانلىق ۋە ئۇنىڭ ئىلاھى ئىززىتىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلغانلىق بولىدۇ. يەنى ئىنكار جانابى ئاللاھنىڭ زاتىغا قارشى قىلىنغان بۈيۈك بىر گۇناھتۇر. كەچۈرۈم قىلىنماسلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ بۇنىڭدىكى مەنىۋى ئېغىرلىقتۇر. بۇ جەھەتتىن جانابى ئاللاھ بەندىلىرىدىن ئالدى بىلەن ئىمان ئېيتىشنى، ئۇنىڭدىن كېيىن سالىھ ئىشلارنى قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئۇھۇد ئۇرۇشى ئەڭ شىددەتلەنگەن ۋاقىتتا ئامىر ئىبنى سابىت ناملىق بىر يىگىت پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا ئىمان ئېيتىش ئۈچۈن كەلدى. ئۇرۇشنى كۆرۈۋېتىپ:

- يا رەسۇلاللاھ، ئالدى بىلەن ئىمان ئېيتايمۇ ياكى ئۇرۇشقا قاتنىشايمۇ ؟- دەپ سورىدى. كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئالدى بىلەن ئىمان ئېيتقىن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇشقا قاتناشقىن. – دېدى.

ئۇ ئادەم ئىمان بىلەن مۇشەررەپ بولۇپ، ئۇرۇشقا قېتىلدى. ئۇرۇشتىن كېيىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى شېھىتلەرنىڭ ئارىسىدا كۆرۈپ:

«ئاز ئىشلىدى، كۆپ قازاندى!.» دېدى. (رامىزان ئوغلى ماخمۇت سامى، ئۇھۇد ئۇرۇشى، 35)

ۋەھدانىيەت جانابى ئاللاھنى بىر دەپ بىلىپ، ئىككى دەپ سېلىشتىن يىراق تۇرۇشتۇر. ئىنسانغا گۈزەل ئەمەل تەختىنى ئىكرام قىلغان ئىمان سارىيىدۇر. بۇ ئىكرامغا ئېرىشىش ئۈچۈن يۇنۇس مۇنداق دەيدۇ:

بىزگە بىرلىك سارايى،
توغرا بىشارەت ئېيى،
ۋاز كەچ ئىككىلىك پىكرىدىن،
ۋاز كەچ بەنلىكتىن[15] يا قۇل.

ۋەھدانىيەت جانابى ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ زاتىغا ئائىت بىر سۈپەت بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلغاندا بۇ سۈپەتنى ۋەسىلە قىلىشنىڭ دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشىدا مۇھىم رولى بار. چۈنكى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئالارنىڭ ئىجابەت قىلىنىشى ئۈچۈن ئەسھابىغا باشتا «ۋەھدانىيەت»تىن باشلاپ جانابى ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ سۈپەتلىرى بىلەن ئىلتىجا قىلىشنى تەلىم بەرگەن.

ئۇبادە بىن سامىت رازىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:

«كېچىدە كىم ئويغانسا، مۇنداق دېسۇن: ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، مۈلۈك ئۇنىڭدۇر، ھەمدۇ-سانا ئۇنىڭغا ئائىتتۇر. ئاللاھ پاكتۇر. ئاللاھ بۈيۈكتۇر. بارلىق ئەمەل ۋە ئىبادەتلەرنى قىلىشتىكى كۈچ ۋە قۇۋۋەت ئاللاھتىن كېلىدۇ.»

كېيىن ئەلەيھىسسالاتۇ ۋەسسالام (پەيغەمبىرىمىز) مۇنداق دېگەن:

«رابىم! بىزنى ئەپۇ قىلغىن دەپ دۇئا قىلسا، دۇئاسىغا جاۋاپ بېرىلىدۇ. ئەگەر تاھارەت ئېلىپ ناماز ئوقۇسا، نامىزى قوبۇل بولىدۇ.» (بۇخارى، تەھەججۇد، 21)

يەنە مۇنداق دېگەن:

«كىم ئاللاھ ياكى ھەر قانداق بىر ئىنسانغا بىر ئېھتىياجى چۈشكەندە، ئالدى بىلەن تاھارەت ئالسۇن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ، ئاللاھتائالاغا ھەمدۇ-سانا

15. بەنلىك: شەخسىيەتچىلىك، مەنمەنچىلىك.

ئېيتقاندىن كېيىن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دۇرۇت ئېيتىپ، مۇنداق دۇئا قىلسۇن: ھەلىم، كەرىم بولغان ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. ئەرشى ئەزىمنىڭ راببى نوقسان سۈپەتلەردىن يىراقتۇر. ھەمدۇ-سانا ئالەملەرنىڭ راببىگە ئائىتتۇر. ئاللاھىم! رەھمىتىڭگە ۋەسىلە بولىدىغان ئەمەلنى، مەغپىرىتىڭنى جەلپ قىلىدىغان سەۋەپلىرىنى (ھەققىمدە يارىتىشىڭ)نى تەلەپ قىلىمەن. ھەر خىل گۇناھتىن يىراق قىلىشىڭنى تەلەپ قىلىمەن. ھەر خىل ياخشىلىقتىن بايلىق، ھەر خىل گۇناھلاردىن سالامەتلىك تىلەيمەن. رابىم ئەپۇ قىلمىغان ھېچ بىر گۇناھىمنى، بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ھەر قانداق بىر بالا-قازانى مەندە قويما، قايسى ئەمەلدىن رازى بولساڭ ئۇنى بەرگىن، ئەي راھىم بولغان، ماڭا زىيادە رەھمەت قىلىدىغان رابىم!» (تىرمىزى، ۋىتىر، 17)

❁

مۇخالىپەتۇن لىل ھەۋادىس: ئوخشىشى ۋە تەڭدىشى يوقتۇر. يەنى يارىتىلغۇچىلارنىڭ ھەر قانداق بىرسىگە ئوخشىمايدۇ. ئۇ ھەر تۈرلۈك بەشەرى سۈپەتلەردىن يىراقتۇر.

بۈگۈن ئۆزگەرتىلگەن ئىلاھى دىنلارنىڭ ئۆزگەرتىلگەن ئەقىدە سىستېمىلىرىدىن بىرسى بۇ جەھەتلەرگە مۇناسىۋەتلىكتۇر. ئۇلار جانابى ئاللاھنىڭ خىيال، قىياس ۋە بەشەرى سۈپەتلەردىن يىراق بولۇشتەك مۇقەددەس ۋە ساغلام ئەقىدىسىنى بوزۇپ، خىيالغا كەلگەن شەكىلدە تۈزگەن كىتابلىرىدا ئاللاھتائالا ھەققىدە كۆپلىگەن بەشەرى ئوخشىتىشلارنى قىلغان. ھەتتا ئۇنتۇپ قېلىش، ھېرىپ قېلىش، پۇشايمان قىلىش، كۆزدىن قاچۇرۇپ قويۇش، پەرق قىلالماسلىق قاتارلىق بىر قىسىم بەشەرى ئاجىزلىقلارنى جانابى ئاللاھقا ئىسناد (سۈپەتلەندۈرۈش) قىلغان. مەسىلەن: تۆپان بىلەن مۇناسىۋەتلىك قىلىپ مۇنداق دېگەن: تەڭرى بىر ئەمىر بەردى، كېيىن ئۇ ئەمرىنى ئۇنتۇپ قالدى. قارىسا، يەر سۇ ئاستىدا قالغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەمرىنى ئېسىگە ئېلىپ، جىمى مەخلۇقات كېمىگە چىققاندىن كېيىن، كېمىنىڭ ئىشىكىنى ئالدىراشلىقتا ئۆز قولى بىلەن ئېتىۋەتتى. يەنە ئۇلارنىڭ كىتابلىرىدا ھەزرىتى ياقۇپ گويا ئاللاھ بىلەن چېلىشقانمىش ۋە يەڭگەنمىش. بۇنداق ئەقىل ۋە مەنتىقىسىز ئىپادىلەرگە قوشۇمچە قىلىپ ئۆزەيىر ئەلەيھىسسالامنى، خىرىستىئانلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئاللاھنىڭ ئوغلى دېگەندەك دەرىجىدە ئاشۇرىۋەتكەن. بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسان ئوغلىنىڭ ئەقلى ۋە خىيالى بىلەن پەيدا قىلىپ، كېيىن ئەقىدە قىلىشقا باشلىغان بارلىق ئازغۇنلۇقلىرىغا قارشى ئىلاھى جاۋاپ سۈپىتىدە ئاللاھتائالا مۇنداق دېگەن:

وَمَا قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

«ئۇلار ئاللاھنى ھەقىقى رەۋىشتە تونۇمىدى. قىيامەت كۈنى زېمىن پۈتۈنلەي ئاللاھنىڭ چاڭگىلىدا بولىدۇ، ئاسمانلار ئاللاھنىڭ ئوڭ قولىدا قاتلىنىپ تۇرىدۇ، ئاللاھ ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار)نىڭ شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىلىرىدىن پاكتۇر ۋە ئۈستۈندۇر.» (زۇمەر سۈرىسى، 67-ئايەت)

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

«ئاللاھ ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقۇچىدۇر، ئاللاھ سىلەرگە ئۆزئىچىڭلاردىن جۈپتىلەرنى (يەنى ئاياللارنى) ياراتتى. هايۋانلارغىمۇ ئۆز تىپىدىن جۈپتىلەرنى ياراتتى. بۇ ئارقىلىق ئاللاھ سىلەرنى كۆپەيتىدۇ، هېچ شەيئى ئاللاھقا ئوخشاش ئەمەستۇر. ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر.» (شۇرا سۈرىسى، 11-ئايەت)

قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ اللهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ
وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُواً أَحَدٌ

(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى ئۇ ئاللاھ بىردۇر. ھەممە ئاللاھقا موھتاجدۇر، ئاللاھ بالا تاپقانمۇ ئەمەس، توغۇلغانمۇ ئەمەس، هېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ. (ئىخلاس سۈرىسى، 1-4-ئايەت)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئادەمنىڭ ئىخلاس بىلەن:

«ئەي ئاللاھىم! بىر ۋە سەمەد بولغان، تۇغمايدىغان، توغۇلمايدىغان، تەڭدىشى ۋە ئوخشىشى بولمىغان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن تەلەپ قىلىمەن. گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. سەن ئەپۇ قىلغۇچى ۋە رەھىم قىلغۇچى سەن!» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ:

«ئۇ مەغپىرەت قىلىندى، ئۇ مەغپىرەت قىلىندى.» دېدى. (ئەبۇ داۋۇد، سالات، 179)

بۇ خوشخەۋەرنى ئاڭلىغان يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرى ئاللاھتائالاغا مۇنداق مۇناجات قىلغان:

ھەق ئاللاھىم ھەق ئاللاھىم،
سېنىڭ كەبى يوق ئاللاھىم.
گۇناھلىرىمىزنى ئەپۇ قىل،
ئەي رەھمىتى كۆپ ئاللاھىم.

❁

قىيام بىنەفسىھى: ئاللاھتائالا ئۆز زاتى بىلەن باردۇر، قەييۇمدۇر. ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن بىرى بولغان قەييۇم، ئەزەلدىن ئەبەدكە قەدەر ئۆز زاتى بىلەن قائىم، دائىم، بار بولغان، بارلىقىدا هېچ كىم ۋە هېچ بىر نەرسىگە موھتاج بولمايدىغان دېگەنلىك بولىدۇ. ئەكسىچە، مەۋجۇت بولۇش جەھەتتە ھەممە نەرسە ئۇنىڭغا موھتاجدۇر. قۇرئانى-كەرىمدە:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللهِ وَاللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

«ئى ئىنسانلار! سىلەر ئاللاھقا موھتاجسىلەر، ئاللاھ (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر.» (فاتىر سۈرىسى، 15-ئايەت)

إِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

«كىمكى جىھاد قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جىھادى ئۆزىنىڭ پايدىسى ئۈچۈندۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن تامامى ئەھلى جاھاندىن بىھاجەتتۇر.» (ئەنكەبۇت سۈرىسى، 6-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ ئىلاھى بايانلارنىڭ يەنە بىر مەنىسى جانابى ئاللاھنىڭ ئۆزمەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن ھەر قانداق بىر نەرسىگە ئېھتىياجى يوقلۇقىنى ئىپادە قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلۈك بىر مەنادا «ئاللاھ زاتى بىلەن قائىمدۇر» دېيىلىدۇ.

ئەگەر ئىنسان جانابى ئاللاھنىڭ زاتىنىڭ شەرتى بولغان بۇ ئىلاھى سۈپىتىنى ئىدراك قىلىپ، ئۇنىڭغا كامىل بىر مەنادا ئىمان ئېيتسا، ئاللاھ ھەققىدە ئەقىدىسى كەم بولىدۇ ۋە قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى ھەر نەرسىنىڭ ئەسلى ۋە ياراتقۇچىسى بولغان ئاللاھتائالاغا كېيىن پەيدا بولغان ھادىسىلەرگە ئوخشاش سۈپەتلەش قوللىنىش مەناسىنى ئىپادىلەپ سالىدۇ.

جانابى ئاللاھ ماسىۋا (كېيىن پەيدا بولغان)غا ئائىت ھەر تۈرلۈك سۈپەتتىن يىراقتۇر. پەقەت بۇ ھەقتە كامىل بىر ئىمانغا ئىگە بولغان قەلبلەر «قەييۇم» ئىسمى شەرىپىنىڭ دەللىلىرىنى ئېغىزدىن چۈشۈرمەيدۇ. بۇنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئاللاھتىن باشقىسىغا بولغان قەلبى رابىتا (مۇھەببەت رىشتىسى)نى كېسىپ ئاللاھقا يۆلىنىدۇ. يەنى بەندىنىڭ بۇ ئىسىم-شەرىپتىن ئالىدىغان لەززىتى ئاللاھدىن باشقىسىغا موھتاج بولماسلىق دەرىجىسىدە بولىدۇ.

ئەسھاپتىن بىرسى:

«ئەي ئاللاھىم! مەدھىيەلىرىم ساڭىدۇر، نېمەتلەرنى سەن بەردىڭ، سەندىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. سەن ئاسمان-زېمىننىڭ جەلال ۋە ئىكرام ئىگىسى، ياراتقۇچىسىسەن. ھاي (تىرىك) ۋە قەييۇمسەن يارابىي! سېنىڭ بۇ مۇقەددەس ئىسملىرىڭنى ئۆزەمگە شاپائەتچى قىلىپ، سەندىن تەلەپ قىلىمەن!...» دەپ دۇئا قىلدى.

بۇنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاڭلىدى ۋە يېنىدىكىلەرگە:

- بۇ ئادەمنىڭ نېمىنى ۋەسىلە قىلىپ، دۇئا قىلغانلىقىنى بىلەمسىلەر؟ - دەپ سورىدى. ئۇلار:

- ئاللاھ ۋە رەسۇلى تېخىمۇ ياخشى بىلىدۇ. - دەپ جاۋاپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن كائىناتنىڭ پەخرى:

- نەپسىمى قۇدرەت قولىدا تۇتقان زاتقا قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ ئاللاھقا ئىسمى ئەزەم بىلەن دۇئا قىلدى. ئۇ ئىسمى ئەزەمكى، ئۇنىڭ بىلەن دۇئا قىلسا، ئۇ دۇئا ئىجابەت بولىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن تەلەپ قىلسا، تەلىۋى ئورۇنلىنىدۇ. - دېدى. (تىرمىزى، دەئاۋەت)

❁

سۇبۇتى سۈپەتلەر تۆۋەندىكىلەردۇر:

ھايات: ئاللاھ ھايات ئىگىسىدۇر. بۇ خۇسۇسىيىتى ئۆز زاتى بىلەن قائىمدۇر. ئەسمائى ھۇسنا (گۈزەل ئىسىملار)دىكى مەشھۇر تەبىر بىلەن «ھاي»دۇر. يەنى تىرىكتۇر، داۋاملىق ۋە مۇتلەق ھايات ساھىبىدۇر.

جىمى جانلىقلار ئۇنىڭ بۇ ئۇلۇغ سۈپىتىنىڭ بىر تەجەللىسى بولۇپ، باردۇر ۋە نىسپىيدۇر. بۇ جەھەتتىن مەخلۇقاتنىڭ ھاياتى بەدەن بىلەن روھنىڭ بىرلىشىشىدىن مەيدانغا كېلىدىغان

ۋاقىتلىق بىر ماددى ھاياتتۇر. بۇ ھەقىقى ھايات ئەمەستۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقتى كەلگەندە بۇ ھايات ھەر پانىدىن قايتۇرۇپ ئېلىنىدۇ. ئاللاھنىڭ ھاي سۈپىتى زاتىدىن ئايرىلمايدىغان بىر كەمال سۈپىتىدۇر. چۈنكى ئۇنىڭ ۋۇجۇد يەنى بارلىقىنىڭ كامالى تىرىك، داۋاملىق ۋە مۇتلەق ھايات ساھىبى بولۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. خۇلاسە قىلساق، ئاللاھقا خاس بولغان ھايات زىددى ئۆلۈم بولغان بىر ھايات ئەمەستۇر. ئەكسىچە، ئاللاھقىلا خاس بولغان بىر ھاياتتۇر. بۇ مەسىلە قۇرئانى-كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىنغان:

الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ

«**(ھەممە ئىشىڭدا) ئۆلمەيدىغان مەڭگۈ ھايات ئاللاھقا يۆلەنگىن.**» (فۇرقان سۈرىسى، 58-ئايەت)

ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇ:

«رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇرۇپ شۇ بەش جۈملىنى بايان قىلدى:

ئاللاھتائالا دائىم تىرىكتۇر، ئۇخلىمايدۇ. ئۇنىڭغا ئۇيقۇ ياراشمايدۇ. كىستى (تارازا، رىزىق) چۈشۈرىدۇ ۋە يۇقۇرىلىتىدۇ. كېچە قىلىنغان ئەمەل كۈندۈز قىلىنغان ئەمەلدىن ئىلگىرى ئاللاھقا يېتىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ ھىجابى (پەردىسى) نۇردۇر. ئەگەر ئۇ پەردىنى ئاچسا، يۈزىنىڭ نۇرى كۆز بىلەن بىرگە پۈتۈن مەخلۇقاتنى كۆيدۈرۈۋېتەتتى.» (مۇسلىم، ئىمان، 293)

بىر باشقا ھەدىس-شەرىپتە مۇنداق دېيىلگەن:

«ھەر ئادەم يېتىشتىن ئىلگىرى ئۈچ قېتىم ئۆزىدىن باشقا ئىلاھ بولمىغان ھاي ۋە قەييۇم بولغان ئاللاھتائالادىن مەغپىرەت تىلىسە، ئۇ مەغپىرەت قىلىنىدۇ.» (ئەھمەت بىن ھەنبەل، مۇسنەد، 3-جىلد، 10)

ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(ئۇلارغا ئېيتىلىدۇ) «بۈگۈن پەرياد قىلماڭلار، ھەقىقەتەن سىلەر بىزنىڭ ياردىمىمىزگە ئېرىشەلمەيسىلەر.» (مۆمىنۇن سۈرىسى، 65-ئايەت)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆڭلىنى بىر نەرسە يېرىم قىلسا، شۇ دۇئانى ئوقۇيتتى:

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ

«ئەي تىرىك بولغان، ئەي قەييۇم بولغان رابىم! رەھمىتىڭ نامىدا ياردىمىڭنى تەلەپ قىلىمەن.» (تىرمىزى دەئاۋەت، 91)

ھەزرىتى ئەلى رازىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇ:

«بەدىر ئۇرۇشى باشلانغاندا بىر ئاز ئۇرۇشتۇم. كېيىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدىم. نېمە قىلىۋاتقانلىقىغا قاراپ باقاي دېدىم. سەجدىدە مۇنداق دېدى:

«ئەي ھاي، ئەي قەييۇم بولغان ئاللاھىم! رەھمىتىڭ بىلەن ساڭا سېغىنىمەن، ماڭا ياردەم قىلغىن!»

ئۇ يەردىن ئايرىلىپ يەنە بىر ئاز ئۇرۇشتۇم. تەكرار كەلدىم، ئۇ تېخىچە سەجدىدە ئىدى ۋە:

«ئەي قەييۇم بولغان ئاللاھىم! رەھمىتىڭگە سېغىنىمەن، ماڭا ياردەم قىلغىن!» دەپ يالۋۇرۇۋاتاتتى.

مەن تەكرار ئۇرۇشقا ماڭدىم. بىر ئازدىن كېيىن يەنە كەلدىم. تېخىچە ئەينى ھالەتتە داۋام قىلىۋاتاتتى. ئاللاھ نۇسرەت بەرگۈچە بۇ ھالەتتە يالۋۇرۇشقا داۋام قىلدى.

ئىبنى ئابباس رازىيەللاھۇ ئەنھۇ:

اعْلَمُوا أَنَّ اللهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

«بىلىڭلاركى، ئاللاھ زېمىننى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۈرىدۇ (يەنى قاقاس، قۇرغاق زېمىننى يامغۇر بىلەن كۆكەرتىدۇ)، بىز ھەقىقەتەن سىلەرنى چۈشەنسۇن دەپ سىلەرگە (كامالى قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىدىغان) دەلىللەرنى بايان قىلدۇق.» (ھەدىد سۈرىسى، 17-ئايەت) دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىگە مۇناسىۋەتلىك قىلىپ مۇنداق دىگەن:

«يەرنىڭ يامغۇر بىلەن تىرىلدۈرۈلىشى كۆزگە كۆرۈلىدىغان بىر ئىبرەت ۋەسىلىسىدۇر. ئەمما ئايەت-كەرىمىدە شۇ مەناغىمۇ ئىشارەت قىلىنىغان: ئاللاھ قەلبلەرنى كىر ۋە قاتتىقلىقتىن كېيىن يۇمشىتىدۇ، (تەۋھىد ھەققىدە) مۇتمەئىن (رازى بولغان) ۋە (رابىبغا) يۆلىنىدىغان قىلىدۇ. ئۆلگەن قەلبلەرنى ئىلىم ۋە ھېكمەت بىلەن تىرىلدۈرىدۇ.»

❁

ئىلىم: ئاللاھ ئىلىم ساھىبىدۇر. ئۇنىڭ ئىلمى ھەر نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئۇنىڭ ئىلمىنىڭ سىرتىدا قالغان ھەر قانداق بىر نەرسە يوقتۇر. ئۇ بولغان، بولىدىغان ھەر نەرسىنى ھەققى بىلەن بىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن مەخپىي ياكى سىر مەۋجۇت ئەمەستۇر. ھەر نەرسە ئۇنىڭغا ئايان ۋە ئاشكارىدۇر. ئىنسان ئوغلىغا بېرىلگەن پۈتۈن بىلىملەر بۇ سۈپەتتىن بىر كىچىك پارچە (ئەڭ كىچىك بىر زەررە)دىن ئىبارەتتۇر. بەلكى بۇنىڭدىنمۇ كىچىكتۇر. ئايەت-كەرىمىدە بۇ ھەقتە:

إِنَّ اللهَ لاَ يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ

«شۈبھىسىزكى، يەردە ۋە ئاسماندا ھېچ بىر نەرسە ئاللاھتىن مەخپىي ئەمەس.» (ئال-ئىمران سۈرىسى، 5-ئايەت)

قُلْ إِن تُخْفُواْ مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

«ئېيتقىنكى، دىلىڭلاردىكىنى مەيلى يوشۇرۇڭلار، مەيلى ئاشكارىلاڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرىدۇ. ئاللاھ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىمۇ بىلىپ تۇرىدۇ. ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 29-ئايەت)

وَهُوَ اللّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهرَكُمْ
وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ

«ئاسمانلاردا ۋە زېمىندا (ئىبرەت قىلىنىشقا تېگىشلىك) ئاللاھ ئەنە شۇدۇر، ئۇ سىلەرنىڭ يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا ئىشىڭلارنى، (ياخشى-يامان) قىلمىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 3-ئايەت)

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ
مِّنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاء

«ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى (يەنى دۇنيادا قىلغان)، كەينىدىكى (يەنى ئۇلار ئۇچۇن ئاخىرەتتە تەييارلىغان) ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ تۇرىدۇ.» دېيىلگەن. (بەقەرە سۈرىسى، 255-ئايەت)

بۇ جەھەتتىن كۆپلىگەن غەيبى ھەقىقەتلەردە «ئاللاھۇ ئەئلەم» (ئەڭ ياخشى بىلىدىغان ئاللاھتۇر) دېيىش كېرەك.

چۈنكى ئىنساننىڭ بىلىمى بۈيۈك ۋە چەكسىز كائىناتتا بەلكى ئوكياندىن بىر تامچە، يىڭنە ئۇچىدىن كىچىك بولىدۇ. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمىدە:

سوَمَا أُوتِيتُم مِّن الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً

«سىلەرگە ئىلىمدىن ناھايىتى ئاز بىر نېسۋە بېرىلدى.» دېيىلگەن. (ئىسرا سۈرىسى، 85-ئايەت)

بۇ جەھەتتىن ئىنسان ئوغلىغا پەۋقۇلئاددە قابىلىيەتلەر بېرىلىشى بىلەن بىرلىكتە، كۆپلىگەن مەسىلىلەردە ئالدىغا بەشەر ئىلمى يېشەلمەيدىغان سىرلار ئوتتۇرىغا چىققان. بۇنىڭ ھېكمىتى بەندىنىڭ ئاجىزلىقىنى بىلىشى ۋە ئاللاھقا موھتاجلىقىنى ئىدراك قىلىپ، ئۇنىڭ ئىلمىگە تەسلىم بولۇشى ئۈچۈندۇر. ئايەتتە:

وَعَسَى أَن تَكْرَهُواْ شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّواْ شَيْئاً
وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْوَاللّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ

«سىلەرگە جىھاد پەرز قىلىندى، ھالبۇكى سىلەر ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر، سىلەر بىرەر نەرسىنى ياقتۇرماسلىقىڭلار مۇمكىن، ئەمما ئۇ سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، سىلەر بىرەر نەرسىنى ياقتۇرۇشۇڭلار مۇمكىن، ئەمما ئۇ سىلەر ئۈچۈن زىيانلىقتۇر. (سىلەرگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى) ئاللاھ بىلىدۇ، سىلەر بىلمەيسىلەر، (شۇنىڭ ئۈچۈن) ئاللاھ بۇيرۇغانغا ئالدىراڭلار.» (بەقەرە سۈرىسى، 216-ئايەت)

ئەمىلىيەتتە ئىنسان ئوغلى ھېكمەتنى بىلمىگەن بىر قىسىم بالا-قازا سۈرەتتىدىكى مۇسىبەتلەرگە دەسلەپ كۆڭلى يېرىم بولىدۇ. ئۇنىڭدا يوشۇرۇنغان رەھمەتنى كۆرەلمەيدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا لۇتۇپ سۈرىتىدىكى تەجەللىلەرگە ئۆزىنى بېرىپ، ئۇنىڭ ئىچىدە مەخپى قالغان مۇسىبەتنى پەرق قىلالمايدۇ. رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئارىلىرىدا سالىھ بىر زات بار بولغان بىر قەبىلە بار ئىكەن. بۇ قەبىلە ئۇ زاتنىڭ سۆھبەت، ئىرشاد ۋە نەسىھەتلىرىنى ئاڭلاپ ھايات كەچۈرىدىكەن. بۇ قەبىلە بىر كۈنى ئەتىگەن تۇرغان ۋاقىتدا مەھەللىدىكى بارلىق ئىتلارنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلار دەرھال ئۇ سالىھ زاتنىڭ يېنىغا بېرىپ ئەھۋالنى بايان قىلىپتۇ. ئۇ زات بىر ئاز تەپەككۇر قىلغاندىن كېيىن تەۋەككۇل بىلەن:

«ئۇلارنىڭ ئۆلۈمى ئۈمىد قىلىمەنكى، سىلەر ئۈچۈن بىر قۇتۇلۇش بولىدۇ» دەپتۇ.

ئەتىسى ئاخشىمى يەنە مەھەللىدىكى بارلىق خورازلار ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار يەنە بۇ زاتقا كېلىپ ئەھۋالنى بايان قىلىپتۇ. بۇ زات ئۇلارغا يەنە:

«ئۇلارنىڭ ئۆلۈمى ئۈمىد قىلىمەنكى، سىلەر ئۈچۈن بىر قۇتۇلۇشتۇر» دەپتۇ، بۇ جاۋاپتىن كېيىن ئارىسىدىن بىرسى:

- ئەپەندىم، ئىتلار قاراۋۇللىرىمىز، خورازلار بىزنىڭ مۇئەززىنلىرىمىز ئىدى. بۇلارنىڭ ئۆلۈمىدە بىزلەر ئۈچۈن قانداق بىر پايدا بولىدۇ؟ - دەپ سوراپتۇ. ئۇ سالىھ زات:

- جىمى سىر ۋە مەخپىيەتلىكنى بىلىدىغان ئاللاھتائالادۇر. ئەلۋەتتە بۇ ھادىسىنىڭ ئىچىدە بىزنىڭ ئەقلىمىز يەتمەيدىغان بۈيۈك بىر ھەقىقەت يوشۇرۇنغان بولۇشى مۇمكىن
- دەپتۇ.

بۇنىڭدىن بىر كۈن كېيىنكى كېچىدە قەبىلىدە ھېچ كىمنىڭ ئۆيىدە ئوت يانماپتۇ. ھەممە ئادەم: «ئەجىبا بىزگە قانداق بىر بالا-قازا كەلدى؟!» دەپ ئويلاشقا باشلاپتۇ. ئەمما ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرغان ۋاقىتلىرىدا بۇ مەسىلە ئايدىڭلىشىپتۇ. ئاخىرقى كېچىدە ئۇ ئەتراپىنى دۈشمەن بېسىپ، شەھەرنى بۇلاڭ- تالاڭ قىلىپ، بۇ قەبىلىنىڭ ئەتراپىغىمۇ كەلگەن ئىكەن. ئەمما ھەر قاندىق بىر ئىتنىڭ قاۋىغىنى، خورازنىڭ چىللىغىنىنى ئاڭلىمىغانلىقى، ئەڭ كىچىك بىرەر ئوت شولىسىنىمۇ كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ يەردىكىلەرنى كۆرمەي كېتىپ قالغان، شۇنىڭ بىلەن بۇ قەبىلە خەلقى بۇلاڭ-تالاڭ ۋە قەتلىئامدىن ساق قالغان ئىكەن.

بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسانىنىڭ ئىلمىنىڭ ئازلىقى ۋە پالاكەت كۆرۈلگەن بىر لۇتۇفنى ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرى مۇنداق بېيتلەر بىلەن ئىپادىلىگەن:

دېمە شۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق،
يېرىگە قاراپ بولۇر شۇنداق.
نەتىجىسىنى كۈتۈپ تۇر.

مەۋلام خالىغىنى قىلار،
نېمە قىلسا گۈزەل قىلار!

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«بەندە كېسەل بولغان ۋاقىتتا ئاللاھتائالا ئۇنىڭغا ئىككى پەرىشتە ئەۋەتىدۇ ۋە ئۇلارغا: «بېرىپ قاراپ بېقىڭلار، بەندەم ياردەمچىلىرىگە نېمە دەيدۇ؟ تىڭشاڭلار» دەپ ئەمىر قىلىدۇ.

ئەگەر ئۇ بەندە پەرىشتىلەر كەلگەن ۋاقىتتا ئاللاھقا ھەمدۇ-سانا ئېيتسا، ئۇلار بۇنى ھەممە نەرسىنى ياخشى بىلىدىغان ئاللاھقا يۈكسەلدۈرىدۇ. (پەرىشتىلەرنى پەقەتلا بەندىسىنىڭ ئەملىگە شاھىت بولسۇن دەپ ئەۋەتكەن) ئاللاھتائالا:

«بەندەمنىڭ روھىنى ئالسام، جەننەتكە قويۇش بەندەمنىڭ مىنىڭ ئۈستۈمدىكى ھەققى بولدى. ئەگەر شىپا بەرسەم، ئۇنىڭ بەدىنىنى تېخىمۇ گۈزەك بىر بەدەنگە، قېنىنى تېخىمۇ ياخشى بىر قانغا ئالماشتۇرۇشۇم ۋە گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىشىم ئۈستۈمگە ھەققى بولدى» دەيدۇ.

بۇ ھەدىس-شەرىپتە بىزلەر ئۈچۈن زاھىردا (تاشقى كۆرۈنۈشتە) كۆڭۈلسىزنى يېرىم قىلىدىغان بىر قىسىم ھادىسىلەر پەقەتلا ئىلاھى بىر ئىمتىھان بولۇپ تەقدىر قىلىنغانلىقى، بۈيۈك مۇكاپاتلارنىڭ يۇشۇرۇنغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

تارىختا بۇنداق زاھىردا بالا-قازا كۆرۈنۈپ، ئەملىيەتتە لۇتۇف بىلەن نەتىجىلەنگەن ھادىسىلەر بولغىنىغا ئوخشاش، بەزىدە بۇنىڭ ئەكسىمۇ مەيدانغا كەلگەن. لۇتۇپ دەپ ئويلىغان بەزى ئىشلار مۇسىبەت بىلەن نەتىجىلەنگەن. مەسىلەن: ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى قوبۇل قىلمىغان ئاد قەۋمى ئۈستىگە كېلىۋاتقان ئازاپ بۇلۇتلىرىنى كۆرگەندە ئۇلارنى رەھمەت بۇلۇتى دەپ ئويلىغان. لېكىن باشلىرىغا بۇ بۇلۇتلاردىن يامغۇرنىڭ ئورنىغا تاش يېغىشقا باشلىشى بىلەن ھەقىقەتنى تونۇپ يەتكەن. ئەمما بىر پايدىغا ئېرىشەلمىگەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان: «بىز بىلمەيمىز، پەقەت ئاللاھ بىلىدۇ» دېگەن روھ بىلەن ئاللاھنىڭ ئىلمىغا تەسلىم بولۇشى كېرەك. بۇ تەسلىمىيەت شۈبھىسىزكى، مەرىپەتۇللاھ يەنى ئاللاھنى يېقىندىن بىلىش بىلەن مۇمكىن بولىدۇ. چۈنكى ھەر قانداق بىر ئىلىم بۇ ھەقتىكى جاھالەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان يامان ئاقىۋەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا ئاجىز قالىدۇ. يەنە بىر قىسىم ساۋاتسىز (ئوقۇش ۋە يېزىشنى بىلمىگەن) ئادەملەر باركى، مەرىپەتۇللاھنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئاللاھتائالا تەرىپىدىن خۇسۇسى ۋە بۈيۈك لۇتۇفلارغا نائىل بولىدۇ.

بۇ ھەقتە يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرى ئەسلى ئىلىمنىڭ مەرىپەتۇللاھ ئىكەنلىكىنى ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

يىگىرمە توققۇز بوغۇمنى،
ئوقۇيسەن باشتىن ئاياققىچە.
سەن ئېلىف (ا) دەيسەن خوجا،[16]
مەنىسى ئۇنىڭ نېمىدۇر؟

16. خوجا: مۇئەللىم، ئۇستاز

ئىلىم ئىلىم بىلمەكتۇر،
ئىلىم ئۆزىنى بىلمەكتۇر
سەن ئۆزەڭنى بىلمسەڭ،
بۇ قانداق ئوقۇماقتۇر؟

جانابى ئاللاھ ئۆز ئىلمى ئالدىدا بەشەرنىڭ بۇ ھالىنى شۇ ئايەت-كەرىملەردە مۇنداق بايان قىلغان:

وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَداً

«ھېچ بىر ئادەم ئەتە نېمە قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ.» (لوقمان سۈرىسى، 34-ئايەت)

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا ئېيتقىنكى، (بۇ ھەقتىكى) ئىلىم (يەنى قىيامەتنىڭ قاچان بولۇشى) ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىدۇر. (مۇلك سۈرىسى، 26-ئايەت)

ئىلىم ئاللاھ نەزىرىدىكى ئىلىمدۇر. يەنى مۇتلەق مەنادا ئىلىم ئاللاھقا ئائىتتۇر. ئۇنىڭ ئىلمى ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. ئىلاھى ئىلىم بۇ جەھەتتىن بىر ئەينەككە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدا ئەكس ئەتكەنلەر قانچىلىك ئۆزگەرسىمۇ ئەينەك ھەممىسنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ۋە ھېچقانداق بىر ئۆزگىرىشكە ئۇچرىمايدۇ.

ئىلاھى ئىلىم تىرىشچانلىق بىلەن قولغا كېلىدىغان ئىلىمنىڭ مەھسۇلى ئەمەستۇر. شۇ كائىناتتا كۆرۈلىدىغان ھېچ بىر ئەقىل ۋە ئىرادە ئېرىشەلمەيدىغان دەرىجىدە نازۇك ۋە ئىنچىكە نىزاملىق ئالەم جانابى ئاللاھنىڭ نەقەدەر چەكسىز بىر ئىلىم ساھىبى ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك دەلىللىرىدىن بىرسىدۇر. كائىناتتا ئىنسان ئوغلى كىچىك بىر كەشپىياتنى سان-ساناقسىز ئادەم ۋە كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرمەكتە. مەسىلەن: كۈنىمىزدە كۆپ تارقالغان يانفون ئارقىلىق ئالاقىلىشىش بولسا ئىنسان تەرىپىدىن يارىتىلىپ كۆپ ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى ۋە كۆپلىگەن تەجرىبىلەرنىڭ سىناق قىلىنىشىدىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىققان. باشقا تەرەققىياتلارمۇ شۇنداقتۇر. ھالبۇكى، كەشپىيات ئىجادىيەتلەر تېخى يېشەلمىگەن چەكسىز سىرلار جانابى ئاللاھنىڭ كائىناتنىڭ نىزامىغا قىسقا ۋاقىتتا ئورۇنلاشتۇرغان ئىلاھىي ئىلمىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدۇر. بۇ ھەقىقەتنى خاتىرلىتىش ئۈچۈن جانابى ئاللاھ ئىنسان ئوغلىغا مۇنداق دەيدۇ:

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

«ئى ئىنسانلار ياراتقان ئاللاھ ھېچ بىلمەمدۇ؟ شۈبھىسىز، ئاللاھ ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر.» (مۇلك سۈرىسى، 14-ئايەت)

سەمى: ئاللاھ ھەر نەرسىنى ئىشتكۈچىدۇر. ئۇنىڭ ئىشتىشى بىزنىڭ ئىشتىشمىزغا ئوخشمايدۇ. ئۇنىڭغا مەخپىي قالىدىغان ھېچ قانداق بىر نەرسە يوقتۇر. ھەتتا مەشھۇر بولغان بىر سۆزدە دېيىلگىنىدەك، قارا تاش ئۈستىدە ئاۋازسىز مېڭىۋاتقان بىر چۈمۈلىنىڭ

ئاياق ئاۋازىنىمۇ ئىشىتىدۇ. ئىشىتىش سۈپىتى بولغان بارلىق جانلىقلار ئاللاھتائالانىڭ بۇ سۈپىتىنىڭ بىر تەجەللىسى سايىسىدا ئىشىتىدۇ. بۇلاردىن بۇ تەجەللى سۈپىتى ئېلىنغان ۋاقىتتا ھېچ بىر نەرسىنى ئاڭلىيالمايدۇ. بۇنىڭ مىساللىرى كۆپتۇر.

جانابى ئاللاھ سەمى سۈپىتىنى بەسار (ئەل-بەسار) سۈپىتى بىلەن بىرلىكتە قۇرئانى-كەرىمدە كۆپلىگەن يەرلەردە زىكىر قىلىپ، ئىنسان ئوغلىغا ئىلاھى نازارەتچىلىكنى خاتىرلىتىپ، بەشەرنىڭ سىراتى مۇستەقىمدىن ئايرىلىپ كەتمەسلىكنى پەرمان قىلماقتا.

بەسار: جانابى ئاللاھنىڭ كۆرۈشىمۇ باشقا سۈپەتلىرىگە ئوخشاش ئىلاھى سۈپىتىنىڭ دائىرىسىدە بولىدۇ. ئۇ ھەر نەرسىنى كۆرىدۇ. ئۇ ئەل-بەسىردۇر. ئۇنىڭ نەزىرىدە مەخپى قالغان بىر نەرسە يوقتۇر. يەنە مەشھۇر بىر تەبىردە، ئۇ بىر قاراڭغۇ كېچىدە قارا تاشنىڭ ئۈستىدە مېڭىۋاتقان قاپ-قارا بىر چۈمۈلىنىمۇ كۆرىدۇ.

ئىلىم، سەمى، بەسار سۈپەتلىرىنىڭ بەشەرگە تەلىم بېرىلىشىدىكى ھېكمەتنى ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق ئىپادىلىگەن:

«جانابى ئاللاھ ئىنسان قورقسۇن، پىتنە-پاسات چىقارمىسۇن ۋە بوزغۇنچىلىققا ئىنتىلمىسۇن دەپ ئۆزىنىڭ ئالىم، يەنى ھەممە نەرسىنى ياخشى بىلگۈچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.»

«ناچار ۋە كۈپۈر سۆزلەرگە ئېغىزىنى ئېتىۋالسۇن دەپ ئۆزىنىڭ سەمى يەنى ئىشتكۈچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.»

«مەخپى، ناچار ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالمىسۇن دەپ بەسىر، يەنى ھەممە نەرسىنى كۆرگۈچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.» ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە بەندىلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى مۇنداق بايان قىلغان:

وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ
أُولٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً

«بىلمەيدىغان نەرسەڭگە ئەگەشمە (يەنى بىلمىگەننى بىلدىم، كۆرمىگەننى كۆردۈم، ئاڭلىمىغاننى ئاڭلىدىم دېمە)، (ئىنسان قىيامەت كۈنى) قۇلاق، كۆز، دىل (يەنى سەزگۈ ئەزالىرى)نىڭ قىلمىشلىرى ئۈستىدە ھەقىقەتەن سوئال-سوراق قىلىنىدۇ.» (ئىسرا سۈرىسى، 36-ئايەت)

بۇ مەسئۇلىيەتنى نىيازى مىسرى ھەزرەتلىرى مۇنداق مىسرالارغا توككەن:

بىر كۆز باركى، ئۇنىڭ ئىبرەت نەزىرى بولمىسا،
دۈشمىنى بولۇر ساھىبىنىڭ باشى ئۈستىدە.

قۇلاق نەسھەت ئالمىسا ھەر ئاڭلىغىنىدىن،
ئات ئۇنىڭغا ئوق دەرھال ئۇنىڭ تۇشۇكىدىن.

بىر تىل ئاللاھ زىكرى بىلەن مەشغۇل بولمىسا،
ئاتاپ يۇرمە ئۇ گۆش پارچىسىنى تىل دەپ.

قىيامەت كۈنى غاپىل بەندىلەرگە شۇنداق بىر خىتاپ كېلىدۇ:

«ئەي بەندە، سەن بىزنى دۇنيادا تونۇدىڭمۇ- تونۇمىدىڭمۇ؟ ئەگەر تونۇمىغان بولساڭ نېمىشقا تونۇش دەۋاسى قىلىسەن؟ ئەگەر تونىغان بولساڭ، تونىغاندىن كېيىن قىلغان ئىشىڭ مۇشۇمۇ؟»

بۇ ئىپادىنى بايان قىلغان نەقشىبەندى ھەزرەتلىرى مۇنداق دەيدۇ:

«ئەي قۇرقۇنچىسى بولمىغان ئادەم! يالغۇز يەرلەردە قىلغىنىڭنى ئەگەر مەرت بولساڭ بازارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قىلغىنىكى، سېنىڭ خەلقتىنمۇ ياكى خالىقتىنمۇ قورققانلىقىڭ ئايان بولسۇن. ئەگەر خالىقتىن قورقساڭ ھەر يەردە قورقىسەن!»

ھەقىقى تەرىقەت ئەھلى مەخپىي، ئاشكارا، ھەر زامان ۋە ھەر ماكاندا بۇ ئىلاھى سۈپەتلەرنىڭ نازارىتىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنىڭ ئىدراكى ئىچىدە بولىدۇ.

بىر كېچە ۋاقتىدا ھەزرىتى ئۆمەر رازىيەللاھۇ ئەنھۇ مەدىنە كوچىلىرىنى چارلاۋاتاتتى. بىر يەرگە كەلگەندە توختاپ قالدى. ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقان ئۆيدىن سىرتقا قەدەر ئاڭلىنىۋاتقان ئانا بىلەن قىزنىڭ ئاۋازى دىققىتىنى تارتتى. ئانا قىزىغا:

- قىزىم، ئەتە ساتىدىغان سۈتكە بىر ئاز سۇ قۇشقىن!- دېدى. قىز:

- ئانا، خەلىپە سۈتكە سۇ قۇشۇشنى چەكلىگەنغۇ؟ - دېدى. ئانا قىزىنىڭ گېپىگە ئاچچىقى كېلىپ:

- قىزىم، كېچىنىڭ بۇ ۋاقتىدا خەلىپە سۈتكە سۇ قوشقانلىقىمىزنى نەدىن بىلسۇن؟ -دېدى.

بىراق قەلبى ئاللاھتىن قورقىدىغان بۇ قىز ئانىسىنىڭ سۈتكە سۇ قۇشۇش ھىيلىسىنى قوبۇل قىلالماي:

- ئانا خەلىپىنىغۇ كۆرمەيدۇ دەيلى، بىراق ئاللاھمۇ كۆرمەمدۇ؟ بۇ ھىيلىمىزنى ئىنسانلاردىن يۇشۇرۇش ئاسان، ئەمما ھەر نەرسىنى كۆرۈپ تۇرغان ئاللاھتىن يۇشۇرۇش مۇمكىنمۇ؟-دېدى.

راببانى ھەقىقەتلەرگە ئىگە بولغان بۇ قىزنىڭ ئاللاھ قورقۇسىدا ئانىسىغا بەرگەن جاۋابى ھەزرىتى ئۆمەر رازىيەللاھۇ ئەنھۇنى ناھايىتى ھاياجانلاندۇردى. ئەمرۇل مۆئمىنىن ئۇنى ئادەتتىكى بىر سۈتچى ئايالنىڭ قىزى ئەمەس، بەلكى قەلبىدىكى تەقۋاسى بىلەن تاللانغان ئىنسان دەپ قارىدى. قىزنى ئوغلىغا كېلىن قىلدى. بەشىنچى خەلىپە دەپ ئاتالغان مەشھۇر ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز بۇ قىزنىڭ نەسلىدىن دۇنياغا كەلدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر ۋاقىت جانابى ئاللاھنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ ياشىشىمىز كېرەك. ئايەت-كەرىمىدە:

لاَ تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

«كۆز ئاللاھنى كۆرمەيدۇ، ئاللاھ كۆزلەرنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئاللاھ (بەندىلىرىگە مېھرىباندۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر.» (ئەنئام سۈرىسى، 103-ئايەت)

❁

ئىرادە: ئاللاھتائالانىڭ خالىغىنى بولىدۇ. نىمىنى خالىسا شۇنى قىلىدۇ. بىر نەرسىنىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن پەقەتلا ۋۇجۇدقا كەل ئەمرى كۇپايە قىلىدۇ ۋە ئۇ نەرسە دەرھال ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. ھاسىل بولغان نەرسىنىڭ ھېكمىتى سورالمايدۇ.

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْراً فَإِنَّمَا
يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ

«ئاللاھ ئاسمان ۋە زېمىننى يوقتىن بار قىلغۇچىدۇر. بىر ئىشنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشنى ئىرادە قىلسا. «ۋۇجۇتقا كەل» دەيدۇ- دە، ئۇ ۋۇجۇتقا كېلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى،117- ئايەت)

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

«ئاللاھ بەندىلىرىنىڭ ئۈستىدە قاھىردۇر (يەنى ئاللاھ بەندىلىرىنى تىزگىنلەپ تۇرغۇچىدۇر)، ئۇ ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر.» (ئەنئام سۈرىسى، 18-ئايەت)

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاء وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاء
وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

«ئېيتقىنكى، پادىشاھلىقنىڭ ئىگىسى بولغان ئى ئاللاھ! خالىغان ئادەمگە پادىشاھلىقنى بېرىسەن، خالىغان ئادەمدىن پادىشاھلىقنى تارتىپ ئالىسەن، خالىغان ئادەمنى ئەزىز قىلىسەن، خالىغان ئادەمنى خار قىلىسەن، ھەممە ياخشىلىق (نىڭ خەزىنىسى يالغۇز) سېنىڭ قولۇڭدىدۇر. سەن ھەقىقەتەن ھەممىگە قادىرسەن.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 26-ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىملەر كۆرسىتىدۇكى، جانابى ئاللاھ يىگانە فائىلى مۇختاردۇر، ھەر قانداق ھەرىكەت ئۇنىڭ ئىرادىسىگە باغلىقتۇر. قىسقىسى:

«ئاللاھنىڭ خالىغىنى بولىدۇ، خالىمىغىنى بولمايدۇ».

بۇ جەھەتتىن جانابى ئاللاھ رازى بولىدىغان ئىشلار ئۇنىڭ مۇرادى بىلەن ئوتتۇرىغا چىققىنىدەك، رىزاسى بولمايدىغان ئىشلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىمۇ ئۇنىڭ ئىمتىھانى ئۈچۈن يەنە ئۇنىڭ ئىلاھى رۇخستى بىلەن بولىدۇ.

بۇ جەھەتتىن ھەر نەرسىدە ئايەت-كەرىمىدىكى تەبىرى بىلەن«ئىنشائە» يەنى «ئۇ خالىسا ۋە رۇخسەت قىلسا» دېگەن شەرت بار. بۇ شەرتنىڭ ئىچىگە پۈتۈن جانلىقلار، ئىنسان

ۋە جىن ھەتتا پەيغەمبەرلەرمۇ كىرىدۇ. بۇنىڭ بىر ئالامىتىنى بىۋاستە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدا ئۈممەتكە ئۈرنەك بولۇشى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقارغان.

بىر توپ بەدەۋى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ، بىر قىسىم نەرسىلەرنى سورىدى. پەيغەمبىرىمىز سورالغان سۇئاللارغا مۇناسىۋەتلىك ئالدىدا بىر ۋەھيى ئالمىغانلىقى سەۋەبىدىن ئاخشاملىققا بىر ۋەھيى كېلىپ قالار دېگەن ئۈمىتتە ئۇلارغا:

-ئەتە كېلىڭلار، جاۋابىنى بېرىمەن. - دېدى.

لېكىن بۇ سۆزنى سۆزلىگەن ۋاقىتتا «ئىنشائاللاھ» يەنى ئاللاھ خالىسا، دېگەن كەلىمىنى دېمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئىلاھى ۋەھيى تولۇق 15 كۈن ئۈزۈلۈپ قالدى. بۇ ئۈزۈن كۈتۈشتىن كېيىن نازىل بولغان تۆنجى ئايەت-كەرىمە شۇ بولدى:

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَداً إِلَّا أَن يَشَاءَ اللهُ وَاذْكُر رَبَّكَ
إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَداً

«سەن بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولساڭ، «ئەتە ئۇ ئىشنى چوقۇم قىلىمەن» دېمەي، (خۇدا خالىسا) **دېگەن سۆزنى قوشۇپ دېگىن.** (خۇدا خالىسا) **دېگەن سۆزنى ئۇنۇتقان ۋاقتىڭدا ئاللاھنى زىكىر قىل ۋە ئۈمىد قىلىمەنكى راببىم مېنى توغرىغا تېخىمۇ يېقىن بولغىنىغا ئېرىشتۈرىدۇ. دېگىن»** (كەھف سۈرىسى، 23- ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىمە كۆرسىتىدۇكى، ئىنساننىڭ ئارزۇ قىلغان نەرسىلىرى كۆپ ۋاقىتلاردا ئەمەلگە ئاشمايدۇ. چۈنكى بەشەرنىڭ ئىرادە ۋە قۇدرىتى يېتەرسىز بولغانلىقى ئۈچۈن ھەر خالىغىنىنى قىلالايدىغان ئىمكان ۋە قابىلىيەتكە ئىگە ئەمەستۇر. بۇ سەۋەپتىن بەندە ئۆزىنىڭ ئىمكان ۋە قابىلىيىتىنىڭ چېكىنى بىلىپ، جانابى ئاللاھنىڭ ئىرادىسىگە ئائىت بولغان ئىشلاردا ھەددىدىن ئاشماسلىقى كېرەك. جانابى ئاللاھ ئىنكار، شېرىك ۋە قۇل ھەققى قاتارلىقلاردىن باشقا گۇناھلارنى خالىسا ئەپۇ قىلىدىغانلىقىنى، خالىسا جازالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. يەنى خالىغان بەندىسىنى مەغپىرەت قىلىدۇ، خالىغان بەندىسىنى جازالايدۇ. بۇ ھەقىقەتنى قۇرئانى-كەرىمدە مۇنداق بايان قىلغان:

وَلِلهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ
وَاللهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

«ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭ مۈلكىدۇر. ئاللاھ خالىغان كىشىگە مەغپىرەت قىلىدۇ، خالىغان كىشىگە ئازاپ قىلىدۇ. ئاللاھ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 129-ئايەت)

ئاللاھ دوستلىرى جانابى ئاللاھنىڭ بۇ سۈپىتىنى لايىقىدا ئىدراك قىلىپ، ئۆز ئىرادىسىنى ئۇنىڭ ئىرادىسىگە رام قىلغان. يەنى باشقا ئىشلارغا ئوخشاش بۇ جەھەتتىمۇ ھەقتە پانى بولغان. ئۇنىڭ ئىرادە قىلغان ئىشىنىڭ ناھايىتى توغرا ئىكەنلىكىنى بىلگەن ۋە ئەتراپىدىكىلەرنى بۇ يۆنىلىشتە مېڭىشقا رىغبەتلەندۈرگەن.

سۈنبۈل سىنان ھەزرەتلىرى بىر كۈنى مۇرتلىرىدىن:

- ئەۋلادىم، ئەگەر جانابى ئاللاھ ساڭا شۇ كائىناتنى باشقۇرىدىغان ھوقۇقنى بەرسە، قانداق قىلىسەن؟ - دەپ سورىدى.

مۇرىتلاردىن ھەر بىرسى بىر نەرسە دېيىشكە باشلىدى. بىرسى:

- جىمى كاپىرلارنى يوقۇتىمەن! - دېسە، يەنە بىرسى:

- بارلىق ھاراقكەشلەرنى يوقۇتىمەن! - دېدى. يەنە بىرسى:

- بىر تال تاماكا چەككۈچىنى ياشاتمايمەن! - دەپ جاۋاپ بەردى. مۇرىتلەرنىڭ ئارىسىدا تۇرۇۋاتقان ئۆلما مۇسلىھۇددىن ئەپەندى بىر ئېغىز گەپ قىلماي سۈكۈتتە تۇردى. شەيخ ھەزرەتلىرى بۇ قېتىم ئۇنىڭغا قاراپ:

- ئەۋلادىم، سىز قاندىق قىلىسىز؟ - دەپ سورىدى. مۇسلىھۇددىن ئەپەندى ئەدەپ بىلەن:

- ئەپەندىم، جانابى ئاللاھنىڭ ئىرادە ۋە باشقۇرۇشىدا بىر كەمچىلىك بارمىكى، ئۇنىڭدىن غەيرى بىر نەرسە ئويلاي، تەلەپ قىلاي؟! جاۋابىم: پەقەت ھەر نەرسىنى بورۇنقىسىغا ئوخشاش داۋام قىلدۇرىمەن. ــ دېدى. سۈنبۈل سىنان ھەزرەتلىرى بۇ جاۋاپتىن بەك خوش بولۇپ:

- ئىش مەركىزىنى تاپتى. - دېدى. ئۇ كۈندىن باشلاپ مۇسلىھۇددىن ئەپەندى «مەركەز ئەپەندى» دەپ ئاتالدى ۋە ئۇستازى سۈنبۈل سىنان ھەزرەتلىرىدىن كېيىن مەنىۋى ئامانەت ئۇنىڭغا بېرىلدى.

ئىبراھىم ھەققى ھەزرەتلىرى بۇ ھالەتنى خۇلاسە شەكلىدە ئاللاھقا ھاۋالىسنى مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

ئىشلىر ھەمىشە فائىقتۇر،[17]
بىر بىرىگە لايىقتۇر،
قانداق قىلسا مۇۋاپىقتۇر.

مەۋلام خالىغىننى قىلار،
نېمە قىلسا گۈزەل قىلار.

ۋەللاھى گۈزەل قىپتۇ،
بىللاھى گۈزەل قىپتۇ،
تاللاھى گۈزەل قىپتۇ.

ئاللاھ خالىغىنى قىلار،
نېمە قىلسا گۈزەل قىلار.

❀

17. فايىق: يوقىرى، ئۈستۈن

قۇدرەت: ئۇ ئەبەدىي قۇدرەت ساھىبىدۇر. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق بىر تەسلىك يوقتۇر. بۇ سۈپەتنى جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە:

«**شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر.**» دەپ بايان قىلغان. يەنە بىر ئايەت-كەرىمدە:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

«**ئۇنىڭ (ئاللاھنىڭ ئەمرى) بىر نەرسىنى خالىغان زامان پەقەت بول دېيىشى يېتەرلىكتۇر. ئۇ نەرسە دەرھال مەيدانغا كېلىدۇ.**» (ياسىن سۈرىسى، 82-ئايەت)

جانابى ئاللاھنىڭ «بول» ئەمرى مەيدانغا كەلگەن ۋاقىتتا خالىغان نەرسىسىنىڭ بولماسلىقى ئۇنىڭ قۇدرەت نەزىرىدە قەتئىي مۇمكىن ئەمەستۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلاھى قۇدرەتنى ئۆزىمىزنىڭ كۈچى بىلەن سېلىشتۇرۇپ خاتالاشقان بولىمىز. چۈنكى بىزدىكى كۈچ-قۇدرەت چەكلىكتۇر، ھەم ئۇنىڭ زىددى بولغان ئاجىزىيەت باردۇر. ئەمما جانابى ئاللاھنىڭ ئەبەدى قۇدرىتى چەكلىك ئەمەس، ھەمدە ئاجىزىيەتكە ئوخشاش ئىنسانى سۈپەتلەردىن پاكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەبەدى قۇدرەت ئالدىدا ئاجىز قالمايدىغان ھېچ بىر مەۋجۇتلۇق يوقتۇر. بىزنىڭ قۇدرىتىمىز ئاللاھ بەرگەن نىسبەتتە بولىدۇ.

ئۇ قۇدرەتكە قارشى چىققان كۆپلىگەن غاپىللارنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتلىرى ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ پالاكەت تولغان ئازاب بەتلىرى بولغان. نەمرۇد، فىرئەۋن، قارۇن، ئەبۇ جەھىل ۋە باشقىلىرى ھېچ نېمىگە ئەرزىمەيدىغان ھالدا دۇنيادىن كەتكەن. جانابى ئاللاھ جازالاش ئۈچۈن ئەبەدى ئالەمگە ئالغان ۋاقتىدا ئۇلارغا تەقدىر قىلغان ئۆلۈممۇ بىر مەسخىرە ماھىيىتىدە بولغان. بولۇپمۇ ئىلاھلىق داۋاسى قىلغان نەمرۇدنىڭ ئۇرۇق ۋە ئاقساق بىر چىۋىن تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنىشى ئىلاھى قۇدرەت ھەققىدە دىققەتنى جەلپ قىلىدىغان بىر مەنا ئىپادىلەپ بېرىدۇ. يەنە قۇشۇنىدىكى پىللارغا ئىشىنىپ، كەبىنى يىقىشقا جۈرئەت قىلغان ئەبرەھە ۋە ئەسكەرلىرىنىڭ ئەبابىل قۇشلىرى تەرىپىدىن ھالاك قىلىنىشى ئايرىم بىر ئىبرەتتۇر.

ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق دەيدۇ:

« دۇنيا سېنىڭ نەزەرىڭدە قانچىلىك بۈيۈك ۋە چەكسىز كۆرۈنسىمۇ شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، ئىلاھى قۇدرەت ئالدىدا بۇ بىر زەررىچىلىك بۈيۈك ئەمەستۇر. كۆزۈڭنى ئېچىپ قاراپ باققىن. بىر يەر تەۋرەش، بىر شاۋقۇن، بىر كەلكۈن ئاپتى دۇنيا ۋە ئىچىدىكىلەرنى قانداق قىلىۋاتىدۇ؟»

ھەقىقەتەن قۇدرەتۇللاھ (ئاللاھنىڭ قۇدرىتى) بىز بىلىدىغان ئىلاھى پروگراممىنىڭ سىرتىدا كۆپلىگەن نەرسىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقارماقتا. مەسىلەن: ئوت، سۇ، شامال ۋە باشقا تەبىئى ئامىللارنىڭ پايدىلىق قىسمى بەزى ۋاقىتلاردا ئىلاھى قۇدرەت بىلەن ئىككىنچى پىلانغا ئۆتتىرىلىپ، ھالاك قىلغۇچى بىر قۇۋۋەتكە ئايلانماقتا. بۇ جەھەتتىن تەبىئەتتە مەيدانغا كەلگەن ھادىسىلەر ئاساسىدا ئىلاھى مەقسەت ياكى كۆپ ۋاقىتلاردا ئىلاھى رۇخسەتنى كۆرەلمەسلىك ئەقىل ۋە مەنتىققە ئۇيغۇن بولمىغان ھەرىكەتلەردۇر، قارغۇلارچە يەكۈن چىقىرىشتۇر. بۇنداق غەپلەتتە قالغانلارنى ئاگاھلاندۇرۇش ماھىيىتىدە ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق دەيدۇ:

«ئۇنۇتمىغىنكى، بۇ دۇنيا ئىلاھى بىر قۇدرەت ئالدىدا بىر سامان ئەخلەتخانىسىغا ئوخشايدۇ. ئىلاھى ئىرادە بەزى ۋاقىتتا ئۇنى يوقىرىلىتىدۇ، بەزى ۋاقىتتا ئۇنى چۈشۈرىدۇ. بەزى ۋاقىتتا ساغلام، بەزى ۋاقىتتا ئاجىز قىلىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا گۈل باغچىسىغا ئايلاندۇرىدۇ، بەزى ۋاقىتلاردا تىكەنگە.»

ئاللاھتائالا ئايەت-كەرىملەردە بۇ ھەقىقەتنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا لَكُم
مِن دُونِ اللهِ مِن وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ

«ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى ئاللاھقا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى بىلمەمسەن؟ سىلەرگە ئاللاھتىن باشقا ھېچقانداق دوست ۋە مەدەتكار يوقتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 107-ئايەت)

ئارىف ۋە ئاشىقلار سۇلتانى يۇنۇس ئەمرە قۇدرەتۇللاھ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزىيەتىنى مۇنداق ئىپادىلىگەن:

سېنىڭسىز يولغا كىرسەم ئەگەر،
چارەم يوق قەدەم ئېلىشقا،
سەن گەۋدەمدىكى قۇۋۋەتسەن،
بېشىمنى كۆتۈرۈپ مېڭىشقا.

❁

كالام: ئۇ كالام ئىگىسىدۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋازغا، ھەرپلەرگە، ھەرپلەردىن تەشكىل تاپقان كەلىمە ۋە جۈملىلەرگە موھتاج ئەمەستۇر. يەنى ئۇنىڭ سۆزلىشى ھەرپتىن ۋە ئاۋازدىن مۇنەززەھتۇر (يىراقتۇر). ئىنسانلارنىڭ سۆز ۋە سۆزلىششىگە ئەسلا ئوخشىمايدۇ. چۈنكى ئىنسانلارنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ كالام سۈپىتىدىن نېسىۋە ئېلىپ ئەمەلگە ئاشىدۇ. يۇنۇس بۇنى گۈزەل ئىپادىلەپ:

ئەي سۆزلىرىمنىڭ ئەسلىنى بىلگۈچى،
«كەل» دېدى، بۇ سۆز نەدىن كېلىدۇ؟
سۆزنىڭ ئەسلىنى چۈشەنمىگەن
ئويلايدۇ بۇ سۆز مەندىن كەلدى دەپ.

جانابى ئاللاھ كالام سۈپىتى بىلەن ئەمىر، نەھيى ۋە تەلەپلىرىنى پەرىشتىلىرىگە، پەيغەمبەرلىرىگە، ئىنسان ئوغلىغا ھەتتا باشقا جىمى مەخلۇقاتلارغا بىلدۈرىدۇ. ئۇنىڭ بىر نەرسىنى يارىتىشى «ۋۇجۇدقا كەل» ئەمرى بىلەن ئەمەلگە ئاشقانلىقى ئۈچۈن، نەرسىلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۇنىڭ زاتىدىكى كالام سۈپىتىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. كالامدىكى بۇ قۇدرەتنىڭ كىچىك بىر پارچىسى ئىنسان ئوغلىغا نېسىپ قىلىنغان كالامدىمۇ باردۇر. بۇنى بىر شېئىردا يۇنۇس ھەزرەتلىرى مۇنداق ئىپادىلىگەن:

سۆز بار ئورۇشنى تۇختىتىدىغان،
سۆز بار باشنى كەستۈرۈدىغان،
سۆز بار ئاشنى زەھەر قىلىدىغان،
ھەسەل بىلەن ياغ قىلغانمۇ بىر سۆز.

بارلىق ئىلاھى كىتابلار كالام سۈپىتى بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان. بۇ كىتابلار پەيغەمبەرلەرگە ۋەھيىنى يەتكۈزۈشتە پەرىشتىلەر ۋاستىسى ئارقىلىق بولغان بولسا، بەزى ۋاقىتلاردا سان-ساناقسىز پەردە ئارقىسىدىن بىۋاستە بولغان. بۇ ئاللاھ بىلەن بىر سۆزلىشىشتۇر. ئايەت كەرىمىدە:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللهُ إِلَّا وَحْياً أَوْ مِن وَرَاء حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً
فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ

«ئاللاھ ھەر قانداق ئادەمگە پەقەت ۋەھيى ئارقىلىق ياكى پەردە ئارقىسىدىنلا ياكى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتىپ ئۆز ئىزنى بىلەن ئۇنىڭغا خالىغان ۋەھيىنى قىلىش ئارقىلىقلا سۆز قىلغان. ئاللاھ ھەقىقەتەن (مەخلۇقلارنىڭ سۈپەتلىرىدىن)ئۈستۈندۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (شۇرا سۈرىسى، 51-ئايەت)

وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيماً

«ئاللاھ خىتاب قىلىپ مۇسا بىلەن سۆزلەشتى.» (نىسا سۈرىسى، 164-ئايەت)

جانابى ئاللاھ مۇسا ئەلەيھىسسالام بىلەن تىل ياكى ئاۋازغا ئوخشاش ماددى بىر ۋاستە بىلەن ئەمەس، ئەزەلدىكى كالام سۈپىتى بىلەن سۆزلەشكەن. ھەزرىتى مۇسا يېنىدا شاھىت قىلىپ ئېلىپ كەلگەن 70 كىشى ۋە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام بۇ ئىلاھى سۆزلىشىشنى ئاڭلىمىغان ۋە ھىس قىلمىغان. مۇسا ئەلەيھىسسالام بۇ ئىلاھى تەجەللىنىڭ ئالدىدا ھۇشىدىن كېتىپ، دۇنيادا ياكى ئاخىرەتتە تۇرۇۋاتقانلىقنى ئۇنتۇپ، زامان ۋە ماكانىنىڭ سىرتىغا چىققان. ئۆزىدە بۈيۈك بىر ئاشىق، ۋەجد ۋە ئىستىغراق ھالىتىدە جانابى ئاللاھنىڭ زاتىنى كۆرۈش ئارزۇسى پەيدا بولغان. بۇ قاتتىق ئارزۇغا قارشى جانابى ئاللاھ: «لَنْ تَرَانِى - **مېنى كۆرەلمەيسەن**» دېگەن ئىلاھى پەرماننى ئوتتۇرىغا قويغان.

مۇسا ئەلەيھىسسالام ئىرادىسىنىڭ سىرتىدا ئارزۇسىنى قايتا قايتا ئىپادە قىلىشى بىلەن جانابى ئاللاھ تاغقا قاراشنى، ئەگەر تاغنى ئورنىدا كۆرەلىسە، ئۆزىنى كۆرۈشنى ئويلاپ بېقىشنى بۇيرىغان. رىۋايەتلەردە سان-ساناقسىز پەردىلەرنىڭ ئارقىسىدىن جانابى ئاللاھ بىر نۇر ئېقىمى شەكلىدە تاققا شولىسىنى بەرگەن، تاغ كۇكۇم-تالقان بولۇپ كەتكەن. بۇ دەھشەتتىن مۇسا ئەلەيھىسسالام ھۇشىدىن كېتىپ، ئەسلىگە كەلگەن ۋاقتىدا ھەددىدىن ئاشقانلىقى ئۈچۈن جانابى ئاللاھقا تەسبىھ ئېيتىپ، مەغپىرەت تىلىگەن. مۇسا ئەلەيھىسسالام ئەگەر ھۇشىدىن كەتمىگەن بولسا تاغ بىلەن بىرلىكتە ئۇمۇ پارام-پارچە بولۇپ كەتكەن بولاتتى.

يەنە بىر تەرەپتىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش بۈيۈك بىر پەرىشتىمۇ مىراج كېچىسى سىدراتۇل مۇنتەھادا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

- يا رەسۇلۇللاھ، مېنىڭ چېگرام بۇ يەرگە قەدەر، بۇنىڭدىن كېيىنكىسىگە ئۆزەڭ يالغۇز بارىسەن. ئەگەر بىر قەدەم ئالدىغا ماڭسام، كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىمەن. - دېگەن بولۇپ، بۇمۇ ئوخشاش ھەقىقەتنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

بۇ جەھەتتە شۇ پانى ئالەمدە ئەڭ بۈيۈك ئىمكان كائىناتنىڭ پەخرى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بېرىلگەن. ئۇ مېراج بىلەن شەرەپلەندۈرۈلگەن. كائىناتنىڭ پەخرى پەيغەمبىرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ كېچىدە خۇسۇسىي بىر ئۈچرىشىش ۋە سۆزلىشىشكە مۇيەسسەر بولغان. يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالامدىكى « لَنْ تَرَانى **مېنى قەتئى كۆرەلمەيسەن**» سىرى ئۇنىڭدا «بىرلەشتۈرۈلگەن ئىككى ياي ئوتتۇرىسى ياكى تېخىمۇ ئاز» مۇساپە دەپ بىلدۈرۈلۈپ، ئىنساننىڭ تەپەككۇر قىلىپ بىلىشى مۇشكۈل بولىدىغان بىر ئۈچرىشىش ۋە سۆزلىشىش دەپ تەجەللى بولغان.

ئاللاھتائالانىڭ كالام سۈپىتى ھېچ بىر كالامغا ئوخشىمىغانلىقى ئۈچۈن، مەنە جەھەتتىنمۇ ھەر قانداق بىر كالامنىڭ ھەجمىگە ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ كالامىدىن بىزنىڭ دۇنيايىمىزغا ئەكس ئەتكەن ۋە زاھىردا بىر نەچچە مەنىسى بىزگە ئايان بولغان ئىلاھى بايانلار ھەقىقەتەن چەكسىز بىر مەنانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنى جانابى ئاللاھ بىۋاستە ئۆزى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَداً

ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىمنىڭ سۆزلىرىنى يېزىش ئۈچۈن، ئەگەر دېڭىز (سۈيى) سىيا بولۇپ كەتسە، پەرۋەردىگارىمنىڭ سۆزلىرى تۈگىمەي تۇرۇپ، دېڭىز (سۈيى) چوقۇم تۈگەپ كەتكەن بولاتتى، مۇبادا يەنە شۇنچىلىك دېڭىز (سۈيىنى) كەلتۈرسەكمۇ.» (كەھف سۈرىسى، 109-ئايەت)

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللهِ إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

«ئەگەر يەر يۈزىدىكى دەرەخلەرنىڭ ھەممىسى قەلەم بولغان، دېڭىز (سىيا) بولغان، ئۇنىڭغا يەنە دېڭىز (نىڭ سىياسى) قوشۇلغان تەقدىردىمۇ ئاللاھنىڭ سۆزلىرىنى (يېزىپ) تۈگەتكىلى بولمايدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن غالىپتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (لوقمان سۈرىسى، 27-ئايەت)

مەۋجۇت بولغان بارلىق كالاملار جانابى ئاللاھنىڭ كالام سۈپىتىنىڭ بىر تەجەللىسىدۇر. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھتائالا كالام سۈپىتىدىكى چەكسىز قۇدرىتىنى كۆرسەتمەكتە. يەنە ئۆزىنىڭ مۇقەددەس ئىسىم- شەرىپلىرىنى چەكسىز تىل بىلەن زىكىر قىلدۇرماقتا. ئۇ جانسىز ھېسابلىنىدىغان مەخلۇقلارغىمۇ كالام سۈپىتىدىن ئايرىم بىر تىل بەخش قىلغان. ھال تىلى دەپ ئاتىلىدىغان مەنا بۇدۇر. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېيىلىدۇ:

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ
وَلَـكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً

«يەتتە ئاسمان-زېمىن، ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار ئاللاھنى پاك دەپ بىلىدۇ، ئاللاھنى پاك دەپ مەدھىيلەيدۇ (يەنى ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلۇقنى سۆزلەيدۇ)، لېكىن سىلەر (تىلىڭلار ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ مەدھىيىسىنى سەزمەيسىلەر، ئاللاھ ھەقىقەتەن (بەندىلىرىگە) ھەلىمدۇر (يەنى ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)، (تەۋبە قىلغۇچىلارنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر.» (ئىسرا سۈرىسى، 44-ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىمىنىڭ سىرىنى يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرى ئىدراك قىلىپ مۇنداق مىسرالاشتۇرغان:

شۇ جەننەتىنىڭ دەريالىرى،
ئاقار ئاللاھ، ئاللاھ دەپ.
چىققان ئىسلام بۇلبۇللىرى،
سايرايدۇ ئاللاھ، ئاللاھ دەپ.

سىلكىنىدۇ تۇبا تاللىرى،
قۇرئان ئوقۇيدۇ ھەم تىللىرى،
جەننەت بېغىنىڭ گۈللىرى،
پۇراق چاچار ئاللاھ دەپ.

❁

تەكۋىن: جانابى ئاللاھنىڭ يارىتىش سۈپىتىدۇر. بۇ يوقتىن بار قىلىش دېگەنلىك بولۇپ، بۇ سۈپەت پەقەت ئۇنىڭغىلا خاستۇر. سان-ساناقسىز ئالەم ئۇنىڭ ئەسىرىدۇر. باشقا پېئىلي سۈپەتلەر تەكۋىن سۈپەتلىرىنىڭ ئىچىدە يەر ئالىدۇ. مۇمىت (جان ئالغۇچى)، مۇھيى (تىرىلدۈرگۈچى)، رەززاق (رىزىق بەرگۈچى) ۋە باشقىلىرى. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىملەردە:

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ

«ئۇ ھەممە نەرسىنى چىرايلىق (يەنى ھېكمىتىگە مۇۋاپىق، جايىدا) ياراتتى. دەسلەپتە ئىنساننى (يەنى ئىنسانلارنىڭ ئاتىسى ئادەم ئەلەيھىسسالامنى) لايدىن ياراتتى.» (سەجدە سۈرىسى، 7-ئايەت)،

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء فَسَوَّاهُنَّ
سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

«ئاللاھ يەر يۈزىدىكى ھەممە نەرسىنى سىلەر (نىڭ پايدىلىنىشىڭلار) ئۈچۈن ياراتتى، ئاندىن ئاسماننى يارىتىشقا يۈزلىنىپ، ئۇنى قۇسۇرسىز يەتتە ئاسمان قىلىپ تاماملىدى. ئاللاھ ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 29-ئايەت)،

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ

«ئاللاھ سىلەر ئۈچۈن يېشىل دەرەختىن ئوت پەيدا قىلدى. سىلەر ئۇنىڭ بىلەن ئوت ياقىسىلەر.» (ياسىن سۈرىسى، 80-ئايەت)

أَوَ لَمْ يَرَوْاْ إِلَى مَا خَلَقَ اللهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلاَلُهُ عَنِ الْيَمِينِ
وَالْشَّمَآئِلِ سُجَّداً لِلهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ

«ئۇلار ئاللاھ ياراتقان شەيئىلەرنىڭ سايىلىرىنىڭ بويسۇنغان ھالدا ئاللاھقا سەجدە قىلىش يۈزىسىدىن ئوڭ-سولغا مايىل بولۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرمىدىمۇ؟» (نەھل سۈرىسى، 48-ئايەت)

تەكۋىن سۈپىتى باشقا سۈپەتلەردىن پەرقلىقتۇر. جانابى ئاللاھ ئىلىم سۈپىتى بىلەن مەلۇمات بېرىدۇ ۋە ئۆزىنى نامايەن قىلىدۇ، ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. قۇدرەت سۈپىتى بىلەن مەۋجۇداتلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشى ياكى يوقۇتۇلىشى سەھىھ بولىدۇ. ئىرادە سۈپىتى بىلەن بار ياكى يوق قىلىشتىن بىرسى تاللىنىدۇ. بۇ تاللاشتىن كېيىن تاللانغىنىنى يارىتىشتا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدىغان سۈپەت تەكۋىن سۈپىتىدۇر.

كائىناتنىڭ سىر ۋە مەخپىيلىكى تەكۋىن سۈپىتىدە يۇشۇرۇنغان بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن يارىتىلغان ھەر زەررە جانابى ئاللاھقا شاھادەت قىلىدۇ.

❀

جانابى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى تەرىپىدىن بىلىنىشى ئاساسلىق بۇ سۈپەتلەر بىلەن مۇمكىن بولىدۇ. يوقىرىدا بايان قىلىنغان بۇ سۈپەت ۋە باشقا چەكسىز ئىلاھى سۈپەتلەر ھەر خىل زامان ۋە ماكان شەرتلىرىگە قاراپ ئوتتۇرىغا چىقماستىن ھەر ۋاقىت جانابى ئاللاھنىڭ بارلىقىدا مەۋجۇت بولىدۇ.

پۈتۈن سۈپەتلەر ئومۇمىي مەنادا شۇنى ئىپادە قىلىدۇ:

جانابى ئاللاھنىڭ ھەر بىر سۈپىتىنىڭ ئۆز زاتىدا بىر زىتتى يوقتۇر. يەنى ئۇ ھايات ساھىبىدۇر، مەخلۇقات ئۈچۈن زىتتى بولغان ئۆلۈمدىن مۇنەززەھتۇر. باردۇر، بارلىقى بۇنىڭ زىتتى بولغان يوقلۇقتىن مۇنەززەھتۇر. ئىلىم ساھىبىدۇر، بۇنىڭ زىتتى بولغان جاھىللىق (بىلىمسىزلىك)تىن مۇنەززەھتۇر. ئېھتىياجلارنى ھەل قىلغۇچىدۇر، موھتاجلىقتىن مۇنەززەھتۇر، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ھەر بىر ئىلاھى سۈپىتى مۇشۇنداق بولىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن جانابى ئاللاھنىڭ بارلىق سۈپەتلىرى ئەزاغا ئوخشاش ۋاستىلاردىنمۇ مۇنەززەھتۇر. ئىلاھى سۈپەتلەر ئاللاھتا بولغان شەكلى بىلەن ئىنسانلار ۋە باشقا مەخلۇقاتلاردا ئەڭ كىچىك بىر زەررە مىقدارىمۇ بولمايدۇ. پەقەت ئۇلارنىڭ ئەك كىچىك بىر پارچىلىرىلا بولىدۇ. يەنى بىزنىڭ گەپ قىلىشىمىز بىزگە ئائىت بولغان بىر كالام سۈپىتى بىلەن ئەمەس، ئۇنىڭ كالام سۈپىتىنىڭ كىچىك بىر پارچىسىنىڭ بىر تەجەللىسى بىلەن بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھنىڭ ھايات ساھىبى يەنى ھاي بولۇشى بىلەن بىزنىڭ ھايات ساھىبى بولۇشىمىز قەتئىي بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ كۆرۈشى بىزنىڭ كۆرۈشىمىزگە ئوخشىمايدۇ. قۇدرىتىمۇ شۇنداقتۇر.

قىسقىسى، ئۇنىڭ ئۇلۇغ زاتىغا مۇناسىۋەتلىك بارلىق سۈپەتلىرىنىڭ مەزمۇنىنى چۈشەندۈرۈش مۇمكىن بولمايدىغان دەرىجىدە بىرىبۈيۈكلۈك ۋە ئەبەدىيلىك تەلەپ قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەزەلى ۋە ئەبەدىيدۇر. ھەممىسى ئۇنىڭدا مۇتلەقتۇر ۋە چەكسىز بىر ئالاھىدىلىكتە ئىگىدۇر. يەنى ھەر قانداق بىر سۈپىتىنىڭ چېكى ۋە چېگرىسى يوقتۇر. بۇ جەھەتتىن ئۇنىڭ ئىلمى، كالامى، قۇدرىتى، تەكۋىنى ۋە باشقا پۈتۈن سۈپەتلىرى بۇنداق ئالاھىدىلىكى بىلەن ھەر تۈرلۈك ئوخشۇتۇش ۋە ئىزاھاتتىن مۇنەززەھتۇر. بىزنىڭ ۋە دۇنيانىڭ خۇسۇسىيەتلىرى بولسا ھەم چەكلىك ھەم پانىدۇر. بۇ ھالى بىلەن ئۆزىنى كامىل مەنادا تونىيالمىغان ئىنسان ئوغلىنىڭ ئەلۋەتتە جانابى ئاللاھقا ئائىت، ئۇنىڭغا خاس بولغان يەنى خۇسۇسى ماھىيەتتە بولغان سۈپەتلەرنى لايىق دەرىجىدە ئىدراك قىلالىشى مۇمكىن ئەمەستۇر. يەنى ئاللاھنىڭ زاتىنىڭ ھەقىقەت ۋە ماھىيىتىنى ئىدراك قىلالمىغان يەردە سۈپەتلىرىنىڭ ھەقىقەت ۋە ماھىيىتىنى كامىل مەنادا ئىدراك قىلالمايمىز.

يەنە بىر تەرەپتىن يوقىرى دەرىجىدىكى بىر مەۋجۇتلۇق ياكى سۈپەت نورمال ئەھۋاللاردا تۆۋەن دەرىجىدىكىلەرگە ئوخشىتىلمايدۇ. ئوخشىتىلسا بۇ پەقەت كىچىكلىتىش ئۈچۈن قىلىنىدۇ. مەسىلەن: بىر مۈشۈك بىر شىرغا ئوخشىتىلسا، ئۇنىڭ ھەم جىنسلىرىغا قارشى قۇۋۋەت ۋە قۇدرەت ئۈستۈنلۈكىنى ئىپادە قىلسا، بىر شىرنىڭ مۈشۈككە ئوخشىتىلىشى بۇ قورقۇنچاقلىق ۋە ئاجىزلىقنى ئىپادە قىلىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئاللاھنى مەخلۇقات بىلەن سېلىشتۇرۇپ بىر نەرسىگە تەمسىل قىلىش قاتتىق بىر غەپلەت ۋە گۇناھتۇر. بۇنىڭدىن تېخىمۇ خەتەرلىكى جانابى ئاللاھنىڭ شانى ئۇلۇھىيىتىگە ياراشمايدىغان بۈيۈك بىر بۆھتان بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ گۇناھ شېرىك، بۇ گۇناھنى قىلغۇچى مۇشرىك بولىدۇ. مۇشرىكلارنىڭ خاتالىقى مەسىلەن: ئاللاھنىڭ چەكسىز دائىرىدە ئىشىتىش سۈپىتىنى ئۆزىنىڭ ئىشىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئوخشىتىشقا ئۇرۇنىشى، ئۇنىڭ كۆرۈشىنى ئۆزىنىڭ كۆرىشىگە ئوخشىتىشى، نەتىجىدە ئاللاھ ھەققىدىكى ئەقىدىسىنى قولىدا ياسىغان تاش پارچىلىرىغا قەدەر كىچىكلىتىشىدىن بۈيۈك غەپلەت ۋە ئازغۇنلۇق بولمايدۇ. لېكىن ھەقىقەتنى تونۇپ يېتىپ، ئۆزىدىكى كۆرۈش، ئاڭلاش، سۆزلەش قاتارلىق جىمى سۈپەتلەرنى ئاللاھتائالانىڭ سۈپەتلىرىنىڭ ئەڭ كىچىك بىر پارچىسىنىڭ قالدۇقلىرىنىڭ تەجەللىسى دەپ بىلگەنلەر يوقلۇق ئىقلىمىدا مەرىپەت نۇرلىرى بىلەن ياشايدۇ. بۇلار ھەقىقى ئىماننىڭ لەززىتى ئىچىدە پانىلىشىپ:

لاَ مَوْجُودَ إِلاَّ هُوَ **«ئاللاھتىن باشقا مەۋجۇتلۇق يوقتۇر»** دەيدۇ.

قەلب ۋە ئېغىزى ئىرفانىنىڭ يوقىرى پەللىسىدە:

«يا راببى! سەن قانداق بولساڭ شۇنداقسەن» دېگەن ھېكمەت بىلەن ئېغىزلىنىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھەر تۈرلۈك قورقۇش ۋە ۋەسۋەسىلەردىن ئازات بولۇپ، پاكىزە بىر قەلب بىلەن راببىغا قايتىپ بارىدۇ، ۋەلىيلەر دەپتىرىگە يېزىلىدۇ. بىر دەرۋىش بەيازىتى بەستامىدىن سورىدى:

ـ ئاللاھنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئىسىملىرى قايسىدۇر؟ ـ بەيازىد جاۋاپ بېرىپ:

ـ ئەۋلادىم، ئاللاھتائالانىڭ قايسى ئىسمى كىچىكتۇر؟ غاپىل بولما، ئاللاھنىڭ جىمى ئىسىملىرى بۈيۈكتۇر. سەن ئۇنىڭدىن تەلىۋىڭنىڭ قوبۇل قىلىنىشىنى ئارزۇ قىلساڭ، قەلبىڭنى ماسىۋا (بىھۇدە خام خىيال)نىڭ ئىشغالىدىن ساقلاشقا تىرىش. ئۇنىڭ ئەسماسى

(ئىسمىلىرى) غاپىل قەلبلەردە تەجەللى بولمايدۇ. لېكىن ئۇنىڭ نۇرى بىلەن ئاۋات بولغان قەلبكە ئاللاھتائالا ھەر ۋاقىت كۆپلىگەن ئەسمالىرى بىلەن نەزەر قىلىدۇ. - دېدى.

2. پەرىشتىلەرگە ئىشىنىش

پەرىشتىلەر نۇردىن يارىتىلغان لاتىف[18] مەۋجۇداتلاردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇلارنى ئۆزىنىڭ سۈرەت ۋە شەكىللىرىدە كۆرەلمەيمىز. ئەمما ئۇلاردا خالىغان شەكىل ۋە سۈرەتلەردە كۆرۈنۈش ئالاھىدىلىكى بولىدۇ. بۇيۇك پەيغەمبەرلەرنىڭ بەزىلىرىگە ئۆز سۈرەتلىرىدە كۆرۈنگەن. ئىنسانلاردىكىگە ئوخشاش يەپ-ئىچىشتەك خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە ئەمەستۇر. پەقەتلا جانابى ئاللاھقا ئىبادەت ۋە ئۇنىڭ مۇقەددەس ئەمرلىرىگە رىئايەت قىلىشقا يارىتىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلاردا نەپس يوقتۇر. بۇ جەھەتتىن ھېچ بىر ۋاقىت پەرىشتىلەردىن ئىسيان سادىر بولمايدۇ. سانى كۆپتۇر. ھەدىس- شەرىپلەردە دېيىلىشىچە، يەر يۈزىگە چۈشكەن ھەر بىر يامغۇر ۋە قار تامچىلىرىنى بىر پەرىشتە چۈشۈرىدۇ. بىر تامچە يامغۇر چۈشۈرگەن پەرىشتىگە قىيامەت كۈنىگە قەدەر يەنە بىر قېتىم نۆۋەت كەلمەيدۇ. يامغۇر ۋە قار تامچىلىرىنىڭ ھاۋادا بىر-بىرسى بىلەن ئۇسۇشۇپ قالماي يەر يۈزىگە چۈشۈشىنىڭ ھېكمىتى بۇدۇر.

پەرىشتىلەر پەزىلەت جەھەتتە دەرىجە دەرىجىگە ئايرىلىدۇ. ھەزرىتى مەۋلانا مۇنداق دەيدۇ:

«يېڭى تۇغۇلغان ئاي، ئۈچ كۈنلۈك ھىلال ياكى تولۇن ئايغا ئوخشاش ھەر پەرىشتىنىڭ دەرىجە-دەرىجە كامالى، نۇرى ۋە قىممىتى بار.»

«ھەر پەرىشتىنىڭ ئىلاھى نۇردىن ھەسسىسى بار. ئىلاھى نۇر ئۇلارنىڭ مەرتىبىلىرىگە قاراپ ئىكرام قىلىنغان.»

پەرىشتىلەرنىڭ پەيغەمبەرلىرى دەپ ئاتالغان تۆت بۇيۇك پەرىشتە بار. بۇلار: جىبرىئىل، مىكائىل، ئەزرائىل ۋە ئىسراپىل ئەلەيھىمۇسسالام (ئاللاھنىڭ ھەممىسىگە سالامى بولسۇن).

بۇلاردىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەرلەرگە ۋەھيى يەتكۈزۈشكە مەسئۇل بىر پەرىشتىدۇر. مىكائىل ئەلەيھىسسالام تەبىئەت ھادىسىلىرىنى كۆزىتىشكە مەسئۇلدۇر. ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام روھلارنى قەبزى قىلىشقا مەسئۇلدۇر. ئىسراپىل ئەلەيھىسسالام سۇر چېلىشقا مەسئۇلدۇر.

پەرىشتىلەر بىر مەنادا بىزگە بېرىلگەن روھقا ئوخشايدۇ. بۇ سەۋەپتىن روھنى كۆرەلمىسەكمۇ ئۇنى ئىنكار قىلمىغىنىمىزدەك ئۇلارنىمۇ ئىنكار قىلالمايمىز. ھەقىقەت قۇياشىنىڭ نۇرىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن پەرىشتىلەرگە ئىمان كەلتۈرگەنلىك پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرگەنلىك بولىدۇ. پەرىشتىلەرنى ئىنكار قىلغانلىق پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغانلىق بولىدۇ. چۈنكى ۋەھيى پەرىشتىسى جىبرىئىلنى ئىنكار قىلغانلارنى جانابى ئاللاھ:

قُلْ مَن كَانَ عَدُوّاً لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللهِ مُصَدِّقاً

18. لاتىف: روھانى

لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

«ئېيتقىنكى، جىبرىئىلغا دۈشمەن بولغان ئادەم (ئاللاھقا دۈشمەندۇر)، چۈنكى ئۇ (يەنى جىبرىئىل) ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن ئۆزىدىن ئىلگىرىكىنى (يەنى ساماۋى كىتابلارنى) تەستىق قىلغۇچى، توغرا يول كۆرسەتكۈچى، مۆمىنلەرگە بىشارەت بەرگۈچى قۇرئاننى سېنىڭ قەلبىڭگە نازىل قىلدى» (بەقەرە سۈرىسى، 97-ئايەت)

بۇنىڭدا دېيىلگەندەك، پەرىشتىلەرنىڭ ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش بىلەن بىرگە باشقا ۋەزىپىلىرىمۇ بار. بەزىسى ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن ئىنسانلارغا ياردەم قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئىمان ئەھلى قىيىنچىلىقتا قالغان ۋاقىتلاردا پەرىشتىلەرنىڭ بۇ خىل ياردەملىرى ئىسلام تارىخىدا كۆپ قېتىم مەيدانغا كەلگەنلىكى بايان قىلىنغان. ئەسھابى-كىرامدىن بەدىر غازىلىرى بۇ ھەقىقەتنى مۇنداق ئىپادىلىگەن:

«بەدىر كۈنى ئۇرۇش شىددەتلەنگەن ۋاقىتتا قېلىچلىرىمىز دۈشمەننىڭ بوينىغا تېگىشتىن بۇرۇن باشلىرىنىڭ تېنىدىن ئايرىلغانلىقىنى كۆردۇق.» جانابى ئاللاھ بۇ ھەقىقەتنى قۇرئانى-كەرىمدە مۇنداق بايان قىلىدۇ:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلآئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ
كَفَرُواْ الرَّعْبَ فَاضْرِبُواْ فَوْقَ الأَعْنَاقِ وَاضْرِبُواْ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ

«ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە: ’مەن سىلەر بىلەن بىللە، مۆمىنلەرنى (ئۇرۇش مەيدانىدا) ساباتلىق قىلىڭلار، كاپىرلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالىمەن‘ دەپ ۋەھيى قىلدى. (قىلىچ بىلەن كاپىرلارنىڭ) گەدەنلىرىگە چېپىڭلار.» (ئەنفال سۈرىسى، 12-ئايەت)

وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُواْ الْمَلآئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُواْ عَذَابَ الْحَرِيقِ

پەرىشتىلەر (بەدرى ئۇرۇشىدا) كاپىرلارنىڭ جانلىرىنى ئېلىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىگە ۋە ئارقىلىرىغا ئۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرسەڭ ئىدىڭ (ئەلۋەتتە قورقۇنچلۇق ھالنى كۆرگەن بولاتتىڭ). (پەرىشتىلەر ئۇلارغا) ’دوزاخنىڭ كۆيدۈرگۈچى ئازابىنى تېتىڭلار!‘ (دەيتتى). (ئەنفال سۈرىسى، 50-ئايەت)

بۇنىڭدىن باشقا ئىنساننى قوغدايدىغان ھاپازا پەرىشتىلىرى، ئەمەل دەپتەرلىرىمىزنى يازىدىغان كىرامەن-كاتىبىن، قەۋرىدە سوئال سورايدىغان مۇنكىر-نەكىر پەرىشتىلىرى، گۇناھلارنىڭ ئەپۇ قىلىنىشى ئۈچۈن ئىستىغپار ئېيتىدىغان ۋە ئىنسان ئوغلىنىڭ سىراتى مۇستەقىمدا مېڭىشى ئۈچۈن دۇئا قىلىدىغان پەرىشتىلەر باردۇر.

3. كىتابلارغا ئىشىنىش

جانابى ئاللاھ تۇنجى ئىنسان ۋە تۇنجى پەيغەمبەر ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ بەشەرىيەتكە ئەمىر ۋە نەھيىلىرىنى ئىلگىرىكى زامانلاردا سۇھۇف (بەت)لەر شەكلىدە

ئەۋەتكەن. كېيىن نەسىللەر كۆپىيىپ، ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنىڭ كۆپىيىشى بىلەن ئاللاھ تەرىپىدىن بۈيۈك كىتابلار نازىل قىلىنغان. بۇلار تۆت دانە بولۇپ ئۇلار: زەبۇر، ئىنجىل، تەۋرات ۋە قۇرئان-كەرىم. سۇھۇف ۋە كىتابلارنىڭ ھەممىسى ئۆز دەۋرىنىڭ ھەق كىتابلىرىدۇر. بۇ سەۋەپتىن بۇ كىتابلارغا ئىمان ئېيتىش ئۇلارنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان ئەسلى شەكلىگىدۇر. سۇھۇفلاردىن 10 بەت **ئادەم** ئەلەيھىسسالامغا، 50 بەت **شىت** ئەلەيھىسسالامغا، 30 بەت **ئىدرىس** ئەلەيھىسسالامغا، ئاخىرقى 10 بەت **ئىبراھىم** ئەلەيھىسسالامغا ئەۋەتىلگەن. بۈيۈك كىتابلار ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، **تەۋرات مۇسا** ئەلەيھىسسالامغا، **زەبۇر داۋۇت** ئەلەيھىسسالامغا، **ئىنجىل ئىسا** ئەلەيھىسسالامغا، ۋە ئەڭ ئاخىرىدا **قۇرئانى-كەرىم** كائىناتنىڭ پەخرى **مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا** نازىل بولغان. ئىلاھى كىتابلار جانابى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە ئەۋەتكەن بىر مەكتۇبىغا ئوخشايدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ ھاياتىنى تەرتىپكە سالىدىغان ۋە ئەبەدىي سائادىتىنىڭ دورىسىنى تەقدىم قىلىدىغان بۇ ئىلاھى كىتابلار جانابى ئاللاھنىڭ كالام سۈپىتىنىڭ بەشەر كالامى ۋە ئىدراكىغا ئەكس ئېتىشىدۇر. شۇنداقلا ھەر بىرسى قىلغان چاقىرىقلىرى بىلەن بىرگە ئايرىم بىر كالام مۆجىزىسىدۇر.

ئىلاھى كىتابلارنىڭ ئاخىرقىسى بولغان قۇرئانى-كەرىم كەلگەندىن كېيىن ئۆزىدىن ئىلگىرىكى بارلىق كىتابلارنىڭ ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان. دەۋرنىڭ تەرەققىياتى ۋە بەشەرى ئېھتىياجلار ھەمدە غەپلەت ۋە نەپسانىيەت ئەربابىنىڭ ئۇ كىتابلارغا قەلەم تەككۈزۈشى ۋە ئۆزگەرتىشى تۈپەيلى مۇشۇنداق بولغان. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە سۇھۇف ۋە كىتابلاردا ئۆز (ماھىيەت)، يەنى ئېتىقادى مەسىلىلەر ئوخشاشتۇر. شائىر بۇنى خۇلاسە قىلىپ مۇنداق ئىپادىلىگەن:

تۆت كىتابنىڭ مەنىسى:
لا ئىلاھە ئىللەللاھ!

ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكاً هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ
وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُّسْتَقِيمٍ

«ھەر ئۈممەت ئۈچۈن بىر شەرىئەت بېكىتتۇق، ئۇلار شۇ شەرىئەتكە ئەمەل قىلىدۇ، (مۇشرىكلار) شەرىئەت ئىشىدا سەن بىلەن جىدەللەشمىسۇن، كىشىلەرنى پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ئىبادىتىگە) دەۋەت قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن شەكسىز توغرا يولدا سەن.» (ھەج سۈرىسى، 67-ئايەت)

ساماۋى كىتابلارنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئالاھىدىلىكى شۈبھىسىز ئىلاھى ۋەھيىگە تايانغانلىقىدۇر. ئەمما بۈگۈن بۇ ئالاھىدىلىك پەقەتلا قۇرئانى-كەرىمگە مەخسۇس بولۇپ ئالدىمىزغا چىقماقتا. چۈنكى باشقا ئىلاھى كىتابلار پەيغەمبەرلىرىدىن كېيىن بۈيۈك بەشەرى ئۆزگەرتىشلەرگە دۇچار بولغان. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئەڭ ئاخىرىدا نازىل قىلىنغان قۇرئانى-كەرىم ئىلاھى كىتابلارنىڭ «خىتامۇھۇ-مىسك» جەھەتىدىن ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋە ئەڭ مۇكەممىلىدۇر. ئەڭ ئاخىرقىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن بىۋاستە ئىلاھى مۇھاپىزەت ئاستىدىدۇر. ئۇ قىيامەتكىچە ئۆزىنى ئىلاھى ئىپادە بىلەن مۇنداق تەقدىم قىلىدۇ:

وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُواْ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ
وَادْعُواْ شُهَدَاءكُم مِّن دُونِ اللّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

«بەندىمىز (مۇھەممەد)گە بىز نازىل قىلغان قۇرئاندىن شەكلەنسەڭلار، قۇرئانغا ئوخشاش بىرەر سۈرىنى مەيدانغا چىقىرىپ بېقىڭلار (قۇرئانغا تەئەررۇز قىلىشتا) ئاللاھتىن باشقا ياردەمچىڭلارنىڭ ھەممىسىنى (ياردەمگە) چاقىرىڭلار، (قۇرئان ئىنساننىڭ سۆزى دېگەن گېپىڭلاردا) راستچىل بولساڭلار.» (بەقەرە سۈرىسى، 23-ئايەت)

بۇ ئىلاھى تەستىق بىلەن قۇرئانى-كەرىم جىمى ئەسىرلەرنى دوئىلغا چاقىرىپ، بىر بايان مۆجىزىسى شەكلىدە داۋام قىلماقتا. ئۇنىڭدىن بىزگە بىر قۇتقۇلۇش رىتسېپى ماھىيىتىدە تەقدىم قىلىنغان خۇسۇسلار قىسقىچە تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. ئامەنتۇ (ئىمان ئاساسلىرى) ۋە سالىھ ئەمەل،

2. ئىنساننىڭ سۈرەت شەكلى بىلەن يارىتىلىش باسقۇچلىرى: دۇنياغا كېلىشى، ياشىشى ۋە ۋاپات بولۇشى قاتارلىقلار. يەنە ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك نەپسكە ئائىت خام سۈپەتلىرى، روھقا مۇناسىۋەتلىك كامىل خىسلەتلىرى ۋە ئىنساننىڭ خام ئاللاھىدىلىكلەردىن كامىل ئاللاھىدىلىكلەرگە يوقىرىلىشى ئۈچۈن نەپس تەربىيىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك قەلب پاكىزلىقى،

3. كائىناتنىڭ مەنزۇمەسى (دائىرىسى): يەتتە قات ئاسمان، قۇياش، ئاي، يىل، يۇلتۇزلار، تەبىئەت ھادىسىلىرى، سايىنىڭ قىسقىرىشى ۋە ئۇزۇرۇشى، يامغۇر، كېچە-كۈندۈزنىڭ ئالمىششى، يەر بىلەن ئاسمان ئارىسىدا ياشايدىغان مەۋجۇداتلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى،

4. تارىخىي مەلۇماتلار: مىللەتلەرنىڭ ياخشى ۋە يامان ئەھۋالىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ئەھۋاللىرى، ئىلاھى ئىنتىقام تەجەللىلىرى، پەيغەمبەرلەر ۋە قەۋملىرىنىڭ قىسسىلىرى، ئۆتمۈشتىن ئىبرەتلەر،

5. بىر تەرەپتىن ئەزەل، يەنە بىر تەرەپتىن ئەبەد ئىقلىمىغا تۇتىشىدىغان چوڭقۇر بىر تەپەككۇر ۋە تەزەككۇر دەرياسى.

4. پەيغەمبەرلەرگە ئىشىنىش

پەيغەمبەرلەر ھىدايەت رەھبەرلىرىدۇر. ئىنسان ئوغلى سىراتى مۇستەقىمدە توغرا مېڭىش جەھەتتە ئاجىز قېلىپ، كۆپلىگەن خاتالىقلارنى سادىر قىلىشقا مايىل بىر مەخلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن، جانابى ئاللاھ ئۇنى ئۆز پەزلىدىن پەيغەمبەرلەر بىلەن كۈچلەندۈرگەن. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھتائالا ئىنسانغا كىتاب ۋە پەيغەمبەرلەر بىلەن مەسئۇلىيەت چەك-چېگرىسىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن، ئۇنى مەسئۇل قىلغان. بۇنداق بىر لۇتۇپتىن ھەر قانداق بىر قەۋمنى مەھرۇم قىلمىغان. ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولاً أَنِ اعْبُدُواْ اللّهَ وَاجْتَنِبُواْ الطَّاغُوتَ

«بىز ھەقىقەتەن ھەر بىر ئۈممەتكە: «ئاللاھقا ئىبادەت قىلىڭلار، شەيتاندىن (يەنى شەيتانغا، بۇتلارغا، كاھىنلارغا ئوخشاش ھەر قانداق مەبۇدقا ئىبادەت قىلىشتىن) يىراق بولۇڭلار» دەپ پەيغەمبەر ئەۋەتتۇق.» (نەھل سۈرىسى، 36-ئايەت)

دىنىنىڭ غايىسى: نەپسانى ۋە روھانى مايىللىقتىن ئىبارەت بىر-بىرىگە زىت تەجەللىلەرگە ئىگە بولغان ئىنساننى ئۆزىدىكى نەپسانى ئىللەتلەرنى ئەڭ تۆۋەن ھالەتكە چۈشۈرۈپ، بۇنىڭغا چۈشلۇق نۇرانى خىسلەتلەرنى يوقىرى پەللىگە چىقارغۇزۇشتىن ئىبارەتتۇر. لېكىن بۇ غايىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن ئىنسان شەخسىيەتلىك بىر مىسالغا يەنى «ئۇسۋەئى ھاسەنە»(گۈزەل ئىنسان) دەپ ئاتىلىدىغان ئەڭ گۈزەل بىر ئۈرنەككە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋەتىلىشىدىكى ھېكمەتلەردىن بىرسى ئۇلارنىڭ ئىنسانلار ئۈچۈن ئەگىشىشكە بولىدىغان مۇكەممەل بىر نۇمۇنەئى ئىمتىسال (ئۈلگە) بولغانلىقىدۇر. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلاَّ لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللهِ

«بىز ھەر قانداق بىر پەيغەمبەرنى پەقەت ئىتائەت قىلىنىش ئۈچۈنلا ئەۋەتتۇق.» (نىسا سۈرىسى، 64-ئايەت)

بۇ ئاللاھىدىلىك ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدە بىر زىرۋە (ئەڭ يوقىرى پەللە) تەشكىل قىلغان ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن جانابى ئاللاھ ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېگەن:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيراً

«سىلەرگە ئاللاھنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللاھنى كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە رەسۇلۇللاھ ئەلۋەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر.» (ئەھزاپ سۈرىسى، 21-ئايەت)

بۇ جەھەتتىن پۈتكۈل ئىنسانلار ئاللاھقا ئىمان ئېيتىش ۋە قۇللۇق قىلىشقا مەسئۇل قىلىنغان. بۇ مەسئۇلىيەتنىڭ كامىل مەنادا ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن، جانابى ئاللاھ جەننەت بىلەن تەمىنات ئاستىغا ئالغان پەيغەمبەرلەرنى تەبلىغ ۋەزىپىسى بىلەن مەسئۇل قىلغان. بۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئاخىرەتتە ھېساب بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ

«بىز ئەلۋەتتە پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن ئۈممەتلەردىن (پەيغەمبەرلەر تەبلىغ قىلدىمۇ؟ سىلەر قانداق جاۋاپ بەردىڭلار؟ دەپ) سورايمىز، پەيغەمبەرلەردىنمۇ ئەلۋەتتە (ئاللاھ تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئادا قىلدىڭلارمۇ؟ دەپ) سورايمىز.» (ئەئراپ سۈرىسى، 6-ئايەت)

بۇ مەسئۇلىيەتنىڭ ئىدراكى بىلەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋىدا خۇتبىسىدا يۈز مىڭدىن كۆپ ساھابىدىن:

- ئەي ئىنسانلار! قىيامەتتە مېنى سىلەردىن سورايدۇ، نېمە دەيسىلەر؟ - دەپ سورىغاندا:

بارلىق ئەسھابى كىرام:

- ئاللاھنىڭ ئەلچىلىكىنى تاماملىدىڭ، ۋەزىپەڭنى ئورۇنلىدىڭ، بىزگە ۋەسىيەت ۋە نەسىھەت قىلدىڭ! دەپ شاھىتلىق بېرىمىز. - دېگەن.

بۇ شاھىتلىقتىن كېيىن كائىناتنىڭ پەخرى دىنىنى تەبلىغ قىلغانلىقىغا شاھىتلىق ئېلىش ئۈچۈن:

- ئەسھابىم! تەبلىغ قىلدىممۇ؟

-تەبلىغ قىلدىممۇ؟

- تەبلىغ قىلدىممۇ؟

دەپ ئۈچ قېتىم تەستىق ئالغان. كېيىن قوللىرىنى يۇقۇرىغا ئېچىپ جانابى ئاللاھتىن:

شاھىت بول يا رەب!

شاھىت بول يا رەب!

شاھىت بول يا رەب! دەپ شاھادىتىنى تىلىگەن. (بۇخارى، ئىلىم، 37)

ھەر قەۋمگە بىر پەيغەمبەر ئەۋەتىلىش ھەقىقىتىگە بىنائەن، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىسىملىرى قۇرئانى-كەرىمدە زىكىر قىلىنغانلار بىلەن كۇپايە ئەمەستۇر. جانابى ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَرُسُلاً قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلاً لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ

«بىز نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتۇق، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىلگىرى (ئى مۇھەممەد!) ساڭا بايان قىلغانلىرىمىزمۇ بار، بايان قىلمىغانلىرىمىزمۇ بار.» (نىسا سۈرىسى، 164-ئايەت)

رىۋايەتلەردە 124 مىڭ ياكى 224 مىڭ پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن دەپ بايان قىلىنغان. بۇلاردىن بىر قىسمىغا مۇستەقىل بىر شەرىئەت بېرىلگەن. بىر قىسمى ئەۋۋەلقى پەيغەمبەرلەرنىڭ شەرىئەتلىرىنى داۋام قىلدۇرغان. پەيغەمبەرلەر ئاساسلىق قىلىپ شۇ ئۈچ ۋەزىپە بىلەن ئەۋەتىلگەن:

1. ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى يەتكۈزۈش،
2. يامان ئىشلاردىن يىراق قىلىش (نەپس تەربىيىسى)،
3. كىتاب ۋە ھېكمەت ئۆگۈتۈش بىلەن ئىنسانىيەتنى سىراتى مۇستەقىمغا باشلاش.

پەيغەمبەرلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىزنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇلار يۈز مىڭلىغان ھەر خىل ئىنسانلارنى ئۈسۋەئى ھاسەنە (گۈزەل ئىنسان) دەپ ئاتىلىدىغان ئۆرنەك شەخسىيەتلىرى بىلەن يوغۇرۇپ خۇددى تەك بىر مەخلۇق شەكلىگە

كەلتۈرگەن. ئىنسانلارنىڭ روھلىرىنى بىر تەكۈپۈكلۈقنىڭ ھۇزۇرلۇق ئېقىشى ئاستىدا ئاللاھقا ۋاسىل قىلغان.

پەيغەمبەرلەر قابىلىيىتى بىلەن ئەمەس ئىلاھى تەيىن بىلەن ۋەزىپىلەندۈرۈلگەن. بۇ سەۋەپتىن ئۇلار ئاللاھ تەرىپىدىن بېرىلگەن پەرقلىق ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگىدۇر. پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش بۇ ئالاھىدىلىكلەر ئەتراپىدا تاماملىنىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىكلەر:

سىدق: پەيغەمبەرلەر سۆز ۋە ھەرىكەتلىرىدە دائىم توغرا بولىدۇ. سۆز ۋە ھەرىكەتلىرى بىر-بىرلىرىنىڭ ئەينىكىدۇر. ئۇلار قەتئىي يالغان ئېيتمايدۇ. ئۇلارنىڭ راستچىللىقى ئۇلارغا ئىمان كەلتۈرمىگەنلەر تەرىپىدىنمۇ تەستىق قىلىنغان بىر ئۇلۇغلۇقتا ئىگىدۇر. بۇنىڭ سان-ساناقسىز مىساللىرىدىن بىر نەچچىسى:

ۋىزانتىيە ئىمپېراتورى ھىراقلىيۇس پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەققىدە مەلۇماتقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن، تېخى ئىمان ئېيتمىغان ئەبۇ سۇفياندىن سورىغان سۇئاللىرىدىن بىرسىدە:

- سۆزىدە تۇرمىغان چاغلىرى بولدىمۇ؟ - دەپ سورىغاندا:

ئەبۇ سۇفيان ئۇ ۋاقىتلاردا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دۈشمەن بولىشىغا قارىماي:

- ياق، ئۇ بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرىدۇ! - دەپ جاۋاپ بەرگەن.

مەككە مۇشرىكلىرىدىن ئۇبەيد ئىبنى ھالەپمۇ ئىسلامنىڭ ئەشەددى دۈشمەنلىرىدىن بىرى ئىدى. ھىجرەتتىن ئەۋۋەل كائىناتنىڭ پەخرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

- بىر ئات بېقىۋاتىمەن. ئۇنىڭغا ئەڭ ياخشى نەرسىلەرنى يېگۈزۈۋاتىمەن. ئۇنىڭغا مىنىپ بىر كۈنى سېنى ئۆلتۈرىمەن. -دېگەن. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇنىڭغا:

-ئاللاھ خالىسا، مەن سېنى ئۆلتۈرىمەن. - دەپ جاۋاپ قايتۇرغان.

ئۇھۇد ئۇرۇشىدا بۇ ئەخمەق مۇشرىك ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىزدەپ مۇنداق ۋاقىراپ:

- ئەگەر بۈگۈن ئۇ قۇتۇلسا، مېنىڭ ئىشىم تۈگەيدۇ. - دىگەن. بۇ ئوي بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېقىنىغا كەلگەن. ساھابە-كىرام ئۇ يېقىنلىشىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ بېشىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلغاندا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- قويۇۋېتىڭلار، يېقىنلاشسۇن! - دېگەن.

ئۇبەي ئىبنى ھالەپ يېقىنلاشقان ۋاقىتىدا رەسۇلۇللاھ ساھابىنىڭ بىرسىنىڭ نەيزىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا قارىتىپ ئاتقان. نەيزە ئۇبەينىڭ بوينىنى ئازراق زىدە قىلغان. ئۇ بۇ كىچىك بىر زەربە بىلەن ئاتتىن يىقىلىپ، بىر قانچە قېتىم ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپ، ئارقىسىغا قاراپ قاچقان. بىر تەرەپتىن يۈگرەپ قاچسا، يەنە بىر تەرەپتىن كۆزى چىقىپ كەتكۈدەك بىر ھالەتتە :

- قەسەم قىلىمەنكى، مۇھەممەد مېنى ئۆلتۈردى. - دەپ ۋاقىرغان. مۇشرىكلەر يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ يارىسىغا قاراپ:

- بۇ بىر كىچىك يارىغۇ. - دېگەندە، ئۇ جىمىقماي:

- مۇھەممەد ماڭا مەككىدىكى ۋاقتىدا مەن سېنى ئۆلتۈرىمەن. - دېگەن ئىدى، قەسەم قىلىمەنكى، ئۇ ماڭا بىر تۈكرۈك تۈكۈرسىمۇ مەن يەنە ئۆلىمەن. - دەپ ۋاقىراشقا باشلىغان. ئاۋازى خۇددى كالىنىڭ مۆرەشلىرىگە ئوخشاپ قالغان. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئەبۇ سۇفيان:

- شۇ كىچىككىنە بىر يارىغا بۇ قەدەر ۋاقىرامسەن؟ - دەپ ئەيىپلىگەن ۋاقتىدا ئۇنىڭغا:

- سەن بىلمەيسەن. بۇ يارىنى كىم قىلدى؟ بۇ مۇھەممەد قىلغان يارىدۇر. لات ۋە ئۇززاغا قەسەم قىلىمەنكى، بۇ يارىنىڭ ئاغرىقىنى پۈتۈن ھىجاز خەلقىگە تەقسىم قىلسا، ھەممىسى ئۆلگەن بولاتتى. مۇھەممەد ماڭا مەككىدە مەن سېنى چوقۇم ئۆلتۈرىمەن دېگەن ئىدى. مەن ئۇ ۋاقىتتىن باشلاپ ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىمنى ھىس قىلغان ئىدىم. ئۇ ماڭا بۇنى دېگەندىن كېيىن ماڭا بىر تۈكرۈك تۈكۈرسىمۇ مەن يەنە ئۆلۈمەن. - دېگەن.

نەتىجىدە بىر پەيغەمبەر دۈشمىنى بولغان ئۇبەي مەككىگە يېتىپ بارماي تۇرۇپ، بىر كۈن ئىلگىرى يولدا ئۆلگەن. بۇ ھادىسە كۆپلىگەن ئىبرەتلەر بىلەن توشقاندۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى يېقىندىن تونۇيدىغان ئەشەددى بىر مۇشرىك ئۇنىڭ سۆزىنىڭ قانچىلىك كۈچلۈك ۋە توغرا ئىكەنلىكىگە ئىشىنەتتى.

ئامانەت: پەيغەمبەرلەر ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك ئىنسانلىرىدۇر. ئىمان ئەھلى بولمىغانلارمۇ ئۇلارغا ئەبەدىي ئىشەنچە قىلىدۇ. چۈنكى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەققىدە ئېيتىلغان **مۇھەممەدۇل ئەمىن** سۆزىنى مۇشرىكلار تىللىرىدىن چۈشۈرمىگەن ۋە ئۇلار ئامانەتلىرىنى ئۆز يېقىنلىرىغا بەرمەي، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە تەسلىم قىلغان. ھەتتا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھىجرەت قىلغان ۋاقتىدىمۇ مۇشرىكلارنىڭ بىر قىسىم ئامانەتلىرى بار ئىدى. ئۆلۈم تەھدىتى ئالدىدىمۇ ھەزرىتى ئەلىنى مەككىدە قالدۇرۇپ، ئامانەتلەرنى ئىگىلىرىگە تاپشۇرغۇزۇپ بەرگەن ئىدى.

فەتانەت: ئىنسانلار ئارىسىدا ھەر جەھەتتىن بولۇپمۇ ئەقىللىق ۋە زىرەكلىك جەھەتتە ئەڭ ئۈستۈن دەرىجىگە ئىگىدۇر. ئۇلار كۈچلۈك ئەستە ساقلاش قابىلىيىتىگە، يۈكسەك بىر مەنتىق ۋە قايىل قىلىش كۈچىگە ئىگە. بۇ سۈپەت پەيغەمبەرلەردە پەرقلەق ئوتتۇرىغا چىققان. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پۈتۈن ھاياتى بۇ خىسلەتلەر بىلەن تولغان.

پەيغەمبەرلىكتىن ئىلگىرى بىر كەلكۈندە كەبە سۇ ئاپىتىدا قېلىپ يىقىلغان. كەبە مەككىدىكى قەبىلىلەر تەرىپىدىن رىمۇنت قىلىنغان. لېكىن ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئورنىغا قويۇش مەسىلىسىدە ھەر قەبىلە بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئۆزىنىڭ قىلىشىنى ئويلاپ، ئىختىلاپ قىلىشقان. تالاش- تارتىشلار ئەۋجىگە چىقىپ، ئىشنى ئۇرۇش-جىدەل ۋە قان بىلەن ھەل قىلىشقا قاراپ يۈزلەنگەندە ئىچىدىن بىرەيلەن:

- جىدەل قىلىشمايلى! بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىمىزدا ھەل قىلالمىدۇق، ھەرەم ئىشىكىدىن تۇنجى قېتىم كىرگەن ئادەمنى ھۆكۈم قىلىشقا تەكلىپ قىلايلى ۋە ئۇنىڭ ھۆكمىگە رازى بولايلى. - دېگەن. بۇ ۋاقىتتا ئىشىكنىڭ ئالدىدا كائىناتنىڭ ئۇستازى كۆرۈنگەن. بۇنىڭ بىلەن ھەممە ئادەمنىڭ يۈزىدە تاتلىق بىر تەبەسسۇم پەيدا بولغان. چۈنكى كەلگەن ئادەم مۇھەممەدۇل ئەمىن ئىدى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەسىلىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەر قەبىلىدىن بىردىن ئادەم تاللىغان. يەكتىكنى يەرگە سېلىپ، ھەجەرۇل ئەسۋەدنى يەكتىكنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، تاللىغان كىشىلەرنىڭ ھەر بىرىنى بىر ئۇچىدىن تۇتقۇزغان. مۇبارەك تاشنى بىرلىكتە كۆتۈرگەن. كېيىن مۇبارەك قوللىرى بىلەن يېرىگە قويغان. بۇنىڭ بىلەن تەڭداشسىز پاراستىنى كۆرسىتىپ، قەبىلىلەر ئارىسىدىكى چىقىش ئالدىدا تۇرغان بىر جىدەلنىڭ ئالدىنى ئالغان.

يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ئىسلام يولىدا قىلغان ئۇرۇشلىرىدىكى يۈكسەك شىجائىتى، تىنچلىق كېلىشىملىرىدا ھۇدەيبىيەدە كۆرسەتكەن پاراستى، مەككىنىڭ فەتھى، ھۇنەين ۋە تائىفتىكى پەۋقۇلئاددە تەدبىرلىرى، كۆرسەتكەن ئادالىتى ئىنسانىيەت يېتىپ بارالمايدىغان دەرىجىدە مۇقەددەس ۋە يۈكسەك بولغان.

تەبلىغ: ئىلاھى ئەمىرلەرنى ئەسلى ماھىيىتىدە ئىنسانلارغا يەتكۈزىدۇ. ئۇلار تەبلىغدە ئۆزىدىن بىر نەرسە قوشمايدۇ ياكى ئېلىۋەتمەيدۇ.

ئىسمەت: مەخپى ۋە ئاشكارا ھەر تۈرلۈك گۇناھ ۋە مەسىيەتلەردىن يىراقتۇر. لېكىن ئۇلارنىڭمۇ ئاجىزلىقنى بىلىشى ۋە بەشەر ئىكەنلىكىنى، ئۆزىگە ئۇلۇھىيەت سۈپىتى بېرىلىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بەزى ۋاقىتلاردا «زەللە» دېيىلىدىغان غەيرى ئىرادى بەشەر ئالامەتلىرى بولىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆرنەك ئېلىشى مۇمكىن بولىدىغان ئىشلارنى قىلىش مەجبۇرىيىتى بار. ئەكسىچە، ئىنسانلار پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەمىر قىلغانلىرىنى بىزنىڭ تاقىتىمىز يەتمەيدۇ دەپ ئىلاھى ئەمىر ۋە نەھيىلەرنى ئادا قىلىشتا بوشاڭلىق قىلىپ، بانا ئۈستىگە بانا كۆرسىتىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەي پەيغەمبەرلەرنىڭ پەرىشتىلەردىن يارىتىلغانلىقىنى داۋا قىلىدىغان غاپىللارمۇ چىققان. بۇلارغا ئايەت-كەرىمە مۇنداق جاۋاپ بەرگەن:

قُل لَّوْ كَانَ فِي الأَرْضِ مَلآئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ
لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكاً رَّسُولاً

«(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «مۇبادا زېمىندا (يەنى زېمىن ئەھلىدەك) مېڭىپ يۈرۈيدىغان، ئولتۇراقلاشقان پەرىشتىلەر بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارغا ئاسماندىن پەرىشتىنى پەيغەمبەر قىلىپ چۈشۈرەتتۇق.» (ئىسرا سۈرىسى، 95-ئايەت)

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَداً لَّا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

«پەيغەمبەرلەرنى تاماق يېمەيدىغان جەسەت قىلغىنىمىز يوق (يەنى ئۇلار بارلىق كىشىلەرگە ئوخشاش يەيدۇ، ئىچىدۇ) ھەمدە ئۇلار (دۇنيادا ئۆلمەي) مەڭگۈ قالىدىغان بولغىنى يوق (يەنى ئۇلارمۇ بارلىق كىشىلەرگە ئوخشاش ۋاپات بولىدۇ).» (ئەنبىيا سۈرىسى، 8-ئايەت)

❁

پەيغەمبەرلەرنىڭ بۇ بەش سۈپىتىدىن باشقا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆزىگە خاس ئۈچ سۈپىتى بار بولۇپ بۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەبىبۇللاھتۇر. بارلىق پەيغەمبەرلەردىن ئەۋزەلدۇر. ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ شەرەپلىكىدۇر. نەجىپ پازىل ئۇنى قىسقىچە مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

خوشپۇرىقىڭنى سۈزۈپتۇ ئەزەل،

سەن ھەسەلسەن، مەۋجۇدات ھەرە كۆنىكى ...

2. پۈتكۈل ئىنسان ۋە جىنلارغا ئەۋەتىلگەن. يەنى رەسۇلۇللاھ سەقەلەيندۇر. ئېلىپ كەلگەن دىنى قىيامەتكىچە باقىيدۇر. باشقا پەيغەمبەرلەر ۋاقىتلىق بىر زامانغا ۋە مەلۇم بىر قەۋمگە ئەۋەتىلگەن. بۇ جەھەتتىن ھەر پەيغەمبەرنىڭ مۆجىزىسى ئۆز زامانىغا تەئەللۇق بولغان بولسا، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۆجىزىسى پۈتكۈل زامانلارغا قەدەر يېيىلغان. بولۇپمۇ قۇرئانى-كەرىم ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئەڭ بۈيۈك مۆجىزە سۈپىتىدە قىيامەتكىچە جارى بولىدۇ.

3. خاتەمۇل ئەنبىيا يەنى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىدۇر. يەنە بىر تەرەپتىن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ:

«مەن ئادەم سۇ بىلەن توپراق ئارىسىدىكى ۋاقىتىدا نەبى ئىدىم» (كەشفۇل ھافا، 2-جىلد، 132-بەت) دېگەن بايانى بويىچە، ئۇ ئىنسانلار ۋە جىنلار ئالىمىگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەر بولسا، يارىتىلىش جەھەتتىنمۇ تۇنجىسىدۇر.

بۇلاردىن باشقا يەنە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە قىيامەت كۈنى ئۈچۈن ماقامى مەھمۇد ۋە شاپائەتنى ئۇزما بەخش قىلىنغان. بۇ سەۋەپتىن ئۇ مەرھەمەت پەيغەمبىرى مەھشەر كۈنىدە ئۈممىتىنىڭ گۇناھكارلىرىغا شاپائەت قىلىدۇ، بۇ شاپائىتىمۇ مەقبۇل بولىدۇ. ئايەت-كەرىمدە ئېيتىلغاندەك:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَسُولٍ إِلاَّ لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُواْ أَنفُسَهُمْ جَآؤُوكَ فَاسْتَغْفَرُواْ اللهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُواْ اللهَ تَوَّاباً رَحِيماً

«بىز ھەر قانداق بىر پەيغەمبەرنى پەقەت ئىتائەت قىلىنىش ئۈچۈنلا ئەۋەتتۇق (ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغانلىق ئاللاھقا ئىتائەت قىلغانلىق بولىدۇ)، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) (سېنىڭ ھۆكمىڭنى قوبۇل قىلماي) ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغاندا، ساڭا كېلىپ ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلىسە ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلار ئاللاھنى كەچۈرۈم قىلغۇچى، ناھايىتى مېھرىبان تاپاتتى.»

(نىسا سۈرىسى، 64-ئايەت) دېگەن ھەقىقەت ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۈممىتىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشى ھەققىدە شاپائەت ۋە ئىستىغپار قىلىشىنىڭ قانچىلىك ئەھمىيىتى بارلىقىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شۇ بايانىمۇ كۆڭۈللەرگە ئۈمىد ۋە رەھمەت بېرىدىغان ئالاھىدە بىر پەيغەمبەر خوشخەۋىرىدۇر:

قىيامەت كۈنى بولغاندا ئىنسانلار بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىدۇ. ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا:

- رابbىڭنىڭ ئالدىڭدا بىزگە شاپائەت قىلغىن. - دەيدۇ. ئۇ:

- مەن بۇ ماقامدا ئەمەس، ئەمما سىلەر ئىبراھىمنىڭ يېنىغا بېرىڭلار، ئۇ راھماننىڭ يېقىن دوستىدۇر - دەيدۇ. ئۇلار ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىدۇ. ئۇمۇ:

- مەن بۇ ماقامدا ئەمەس، ئەمما سىلەر مۇسانىڭ يېنىغا بېرىڭلار. چۈنكى ئۇ ئاللاھ بىلەن سۆزلەشكەن. - دەيدۇ.

ئۇلار مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىدۇ. ئۇمۇ:

- مەنمۇ بۇ ئەھۋالدا ئەمەس، ئەمما سىلەر ئىسانىڭ يېنىغا بېرىڭلار. ئۇ ئاللاھنىڭ روھى ۋە كەلىمىسىدۇر- دەيدۇ. ئۇلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا بارىدۇ. ئۇمۇ:

- مەن بۇ ماقامدا ئەمەس، پەقەت سىلەر مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بېرىڭلار. - دەيدۇ.

مېنىڭ يېنىمغا كېلىدۇ. مەن ئۇلارغا:

- ھەئە، بۇ ماقام ماڭا بەخش قىلىنغان. - دەيمەن. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا چىقىش ئۈچۈن رۇخسەت تەلەپ قىلىمەن. رۇخسەت بېرىلىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا ماڭا مەن ھازىر بىلمەيدىغان بىر قىسىم مەدھىيە سۆزلىرى ئىلھام قىلىنىدۇ. بۇ ھەمدۇ-سانا سۆزلىرى بىلەن رابbىمگە ھەمدۇ ئېيتىمەن. ئۇنىڭغا سەجدە قىلىمەن. (ئۇ ۋاقىتتا ماڭا):

«ئەي مۇھەممەد بېشىڭنى كۆتەر، سۆزلە! سۆزۈڭ تىڭشىلىدۇ، تەلەپ قىل! تەلەپ قىلغىنىڭ بېرىلىدۇ، شاپائات قىل! شاپائىتىڭ قوبۇل قىلىنىدۇ» دېيىلىدۇ. مەن:

«ئەي رابbىم! ئۈممىتىمنى تەلەپ قىلىمەن، ئۈممىتىمنى ئىستەيمەن!» دەيمەن.

جانابى ئاللاھ:

«ئەي مۇھەممەد! چىق، قەلبىدە بىر ئارپا دانىسى قەدەر ئېغىرلىقىدا ئىمانى بولغان ھەر ئادەمنى ئۇ يەردىن (يەنى جەھەننەمدىن) چىقار!» دەيدۇ.

مەن ئۇلارنى چىقىرىپ دېگىنىنى قىلىمەن. كېيىن يەنە قايتىپ ئەينى ھەمدۇ سۆزلىرى بىلەن ھەمدۇ ئېيتىمەن. كېيىن سەجدىگە بارىمەن. سەجدىدە ئاللاھ تەكرار:

«ئەي مۇھەممەد، بېشىڭنى كۆتۈر، سۆزلە! سۆزۈڭ تىڭشىلىدۇ، تەلەپ قىل! تەلەپ قىلغىنىڭ بېرىلىدۇ. شاپائەت قىل! شاپائىتىڭ قوبۇل قىلىنىدۇ. » دەيدۇ. مەن يەنە:

«ئەي رابbىم! ئۈممىتىمنى تەلەپ قىلىمەن، ئۈممىتىمنى ئىستەيمەن!» دەيمەن. جانابى ئاللاھ:

«چىق، قەلبىدە بىر تۇرۇپ ئۇرۇقىدىن كىچىك بىر مىقداردا ئىمان بار ھەممە ئادەمنى جەھەننەمدىن چىقار» دەيدۇ.

مەن بۇلارنى چىقىرىمەن. كېيىن تۆتىنچى قېتىم قايتىپ ئەينى ھەمدۇ سۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا ھەمدۇ ئېيتىمەن ۋە سەجدىگە بارىمەن. ئاللاھ يەنە:

«ئەي مۇھەممەد، ئېيتقىن! سۆزلىرىڭ تىڭشىلىدۇ، ئىستە! خالىغىنىڭ بېرىلىدۇ. شاپائات قىل! شاپائىتىڭ قوبۇل قىلىنىدۇ» دەيدۇ.

مەن بۇ قېتىم:

«ئەي رابىبىم ! لائىلاھە ئىللەللاھ، ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر دېگەن ھەر ئادەم ئۈچۈن ماڭا رۇخسەت بەرگىن» دەيمەن.

ئاللاھتائالا: «ئىززىتىمگە، جالالىمغا، ئۇلۇغلۇقۇمغا ۋە بۈيۈكلۈكۈمگە قەسەم قىلىمەنكى، ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر دېگەن ھەر ئادەمنى ئۇ يەردىن (جەھەننەمدىن) چىقىرىمەن» دەيدۇ. (بۇخارى، تەۋھىد، 36)

❁

پەيغەمبەرلەر يوقىرىدا بايان قىلىنغان بارلىق سۈپەتلىرى بىلەن ئىنسانلارغا ھىدايەت رەھبىرى بولغان ۋە ئۈممىتىگە ئۇلارغا ئەگىشىش ئەمىر قىلىنغان. بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

قُولُواْ آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَالأسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ
لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

«ئېيتىڭلاركى، «ئاللاھقا ئىمان ئېيتتۇق، بىزگە نازىل قىلىنغان ۋەھيىگە، ئىبراھىمغا، ئىسمائىلغا، ئىسھاققا، يەئقۇبقا ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا نازىل قىلىنغان ۋەھيىگە، مۇساغا بېرىلگەن (تەۋراتقا)، ئىساغا بېرىلگەن (ئىنجىلغا) ۋە پەيغەمبەرلەرگە پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن بېرىلگەن (كىتابلارغا) ئىمان ئېيتتۇق، ئۇلاردىن ھېچبىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز (يەنى يەھۇدىلار ۋە ناسارالارغا ئوخشاش، ئۇلارنىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ، بەزىسىنى ئىنكار قىلمايمىز)، بىز ئاللاھقا بويسۇنغۇچىلارمىز.»(بەقەرە سۈرىسى، 136-ئايەت)

أُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ

«ئەنە شۇلار (يەنى مەزكۇر پەيغەمبەرلەر) ئاللاھ ھىدايەت قىلغان كىشىلەردۇر، ئۇلارنىڭ يولىغا ئەگەشكىن.» (ئەنئام سۈرىسى، 90-ئايەت)

بۇ ئىلاھى ئەمىرلەرگە رىئايە قىلغانلار دۇنيا-ئاخىرەتتە سائادەت ۋە سالامەتتە بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككى جاھاندا ماقام ۋە دەرىجىلىرى ئالى بولىدۇ.

وَمَن يُطِعِ اللهَ وَالرَّسُولَ فَأُوْلَـئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاء
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَـئِكَ رَفِيقاً

«كىمكى ئاللاھقا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇلار (ئاخىرەتتە) ئاللاھنىڭ نېمىتىگە ئېرىشكەن پەيغەمبەرلەر، سىددىقلار (يەنى يوقىرى دەرىجىلىك پەيغەمبەرلەر ۋە شېھىدلار)، شېھىدلار ۋە ياخشىلار بىلەن بىللە بولىدۇ، ئۇلار نېمىدېگەن ياخشى ھەمراھلار.» (نىسا سۈرىسى، 69-ئايەت)

بۇ ھالەتنىڭ ئەكسىچە ھەرىكەت قىلغانلار ئىككى جاھاندا بەدبەخت بولۇپ، ئەبەدى زىيان تارتىدۇ.

فَسِيرُواْ فِي الأَرْضِ فَانظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ

«يەر يۈزىدە ئايلىنىڭلار، پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغانلارنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كۆرۈڭلار.» (نەھىل سۈرىسى، 36-ئايەت)

وَمَن يَكْفُرْ بِاللهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ
فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيداً

«...كىمكى ئاللاھنى، ئاللاھنىڭ پەرىشتىلىرىنى، كىتابلىرىنى، پەيغەمبەرلىرىنى ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇ قاتتىق ئازغان بولىدۇ.» (نىسا سۈرىسى، 136-ئايەت)

ھەقىقەتەن تارىختا دۇنيانىڭ پانى ھەشەمەتلىرىگە ئالدانغان كۆپلىگەن غاپىللار، پەيغەمبەرلەر كۆرسەتكەن نۇرلۇق يوللاردىن ئايرىلىپ، ئەبەدىي بەدبەختلىكنىڭ دەھشەتلىك ئازگاللىرىغا چۈشۈپ، جەمىيەتنى ۋەيران قىلغان. ئۇلارنىڭ بۇزۇقچىلىقىنى سائادەت دەپ بىلىشنىڭ زىيىنىغا ئۇچرىغان. يارىتىلىش ھېكمىتى ۋە سىرىنى چۈشەنمەي ھايۋانلارنىڭ ھاياتلىرىنى تەقلىد قىلغان ۋە نەتىجىدە ئىلاھى غەزەپكە دۇچار بولۇپ ھالاك بولغان. بۇ ھەقتە قۇرئانى-كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزاً

«ئۇلاردىن ئىلگىرى نۇرغۇن ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلاردىن بىرەر ئەھەدىنى كۆرەلەمسەن؟ ياكى ئۇلاردىن بىرەر پەس ئاۋاز ئاڭلىيالامسەن؟» (مەريەم سۈرىسى، 98-ئايەت)

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْض فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا
الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِن
كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

«ئۇلار يەر يۈزىدە كېزىپ ئۆزلىرىدىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەرنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كۆزەتمىدىمۇ؟ ئۇلار (يەنى ئۆتكەنلەر) قۇۋۋەتتە بۇلاردىن كۈچلۈك ئىدى. ئۇلار زىرائەت تېرىشتا، ئىمارەت سېلىشتا بۇلار (يەنى قۇرەيشلەر)دىن ئۈستۈن ئىدى. ئۇلارغا پەيغەمبەرلىرى مۆجىزىلەرنى ئېلىپ كەلدى (ئۇلار مۆجىزىلەرنى ئىنكار قىلدى). ئاللاھ ئۇلارغا زۇلۇم قىلمىدى (يەنى ئاللاھ ئۇلارنى گۇناھسىز ھالاك قىلغىنى يوق)، لېكىن ئۇلار ئۆزلىرى (كۇپرى ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ مۆجىزىلىرىنى ئىنكار قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن) ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلدى (شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھالاك بولۇشقا تېگىشلىك بولدى).» (رۇم سۈرىسى، 9-ئايەت)

ئۆتمۈشتىن كەلگۈسىگىچە بولىدىغان ساناقسىز ئىلاھى ئىشارەت، تەبلىغ ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلارغا قارىماي، ئىمانسىزلىقتا چىڭ تۇرغان بۇنداق غاپىللار ھەققىدە جانابى ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

فَبُعْداً لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ

«ئىمان ئېيتمىغان مىللەت رەھمەتتىن يىراقلاشسۇن.» (مۆمىنۇن سۈرىسى، 44-ئايەت)

پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسى ۋەھدانىيەت ئاساسىدا ئىنسانىيەتكە رەھبەرلىك قىلىدىغان مۇبارەك شەخسىيەتلەردۇر. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن قۇرئاندا زىكىر قىلىنغان ھەر قانداق بىرىنى ئىنكار قىلىش ئىنساننى ئىماندىن يىراقلاشتۇرىدۇ. مەسىلەن: بىر ئىنسان ھەزرىتى ئىسانىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئىنكار قىلسا مۆمىن بولالمايدۇ. چۈنكى بارلىق پەيغەمبەرلەر ئوخشاش نەرسىنى تەبلىغ قىلغان. بۇ سەۋەپتىن ئۇلارنىڭ تەبلىغىدە ئىپادە قىلىنغان دىن ئىسلامدۇر. ئاخىر زامان پەيغەمبىرى بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ خوجىسىدۇر. ئۇ ئاخىرەتتە «لىۋائۇل ھامد» ناملىق بايراقنىڭ ئاستىدا پۈتكۈل ئۈممەتنى توپلايدۇ. بۇ جامائەت ئىچىدە ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەر ۋە ئۇلارغا ئەگىشىپ توغرا يولدا ماڭغان ئۈممەتلەرمۇ بولىدۇ. يەنى ھەر بىر پەيغەمبەر تەبلىغىنىڭ ھۆكمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆزىگە ئەگەشكەن ئۈممەتتىن تەشكىل قىلىنغان بىر خەلق بىلەن «ئۈممەتى مۇھەممەد» ئىچىدە بولىدۇ.

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

«پەيغەمبەرلەرگە سالام بولسۇن، ئالەملەرنىڭ راببى بولغان ئاللاھقا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن.» (سەففات سۈرىسى، 181-182-ئايەت)

5. ئاخىرەتكە ئىشىنىش

جانابى ئاللاھ ئىنسان ھاياتى ئۈچۈن بەش باسقۇچ بېكىتكەن. بۇلاردىن بىرىنچىسى ئالەمى ئەرۋاھ، ئىككىنچىسى ئانا رەھمى (بالىياتقۇ)، ئۈچۈنچىسى دۇنيا ھاياتى، تۆتىنچىسى بەرزاخ ۋە قەۋرە ئالىمى، بەشىنچىسى ئاخىرەت ۋە ئۇنىڭ نەتىجىسى بولغان جەننەت ياكى جەھەننەمدىن ئىبارەت. بۇلارنىڭ ئىچىدە دۇنيا ھاياتى ئىنسانغا بىر ئىمتىھان ئۈچۈن بېرىلگەن ۋە ئەبەدى سائادەت بەشەرنىڭ بۇ ئالەمدىكى ھەرىكەتلىرىگە باغلىق قىلىنغان. ھەر ئىنساننىڭ بۇ ئىشلارنىڭ ياخشى-يامانلىقىنى بىلىشى ۋە بۇنىڭ بىلەن مەسئۇلىيەتكە

ئىگە قىلىنىشى ئۈچۈن ئىنسان ھاياتىنىڭ بەشىنچى باسقۇچى بولغان ئاخىرەت ئىمانىنىڭ ئالتە ئاساسى ئىچىدە يەر ئالغان. ئىمان ئاساسلىرىنىڭ بەشىنچىسى بولغان ئاخىرەتكە ئىشىنىش ئەھمىيىتىگە بىنائەن، بىر قانچە ئايەت-كەرىمىدە ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش بىلەن بىرلىكتە زىكىر قىلىنغان. بۇ ھەقتە ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ
وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ

«شۇبھىسىزكى، مۆمىنلەر، يەھۇدىيلار، ناسارالار (ئارىسىدىن) ۋە پەرىشتىلەرگە، يۇلتۇزلارغا چوقۇنغۇچىلار ئارىسىدىن ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار پەرۋەردىگارىنىڭ يېنىدا ئۆز ئەجرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ. ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم-قايغۇ يوقتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 62-ئايەت)

مۆمىنلەرنى مەدھىيلەپ:

... الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ...

«... ئۇلار ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدۇ...» (تەۋبە سۈرىسى، 44-ئايەت)

دېيىلىشى دىققەتنى جەلپ قىلىدۇ.

ئاخىرەت ئۆلۈمدىن كېيىن باشلىنىدىغان يىڭى، ئەبەدى ۋە ھەقىقى بىر ھاياتتۇر. ئايەت-كەرىمىدە بايان قىلىنغاندەك:

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

«دۇنيا تىرىكچىلىكى پەقەت ئويۇن-كۈلكە ۋە غەپلەتتىن ئىبارەتتۇر، شۈبھىسىزكى، ئاخىرەت يۇرتى ھەقىقي ھايات (يۇرتىدۇر)، ئەگەر ئۇلار بىلسە ئىدى (بۇ دۇنيانى ئۇ دۇنيادىن ئارتۇق كۆرمەيتتى).» (ئەنكەبۇت سۈرىسى، 64-ئايەت)

چۈنكى بۇنى بىلگەنلەر شۇ پانى ئالەمدىكى ھەر نەپەسنى پايدىسىز ئىشلارغا سەرپ قىلمايدۇ ۋە جانابى ئاللاھتىن ھېچ بىر ۋاقىت غاپىل بولمايدۇ. ھاياتى سالىھ ئەمەللەر بىلەن تولغان بەرىكەتلىك بىر ئۆمۈر بولىدۇ. ئاقىۋىتى ھەققىدە داۋاملىق قورقۇش بىلەن ئۈمىد ئارىسىدا بولىدۇ. مەھشەر كۈنى بۈيۈك ھېساپنىڭ قاتتىقلىقىدىن كۆز ۋە قەلبلىرى ئاللاھتىن قورقۇپ ياش تۆكىدۇ.

بىر سالىھ زات بازارغا بېرىپ، لازىملىق بىر نەچچە نەرسە ئالماقچى بولۇپتۇ. ئالماقچى بولغان نەرسىلەرنىڭ پۇلىسىنى ئۆيىدە ھېسابلاپ، قولىدا مەۋجۇت بولغان پۇلنىڭ بۇنىڭغا يېتىدىغانلىقىغا قانائەت قىلىپ بازارغا بېرىپتۇ. ئەمما بازارغا كەلگەندە قولىدىكى پۇل ئالماقچى بولغان نەرسىلەرگە يەتمەپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ سالىھ زات يىغلاشقا باشلاپتۇ. بۇ

يىغلاش ھالى ئۈزۈلمەي داۋام قىلىپ، ھەتتا ھوشىدىنمۇ كېتىپتۇ. ئەتراپىدىكىلەر بۇنىڭغا ھەيران بولۇپتۇ. ئالماقچى بولغان نەرسىگە پۇلىسىنىڭ يەتمىگەنلىكىگە يىغلاشىنىڭ بىھۇدە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ تەسەللى بېرىپتۇ. بىر ۋاقىتتىن كېيىن ھوشىغا كەلگەن بۇ زات ئېغىزىدىن چىقىرالمىغان ئاخىرقى گېپىنى ئەتراپتىكى خالايىققا ئېيتىشقا باشلاپتۇ:

-ئەي خالايىق! كۆز ياشلىرىمنى بۇ دۇنيا ئۈچۈن دەپ قارىماڭلار. ئويلىدىمكى، بۇگۈن ئۆيدىكى ھېساب بازارغا توغرا كەلمىدى! بۇنداق بولغان ئىكەن، ئەتىكى دۇنيا ھېسابى ئاخىرەت ھېسابىغا قانداق توغرا كېلىدۇ؟!

شۈبھىسىز، بۇ يەردە تۆكۈلگەن قۇللۇق كۆز ياشلىرى ئەتە ئاخىرەتتە يۈزلەرنى كۈلدۈرىدىغانلىقى ئۈچۈن يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرى مەھشەر كۈنى ئۈچۈن كۆز يېشى تۆككۈچىلەرنىڭ بېشىدا يەر ئېلىپ، ھەر كىشىنى ئۇ سەپكە دەۋەت قىلغان:

ئەسلەپ قىيامەت كۈننى،
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن،
ئۇ كۈن ھېساب كۈنىدۇر،
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن.

ئۇ كۈندە يەرلەر يېرىلىدۇ،
جىمى ئۆلگەنلەر تىرىلىدۇ،
جىمى گۇناھلار سورىلىدۇ،
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن.

ئۇ كۈندە ئاسمان يېرىلىدۇ،
ئىنسان قانداق بەرداشلىق بېرىدۇ؟
ئۇ كۈندىن كىم قورقمايدۇ؟
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن.

ئاھ، ئۇ كۈننىڭ قورقۇنچىسى،
قېرىتىدۇ مەسۇملارنى.
قانداق قىلار گۇناھكارلار؟
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن.

ئۇ كۈن قاتتىق پەريات بولار،
ئەركەك- چىشى يالىڭاچ قالار،
يېقىنلىرىڭ تونىماس بولار،
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن.

ئەي يۇنۇس ئەمرە كىر ئەمدى يولغا،
بۇنى بىلمىگەن قېرىندىشىڭ قانداق بولار؟
مەگەر دەرمان ئاللاھتىن بولار،
يىغلايلى بىز ئۇ كۈن ئۈچۈن.

ھەزرىتى يۇنۇس باشقا بىر شېئىرىدا مۇنداق دېگەن:

ھالالىغا بولىدۇ ھېساب،
ھارامىغا بولىدۇ ئازاپ،
ئاسىيسىغا بولىدۇ جازا،
مەن قانداق قىلسام بۇلار؟

دۇنيا ھاياتى تاماملىنىپ تۈگىگەندىن كېيىن، بۈيۈك پەرىشتىلەردىن ئىسراپىل ئەلەيھىسسالام بىر سۈر (كاناي) چالىدۇ. بۇ سۈر چېلىنىشى بىلەن ئىنسانلار تىرىلىپ، مەھشەر يېرىگە كېلىدۇ.

ئۇ كۈن ئىنسانلارنىڭ تىرىلدۈرۈلۈشى، يوقتىن بار قىلغان ئاللاھ ئۈچۈن ناھايىتى ئاسان بولىدىغان بىر ئىشتۇر. جانابى ئاللاھ بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمىدە مۇنداق دەيدۇ:

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَئِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيّاً أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ
أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئاً

«ئىنسان (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشكە ئېتىقاد قىلمايدىغان كاپىر): «مەن ئۆلگەندىن كېيىن چوقۇم تىرىلەمدىم؟» دەيدۇ. ئىنسان بىز ئۇنى يوقتىن بار قىلغانلىقىمىزنى ئەسلىمەمدۇ؟» (مەريەم سۈرىسى، 66-67-ئايەت)

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَجْمَعَ عِظَامَهُ بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ

«ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى جەمئى قىلىمىز)، ئۇنىڭ (ئەڭ ئىنچىكە، ئەڭ نازۇك بولغان) بارماقلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز.» (قىيامەت سۈرىسى، 3-4-ئايەت)

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلاً وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

«ئىنسان بىلمەمدۇكى، بىز ھەقىقەتەن ئۇنى ئابمەنىدىن ياراتتۇق. ئەمدى ئۇ پەرۋەردىگارىغا) ئاشكارا خۇسۇمەتچى بولۇپ قالدى. ئۇ بىزگە (ئىنساننىڭ قايتا تىرىلىشىنى يىراق ساناپ، چىرىگەن سۆڭەكلەرنى) مىسال قىلىپ كۆرسەتتى. ئۆزىنىڭ يارىتىلغانلىقىنى بولسا ئۇنتۇدى، ئۇ: «چىرىپ كەتكەن سۆڭەكلەرنى كىم تىرىلدۈرەلەيدۇ؟» دېدى. ئېيتقىنكى، «ئۇنى ئەڭ دەسلەپتە ياراتقان زات تىرىلدۈرىدۇ، ئۇ ھەر بىر مەخلۇقنى بىلگۈچىدۇر». ئاللاھ سىلەر ئۈچۈن يېشىل دەرەختىن ئوت پەيدا قىلدى. سىلەر ئۇنىڭ بىلەن

ئوت ياقىسلەر. ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان زات ئۇلارنىڭ ئوخشىشىنى يارىتىشقا قادىر ئەمەسمۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا قادىر، ئاللاھ ماھىر ياراتقۇچىدۇر، ھەممىنى بىلگۈچىدۇر. ئاللاھ بىرەر شەيئىنى (يارىتىشنى) ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭغا «ۋۇجۇتقا كەل» دەيدۇ-دە، ئۇ ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. ئاللاھ پاكتۇركى، ھەر بىر نەرسىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ئۇنىڭ قولىدىدۇر، (ئۆلگەندىن كېيىن) ئۇنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر.» (ياسىن سۈرىسى، 77-83-ئايەت)

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

«ئاللاھ جانسىز نەرسىلەردىن جانلىق نەرسىلەرنى چىقىرىدۇ، جانلىق نەرسىلەردىن جانسىز نەرسىلەرنى چىقىرىدۇ، ئۆلگەن زېمىننى ئۆسۈملۈكلەر بىلەن كۆكەرتىدۇ)، سىلەرمۇ مۇشۇنداق تىرىلدۈرۈلىسىلەر.» (رۇم سۈرىسى، 19-ئايەت)

قُلْ كُونُواْ حِجَارَةً أَوْ حَدِيداً أَوْ خَلْقاً مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ
رُؤُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَن يَكُونَ قَرِيباً

«(ئاللاھ سىلەرنى تىرىلدۈرىدۇ) ئۇلار: «بىزنى كىم تىرىلدۈرىدۇ؟» دەيدۇ، «سىلەرنى دەسلەپتە ياراتقان ئاللاھ تىرىلدۈرىدۇ» دېگىن، ئۇلار ساڭا باشلىرىنى لىڭشىتىپ: «ئۇ قاچان بولىدۇ؟» دېيىشىدۇ، (سەن) «ئۈمىدكى، ئۇ يېقىندا بولىدۇ» دېگىن.» (ئىسرا سۈرىسى، 50-51-ئايەت)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ
مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّى وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ
عِلْمٍ شَيْئاً وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

«ئى ئىنسانلار! ئەگەر سىلەر قايتا تىرىلىشتىن شەكلىنىسەڭلار (گۇمانىڭلارنىڭ تۈگۈشى ئۈچۈن ئەسلىدىكى يارىتىلىشىڭلارغا قاراڭلار)، بىز سىلەرگە (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنى بايان قىلىش ئۈچۈن ئاتاڭلار ئادەم ئەلەيھىسسالامنى) تۇپراقتىن، ئۇنىڭ ئەۋلادىنى (ئالدى بىلەن) ئابمەنىدىن، ئاندىن لەختە قاندىن، ئاندىن شەكىلگە كىرگۈزۈلگەن ۋە كىرگۈزۈلمىگەن پارچە گۆشتىن ياراتتۇق. بىز خالىغان ئادەمنى بەچچىدانىدا مۇئەييەن مۇددەتكىچە قالدۇرىمىز، ئاندىن سىلەرنى (ئاناڭلارنىڭ قارنىدىن) بوۋاقلىق ھالىتىڭلاردا چىقىرىمىز (ئاندىن سىلەرنى ئاستا-ئاستا كۈچ-قۇۋۋەتكە تولدۇرىمىز)، سىلەر (كامالەت يېشى) قىران

ۋاقتىڭلاردا يېتىسلەر، بەزىلىرىڭلار ياشلىقىڭلاردا ۋاپات بولۇپ كېتىسلەر، بەزىلىرىڭلار، (ئىلگىرى) بىلگەندىن كېيىن ھېچ نەرسىنى بىلمەس ھالىتىڭلارغا قايتۇرۇلۇشۇڭلار ئۈچۈن، ناھايىتى قېرىپ كەتكۈچە (ھايات) قالدۇرۇلىسىلەر، (ئاللاھتائالانىڭ ئۆلگەنلەرنى قايتا تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان يەنە بىر دەلىل شۇكى) سەن زېمىننى قاقاس كۆرىسەن، ئۇنىڭغا بىز يامغۇر ياغدۇرساق، ئۇ جانلىنىدۇ ۋە كۆپىشىدۇ، تۈرلۈك چىرايلىق ئۆسۈملۈكلەرنى ئۈندۈرۈپ بېرىدۇ.» (ھەج سۈرىسى، 5-ئايەت)

جانابى ئاللاھنىڭ ياشىتىدىغان، ۋاپات قىلدۇرىدىغان ۋە تىرىلدۈرىدىغانلىقىنى بايان قىلىدىغان بۇ ئايەت-كەرىملەر شۇنى كۆرسىتىدۇكى، تىرىلىش مۇھەققەق چوقۇم بولىدۇ. مۇھىم بولغىنى:

«قانىدق ياشىساڭلار شۇنداق ئۆلىسلەر، قانداق ئۆلسەڭلار شۇنداق تىرىلىسلەر» دېگەن سۆزدىن ئىبرەت ئېلىپ ئۇ كۈنگە تەييارلىق قىلىش كېرەك.

يۇنۇس ئەمرە مۇنداق دەيدۇ:

ئەي يارەنلەر، ئەي قېرىنداشلار،
قورقىمەن مەن ئۆلۈم دەپ.
ئۆلگىنىمنى بىلەلمىسەم،
قىلغىنىمنى تاپىمەن دەپ.

جانابى ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ

«كىمكى زەررىچىلىك ياخشى ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرىدۇ. كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ.» (زەلزەلە سۈرىسى، 7-8-ئايەت)

يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«ئۇ كۈنى (ھېچ كىشىگە) مال ۋە ئوغۇللار پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. پەقەت (ئاللاھنىڭ دەرگاھى)غا پاك قەلب بىلەن كەلگەن ئادەمگىلا پايدا يەتكۈزۈلىدۇ.» (شۇئەرا سۈرىسى، 88-89-ئايەت)

شائىر ئارىف نىھاد بۇ ئىپادىلەردىن ئالغان ئىلھامىنى مۇنداق بايان قىلغان:

دەيدۇ: «جەھەننەمدە ئۇتۇن تېپىلمايدۇ،
يولۇچى ياقىدىغىنىنى ئۆزى ئېلىپ بارىدۇ.»
چۈشەندىمكى، جەننەتكە بارغۇچىمۇ بۇ يەردىن
گۈلىنى، چېچىكىنى ئۆزى ئېلىپ بارىدىكەن.

يۇنۇسمۇ ئاخىرەتكە تەييارلىنىپ بېرىشنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلىپ:

ئەتە بۇ ئىش تېخىمۇ تۈگىمەيدۇ،
بۈگۈن بۇ يەردە تۈگىمىسە.

ئاخىرەت ياخشى ۋە يامانلار ئۈچۈن مۇھىم بىر ئالەمدۇر. چۈنكى ياخشىلارنىڭ مۇكاپاتقا، يامانلارنىڭ جازاغا تارتىلىشىدىن تەبىئىي بىر نەرسە يوقتۇر. چۈنكى بۇ پانى ئالەم شەرتلىرىدىمۇ ياخشىلار بېشىنى تىقىدىغان يەر، يامانلار تاشلىنىدىغان زىندانلار بولمىغان بولسا، ھاياتنىڭ داۋام قىلىشى مۇمكىن بولمىغان بولاتتى. بۇ ھېكمەتلا ئاخىرەت يۇرتىغا ئىشىنىشكە كۈچايە قىلىدۇ.

قىسقىسى، ئىنسان ئوغلى ئۆز ۋۇجۇدىنى چاققان بىر چىۋىنغىمۇ ئاچچىقى كېلىپ، ئۇنىڭ جازاسىنى بېرىدۇ، بىر پىيالە قەھۋەنىڭ خاتىرىنى 40 يىلغىچە ئېسىدە تۇتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر ئىنساندىن بىر ئۆمۈر سادىر بولغان ياخشى ياكى يامان ئىشلارنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە ھېسابسىز قېلىشىنى ئويلاش ئەقىلسىزلىق بولمامدۇ؟!

چۈنكى بۇ دۇنيادا زالىمنىڭ زۇلمى، مەزلۇمنىڭ ئاھى، كاپىرنىڭ كۇپرى، مۆمىنىنىڭ ئىمانى بار. ئەگەر بۇلارنىڭ مۇكاپات ۋە جازاسى بولمىسا، پۈتكۈل مەۋجۇداتنى ئىنساننىڭ ئەمرىگە بەرگەن ئىلاھى پروگراما مەنىسىز بولغان، ئىنساننىڭ يارىتىلىشىمۇ بىھۇدە بولغان بولاتتى. بۇ ئەھۋال ئاللاھنىڭ ئادالەت سۈپىتىگە خىلاپ بولىدۇ. جانابى ئاللاھ پۈتۈن نوقسانلاردىن يىراق بولغىنىدەك، بۇنداق ئىشلاردىنمۇ مۇنەززەھتۇر. جانابى ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى

«ئىنسان ئۆزىنى بىكار قويۇپ بېرىلىدۇ (يەنى شەرىئەت ئىشلىرىغا تەكلىپ قىلىنماي، مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ھايۋانغا ئوخشاش) دەپ ئويلامدۇ؟» (قىيامەت سۈرىسى، 36-ئايەت)

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثاً وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

«ئى ئىنسانلار! بىزنى سىلەر ئۆزەڭلارنى بىكار ياراتتى (يەنى سىلەر بىزنى ھايۋاناتلارنى ياراتقىنىمىزدەك، ھېچقانداق ساۋاپمۇ بەرمەيدىغان، جازامۇ بەرمەيدىغان قىلىپ ياراتتى)، ئۆزەڭلارنى بىزنىڭ دەرگاھىمىزغا قايتۇرۇلمايدۇ دەپ ئويلامسىلەر؟» (مۆئمىنۇن سۈرىسى، 115-ئايەت)

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ

«ئاسمانلارنى، زېمىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنى ئويناپ (يەنى بىكارغا) ياراتقىنىمىز يوق.» (دۇخا سۈرىسى، 38-ئايەت)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

«ئېيتقىنكى، «سىلەرگە (ئازاپ ئۈچۈن) ۋەدە قىلىنغان بىر كۈن باركى، ئۇنىڭدىن بىر دەممۇ ئىلگىرى-كېيىن بولمايسىلەر.» (سەبە سۈرىسى، 3-ئايەت)

اللهُ لا إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لاَ رَيْبَ فِيهِ

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللهِ حَدِيثاً

«ئاللاھدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر. ئاللاھ شەكسىز بولىدىغان قىيامەت كۈنىدە سىلەرنى (ھېساب ئېلىش ئۈچۈن مەھشەرگاھقا) جەزمەن يىغىدۇ. ئاللاھتىنمۇ توغرا سۆزلۈك كىم بار؟ (يەنى سۆزىدە، ۋەدىسىدە ئاللاھتىنمۇ سادىق ھېچ كىم يوق.)» (نىسا سۈرىسى، 87-ئايەت)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ آمِنُواْ بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِيَ أَنزَلَ مِن

قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيداً

«ئى مۆمىنلەر! ئاللاھقا، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە، ۋە ئاللاھ ئۇنىڭغا نازىل قىلغان كىتابقا (يەنى قۇرئانغا) ۋە ئىلگىرى ئاللاھ نازىل قىلغان كىتابلارغا (يەنى قۇرئاندىن ئىلگىرى نازىل قىلىنغان ساماۋى كىتابلارغا) ئىمان كەلتۈرۈڭلار. كىمكى ئاللاھنى، ئاللاھنىڭ پەرىشتىلىرىنى، كىتابلىرىنى، پەيغەمبەرلىرىنى ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇ قاتتىق ئازغان بولىدۇ.» (نىسا سۈرىسى، 136-ئايەت)

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يَقُولُ الْإِنسَانُ

يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ كَلَّا لَا وَزَرَ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

«ئۇ (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن) : «قىيامەت كۈنى قاچان بولىدۇ» دەپ سورايدۇ. كۆزلەر تورلاشقان، ئاينىڭ نۇرى ئۆچكەن، كۈن بىلەن ئاي بىرلەشتۈرۈلگەن چاغدا، ئىنسان بۇ كۈندە: « قاچىدىغان جاي قەيەردە؟»دەيدۇ. ياق (ئاللاھنىڭ ئازابىدىن) قاچىدىغان پاناھگاھ يوقتۇر. بۇ كۈندە قارارگاھ پەرۋەردىگارىڭنىڭ تەرىپىدۇر. بۇ كۈندە ئىنسانغا-چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، ياخشىلىق بولسۇن، يامانلىق بولسۇن) ئىلگىرى-ئاخىرى قىلغان ئەمەللىرى ئۇقتۇرۇلىدۇ. بەلكى ئىنسان ئۆزىگە (يەنى قىلغان يامان ئىشلىرىغا) ئۆزى گۇۋاھتۇر.» (قىيامەت سۈرىسى، 6-13-ئايەت)

ئايەت-كەرىمىلەردە بولسۇن ياكى ھەدىس-شەرىپلەردە بولسۇن، قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بىر ۋاقىت كۆرسىتىلمىگەن. ئەمما كىچىك ۋە بۈيۈك ئالامەتلەرنى بايان قىلغان. بۇلارنى قىسقىچە خۇلاسىلىساق:

ئا. كىچىك ئالامەتلەر

1. ئىلىم كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، بۇنىڭغا قارشى جاھالەت كۆپىيىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ھاراق ئىچىش ۋە زىنا قاتارلىق قەبىھ ئىشلار ئوچۇق-ئاشكارا قىلىنىدىغان بولىدۇ.

2. ئاددى ۋە كىچىك ئىشلار ئۈچۈن ئادەم ئۆلتۈرۈلىدۇ.

3. ئادالەت ۋە كەسىپ ئەھلى قالمايدۇ. ھالال ۋە ھارامغا دىققەت قىلىنمايدۇ.

4. ئاتا-ئانىغا ئىسيان، ئاياللارغا ئىتائەت كۆپىيىدۇ.

5. ئۆلچەم ۋە تارازىدا ھىيلە كۆپىيىدۇ. ھەممە ئادەم بۇ ھىيلىدىن شىكايەت قىلىدىغان بولىدۇ.

6. ئىنسانلارغا ھۆرمەت ۋە مەرھەمەت ناھايىتى ئازىيىدۇ. نەسىھەتلەرگە قۇلاق سېلىنمايدۇ.

7. شەھەرلەرگە كۆچۈش كۆپىيىدۇ. بىنالار ئېگىز سېلىنىدۇ. ئەخلاقسىز ۋە ناچار ئادەملەر ھۆرمەتكە ئىگە بولىدۇ. سۆز ۋە ھۆكۈم ئۇلاردا بولىدۇ.

8. قىمار، پال ۋە ئويۇنچۇق قاتارلىق نەرسىلەر كۆپىيىپ راۋاج تاپىدۇ. ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكى بىلىنمەيدۇ.

9. ئىسراپ كۆپىيىدۇ. دۇنيا ۋە مال سۆيگۈسى ئاخىرەت سائادىتىدىن ئۈستۈن تۇتىلىدۇ.

ب. بۈيۈك ئالامەتلەر:

1. 40 كۈن داۋام قىلىدىغان بىر تۇماننىڭ چىقىشى،

2. دەججالنىڭ چىقىشى،

3. داببەتۇل ئارز دېيىلىدىغان بىر ھايۋاننىڭ پەيدا بولۇشى،

4. قۇياشنىڭ غەربتىن چىقىشى،

5. يەجۈج ۋە مەجۈجنىڭ دۇنياغا تارقىلىشى،

6. ھەزرىتى ئىسانىڭ يەر يۈزىگە چۈششى،

7. ھىجازدىن كۈچلۈك بىر ئوتنىڭ چىقىشى،

8. شەرق، غەرب ۋە ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئۈچ ھاسەپ يەنى يەر يېرىلىشنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى.

❀

ئىسراپىل ئەلەيھىسسالامنىڭ سۇر (كاناي) چېلىشى بىلەن قىيامەت قوپىدۇ. تىرىلىش ئىككىنچى سۇر بىلەن بولىدۇ. ئايەت-كەرىمدە بايان قىلىنغاندەك:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ
إِلَّا مَن شَاءَ اللهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ

«سۇر چېلىنغاندا ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى ئاللاھ خالىغاندىن باشقا مەخلۇقاتلارنىڭ ھەممىسى ئۆلىدۇ، ئاندىن سۇر ئىككىنچى قېتىم چېلىنغاندا ئۇلار دەرھال تۇرۇپ (نېمىگە بۇيرۇلىدىغانلىقلىرىغا) قاراپ تۇرىدۇ.» (زۇمەر سۈرىسى، 68-ئايەت)

بۇ ئومۇمىي مەلۇمات بىلەن بىرلىكتە سۇر چېلىنىشى مەسىلىسىدە بىر تەسنىف باركى، بۇنىڭغا قارىغاندا سۇر ئۈچ قېتىم چېلىنىدۇ:

1. **نەفهاتۇل فەزا**: پۈتۈن دۇنيا مۈزلايدۇ.

2. **نەفهاتۇس سائىكا**: ھەممە نەرسە ھالاك بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەر قانداق بىر ئېگىزلىك قالمايدۇ، يەر يۈزى تۈپ-تۈز بولىدۇ. پەقەت سەمەد بولغان ئاللاھتىن باشقا ھەممە نەرسە ھالاك بولىدۇ.

3. **نەفهاتۇل قىيامى رابىبىل ئالەمىن**: ئاللاھتائالا: «ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار» دەپ مەخلۇقاتىغا نىدا قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەممە ئادەم ئورنىدىن تۇرىدۇ. (تەفهىم، 4-جىلد، 591)

ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ

«سۇر چېلىنغان ھامان ئۇلار قەبرىلىرىدىن چىقىپ پەرۋەردىگارى تەرەپكە يۈگۈرىدۇ ئۇلار: «ۋاي ئىسىت! بىزنى ئۇخلاۋاتقان يېرىمىزدىن (يەنى قەبرىمىزدىن كىم ئويغاتتى؟» دەيدۇ. (چۈنكى ئۇلار ئىككى سۇر ئارىسىدا ئۇيقۇدا بولۇپ ئازابتىن خالى بولىدۇ.) (پەرىشتىلەر ياكى مۆمىنلەر ئۇنىڭغا جاۋابەن:) «مېھرىبان ئاللاھنىڭ ۋەدە قىلغىنى مۇشۇ (كۈن)، پەيغەمبەرلەر راست ئېيتقان» دەيدۇ.» (ياسىن سۈرىسى، 51-52-ئايەت)

بەزى زاتلارنىڭ دېيىشىچە، كۇپۇر ئەھلى ۋە ئىسيان قىلغۇچىلار قەبرىسىدە ئازاپ چەكسىمۇ، ئەمما بۇ ئازاپ جەھەننەم ئازابىغا قارىغاندا ناھايىتى يېنىك بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، قەۋرىدىكى ئەھۋال بىر ئۇيقۇ ئەھۋالىغا ئوخشىتىلىپ، بۇنىڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن قاتتىق ئازاپقا ئۇچرايدۇ. ھەتتا:

«يا ۋەيلەنا! ئېسىت ھالىمىزغا!» دەپ پەريات ۋە پىغان قىلىدۇ. (بىلمەن، تەپسىر، 4-جىلد، 2943)

«يا ۋەيلانا! ئېسىت ھالىمىزغا!» دېگەن بۇ سۆزنى ئازاپقا گىرىپتار بولغانلار دەيدۇ. رىۋايەتلەردە بىرىنچى ۋە ئىككىنچى نەفها (باسقۇچ) ئارىسىدا 40 يىل ئىچىدە قەۋرە ئازابى توختىتىلىپ، ئۆلۈكلەر ئۇيقۇغا پېتىپ كەتكەن بىر ھالغا كېلىدۇ. ۋە:

«بىزنى ئۇيقىمىزدىن كىم ئويغاتتى؟»دەپ سورايدۇ.

بۇ سەۋەپتىن، بۇ يەردىكى ئۇنۇتۇشقا بولمايدىغان بىر مەسىلە قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقى مەسىلىسى ئەمەس، مەسىلە ھەر ئادەمنىڭ قىيامىتى بولغان ئۆلۈمگە ۋە ئۆلۈمدىن كېيىنكى ھاياتقا تەييار بولغان ياكى بولمىغانلىق مەسىلىسىدۇر.

دۇنيا ئالدانقۇچى بىر سەراپ[19]، ئاخىرەت بولسا ئەبەدى بىر ھاياتتۇر. قىيامەتسىز بولغان ئۆلۈم كېلىشتىن ئىلگىرى ئويغىنىپ، چارىسىز بىر نادامەتكە دۇچار بولغانلاردىن بولمايلى. چۈنكى ھەر پانىينىڭ مەلۇم بولمىغان بىر ۋاقىت ۋە ماكاندا ئەزرائىل بىلەن ئۇچرىششى مۇھەققەقتۇر. ئۆلۈمدىن قاچىدىغان ھېچ بىر يەر يوقتۇر. ئۇ ھالدا ئىنسان:

فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ إِنِّي لَكُم مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ

«(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «ئاللاھ تەرەپكە قېچىڭلار (يەنى ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىڭلار).» (زارىيات سۈرىسى، 50-ئايەت) دېگەن ئايەتتىن نېسىۋە ئېلىپ، ئىلاھى رەھمەتنى يىگانە پاناھلىنىدىغان يەر بىلىشى كېرەك. خاس بەندىلەر كۈننى بۈگۈن دەپ بىلىپ، ئۆز قىيامىتى كېلىشتىن ئىلگىرى ئاخىرەت ھازىرلىقىنى قىلغان ئىنسانلار بولۇپ، بۇ ئىنسانلارغا قىيامەتنىڭ دەھشىتىدە بىر قورقۇش، بىر ئەندىشە بولمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاخىرقى سۆزنى يۇنۇسنىڭ ئىلتىجاسىغا بېرەيلى:

ئىلاھى جەننەت ئۆيىگە،
كىرگۈچىلەردىن قىلغىن بىزنى.
بېرىپ ئۇ يەردە جامالىڭنى،
كۆرگۈچىلەردىن قىلغىن بىزنى.

❁

6. تەقدىرگە، ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاھتىن بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىش

ئاللاھنىڭ ئىرادىسى پۈتۈن نەرسىلەردە مەۋجۇتتۇر. ئۇنىڭ ئىرادە ۋە قۇدرىتى بولمىغان ھېچ بىر نەرسە ئوتتۇرىغا چىقمايدۇ، بىر چاڭ-توزاڭ، ھەتتا بىرەر چىۋىننىڭ قانىتىمۇ ھەرىكەت قىلالمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھتائالا ھەممە ئىلىمگە ساھىپ بولغانلىقى ئۈچۈن بولغان، بولىدىغان ھەممە نەرسىنى بىلىدۇ. بولىدىغان بىر نەرسىنىڭ ئەزەلدىكى تەقدىرى «قەدەر»، ئۇنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى «قازا» دېيىلىدۇ.

تەقدىرنىڭ بەشەرى ئۆلچەملەر بىلەن لايىقىدا ئىزاھ قىلىنىشى مۇمكىن ئەمەستۇر. بۇ سەۋەپتىن كۆپ قىسىم ۋاقىتلاردا سۇيىئىستىمال قىلىنغان. بۇ ھەقتە چوڭقۇر پىكىرگە ئىگە بولۇش ئىنسانغا بىر نەرسە قازاندۇرمايدۇ. چۈنكى:

وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ

«غەيبنىڭ خەزىنىلىرى ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىدۇر، ئۇنى پەقەتلا ئاللاھ بىلىدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 59-ئايەت) دېگەن ئىلاھى بايان تەقدىر ھەققىدە بەك چوڭقۇرلاپ كېتىشكە رۇخسەت قىلمايدۇ.

19. سەراپ: چۆلدە بىر يەردە سۇ باردەك كۆرۈنىدىغان، بېرىپ قارىسا سۇ يوق يەر.

كۆزى كۆرمەيدىغان بىر ئىنسانغا بىر رەڭنى چۈشەندۈرۈش مۇمكىن بولمىغاندەك، بەشەرى ئىدراك بىلەن بۇنداق سىرلارنى بىلىش مۇمكىن بولمايدۇ. قۇرئانى-كەرىمدە بايان قىلىنغان شۇ ھادىسە بۇنىڭ ئۆرنەك بىر مىسالىدۇر:

جانابى ئاللاھ مۇسا ئەلەيھىسسالامنى لەدۇننى (ئىچكى، سىرلىق) ئىلىمگە ساھىپ خىزىر ئەلەيھىسسالامغا بۇ ئىلىمنى ئۆگىنىشى ئۈچۈن ئەۋەتتى. بۇ ئىلىم سەۋەپلەر ۋە باھانىلارنىڭ سىرتىدا يەنى لەۋھۇلمەھفۇزدىن بىر ئۇچقۇن ئەكس ئەتتۈرىدىغان بىر ئىلىمدۇر. ھەزرىتى مۇسا بىلەن ھەزرىتى خىزىر سەپەرگە چىقىدۇ. سەپەردە ئىلاھى تەجەللىلەر بارلىققا كېلىدۇ. چۈنكى خىزىر قىسسىسىدىكى ھادىسىلەر ئەقىل بىلەن تەھلىل قىلىنسا:

زاھىردە كېمىنىڭ تېشىلىشى كېمە ئىگىسىگە قارشى ناھەقچىلىق ۋە زۇلۇم بولىدۇ. ھەقىقەتتە بولسا، پۇقرالارنىڭ تىرىكچىلىك ۋاستىسى بولغان كېمىنىڭ زالىملار تەرىپىدىن بۇلاڭ-تالاڭ قىلىنىشىغا توسالغۇ بولىدۇ. يەنە زاھىردە بالىنىڭ ئۆلتۈرۈلىشى بىر قاتىللىق جىنايىتى بولىدۇ. ھەقىقەتتە بولسا، سالىھ ۋە سالىھە بولغان ئاتا-ئانىنىڭ ئاخىرەت ھاياتىنىڭ مۇھاپىزەت قىلىنىشى بولىدۇ.

يەنە زاھىردە ئۇلارنى تەرك ئەتكەن يېزىدىكىلەرنىڭ تېمىنىڭ سېلىنىشى مەنتىقىگە زىتتۇر. ھەقىقەتتە بولسا، ئىككى مەزلۇم يېتىمگە ئائىت بولغان ئامانەتنىڭ مۇھاپىزىتىدۇر.

بۇ ئەھۋاللارنىڭ سىرلىرى لەدۇننى (ئاللاھ بەرگەن) بىر ئىلىم بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. بۇ سەۋەپتىن، تەقدىرنىڭ سىرى ئەقىل بىلەن ئىدراك قىلىنمايدۇ. چۈنكى تەقدىرنى ئىزاھلاش بەشەر ئىدراكىنى ھالقىغان بىر سىرتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەقدىرگە ئىمان ئېيتىش بىلەنلا كۇپايە قىلىشىمىزنى بۇيرىغان. بۇ ھەقتە ئۇزۇنسىز مۇنازىرە قىلىشنى مەنئى قىلغان. تەقدىر ھەققىدە تالاش-تارتىش قىلىۋاتقان بىر جامائەتنى كۆرگەن چېغىدا:

«سىلەر بۇنىڭغا ئەمىر قىلىندىڭلامۇ؟ مەن سىلەرگە بۇ ئىش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىممۇ؟ سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر بۇ مەسىلە ھەققىدە مۇنازىرە قىلغانلىقى ئۈچۈن ھالاك بولدى، بۇ مەسىلىنى مۇنازىرە قىلىشتىن يىراق تۇرۇڭلار» دېگەن.

بۇ ھەقتە چوڭقۇرلاپ كېتىشنىڭ ئورنىغا ئاساسلىق مەسىلىلەرنى توغرا چۈشىنىش بۇ ھەقتە يېتەرلىك بولىدۇ. بۇ ئىشنىڭ خۇلاسىسى:

ئاللاھتائالا ئىنسان ئۈچۈن تەقدىر قىلغان ئىشلار ئىككى قىسىمدا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ:

1. ئەفئالى ئىزتىرارىيە (زۆرۈر بولغان پىئىللار)،
2. ئەفئالى ئىختىيارىييە (تاللاشقا باغلىق بولغان پىئىللار).

ئەفئالى ئىزتىرارىيە (زۆرۈر پىئىللار)

بۇلار ئۆزىمىزنىڭ ئارزۇ ۋە ئىرادىسى سىرتىدا يۈز بېرىدىغان ئىشلار بولۇپ، پۈتۈنلەي تەقدىر ۋە قازانىڭ مەيدانىغا كېلىشىدىن ئىبارەت بولىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە ھەرىكەت قىلىش قەتئى مۇمكىن بولمايدۇ. توغۇلۇش، ئۆلۈش، تىرىلىش، ئۇخلاش، قۇساق ئېچىش، بەدەن

شەكىلىمىز، ئۆمرىمىز ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئەھۋاللار تەقدىر دائىرىسىگە كىرىدۇ. بۇلار تەقدىرى مۇتلەق دېيىلىدۇ. ئىنسان ئوغلى زورۇرىيەتتىن مەنسۇپ بولغان بۇ پېئىللارغا مەسئۇل بولمايدۇ.

تەقدىرنىڭ بۇ قىسمىغا كىرىدىغان جەھەتلەر ھەققىدە قازا ۋاقتىغا كەلسەك، ئىنسانلارنىڭ كۆرىدىغان كۆزىنىڭ كۆرمەسلىكى، ئاڭلايدىغان قۇلىقىنىڭ ئاڭلىماس بولۇپ قېلىشىدۇر. ھەزرىتى مەۋلانا بۇ ھەقتە:

«قازا كەلگەندە بىلىقلار ئۆزىنى دېڭىزنىڭ سىرتىغا ئاتىدۇ. ھاۋادا ئۇچىدىغان قۇشلار يەردە تەييار قىلىنغان قاپقانلارغا ئۆزىنى تاشلايدۇ.»

«بۇنداق قەدەر (تەقدىر) ۋە قازادىن پەقەت يەنە قەدەر ۋە قازاغا قاچقانلار قۇتۇلىشى مۇمكىن» دېگەن.

ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَراً مَقْدُوراً

«ئاللاھنىڭ ئەمرى ئەزەلدىنلا بېكىپ كەتكەن (ئۆزگەرمەس) ھۆكۈمدۇر» (ئەھزاپ سۈرىسى، 38-ئايەت)

يۇز بەرگەن ئايەت ۋە مۇسبەتلەرنى تەقدىر دەپ چۈشەنمەسلىك كېرەك. تەقدىر بىر مەنادا كائىناتتىكى تەڭپۇڭلۇقنى ۋە بۇ تەڭپۇڭلۇقتىكى ئىلاھى ئۆلچەمنى ئىپادە قىلىدۇ. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

«بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك ياراتتۇق.» (قەمەر سۈرىسى، 49-ئايەت)

شۇنىڭ ئۈچۈن تەقدىرنىڭ ھۆكمىنى تەنقىت قىلىش بىر جاھالەت، بىر ئاخماقلىق بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھنىڭ ھۆكمى داۋاملىق توغرا بولىدۇ. مەسىلەن: بىز ياشاۋاتقان شۇ ئالەمدە بىر مىللىمىتىر مىقدارى ئېغىپ كەتمەي بىر تەڭپۇڭلۇق ۋە ئىنتىزام بىلەن داۋاملىق ئايلىنىپ، دۇنيانى يورۇتىۋاتقان قۇياش ھەققىدە ئۇنىڭ خالىغىنى بۇيىچە ھەرىكەت قىلىپ، دۇنيادىن يىراقلىشىدىغانلىقى ياكى دۇنياغا يېقىنلىشىدىغانلىقى ھەققىدە مۇسۇلمان ياكى كاپىر ھېچ ئەندىشە قىلمايدۇ. ھەممە ئادەم ئىشىنىدۇكى، قۇياش ھېچ بىر ۋاقىت ئوربىتىسىدىن چىقىپ كەتمەيدۇ. مەلۇم بىر نىزام ئىچىدە ھەر كۈنى چىقىپ پاتىدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش ياخشى ياكى يامان بولۇپ مەيدانغا كەلگەن ھەر ھادىسىدە ھېكمىتى بىلىنگەن تەقدىردە ئىككىلەنمەي سۆزلىنىدىغان سۆز داۋاملىق «ئەڭ توغرىسى بۇ» ئىپادىسى، يەنى ئىلاھى پروگراممىنى تەستىق قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. ئەڭ مۇنكىر كاپىرمۇ ئۆز ۋۇجۇدىدا تەقدىر قىلىنغان ئىلاھى ماسلىق، نىزام ۋە ئورگانلارنىڭ ھەرىكىتى ھەققىدە غەيرى ئىختىيارى بۇ ھەقىقەتلەرگە ھەيران بولماي تۇرالمايدۇ. ئىلاھى تەقدىر پروگراممىسىدىن ئاللاھ رۇخسەت قىلغان دائىرىدە ئېچىلغان سىرنى تەنقىت قىلىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، كاپىر بولسىمۇ ئەقلى سەلىمگە ئىگە بولغان ھەر ئىنسان قاتتىق ھەيران قالىدۇ. بۇ ھەقتە ئېگىز-پەس گەپ قىلغانلار تەقدىرنىڭ

سىرىدىن بىخەۋەر، ئەقىل ۋە ئىدراكتىن مەھرۇم قالغان كىشىلەردۇر. بۇلار ياخشى-يامان، توغرا-خاتا، ھەق-باتىلنى بىلمەيدىغان جاھالەت قۇربانلىرىدۇر.

يەنە بىر تەرەپتىن قازا ۋە تەقدىر مەجھۇلدۇر. بۇ ھەقىقەتتە پانى بولغان بىر ئىنسان ئۈچۈن ئىلاھى بىر لۇتۇپتۇر. چۈنكى بىر ئىنسان بېشىغا كېلىدىغان ياخشى-يامان ھەممە نەرسىنى بىلسە، ئۇ ئىنسان ياشىيالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالىدۇ، يېمەك-ئىچمەك ۋە ھەرىكەت قىلىشتىن توختاپ قالىدۇ. پەقەت جانابى ئاللاھ تەقدىر ۋە قازانى مەخپى تۇتقانلىقى ئۈچۈن ئىنسان ئوغلى ئۆلۈم ئالدىدىمۇ ياشاشنى ئۈمىد قىلىدۇ ۋە ھاياتى پائالىيەتلەرنى توختىتىپ قويمايدۇ. بۇمۇ دۇنيا ھاياتىدا ياشاشنى مۇمكىن قىلىدىغان مۇكەممەل بىر ئىلاھى نىزامدۇر.

يامانلىقنىڭ ئاللاھتىن كېلىدىغانلىقى مەسىلىسىگە كەلسەك، ھەر قانداق يامانلىق ئۇنىڭ ئىرادىسى بىلەن بولمايدۇ. ئەمما ئىمتىھان ئۈچۈن ئۇ خىل يامانلىققا رۇخسەت بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يامانلىقنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىغا جانابى ئاللاھنىڭ رۇخسەتكە ئوخشاش بىر ۋىزا قويۇشى ئۇنىڭ بەندىلىرىگە بولغان مەرھەمىتىنىڭ بىر ئالامىتىدۇر. چۈنكى بۇ ۋىزا ھەر يامانلىققا رۇخسەت بەرمەيدۇ. چۈشەنسەك ياكى چۈشەنمىسەكمۇ بىزنى ماددى ۋە مەنىۋى پالاكەتلەردىن ساقلاپ قالىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، ئىنسان ئوغلى نەپسى ۋە شەيتاننىڭ قىشقىرتىشى، ۋەسۋەسىسى، قىلغان گۇناھ ۋە غەپلەتلىرى بىلەن بەلكىم تېخىمۇ كۆپ گۇناھلارنى ئۆتكۈزۈشى مۇمكىن. چۈنكى ئىنسان بىلىپ بىلمەي ياخشى ئىشلارغا مايىل بولغىنىدەك، يامان ئىشلارغىمۇ مايىلدۇر. بۇ ھەقىقەتنى جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە مۇنداق بايان قىلغان:

وَيَدْعُ الإِنسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الإِنسَانُ عَجُولاً

«ئىنسان (ئۆزىگە ۋە بالا-چاقىلىرىغا) خەيرلىك دۇئا قىلغاندەك، (ئاچچىقى كەلگەندە) بەددۇئا قىلىدۇ، ئىنسان ئالدىراڭغۇدۇر.» (ئىسرا سۈرىسى، 11-ئايەت)

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُم بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ

«ئەگەر ئاللاھ كىشىلەر تەلەپ قىلغان يامانلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئۇلار تەلەپ قىلغان ياخشىلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئالدىرىغاندەك ئالدىرىسا ئىدى، ئۇلارنىڭ ئەجىلى چوقۇم يەتكەن بولاتتى (يەنى ھالاك بولاتتى). بىز بىلەن مۇلاقات بولۇشنى ئۈمىد قىلمايدىغانلارنى گۇمراھلىقتا تېڭىرقاپ يۈرۈشكە قويۇپ بېرىمىز.» (يۇنۇس سۈرىسى، 11-ئايەت)

ئىنسان ئوغلى قانچىلىك ئۆزىنى تەكشۈرسە، بۇ ئايەت-كەرىمىنىڭ ئىزاھىغا ئۇ دەرىجىدە ۋاقىپ بولىدۇ. مەسىلەن: بىر يالغانچى ئالدىدىكى ئادەمنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن «ئىككى كۆزۈم قارىغۇ بولسۇن، راس دەۋاتىمەن» دېگەندە، كۆزلىرى كۆرمەس بولۇپ قالمايدۇ. ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئىمتىھان مۆھلىتى يەنە نورمال شەرتلەردە داۋام قىلىدۇ. يەنە كۆپلىگەن كىشىلەر «شۇنداق قىلسام قولۇم قۇرۇپ كەتسۇن، شۇنى قىلسام بېشىم كېسىلسۇن، بۇنى قىلسام ئۆلۈمۈمنى كۆر...» دېگەندەك شۇ ۋاقىت ئۈچۈن سەمىمى نىيەت بىلەن ئېيتىلغان ھۆكۈملۈك سۆزلەر سەرپ قىلىدۇ. ئەمما ۋاقتى كەلگەندە بۇ سۆزلەرنىڭ ئەكسىچە ئەھۋاللار بىلەن ئۇچرىشىدۇ. بۇنداق سۆزلەرنى سەرپ قىلىشقا قارىماي قولى سۇنمايدۇ، بېشى كېسىلمەيدۇ،

ئۆلۈپ كەتمەيدۇ. ئىنسان ھاياتىدا بۇنىڭغا ئوخشايدىغان مىساللار كۆپتۇر. جانابى ئاللاھ بۇ ۋاقىتلاردا مەرھەمەت سۈپىتى بىلەن بۇ يامان تەلەپلەرگە ۋىزا قويۇپ، ئۇلارنى ئەمەلگە ئاشۇرمايدۇ. يۇقىرىدىكى ئايەت-كەرىمە بۇنى ئىپادىلەيدۇ.

بۇ سەۋەپتىن ئارىف كۆڭۈللەر جانابى ئاللاھنىڭ رەھمەت ۋە مەرھەمىتىنى ئىدراك قىلىپ، تەقدىرنىڭ ياخشى-يامان ھەر تەجەللىسى ئالدىدا مۇنداق دەيدۇ:

گۈزەلدۇر ماڭا سەندىن كەلگەن،
يا غۇنچە گۈل ياكى تىكەن،
شاھانە تون ياكى كېپەن،
قەھرىڭمۇ ئۆز، لۇتفۇڭمۇ ھەم!

جانابى ئاللاھ قۇللىرىغا بۇ ھالەتنى ئەمىر قىلىدۇ:

قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

«ئېيتقىنكى، بىزگە پەقەت ئاللاھنىڭ تەقدىر قىلغان نەرسىسى يېتىدۇ، ئۇ بىزنىڭ مەدەتكارىمىزدۇر. مۆمىنلەر ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلسۇن (يەنى مۆمىنلەر ھەممە ئىشنى ئاللاھقا تاپشۇرسۇن، ئۇندىن باشقا ھېچ ئەھەدىگە يۆلەنمىسۇن.)» (تەۋبە سۈرىسى، 51-ئايەت)

بۇ ھەقتە شائىر گۈزەل مىسرالىرى بىلەن:

نە قەھرى دەستى ئادادان نە لۇتفۇ ئاشىنادىن بىل
ئۆمۈرنى ھەققە تەفۋىز قىل جانابى كىبرىيادىن بىل.

(بەندىنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى جانابى ئاللاھقا ھاۋالە قىلىشى ۋە ئۇنىڭ ھەر ئىشىنى كۆڭۈل خوشلىقى بىلەن قوبۇل قىلىشى) چۈنكى:

قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

«ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر زىيان-زەخمەت يەتكۈزۈشنى ئىرادە قىلسا، يالغۇز ئاللاھتىن باشقا ئۇنى دەپئى قىلغۇچى بولمايدۇ، ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر ياخشىلىقنى ئىرادە قىلسا، ئاللاھنىڭ پەزلىنى قايتۇرغۇچى بولمايدۇ، ئاللاھ پەزلىنى بەندىلىرىدىن خالىغان ئادەمگە يەتكۈزىدۇ، ئاللاھ (بەندىلىرىنىڭ گۇناھىنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) مېھرىباندۇر.» (يۇنۇس سۈرىسى، 107-ئايەت) دېيىلگەن.

قەلبىنىڭ خۇشاللىقى تەقدىرگە رىزا كۆرسىتىشتە يوشۇرۇنغان. بۇنىڭ ئەكسىچە بولغان ھەر قانداق بىر ئىش پايدا ئېلىپ كەلمەيدۇ. بۇ ھەقتە ھەزرىتى مەۋلانا:

«سەن ئاللاھنىڭ بەرگەنلىرىگە رازى بولمىغۇچە، راھەتلەش ۋە قۇتۇلۇش ئۈمىدى بىلەن قەيەرگە قاچساڭ، ئالدىڭدا ئۇ يەردە بىر ئاپەت چىقىدۇ، كېلىدىغان بالا-قازا كېلىدۇ ۋە يەنە ساڭا يولۇقىدۇ.»

«بىلىشىڭ كېرەككى، بۇ پانى دۇنيانىڭ ھەر بىر بۇرجىكى تۇزاقسىز ئەمەستۇر. ھەقنى كۆڭۈلگە قويۇپ، ئۇنىڭغا سېغىنىپ، ئۇنىڭ مەنىۋى ھۇزۇرىدا ياشاشتىن باشقا نىجاتلىق ۋە راھەتلىك يوقتۇر. قارا! بۇ پانى ئالەمدە ئەڭ خاتىرجەم يەرلەردە ياشايدىغانلار بىلەن ئەڭ كۈچلۈك ھېسابلىنىدىغانلارمۇ ئۆلۈمنىڭ تۇزىقىغا چۈشۈۋاتامدۇ؟!»

«سەن پانى تۇزاقلاردىن ئەمىن بولۇشقا قارىماي، ھەققە (ئاللاھقا) سېغىنىشقا تىرىش! ئۇ خالىسا، سېنىڭ ئۈچۈن زەھەرنى شىپا قىلىدۇ، خالىسا سۇنى زەھەرگە ئايلاندۇرىدۇ.»

❁

ئەفئالى ئىختىيارىييە (ئىختىيارى ھەرىكەتلەر)

جانابى ئاللاھ ئۆز ئىرادىسىدىن بىر قىسمىنى بەندىلىرىگە قىسمى ۋە نىسپى قىلىپ لۇتۇپ قىلغان. بەندە بۇ ئىرادىسىنى قوللىنىپ قىلغان ئىشلىرى ياخشى بولسا مۇكاپاتىنى، يامان بولسا جازاسىنى ئالىدۇ. ئاللاھ بەندىسىنىڭ ئارزۇ قىلغان ۋە ئىرادىسىنى ئۇ يولدا سەرپ قىلغان ئىشىغا ياراتقۇچى سۈپىتى بىلەن ئارىلىشىدۇ. بۇنداق ئىشلاردا ياراتقۇچى سۈپىتى بىلەن ئۇ ئىشنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش سۈپىتىمۇ بولىدۇ. پەقەت جانابى ئاللاھ بەندىسىنىڭ ھەر ئىشىغا خالىق سۈپىتى بىلەن ئارىلىشىپ، بەزىدە ئۇ ئىشنىڭ ئەمەلگە ئېششىغا ئىمكان بەرمەيدۇ. بەندىلەرنىڭ ئارزۇ قىلىپ، قىلالمىغان ئىشلىرى بۇ جەھەتكە كىرىدۇ.

يۇقىرىدا ئىپادە قىلغىنىمىزدەك، ئاساسى مەلۇماتنىڭ سىرتىدا تەقدىر بىلەن مەشغۇل بولۇش توغرا ئەمەستۇر. چۈنكى تەقدىر شۇنداق بىر قۇلۇپكى، ئۇنىڭ ئاچقۇچى ئاللاھتائالانىڭ ئىلكىدىدۇر، بەندىنىڭ ئىدراكىنىڭ ئۈستىدىكى بىر سۈپەتتۇر. ئۇنىڭ سىرىغا ئىگە بولۇش پەقەت جەننەتكە كىرگۈچىلەردىن بەزىلىرىگە نېسىپ بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قۇلۇپنى ئېچىشقا ئۇرۇنۇش ھەددىدىن ئاشقانلىق بولىدۇ. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، يەنى تەقدىر ۋە قازا ئىنسانغا بىلدۈرۈلمىگەن بولسىمۇ بەزى غاپىللار:

«تەقدىرىم يامان يېزىلغانمىش» دەپ ئۆز ئۆزىگە بىر قىسىم ھۆكۈملەرنى بېرىپ، مەسئۇلىيەتتىن ئۆزىنى تارتىشى ۋە يارىتىلىش غايىسىگە خىلاپ ھەرىكەتلەرنى قىلىشى ئەخمەقلىق بولمامدۇ؟!

يەنە بىر تەرەپتىن ئاللاھ نەزىرىدە زامان مەۋجۇت بولمىغانلىقى ئۈچۈن، جانابى ئاللاھ ئۈچۈن بولىدىغان بىر نەرسىنىڭ بىلىنىشى ئاللىقاچان بولغان بىر نەرسىنىڭ بىلىنىشىگە ئوخشاش ئاساندۇر. بىز زامانلىق بىر دۇنيادا پىكىر قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ بولىدىغان نەرسىلەرنى بىلىشى، ئۇنىڭ تەرىپىدىن تەقدىر ۋە مەجبۇر بولىدىغاندەك دەپ چۈشىنىشكە كۆنۈپ كەتتۇق. بۇ زامانسىز ئويلىيالماسلىقىمىزدىن مەيدانغا كەلگەن بىر ئاجىزلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەستۇر. ئەمىلىيەتتە، زامان پەردىسى كۆتۈرۈلگەندە ھەر نەرسە ئەينى ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. چۈنكى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مىراج كېچىسىدىكى چۈشەنچىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا بىر تەرەپتىن ئەزەل ئالىمىگە ۋاقىپ بولۇپ:

«تەقدىرنى يازغان قەلەمنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلىدىم» (ھاكىم، مۇستەدرەك، 2-جىلد، 405) دېگەن. يەنە بىر تەرەپتىن ئەبەدى ئالەمنى كۆرۈپ:

«ئابدۇرراخمان ئىبنى ئەۋىن شۇ شەكىلدە جەننەتكە كىرىۋاتاتتى» دەپ ئۇنىڭ جەننەتكە كىرىشنى بايان قىلغان.

زامان ئۇقۇمىدىن چىقىپ ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مىراج كېچىسى ئىكرام قىلىنغان بۇ ھەقىقەت جانابى ئاللاھ ئۈچۈن ھەر ۋاقىت ئاساندۇر. چۈنكى ئۇ زامان ئۇقۇمىدىن مۇنەززەھتۇر.

بۇ سەۋەپتىن، زامان ھەققىدىكى ئاجىزلىق پەردىمىز ئېچىلغاندا، كۆرىمىزكى، ئاللاھتائالا قۇللىرىغا مەسئۇلىيەتلىرى نىسبىتىدە ئىرادە، ئىرادە نىسبىتىدە مەسئۇلىيەت بەرگەن. ئەگەر بۇ بۇنداق بولمىسا، راھمان ۋە رەھىم بولغان ئاللاھ قۇللىرىغا ھەر قانداق بىر مەسئۇلىيەت بەرمىگەن، ئۇلارنى ئەمىر ۋە چەكلىمىلىرىنى قىلىش-قىلماسلىق مەسىلىسىدە ھېسابقا تارتمىغان بولاتتى. ئۇنىڭ قۇللىرى ئۈچۈن ھېساب ۋە مەسئۇلىيەتنى تەقدىر قىلىشى بۇنى قىلالايدىغان دەرىجىدە ئىرادە ۋە ئىختىيارنى بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى كۆرەلمىگەنلەرگە ھەزرىتى مەۋلانا تەپەككۇر ئالىمىدە مۇنداق خىتاپ قىلىدۇ:

«قۇل تەقدىر ۋە قازاغا تەسلىمىيەت كۆرسەتسە، مۇكاپاتى ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئېرىشىش بولىدۇ. بۇ رىزانى كۆرگەنلەر ئۈچۈن قازا ۋە تەقدىر شىكەر ھالۋىسىغا ئوخشاش تاتلىق بولىدۇ. يۈزلىرىدا تەبەسسۇم بولىدۇ.»

«ئەگرى ماڭساڭ، قەلەم ئەگرىنى يازىدۇ. توغرا ماڭساڭ، سائادەتكە ئېرىشىسەن.»

بىر ئوغرى ساقچىغا تۇتۇلۇپ قېلىپ: «قىلغان ئىشىم ئاللاھنىڭ ھۆكۈم ۋە تەقدىرى بىلەن بولغان» دەپتۇ. ساقچى بۇنىڭغا جاۋابەن: «مېنىڭ قىلغان ئىشىممۇ ئاللاھنىڭ ھۆكۈم ۋە تەقدىرى بىلەندۇر، ھەم جىنايەت سادىر قىل ھەمدە تەقدىرگە ھاۋالە قىل، بۇ ئەقىللىق بىرسىنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس» دەپتۇ.

سۆزنىڭ خۇلاسىسى شۇدۇركى: شەيتان ئىنسانغا يامانلىقنى، روھ ياخشىلىقنى كۆرسىتىدۇ. تاللاش كۈچى بولمىسا بىز نېمە قىلىمىز؟

«بىزدە كۆرۈنمەيدىغان بىر تاللاش، خالىغىنىمىز بويىچە قىلىش ئىرادىسى بار. قەلبتە ئىككى خىل چۈشەنچە، يەنى بىر-بىرىگە قارشى پىكىر ئوتتۇرىغا چىقسا، بۇ قابىلىيەت قانداق بولۇپ ئوتتۇرىغا كىرىدۇ؟ قاراپ باق! ئۇ ۋاقىت «قايسى مېنىڭ ئۈچۈن پايدىلىق دەپ پىكىر يۈرگۈزىدۇ ۋە بىر قارارغا كېلىدۇ. بۇ ئىشتا ھېچكىم ساڭا يول كۆرسەتمەيدۇ. ئەگەر ئىختىيارىڭ بولمىغان بولسا، بۇنداق بولامتى؟»

«ئەقىل جەھەتتىن مەجبۇرلاشقا ئىشىنىش بۈيۈك بىر غەپلەتتۇر. مەجبۇرلاشقا ئىشەنگەن ئادەم ئۆز تۇيغۇسىنىمۇ ئىنكار قىلىدۇ. مەجبۇرلۇق ئەقلى ۋاستىسى بىلەن شۇ دۇنيادا قايسى ئىشلارنى قىلىدۇ، قانداق ھېيلىلەر قۇرۇلۇۋاتقاندا، ئەقىلنى قانداق قىلىپ ئىنكار قىلىدۇ؟ ئەگەر ئىنساندا ئىرادە ۋە تاللاش ئەركىنلىكى بولمىغان بولمىسا، شۇ نەرسە ياخشى، شۇ نەرسە يامان دەيدىغان تەبىرلەر ئوتتۇرىغا چىقامتى؟ ئەي دوست! تۇيغۇ ۋە قابىلىيەت نىسبىتىدە ھايۋانمۇ ئىدراك ھالىتىدە. ئەمما ئەلۋەتتە بۇنىڭ ماھىيىتىنى چۈشىنىش ناھايىتى ئىنچىكە بىر ئىشتۇر.»

«ئەگەر ئىنسانلارغا ئىختىيارلىق بېرىلمىگەن بولسا، سەن شەيتانى دوختۇردىن تەلەپ قىلماي، بىۋاستە ئاللاھدىن تەلەپ قىلمامتىڭ؟ كېسەللىك ساقايغاندەك سۈرەتتە ئىختىيارلىقنى تەستىقلاتتۇرۇۋاتامدۇ؟»

«ئەگەر ئىختىيارلىق بولمىسا، ئەتە شۇنى قىلىمەن، بۇنى قىلىمەن ياكى قىلمايمەن دەپ تۈگىمەس پىلانلار قىلامتىڭ؟ بۇ پىلانلارنى ئىختىيارى بولمىغان ئادەم قىلالامدۇ؟»

«ئەي تەقدىرچى! بەندىنىڭ تاللاش ئىختىيارلىقى يوق» دەپ ئاللاھقا ئاجىزلىقنى بىلدۈرۈشنى ئويلاۋاتىسەن. ئەمما كۆرمەيۋاتامسەن؟! ئۇنىڭ بەندىنى مەسئۇل تۇتىشىدىكى سىرنى ئىنكار قىلىپ، ئاللاھنى خەۋەرسىز، نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىغان بەشەرى سۈپەتلەر بىلەن تۆھمەت قىلىۋاتىسەن. ئۇ خەللاقى ئالەم بەرمىگەن بىر خۇسۇسىيەتنىڭ نەتىجىسىنى بەندىلىرىدىن تەلەپ قىلىپ، بەندىلىرىگە زۇلۇم قىلامدۇ؟ سەن ئەقلى-ھۇشۇڭنى تېپىپ جانابى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە نېمە ئۈچۈن «شۇنى قىل ۋە شۇنى قىلما» دەپ ئەمر بېرىشىنىڭ ھېكمىتىنى ئويلا! ئۇنىڭ بۇ ئەمر ۋە چەكلىمىلىرى بىلەن تاللاش ئەركىنلىكى بېرىشى قۇدرىتىنىڭ بىر پارچىسىدۇر.»

«ھەم ئۆزەڭنىڭ دۇنياسىغا قاراپ باق! ئاللاھتىن باشقىسىدا تاللاش بولمىسا، نېمىشقا مېلىڭنى ئوغرىلىغان ئادەمگە ۋاقىرايسەن. نېمە ئۈچۈن بەزى ئادەملەرگە دۈشمەنلىك قىلىپ، كېچە-كۈندۈز ئىنتىقام ئېلىشنى ئويلايسەن؟ نېمە ئۈچۈن تاللاش ئەركىنلىكى بولمىغان ئادەملەرنىڭ ئۈستىگە گۇناھ ۋە جىنايەتلەرنى يۈكلەيسەن؟ دېمەككى، بۇ يەردە تاللاش ئەركىنلىكى بار. ئۇنداق بولمىسا تۈرمە سېلىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟!»

بۇيەردە ئىپادە قىلىشقا تېگىشلىك بىر جەھەت بار. رابىي تەرىپىدىن بەندىسىگە بېرىلگەن بارلىق ئىمكان ۋە قابىلىيەتلەرگە قوشۇمچە قىلىپ، بۇلارنى ئىشلىتىش مەسىلىسىدە ئىرادە ۋە تاللاش ئەركىنلىكىگە ئەھمىيىتىدىن ئارتۇق قىممەت بېرىش، ئەقىلگە زىيادە ئىشەنچە قىلىشمۇ جاھالەتنىڭ بىر پارچىسىدۇر. چۈنكى ئىلىمگە قارىغاندا ئىرادە كۈچلەنسە، بەشەرى ئىرادە ۋە تاللاش كۈللى ئىرادە ئالدىدا قانچىلىك كىچىكلەيدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كىچىك بىر پارچە ھۆكمىدىكى بىر نىسبەت بولغان جۈزئى ئىرادە تەقۋادا كامالەتكە ئېرىشكەن قۇللاردا يوق دېيەرلىك دەرىجىدە ئاز بولىدۇ. بەزى ئارىفلارنىڭ بەشەرى ئىرادە ۋە تاللاشنى ئىنكار شەكلىدە ئوتتۇرىغا قويغان سۆز ۋە ھەرىكەتلىرى بۇ ھەقىقەتنىڭ بىر ئالامىتىدۇر. ئۇلار بەشەرى ئىرادىنى مۇتلەق يول بىلەن مەھكۇم قىلماي، ئىلاھى ئىرادە ئالدىدا يوق دەپ قوبۇل قىلىدىغان بىر كىچىكلىكتە كۆرىدۇ. ئەگەر ئاللاھ قۇللىرىنىڭ «كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى» بولۇشى شەكلىدە ئەمەلگە ئاشىدىغان تەقۋالىق يولىدا ئىلگىرىلىگەنلەر ئۈچۈن جۈزئى ئىرادە، قۇياش نۇرى ئاستىدا شامنىڭ ئېرىپ تۈگىشى ۋە ئاخىرىدا يوقۇلىشىغا ئوخشايدۇ. شۇ مىسال دىققەتنى جەلپ قىلىدۇ:

ئاخىرقى دەۋر ئالىملىرىدىن شەيخ مۇھەممەد نۇرۇل ئارابى ھەزرەتلىرىنىڭ بەشەرى ئىرادىنى ئىنكار قىلغانلىقى ھەققىدە بىر سۆز-چۆچەك ئەتراپقا تارقىلىپتۇ. بۇنى سۇلتان ئابدۇلھەمىتخان ھەزرەتلىرىمۇ ئاڭلاپ، شەيخ ھەزرەتلىرىنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپ، بۇ مەسىلىنى سوراشنى ئەمر قىپتۇ. پەرمان ئىجرا قىلىنىپ، شەيخ مۇھەممەد نۇرۇل ئارابى ھەزرەتلىرىدىن مەسىلىنىڭ ماھىيىتى سورالغاندا شەيخ ھەزرەتلىرى:

- مەن ئومۇمىي مەنادا جۇزئى ئىرادە دەپ ئىنكار قىلمىدىم. پەقەت بىر قىسىم ئىنسانلار ئۇچۇن يوق ھۆكمىدە ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم. چۈنكى ئەۋلىيائۇللاھنىڭ بۈيۈكلىرى داۋاملىق ھۇزۇرى ئىلاھىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنىڭ ئىدراكى ئىچىدە ياشىغانلىقى ئۈچۈن جۇزئى ئىرادىسى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىش ئەھۋالى مەۋجۇت بولمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئۆز ئىرادىسى بىلەن ئەمەس، مۇلكىدە تۇرۇۋاتقان جانابى ئاللاھنىڭ ئىرادىسىگە تەۋە بولۇپ ھەرىكەت قىلىدۇ. ئەكسىچە، ئەدەبكە خىلاپ ھەرىكەت قىلغان بولىدۇ. مەسىلەن: بىز ھازىر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرۇدا تۇرۇۋاتىمىز. «كەل دېسە كېلىمىز، كەت دېسە كېتىمىز. ئىرادىمىز بىزنى ئىرادىمىزنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىرادەئى پادىشاھىيە بولسىمۇ، خالىغىنىمىز بويىچە ئىشلىتىشىمىز مۇمكىن ئەمەستۇر. ئەمىلىيەتتە، سىرتتىكى غاپىللەر ۋە باشقا مەخلۇقاتلارغا قاراڭلار، ناھايىتى ئەركىن ۋە ئىرادىسىدە مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ. بۇ ئاساسى مەسىلىلەرنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلغان ۋاقتىمىزدا ئالدىمىزغا ئىزاھلاشقا تېگىشلىك كۆپلىگەن مەسىلىلەر چىقىدۇ. ئەمما بۇ مەسىلىلەرنىڭ كالام ئىلمىنىڭ مۇنازىرىسىگە سەرمايە بولۇشتىن باشقا پايدىسى بولمايدۇ. مەسىلىنىڭ ھەقىقتى شۇدۇر:

بەندە بىر ئىرادە ساھىبىدۇر. بۇ ئىرادە ۋە قۇدرەت ئۇنىڭغا جانابى ئاللاھ تەرىپىدىن بېرىلگەن. ئاللاھتائالانىڭ ھەر نەرسىنىڭ بارلىققا كېلىشىدە ئىرادىسى بولۇش بىلەن بىرلىكتە رىزاسى پەقەتلا خەير (ياخشى) ئىشلاردا بولىدۇ. بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ غايىسى ئوقۇغۇچىسىنى بىلىم بىلەن قۇراللاندۇرۇپ سىنىپتىن ئۆتكۈزۈش بولىدۇ. ئوقۇغۇچى دەرس ئۆگەنمىسە ئوقۇتقۇچىنىڭ قىلىدىغان باشقا بىر ئىشى يوقتۇر. يەنە بىر دوختۇرنىڭ ۋەزىپىسى كېسەلگە دورا قىلىپ ساقايتىشتىن ئىبارەتتۇر. كېسەل بېرىلگەن دورىنى ئىچمىسە، كېلىپ چىقىدىغان خەتەرلىك ئاقىۋەتكە كېسەل ئۆزى مەسئۇل بولىدۇ. دوختۇرغا ھەر قانداق بىر گۇناھ ئارتىسا بولمايدۇ. بۇ جەھەتتىن ئوتتۇرىغا چىقىدىغان ئەھۋال ئىرادە ئىستەكلىرىمىزدىن ئىبارەت بولغانلىقى ئۈچۈن مەسئۇلىيەت ھەققىدە تەقدىرنى باھانە قىلىپ، ئۆزىمىزنى گۇناھسىز ھېسابلىساق بولمايدۇ.

ئىبادەتسىز ياكى خاتا يولدا كېتىۋاتقان بىرسىنىڭ «قانداق قىلىمەن، تەقدىرىم مۇشۇنداقمىش!» دېيىشى بۈيۈك بىر غەپلەتتۇر. ناماز ئوقۇشنى خالىغان بىر ئادەمگە جانابى ئاللاھ ناماز ئوقۇش سەۋەپلىرىنى تەييارلاپ بېرىدۇ. ئوقۇشنى خالىمىغانلارغا تۇسالغۇلارنى كەلتۈرىدۇ.

ئۆزىمىز گۇناھ قىلغان تۇرۇغلۇق، «گۇناھ مەندە ئەمەس» دەپ تۇرۇۋېلىش بولسا، «تەقدىرگە بۆھتان قىلىش»تىن ئىبارەت بولۇپ ئەقىلسىزلىق ۋە ئەدەبسىزلىك بولىدۇ.

❁

كەلىمە شاھادەت ھازىرغا قەدەر ئوتتۇرىغا قويغان دەستۇرلاردا كامىل ئىماننى ئىپادە قىلىدۇ. بۇ ئاساسلارنى قەلبتە تەستىق، تىل بىلەن ئىقرار قىلغان ئادەم ھەقىقى بىر مۆمىن بولغان بولىدۇ.

شاھادەتنى پەقەت ئېغىزدا ئېيتىش بىلەنلا كۇپايە قىلىپ، ئۇنىڭ روھىدىن بىخەۋەر قېلىش بۈيۈك بىر غەپلەتتۇر. ئۇنىڭ ھەقىقىتىنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ھىس قىلغان كامىل قەلبلەر ھاياتىنى ھىس قىلغان ئۇلۇغلۇقا لايىق بولۇش يولىدا سەرپ قىلىدۇ. ھاياتىنى بىر تەسبىھ ھالىتىگە كەلتۈرىدۇ. بىر دەم بولسىمۇ ھەقتىن (ئاللاھتىن) غاپىل قالماسلىققا غەيرەت قىلىپ نۇرغا پۈركىنىدۇ. لېكىن يەنە ئاجىزلىق ۋە كەمتەرلىكتىن ئايرىلماي، دائىما تەرەققى قىلىش

ھالىتىدە بولىدۇ. بۇنداق يۇقىرى پەللىلەردە ماقام ۋە ماكانلاشقان خاس قۇللارنىڭ ئالدىنقى سەپلىرىدە تۇرۇۋاتقان مۇھەممەد ئەسئەد ئەربىلى ھەزرەتلىرىنىڭ شۇ ئىپادىلىرى چوڭقۇر مەنالارنى ئىپادە قىلىدۇ:

«ئىماننىڭ ئەسلىنى تاماملاشقا تىرىشۋاتىمەن، بۇ كەلىمە تەۋھىدنى توغرا سۆزلەشكە تىرىشۋاتىمەن، چۈنكى جانابى ئاللاھتىن باشقا بىر مەتلۇب (ئىبادەت قىلىنغۇچى)، سۇفى ئېغىزى بىلەن بىر بۇت (يەنى قاتتىق دۇنيا سۆيگۈسى) قەلبتە مەۋجۇت بولغان مۇددەتكىچە لا ئىلاھە ئىللاللاھ دېمەك مۈشكۈلدۇر. مەنىۋى جەھەتتىن قوبۇل بولۇشى ۋە ۋۇسلاتقا ۋەسىلە بولۇشىمۇ شۈبھىلىكتۇر.»

بۇ جەھەتتىن ھەقىقى مەنادا كەلىمە تەۋھىدنى تەلەپپۇز قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ سىرىغا ۋاقىپ بولۇش ۋە لايىقىدا ئەمەل قىلىش كېرەك. غاپىللىقتا دېيىلگەن كەلىمە تەۋھىد ۋە كەلىمە شاھادەتلەر زىيان ئېلىپ كەلمىسىمۇ، ئەمما بەندىسىنى ئەسلى مەقسەتكە ئېرىشتۈرەلمەيدۇ. ئەمما ئويغاق بىر قەلب ۋە تىرىك بىر كۆڭۈل بىلەن دېيىلگەن شاھادەتلەر قەلبنى ئىدراكلارنىڭ يۇقىرىسىدا مۇقەددەس ۋە ئەبەدى بىر مۇكاپاتقا مۇيەسسەر قىلىدۇ.

❁

بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر خۇتبىسىدە:

بىر ئادەم «لائىلاھە ئىللەللاھ»نى چىن كۆڭلىدىن ۋە سەمىمىيلىك بىلەن دېسە، ئارىلىشالىغۇ بىر نەرسە قوشمىسا، جەننەت ئۇنىڭغا ۋاجىپ بولىدۇ» دېگەندە:

ھەزرىتى ئەلى رازىيەللاھۇ ئەنھۇ:

- يا رەسۇلۇللاھ! ئارىلىشالىغۇ بىر نەرسە قوشۇش نېمە دېگەنلىك بولىدۇ؟ - دەپ سورىغاندا:

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«دۇنيا سۆيگۈسىدۇر، ئۇنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ كېتىشتۇر» دېدى. (غەززالىي: «ئىھيا»)

باشقا بىر ھەدىس-شەرىپتە:

«ھېچ بىر قۇل يوقتۇركى، سەمىمىي ھالدا: «لائىلاھە ئىللاللاھ دېگەندە ئاسماننىڭ ئىشىكلىرى ئېچىلمىسۇن، ئۇ بۈيۈك گۇناھلاردىن ساقلانغان مۇددەتكىچە زىكىر قىلغان كەلىمە تەۋھىد ئەرشكە قەدەر يېتىپ بارىدۇ.» (تىرمىزى، دەئاۋات، 126)

بۇنىڭ ئۈچۈن گۇناھلاردىن يىراق تۇرۇش كېرەك. يەنە بىر ھەدىس-شەرىپتە:

«قۇل بىر گۇناھ قىلسا، قەلبىگە قارا بىر داغ پەيدا بولىدۇ. ئەگەر سەمىمى بىر تەۋبە قىلسا، ئۇ قارا داغ يوقۇلىدۇ. ئەكسىچە بولسا، داغ ئۇ يەرگە ئورناپ كېتىدۇ، كېيىن باشقا بىر گۇناھ قىلغان ۋاقتىدا يەنە باشقا بىر داغ پەيدا بولىدۇ، ئاخىرىدا قەلب قاپ-قارا بىر ھالەتكە كېلىدۇ.» (تىرمىزى، تەپسىر، 83)

بۇنداق ئادەملەرنىڭ قەلبلىرىگە ھەق سۆز (كەلىمە تەۋھىد) تەسىر قىلمايدۇ. ئۇ ھالدا ئىنساننىڭ قەلبىگە تەسىر قىلىدىغان شۇ تۆت نەرسىدىن يىراق تۇرۇش كېرەك:

1. ئەخمەقلەر بىلەن مۇنازىرە قىلىش،
2. گۇناھلارنىڭ كۆپ بولۇشى،
3. نامەھرەم ئاياللار بىلەن داۋاملىق بىر يەردە بولۇپ چاخچاقلىشىش،
4. قەلبى ئۆلۈك ئادەملەر بىلەن بىللە بولۇش.

شەيتاننىڭ ئەڭ بۈيۈك ئارزۇسى قەلبكە ئىگە بولۇشتۇر. ئەگەر قەلب زىكىر بىلەن مەشغۇل بولسا، شەيتان ئۇنىڭغا يېقىنلىشالمايدۇ. بۇ شەيتاننىڭ يىراقلاشقانلىقى دېگەنلىك بولىدۇ. ئەمما بۇنىڭ ئەكسىچە بولسا، يەنى قەلب ئاللاھنىڭ زىكرىدىن يىراقلاشسا، شەيتان ئۇنىڭغا ئاسان ئىگە بولىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئايەت-كەرىمىدە:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

«مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت كەلمىدىمۇ؟» (ھەدىد سۈرىسى، 16-ئايەت)

زىكىردىن يىراقلىشىپ، نەپسىگە مەغلۇپ بولغان بىر ئىنسان پاتقاقتا پېتىپ قالغان ئالتۇن-كۈمۈشكە ئوخشايدۇ. نەپس كۈرىشى ئىنساننى بۇ تۈپراق تۈرىدىكى يامان ئىشلاردىن ساقلاپ، ئۆزىدىكى جەۋھەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ. بۇ تەزكىيە (تەربىيە)گە نائىل بولغان قەلبلەر ئىلاھى نەزەرلەرگە ئېرىشىدۇ. ئاللاھتائالا:

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى

«نەپسىنى تەربىيە قىلغان ئادەم قۇتۇلدى.» (ئەئلا سۈرىسى، 14-ئايەت) دېگەن.

شۈبھىسىزكى، بۇ تەزكىيە كەلىمە تەۋھىد بىلەن باشلايدۇ. ئەبۇ ئالى دەككاك مۇنداق دەيدۇ:

بەندە «لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ» دېيىشى بىلەن نەم لاتا تۈپا-چاڭ بېسىپ قالغان ئەينەكنى تازىلىغاندەك قەلبىنى تازىلايدۇ. كەينىدىن «اِلاَّ اللهُ» دېگەندە پاكىزە بولغان قەلبكە ئاللاھنىڭ نۇرى كېلىشكە باشلايدۇ. بۇ ۋاقىتتا شەيتاننىڭ بارلىق تىرىشچانلىقى بىكار بولىدۇ. ھەسەن بەسرى ھەزرەتلىرى شەيتاننىڭ:

مۇھەممەد ئۈممىتىنىڭ ئالدىغا گۇناھلارنى چىرايلىق قىلىپ كۆرسەتتىمەن. ئەمما ئۇلارنىڭ تەۋبە ۋە ئىستىغپار ئېيتىشى مېنىڭ بېلىمنى سۇندۇرىدۇ. مېنى مەغلۇپ قىلىدۇ. مەنمۇ ئۇلار گۇناھ ھېسابلىمايدىغان بىر قىسىم توغرا كۆرۈنىدىغان ئىشلارنى ئالدىغا قويىمەن. بۇنىڭ بىلەن كۆپلىگەن كىشىلەر گۇناھ دەپ قارىمايدىغان خاتالاردىن يىراق تۇرمىغانلىقى ئۈچۈن تەۋبە ۋە ئىستىغپارمۇ قىلمايدۇ» دېگەنلىكىنى ئىپادە قىلىپ، مۆئمىن قەلبلەرنى مۇنداق ئاگاھلاندۇرغان:

«گۇناھ دەپ ھېسابلانمايدىغان بىر قىسىم خاتالار بىدئەتلەردۇر، يەنى نەپسلىرىگە بويسۇنۇپ قىلىدىغان ۋە دىنىي دەپ پەرەز قىلغان ئىشلاردۇر.»

ۋەھب بىن مۇنەببىھ ئېيتقانكى:

«ئاللاھتىن قورقىن، ئىنسانلارنىڭ يېنىدا شەيتانغا لەنەت قىلىۋاتىسەن، يالغۇز قالغان ۋاقتىڭدا ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىسەن، ئۇنىڭ بىلەن دوست بولىسەن.»

ئىككى نىشان

كەلىمە شاھادەت ئىككى نىشاندۇر: بىرىنچىسى، تەۋھىد يەنى جانابى ئاللاھنىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىگە ئىمان ئېيتىش؛ ئىككىنچىسى، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بەندە ۋە رىسالىتىنى تەستىقلاشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىمان بۇ ئىككى نىشان قەلبتە بىر پۈتۈن يەرلىشىشى نەتىجىسىدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. بۇ جەھەتتىن پەقەتلا ئاللاھتائالاغا ئىمان ئېيتىش ياكى پەقەتلا ئاللاھ رەسۇلىغىلا ئىمان ئېيتىش كۇپايە قىلمايدۇ. بۇ ھەقتە غەپلەتتە بولماسلىق ۋە ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش بىلەن بىرلىكتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگىمۇ ئىمان ئېيتىشنىڭ ئەھمىيىتىنى بىلىش كېرەك.

بۇ ھەقتىكى ئايەتلەردىن بىرسىدە مىسال قىلىپ:

وَمَن يُطِعْ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً

«كىم ئاللاھ ۋە رەسۇلىغا ئىتائەت قىلسا، بۈيۈك بىر نىجاتلىققا ئېرىشىدۇ.» (ئەھزاپ سۈرىسى، 71-ئايەت) دېيىلگەن.

ئىلاھى مۇھەببەت سەۋەبى بىلەن يارىتىلغان كائىناتنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئۆز ماھىيىتى ھېساپلىنىدىغان ئىنساننىڭ ئەسلى جەۋھىرىنى مۇھەممەدىي نۇرى تەشكىل قىلىدۇ.

بۇ جەھەتتىن ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە مۇھەببەت سەلتەنىتىنىڭ زۇھۇر ئەينىكىدۇر. مەۋجۇداتلارنى سايىسىغا ئالغان مۇھەببەت نۇرى ئاسماننىڭ ۋە يەر يۈزىنىڭ شەكىللىنىشىگە ۋەسىلە بولغان. ئاللاھتائالا ئۇنىڭغا **«ھەبىبىم»** دېگەن. بۇنىڭ بىلەن ئۇ پۈتكۈل مەخلۇقاتتىن ئەڭ يۇقىرى مەرتىبىگە چىققان. بۇ شۇنداق يۇقىرى مەرتىبىكى، جانابى ئاللاھ ئۇنىڭ ئىسمى-شەرىپىنى ئەزەلدە ئۆزىنىڭ ئىسمى-شەرىپى بىلەن بىللە زىكىر قىلغان ۋە لەۋھۇلمەھفۇزدا **«لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ»** شەكلىدە نەقىش قىلغان.

ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالام جەننەتتە قىلغان زەللە سەۋەبىدىن دۇنياغا چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، ئاسماندا بۇ سۆزنى كۆرۈپ، ھەزرىتى مۇھەممەد مۇستاپانىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن كەچۈرۈم قىلىشنى تەلەپ قىلغان. ئاللاھ ئۇنىڭغا:

«ئەي ئادەم، ئۇ ماڭا مەخلۇقاتنىڭ ئەڭ سۆيۈملىكىدۇر. (دۇئا قىلىدىغان ۋاقتىڭدا) ئۇنىڭ ھەققى ئۈچۈن ماڭا دۇئا قىل! (چۈنكى ھازىر ئۇنىڭ ھەققى ئۈچۈن دۇئا قىلغانلىقىڭ سەۋەبى بىلەن) مەن سېنى ئەپۇ قىلدىم. (بىلىشىڭ كېرەككى،) ئەگەر مۇھەممەد بولمىغان بولسا سېنى ياراتمىغان بولاتتىم.» (ھاكىم، مۇستەدرەك، 2-جىلد، 672، بەيھاكى، دەلائىل، 5- جىلد، 488-489) دېگەن.

جانابى ئاللاھ ھەبىبىگە بەرگەن بۇ ئۇلۇغ شان–شەرەپ ۋە ئۇستۇنلۇكنى كىتابى ئەزەلى ۋە ئەبەدىسى بولغان قۇرئاندا تەستىقلاپ:

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ

«**سېنىڭ شۆھرىتىڭنى ئۈستۈن قىلدۇق.**» دېگەن. (ئىنشىراھ سۈرىسى، 4-ئايەت)

بىر قىسىم مۇپەسسىرلەر بۇنى مۇنداق ئىزاھلىغان:

«ئەي رەسۇلۇم! تەۋھىد كەلىمىسىدە مەن زىكىر قىلىنغان ۋاقىتتا سەنمۇ مەن بىلەن بىللە زىكىر قىلىنىسەن.»

كەلىمە تەۋھىد زىكرى «**لَا اِلٰهَ** ...» ئىبارىسى بىلەن باشلىنىدۇ. يەنى قەلبتىن ئىلاھلارنى چىقىرىپ تاشلاش دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ھالەت ئايەت-كەرىمىدە:

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلاً

«**ئېيتىپ باقساڭچۇ؟ نەپسى خاھىشىنى ئىلاھ قىلىۋالغان ئادەمگە (نەپسى خاھىشىغا ئەگىشىشتىن ئۇنى ساقلاش ئۈچۈن) ھامىي بولالامسەن؟**» (فۇرقان سۈرىسى، 43-ئايەت) دېگەن مەزمۇندا ئېيتىلغان خىيىم-خەتەرلەردىن قەلبنى ساقلايدۇ.

بۇنىڭدىن كېيىن يەنى ھاۋايى-ھەۋەس ۋە مەجازى ئىلاھلاردىن قەلبنى پاكىزلىغاندىن كېيىن «**اِلاَّ الله**» ئىبارىسى كېلىدۇ. بارلىق ماسىۋادىن پاكىزلانغان بۇ كۆڭۈل تەختىنى جانابى ئاللاھنىڭ ۋەھدەت نۇرى بىلەن تولدۇرۇش كېرەك.

تەۋھىدنىڭ داۋامىدا دېيىلىدىغان «**مُحَمَّدٌ رَسُولُ الله**» پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇھەببىتىنى قەلبتىكى ئورنىغا يەرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت بولىدۇ. بۇ ئۇلۇغ سىرغا مۇۋەپپەق بولغان سەممىي كۆڭۈل ئۇنىڭ ئاشىقى-بىقارارى بولىدۇ. ئۇ ۋۇسلات رەھبىرىنىڭ پارلاق كېچىسىنىڭ نۇرى ئاستىدا مۇھەببەت ۋە توغرا يول ئۈستىدە بىر ھايات ياشاپ، ئەبەدى سائادەتكە ئېرىشكەنلەرنىڭ كارۋىنىغا قوشۇلىدۇ.

كەلىمە شاھادەت يەنى ئاللاھنىڭ بىرلىكى ۋە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇنىڭ قۇلى ۋە رەسۇلى ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەش بىر بەندىنىڭ ئىمان ئەھلىدىن بولۇشى ئۈچۈن قەلب بىلەن تەستىق، تىل بىلەن ئىقرار قىلىدىغان بىرىنچى جۈملە ۋە ئىسلامنىڭ بىرىنچى شەرتىدۇر.

راببىمىز قۇرئان، كائىنات ۋە ئىنساننى مۇقەددەس ئىسىم ۋە سۈپەتلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ياراتقان، ئۇنى يەنە ئىلاھى نىزام ۋە قۇدرەت ئېقىشلىرى بىلەن بېزىگەن.

ئىنچىكە بىر تەرتىپ، ناھايىتى گۈزەل بىر نىزام ئىچىدە نۇرانى تەسىرلەر بىلەن ئەزەلدىن ئەبەدكە قەدەر ئېقىپ كېتىدىغان بۇ مەۋجۇدات ئالەمى بۈيۈك بىر تەۋھىد مەكتىپى بولۇپ مەيدانغا كەلگەن. بۇ تەۋھىد مەكتىپىنىڭ دەرۋازىسىدا، ئاسماندا ۋە يەردە، ھەر زەررىدە:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ

لەۋھەسى ئېسىغلىقتۇر. ئۇنى زىكىر قىلمايدىغان، ئۇنىڭدىكى قۇدرەت ئېقىشىنى ئەكس ئەتتۇرمىگەن ھېچ بىر زەررە يوقتۇر.

ياراتقۇچى بىلەن يارالغۇچى ئوتتۇرىسىدا رىشتە ۋە سۆيگۈ بولغانلىقى ئۈچۈن ھەر زەررە ھەق نۇرىغا چۆمۈپ، مەرىپەتۇللاھ ۋە ئىلاھى مۇھەببەتتىن ئىقتىدارى ۋە قابىلىيىتىگە ئاساسەن نېسىۋە ئالغان. بۇ ھەقتە ئەڭ بۈيۈك ھەسسىگە ئىنسان مۇيەسسەر بولغان.

ئىنسان ئىلاھى ئىلىم، نۇرانى ھەقىقەتلەر بىلەن بېزەلگەن ۋە تەربىيە قىلىنغان.

ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇق خېمىرى دىنىي ھاياجان بىلەن يوغۇرۇلغان. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھ ئېتىقادى بەشەرىيەت بىلەن باشلىنىدۇ ۋە قىيامەتكە قەدەر داۋام قىلىدۇ. تەۋھىد ئېقىشى توختاپ قالمايدۇ ۋە بىر ئەبەدىيەتكە قەدەر داۋام قىلىدۇ. ئەمما ئاتېئىستلىك (دىنسىزلىك) مۇسبەتتى بولسا ئەقلىي ۋە ھىسسىي تەكپۇكلۇقى شەھۋەت ۋە ۋەسۋەسىلەر ئىچىدە بوزۇلغان بىر يارىماس ۋە ئەقىلسىز ماتېرىيالىسستىتلا قالىدۇ. ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

وَيَأْبَى اللهُ إِلاَّ أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ

«**كاپىرلار خالىمىسىمۇ ئاللاھ نۇرىنى تاماملايدۇ.**» (تەۋبە سۈرىسى، 32-ئايەت)

زىكىرنىڭ جەۋھىرى قەلبتە تەجەللى قىلسا، قۇللۇق جانابى ئاللاھقا بولىدۇ. چۈنكى قۇرئاندا:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ

«**ئاللاھ زىكىر قىلىنغان ۋاقىتتا قەلبلىرى تىترەيدۇ.**» (ئەنفال سۈرىسى، 2-ئايەت) دېگەن مەنا ئەمەلگە ئاشىدۇ. ھەقىقى ئىمان شەكىللەنگەن بولىدۇ. بۇنىڭ ئەھمىيىتىگە قاراپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:

«كىيىم كونىراپ يىرتىلغاندەك، قەلبىتىكى ئىمانمۇ كونىراپ ئۇپرايدۇ (ئاجىزلايدۇ)، شۇڭا كەلىمە تەۋھىد بىلەن ئىمانىڭلارنى يېڭىلاپ تۇرۇڭلار!»

زىكىر جەۋھىرى قەلبتە تەجەللى قىلماي تىلدا قالسا، قۇللۇق نەپسانى مايىللىققا ئۆتىدۇ. جانابى ئاللاھ بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلار ھەققىدە:

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلاً

«**ئېيتىپ باقساڭچۇ؟ نەپسى خاھىشىنى ئىلاھ قىلىۋالغان ئادەمگە** (نەپسى خاھىشىغا ئەگىشىشتىن ئۇنى ساقلاش ئۈچۈن) **ھامىي بولالامسەن؟**» (فۇرقان سۈرىسى، 43-ئايەت) دېگەن.

دېمەك، كەلىمە شاھادەت بىزنى نەپسى ئارزۇلىرىمىزنىڭ پاتقىقىدىن قۇتقۇزۇشى ۋە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلىنىشقا ۋەسىلە بولۇشى كېرەك. ئەكسىچە، ئۇنىڭ مۇكاپاتىغا نائىل بولغىلى بولمايدۇ.

بىر رىۋايەتتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلانمىغان بىر ئادەم بىر كۈنى چۈشىدە كائىناتنىڭ پەخرىنى كۆرۈپتۇ. پەيغەمبىرىمىز ئۇ ئادەمگە ھېچ ئىلتىپات قىلماپتۇ ۋە قاراپمۇ قويماپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ:

- يا رەسۇلۇللاھ! مەندىن خاپا بولدىڭىزمۇ؟- دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

- ياق! - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. ئۇ ئادەم:

- ئۇنداقتا نېمىشقا ماڭا قارىمايسىز، مەندىن يىراق تۇرىسىز؟ - دەپتۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

- سېنى تونىمىغانلىقىم ئۈچۈن ساڭا قارىمىدىم. ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. ئۇ ئادەم:

- نېمىشقا مېنى تونۇمايسىز يا رەسۇلۇللاھ؟ مەن سىزنىڭ ئۈممىتىڭىزدىن بىرىمەن. ئالىملار ئۈممەتى مۇھەممەدتىن بىرىنى سىزنىڭ ئانىنىڭ ئەۋلادىنى تونىشىدىن تېخىمۇ ياخشى تونۇيدىغانلىقىڭىزنى ئېيتقان. - دەپتۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

- توغرا، لېكىن مەن سەندە گۈزەل ئەخلاقىمدىن بىر نەرسە كۆرەلمىدىم، يەنە سەندىن ماڭا بىر دۇرۇتمۇ كەلمىدى. بىلىشىڭ كېرەككى، ئۈممىتىمدىن ھەر قانداق بىرسىنى مېنىڭ ئەخلاقىم بىلەن بىزەلگەن نىسبەتتە تونۇيمەن. - دەپتۇ. ئۇيقۇدىن كۆڭلى يېرىم ھالدا ئويغانغان بۇ مۆمىن كىشى ئىلگىرىكى ھالىغا تەۋبە قىلىپتۇ. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ گۈزەل ئەخلاقى بىلەن بېزىنىپتۇ، كۆپ دۇرۇت ئوقۇپتۇ. بىر مۇددەتتىن كېيىن چۈشىدە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم :

- ئەمدى سېنى تونۇيمەن ۋە سەن ئۈچۈن شاپائەت قىلىمەن. - دەپتۇ. ئۇ جانلاردىن ئەزىز، جانانلاردىن ئۈستۈن، ھەر تەرىپى بىلەن مۇھەببەتكە ئەڭ لايىق، تەڭدىشى يوق يارىتىلغان بىر ئىنسان ئىدى. كەلگەن ۋە كېلىدىغان ئىنسانلارنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى، ئىنسانىيەت ئۈچۈن ياش تۆككۈچىلەرنىڭ ئەڭ مەرھەمەتلىكى، يېگانە مۇرشىد ۋە رەھبەردۇر. ئۇ ئىنسان قىز ئەۋلادىنى تىرىك توپىراققا كۆمىدىغان ۋەھشەت زىندانىغا چۈشكەنلەرنى كۆزى ۋە قەلبى ياش تۆكىدىغان ئاشىقلار ھالىغا كەلتۈرۈپ، ئۇلارغا كىتاب ۋە ھېكمەتنى ئۆگەتكەن. ئۇنى ھەممە نەرسىدىن ئۈستۈن تۇتۇش، ئوخشىشى بولمىغان سۆيگۈ-مۇھەببەت بىلەن ياخشى كۆرۈش ئىماننىڭ كامالەتكە ئېرىشىشىنىڭ بىر ئالامىتىدۇر. بۇ مۇھەببەتنىڭ چوڭقۇرلىقى ھەدىس-شەرىپلەردە مۇنداق بايان قىلىنغان:

«سىلەردىن بىرىڭلار مېنى ئاتا-ئانىسىدىن، خوتۇن-بالىلىرىدىن ۋە جىمى ئىنسانلاردىن ئارتۇق ياخشى كۆرمىگۈچە لايىقىدا ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ!» (بۇخارى، ئىمان، 8)

بۇ ھەدىس-شەرىپ ئىماننىڭ كامالەتكە يېتىشى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان مۇھەببەت بىلەن ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقى ھەققىدە گۈزەل بىر نەسىھەتتۇر. بۇ مۇھەببەتتىن يىراق قالغانلار ئۈچۈن پەيز ۋە كەشىپ يوللىرى ئېتىلىپ كېتىدۇ. مۇھەببەت ئۇرۇقى پەقەت ئۇنىڭ مۇھەببەت تۇپرىقىدا ياشىرىدۇ. ئۇ قەلبىنىڭ بەرىكەت ۋە پەيز مەنبەسىدۇر. ئۇنىڭ مۇھەببەت تۇپرىقى كۆپلىگەن تاشتەك قېتىپ كەتكەن كۆڭۈللەرنى بىر جاۋاھىرات ساپلىقىغا، باشقىلار ئارىسىدا ئالتۇن ۋە كۈمۈش قىممىتىگە يۈكسەلدۈرگەن.

نۇرىنى قۇياشتىن ئالىدىغان ئاي قۇياشنىڭ بارلىقىغا دەلىل بولغىنىدەك، نۇرى مۇھەممەد بىلەن نۇرلانغان پەيغەمبەرلەر ۋە ۋەلىيلەرمۇ ئۇنىڭ شاھىتلىرىدۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن:

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَ اَشْهَدُ انَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

دېگەن. بۇنى مۇھەببەت ۋە سەمىمىي قەلبتىن سۆزلىگەن ھەر قەلبتە ئەينەكتە ئەكس ئەتكەن نۇر كەبى ئىلاھى بىر پارلاقلىق بولىدۇ. بۇ نۇر ھەتتا بەزى ۋاقىتلاردا شۇنچىلىك كۈچلۈك پارلايدۇكى، قەلبلەر ئۇ نۇرنىڭ شولىسىدىن ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر مەنىۋى لەززەت ئالىدۇ.

بۇ لەززەتنى تېتىغانلاردىن بىلال ھەبەشى رازىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەھۋالى ئۆرنەكتۇر:

بىلال رازىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قالىدىغان بىر ئۆيى ۋە دەرتلىشىدىغان بىر دوستى يوق ئىدى. ئەمما بىر كۈن كەلدى. ئىمان نۇرى بىلەن شەرەپلەندى. بۇنىڭدىن كېيىن ئىمانى ۋە ئۇنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن پىداكارلىقى يەنى كەلىمە تەۋھىد ئۈچۈن چەككەن ئازاپ-ئۇقۇبەتلىرى قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۆمىنلەرگە ئىمان كۈرىشى يولىدا ئۆرنەك بولدى.

ئۇ ئاللاھ ۋە رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۈزى ۋە نۇرىنى كۆرگەن، ئۇنىڭ مۇھەببەت بېغىغا كىرگەن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇنىڭدىن بىر پارچە ھالىغا كەلگەن. لېكىن ئىلاھى نۇردىن نېسىۋىسى يوق بولغان خوجايىنى ئۇنى ئىمان ئېيتقانلىقى ئۈچۈن چۆلنىڭ ئىسسىقىدا قۇمنىڭ ئۈستىگە ياتقۇزۇپ قىيىنىغان. كېيىمسىز بەدىنىگە قامچا بىلەن ئۇرغان. قارا تېرىسىدىن قىزىل قانلار چىققان. ئەتراپىدىكى غاپىللار :

- ئەي مەينەت قۇل، بىزگە قايتىپ قۇتۇلغىن! - دېگەن.

ھەزرىتى بىلال قىززىق قۇمنىڭ ئۈستىدە يېتىپ تۇرۇپ يارىلانغان بىر ئارسلاندەك كەلىمە تەۋھىدنى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئېيتقان. قاتتىق ئاچچىقى كەلگەن ئازغۇنلار بىلالنى تېخىمۇ قامچىلاپ، ئاچچىقىنى چىقىرالمىغان. خوجايىنى ئۇنىڭ بويىنىغا ئاغامچا باغلاپ مەككىنىڭ كوچىلىرىدا سۆرەپ يۈرگەن. بىلال ھەبەشى رازىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنداق ئەزىيەت ۋە جاپا ئالدىدا تىز پۈكمەي، ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ مۇھەببەت قالقىنىغا ئىلتىجا قىلغان. قەلبى مۇھەببەتۇللاھ ۋە رەسۇلۇللاھ مۇھەببىتى بىلەن تولۇپ تاشقانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئەزىيەتلەرنى ھېس قىلمىغان. قەلبى دۇنيا چوڭلۇقىدەك باي بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ماددى ئەھۋال ياخشى ئەمەس بولۇپ، بېشىنى تىقىدىغان بىر ئۆيىمۇ يوق ئىدى.

ھەزرىتى بىلالنىڭ سۆيگۈ ۋە مۇھەببىتى ئۇنى قۇللۇقتىن كۆڭۈل تەختىدىكى سۇلتانلىققا چىقارغان. كائىناتنىڭ پەخرىنىڭ قەلبى سۇنۇق مۇئەززىنى بولغان. ئۇ ئاخىرقى نەپسىدىمۇ سۆيگۈ ۋە مۇھەببىتى بىلەن يۈزىدە تەبەسسۇم ۋە خۇشاللىق بار بولغان. ئۇ:

«خوش بولۇڭلار! خوش بۇلۇڭلار! مەن ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ يېنىغا سەپەر قىلىۋاتىمەن» دەپ دۇنيادىن كەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن:

«ئىنسان سۆيگەن ئادىمى بىلەن بىللىدۇر» (بۇخارى، ئەدەپ، 96) دېگەن ھەدىس-شەرىپنىڭ ھېكمىتىگە نائىل بولۇش ئۈچۈن ئەبەدىيەت سەپىرىدىكى دەستۇرىمىز:

... وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

«پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار، ئاللاھتىن قورقۇڭلار، ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر.» (ھەشر سۈرىسى، 7-ئايەت)

دېگەن ئايەت-كەرىمە ئىشارەت قىلغان ھەقىقەتتىن ھەقىقى مەنادا نېسىۋە ئېلىش بولۇشى كېرەك. چۈنكى ئىسلامنىڭ ئىككى ئاساسىنىڭ بىرىنچى قىسمى بولغان كەلىمە تەۋھىد ئاللاھتائالاغا سەمىمى قۇللۇق قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىككىنچى قىسمى بولغان «مۇھەممەدۇر راسۇلۇللاھ» شاھىتلىقى سەمىمى قۇللۇقنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى يولىدا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ رەھبەرلىكىدە يۈرۈش دېگەنلىك بولىدۇ.

كەلىمە تەۋھىدنىڭ قەلبكە يەرلىشىشى ئۈچۈن شۇ ئىككى جەھەت بولۇشى كېرەك:

1. قەلبنىڭ راببى بىلەن بىللە بولۇشى،

بۇ پەقەت زىكرۇللاھ بىلەن مۇمكىندۇر. ئايەت-كەرىمىدە دېيىلگەندەك:

أَلاَ بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

«بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ.» (رەئد سۈرىسى، 28-ئايەت)

قەلب پەقەتلا ماددى بىر نەرسە يەنى بىر گوش پارچىسىدىن ئىبارەت ئەمەستۇر. ئۇ تەستىقلاش ئورنىنىڭ مەركىزىدۇر. بۇ ئەقىل ۋە ئاڭ-ئىدراك قابىلىيىتىنىڭ مەركىزى دېگەنلىك بولىدۇ. ئايەت-كەرىمىدىكى زىكىر ئاللاھ ئىسمىنى پەقەت ئېغىزدىلا تەكرار قىلىش دېگەنلىك ئەمەستۇر. ئۇ سۆيگۈچىنىڭ سۆيۈلگۈچىنى مۇھەببەت بىلەن ياد ئېتىشى، قەلبنىڭ ئاللاھ ئىدراكى بىلەن ئىشتىياقلانغان بولۇشى دېگەنلىك بولىدۇ. قەلب بۇنداق بولغاندا ئارام تاپىدۇ، نازۇك بولىدۇ ۋە ئاللاھقا ۋاسىل بولۇش يولىدا مۇساپە ئالىدۇ. ئاللاھقا قايتىپ بېرىشنىڭ ئىنسانغا ئاتا قىلىدىغان سائادىتى بۇ شەكىلدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

بۇنىڭغا ئېرىشكەن كۆڭۈللەر دائىم مۇتلەق گۈزەللىك يەنى ئىلاھى گۈزەللىككە مەپتۇن بولىدۇ. ھەيرانلىق ئىچىدە تاماشا قىلغان بۇ گۈزەللىكلەرنىڭ پەقەت جامالى ئىلاھىدىن ئەكس ئەتكەن زەررىلەر ئىكەنلىكىنىڭ ئىدراكى ئىچىدە داۋاملىق ئۇنىڭغا مەجنۇن بولىدۇ.

2. قەلبتە ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ مۇھەببىتىنىڭ كۈچىيىشى، نەتىجىدە مۇھەببەتكە لايىق نەپرەتنىڭ مەيدانغا كېلىشى،

سالىھ بىر مۇسۇلمان بولۇش ئۈچۈن مۇھەببەت شەرتتۇر. مۇھەببەت نەتىجىسىدە ئىبادەتلەر گۈزەل ئەخلاق، بىر لەززەت ۋە پەيز ھالىغا كېلىدۇ. دۇنيا قاراش ئۆزگىرىدۇ. ئىنسان ساباھ (ئەتىگەن) قۇياشنىڭ چىقىشى ۋە ئاخشامغا يېقىن دېڭىزنىڭ ئۈستىدە بۇلۇتلارنىڭ كەينىدىن پېتىشى، ئاسماندا بارلىققا كەلگەن مەنزىرىلەرنىڭ سىرلىق ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىدۇ. ئىنسان ماھىر بىر رەسسامغا ھەيران بولسا، بىر كۈندە 24 سائەت ئىچىدە كۆز ئالدىدا ھەر سىكۇنت ئۆزگەرتىپ سىزىلغان كۆركەم مەنزىرىلەر ۋە قۇدرەت كۈچىدىن نېمىلەرنى

ھېس قىلمايدۇ؟ رەڭگارەڭ گۈللەر، چېچەكلەر شۇ قارا تۇپراقتىن بۇ رەڭلەرنى قانداق ئالىدۇ؟ ئىنسان ئۆزىگە سۆيگۈ ۋە مۇھەببەت بىلەن نەزەر سالسا، ئىلاھى قۇدرەت ۋە مۆجىزىلەر ئالدىدا ھەيران بولماي قالمايدۇ.

ئىماندەك بۈيۈك نېمەتتىن كېيىنكى بۈيۈك تەھسىل (ئىلىم) ئىنساننىڭ ئۆزىنى ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ مۇھەببىتىگە ئىگە قىلىدىغان مەنىۋى تەربىيەدۇر.

3. سالىھ ئىنسانلارنى ياخشى كۆرۈپ، ئۇلار بىلەن دەرتلىشىش، ئۇلارنىڭ ئىبادەت ۋە مۇئامىلىسىنى ئۆرنەك ئېلىش.

پسىخولوگىيە ئىلمىنىڭ بايان قىلىشىچە، «ئېنېرگىيىلىك ھەرىكەتلەرنىڭ باشقىلارغا تەسىر قىلىش ئالاھىدىلىگى بار»، يەنى خۇددى يوقۇملۇق كېسەللەرگە ئوخشاش، خۇيلارمۇ يوقۇملىنىشچاندۇر. ئۆتمۈشتە جاھىلىيەت ئىنسانى بولغان ئەسهاب (ساھابىلەر) ئاللاھ رەسۇلىنىڭ سۆھبىتىدىن ئالغان قەلبى ئېنېرگىيە، يەنى پەيز بىلەن دۇنيانىڭ ئەڭ پەزىلەتلىك ئىنسانلىرىغا ئايلانغان.

ھەتتا ئەسهابى كەھفنىڭ ئىتى قىتمىرمۇ سالىھ ئىنسانلار بىلەن بىللە بولغانلىقى ئۈچۈن بۈيۈك بىر مەرتىبىگە ئېرىشكەن.

4. خالىقنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مەخلۇقاتقا شەپقەت ۋە مەرھەمەت قىلىش كېرەك.

جانابى ئاللاھ قۇللىرىغا ئەڭ كۆپ «راھمان ۋە رەھىم» سۈپىتى، يەنى مەرھەمىتىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. راببىنى سۆيگەن ئادەم ئۇنىڭ مەخلۇقاتىغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. زىيانلىق بىر يىلاننى ئۆلتۈرۈشكە توغرا كەلسىمۇ، ئۇنى قىينىماي بىر ئۇرۇش بىلەن ئۆلتۈرىدۇ.

بۇلار جەننەتنىڭ ئاچقۇچى بولغان كەلىمە تەۋھىدنىڭ ئالامەتلىرى، يەنى ئۇ ئاچقۇچنىڭ قۇلۇپىغا ئۇيغۇن نازۇك چىشلىرىدۇر. ۋەھب ئىبنى مۇنەببىھ رازىياللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىپ دېيىلىدۇكى:

«**لَا اِلَهَ اِلاَّ اللهُ**» كەلىمىسى جەننەتنىڭ ئاچقۇچى ئەمەسمۇ؟ دەپ سورالغاندا ئۇ:

«ھەئە، ئەمما چىشسىز ئاچقۇچ بولمايدۇ، پەقەت چىشلىرى بولغان ئاچقۇچ بىلەن كەلسەڭ ئىشىك ساڭا ئېچىلىدۇ، ئەكسىچە بولغاندا ئېچىلمايدۇ» (بۇخارى) دېگەن.

مىزاندا ئەڭ ئېغىر كېلىدىغان كەلىمە

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم:

شۈبھىسىزكى، ئاللاھ قىيامەت كۈنىدە ئۈممىتىمدىن بىر ئادەمنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ، كېيىن ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى ئالدىدا ھەر بىر ئىنسان كۆرەلەيدىغان دەرىجىدە بۈيۈك 99 دەپتەر ئېچىلىپ ئۇنىڭغا مۇنداق دېيىلىدۇ:

- بۇلاردىن بىرسىنى ئىنكار قىلالامسەن؟ خاتىرىلىغۇچى ۋە قوغدىغۇچى پەرىشتىلەر ساڭا ناھەقچىلىق قىلدىمۇ؟

- ياق، يا راببى! - دەيدۇ. ئاللاھ:

يېنىمىزدا سېنىڭ ساۋاپلىق ئىشلىرىڭ بار، بۇگۈن ساڭا ھېچ بىر ھەقسىزلىق (ناھەقچىلىق) قىلىنمايدۇ.» دەيدۇ ۋە ئۇنىڭغا:

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَ اَشْهَدُ انَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

كەلىمىسى يېزىلغان بىر قەغەزنى چىقىرىپ:

- مىزانغا تەييارلان! - دەيدۇ. ئۇ ئادەم:

- يا راببى، بۇنچە كۆپ دەپتەرلەرنىڭ يېنىدا بۇ قەغەز نېمىگە يارايدۇ؟ - دېيىشىگە ئۇ ئادەمگە:

- سەن بۇگۈن ناھەقچىلىققا ئۇچرىمايسەن.- دېيىلىدۇ.

«تارازىنىڭ بىر تەرىپىگە دەپتەرلەر، يەنە بىر تەرىپىگە شاھادەت كەلىمىسى يېزىلغان قەغەز قويۇلىدۇ، قەغەز دەپتەرلەردىن ئېغىر كېلىدۇ. چۈنكى ئاللاھنىڭ ئىسمى ھەر قانداق بىر نەرسە بىلەن تارتىلمايدۇ.» (تىرمىزى) بۇ ھەدىس-شەرىپتا دېيىلگەندەك:

«زىكىرنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى «**لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ**» تۇر. دۇئالارنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى «**اَلْحَمْدُ لِلهِ**» تۇر. (ئىبنى ماجە، ئەدەب، 55، تىرمىزى، نەسائى)

چۈنكى كەلىمە تەۋھىد ئىماننىڭ يىلتىزىدۇر، نە قەدەر كۆپ سۆزلەنسە، ئىمان ئۇ دەرىجىدە ساغلاملىشىپ كامالەتكە ئېرىشىدۇ. ھەدىس-شەرىپلەردە دېيىلگەندەك:

مۇسا ئەلەيھىسسالام:

- يا راببى، ماڭا بىر نەرسە ئۆگەتكىن، ئۇنىڭ بىلەن سېنى زىكىر قىلاي، ئۇنىڭ بىلەن ساڭا دۇئا قىلاي. - دېدى. ئاللاھتائالا:

- «**لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ**» دېگىن. - دېدى. مۇسا ئەلەيھىسسالام:

- يا راببى، بۇنى جىمى قۇللىرىڭ سۆزلەيدۇ. - دېدى. ئاللاھتائالا يەنە:

- «**لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ**» دېگىن. - دېدى. مۇسا ئەلەيھىسسالام:

- يا راببى! ماڭا مەخسۇس بىر نەرسە بىلدۈرۈشىڭنى تەلەپ قىلىمەن. - دېدى. بۇنىڭغا ئاساسەن ئاللاھتائالا :

- ئەي مۇسا، يەتتە قات ئاسمان ۋە يەتتە قات يەر تارازىنىڭ بىر تەرىپىدە قويۇلسا ۋە **لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ** تارازىنىڭ يەنە بىر تەرىپىگە قويۇلسا، **لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ** ئۇنىڭدىن تېخىمۇ ئېغىر كېلىدۇ. - دېدى. (نەسائى)

ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالام جىن ۋە ئىنسانلاردىن تەشكىل تاپقان بىر قوشۇن بىلەن بىر مەھەللىدىن ئۆتىۋاتاتتى. ئۇ يەردە بىر چۈمۈلە ئۇۋىسى بار ئىدى. چۈمۈلىلەرنىڭ باشلىقى ھەزرىتى سۇلايمان ۋە قوشۇننى كۆرۈپ:

- ئەي چۈمۈلىلەر، ئۇۋاڭلارغا كىرىپ كېتىڭلار! سۇلايمان ۋە قوشۇنى سىلەرنى دەسسەپ يەنجىپ سالمىسۇن، ھەزرىتى سۇلايماننىڭ سەلتەنەتى ناھايىتى بۈيۈك بىر سەلتەنەتتۇر، دەسسىلىپ كېتىسىلەر، ئۇۋاڭلارغا كىرىۋېلىڭلار! - دېدى.

ئىلاھى بىر ئىكرام بىلەن ھايۋانلارنىڭ تىلىنىمۇ بىلىدىغان ھەزرىتى سۇلايمان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى:

- ئۇنداق ئەمەس، مېنىڭ پادىشاھلىقىم ۋاقىتلىقتۇر، مېنىڭ دۇنياۋى ھاياتىممۇ چەكلىكتۇر، بىر كەلىمە تەۋھىدنىڭ بارلىققا كەلتۈرىدىغان سائادىتى چەكسىزدۇر.- دېدى.

كەلىمە تەۋھىدنى جامائەت بولۇپ زىكىر قىلىشتا تابەرانى ۋە ئىمام ئاھمەد شەدداد بىن ئەۋستىن شۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان:

بىر كۈنى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابى-كىرامنى توپلاپ:

- ئاراڭلاردا غېرىپ بارمۇ؟ - دەپ سورىدى. (بۇ يەردىكى غېرىپ خرىستىئان ۋە يەھۇدى مەناسىنى ئىپادىلەيدۇ) ئەسھابى-كىرام:

- يوق، يا رەسۇلۇللاھ! - دەپ جاۋاپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىشىكلەرنى ئېتىۋېتىشنى ئەمر قىلىپ:

- قوللىرىڭلارنى كۆتۈرۈڭلار ۋە **لَا اِلَهَ اِلاَّ اللهُ** دەپ زىكىر قىلىڭلار! - دېدى.

بۇنىڭدىن كېيىن شەدداد بىن ئەۋس رازىيەللاھۇ ئەنھۇ زىكىر مەجلىسىنىڭ داۋامىنى شۇ شەكىلدە بايان قىلغان:

لَا اِلَهَ اِلاَّ اللهُ دەپ زىكىر قىلدۇق، بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلدى:

- ئاللاھىم، مېنى بۇ كەلىمە ئۈچۈن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتىڭ، ئۇنى سۆزلەشنى ماڭا ئەمر قىلدىڭ، ئۇنىڭ سۆزلىنىشى بىلەن ماڭا جەننەت ۋەدە قىلدىڭ. شۈبھىسىزكى، سەن ۋەدەڭدىن يېنىۋالمايسەن.

كېيىن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابىغا:

- دىققەت قىلىڭلار، سىلەرنى خوش قىلىمەن، خوش بولۇڭلار، ئاللاھ سىلەرنى كەچۈرۈم قىلدى. - دېگەن. (ئاھمەت بىن ھەنبەل، تابەرانى)

بىر باشقا ھەدىس-شەرىپتە:

«**لَا اِلَهَ اِلاَّ اللهُ**» ئاللاھ نەزىرىدە ناھايىتى قىممەتلىك بىر كەلىمەدۇر، كىم ئىخلاس، ساداقەتلىك بىلەن ئۇنى سۆزلىسە، ئاللاھ ئۇنى جەننەتكە قويىدۇ. كىم ئۇنىڭغا ئىچىدىن ئىشەنمەي تەلەپپۇز قىلسا، جېنى، مېلى قوغدىلىدۇ، لېكىن بىر كۈنى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا بارغاندا ھېساب بېرىدۇ» دېگەن. (جەمئۇل پەۋائىد، 123)

يەنە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«سىلەردىن كېيىنكىلەرگە خوش خەۋەر بېرىڭلار! خوش خەۋەر بېرىڭلار! كىم چىن كۆڭلىدىن ساداقەت بىلەن لَا اِلَهَ اِلاَّ الله دەپ شاھادەت ئېيتسا جەننەتكە كىرىدۇ» دېگەن. (جەمئۇل پەۋائىد، 1، 18)

لَا اِلَهَ اِلاَّ الله دېگەن ئادەم قەلبىنى ئىلاھلاردىن يەنى ئۆزىنى غەپلەتكە قويىدىغان ناچار ۋە نەپسانىي ئارزۇلاردىن يىراق تۇتىشى كېرەك، قەلبى ئاللاھتائالانىڭ نۇرى بىلەن تولغانغا قەدەر، كائىناتتىكى ئىلاھى ئىنتىزام، سىر، ھېكمەت ۋە قۇدرەت ئالدىدا قەلبى ئويغانسۇن. رابىبىنىڭ بۈيۈكلىكى ۋە ئۆزىنىڭ يوقلۇقىنى تەپەككۇر قىلسۇن. بۇ ھەقتە ئېيتىلغان:

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

«نەپسىنى بىلگەن رابىبىنى بىلىدۇ» دېگەن ھېكمەتتىن دەرس ئېلىش ناھايىتى مۇھىمدۇر. جانابى ئاللاھنىڭ نەزىرى ئۆزى بىلەن بىللە بولغان قەلبتە بولىدۇ. بىر دەرۋىش بەيازى بەستامى ھەزرەتلىرىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن:

- مېنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان بىر ئىشنى تەۋسىيە قىلغىن. - دېدى.

بەيازىدى بەستامى ھەزرەتلىرى:

- ئاللاھنىڭ ۋەلى قۇللىرىنى ياخشى كۆرگىن، ئۇلارنىڭ قەلبىگە كىرىشكە تىرىشقىن! چۈنكى ئاللاھتائالا ھەر كۈنى ئۇ ئارىفلارنىڭ قەلبىگە 360 قېتىم نەزەر قىلىدۇ. بۇ نەزەر قىلغان ۋاقتىدا سېنىمۇ ئۇ يەردە كۆرسۇن.- دەپ نەسىھەت قىلدى.

ئاخىرقى نەپەس

كەلىمە شاھادەتنى ئاخىرقى نەپەستە ئېيتىش بۈيۈك بىر نېسىۋىدۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ قەلبىمىزدە يەرلىشىشى ناھايىتى مۇھىمدۇر. كەلىمە تەۋھىد ئۇنىڭ تەلىۋى بويىچە ياشىغان بىر ھاياتتا قەلبكە يەرلىشىدۇ. ئەگەر بىر ئىنسان ئاللاھنىڭ ئەمىر ۋە چەكلىمىلىرى ئالدىدا غەپلەت كۆرسەتسە ياكى ئەمىر ۋە چەكلىمىلەردىن يىراق قالسا، ئۇنىڭ بىلەن كەلىمە تەۋھىد ئوتتۇرىسىدا بۈيۈك بىر بوشلۇق پەيدا بولىدۇ. بۇ غەپلەتتىن ئويغانمىغۇچە بۇ بوشلۇق تېخىمۇ چوڭىيىپ، رابىبى بىلەن ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئېغىزدىلا قالىدۇ. بۇ بۈيۈك خاتالىقتۇر، زىيان تارتىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھاياتىمىزنىڭ ھەر بىر باسقۇچى ۋە نوقتىسى كەلىمە تەۋھىد يۆنۈلۈشىدە بولۇشى ئەبەدى سائادىتىمىزنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئاساسىدۇر. ئەسرى سائادەتتە (تۆت خەلىپە دەۋرىدە) يۈزبەرگەن شۇ ئەھۋال بۇنىڭ ئەڭ جانلىق مىسالىدۇر:

ئەسھاپتىن ئەلقامە ئىسىملىك مۇجاھىد، مۇۋاھھىد ۋە مۇتتەقى بىر ياش بار ئىدى. قانداق ۋاقىتتا بىر ئىش بولسا، دەرھال ئۇ ئىشنى زوق-شوخ بىلەن قىلىشقا تىرىشاتتى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بۇ گۈزەل ئەخلاقىدىن ناھايىتى مەمنۇن بولاتتى. لېكىن ئۆلۈمى يېقىنلاشقان ۋاقتىدا بۇ ياش كەلىمە شاھادەتنى ئېيتالمىدى. بۇ ئەھۋال رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەۋەر قىلىندى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ياشنى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى. بۇ ياش:

- يا رەسۇلۇللاھ، قەلبىمگە قۇلۇپقا ئوخشايدىغان بىر نەرسىنىڭ تاقاقلىق ئىكەنلىكىنى ھىس قىلىۋاتىمەن. - دېدى.

كائىناتنىڭ پەخرى ئەتراپىدىكىلەردىن بۇ ياشنىڭ كەلىمە شاھادەت ئېيتىشىغا توسالغۇ بولىدىغان ھەر قانداق بىرەر خاتالىقىنىڭ بار-يوقلۇقىنى سورىدى. باشقىلار تەكشۈرۈپ كۆردى. ئۇ ياشنىڭ ئانىسىنى رەنجىتكەنلىكىنى ۋە بۇ سەۋەپتىن ئانىسىنىڭ ئۇنىڭدىن خاپا ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يىگىتكە بولغان مەرھەمىتى ۋە ئۇنىڭ قىلغان گۈزەل خىزمەتلىرى سەۋەبىدىن ئانىسىنى بۇ يەرگە چاقىرتىپ:

- بىر ئىنسان چوڭ بىر ئوت يېقىپ، ئوغلىنى ئوتنىڭ ئىچىگە ئېتىشنى ئارزۇ قىلسا، سەن رازى بولامسەن؟ - دەپ سورىدى. كۆڭلى يېرىم ئانا:

- ياق! يا رەسۇلۇللاھ، رازى بولمايمەن. - دەپ جاۋاپ بەردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ ساڭا قارشى قىلغان خاتالىقىنى كەچۈرۈم قىلغىن، ئانىلىق ھەققىڭدىن رازى بولغىن. - دېدى. (تەنبىھۇل غافىلىن، 123-124)

كائىناتنىڭ پەخرىنىڭ ئەۋلادىغا كۆرسەتكەن بۇ تەڭداشسىز مەرھەمىتى ۋە شەپقىتى ئالدىدا قەلبىدىكى ئانىلىق مۇھەببەت ۋە سۆيگۈسى ھەرىكەتكە ئۆتكەن دەرتلىك ئانا ئوغلىنىڭ پۈتۈن خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلدى. ئانىلىق ھەققىگە رازى بولدى. بۇ كەچۈرۈمنىڭ تەسىرى بىلەن يۈرىكىدىكى قۇلۇپلاردىن قۇتۇلغان ئەلقامە ئالدىدىكى ئۆتكىلى بولمايدىغان بىر قەلئەدىن ئۆتۈپ، خۇشاللىق ئىچىدە مەمنۇنىيەت بىلەن كەلىمە شاھادەتنى تولۇق تەلەپپۇز قىلىپ، ھاياتىنى ئاللاھقا تەسلىم قىلدى. بۇنىڭغا ئوخشاش كۆپلىگەن ۋەقەلەر باركى، بىز ئۇنى چۈشىنىپ يېتىپ بولغىچە ئۇ ۋەقەلەر دىنىمىز ۋە ئاخىرىتىمىزگە زىيان سالماقتا. چۈنكى كىتاب ۋە سۈننەت كەلىمە تەۋھىد ئىچىدە ساقلانغان. جانابى ئاللاھ ھەممىمىزنى غەپلەتتىن يىراق قىلسۇن! ئاخىرقى نەپەسىمىزدە:

«كىمنىڭ ھاياتتا سۆزلىگەن ئاخىرقى سۆزى **لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ** بولسا، جەننەتكە كىرىدۇ» (ئىبراھىم جانان، كۇتۇبى سىتتە، مۇختاسار، 2- جىلد، 204) دېگەن ھەدىس-شەرىپنىڭ سىرىغا نائىل قىلسۇن! ئامىن..!

بۈيۈك شاپائەتچى

كەلىمە شاھادەتنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە بەندىلەر ئۈچۈن بۈيۈك بىر شاپائەت كۈچى بار. بۇ شاھادەت بەندىنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرگىچە بولغان ئارىلىقتا ھەققە مەرھەمەت ۋە كەچۈرۈم يولىدا ئىلتىجا قىلىنىدىغان تەسىرلىك ۋە مەقبۇل بىر لىسان (تىل) بولىدۇ. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«ئەرشىنىڭ ئالدىدا ئاللاھنىڭ نۇرىدىن بىر تۈۋرۈكى باردۇر. بەندە «**لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ**» دېسە، ئۇ تۈۋرۈك مىدىرلاشقا باشلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھتائالا :

«ئورنىڭدا تۇر!» دەيدۇ. تۈۋرۈك:

«كەلىمە تەۋھىدنى ئېيتقان ئادەم تېخى كەچۈرۈم قىلىنمىدى، نېمىشقا ئورنۇمدا تۇرىمەن؟» دەيدۇ. ئاللاھتائالا بۇنىڭ بىلەن:

«شۈبھىسىزكى، مەن ئۇنى كەچۈرۈم قىلدىم.» دەيدۇ. تۆۋرۈكمۇ جىم بولىدۇ.» (بەززار)

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«**لاَ الَهَ الاَّ اللهُ** دېگەن كىشىلەرگە قەبرىدە ۋە مەھشەر كۈنىدە ئەندىشە بولمايدۇ. مەن خۇددى «لاَ ئىلاھە ئىللاللاھ» دېگۈچىلەرنىڭ توپىلىرىنى قېقىۋېتىپ، قەۋرىسىدىن تۇرغانلىقىنى ۋە بىزدىن ئىچ پۇشۇق ۋە دەرتنى كۆتىرىۋەتكەن جانابى ئاللاھقا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن دېگەنلىكىنى ئاڭلىغاندەك بولدۇم» دېگەن. (فەزائىلى ئەئمال، 478)

لاَ الَهَ الاَّ اللهُ ئەھلى دېگەنلىك داۋاملىق ئۇنىڭ بىلەن مەشغۇل بولۇپ، داۋاملىق زىكىر ئىچىدە قەلبىنى ئۇنىڭغا ئادەتلەندۈرگەنلىك دېگەنلىك بولىدۇ.

ئىخلاس ۋە سەمىيەت بىلەن ئېيتىلغان بىر كەلىمە شاھادەت باشقا بارلىق ئەمەللەردىن ئۈستۈندۇر. جىمى پەيغەمبەرلەرنىڭ دەۋەت ۋە تەبلىغى داۋاملىق بۇ جۈملىدە ئىپادە قىلىنغان ھەقىقەت ئەتراپىدا بولغان. بارلىق ھەق دىنلار بۇ كەلىمىنىڭ ئاساسى ئۈستىگە بىنا قىلىنغان. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ
لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ

«(ئى مۇھەممەد) سەندىن ئىلگىرى ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىگە: «مەندىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ماڭىلا ئىبادەت قىلىڭلار» دەپ ۋەھيى قىلدۇق.» (ئەنبىيا سۈرىسى، 25-ئايەت) دېگەن.

ئاللاھتائالانىڭ ئەپۇ قىلىشىمۇ ھەر قانداق بىر چەكلىمىگە ئۇچرىمايدۇ. قۇرئانى-كەرىمدە بايان قىلىنغاندەك، ئاللاھ شېرىكتىن باشقا گۇناھلاردىن خالىغىنىنى ئەپۇ قىلىدۇ. ھەدىس-شەرىپلەردە بايان قىلىنغاندەك، جانابى ئاللاھ ئۆزىگە ئىسيان قىلغۇچىلار ۋە كەلىمە تەۋھىدنى ئېيتمىغۇچىلارنى جازالايدۇ. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«دۇنيانى دىندىن ئۈستۈن تۇتماي «**لاَ الَهَ الاَّ اللهُ**» دېيىلگەن مۇددەتكىچە ئاللاھنىڭ غەزىپى كەلمەيدۇ. دۇنيانى دىندىن ئۈستۈن تۇتىدىغان بىر ئادەم «**لاَ الَهَ الاَّ اللهُ**» دېگەن تەقدىردىمۇ ئاللاھتائالا: «سەن دەۋايىڭدا سەمىمى بولمىدىڭ» دەيدۇ. (پەزائىلى ئەئمال. 481)

ئەبۇ ھۇرەيرە رازىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن:

- قىيامەت كۈنىدە ئىنسانلار ئىچىدە سىنىڭ شاپائىتىڭ بىلەن ئەڭ بەختىيار بولىدىغان ئادەم كىم؟ - دەپ سورىدىم. ئاللاھ رەسۇلى:

- مەسىلىگە نىسبەتەن ئىشتىياقىڭنى كۆرگەنلىكىم ئۈچۈن، سەندىن ئىلگىرى بۇنى ھەر قانداق بىر ئادەمنىڭ سورىمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم. ئىنسانلار ئىچىدە مېنىڭ شاپائىتىمگە ئەڭ

زىيادە ئېرىشىدىغان كىشى ئىخلاس بىلەن قەلبىدە «لا ئىلاھە ئىللەللاھ» دىگۈچىلەردۇر». - دېدى (بۇخارى)

ھەزرىتى بەرادىن:

ئۇھۇد ئۇرۇشىدا يۈزىگە تۆمۈر ساۋۇت كىيىۋالغان بىر ئادەم رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇرۇشنىڭ شىددەتلىنىۋاتقانلىقىغا قاراپ:

- يا رەسۇلۇللاھ، دەرھال ئۇرۇشقا قاتنىشىپ، ئۇرۇشتىن كېيىن مۇسۇلمان بولايمۇ ياكى ھازىر مۇسۇلمان بولايمۇ؟- دەپ سورىدى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئالدى بىلەن مۇسۇلمان بولغىن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش قىل. - دېدى.

ئۇ تۆمۈر ساۋۇت كېيگەن جەڭگىۋار ئادەم ئىخلاس بىلەن كەلىمە شاھادەت ئېيتىپ مۇسۇلمان بولدى ۋە ئۇرۇشقا كىرىپ كەتتى. كۆڭلىدە بىخ تۇتقان ئىمان كۆچىتى بىلەن بۈيۈك ھاياجان ئىچىدە شىجائەت بىلەن ئۇرۇش قىلدى. نەتىجىدە شېھىت بولدى. ئۇنىڭ شاھادەت شەربىتىنى ئىچكەنلىكىنى كۆرگەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبەسسۇم قىلدى ۋە كەلىمە شاھادەت سەلتەنىتىگە مۇيەسسەر بولغان بۇ ساھابە ئۈچۈن:

«ئاز ئىش قىلدى، كۆپ قازاندى» دېدى. (رامىزان ئوغلى ماخمۇت سامى، ئۇھۇد ئۇرۇشى، 35)

كەلىمە شاھادەتنىڭ پەزىلىتى

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«يارىتىلغان ھەر نەرسە بىلەن ئاللاھ ئوتتۇرىسىدا بىر پەردە باردۇر. «لائىلاھە ئىللەللاھ» بىلەن بىر ئاتىنىڭ ئەۋلادىغا قىلغان دۇئاسى ئارىسىدا پەردە يوقتۇر» دېگەن. (تىرمىزى)

يەنە:

بەش خىل قاراڭغۇلۇق ۋە ئەكسىچە بەش خىل يورۇقلۇق باردۇر:

ئا. دۇنيا سۆيگۈسى بىر قاراڭغۇلۇقتۇر، يورۇقلۇقى تەقۋادۇر.

ب. گۇناھ بىر قاراڭغۇلۇقتۇر، يورۇقلۇقى تەۋبەدۇر.

ت. قەۋرە بىر قاراڭغۇلۇقتۇر، نۇرى «**لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ**» زىكرىنى داۋملاشتۇرۇشتۇر.

ج. ئاخىرەت بىر قاراڭغۇلۇقتۇر، يورۇقلۇقى ياخشى ئىشلاردۇر.

د. سىرات كۆۋرۈكى بىر قاراڭغۇلۇقتۇر، يورۇقلۇقى كەسكىن ۋە كۈچلۈك ئىماندۇر. بۇ يورۇقلۇق ئىقلىمىغا كىرگەن ئادەم ئەبەدى سائادەتكە نائىل بولىدۇ. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ئاللاھتائالا قىيامەت كۈنى: «كىم **لاَ اَلَهَ الاَّ اللهُ** دېسە، قەلبىدە زەررىچىلىك ئىمان بولسا، ئۇنى جەھەننەمدىن چىقىرىمەن! كىم لائىلَاھَە ئىللەللاھ دېسە ياكى مىنى زىكىر قىلسا ياكى

ھەر قانداق بىر يەردە مەندىن قورقسا، ئۇنى جەھەننەمدىن چىقىرىمەن» دېگەن. (ھاكىم)
«سىلەردىن بىرەيلەن كامىل بىر تاھارەت ئالغاندىن كېيىن:

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

دېسە، جەننەتنىڭ سەككىز ئىشىكى ئۇنىڭغا ئېچىلىدۇ ۋە ئۇ ئادەم خالىغان ئىشىكتىن جەننەتكە كىرىدۇ» دېگەن. (مۇسلىم ، تاھارەت، 17، ئەبۇ داۋۇد، ئىبنى ماجە)

كەلىمە تەۋھىد قەلبنىڭ نۇرى، ئىنساننىڭ يۈزىنىڭمۇ نۇرىدۇر. «كىچىك بالىلىرىڭلارنىڭ تىلى چىققىچ، گەپ قىلىشقا باشلىغاندا «لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ» كەلىمىسىنى ئۆگىتىڭلار، ئۇلۇم ۋاقتىدا ئۇلارغا لائىلاھە ئىلاللاھنى سۆزلىتىڭلار! چۈنكى كىمنىڭ تۇنجى سۆزى لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ ۋە ئاخىرقى سۆزى لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ بولسا، مىڭ يىل ياشىسا، بىر گۇناھىدىنمۇ ھېسابقا تارتىلمايدۇ.» دېگەن. (بەيھاقى)

كەلىمە تەۋھىدنى ھاياتقا ھاكىم قىلىش ناھايىتى مۇھىمدۇر. چۈنكى ئىنساننىڭ ئاخىرقى ئەھۋالى بۇ ھەقتىكى دەرىجە ۋە تەتبىقاتىغا قاراپ بولىدۇ.

رىۋايەتلەردە دېيىلىشىچە، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ئەزرائىل ئەلەيھىسسالامدىن:

- ئەي ئەزرائىل، سەن ئەسكى (گۇناھكار) ئادەملەرنىڭ جېنىنى ئالغان ۋاقتىتا ئۇلارغا قاندىق كۆرىنىسەن؟ سېنى ئۇ ھالەتتە كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىمەن. - دېگەندە ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام:

- ئەي ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلەمسەن؟ - دەپ سورىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام:

- ئۇنداق بولسا، يۈزىڭنى باشقا تەرەپكە قارات! - دېگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام تەكرار ئۇنىڭغا قارىغان ۋاقتىدا ئەزرائىلنى قورقۇنچلۇق بىر قىياپەتتە كۆرگەن. ھەر ھالى ئەتراپقا قورقۇنچ سالغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ ھۇشىدىن كېتىپ يەرگە يىقىلغان. كېيىن ھۇشىغا كېلىپ، ئەزرائىل ئەلەيھىسسالامنى تۇنجى كۆرگەن ۋاقىتتىكى شەكلىدە كۆرۈپ، ئۇنىڭغا:

- گۇناھكار ئادەمگە بىر نەرسە بولمىسىمۇ، لېكىن سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆرۈشلا يېتەرلىك بولىدىكەن» دېگەن. (رامىزان ئوغلى ماخمۇت سامى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام)

ئەكسىچە، كامىل بىر مۆمىن بولۇپ ھايات سۈرگەنلەرگە بۇ ئەھۋالنىڭ ئەكسى بولىدۇ. دۇنيا ۋە ئاخىرەتنى قۇتقۇزىدىغان كامىل ئىمان بەندىسىنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر مىڭلارچە ئىمتىھان چەمبىرىكىدىن ئۆتكۈزىدۇ. ئەگەر نەتىجە ياخشى بولسا، بەندە كامىل بىر مۆمىن بولىدۇ، ياخشى بولمىسا، كامىل مۆمىن بولالمايدۇ.

بۇ سەۋەپتىن ئىنسانلار ئىمان، پەزىلەت دەۋاسىدا ئازاپ، ئۇقۇبەت، جاپا-مۇشەققەت توشقان مىڭلارچە ئىمتاھاندىن ئۆتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەق يولدا ئىلاھى دەۋانىڭ سادىقلىرى بىلەن پاسىقلىرى ئايرىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەقەت ئىمان ئېيتىشلا كۇپايە قىلمايدۇ.ئۇنى

سالىھ ئەمەللەر بىلەن زىننەتلەپ، ئىمتاھانلاردا مۇۋاپىقىيەت قازىنالايدىغان سەۋىيەگە كەلتۈرۈش كېرەك. ئاللاھتائالا قۇرئانى-كەرىمدە:

الٓمٓ أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ

«ئەلىف، لام، مىم . ئىنسانلار «ئىمان ئېيتتۇق» دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلىمىز، دەپ ئويلامدۇ؟ ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق، ئاللاھ (ئىماندا) راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ، (ئىماندا) يالغانچىلارنىمۇ چوقۇم بىلىدۇ.» (ئەنكەبۇت سۈرىسى، 1-3-ئايەت) دەپ بايان قىلىپ، ئىمان ۋە ئىمتىھانىنىڭ بىر-بىرىگە زىچ باغلانغانلىقىنى بايان قىلغان.

بۇنىڭغا ئاساسەن، ئىمان بىر لۇتۇپ، ئىمتىھان ئۇنىڭ ئۆلچىمى، بەندىدىن تەلەپ قىلىنغان سەۋر ۋە تەسلىمىيەت بىلەن ئىماننى مۇھاپىزەت قىلىش بولسا بىر بەدەلدۇر. يەنى ئاللاھتائالا بەرگەن لۇتفىنىڭ مۇقەددەسلىكى ۋە قىممىتىنى ئىدراك قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تاقىتى نىسبىتىدە بىر بەدەل تەلەپ قىلىدۇ. ئايەت-كەرىمدە:

إِنَّ اللهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ

«شۈبھىسىزكى، ئاللاھ مۆمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، ماللىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى. ئۇلار ئاللاھنىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىپ (دۈشمەنلەرنى) ئۆلتۈرىدۇ ۋە ئۆلتۈرۈلىدۇ (يەنى دۈشمەنلەر بىلەن جىھاد قىلىپ شېھىت بولىدۇ)، (جىھاد قىلغۇچىلارغا جەننەتنى ۋەدە قىلىش) تەۋراتتا، ئىنجىلدا ۋە قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان (ئاللاھنىڭ) راست ۋەدىسىدۇر، ۋەدىسىگە ئاللاھتىنمۇ بەك ۋاپا قىلغۇچى كىم بار؟ (يەنى ئاللاھتىنمۇ ۋاپادار ئەھەدى يوق) قىلغان بۇ سوداڭلاردىن خۇشال بولۇڭلار، بۇ زور مۇۋەپپەقىيەتتۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 111-ئايەت) ئىپادىسى بۇ ھەقىقەتنىڭ بىر بايانىدۇر.

بۇ سەۋەپتىن، ئاللاھنىڭ رىزاسىنى قازىنىش ئۈچۈن ئاللاھ تەلەپ قىلغان بەدەل (جان، مال-مۈلۈك ۋە باشقا نەرسىلەر)لەرنى ئىشتىياق بىلەن ئۇنىڭ يولىدا بېرىش ئىماننىڭ كامالەتكە ئېرىشىشىگە ۋەسىلە بولىدۇ. مۆمىنلەرنىڭ بۇ ئىمتىھان دۇنياسىدىكى بۆھتان، مىھنەت ۋە مۇشەققەتلىرى ئاخىرەت پايدىسىغا بىر بەدەل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن دۇنياغا ھەۋەسلىنىپ كەتكەن ئىمانسىزلارنىڭ قۇرئانغا ۋە دىنىنى ياشاشقا غەيرەت قىلغۇچىلارغا قىلغان ئەسكىلىكلىرى ئۇلار ئۈچۈن ئەبەدى ئازاپ ۋە پالاكەت بىلەن تولغان جەھەننەم ئازابىنىڭ بەدىلى ھۆكمىدە بولىدۇ.

چۈنكى ئۇلار ئىككى تەرەپتىن ئازاپ تارتىشقا لايىق بولغانلاردۇر. بۇلار: بىرسى ئىمان ئېيتمىغانلىقى، يەنە بىرسى مۆمىنلەرگە زۇلۇم قىلغانلىقى ئۈچۈن.

ھەقىقى ئىماننىڭ بەدىلى، يەنى كامىل بىر مۆمىن بولۇش ئاللاھتىن باشقىسىغا قۇل بولۇش مايىللىقىنى تەربىيە قىلىشقا باغلىقتۇر. بۇ ئىماننىڭ تەلىۋى بولغان ئىمتىھانلارنى مۇۋەپپىقىيەت بىلەن تاماملاشقا غەيرەت قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن ئىماننىڭ

كامالەتكە يېتىشى ئۈچۈن شاھادەتكە دەخلى يەتكۈزىدىغان ھەر تۈرلۈك ھەرىكەت ۋە گۇناھلاردىن يىراق تۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. بۇ ئەھمىيەتنى تونۇپ يەتمەسلىك يېقىن بىر كەلگۈسىدە چارىسىز نادامەتلەرنىڭ گىردابىدا بوغۇلۇپ ھالاك بولۇش دېگەنلىك بولىدۇ.

شاھادەتكە دەخلى يەتكۈزىدىغان ئىشلار

1. ئاللاھتىن باشقىسىغا تايىنىپ، تەۋەككۇل قىلىش،

ئايەتتە:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئاً
وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ

«ئاللاھ سىلەرگە نۇرغۇن جەڭ مەيدانلىرىدا ۋە ھۇنەيىن كۈنىدە (يەنى جېڭىدە) ھەقىقەتەن ياردەم بەردى. ئەينى ۋاقىتتا سانىڭلارنىڭ كۆپلىكىدىن خۇشاللىنىپ كەتتىڭلار (يەنى بۈگۈن بىزنىڭ سانىمىز كۆپ، مەغلۇب بولمايمىز دېدىڭلار، بۇ چاغدا سىلەرنىڭ سانىڭلار 12مىڭ، دۈشمىنىڭلارنىڭ سانى 4000 ئىدى)، سانىڭلارنىڭ كۆپلۈكى سىلەرگە قىلچە ئەسقاتمىدى. (قاتتىق قورققىنىڭلاردىن) كەڭ زېمىن سىلەرگە تار تۇيۇلدى. ئاندىن (مەغلۇب بولۇپ، رەسۇلۇللاھنى ئازغىنا مۆمىنلەر بىلەن تاشلاپ) ئارقاڭلارغا قاراپ قاچتىڭلار.» (تەۋبە سۈرىسى25-ئايەت)

شۇنىڭ ئۈچۈن بەندە داۋاملىق «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» ھالىتىدە بولۇشى كېرەك.

2. ئىلاھى ئەمىر ۋە چەكلىمىلەرنى تەرك ئېتىپ نەپسانى ئارزۇ ۋە ئىستەكلەرنىڭ قۇلى بولۇش. يەنى ئاللاھ ۋە رەسۇلىغا ئىتائەت قىلماسلىق.

ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

«(ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «ئاللاھ سىلەرگە روشەن كىتاب نازىل قىلغان تۇرسا، (ئارىمىزدىكى ئىختىلاپنى ھەل قىلىش ئۈچۈن) ئاللاھتىن غەيرىي ھۆكۈم قىلغۇچىنى تەلەپ قىلامدىم؟» بىز كىتاب ئاتا قىلغانلار (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالارنىڭ ئۆلىمالىرى (ئۇنىڭ) يەنى قۇرئاننىڭ (پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان ھەق كىتاب ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ، سەن ھەرگىزمۇ شەك قىلغۇچىلاردىن بولمىغىن. پەرۋەردىگارىڭنىڭ سۆزى ناھايىتى راستۇر، ناھايىتى توغرىدۇر، ئۇنىڭ سۆزىنى ئۆزگەرتەلەيدىغان ھېچ كىشى يوقتۇر. ئاللاھ (بەندىلەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئەھۋالىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. ئەگەر سەن يەر يۈزىدىكى كۆپچىلىك كىشىلەر (يەنى كۇففارلار)گە ئىتائەت قىلساڭ، ئۇلار سېنى ئاللاھنىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ، ئۇلار پەقەت گۇمانغىلا ئەگىشىدۇ، ئۇلار پەقەت يالغانىلا سۆزلەيدۇ. (ئى مۇھەممەد!) سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغانلارنى ھەقىقەتەن ئوبدان بىلىدۇ، توغرا يول تاپقانلارنىمۇ ئوبدان بىلىدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 114-117)

«ئى مۆمىنلەر! ئەگەر ئەھلى كىتابتىن بىر پىرقىغە ئىتائەت قىلساڭلار، مۆمىن بولغىنىڭلاردىن كېيىن، ئۇلار سىلەرنى كاپىر قىلىپ قويىدۇ. سىلەرگە ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى ئوقۇلۇۋاتقان (يەنى ۋەھيى ئۈزۈلۈپ قالماي، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى نازىل بولۇۋاتقان) ۋە ئاراڭلاردا ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى (ھايات) تۇرغان تۇرسا، قانداقمۇ كاپىر بولۇسىلەر؟ كىمكى ئاللاھقا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىدىكەن، ئۇ توغرا يولغا يېتەكلەنگەن بولىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 100 ـ 101 ـ ئايەت)،

«ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەر كاپىرلارغا ئىتائەت قىلساڭلار، ئۇلار سىلەرنى ئارقاڭلارغا (يەنى كۇفرىغا) ياندۇرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن زىيان تارتىپ قالىسىلەر. ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلار سىلەرنىڭ ئىتائەت قىلىدىغان مەدەتكارىڭلار ئەمەس)، ئاللاھ سىلەرنىڭ مەدەتكارىڭلاردۇر (ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىڭلار)، ئۇ ياردەم قىلغۇچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر (ئىلاھلىقى) ھەققىدە ھېچبىر دەلىل چۈشۈرمىگەن نەرسىلەرنى (يەنى بۇتلارنى) ئاللاھقا شېرىك قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، كاپىرلارنىڭ دىللىرىغا قورقۇنچ سالىمىز، ئۇلارنىڭ بارىدىغان جايى دوزاختۇر، زالىملارنىڭ جايى (يەنى دوزاخ) ھەقىقەتەن يامان جايدۇر. ئاللاھ سىلەرگە قىلغان (دۈشمىنىڭلارغا قارشى نۇسرەت ئاتا قىلىشتىن ئىبارەت) ۋەدىسىدە تۇردى؛ ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن ئۇلارنى قىرىۋاتاتتىڭلار، ئاللاھ سىلەر ياقتۇرىدىغان غەلىبىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن زەئىپلىشىپ قالدىڭلار، پەيغەمبەرنىڭ ئەمرى توغرىسىدا جاڭجاللاشتىڭلار، (پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە) بويسۇنمىدىڭلار، بەزىلىرىڭلار دۇنيانى كۆزلىدىڭلار، بەزىلىرىڭلار ئاخىرەتنى كۆزلىدىڭلار، ئاندىن ئاللاھ سىناش ئۈچۈن سىلەردىن دۈشمەننى قايتۇردى (يەنى سىلەرنى غەلىبىدىن مەغلۇبىيەتكە يۈزلەندۈردى ۋە سىلەرنى ھەقىقەتەن ئەپۇ قىلدى. ئاللاھ مۆمىنلەرگە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر. ئۆز ۋاقتىدا پەيغەمبەر (ئى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى! مېنىڭ تەرىپىمگە كېلىڭلار، مەن رەسۇلۇللاھتۇرمەن، كىمكى جىھاد مەيدانىغا قايتسا، ئۇ جەننەتكە كىرىدۇ دەپ) ئارقاڭلاردىن سىلەرنى چاقىرىپ تۇراتتى، سىلەر ھېچ كىشىگە قارىماي قاچاتتىڭلار، (بۇنىڭدىن كېيىن) قولۇڭلاردىن كەتكەن نەرسىگە (يەنى غەنىمەتكە)، بېشىڭلارغا كەلگەن مۇسىبەتكە (يەنى مەغلۇبىيەتكە) قايغۇرماسلىقىڭلار ئۈچۈن، ئاللاھ سىلەرگە غەم ئۈستىگە غەم بەردى (يەنى سىلەرنى غەنىمەتتىن مەھرۇم قىلغاننىڭ ئۈستىگە مەغلۇبىيەت بىلەن جازالىدى). ئاللاھ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر.»
(ئال ئىمران سۈرىسى، 149 ـ 153 ـ ئايەت)

بۇ ئايەتلەر ئۇھۇد ئۇرۇشىغا دىققەتنى تارتىدۇ. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇرۇش باشلىنىشتىن ئىلگىرى ئەللىك كىشىلىك بىر ئوقچى قىسمىنى دۈشمەننىڭ ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالى بولغان بىر ئېگىزلىككە يەرلەشتۈرگەن. بۇ قىسىمغا مۇسۇلمانلار غالىپ بولسۇن ياكى مەغلۇپ بولسۇن، بۇ يەردىن قەتئىي ئايرىلماسلىقنى ئەمىر قىلغان. لېكىن بۇ ئېگىزلىكنى تۇتۇپ تۇرغانلار مۇسۇلمانلارنىڭ غالىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇرۇش غەنىمىتى توپلاش مەقسىتى بىلەن تۇرۇۋاتقان يەرلىرىنى تاشلاپ ئۇرۇش مەيدانىغا ئېتىلغان. پەقەت قوماندىنى بىلەن 12 كىشى قالغان. بۇ ئەھۋالنى پۇرسەت بىلگەن مۇشرىكلار ئۇ يەردىن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئۇ يەردىكى 12 كىشىنى شېھىد قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى كەينىدىن قورشاۋغا ئالغان. ئىككى دۈشمەن ئوتتۇرىسىدا قالغان مۇسۇلمانلار پات-پاراق بولۇشقا باشلىغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى ئۆز ئەتراپىدا توپلىنىشقا چاقىرغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىمۇ بۇ ئۇرۇشتا يارىلانغان. ئاخىرىدا مۇسۇلمانلار توپلىنىپ پۈتۈنلەي چېچىلىپ كېتىشتىن ساقلىنىپ قالغان. ئەمما ئۇرۇشتا

مەغلۇپ بولغان. ئەگەر بۇ ئىبگىزلىككە ئۇرۇنلاشتۇرۇلغان ئوقچىلار ئاللاھ رەسۇلىنىڭ سۆزىنى تىڭشاپ ئورنىدىن ئايرىلمىغان بولسا، مۇسۇلمانلار بۇ ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قالمىغان بولاتتى. بۇ ئەھۋال ئۇلارغا بىر دەرس بولغان. شۇنىڭدىن باشلاپ ئاللاھ رەسۇلىنىڭ بۇيرۇقىغا قەتئى خىلاپ ھەرىكەت قىلمىغان.

«غەمدىن كېيىن ئاللاھ سىلەرگە ئەمىنلىك چۈشۈرۈپ بەردى، سىلەرنىڭ بىر قىسمىڭلارنى (يەنى ھەقىقىي مۆمىنلەرنى) مۈگدەك باستى، يەنە بىر قىسمىڭلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۆزلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى (يەنى كۇففارلار قايتا ھۇجۇم قىلارمۇ، دەپ جان قايغۇسى بىلەن بولۇپ كەتتى)، بۇلار، جاھىلىيەت دەۋرى كىشىلىرىگە ئوخشاش، ئاللاھقا قارىتا ناتوغرا گۇمانلاردا بولدى، ئۇلار: «بىزگە ئاللاھ ۋەدە قىلغان غەلىبىدىن نېسىۋە بارمۇ؟» دەيدۇ. ئېيتقىنكى، «ھەممە ئىش ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ ئىلكىدە. ئۇلار ساڭا ئاشكارا قىلمايدىغان نەرسىلەرنى ئۆز ئىچىدە يوشۇرۇشىدۇ؛ ئۇلار: «ئەگەر بىزگە غەلىبىدىن ئازراق نېسىۋە بولسا ئىدى، بۇ يەردە ئۆلتۈرۈلمەيتتۇق» دەيدۇ. (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەر ئۆيلىرىڭلاردا بولغان تەقدىردىمۇ (ئاراڭلاردىكى) ئۆلتۈرۈلۈشى پۈتۈۋېتىلگەن كىشىلەر چوقۇم ئۆزلىرىنىڭ ئۆلىدىغان جايلىرىغا بېرىشىدۇ)، ئاللاھنىڭ قازاسىدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ). (ئاللاھنىڭ مۇنداق قىلىشى) كۆڭلۈڭلاردىكىنى سىناش ۋە قەلبىڭلاردىكى نەرسىلەرنى پاكلاش ئۈچۈندۇر. ئاللاھ كۆڭۈللەردىكىنى (ياخشىلىق بولسۇن، يامانلىق بولسۇن) بىلگۈچىدۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 154-ئايەت)

«سىلەرگە (پەيغەمبەرلىرىم ئارقىلىق): «ئى ئادەم باللىرى! شەيتانغا چوقۇنماڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن سىلەرگە ئاشكارا دۈشمەندۇر، ماڭىلا ئىبادەت قىلىڭلار، بۇ توغرا يولدۇر» دەپ تەۋسىيە قىلمىدىممۇ؟ (شۈبھىسىزكى، شەيتان سىلەردىن نۇرغۇن كىشىلەرنى ئازدۇردى)، بۇنى چۈشەنمەمسىلەر؟» (ياسىن سۈرىسى، 60-62-ئايەت)

3. ئىسلام كۆرسەتكەن ئىلاھى ئۆلچەملەرنىڭ بىر قىسمىنى ياخشى كۆرمەسلىك ياكى ھەممىسىنى ياخشى كۆرمەسلىك،

4. دۇنيا ھاياتىنى ئاخىرەت ھاياتىغا تېگىشىپ، بۇ پانى ئالەمنى يىگانە غايىسى قىلىش. ئايەت-كەرىمىدە:

«ئۇلار بۇ دۇنيانى ئاخىرەتتىن ئارتۇق كۆرىدۇ، (كىشىلەرنى) ئاللاھنىڭ يولىدىن (يەنى ئىسلام دىنىدىن) توسىدۇ، ئاللاھنىڭ يولىنىڭ ئەگرى بولۇشىنى تىلەيدۇ، ئۇلار (ھەقتىن) يىراق بولغان گۇمراھلىقتىدۇر.» (ئىبراھىم سۈرىسى، 3-ئايەت)

5. ئاللاھ ۋە رەسۇلى ھالال قىلغان نەرسىلەرنى ھارام، ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ھالال دەپ بىلىش. ئاللاھتائالا:

«كېيىن سىلەر (ئەھدىنى بۇزۇپ) بىر-بىرىڭلارنى ئۆلتۈردۈڭلار، ئىچىڭلاردىن بىر تۈركۈم كىشىلەرنى يۇرتىدىن ھەيدەپ چىقاردىڭلار، گۇناھ ۋە دۈشمەنلىكقىلىش بىلەن، ئۇلارنىڭ قارشى تەرىپىدىكىلەرگە ياردەم بەردىڭلار، ئۇلار ئەسىر چۈشۈپ كەلسە فىدىيە بېرىپ قۇتقۇزۇۋالسىلەر، ھالبۇكى، ئۇلارنى يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىش سىلەرگە ھارام قىلىنغان ئىدى (يەنى بىر-بىرىڭلارنى ئۆلتۈرۈش ۋە يۇرتىدىن ھەيدەپ چىقىرىشنى راۋا كۆرىسىلەر، (ئۇلارنىڭ ئەسىرگە چۈشۈپ دۈشمەنلىرىڭلارنىڭ قولىدا بولۇپ قېلىشىنى راۋا كۆرمەيسىلەر). سىلەر كىتابنىڭ (يەنى تەۋراتنىڭ) بىر قىسىم ئەھكاملىرىغا ئىشىنىپ، بىر

قىسىم ئەھكاملىرىنى ئىنكار قىلامسىلەر؟ سىلەردىن شۇنداق قىلغانلارنىڭ جازاسى پەقەت ھاياتىي دۇنيادا خارلىققا قىلىش، قىيامەت كۈنى قاتتىق ئازاپقا دۇچار بولۇشتۇر. ئاللاھ قىلمىشىڭلاردىن غاپىل ئەمەستۇر. ئەنە شۇلار ئاخىرەتنى بېرىپ، دۇنيا تىرىكچىلىكىنى سېتىۋالغان كىشىلەردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلاردىن ئازاب يېنىكلىتىلمەيدۇ، ئۇلارغا ياردەممۇ قىلىنمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 85ـ86ـئايەت)

ھەدىس-شەرىپلەردە:

«دىققەت قىلىڭلار! شۇنداق بىر ئادەمنى ئۇيلاپ بېقىڭلار! ئۇرۇندۇقىغا يۆلىنىپ ئولتۇرغاندا، مېنىڭ بىر ھەدىسىم سۆزلەنگەندە، ئۇ بۇنىڭغا:

«سىلەر بىلەن ئوتتۇرىمىزدا قۇرئان باردۇر، ئۇنىڭدا ھالال دېيىلگەنلەرنى ھالال، ھارام دەپ كۆرگىنىمىزنى ھارام دەپ قارايمىز» دېسۇن. چۈنكى ئاللاھ رەسۇلى ھارام قىلغان نەرسە ئاللاھ ھارام قىلغان نەرسىدۇر.» (ئەبۇ داۋۇد، سۈننە، 5)

«سىلەرگە ئىككى نەرسە ئامانەت قىلىمەن، بۇلارغا چىڭ ئېسىلغان ۋاقتىڭلارغىچە ئېزىپ كەتمەيسىلەر. بۇنىڭ بىرسى ئاللاھنىڭ كىتابى قۇرئان، يەنە بىرسى مېنىڭ سۈننىتىم» دېگەن. (مۇۋەتتا، «تەقدىر»)

6. كاپىر ۋە مۇناپىقلارنى دوست تۇتۇپ، مۆمىن ۋە تەۋھىد ئەھلىنى ياخشى كۆرمەسلىك.

ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

«ئى مۆمىنلەر! يەھۇدىي ۋە ناسارالارنى دوست تۇتماڭلار. ئۇلار بىر-بىرىنى دوست تۇتىدۇ. سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ ئەنە شۇلاردىن سانىلىدۇ، ئاللاھ زالىم قەۋمنى ھەقىقەتەن ھىدايەت قىلمايدۇ. دىللىرىدا كېسەللىك (يەنى مۇناپىقلىق) بارلارنىڭ (زامان ئۆزگىرىپ كاپىرلار زەپەر تاپسا) ئۆزىمىزگە بىر پالاكەتچىلىك كېلىشىدىن قورقىمىز دەپ، ئۇلار بىلەن دوست بولۇشقا ئالدىرىغانلىقىنى كۆرىسەن، ئاللاھ (رەسۇلۇللاغا، مۇسۇلمانلارغا) غەلىبە (يەنى مەككىنى فەتىھ قىلىشنى) ئاتا قىلىدۇ، ياكى بىر ئىشنى (يەنى ئۇلارنىڭ مۇناپىقلىقىنى پاش قىلىشنى) مەيدانغا كەلتۈرىدۇ- دە، كۆڭلىدە يوشۇرغىنى (يەنى مۆمىنلەرنىڭ دۈشمەنلىرىنى دوست تۇتقانلىقى) ئۈچۈن ئۇلار نادامەت چېكىدۇ.» (مائىدە سۈرىسى، 51ـ52ـئايەت)

«شۈبھىسىزكى، سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ئاللاھتۇر، ئاللاھنىڭ رەسۇلىدۇر ۋە مۆمىنلەردۇركى، مۆمىنلەر تەئدىل ئەركان بىلەن ناماز ئۆتەيدۇ، زاكات بېرىدۇ، ئۇلار (ئاللاھنىڭ ئەمرىگە) كەمتەرلىك بىلەن بويسۇنغۇچىلاردۇر. كىمكى ئاللاھنى، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى ۋە مۆمىنلەرنى دوست تۇتىدىكەن، (ئۇ ئاللاھنىڭ جامائەسىدىندۇر) ئاللاھنىڭ جامائەسى (ئەلۋەتتە) غالىبتۇر. ئى مۆمىنلەر! سىلەردىن ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار)دىن دىنىڭلارنى مەسخىرە ۋە ئويۇنچۇق قىلغانلارنى دوست قىلىۋالماڭلار. ئەگەر (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، ئاللاھتىن قورقۇڭلار . سىلەر نامازغا چاقىرغان (يەنى ئەزان ئېيتقان) چېغىڭلاردا، ئۇلار نامازنى (ھەم سىلەرنى) مەسخىرە ۋە ئويۇنچۇق قىلىدۇ، بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار (نامازنىڭ ھېكمىتىنى ۋە نامازنىڭ نەپسنى پاكلاشتىكى غايىسىنى) چۈشەنمەس قەۋمدۇر.» (مائىدە سۈرىسى، 55ـ58ـئايەت)

7. ھەزرىتى پەيغەمبەرگە قارىتا ئەدەپتە كەمچىل بولۇش. ئۇنى ھەقىقى ماھىيىتى بىلەن تونىماي، جانابى ئاللاھ ئۇنىڭغا بەخشەتكەن سۈپەتلەرنى كىچىك كۆرۈش ياكى ئىنكار قىلىش، ئۇنىڭ ئۇلۇغ سۈپەتلىرىغا لايىق بولمىغان شەكىلدە قاراش. ئۇنىڭ ئىنسانىيەتكە ئۈسۋەئى ھاسەنە(گۈزەل ئۈرنەك) يەنى ئۈستۈن بىر ئۆرنەك بولغانلىقىنى قوبۇل قىلماسلىق، سۈننىتىنى ئىنكار قىلىش.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئاددى كۆرۈپ، ھۆرمىتىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن بەدەۋى، ئەرەپ قاتارلىق ئىپادىلەرنى ئىشلەتكەن كىشى كاپىر بولىدۇ.

8. شېرىكتىن مەمنۇن بولۇش، تەۋھىدكە قارىتا ھەزىمسىز بولۇش. ئايەت-كەرىمەدە:

وَإِذَا ذُكِرَ اللهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ

«يالغۇز ئاللاھ تىلغا ئېلىنسا، ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغانلارنىڭ دىللىرى سىقىلىپ كېتىدۇ. ئاللاھتىن باشقا مەبۇدلار تىلغا ئېلىنسا، ئۇلار خۇش بولۇپ كېتىدۇ.» (زۇمەر سۈرىسى، 45-ئايەت)

كائىنات ۋە ئىنسان ھاياتىدىكى نەرسىلەرنىڭ سەۋەپلىرى ئاللاھنىڭ ئىرادىسىگە باغلانغاندا ئەھلى تەۋھىد بولمىغانلار يۈزلىرىنى قىزارتىپ، روھى ھالەتلىرىنى بۇزىدۇ. ئەكسىچە بولسا، يەنى سەۋەپلەر تەبىئەتكە، تاساددىپىيلىققا باغلانسا، بۇ ئەھۋالدا خوش بولۇپ مەمنۇنىيەت ئىچىدە ئۆزىنى يوقۇتىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ بۇ ھالىتى سەۋەبىدىن كائىناتتىكى ئىلاھى پروگراما غەزەپ تەجەللىلىرىگە ئۆزگىرىدۇ. ئايەت-كەرىمەدە دېيىلگىنىدەك:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم
بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

«ئىنسانلارنىڭ قىلغان گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن، قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا ئاپەت يۈز بەردى، ئاللاھ ئۇلارنى تەۋبە قىلسۇن دەپ قىلمىشلىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ (جازاسىنى) ئۇلارغا تېتىتتى.» (رۇم سۈرىسى، 41-ئايەت)

بۇنداق ئەھۋاللار يۈز بەرگەن ۋاقىتتا، باشقا ۋاقىتلارغا قارىغاندا جانابى ئاللاھقا تېخىمۇ كۆپ يالۋۇرۇپ، كۆپ ئىستىغپار ئېيتىش كېرەك. چۈنكى جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمەدە:

وَمَا كَانَ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

«ئۇلار ئىستىغپار ئېيتىپ تۇرغان چاغدا ئاللاھ ئۇلارغا ئازاب قىلمايدۇ.» (ئەنفال سۈرىسى، 33-ئايەت) دېگەن. بۇ ئىلاھى بايانغا پەرۋا قىلماي قەلبىدە غەپلەت، گۇناھ، شېرىك ۋە ئىسيانغا داۋام قىلغانلار ھەققىدە جانابى ئاللاھ قۇدسى ھەدىسىدە:

«مەن شېرىك كەلتۈرۈلمەسلىككە ئەڭ لايىقمەن. كىم بىر ئىش قىلىپ، ماڭا باشقىسىنى شېرىك قىلسا، ئۇ ئادەمنى ئورتاق قىلغان ئۇ كىشى بىلەن بىللە قىلىمەن» دىگەن. (مۇسلىم زۇھد، 46)

❀

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابىدىن:

- دىققەت قىلىڭلار، ھەممىڭلارغا دەججالدىن ئارتۇق ئەنسىرەيدىغان نەرسىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ - دەپ سورىدى. ساھابىلەر:

- ئېيتىپ بەرگىن، يا رەسۇلۇللاھ! - دېدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

- مەن ئەنسىرەيدىغان بۇ نەرسە مەخپىي شېرىكتۇر، مەسىلەن: نامازغا تۇرغان بىر ئادەمنى مىسال قىلايلى. بۇ ئادەم باشقا بىرسى تەرىپىدىن كۆزىتىلگەنلىكى ئۈچۈن نامىزىنى تېخىمۇ ئەستايىدىل ئوقۇشقا تىرىشىدۇ. - دېدى. (ئىبنى ماجە، زۇھد، 21)

جانابى ئاللاھ ئىبادەت ۋە مۇئامىلىلەردە بىر پاننىڭ ئورتاق بولۇشنى خالىمايدۇ. ئايەت-كەرىمىدە:

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ

«شۇنداق ناماز ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ، نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ.» (مائۇن سۈرىسى، 4-6-ئايەت)

❀

ھەدىس-شەرىپلەردە:

«قىيامەت كۈنى ئۆزگە قارشى تۇنجى ھۆكۈم قىلىنىدىغان ئىنسان شۇلاردۇر:

بىرىنچىسى: شېھىد قىلىنغان ئادەم. ئۇ ئادەم ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا ئېلىپ كېلىنىدۇ. ئاللاھ ئۇنىڭغا بەرگەن نېمەتلىرىنى بايان قىلىدۇ. ئۇ بۇلارنى ئېتىراپ قىلىدۇ.

جانابى ئاللاھ:

- ئۇنداق بولسا، بۇلارغا چۇشلۇق نېمە ئىش قىلدىڭ؟ - دەپ سورايدۇ. ئۇ ئادەم:

- يا راببى، سېنىڭ يولۇڭدا شېھىت قىلىندىم. - دەيدۇ. ئاللاھتائالا :

- يالغان ئېيتتىڭ، سەن پەقەت جۈرئەتلىك ۋە جەسۇر دېسۇن دەپ ئۇرۇش قىلدىڭ، ھەقىقەتەن شۇنداق بولدى. - دەيدۇ.

ئاندىن ئۇنىڭ ھەققىدە ئەمىر بېرىلىپ، ئوتقا تاشلانغۇچە يۈزى يەرگە سۆركىلىدۇ.

ئىككىنچىسى: ئىلىم ئۆگەنگەن ۋە باشقىلارغىمۇ ئۆگەتكەن كىشى، يەنە قۇرئان ئوقۇغان ئادەمدۇر. ئاللاھ ئۇنىڭغا بەرگەن نېمەتلىرىنى بايان قىلىدۇ. ئۇمۇ ئېتىراپ قىلىدۇ. جانابى ئاللاھ:

- بۇلارغا چۇشلۇق نېمە ئىش قىلدىڭ؟- دەپ سورايدۇ. ئادەم:

- ئىلىم تەھسىل قىلدىم، ئۇنى باشقىلارغا ئۆگەتتىم، سېنىڭ يولۇڭدا قۇرئان ئوقۇدۇم. - دەيدۇ. ئاللاھتائالا:

- يالغان ئېيتتىڭ، سەن ئىلىم تەھسىل قىلدىڭ، پەقەت ئالىم دېسۇن دەپ ئۆگەندىڭ، قۇرئان ئوقۇدۇڭ، پەقەت ئۇ قارىمدۇر دېسۇن ، يەنى قىرائەت ئەھلى دېسۇن دەپ ئوقۇدۇڭ. ھەقىقەتەن مۇشۇنداق. - دەيدۇ.

بۇ ئادەم ھەققىدىمۇ ئەمىر بىرىلىپ، ئوتقا يەنە جەھەننەمگە تاشلانغانغا قەدەر يۈزى يەردە سۆرىلىدۇ.

ئۈچىنچىسى: جانابى ئاللاھ باي قىلغان، ھەر تۈرلۈك مال بەرگەن ئادەمدۇر. ئۇ ئېلىپ كېلىنىدۇ. ئاللاھ ئۇنىڭغا بەرگەن نېمىتىنى ئەسلىتىدۇ. ئۇمۇ بۇلارنى ئېتىراپ قىلىدۇ. جانابى ئاللاھ:

- ئۇنداق بولسا، بۇنىڭغا چۇشلۇق نېمە ئىش قىلدىڭ؟ - دەپ سورايدۇ. ئۇ ئادەم:

- سەن ئەمىر قىلغان يەرلەرگە تارقاتتىم، مېلىمنى سېنىڭ يولۇڭدا خەجلىدىم. - دەيدۇ. جانابى ئاللاھ:

- يالغان ئېيتتىڭ، ئۇلارنى پەقەت مەرت، سېخى دېسۇن دەپ تارقاتتىڭ، ھەقىقەتەن شۇنداق . - دەيدۇ.

بۇ ئادەم ھەققىدىمۇ ئەمىر بېرىلىپ، جەھەننەمگە تاشلانغانغا قەدەر يۈزى يەردە سۆرۈلىدۇ. (مۇسلىم، ئىمارە، 152)

بۇ ھەدىس-شەرىپتە ئەمەللەر ئىچىدە ئىخلاسنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە قوبۇل قىلىنىشىنىڭ شەرتى ئىكەنلىكىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ، جانابى ئاللاھنىڭ رىزاسىنى غايە قىلماي، زاھىرىدا ئاللاھ يولىدا ئۆلۈش، ئىلىم تەھسىل قىلىش ۋە باشقىلارغا ياردەم قىلىش قاتارلىق ئۆز شەخسىيىتىدە مەقبۇل بولغان ئەمەللەرنىڭ ئىگىسىگە پايدا بەرمەيدىغانلىقى بايان قىلىنغان. ھەقىقى ئىمان پەقەت ئېغىزدىكى سۆز ۋە روھسىز ھەرىكەتلەردىن ئىبارەت ئەمەستۇر. قەلبنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن ئېتىلىپ چىققان سەممى تۇيغۇلار بىلەن ياراتقۇچىغا ئىشىنىش، ئۇنىڭغا باغلىنىش، ئەمىر ۋە چەكلىملىرىنى ئىشتىياق بىلەن ئورۇنلاش، بۇ ھالەتتە سالىھ ئىشلارنى قىلغاندا ئۇنىڭ رىزاسىدىن باشقا مەقسەتنى قەتئى ئويلىماسلىقتۇر.

بارلىق ئىشلاردا ئىخلاس بىلەن ئاللاھقا سەممى بولۇش كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەقىدە ئاساسىدىن ئايرىلغان بىر بىلىممۇ قوبۇل بولمايدۇ. چۈنكى بۇنداق بىر ئىلىم قۇرئان تەۋسىيە قىلغان ۋە ئىگىسىنى ماختىغان ئىلىمدىن يىراقتۇر. فىزىكا، خېمىيە، ئاسترونومىيە، بىئولوگىيە، گېئولوگىيە ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان كائىنات سىستېمىسىنىڭ قانۇنلىرىنى، ھاياتنىڭ قائىدە-قۇراللىرىنى تەتقىق قىلىدىغان ئىلىملارنى قەلب دەرگاھىدا مۇئەييەنلەشتۈرۈش كېرەك. چۈنكى بۇ ئىلىملەرنىڭ مەزمۇنىدىكى ھېكمەت ۋە قۇدرەتلەر بىر ئىمان زېمىنىنى تەشكىل قىلىدۇ. يەنى بۇ ئىلىملەر ماتېرىيالىست غايىلەر بىلەن ئاللاھتىن يىراقلاشتۇرۇشقا ئىشلىتىلمىگەن مۇددەتكىچە ئىنسانىنى راببىغا ۋە يارىتىلىش سەۋەبى بولغان قۇللۇققا ئېلىپ بارىدۇ. كەلىمە شاھادەتتە مۇقىم قىلىدۇ.

ئىبادەتلەرنىڭ مەلۇم ۋاقىتلىرى بار، ئەمما ئىماننىڭ ۋاقتى يوقتۇر. ئىمان ئىنساندىن دائىملىق ۋە جانلىق بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا ئاددى بىر بوران-چاپقۇندا

قەلبتىن چىقىپ كېتىدۇ. قەسەس سۈرىسىدە بايان قىلىنغان قارۇن ۋە ئەئراپ سۈرىسىدە بايان قىلىنغان بەلئام بىن بائۇرا[20]نىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىبىتىگە دۇچار بولىدۇ.

كەلىمە شاھادەت ھەققىدە ئېيتقانلىرىمىزنى تۆۋەندىكى جۈملىلەر بىلەن خۇلاسىلاش مۇمكىندۇر:

كەلىمە شاھادەت بىر چېدىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاساسى تۈۋرۈككە ئوخشايدۇ. بۇ ئاساسى تۈۋرۈك بولمىسا، چېدىر تىكلىنىپ تۇرالمايدۇ. يەنى ھەر قانداق بىر ياخشى ئىش ئاللاھ نەزىرىدە ساۋاپقا ئېرىشەلمەيدۇ. تۆۋەندىكى ئايەت-كەرىمىلەر بۇ ھەقىقەتنى ئوچۇق ئىپادىلەپ بېرىدۇ:

«مۇشرىكلار ئۆزلىرىنىڭ كۇفرىنى ئىقرار قىلىپ تۇرۇقلۇق (يەنى كاپىرلىق بىلەن ئاللاھنىڭ مەسجىدلىرىنى ئاۋات قىلىش بىر-بىرى بىلەن سىغىشالمايدۇ)، (ئۇلارنىڭ) ئاللاھنىڭ مەسجىدلىرىنى ئاۋات قىلىشى توغرا ئەمەس، ئۇلارنىڭ قىلغان (ياخشى) ئەمەللىرىنىڭ نەتىجىسى بولمايدۇ، ئۇلار دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ. ئاللاھنىڭ مەسجىدلىرىنى پەقەت ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان، ناماز ئۆتىگەن، زاكات بەرگەن، ئاللاھتىن باشقىسىدىن قورقمىغان كىشىلەرلا ئاۋات قىلىدۇ (يەنى مەسجىدنى رېمونت قىلىش، سەرەمجانلاشتۇرۇش، تازىلاش، مەسجىدتە داۋاملىق ناماز ئۆتەش، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىدۇ)، ئەنە شۇلارنىڭ ھىدايەت تاپقۇچىلاردىن بولۇشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. سىلەر ھاجىلارنى سۇ بىلەن تەمىنلەشنى، مەسجىدى ھەرامنى ئاۋات قىلىشنى ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان ۋە ئاللانىڭ يولىدا جىھاد قىلغانلارنىڭ (ئىمانىغا) ئوخشاش ھېسابلامسىلەر؟ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئۇلار ئوخشاش ئەمەس. ئاللاھ زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ.» (تەۋبە سۈرىسى، 17-19)

بۇ ئايەت-كەرىمىلەردىن بىلەلەيمىزكى، ئەمەللەر پەقەت سەممىي بىر ئىمان، تەستىق ۋە جانابى ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئوخشاش شەرتلەرنى ئورۇنلىغاندىن كېيىن جانابى ئاللاھنىڭ نەزىرىدە بىر قىممەتكە ئىگە بولىدۇ. قانچىلىك پايدىلىق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىمانسىز قىلىنغان ھەر قانداق بىر ياخشى ئىشنىڭ قىممىتى بولمايدۇ. بۇ ھەقتە باشقا بىر ئايەت-كەرىمدە مۇنداق دېيىلگەن:

«شۈبھىسىزكى، كاپىر بولۇپ (تەۋبە قىلماستىن) كۇفرى بىلەن ئۆلگەنلەرنىڭ ھېچبىرىدىن يەر يۈزىگە بىر كېلىدىغان ئالتۇن فىديە بەرسىمۇ قوبۇل قىلىنمايدۇ، ئەنە شۇلار قاتتىق ئازاپقا قالىدۇ. ئۇلارغا (ئۇلارنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرىدىغان) ھېچبىر مەدەتكار بولمايدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى،91-ئايەت)

ئەمەللەر پەقەت تەۋھىد دائىرىسىگە كىرگەن ۋاقىتتىلا، مەقسەت قىلىنغان پايدىنى كەلتۈرۈلەيدۇ.

يا راببى! بىزنى ھەقىقى مەنادىكى شاھادەت ئەھلىدىن قىلغىن! بىزنى مۇقەددەس شاھادىتىڭ بىلەن بىللە شاھادەتلىرىڭنى زىكىر قىلغان بەختىيارلار ئارىسىغا كىرگۈزگىن!

ئامىن!

---

20. بۇ ئىككى ئازغۇنلۇق يولچىسى دۇنياغا بېرىلىپ، ھەۋەسلىرىنىڭ پېشىدە ھالاك بولغان ئاخىرەت زىيان تارتقۇچىلىرىدۇر.

ئىسلامى ئىبادەتلەرنىڭ بىرىنچى شەرتى، دىنىنىڭ
تۈۋرۈكى، ئىماننىڭ نۇرى، مۆمىنلەرنىڭ مېراجى

ناماز

«مۆمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى. (شۇنداق مۆمىنلەركى،) ئۇلار نامازلىرىدا ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن سۈر بېسىپ كەتكەنلىكتىن) ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر.» (مۆمىنۇن سۈرىسى، 1-2-ئايەت)

مۆمىنلەرنىڭ مىراجى ناماز

ئىنسان ھاياتى كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسىغا يېتىپ بېرىش ئۈچۈن بىر قىسىم ھەقىقەت ئىزدەش جەريانلىرى بىلەن تولغان. بۇ جەريانلار ئىنساننىڭ يارىتىلىشىدا مەۋجۇت، ئۆزگەرمەس بىر سۈپەت بولغان ئىمان ۋە ئىبادەت قىلىش مايىللىقىنىڭ بىر تەبىئى نەتىجىسىدۇر. ھەق ۋە ھەقىقەتتىن مەھرۇم قالغانلارنىڭ بۇ تەبىئى ئېھتىياجغا جاۋاپ بېرىشتە ئاجىز بىر مەخلۇققا چۇقۇنۇشقا قەدەر ئەقىل ۋە مەنتىق سىرتىدىكى ئىشلارنى قىلىشقا ئۇرۇنغانلىقى ئۆتمۈشتىن كۈنىمىزگىچە تارىخ شاھىت بولغان ئىشلاردۇر. چۈنكى كۈنىمىزدىمۇ مىليونلارچە ئىنسان كالا ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى مۇقەددەس دەپ قارايدۇ ۋە ئۆزگەرتىلگەن دىنلاردىكىگە ئوخشاش رابىبنى خىيال، شەكىلگە سىغدۇرۇشقا تىرىشىپ، ئانتروموفرىك[21] بىر ئەقىدىنىڭ كەينىدە بوغۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ.

ئىنسان بۇ ئەھۋالدا:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

«ئىنسانلار ۋە جىنلارنى پەقەت ماڭىلا ئىبادەت قىلسۇن دەپ ياراتتىم.» (زارىيات سۈرىسى، 56-ئايەت) دېگەن ئايەتنىڭ بىر تەجەللىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، بەندە بولۇش ۋە بەندىچىلىكنى ياشاش سىرى دائىملىق ۋە ۋاز كەچكىلى بولمايدىغان بىر ئېھتىياجتۇر.

بۇ تەبىئى ئېھتىياج ئىنسانلىق شەرەپ ۋە ئىززىتىگە لايىق بىر شەكىلدە قاندۇرۇلغاندا سائادەت ۋە سالامەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. چۈنكى ئىنسان ئىلاھى قۇدرەتنىڭ مىڭ بىر نەقشى بىلەن بىزەلگەن بۇ ئالەمدە ئىلاھى سەنئەتنىڭ ئەڭ يوقىرىسىنى تەشكىل قىلسۇن دەپ يارىتىلغان. بۇ يارىتىلىشنىڭ ۋىجدانى بىر ئېھتىياجى سۈپىتىدە رابىبنى تەستىق ۋە ئىبادەت قىلىشقا مەسئۇل قىلىنغان. ئىنسانغا بېرىلگەن ئۈستۈن ئالاھىدىلىك ۋە مەرتىبىلەر ئىنساننىڭ ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئۇرۇنلىشىغا باغلىق قىلىنغان. ئايەت-كەرىمىدە:

قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَاماً

21. ئانتروموفرىك: ئىنسان شەكلىدە چۈشىنىش، مۇشەببىھە

«ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ دۇئايىڭلار بولمىسا، پەرۋەردىگارىم سىلەرگە پەرۋا قىلمايدۇ.» (فۇرقان سۈرىسى، 77-ئايەت) دېيىلگەن.

جانابى ئاللاھ كۆپلىگەن ئايەتلەردە ئىنسانلارنىڭ ئەبەدى ھالاكەتتىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن ئىماندىن كېيىن سالىھ ئەمەل ساھىبى بولۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلغان. جانابى ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا قەلبى سەلىم بىلەن كېلىشنى غايە قىلغان مۆمىنلەر سالىھ ئەمەل دەپ ئاتىلىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ مۇقەددەس نۇرلىرىنى قەلبىگە ئېقىتىپ ۋۇسلات دەرياسىغا قاراپ يول ئالىدۇ. بەندىنى بۇ شەكىلدە ئاللاھنىڭ ۋۇسلات دەرياسىغا ئاپىرىدىغان ئىبادەت بۇلاقلىرىنىڭ ئەڭ بۈيۈكى ۋە ئەڭ ئەھمىيەتلىك بولغىنى شۈبھىسىزكى ناماز ئىبادىتىدۇر. چۈنكى ناماز مەزمۇنى، مەرتىبىسى جەھەتتىن پۈتۈن ئىبادەتلەرنىڭ بېشى ۋە روھى ھېسابلىنىدۇ.

كائىناتتىكى جىمى نەرسىلەر، قۇياش، چىمەن، ئوتلاق، دەل-دەرەخلەر ئاللاھنى زىكىر قىلىدۇ. سەپ-سەپ بولۇپ ئۇچۇۋاتقان قۇشلار، تاغۇ-تاشلار، دەريالار بىز بىلەلمەيدىغان دەرىجىدە بىر تەسبىھات بىلەن ئاللاھقا ئىبادەت قىلىدۇ. ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ئىبادىتى قىيام ھالىتىدە، ھايۋاناتنىڭ ئىبادىتى رۇكۇ ھالىتىدە، جانسىز نەرسىلەرنىڭ ئىبادىتى يەرگە سەجدە قىلغان ھالەتتە بولىدۇ. پەرىشتىلەرنىڭ بىر قىسمى قىيامدا، بىر قىسمى سەجدىدە، بىر قىسمى تەسبىھ ۋە تەھلىل ھالىتىدە تۇرىدۇ. ئەمما جانابى ئاللاھ مۆمىنلەرگە بىر مېراج سۈپىتىدە ئىكرام قىلغان ناماز ئىبادىتى بولسا، بارلىق بۇ ئىبادەتلەرنى جەم قىلىدۇ. ھەقىقى ناماز ئوقۇغۇچىلار يەردە ۋە ئاسماندا جىمى مەخلۇقاتلارنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرىنىڭ ھەممىسىگە تەڭ مىقداردا ھېسابسىز ساۋاپ ۋە روھى لەززەتلەرگە ئېرىشىدۇ.

مەرھۇم سۈلايمان چەلەبى نامازنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنى مۇنداق مىسرالارغا تۆككەن:

ھەر ۋاقىت بۇ نامازنى كىم ئوقۇسا،
جىمى ئاسمان ئەھلىنىڭ ساۋابىنى ئالىدۇ.
چۈنكى ھەر تۈرلۈك ئىبادەت بۇنىڭدىدۇر،
ھەققە قۇربىيەت ئىلە ۋۇسلات بۇنىڭدىدۇر.

ھەدىس- شەرىپلەردە دېيىلگىنىدەك:

«ناماز ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئېرىشتۈرىدۇ. پەرىشتىلەرنىڭ سۆيگۈسىگە نائىل قىلىدۇ. مەرىپەت نۇرىدۇر. ئىماننىڭ ئەسلىدۇر، دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشىغا ۋەسىلەدۇر. ئەمەلنى مەقبۇل قىلىدۇ، رىزىققا بەرىكەت بېرىدۇ. بەدەنگە راھەتلىك بېرىدۇ. دۈشمەن ئۈستىگە قۇرال بولىدۇ. شەيتاننى يىراقلاشتۇرىدۇ، ئۆلۈم پەرىشتىسى بىلەن ناماز ئوقۇغۇچى ئارىسىدا شاپائەتچى بولىدۇ، قەۋرىدە چىراق بولىدۇ. ئۇ يەردە يەرگە سېلىنغان بىر نەرسە بولىدۇ. مۇنكىر ۋە نەكىر پەرىشتىلىرىگە جاۋاپتۇر. قىيامەتكە قەدەر قەۋرىدە جان يولدىشىدۇر. قىيامەت كۈنى بولغاندا ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۈستىدە بىر سايىۋەنلىكتۇر. بېشىدا تاجتۇر، بەدىنىگە كىيىمدۇر. ئالدىدىكى نۇردۇر. ئىنسانلار ئوتتۇرىسىغا كىرگەن بىر پەردىدۇر. راببى ھۇزۇرىدا مۆمىنلەرنىڭ ھۆججىتىدۇر. مىزاندا ئېغىرلىقتۇر. سىراتتىن ئۆتۈشتۇر، جەننەتنىڭ ئاچقۇچىدۇر. چۈنكى ناماز تەسبىھتۇر، مەدھىيىدۇر، تازىمدۇر، قىرائەت ۋە دۇئادۇر. خۇلاسىلىساق، پەزىلەتلىك ئەمەللەرنىڭ ھەممىسى ۋاقتىدا ئوقۇلغان نامازدىدۇر.
(تەنبىھۇل غافىلىن، 293)

شۇنىڭ ئۈچۈن ناماز ئاللاھقا قايتىش نوقتىسىدۇر ۋە ئۈممەتكە كىچىك بىر مىراج قىلىپ ئىكرام قىلىنغان. قۇرئانى-كەرىمدە

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

«سەجدە قىل ۋە يېقىنلاش!» (ئەلەق سۈرىسى، 19-ئايەت) دېگەن ئەمىر بىلەن راببىنىڭ ھۇزۇرىغا چىقىش نېمىتىمۇ ناماز بىلەن قولغا كېلىدۇ.

ھەقىقى نامازدا ھەر قانداق خام-خىيال بولمايدۇ. دۇنياغا ئائىت ھەممە نەرسە خىيالدىن چىقىپ كېتىدۇ. بەندە بىلەن مەبۇد ئۈچرىشىش مەجلىسىدە **بىللە** بولىدۇ. ئىلاھى سىرلارنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا قاراپ يول ئالىدۇ. چۈنكى ناماز مىراجتىكى كۆرۈشۈشتىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە جىبرىئىلنىڭ ۋاستىسى بولماستىن پەقەت ئاللاھ بىلەن بىرگە بولۇشقا مەخسۇس قىلىنغان.

بۇ كۆرۈشۈشتە داۋاملىق ئۇ مىراجتىكى: «قابە قەۋسەينى» ۋە: «ئىلاھى مۇشاھەدە» ھالىنى ياشىغان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ناماز كۆزۈمنىڭ نۇرىدۇر» دېگەن. (نەسائى، ئاھمەد بىن ھەنبەل)

ناماز بىلەن ئېرىشىدىغان كامالەت، ھۇزۇر ۋە تەمكىنلىككە باشقا ھەر قانداق بىر ئىبادەت بىلەن ئېرىشكىلى بولمايدۇ. دۇنيادا نامازنىڭ مەرتىبىسى ئاخىرەتتە جانابى ئاللاھنى كۆرۈش مەرتىبىسىدە بولىدۇ. چۈنكى دۇنيادا بەندىنىڭ ئاللاھقا ئەڭ يېقىن بولىدىغان ۋاقتى ناماز ۋاقتىدۇر. بارلىق ئىبادەتلەر بەندىنى نامازغا ھازىرلاش ئۈچۈن بىر جەريان ھۆكمىدىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىپادىسى بىلەن ناماز:

«دىنىنىڭ تۈۋرۈكى، ئىمان ۋە قەلبىنىڭ نۇرى، سائادەتنىڭ ئاچقۇچى، مۆمىنلەرنىڭ مىراجى»دۇر.

ناماز مۇقەددەس ماھىيىتى بىلەن ئاللاھ بىلەن بەندە ئارىسىدا ئىككىگە تەقسىم قىلىنغان تەڭدىشى بولمىغان بىر ئىبادەتتۇر. يەنى ئۇ خۇددى فاتىھە سۈرىسىگە ئوخشايدۇ. پاتىھەدە بىسمىللاھ بىلەن «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» غا قەدەر جانابى ئاللاھقا مەخسۇستۇر. «اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيَّكَ نَسْتَعِينُ» ئايىتى بىر تەرىپى بىلەن ئاللاھقا، يەنە بىر تەرىپى بىلەن بەندىگە ئائىتتۇر. بۇ بەندىنىڭ ئاللاھقا ئىبادىتىنى، ئاللاھنىڭ بەندىسىگە مەبۇدىيىتىنى جەم قىلىدۇ. يەنى يېگانە مەبۇد (ئۆزىگە ئىبادەت قىلىنغۇچى) ئاللاھ ئىكەنلىكى ھەقىقەتى ئەتراپىدا بەندە ئىبادىتىنى يالغۇز ئاللاھقا خاس قىلىشى كېرەك. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئايەتلەر بولسا، بەندىگە مەخسۇستۇر. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«نامازنى مەن بىلەن بەندەم ئارىسىدا ئىككىگە بۆلدۈم. يېرىمى مېنىڭ، يېرىمى ئۇنىڭدۇر» دېيىلگەن. (مۇسلىم، سالات، 38-40)

ناماز ئاللاھ بىلەن بەندە ئوتتۇرىسىدا بىر دۇئا، يالۋۇرۇش، بىر مۇناجات ۋە بىر زىكىردۇر. جانابى ئاللاھ قۇرئاندا:

إِنَّنِي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي

«مېنى زىكىر قىلىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇ!» دېگەن. (تاھا سۈرىسى، 14-ئايەت)

يەنە جانابى ئاللاھ :

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

«مېنى زىكىر قىلىڭلار، مەنمۇ سىلەرنى زىكىر قىلاي.» (بەقەرە سۈرىسى، 152-ئايەت)

دېگەن ھېكمەت باشقا ئىبادەتلەرگە قارىغاندا نامازدا تېخىمۇ گەۋدىلىك بولىدۇ. بۇنىڭ زىكرى جەريانىدا:

«مېنى زىكىر قىلغانلار بىلەن بىللە بولىمەن.» (بۇخارى، تەۋھىد، 15) دېگەن ھەدىسى قۇدسى ئەمەلگە ئاشقان بولىدۇ.

بەندە بۇ بىرگە بولۇشتىن لايىقىدا پايدىلىنىش ئۈچۈن «ئېھسان» ھالىتىدە بولۇشى كېرەك. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئېھسان ئاللاھنى كۆرۈۋاتقاندەك ئىبادەت قىلىش دېگەنلىكتۇر. سەن ئۇنى كۆرەلمەيسەن، ئەمما ئۇ سېنى كۆرىدۇ» (مۇسلىم، ئىمان، 1) دېگەن.

بۇ ھالەتتە ئوقۇلغان ناماز كۆزنىڭ نۇرى بولىدۇ.

نامازنى بۇ ھالەتتە ئوقۇغانلار ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ مەرتىبىسىدىن بىر تەجەللى ھاسىل بولىدۇ. بۇ ئاللاھتائالا تەرىپىدىن بېرىلگەن نائىپلىقتۇر.

بۇنىڭ ئۈچۈن ناماز ھەزرىتى مۇساغا يول كۆرسەتكەن نۇرانە ياغاچقا ئوخشايدۇ. ناماز سۇنۇق قەلبلەرنىڭ تەسەللىسى، دۇنيا ئالدىراشچىلىقىدىن ھارغان كۆڭۈلنىڭ راھەتلىكى، روھنىڭ مەنىۋى غىزاسى، جانلارنىڭ شىپاسى ۋە ئارىفلارنىڭ تىلىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇنيا مەشغۇلاتلىرى ئېغىرلىق بەرگەندە:

اَقِمِ الصَّلاَةَ يَا بِلاَلُ اَرِحْنَا بِهَا

«ئەي بىلال! ئەزان ئوقۇپ نامازغا چاقىر! بىزنى راھەتكە ئېرىشتۈرگىن» دېگەن. چۈنكى نامازغا ئوخشايدىغان ھەر قانداق بىر ئىبادەت يوقتۇر. ناماز ئوقۇغان ئادەم نامازدىن باشقا ھەر قانداق بىر نەرسە بىلەن مەشغۇل بولمايدۇ. ناماز ئۇنى ھەر تۈرلۈك ئالاقىدىن ئۈزىدۇ. ئاللاھ بىلەن ئېيادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر ۋۇسلات ياشايدۇ. باشقا ئىبادەتلەردە ئەھۋال بۇنداق ئەمەس. مەسىلەن: روزا تۇتقان ئادەم بازاردا خېرىدار ياكى ساتقۇچى بولىدۇ. ھەج قىلغۇچىمۇ مۇشۇنداق. ئەمما ناماز ئوقۇغۇچى خېرىدار ياكى ساتقۇچى بولالمايدۇ. ئۇ پەقەت ناماز ئوقۇغۇچىدۇر. يەنى ۋۇجۇدىمۇ ۋە روھىمۇ ئىلاھى ھوزۇردا تۇرىدۇ.

كامىل مۆمىنلەر:

إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَاباً مَّوْقُوتاً

«شۈبھىسىزكى، ناماز مۆمىنلەرگە ۋاقتى بەلگىلەنگەن پەرز قىلىندى.» (نىسا سۈرىسى، 103ـئايەت) دېگەن ئايەت ـ كەرىمنىڭ بايانى بويىچە ئۆمۈر بويى كۈندە بەش قېتىم ئىتائەت ۋە كۈرەش تەتبىقاتى يېنىدا نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن يېتىلىپ، ئاخىرىدا راببىمىزنىڭ (رابىبىڭغا قايىت) ئەمرىگە ئاساسەن رەھمەت ۋە چەكسىز ئېھسانلىرىغا نائىل بولۇپ، پەزىلەتلىك بەندىلىرى ئارىسىغا كىرىپ، سائادەت يۇرتىغا نائىل بولىدۇ. ئۇ مۆمىنلەر ئايەتتە دېيىلگىنىدەك:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

«مېنى (تائەت ـ ئىبادەت بىلەن) ياد ئېتىڭلار، (مېنى ياد ئەتسەڭلار) مەنمۇ سىلەرنى (ساۋاب بېرىش بىلەن، مەغپىرەت قىلىش بىلەن) ياد ئېتىمەن.» (بەقەرە سۈرىسى، 152ـئايەت) دېگەن ماقامغا ئېرىشىدۇ. ئۇلار:

وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ

«ئاللاھنى ياد ئېتىش ھەممىدىن (يەنى ئۇنىڭدىن باشقا ھەممە ئىبادەتتىن) ئۇلۇغدۇر.» (ئەنكەبۇت سۈرىسى، 45ـئايەت) دېگەن بايانىدىن نېسىۋە ئالىدۇ.

بۇ ئىپادە «ئاللاھنىڭ زىكرى يەنى ناماز ئەڭ بۈيۈك بىر ئىشتۇر» دېيىلگىنىدەك، ئەينى ۋاقىتتا «ئاللاھنىڭ بەندىسىنى زىكىر قىلىشى، بەندىنىڭ ئۇنى زىكىر قىلىشىدىن تېخىمۇ بۈيۈكتۇر» دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن جانابى ئاللاھقا يېقىنلىششتا ئەڭ بۈيۈك پاي (ھەسسە) نامازدۇر.

نامازغا تەييارلىق

نامازغا ئوخشاش بۈيۈك بىر ئىبادەتنىڭ كامىل مەنادە ئادا قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا كامىل مەنادا تەييارلىق قىلىش كېرەك. مەسىلەن: ھەدىس ـ شەرىپلەردە:

«كىم تاھارىتىنى كامىل ئالسا، ...» (مۇسلىم، تاھارەت، 179) دېيىلگەن. چۈنكى ناماز ھايات ۋە تەبىئى گۈزەللىكلەر بىلەن زىچ باغلانغان. بۇ نوقتىنى ھىس قىلىپ، نامازغا ھازىرلىق جەھەتتە ئىخلاس بىلەن ئالغان تاھارەتنىڭ پايدىسى ھەققىدە ئىمام ئەزەم ھەزرەتلىرى تاھارەت سۈيى بىلەن گۇناھلارنىڭ يۇيۇلىدىغانلىقىنى رىۋايەت قىلغان. بۇ رىۋايەتتە نامازغا ھەقىقى مەنادا تەييارلىق قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى بايان قىلغان. ئىمامى ئەزەم ھەزرەتلىرىنىڭ بۇ ھەقتىكى پاراسەت ۋە ئالدىن كۆرەرلىكى مەشھۇردۇر. ئۇ تاھارەت ئېلىۋاتقان بىر ياشقا :

ـ ئەۋلادىم، شۇ شۇ گۇناھلارنى تەرك ئەتكىن. ـ دىگەندە:

ئۇ ياش ھەيران قېلىپ:

ـ ئەي ئىمام! بۇ گۇناھلارنى قىلغانلىقىمنى نەدىن بىلىسىز؟ ـ دەپ سورىغاندا:

ئىمامى ئەزەم:

ـ ئەۋلادىم، مەن بۇنى ھازىر سەن ئېلىۋاتقان تاھارەت سۈيىدىن بىلدىم. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. يەنە بىر تەرەپتىن بەك رىئايە قىلىنىپ كېتىلمىگەن سۈننەتلەردىن بىرسى

بولغان مىسۋاك ئىشلىتىشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مىسۋاك ئىشلىتىپ ئوقۇلغان ناماز، مىسۋاك ئىشلەتمەي ئوقۇلغان نامازدىن (پەزىلەت جەھەتتىن) يەتمىش دەرىجە ئۈستۈندۇر» دېگەن. (ئاھمەت بىن ھانبەل، مۇسنەد، 4- جىلد، 272)

ناماز ئىبادىتى تەكبىر، تەھلىل، تەسبىھ ۋە قىرائەت قاتارلىق باشتىن ئاخىرغىچە تىل قوللىنىلىدىغان بىر ئىبادەتتۇر. بۇ جەھەتتىن مۇقەددەس كەلىمىلەرنىڭ تەلەپپۇز قىلىنىدىغان ماكانى بولغان ئېغىزنىڭ مىسۋاكلىنىشى ئېغىزدا لاتاپەتنىڭ تەمىن قىلىنىشى ۋە كۆڭۈلنىڭ خاتىرجەم بولۇشىغا پايدىسى بار.

چىشنى چىش مەلھىمى ۋە چوتكىسى بىلەن پاكىزلاش بىلەن بىرلىكتە مىسۋاك ئىشلىتىشنىڭ كۈنىمىزدە كۆپلىگەن پايدىلىرىنىڭ بارلىقى ئىسپاتلانماقتا. ھەدىس-شەرىپلەردە ئېيتىلغاندەك، مىسۋاكنىڭ چىشنىڭ سېسىپ كېتىش، قۇرتلاپ كېتىش ۋە ئاشقازان ئاغرىقلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا كۆپلىگەن پايدىلىرى بار. چىشلىرى ئىرىپ كەتكەن بىر بىمار ئۈزۈن ۋاقىت بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغاندىن كېيىن قانداق شىپا تاپقانلىقىنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

- چىشلىرىمنىڭ ئىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆپلىگەن دوختۇرنىڭ يېنىغا باردىم. ئىشلەتمىگەن دورا قالمىدى. ئاخىرىدا بىر دوستۇم ماڭا مىسۋاك ئىشلىتىشنى تەۋسىيە قىلدى. مىسۋاكتا كۆپلىگەن پايدىلىق نەرسىلەر بارلىقىنى ئېيتتى. ئىلگىرى پەقەت مىسۋاك ئىشلىتىپ باقمىغان ئىدىم. باشقا چارە تاپالمىغانلىقىم ئۈچۈن بۇيۇك ئۈمىد بىلەن مىسۋاك ئىشلىتىشكە باشلىدىم. ئۇزۇن ئۆتمەي ئىلاھى بىر لۇتۇپ بىلەن چىشلىرىمنىڭ ئىرىشى توختىدى. ئۇ ۋاقىتتىن باشلاپ مىسۋاك ئىشلىتىشنى توختاتمىدىم.

❁

نامازغا تەييارلىق قىلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاساسلىرىدىن بىرسى شۈبھىسىز:

«ئىلىم بىلەن بىرلىكتە قىلىنغان بىر ئاز ئەمەل جاھالەت ئىچىدە قىلىنغان كۆپ ئەمەلدىن تېخىمۇ پەزىلەتلىكتۇر» (پەزائىلى ئەئمال، 299) دېگەن ھەدىسكە بىنائەن، تاھارەتتە نېمىنىڭ پەرز، نېمىنىڭ سۈننەت، نامازدا نېمىنىڭ پەرز، نېمىنىڭ سۈننەت، نېمىنىڭ ۋاجىپ ئىكەنلىكىنى بىلىشتۇر.

تاھارەت بىلەن بىرلىكتە ناماز ئۈچۈن تاشقى ئەزالىرىمىزنى پاكىزلىغاندەك، كۆڭلىمىزدىكى ئۆچمەنلىك، نەپرەت، ھەسەت قاتارلىق مەنىۋى كىرلارنىمۇ پاكىزلاپ، گۇناھلاردىن پاكلانغان ھالدا ناماز ئوقۇشقا غەيرەت قىلىش كېرەك. بۇنىڭغا تۇسالغۇ بولىدىغان شەيتان ياكى شەيتان سۈپەتلىك ئىنسانلارنىڭ شىرىن-شېكەر سۆزلىرى ۋە ھىيلىلىرىگە قارشى ئويغاق ۋە پاراسەتلىك بولۇشىمىز كېرەك. ئارىفلار ئايەت-كەرىمىدىكى:

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

«**كىيىمىڭنى پاكىزە تۇت!**» (مۇددەسسىر سۈرىسى، 4-ئايەت) دېگەن ئايەتتىن:

ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا چىقىش دېمەك بولغان ناماز ئۈچۈن زاھىرىڭنى ۋە باتىنىڭنى پاكىزە تۇت، گۈزەل ئەخلاق بىلەن ئەخلاقلان!» دېگەن مەنا چىقىدۇ دەپ ئىزاھلىغان. بۇ يۇنىلىشتە ھەدىس-شەرىپلەردە:

«ناماز ئۈچۈن بەل ۋە قوساقلىرىڭلارنى ئىنچىكىلەشتۈرۈڭلار» (جامىئۇس سەغىر) دېگەن بايانغا رىئايە قىلىش، نامازغا تەييارلىق قىلىش جەھەتتە قەلبتە خۇشاللىق ۋە نامازغا ئىشتىياق ۋەسلىسى بولىدۇ.

ھەدىس-شەرىپلەردىن مەقسەت قىلىنغان بىرىنچى غايە: ھارامغا ئارىلىشىپ قالماسلىق، ئىككىنچىسى: بەدەننى ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىدىغان دەرىجىدە قوساقنى تويغۇزماسلىق، يەنى ئاز يېيىشتۇر.

نامازنىڭ قوبۇل بولۇش شەرتى: تەئدىل-ئەركان

نامازنىڭ زاھىرى تەرىپىنى «فىقھ» بەلگىلەيدۇ. فىقھسىز بىر ناماز ئوقۇغىلى بولمايدۇ. پەقەت تەئدىل-ئەركاندىن يىراق، دىققەت چېچىلغان ھالەتتە ئوقۇلغان نامازمۇ مۆتىبەر بولمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن نامازنىڭ زاھىرىنى تەرتىپكە سالىدىغان فىقھى قائىدىلەر قەلبنى تەرتىپكە سالىدىغان مەنىۋى قائىدىلەر بىلەن بىر يەرگە كەلگەن ۋاقىتتا ئوقۇلغان ناماز مۆتىبەر ۋە مەقبۇل بىر ناماز بولىدۇ. قەلبنىڭ پاكلىنىشى قۇرئانى-كەرىمدە ئېيتىلغان تەزكىيە (پاكلاش) ئەمرىنى ئورۇنلاش بىلەن مۇمكىندۇر. ئايەت-كەرىمدە ئېيتىلغاندەك:

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى

«نەپسىنى تەربىيە (پاكلىغان) قىلغان كىشى قۇتۇلۇشقا ئېرىشتى.» (ئەئلا سۈرىسى، 14-ئايەت)

بۇ مەنىۋى تەربىيە ناماز ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم بولغان بىر تەربىيەدۇر. چۈنكى جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە نامازنىڭ پەرز، ۋاجىپ ۋە رەكئەتلىرى ھەققىدە بىر بايان بەرمىگەن بولسىمۇ ئەمما تەئدىل-ئەركان، ئىخلاس ۋە ھوزۇر ھالىنىڭ ئەھمىيىتى، بۇ ھالەتنى پۈتۈن ھاياتتا ھاكىم قىلىشنى قايتا-قايتا تەكىتلىگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن نامازنىڭ مەنىۋى تەرىپىگە ئائىت بولغان ھېسسىيات، ئەدەپ، ئەركان، ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ رىئايە قىلىشى ئەڭ مۇھىم بولغان جەھەتلىرىدۇر. چۈنكى ئايەت-كەرىمدە:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

«مۆمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى. (شۇنداق مۆمىنلەركى،) ئۇلار نامازلىرىدا (ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن سۈر بېسىپ كەتكەنلىكتىن) ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر.» (مۆئمىنۇن سۈرىسى، 1- 2-ئايەت) دېيىلگەن.

ھەدىس-شەرىپلەردە:

«بىر كىم كامىل تاھارەت ئېلىپ نامىزىنى ۋاقتىدا ئوقۇپ، رۇكۇ ۋە سەجدىلىرىنى تاماملاپ نامازنى تەئدىل-ئەركان ئىچىدە ئادا قىلسا، ئۇ ناماز ئاق ۋە پارلاق بىر نۇرغا ئوخشاش يۈكسىلىپ، ناماز ئوقۇغۇچىنى: «مېنىڭ ھەققىمگە رىئايەت قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن ئاللاھ سېنى

قوغدىسۇن» دەيدۇ. بىر كىشى تاھارەتنى كامىل ئالماي، نامىزنى ۋاقتىدا ئوقۇمىسا، رۇكۇ ۋە سەجدىدە تەئدىل-ئەركانغا رىئايە قىلمىسا، ئۇ ناماز بىر قارا جىسىم بولۇپ يۈكسىلىپ: «مېنى زايە قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن، ئاللاھمۇ سېنى زايە قىلسۇن» دەيدۇ. ئاللاھتائالانىڭ خالىغان يېرىگە بارغاندىن كېيىن بىر كونا رەختتەك تۈرۈلۈپ، ئادەمنىڭ يۈزىگە ئۇرىدۇ.» (تابەرانى)

باھائۇددىن نەقشبەندى ھەزرەتلىرىدىن:

- بىر بەندە نامازدا تەئدىل-ئەركانغا قانداق رىئايە قىلىدۇ؟ - دەپ سورىغاندا، ھەزرەت:

- تۆت نەرسە بىلەن. - دېگەن. ئۇلار:

1. ھالال لوقما،

2. تاھارەت ئالغان چاغدا غەپلەتتىن يىراق تۇرۇش،

3. تۇنجى تەكبىرئېيتىلغان ۋاقتتا ئۆزىنى ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا دەپ بىلىش،

4. نامازدىن باشقا ۋاقىتلاردىمۇ جانابى ئاللاھنى قەتئى ئۇنۇتماسلىق، يەنى نامازدىكى ھۇزۇر، جىمجىتلىق ۋە بىھۇدە خىياللاردىن يىراق تۇرۇش ھالىتىنى نامازدىن كېيىنمۇ داۋام قىلدۇرۇش.

❁

نامازدىكى تەئدىل-ئەركان ھالى ناھايىتى مۇھىم بولۇپ، بەندە ئۇنىڭغا رىئايە قىلغان نىسبەتتە ساۋاپقا ئېرىشىدۇ. ھەدىس- شەرىپلەردە:

«بىر ئادەم نامازنى تاماملىغاندا، ئوقۇغان نامازنىڭ ساۋابىدىن ئۆزىگە ئوندا بىر، توققۇزدا بىر، سەككىزدە بىر، يەتتىدە بىر، ئالتىدە بىر، بەشتە بىر، تۆتتە بىر، ئۈچتە بىر، ياكى يېرىمى بېرىلىدۇ» (ئەبۇ داۋۇد، سالات، 124) دېيىلگەن. « يەنە كۆپ كىشىلەر بار بولۇپ، بۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدە ئوقىغان نامازنىڭ ئالتىدە، ھەتتا ئوندا بىر ساۋابىغىمۇ ئېرىشەلمەيدىغانلار بار. پەقەت ھۇزۇر بىلەن ئوقۇغانلار نامازنىڭ ساۋابىنى ئالىدۇ» (ئەبۇ داۋۇد، نەسائى) دېيىلگەن.

يەنە بەندە بىلىپ، ھۇزۇر بىلەن ئوقۇغان نامازدىن ساۋاپ ئالىدۇ. ھەقىقى ناماز ئوقۇغۇچىلار ناماز ئۈچۈن تۇرغان ۋاقتىدا ئۇنى لايىقى بىلەن ئادا قىلىپ، ئىلاھى رىزاغا نائىل بولۇش مەقسىتىدە قەلبىنى رابىبغا قارىتىدۇ. نامازدىن باشقا ھەر قانداق بىر نەرسە بىلەن مەشغۇل بولمايدۇ. بارلىق تاشقى مۇناسىۋەتلەرنى ئۈزۈپ، روھانى تۇيغۇلار ئىچىدە ناماز ئوقۇيدۇ. كۆزىنى سەجدە يېرىگە تىكىپ، ئاللاھ ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر ھىس قىلىپ، مەنىۋى بىر لەززەت ئىچىدە ئۆزىنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ.

بۇ ھال شۈبھىسىزكى، قەلبى سەلىمگە ئېرىشكەن بەندىلەرنىڭ ھالىدۇر. يەنى تەئدىل-ئەركان بىر جەھەتتىن ئىخلاسنىڭ مېۋىسىدۇر. چۈنكى ئىخلاس ئىنساننى سەمىمىيەت ۋە تەئدىل-ئەركان ئىگىسى قىلىپ، ئاللاھ نەزىرىدە يۈكسەك دەرىجىلەرگە ئېرىشتۈرۈش بىلەن ئىلاھى مۇھاپازا (قوغداش) ۋەسىلىسى بولىدۇ. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«ئىخلاسلىق كىشىلەرگە خوش خەۋەرلەر بولسۇنكى، ئۇلار ھىدايەت نۇرىغا ئېرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ سەۋەبىدىن قاتتىق پىتنىلەر يوقۇلىدۇ.» (فەزائىلى ئەئمال، 285-286) دېيىلگەن.

❁

ئىخلاس ۋە تەئدىل-ئەركانىنى قەلبكە يەرلەشتۈرۈپ، نامازدا ھاسىل قىلىدىغان مەنىۋى پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى جەھەتلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك:

1. ھۇزۇرى قەلب: كۆڭلىنى پەقەت قىلىدىغان دۇئا، تەسبىھ ۋە ئايەت-كەرىمىلەرنىڭ روھانىيىتى بىلەن بىرەش. ماسىۋا (دۇنياۋى خام-خىياللار) بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى قەتئى ئۈزۈش. ھەر تۈرلۈك خىيال ۋە مەشغۇلىيەتلەردىن يىراق بولمىغان كۆڭۈل ئۆزىنى نامازغا پۈتۈنلەي رام قىلالمايدۇ. ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇش ھالىدىن غاپىل بولىدۇ. ئىنسان بۇ غەپلەتتىن يىراق تۇرغاندا ئاللاھ بىلەن بىرگە بولۇشى مۇمكىن. تىلى تەلەپپۇز قىلغان مەنالاردىن بىر ھىسسە ئالالىسا، ئۇ چاغدا ھۇزۇرى قەلبنى قولغا كەلتۈرگەن بولىدۇ. چۈنكى ئەھلۇللاھ (ئاللاھ دوستلىرى) تەئدىل ئەركانغا رىئايە قىلمىغان نامازلار بىلەن بىرگە ھۇزۇرى قەلب بىلەن ئوقۇيالمىغان نامازلىرىنىمۇ قازا قىلغان. بۇنداق دېگەنلىك، ھەممە ئادەم مۇشۇنداق قىلىشى كېرەك دېگەنلىك بولماستىن، بەلكى نامازدىكى ھۇزۇرى قەلبنى ئىزاھلاشتا دىققەتنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن ئېيتىلغان.

2. تەفەھھۇم: ئوقۇغانلىرىنى ئىدراك قىلىش. مۇمكىن مەرتىبىدە نېمە ئوقۇۋاتقانلىقىنى بىلىش. بۇ ئىنچىكىلىك ھۇزۇرى قەلبتىن كېيىنكى ئەڭ مۇھىم جەھەتتۇر. بۇ ئەھۋال نامازدىكى ھالەتنىڭ باشقا ۋاقىتلاردا ھاسىل بولۇشىدا كۆۋرۈكلۈك رول ئوينايدۇ.

3. تازىم: جانابى ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھىس قىلىپ، ۋۇجۇد ۋە كۆڭۈل تەئدىل-ئەركانىنى مۇھاپىزەت قىلىش. يەنى ناماز ئىبادىتىنى كۆڭۈل ھۇزۇرى ۋە تەفەھھۇم بىلەن تاماملاش بىلەن بىرگە ئۇنىڭدىكى ئەدەپكە رىئايەت ئىچىدە بولۇش. نامازدىكى بۇ ئەدەپ ۋە ھۆرمەت ھالى ئۇنىڭ قىممىتىنى قاتمۇ-قات ئاشۇرۇپ، جانابى ئاللاھ نەزىرىدە ناماز ئوقۇغۇچىغا شاپائەتچى بولىدۇ. يەنى بەندە تازىم ماقامىدا:

ئەگەر نامازنىڭ بىر مېراج بولۇشنى ئارزۇ قىلساڭ، ئاللاھنىڭ بۈيۈكلۈكى ۋە ساڭا بەرگەن نېمىتىنى تەپەككۇر قىلىپ، ئۆز ئىبادەتلىرىڭنى نوقسان بىل! ئىبادەتلىرىڭگە قاراپ، قەتئى ئاللاھقا لايىقىدا شۈكۈر قىلدىم دەپ ئويلىما! ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ «يا رابىبى ساڭا لايىقىدا قۇللۇق قىلالمىدىم، مىنى ئەپۇ قىلغىن!» دەپ ئىستىغپار ئېيتقان. بۇ ئاگاھلاندۇرۇشقا دىققەت قىلىپ ئوقۇغان نامازدىن بۈيۈك پايدا ئالىسەن.

4. ھەيبەت: تازىمدىن كېلىپ چىقىدىغان بىر قورقۇش ئىچىدە بولۇش. بۇ قورقۇش ئىنساننىڭ ئۆزىنى بىلىشى ۋە ھەق تائالانىڭ بۈيۈكلۈكىنى ئىدراك قىلىشىغا ۋەسىلە بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن نامازدىكى جىددىيەت ۋە تەقۋا مۇشۇنداق ھاسىل بولىدۇ. تەقۋا يەنى ئاللاھتىن قورقۇش ۋە قەلبنى غەپلەتتىن يىراق تۇتۇشتا بەندىنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە دەرىجىسىنى يۇقىرىلىتىدىغان يېگانە تەسىردۇر. ئايەت-كەرىمدە دېيىلگەندەك:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللهِ أَتْقَاكُمْ

«شۈبھىسىزكى، ئاللاھ نەزىرىدە ئەڭ ئۈستۈن بولغىنىڭلار تەقۋا جەھەتتە ئەڭ ئۈستۈن بولغىنىڭلاردۇر.» (ھۇجۇرات سۈرىسى، 13-ئايەت)

ئەبۇ زەر رازىياللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ:

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆز پەسلىدە سىرتقا چىققان ۋاقتىدا دەرەخلەردىن يوپۇرماقلار تۆكۈلۈۋاتاتتى. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«يا ئەبۇ زەر! مۇسۇلمان بىر بەندە پەقەت ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن (يەنى ئىخلاس ۋە تەقۋالىق بىلەن) ناماز ئوقۇسا، ئۇنىڭ بارلىق گۇناھلىرى شۇ يوپۇرماقلار دەرەختىن تۆكۈلگەندەك تۆكۈلىدۇ» (ئاھمەت، تەرغىب) دېگەن.

5. ئۈمىدۋار بولۇش: نامازدا تازىم بىلەن بىرگە بەندىنىڭ جانابى ئاللاھنىڭ رىزا ۋە رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىشى، بۇ مەقسەتتە ئوقىغان نامازدىن كېيىن دۇئا قىلىشى قۇللۇق ئالامەتلىرىدىن بىرسىدۇر. چۈنكى پەقەتلا قورقۇش قەلبنى بىئارام قىلىدۇ ۋە ۋاقتى كەلگەندە مەنىۋىياتنى تەڭپۇڭسىزلاشتۇرىدۇ. بۇ سەۋەپتىن، ئۈمىد بۇ خەتەرنى بىرتەرەپ قىلىپ، قەلبتە تەڭپۇڭلۇقنى ساقلايدۇ.

6. ھايا: خىجىل بولۇش. بۇ باشقا خىسلەتلەرنى تاماملايدىغان بىر زىننەتتۇر. جانابى ئاللاھتىن ھايا قىلغان بەندە بىھۇدە ئىشلاردىن يىراق تۇرىدۇ. بۇ ۋەسىلە بىلەن نامازدىكى غەپلەت ۋە خاتالىرىنى تاپالايدۇ. ئەمەللىرىگە ئىشەنچە قىلىش ئىللىتىگە دۇچار بولمايدۇ. ھەدىس-شەرىپلەردە :

«ھەر قانداق بىر ئادەم (يەنى نامازدا گۇناھلىرىنىڭ ئەپۇ قىلىنىشى سەۋەبىدىن) ئۆزىگە ئىشەنچە قىلماسلىقى كېرەك» (فەزائىلى ئەئمال، 251) دېيىلگەن.

بۇنىڭ ئۈچۈن ناماز ۋەسىلىسى بىلەن قانداق گۇناھلار بولسا كەچۈرۈم قىلىنىدۇ دەپ غەپلەتكە چۆشمەسلىكنىڭ يېگانە چارىسى ھايا بىلەن زىننەتلىنىش ۋە نامازدىكى ئەدەبنى ھەر ۋاقىت مۇھاپىزەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى ئەپۇ قىلىش ئاللاھنىڭ لۇتۇفى، كەرەم ۋە مەرھەمەت بىلەن قىلغان مۇئامىلىسى، رەھمىتىنىڭ بىر تەجەللىسىدۇر. ئەمىلىيەتتە قىلغان ئىبادەتلىرىمىزنىڭ ئىچ يۈزى بىزگىمۇ مەلۇم بولغىنىدەك، بۇلار ھەقىقى مەنادا ئاللاھنىڭ شانىغا لايىق ئىبادەتلەر ئەمەستۇر. پەقەت بۇ ھەقىقەتلەرنى بىلىپ، ئاجىزلىق ئىچىدە ئادا قىلىنغان ئىبادەتلەرنى جانابى ئاللاھ لاپزى ئېھسانى بەرىكىتى بىلەن بەندىسىنى راھمانى رەھمەت ۋە ئىلاھى رىزاغا نائىل قىلىدۇ.

پۈتكۈل بۇ خۇسۇسىيەتلەرنىڭ مېغىزى نامازدا قەلبنىڭ تەئدىل-ئەركانغا رىئايە قىلىشى، دىققەتنىڭ يىغىلىشى بىلەن ۋۇجۇدنىڭ رىتىمىنى بىرلەشتۈرمىگەن ئادەم نامازنىڭ ھەقىقىتىگە نائىل بولالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەم روھى جەھەتتىن ھەمدە جىسمانى جەھەتتىن نامازغا تەييارلىق قىلىش كېرەك. قەلب ۋە ۋۇجۇد بىردەكلىكگە دەخلى يەتكۈزىدىغان ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا قۇلنىڭ بەشەرى سۈپەتلىرىنى كۆز ئالدىدا تۇتۇپ، زېھنىنى غەپلەتتىن يىراق تۇتۇش ئۈچۈن ھەدىس-شەرىپلەردە:

«تائام بىلەن ناماز بىر ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قالغاندا، تائامدىن كېيىن ناماز ئوقۇشقا بۇيرىغان» (بۇخارى، مۇسلىم) دېيىلگەن.

قەلب بىلەن ۋۇجۇدنىڭ بىرلىكتە ناماز ھالىتىدە بولۇشى، تەئدىل-ئەركان ھەققىدە ئۆلىمالار ئەستايىدىللىق ۋە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەرنى خۇلاسە قىلىپ،

نامازدىكى ئەھۋاللىرىغا قاراپ، ئوخشىتىش بويىچە تۆرگە ئايرىپ، تۆۋەندىكى ئۈچ كىشىنىڭ نامىزىنىڭ قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقىنى ئىپادە قىلغان:

1. ئوۋچى،

2. هامال (يۈك، مال توشۇغۇچى)،

3. تىجارەتچى.

بۇ يەردە ئوۋچى دېگەندە، كۆزلىرى بىلەن ناماز ۋاقتىدا ئەتراپقا قارىغان ۋە باشقا ئەزالىرى بىلەن باشقا ئىشلارنى قىلىپ، نامازنى بۇزىدىغان ئىشلارنى قىلغان كىشى كۆزدە تۇتۇلغان. هامال دېگەندە، تاھارىتى قىستاپ قالغان ۋاقىتتىمۇ قايتىدىن تاھارەت ئالماي ناماز ئوقۇغان ئادەم كۆزدە تۇتۇلغان. تىجارەتچى دېگەندە، نامازدا كۆڭلىنى ۋە زېھنىنى دۇنيا تىجارىتىدىن يىراقلاشتۇرالمىغان ئادەم كۆزدە تۇتۇلغان. بۇ ئۈچ كىشى نامازدا تەلەپ قىلىنغان تەئدىل-ئەركان ۋە ھۇزۇر ھالىغا ئېرىشەلمەيدىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى ئىبادەتكە بېرەلمەيدۇ. بۇ چەكلەنگەن ئىش جىنسىدىن ناماز ئوقۇغان قىلمىش بولۇپ، بۇ هال ئاللاھ نەزىرىدە قوبۇل بولمايدۇ. چۈنكى بەدەن ۋە ئەزالارنىڭ نامازغا تەييارلىنىشى نامازنىڭ شەرتلىرىدىن بىرسىدۇر. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ناماز ئوقۇۋاتقان بىر شەخسنىڭ قولى بىلەن ساقىلىنى ئوڭشاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

«ئەگەر بۇنىڭ قەلبىدە تەئدىل-ئەركان بولسا ئىدى، ۋۇجۇدىنىڭ ھەر ئەزاسى ھەرىكەتسىز بولغان بولاتتى» (تىرمىزى) دېيىشى قەلب بىلەن ۋۇجۇدنىڭ نامازدىكى بىردەكلىكىنىڭ مۇھىملىقىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. تۆۋەندىكى ھەدىس-شەرىپلەرمۇ بۇ مەنانى ئىپادىلەپ بېرىدۇ:

«سىلەردىن بىرسى نامازغا تۇرغان ۋاقىتدا پۈتۈن ۋۇجۇدى ھەرىكەتسىز قالسۇن، يەھۇدىلارغا ئوخشاش لەپپەڭشىپ تۇرمىسۇن. چۈنكى ۋۇجۇدنىڭ نامازدا ھەرىكەتسىز تۇرۇشى، نامازنىڭ تاماملىنىشىنىڭ بىر پارچىسىدۇر.» (تىرمىزى)

«نامازدا يەتتە نەرسە شەيتان (يەنى شەيتان ياخشى كۆرىدىغان ھەرىكەتلەر)گە ئائىتتۇر. بۇرۇن قاناش، ئۇخلاپ قېلىش، ۋەسۋەسە، ئەسنەش، قاشلاش، ئوڭ-سولغا قاراش ۋە ھەر قانداق بىر نەرسە بىلەن ئويناش» (تىرمىزى) دېگەن.

بۇ ئەھۋاللار نامازنىڭ مەنىۋى شەكلىنى زىيانغا ئۇچرىتىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن تاشقى كۆرۈنۈشتە تەئدىل-ئەركان بار، ئەمما ئىچكى دۇنياسى تەئدىل-ئەركاندىن يىراق بولسا، بۇ مۇناپىقچە تەئدىل-ئەركان بولۇپ، بۇنداق ئەھۋاللارغىمۇ دىققەت قىلىش كېرەك.

تەئدىل-ئەركان ھەققىدە ئېيتىلىدىغان ئاخىرقى سۆز بىزگە گۈزەل بىر ئۆرنەك بولۇشى ئۈچۈن قۇرئانى-كەرىمدە بايان قىلىنغان ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ دۇئاسىنى قىلىشتىن ئىبارەتتۇر:

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاَةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء

«پەرۋەردىگارىم! مېنى ۋە بىر قىسىم ئەۋلادىمنى نامازنى ئادا قىلغۇچى قىلغىن، پەرۋەردىگارىمىز! دۇئايىمنى قوبۇل قىلغىن.» (ئىبراھىم سۈرىسى،40-ئايەت)

نامازنى قاندىق قىلغاندا تەئدىل-ئەركان بىلەن ئوقۇغىلى بولىدۇ؟

ھاتەمى ئاسام ھەزرەتلىرى نامازنى ھەققى بىلەن ئادا قىلىش ھەققىدە:

«ئالدى بىلەن ناماز ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان شەرتلەرنى تولۇق ئادا قىل. كەبىنى ئىككى قېشىڭنىڭ ئوتتۇرىسىغا، سىراتنى ئاياقلىرىڭنىڭ ئاستىغا، جەننەتنى ئوڭ تەرىپىڭگە، جەھەننەمنى سول تەرىپىڭگە قوي! كەينىڭدە ئەزرائىلنىڭ سېنىڭ تاتلىق جېنىڭنى ئېلىش ئۈچۈن كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى تەپەككۇر قىلىپ: «بۇ ناماز ھاياتىمنىڭ ئاخىرقى نامىزىدۇر!» دەپ قورقۇش ۋە ئۈمىد ئوتتۇرىسىدا جانابى راببۇل ئالەمىيننىڭ ھۇزۇرىدا تۇر. تەھقىق بىلەن تەكبىر ئېيت! مەنىسىنى تەپەككۇر قىلىپ، قۇرئاننى دانە-دانە ئوقۇ. تەۋازۇ بىلەن رۇكۇغا بار، تەئدىل-ئەركان بىلەن سەجدە قىل، بەدىنىڭ نامازنىڭ تەبىئى ئەركانىغا داۋام قىلسۇن، ئەمما روھىڭ داۋاملىق سەجدە ھالىتىدە بولسۇن ۋە ۋۇسلاتتىن بىر نەپەس ئايرىلمىسۇن!» دېگەن.

ئىمامى غەززالى ھەزرەتلىرى نامازدىكى «تەھىييات»نى رەسۇلۇللاھ مۇھەببىتىنىڭ بىر مىسالى دەيدۇ. نامازدا قەلب ھۇزۇرىنىڭ شەرت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ:

«تۇنجى ۋە ئاخىرقى ئولتۇرۇشتا» «**اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ** » دېگەندە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قەلب كۆزى ئالدىدا خىيالَ قىلىش كېرەك.» دېگەن.

چۈنكى مېراجدا جانابى ئاللاھ **قَابَ قَوْسَيْنِ** بىر يايىنىڭ ئىككى ئۇچى ئارىسىغا قەدەر مۇساپە» ماقامىغا يۈكسەلتىپ، ھەبىبىگە:

«ئەي نەبى! دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە سالام ۋە ئاللاھنىڭ بەرىكىتى ساڭا بولسۇن» دېگەن خۇسۇسى سالام نېمە دېگەن بۈيۈك بىر ئىلتىپات ۋە تەڭداشسىز ھۆرمەتتۇر-ھە! ناماز مۆمىننىڭ مېراجى بولۇش بىلەن بىرگە مۇسۇلمانلار ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئىلاھى لۇتۇف سەھنىسىنى تەپەككۇر قىلىپ، ئۇنىڭدىن بىر پەيز ۋە نېسىۋە ئېلىشى كېرەك.

بۇ سەۋەپتىن ناماز ئوقۇغاندا تەھىيياتنىڭ روھانىيىتىدىن نېسىۋە ئېلىشقا غەيرەت قىلىش كېرەك. تەھىييات بىزگە مېراج خاتىرىسىدۇر. مېراج جانابى ئاللاھنىڭ ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان مۇھەببىتىنىڭ ۋە ئۇنى ئۆزىگە يېقىنلاشتۇرۇشىنىڭ ئەڭ سىرلىق بىر تەجەللى سەھنىسىدۇر. تەھىيياتتا ئېيتىلىدىغان كەلىمە شاھادەت تەۋھىد ۋە قۇللۇقنىڭ قانداق بۈيۈك بىر ماقام ئىكەنلىكىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە ئەينى ۋاقىتتا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىسمى زىكىر قىلىنىغان يەردە سالات ۋە دۇرۇت ئېيتىشنىڭ ئەھمىيىتىنىمۇ ئىپادە قىلىدۇ. نامازدىكى بۇ ھالەت خۇددى ھەقىقەتنى مۇھەممەدىدىن قەلبىمىزگە ئېچىلغان ئىلاھى بىر دەرىزىنىڭ قانىتىغا ئوخشايدۇ. ئاشىقلار بۇ دەرىزىدىن ئىمان، ئىرفان بىلەن راببىغا يېقىنلىشىدۇ ۋە ئىلاھى سىرلارغا نەزەر سېلىپ مۇقەددەس تەجەللى، ھەقىقەتلەرنى كۆرىدۇ. بۇ جەھەتتىن ھەممە نەرسە ئۇنتۇلۇپ، پەقەت ئاللاھقىلا يۆلىنىشنىڭ بىر ئىپادىسى بولغان نامازدا، ھەر ئولتۇرۇشتا كەلىمە شاھادەت ۋەسىلىسى بىلەن ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن بىرلىكتە رەسۇلۇللاھ

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ زىكىر قىلىنىشىدىكى ھېكمەتنى چۈشەنمەي تۇرۇپ، ئىماننى كامالەتكە يەتكۈزۈش مۇمكىن بولمايدۇ.

چۈنكى جانابى ئاللاھ مۆمىنلەرگە ئىمان ھاياجىنى بىلەن ھەزرىتى پەيغەمبەرگە بىر مۇھەببەت ئىپادىسى بولغان دۇرۇت ئوقۇشنى، ئۆزىنىڭ ۋە پەرىشتىلىرىنىڭ سالات ئوقۇشنى مىسال قىلىپ، ئايەت-كەرىمىدە ئەمىر شەكلىدە مۇنداق دېگەن:

إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيماً

ئاللاھ ھەقىقەتەن پەيغەمبەرگە رەھمەت يوللايدۇ (يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا رەھمەت قىلىدۇ، شانىنى ئۇلۇغ قىلىدۇ، دەرىجىسىنى ئۈستۈن قىلىدۇ)، پەرىشتىلەرمۇ ھەقىقەتەن (پەيغەمبەرگە) مەغپىرەت تەلەپ قىلىدۇ، ئى مۆمىنلەر! سىلەر پەيغەمبەرگە دۇرۇد ئېيتىڭلار ۋە ئامانلىق تىلەڭلار (چۈنكى رەسۇلۇللاھنىڭ سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىكى ھەققى چوڭدۇر، ئۇ سىلەرنى گۇمراھلىقتىن ھىدايەتكە، زۇلمەتتىن يورۇقلۇققا چىقارغۇچىدۇر.)
(ئەھزاپ سۈرىسى، 56-ئايەت)

جانابى ئاللاھقا بۇنداق بىر ھېكمەت ۋە تەسلىمىيەت ئىقلىمى ئىچىدە ئىبادەتكە بېرىلىپ ناماز ئوقۇغانلار ئۆزىنى ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. ئۇلار دۇنيا ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەردىن خەۋەرسىز ھالەتتە بولىدۇ.

ھەزرىتى مەۋلانا بۇنداق ناماز ئوقۇشقا قادىر بولالىغانلار ھەققىدە :«ئۇلار تەكبىر ئېيتىپ نامازغا باشلىغاندا، قۇربانلىققا ئوخشاش بۇ دۇنيادىن چىقىپ كېتىدۇ» دېگەن. كېيىن ناماز ئوقۇغۇچىغا:

«سەنمۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈش ئۈچۈن مېھراپتىكى شامغا ئوخشاش قىيام قىلىپ ناماز ئوقۇ! بىلىشىڭ كېرەككى، نامازغا باشلىغاندا ئاللاھۇ ئەكبەر دېيىشنىڭ مەناسى شۇ: «ئەي ئاللاھىم! بىز سېنىڭ ھۇزۇرۇڭدا قۇربان بولدۇق ۋە قولىمىزنى تەكبىر ئۈچۈن قۇلاقلىرىمىزنىڭ ئۇدۇلىغىچە كۆتۈرۈپ، ھەممە نەرسىنى كەينىمىزگە تاشلاپ ساڭا بۇرالدۇق!»

«قۇربانلىق قىلغاندا ئاللاھۇ ئەكبەر دېگەندەك، ئىسلاھ قىلىشقا لايىق بولغان نەپسىنى قۇربانلىق قىلغاندىمۇ بۇ سۆز دېيىلىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا بەدەن ئىسمائىل، جان ھەزرىتى ئىبراھىمدەك بولىدۇ. جان بۇ سىمىز بەدەنىنىڭ ھاۋا ۋە ھەۋىسىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن تەكبىر ئېيتقاندا ۋۇجۇد شەھۋەت ۋە خىرىسلاردىن قۇتۇلىدۇ. نامازدا « بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ» دېيىش بىلەن قۇربان بولۇپ كېتىدۇ.

«ناماز ئوقۇغۇچىلار قىيامەتتىكىگە ئوخشاش ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا سەپ شەكلىدە تۇرىدۇ. سوئالغا جاۋاپ بېرىشكە، ھساپ بېرىشكە، يالۋۇرۇشقا باشلايدۇ.

«نامازدا كۆز يېشى تۆككەندە تىك تۇرۇش، قىيامەت كۈنى تىرىلىپ قەۋرىدىن تۇرۇپ، مەھشەر يېرىدە ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا ئۆرە تۇرۇشقا ئوخشايدۇ. جانابى ئاللاھ «ساڭا بەرگەن بۇ قەدەر مۆھلەت ئىچىدە نېمە قىلدىڭ؟ نېمە قازاندىڭ ۋە ماڭا نېمە ئېلىپ كەلدىڭ؟» دەيدۇ.»

ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا بۇنىڭغا ئوخشاش دەرتكە-دەرت قوشىدىغان يەنە مىڭلارچە سۇئاللار سورىلىدۇ.

«نامازدا قىيامدا تۇرغان ۋاقىتتا ئىلاھى خىتاپتىن بەندە خىجىل بولىدۇ. خىجىللىقىدىن بېلى ئىككىگە قاتلىنىدۇ. رۇكۇغا بارىدۇ. چۈنكى خىجىللىقىدىن ئۇرە تۇرۇشقا ماجالى قالمايدۇ. رۇكۇدا: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيم» دەپ ئاللاھنى ھەر تۈرلۈك نۇقسان سۈپەتلەردىن پاك دەپ تەسبىھ ئېيتىدۇ.

كېيىن ئۇ بەندىگە ئاللاھتىن پەرمان كېلىدۇ: «بېشىڭنى كۆتۈرۈپ سورالغان سۇئاللارغا جاۋاپ بەرگىن!» دېيىلىدۇ.

بەندە خىجىللىقىدىن بېشىنى رۇكۇدىن كۆتۈرىدۇ، پەقەت بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئۇ گۇناھكار خىجىللىقىدىن بۇ قېتىم يۈزىنى يەرگە قارىتىپ سەجدىگە بارىدۇ. ئۇنىڭغا بۇ قېتىم: «سەجدىدىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، قىلغان-ئەتكەنلىرىڭنى بايان قىل!» دەپ پەرمان كېلىدۇ.

ئۇ بۇ قېتىم يەنە خىجىل بولۇپ بېشىنى كۆتۈرىدۇ، ئەمما بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. يەنە ئاجىزلىق ئىچىدە يۈز ئۈستى يەرگە يىقىلىدۇ.

جانابى ئاللاھ تەكرار: «بېشىڭنى كۆتۈر، قىلغانلىرىڭنى بىر-بىرلەپ سورايمەن» دەيدۇ.

«ئاللاھنىڭ ھەيۋەتلىك خىتابى ئۇنىڭ روھىغا قاتتىق تەسىر قىلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۆرە تۇرغۇدەك ماجالى ۋە تاقىتى قالمايدۇ. بۇ ئېغىر يۈك سەۋەبى بىلەن قەئدىگە بېرىپ تىزىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ. جانابى ئاللاھ: «سۆزلە، ساڭا نېمەت بەرگەن ئىدىم، قەيەرگە ئىشلەتتىڭ؟ شۈكرىنى ئادا قىلدىڭمۇ؟ ساڭا ماددى ۋە مەنىۋى سەرمايە بەرگەن ئىدىم، ئۇنىڭ بىلەن نېمە قازاندىڭ؟» دەيدۇ.

بەندە يۈزىنى ئوڭ تەرەپكە بۇراپ، پەيغەمبەرلەرنىڭ روھلىرى ۋە پەرىشتىلەرگە سالام بېرىدۇ. ئۇلار: «ئەي مەنا پادىشاھلىرى، بۇ گۇناھكار ئادەمگە شاپائەت قىلىڭلار، بۇ گۇناھكارنىڭ پۇتى ۋە بەدىنىمۇ پاتقاققا پاتتى» دەيدۇ.

پەيغەمبەرلەر سالام بەرگەن بەندىگە :«چارە ۋە ياردەم قىلىدىغان ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. چارە دۇنيادا تېپىلاتتى. ئۇ يەردە ياخشى ئىشلارنى قىلمىدىڭ، ۋاقتىڭنى بىھۇدە ئىشلار بىلەن ئۆتكۈزدۈڭ» دەيدۇ.

بەندە بۇ قېتىم يۈزىنى سول تەرەپكە بۇرايدۇ. يېقىنلىرىدىن ياردەم تەلەپ قىلىدۇ. ئۇلار: «ئاغزىڭنى يۇم، بىز كىمكى ساڭا ياردەم قىلىدىغان، قولۇڭنى بىزدىن تارت، ئۆز جاۋابىڭنى رابىڭگە ئۆزەڭ بەر»دەيدۇ.

ھېچ بىر تەرەپتىن بىر چارە تاپالمىغان بەندىنىڭ يۈرىكى پارام-پارچە بولىدۇ. ھەممە ئادەمدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئىككى قولىنى ئېچىپ ئاجىز ۋە بوينى ساڭگىلىغان ھالەتتە: ئاللاھىم! ھەممە ئادەمدىن ئۈمىدىمنى ئۈزدۈم، ئەۋۋەل ۋە ئاخىر بەندىنىڭ مۇراجىئات قىلىدىغان، پانالىق تەلەپ قىلىدىغان يىگانە پاناھگاھى سەن ، سېنىڭ چەكسىز مەرھەمەت ۋە رەھمىتىڭگە ئىلتىجا قىلىمەن» دەيدۇ.

مەۋلانا ھەزرەتلىرى بۇ تەپەككۇر دەرياسىنى شاۋقۇنلاندۇرۇپ:

«نامازدىكى بۇ گۈزەل ئىشارەتلەرنى كۆرۈپ، ئاخىرىدا ئاقىۋەتنىڭ مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى ھىس قىل. ئەقلىڭنى بېشىڭغا ئېلىپ نامازنىڭ زاھىرى ئەمەس، باتىنىدىنمۇ پايدىلىنىشقا تىرىش، دان تىرىيدىغان بىر قۇشقا ئوخشاش، ئاللاھنىڭ بۈيۈكلىكىدىن خەۋەرسىز بىر ھالەتتە بېشىڭنى يەرگە قويۇپ كۆتۈرمە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئەسكى ئوغرىسى نامىزىدىن بىر نەرسە ئوغرىلىغۇچىدۇر» (ھاكىم، مۇستەدرەك، 1ـ جىلد، 353) دېگەن بايانىغا قۇلاق سال!»

نامىزىنى ئىخلاس بىر قەلب بىلەن ئوقۇپ، باشقا ئالەملەردە ياشىغان نەزەر مەھبۇبى بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ نامىزى قىممەتلىك ۋە مەقبۇل بولۇپ، جانابى ئاللاھ ئۇنىڭغا «لەببەيك» (سۆزلە) دەپ نىدا قىلىدۇ.

نامازدا تەئدىل-ئەركانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ياكى ئاشۇرالماسلىق ھەققىدە ھەدىس-شەرىپلەردە:

«ئىككى كىشى ئوخشاش بىر ۋاقىتتا ۋە ئوخشاش بىر يەردە ناماز ئوقۇيدۇ، ئەمما ئوتتۇرىسىدا ئاسمان ـ زېمىندەك پەرق بار» (ئېھيا) دېيىلگەن.

بۇ جەھەتتىن ئايەت-كەرىملەردە تەئدىل-ئەركانىنىڭ ھاسىل بولۇشىدا ھەقىقى مۆمىنلەرنىڭ نامىزىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان، نامازنىڭ ھەققىگە رىئايە قىلىدىغان كىشىلەر ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

«**ئۇلار نامازلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىدۇ.**» (مەئارىج سۈرىسى، 34-ئايەت)

يەنە بۇ سۈرىنىڭ 23-ئايىتىدە:

الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ

«**ئۇلار نامازدا دائىمدۇر.**» دېيىلگەن. ئارىفلار:

بۇ ئايەت ـ كەرىمدە دېيىلگىنى نامازنىڭ روھىدۇر. چۈنكى ئوقۇلغان نامازنىڭ شەكلى داۋاملىقلىق تەلەپ قىلمايدۇ. روھنىڭ رۇكۇ ۋە سەجدىسى باردۇر. نامازدىكى رۇكۇ ۋە سەجدە مەنانىڭ سۈرىتى بىلەن زاھىر بولىدىغان تەرىپىدۇر. دائىملىق نامازدا پۈتۈن ھاللاردا ئاللاھنى ئەسلەشتىن يىراق قالماسلىق كېرەك» دېگەن.

ھەزرىتى مەۋلانا بۇ ئايەتكە ئىشارەت مەناسى بېرىپ:

بەندە نامازدىكى ھالىتىنى نامازدىن كېيىنمۇ مۇھاپىزەت قىلسا، پۈتۈن بىر ئۆمرى ئەدەب، تەئدىل-ئەركان، ئىچىدە ئۆتكەن بولىدۇ. بۇ ھەقىقى ئاشىقلارنىڭ ھەق دوستلىرىنىڭ ھالىدۇر» دېگەن. يەنە:

«بىزگە توغرا يولنى كۆرسىتىدىغان، بىزنى گۇناھلاردىن ساقلاپ قالىدىغان ناماز بەش ۋاقىتتا ئوقۇلىدۇ. ھالبۇكى ئاشىقلار ھەر ۋاقىت نامازدا تۇرىدۇ. چۈنكى ئاشىقلارنىڭ

كۆڭلىدىكى ئاشىق ۋە جىگەرلىرىنى كۆيدۈرىدىغان ئۇ ئىلاھى مۇھەببەتنى بەش ۋاقىت ياكى بەش يۈز مىڭ ۋاقىت قاندۇرالمايدۇ.»

«ئاشىقنىڭ نامىزى، سۈنىڭ بېلىقتىكى ھالىغا ئوخشايدۇ. بېلىق سۇسىز ياشىيالمىغاندەك، ئاشىقنىڭ جېنى داۋاملىق نامازدا بولمىسا، تىنچلىنىپ ھۇزۇر تاپالمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن «مېنى ئاز زىيارەت قىل» سۆزى ئاشىقلارغا قاراپ دېيىلگەن ئەمەستۇر، ھەقىقى ئاشىقلارنىڭ جانلىرى نامازغا تەشنادۇر.»

«ئاشىق ياردىن بىر ئاز ئايرىلىپ قالسا، بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن مىڭ يىلدەك بىلىنىدۇ، ئەتىدىكى مىڭلارچە يىلمۇ ئۇنىڭغا ئازغىنا ۋاقىتتەك بىلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئاشىقنىڭ كۆڭلىنىڭ رابىي بىلەن يالغۇز قېلىشىنىڭ يېگانە ۋەسىلىسى ناماز بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاللاھ ھۇزۇرىدا بولۇش ئارزۇسى داۋاملىق ناماز بولىدۇ. ئوقۇغان مىڭلارچە رەكئەت ئۆزىگە بىر رەكئەتتەك بىلىنىدۇ. ئەمما بىر رەكئەت نامازدىن يىراق قالسا، مىڭلارچە رەكئەت ناماز ئوقۇيالمىغاندەك يۈرىكى داغلىنىدۇ، پەرىشان بولىدۇ.»

«ئەي ئەقىل ئىگىسى! نامازدىكى باراۋەرلىكنى ھېس قىلىش ئەقلىنىڭ ئىشى ئەمەستۇر. بۇنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئەقلنى يارغا قۇربان قىلىپ، قەلب دۇنياسىنى تىرىلدۈرۈش كېرەك. قەلب دۇنياسىنىڭ تىرىلىشى بەندىنىڭ قايسى قىبلىگە يۈنىلىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر.» بۇ يۆنىلىشنى ھەزرىتى مەۋلانا تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ:

«پادىشاھلارنىڭ قىبلىسى تاج بىلەن بەلۋاغ، دۇنياپەرەسلەرنىڭ قىبلىسى ئالتۇن بىلەن كۈمۈش، سۈرەتكە مەپتۇن بولغانلارنىڭ قىبلىسى سۇ ۋە لايدىن ئىبارەت بولغان جىسىم، مەنەشۇناسلارنىڭ قىبلىسى روھ بىلەن قەلب، زاھىدلارنىڭ قىبلىسى مېھرابى قابۇل، غاپىللەرنىڭ قىبلىسى پايدىسىز ئىشلار، ھۇرۇنلارنىڭ قىبلىسى ئۇخلاش ۋە يېيىش، ئىنسانلارنىڭ قىبلىسى ئىلىم ۋە ئىرفان بىلەن ئۆزۈقلىنىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئاشىقنىڭ قىبلىسى زاۋالسىز ۋىسال، ئارىفنىڭ قىبلىسى جەمالى زۇلجالال، دۇنيا ئەھلىنىڭ قىبلىسى مال ۋە ماقام، ئەھلى سۇلۇكنىڭ قىبلىسى لەۋازىمى(لازىملىق ئىشلار) تەرىقەت، خىرىس ۋە ئەمەلنىڭ قىبلىسى ھاۋايى-ھەۋەس، قانائەت ئەھلىنىڭ قىبلىسى ئاللاھقا تەۋەككۇلدۇر.

بىلىڭلاركى، نامازدا يۆنىلىدىغان قىبلە كەبىنىڭ بىناسى ئەمەس، ئۇ جايلاشقان ماكاندۇر، چۈنكى ئۇ بىنا باشقا يەرگە يۆتكەلسە، قىبلىگاھ بولمايدۇ.»

بۇ سەۋەپتىن ناماز ئۈچۈن ۋۇجۇدنىڭ يۆنىلىشنى قىبلە تەرەپكە قاراتقىنىمىزدەك، قەلبىنىڭ يۆنىلىشىنىمۇ ئاللاھقا قارىتىش كېرەك. چۈنكى كۆڭۈلنىڭ قىبلىسى ئاللاھتۇر. يەنە بىر تەرەپتىن تەئدىل-ئەركانىنىڭ ھاسىل بولۇشى ۋە مۇھاپىزەت قىلىنىشى ئۈچۈن:

«ئەمەللەر نىيەتكە قاراپ بولىدۇ» (بۇخارى، بەدۇل ۋاھيي، 1) دېگەن ھەدىس-شەرىپنىڭ تەلەۋى بويىچە نامازنىڭ روھىغا ئۇيغۇن **كامىل بىر نىيەت** بولۇشى كېرەك. بۇ قايسى نامازدا ۋە كىمنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇۋاتقانلىقىمىزنى بىلىشكە باغلىقتۇر. قەلبنى كونترول قىلىش ۋە ئىلاھى رىزادىن باشقا بارلىق خىياللارنى سۈپۈرۈپ تاشلاش كېرەك.

تەكبىرنى توغرا تەلەپپۇز قىلىش بىلەن بىرلىكتە ئاللاھنىڭ بۈيۈكلۈكىنى قەلبتە ھېس قىلىش كېرەك. قولنى قۇلاقىچە كۆتۈرۈپ، دۇنيا ئىشلىرىنى كەينىمىزگە تاشلاپ، ئاللاھنىڭ

ھۇزۇرىدا تۇرۇۋاتقانلىقىمىزنىڭ ئىدراكى ۋە لەززىتى قەلبىمىزنى قاپلىشى، بۇ پانى ئالەمدىن چىقىپ ئاخىرەت ئالىمىگە كىرىشتەك بىر روھى ھالەت ئىچىدە نامازغا باشلىشىمىز كېرەك.

قىيامدا پەقەت سەجدە يېرىگە قاراپ ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇۋاتقانلىق ھىسسىياتىدىن بىر ئاز بولسىمۇ يىراق قالماسلىق كېرەك. قەلبىمىزنى ھەق ئالدىدا ئاجزىيەت، موھتاجلىق ۋە تەسلىمىيەتنىڭ يوقىرى پەللىسىگە كۆتۈرۈش شەكلى بىلەن رابىبىمىز پەرىشتىلىرگە:

«**نېمە دېگەن گۈزەل بەندە-ھە!**» دەپ مەدھىيلىگەن بەندىلىرىنىڭ ئارىسىغا كىرىشكە غەيرەت قىلىش كېرەك.

قىرائەتتە ئايەتلەرنى دانە-دانە توغرا ئوقۇپ، كۈچىمىز يەتكەن نىسبەتتە مەنىسىنى تەپەككۇر قىلىشقا تىرىشىش ۋە بۇ مەنالارنى ھاياتقا تەتبىقلاش كېرەك. قىرائەت جەريانىدا: «قۇرئان-كەرىم ئوقۇش ئاللاھ بىلەن سۆزلەشكەنلىكتۇر» (ئەبۇ نۇئايم، ھىليە، 7-جىلد، 99) دېگەن ھەدىس-شەرىپنىڭ ھېكمىتى تەجەللى قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، سۈرە ۋە ئايەتلەرنى تىلاۋەت قىلغاندا تىل بىلەن بىرگە قەلبىمۇ ئويغاق ۋە سەزگۈر بولۇشى كېرەك.

رۇكۇدىكى تەسبىھلەرنىڭ مەنىسىنى تەپەككۇر قىلىپ، بۈيۈكلۈك ۋە سەۋر تۇيغۇسىدا ئوقۇش كېرەك.

سەجدىدىكى تەسبىھلەرنىمۇ ئاللاھنىڭ بۈيۈكلۈكىنى تەپەككۇر قىلىپ ئوقۇش كېرەك. بەندىنىڭ ئاللاھقا ئەڭ يېقىن بولىدىغان ۋاقتىنىڭ سەجدە ۋاقتى ئىكەنلىكى تۇيغۇسى ئىچىدە بەدىنىمىز بىلەن بىرگە روھىمىزنىمۇ سەجدە قىلدۇرۇش ۋە ئايەت-كەرىمدىكى:

وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

«**سەجدە قىل ۋە يېقىنلاش!**» (ئەلەق سۈرىسى، 19-ئايەت) سىرىدىن نېسىۋە ئېلىش كېرەك. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھقا ۋۇسلات بولۇش لەززىتىنىڭ مەنىۋى خۇشاللىقى ۋە سائادىتىگە ئېرىشىپ ئۆزىنىڭ: رەفىقى ئالا، رەفىقى ئالا (ئەڭ ئۇلۇغ دوستقا، ئەڭ ئۇلۇغ دوستقا) شەكلىدە ئاللاھ مۇھەببىتى بىلەن يېنىپ تۇتۇشقان ئاشىقلار كارۋىنىغا قېتىلىشىنى تاماملاش كېرەك.

قەئدە دەپ ئاتىلىدىغان ناماز ئولتۇرۇشىدا بولسا، ئىلگىرى بايان قىلغىنىمىزدەك، ئەتتەھىيياتۇنىڭ سىر ۋە مەنا ئىقلىمىغا كىرىش ئارقىلىق ئىلاھىي ھۇزۇردا تازىم بىلەن ئولتۇرۇش، بوينىنى ئەگكەن بىر غېرىپ كەبى دۇئا-تىلەكتە بولۇش كېرەك.

ناماز تۈگىگەندىن كېيىن ئىككى تەرەپكە بېرىلىدىغان سالام بۇ بەندىنى دارۇسسالام يەنى جەننەتكە كۆتۈرىدىغان ناماز ۋەسىلىسى بىلەن بارلىققا كېلىدىغان ئۇلۇغ ۋۇسلات لەززىتىنى ۋە بەندىلىك خۇشاللىقىنى بۈيۈك بىر ھاياجان ئىچىدە ئوڭ ۋە سول تەرىپىمىزدىكى پەرىشتىلەر بىلەن ئورتاقلىشىش تۇيغۇسىدا بولۇشى كېرەك.

ناماز ئاللاھ نەزىرىدە مەقبۇل بولىدىغان شەكىلدە ئوقۇلغان بولسا، پەرىشتىلەرگە بېرىلگەن بۇ سالامنىڭ ئۇلار تەرىپىدىن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ئىنكاسى ئىلاھى بايانلاردا مۇنداق دېيىلگەن:

سَلاَمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

(پەرىشتىلەر ئۇ دۇنيادا) «سەۋرنى دوست تۇتقانلىقىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئامانلىق بولسۇن! ئاخىرەتلىكنىڭ ياخشى بولۇشى نېمىدېگەن ئوبدان!»دەيدۇ. (رەئد سۈرىسى، 24-ئايەت)

❁

ناماز ھەققىدە بايان قىلىنغان تەئدىل-ئەركان، ئەدەب ۋە ئىلاھى ۋۇسلات ھالىتى قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدىغان، بەشەر تاقىتىنىڭ ئۈستىدىكى بىر نەرسە ئەمەستۇر. نامازدىكى مۇقەددەس ۋە مەنىۋى لەززەتنى پەقەت ئىبارىسىنىلا زىنەتلەيدىغان بىر بايان ۋە خىيال دەپ ئويلىماسلىق كېرەك. چۈنكى نامازنى بىزگە تەلىم بەرگەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوقۇغان نامازلار بۇ تەلىمنىڭ ئۈستىدە بىر ماھىيەتكە ئىگە بولغان. ئۇنىڭ مەنىۋى تەربىيەسىگە نائىل بولغان ئەسھابى-كىرام ۋە ئۇنىڭ ئىزىدىن ماڭغان ئەۋلىيائۇللاھنىڭ نامازلىرى بىزلەرگە بىر نۇرانى مەشئەللەردۇر.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامىزى

رىۋايەتلەردە دېيىلىشىچە، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازغا تۇرغان ۋاقتىدا كۆكسىدىن داۋاملىق تۈگمەننىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش يىغا ئاۋازى كېلەتتى. ھەزرىتى ئەلى رازىيالللاھۇ ئەنھۇ بۇ ھەقتىكى بىر ئىپادىسىدە:

«بەدرى ئۇرۇشىدا رەسۇلۇللاھنىڭ دەرەخ ئاستىدا يىغلاپ تۇرۇپ ناماز ئوقۇغانلىقىنى كۆردۈم. ھەتتا ئۇ شەكىلدە تاڭ ئاتتى.» (فەزائىل ئەئمال، 299) دېگەن.

بۇ يىغلاش ھالىتى بىلەن بىرگە كائىناتنىڭ پەخرى ھەزرىتى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆكسىدىن ناماز ئوقۇغاندا قازان قاينىغاندا چىققان ئاۋازدەك ئاۋازلار چىققان. ئائىشە رازىيالللاھۇ ئەنھا:

«رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازغا تۇرغاندا ئارىلاپ-ئارىلاپ قازان قاينىغاندەك ئاۋاز كېلەتتى» دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد، سالات، 157، نەسائى، سەھۋ، 18)

ھەزرىتى ئائىشە ئانىمىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ناماز ئوقۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك يەنە:

«رەسۇلۇللاھ بىز بىلەن گەپلىشەتتى، بىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن گەپلىشەتتۇق، ئەمما ناماز ۋاقتى كەلگەندە خۇددى بىزنى تونىمايدىغاندەك بىر ھالەتكە كېلىپ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاللاھقا يۆنىلەتتى.» (فەزائىلى ئەئمال، 303) دېگەن.

نامازدىكى بۇ ھالەتنى پايى ئېلىش كۆڭلىمىزنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئارزۇسى بولۇشى كېرەك. بۇنى تولۇق شەكىلدە ھاسىل قىلالمىساقمۇ، ھېچ بولمىسا ئۇ ھالەتكە كېلىشكە غەيرەت قىلىش كېرەك. يەنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامازدىكى ھالىتى يۇلتۇزلاردىكى ئۆلچەملەردۇر. قانچىلىق يېقىنلىشالىساق، شۇنچىلىك لەززەت ئالالايمىز.

ھەر قانداق بىر ئىبادەت بىراقلا كامالەتكە يەتمىگەندەك، ئىبادەتلەرمۇ دەسلەپتە تەقلىد شەكلىدە باشلايدۇ. خۇددى سەنئەتكارنىڭ ئەسىرىنى ئۇزۇن ۋاقىت تەجرىبە قىلغاندىن كېيىن مۇكەممەل قىلغانلىقىغا ئوخشاش، بەندىنىڭ ئىبادەتتە تەرەققى قىلىشىمۇ ۋاقىتنىڭ

ئۆتىشىگە باغلىق بولىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى كۆزدە تۇتۇپ، نامازنى تەئدىل-ئەركان بىلەن ئوقۇيالمىغانلار ئۇمىدسىز بولماي يولىغا داۋام قىلىشىنى كېرەك. خۇددى بىر گرام ئالتۇننى تېپىش ئۈچۈن تونلارچە تۇپراقنى قازغاندەك، نامازنىڭ كامالىتىگە يېتىش ئۈچۈن تەقلىد ماھىيىتىدە بولسىمۇ سەۋر، ئۈمىد بىلەن تەئدىل-ئەركان ۋە ھۇزۇرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن غەيرەت قىلىش كېرەك.

بۇنىڭ ئۈچۈن شۇ ھەدىس-شەرىپكە ئەمەل قىلىش كېرەك:

«نامازغا تۇرغان ۋاقتىڭدا نامازنى ئەڭ ئاخىرقى نامازغا ئوخشاش ئوقۇ، ئەتە پۇشايمان بولىدىغان گەپنى سۆزلىمە، ئىنسانلارنىڭ غەپلەتتە ئارزۇ قىلغانلىرىنى ئارزۇ قىلىشنى تەرك ئەت!» (ئىبنى ماجە، زۇھد، 15)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەجلىسىدە يېتىشكەن ئەسھاب ۋە ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭغان ئەھلۇللاھنىڭ ھاللىرى ھەر زامان بۇ ھەدىس-شەرىپنىڭ روھى بويىچە بولغان.

ئىسلام بۈيۈكلىرىنىڭ نامازلىرى

ھەزرىتى ئۆمەر رازىيالاھۇ ئەنھۇ بىر مەجۇسىنىڭ نەيزىسى بىلەن يارىلانغان ئىدى. يارىسىدىن داۋاملىق قان ئېقىپ تۇراتتى. بىر مۇددەتتىن كېيىن ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى. بۇ بىر ئۆلۈم يىقىلىشى ئىدى. لېكىن ناماز ۋاقتى كەلگەندە قۇلاق تۈۋىگە ئېگىلىپ:

ـ ناماز ۋاقتى كەلدى، يا ئۆمەر! ـ دېيىلگەندە، ھەزرىتى ئۆمەر رازىيالاھۇ ئەنھۇ ھەيران قالارلىق بىر ئىرادە بىلەن ھوشىغا كېلىپ نامىزىنى ئادا قىلىپ:

«نامىزى بولمىغاننىڭ ئىسلامدا يېرى يوقتۇر» دەپ، يەنە ھوشىدىن كەتتى.

ھەزرىتى ئەلى رازىيالاھۇ ئەنھۇ نامازغا تۇرغان ۋاقتىدا يۈزى ساغىرىپ، ۋۇجۇدى ھەممە نەرسىدىن ئايرىلىپ چىقاتتى. بىر ئۇرۇشتا پۇتىغا كىرىپ كەتكەن ئوقنى ئۆزىنىڭ ئارزۇسىغا بىنائەن نامازدا چىقارغان ۋاقتىدا بۇنىڭ ئاغرىقىنى ھېس قىلمىغان. ئۇنىڭدىن:

ـ ئەي مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى، ناماز ۋاقتى كەلگەندە نېمىشقا يۈزىڭىزنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىدۇ ۋە تىترەشكە باشلايسىز؟ ـ دەپ سورىغاندا، ھەزرىتى ئەلى رازىيالاھۇ ئەنھۇ:

ـ يەر ۋە ئاسمان كۆتۈرەلمىگەن، تاغلار كۆتۈرۈشتىن ئاجىز قالغان بىر ئامانەتنى ئادا قىلىش زامانى كەلدى. ئۇنى كەمچىلىكسىز ئادا قىلالامدىمەن ياكى قىلالمامدىمەن دەپ ئەندىشە قىلىمەن. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بارلىق ئەسھابى-كىرام نامازغا تۇرغان ۋاقتىدا قەلبىنى ئالالاھ بۈيۈكلىكى ۋە ئەيمىنىش تۇيغۇسى قاپلايتتى.

ھەزرىتى ھەسەن رازىيالاھۇ ئەنھۇ تاھارەت ئالغان چاغدا رەڭگى ئۆزگىرەتتى، بۇنى كۆرگەن بىر ئادەم:

- يا ھەسەن! تاھارەت ئالغان ۋاقتىڭدا نېمىشقا يۈزۈڭنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ كېتىدۇ؟- دەپ سورىغاندا ئۇ:

- يېگانە قۇدرەت ئىگىسى ئەزىز ۋە جەللە بولغان ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا چىقىش ۋاقتى كەلگەچكە. - دەپ جاۋاپ بەرگەن. ھەسەن رازىيالللاھۇ ئەنھۇ مەسجىدگە كىرگەن ۋاقتىدا:

«ئەي رابىم! قۇلۇڭ ئىشىكىڭدە، ئەي لۇتۇف ساھىبى ئاللاھىم! گۇناھكار بەندەڭ ساڭا كەلدى، سەن سالىھ قۇللىرىڭغا گۇناھكار كىشىلەرنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدىغانلىقىڭنى ئېيتتىڭ، چۈنكى سەن ئەپۇ ۋە كەرەم ساھىبىسەن، ئەي ئاللاھىم! مېنىڭ قىلغان گۇناھ ۋە خاتالىقلىرىمنى ئەپۇ ۋە كەرەمىڭ بىلەن كەچۈرۈپ، ماڭا مەرھەمەت قىلغىن!» دەپ دۇئا قىلاتتى.

ھەزرىتى زەينەل ئابىدىن تاھارەت ئۈچۈن تۇرغان ۋاقتىدا يۈزلىرى ساغىرىپ كېتەتتى. نامازغا باشلىغان ۋاقتىدا ئاياقلىرى تىترەپ كېتەتتى. سەۋەبىنى سورىغانلارغا:

- كىمنىڭ ھۇزۇرىغا چىقىدىغانلىقىڭلاردىن خەۋىرىڭلار يوقمۇ؟- دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بىر قېتىم ناماز ئوقۇغان ۋاقتىدا ئۆيىگە ئوت كەتكەن. لېكىن ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى بولمىغان. سالام بەرگەندە ئەھۋالنى ئۇنىڭغا خەۋەر قىلغان ۋە :

- ئۆيۈڭ كۆيۈپ كېتىۋاتسا، سەن نېمىشقا مىدىرلاپمۇ قويمىدىڭ؟ - دەپ سورىغاندا زەينەل ئابىدىن ھەزرەتلىرى:

- ئىنسانلارنى كۆيدۈرۈپ تۇرۇۋاتقان ئاخىرەت ئوتى ماڭا دۇنيادىكى بۇ كىچىك ئوتنى ھېس قىلدۇرمىدى. - دەپ جاۋاپ بەرگەن.

مۇسلىم بىن ياسىرنىڭ نامىزىمۇ مۇشۇنداق ئىدى. ئۇ بەسرەدە بىر مەسجىدتە ناماز ئوقۇۋاتاتتى. بۇ ۋاقىتتا مەسجىد قاتتىق بىر گۈلدۈرلەش بىلەن يىقىلدى، ئەمما مۇسلىم بىن ياسىر بۇ يىقىلىشتىن خەۋەرسىز بىر ھالەتتە نامىزىنى ئوقۇۋاتاتتى. سالام بەرگەندە ئۇ يەردىكىلەر:

- مەسجىد يىقىلدى، ھېچ قاراپمۇ قويمىدىڭ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ - دەپ سورىدى. ئۇ ھەيران قېلىپ:

- مەسجىد يىقىلدىمۇ؟- دەپ نامازدا ھېچبىر نەرسىنى ھېس قىلمىغانلىقىنى ئېيتتى.

سۇپيانى سەۋرى ھەزرەتلىرى بۈيۈك بىر جەزبە[22] ھالىغا كىرگەن ئىدى. يەتتە كۈن ئۆيىدىن چىقمىدى. يېمىدى ۋە ئىچمىدى. ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى تالىپلار ئۇستازىغا خەۋەر قىلدى. ئۇستازى:

- ناماز ۋاقىتلىرىغا دىققەت قىلامدۇ؟ - دەپ سورىدى. ئوقۇغۇچىلار:

- شۈبھىسىزكى، نامازنىڭ ۋاقتىنى ئوبدان بىلىدۇ، ۋاقتىدا نامىزىنى ئوقۇۋاتىدۇ. - دېدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇستازى:

22. جەزبە: روھى ھاياجان ۋە جوشقۇنلۇق

ـ ئاللاھقا شۈكۈرلەر بولسۇنكى، شەيتاننى ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇساللات (ھۆكۈم قىلغۇچى) قىلمىدى ـ دېدى. ھەق دوستلىرىدىن بىرسى مۇنداق دېگەن:

زۇننۇنى مىسرىنىڭ كەينىدە ناماز ئەسرنى ئوقۇدۇم. ئۇ مۇبارەك ۋەلى ئىنسان «ئاللاھۇ ئەكبەر» دېگەن ۋاقتىدا «ئاللاھ» زىكرىنىڭ ئۇنىڭ ئۈستىدە بۈيۈك بىر تەسىرى بولدىكى، خۇددى بەدىنىدە جان قالمىغاندەك بولدى. ئۇ ھالەتتە قېتىپ قالدى. «ئەكبەر» دىگەندە ئۇنىڭ ئېيتقان تەكبىرىنىڭ ھەيۋىتىدىن مېنىڭ قەلبىم پارام-پارچە بولدى.

ئامىر بىن ئابدۇللاھ نامازغا تۇرغاندا تاشقى دۇنيا بىلەن بولغان بارلىق ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ، ماسىۋا بىلەن ئالاقىدار ھەر قانداق بىر نەرسە ئۇنىڭ نامازدىكى تەئدىل-ئەركانىنى بۇزالمايتتى.

ئۇ: «نامازدا باشقىلارنىڭ سۆز ۋە ھەرىكەتلىرىدىن خەۋەردار بولۇشتىن ۋۇجۇدۇمغا ئوق كىرىشنى تاللايمەن» دېگەن ئىدى.

كۆنىمىزدە ئەسھاب ۋە تابىئىننىڭ ئوقۇغان ناماز ئىقلىمىغا كىرەلمىگەنلەر نامازدىكى لەززەت ۋە تەمدىن يىراق قالغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئۈستۈن ماھىيىتى ھەققىدە شۈبھە قىلماقتا. ئۇلار غەپلەتتە بولسىمۇ پانى ۋە پايدىسىز تەملەر بىلەن تاڭ ئاتقۇزغان يەردە، ئۇلاردىن سان- ساناقسىز ئۈستۈن بولغان مەنىۋى لەززەتلەر بىلەن نېمىشقا تاڭ ئاتقۇزمايدۇ؟ ئەمما بۇ لەززەتنى تېتىيالمىغانلارغا بۇنى چۈشەندۈرۈش ھەقىقەتەن مۈشكۈلدۇر. غەپلەتكە دۇچار بولغان كىشىلەر ۋاقىتلىق سەۋدا ۋە پانى سۆيگۈلەر بىلەن سۆھبەتنىڭ لەززىتى ئالدىدا ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ كەتكەنلىكىگە ئىشىنىپ، سۆيۈملۈكلەرنىڭ سۆيۈملۈكى بولغان جانابى ئاللاھ بىلەن سۆھبەت دەرىجىسىدىكى نامازنىڭ لەززىتىنى ئىدراك قىلىشتىن يىراق قالىدۇ. بۇ ھالەت نېمە دېگەن بۈيۈك غەپلەت ۋە ئېچىنىشلىق مەھرۇمىيەتتۇر.

ھالبۇكى، ھەقىقى ناماز بەندىنى مەرىپەتۇللاھ، شۈكۈر ۋە سەممى قۇللۇقنىڭ كامالىغا ئېرىشتۈرىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ناماز ئوقۇش كۆڭلى مۇھەببەتۇللاھ بىلەن تولغان مۇستەھكەم ئىمانى بار كىشىلەرگە تەس كەلمەيدۇ. ئۇلار نامازدا ئېغىزدا ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدىغان لەززەتنى تېتىيدۇ. بۇجەھەتتىن ئۇلار زاھىردا ۋە باتىندا بىردەم بولسىمۇ نامازدىن ئايرىلالمايدۇ. ۋەيسەل قارانى ھەزرەتلىرى نامازغا تۇرغان ۋاقىتتا ئۇنىڭدىن ئايرىلىشنى خالىمايتتى، پەقەت بەشەرى ھاجەتلىرى سەۋەبىدىن نامىزىنى توختىتاتتى. بىر قېتىم زىيارەتكە كەلگەن بىر ئادەم ئۇنىڭ نامازنى تۈگۈتىشنى ساقلىدى. لېكىن ئۇنىڭ ھەر سالامدىن كېيىن نامازغا تۇرۇشىغا ھەيران قېلىپ:

«ئەي قەلب! ھەزرەتتىن پايدىلىنىش ئۈچۈن زىيارەتكە كەلدىم. قارا! ئۇنىڭ ھالى باشتىن ئاخىر نەسىھەتكە تولغان چوڭقۇر بىر لىسان ھالىدا، زاھىرى بىر كەلىمىگە كېرەك يوق. ئۇنىڭ شۇ ھالىدىن ئۆزەڭ ئۈچۈن دەرس چىقارساڭ، بۇ ساڭا ئۆمرۈڭ بويىچە يېتىدۇ» دېدى.

بۇ ھال ئۇ ئىنسانغا كالامسىز ۋە سىرلىق سۈكۈت ئىچىدە بەرىكەتلىك بىر سۆھبەت بولغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى بۇ ئىنكاس ۋە مەنىۋى زىننەتلىنىش نەتىجىسىدە كۆڭلىنى تولدۇرغان مەنىۋى خاتىرجەملىك بىلەن كۈپايە قىلىپ ئۇ يەردىن ئايرىلغان ئىدى.

ئەمما بۇ ھالەتتىن مەھرۇم بولغانلارغا كەلسەك، جانابى ئاللاھ ئۇلارنىڭ بۇ ھالىنى قۇرئانى-كەرىمدە:

وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ

«ناماز ئاللاھتىن قورققۇچىلار (يەنى كەمتەرلىك بىلەن ئاللاھقا بويسۇنغۇچىلار)دىن باشقىلارغا ھەقىقەتەن مۇشەققەتلىك ئىشتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 45-ئايەت) دەپ بايان قىلغان.

بۇ يەردە شۇ ھەقىقەتنى دېيىشكە توغرا كېلىدۇ:

بۈيۈك ئەھلۇللاھ ۋە سالىھ كىشىلەرنىڭ نامازدا قازانغان ئۈستۈن مەرتىبىلىرىگە ئېرىشمەك مۇشكۈل بولسىمۇ، ئەمما كۆڭلىمىز قوبۇل قىلىدىغان دەرىجىدە سەممىيەت ۋە غەيرەت بولۇشى كېرەك. شەيتان بەزى ۋاقىتلاردا: «بۇنداق غەپلەتتە ناماز ئوقۇغاندىن ئوقۇمىغان ياخشى» دېگۈزۈپ، ۋەسۋەسە بېرىپ ئىنساننى خەتەرگە ئىتتىرىدۇ، تۇزاققا چۈشۈرىدۇ. بۇ سەۋەپتىن، بۇنداق خام-خىيال ھالاك بولۇشقا سەۋەپ بولىدۇ. پەقەت ئوقۇمىغاندىن ئوقۇغان ياخشىراقتۇر. ئوتتۇرىدىكى پەرق بۈيۈكتۇر. ناماز ئوقۇمىغانلار داۋاملىق زىيان تارتىدۇ. لېكىن كەم بولسىمۇ ناماز ئوقۇغانلار ۋاقتى كەلگەندە ئىلاھى لۇتۇفقا نائىل بولۇپ، ئاللاھ نەزىرىدە مەقبۇل، تەقدىرگە نائىل شەكىلدە ناماز ئوقۇيدۇ. ئۆمرىمىزدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ بۇنداق ناماز ئوقۇيالىساق، ئاللاھقا ئېيتىشقا يۈزىمىز بولىدۇ.

بەش ۋاقىت پەرز ناماز

پەرزلەر ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە جىبرىئىل ۋاستىسى بىلەن بىلدۈرۈلگەن. پەقەت بەش ۋاقىت ناماز بۇلاردىن ئايرىم قىلىنىپ، مىراج كېچىسى جانابى ئاللاھ تەرىپىدىن كائىناتنىڭ پەخرىگە بىر ھەدىيە سۈپىتىدە تەقدىم قىلىنغان. دەسلەپتە 50 ۋاقىت دەپ پەرز قىلىنغان ناماز مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاسماندا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

«يا رەسۇلۇللاھ! مەن سەندىن ئىلگىرى ئىسرائىل ئوغۇللىرىغا سىناق قىلدىم، 50 ۋاقىت نامازغا سېنىڭ ئۈممىتىڭ تاقەت قىلالمايدۇ» دېگەن تەۋسىيىسى بىلەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ كېچە جانابى ئاللاھقا بەش قېتىم مۇراجىئەت ۋە ئىلتىجا قىلغان. نەتىجىدە ناماز بەش ۋاقىتقا چۈشۈرۈلگەن.

ھەزرىتى مۇسا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

- بۇنىڭغىمۇ تاقەت قىلالمايدۇ - دىگەن ۋاقتىدا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- بۇنىڭدىن ئارتۇقنى راببىمدىن ئىستەشكە ھايا قىلىمەن. - دەپ بەش ۋاقىتقا قارار قىلغان. پەقەت جانابى ئاللاھ ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۇئاسى بەرىكىتى بىلەن مەرھەمەت قىلىپ، نامازنى بەش ۋاقىتقا چۈشۈرۈش بىلەن بىرلىكتە ئۇ ۋۇسلات كېچىسى بولغان مىراجدا رەسۇلغا شۇ خوشخەۋەرنىمۇ بەرگەن:

«ئى رەسۇلۇم! مېنىڭ نەزىرىمدە سۆز قەتئى ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ بەش ۋاقىت نامازنىڭ بەدىلىگە سەن 50 ۋاقىت نامازنىڭ ساۋابىنى ئالىسەن» دېگەن. (ئىبنى ماجە، «ئىقامەتۇسسەلات» 194)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۈممىتىگە بۇ بەش ۋاقىت ناماز ھەققىدە ئاللاھتائالا مۇنداق دەيدۇ:

«سېنىڭ ئۈممىتىڭگە بەش ۋاقىت نامازنى پەرز قىلدىم، ئۆز تەرىپىمدىن بېرىلگەن بىر سۆز بار. كىم ئۇ نامازلارنى دەل ۋاقتىدا ئوقۇسا، ئۇنى مۇتلەق جەننەتكە كىرگۈزىمەن، كىم ئۇ نامازلارنى قوغدىمىسا، مەندىن ئۇنىڭغا بېرىلگەن بىر سۆز يوقتۇر». (ئىبنى ماجە، «ئىقامەتۇسسەلات» 194) بىر باشقا ھەدىس-شەرىپتە:

«ئاللاھ قۇللىرىغا بەش ۋاقىت نامازنى پەرز قىلدى. بىر ئادەم ئاددى كۆرمەي نامازنى تولۇق ئوقۇسا، ئاللاھ ئۇ ئادەمنى قىيامەت كۈنى جەننەتكە كىرگۈزىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردى. كىم نامازنى ئاددى كۆرۈپ كەم ئوقۇسا، ئاللاھ تەرىپىدىن ئۇنىڭغا بېرىلگەن بىر ۋەدە يوقتۇر. خالىسا ئۇنى جازالايدۇ، خالىسا ئەپۇ قىلىدۇ.» (ئىبنى ماجە، ئىقامەتۇسسەلات، 194)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەش ۋاقىت نامازنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە ساھابىلەردىن:

ـ نېمە دەيسلەر؟ بىرىڭلارنىڭ ئىشىكى ئالدىدا بىر دەريا بولسا، ئۇ ئادەم ھەر كۈنى بۇ دەريادا بەش قېتىم يۇيۇنسا، بەدىنىدە كىر قالامدۇ؟ ـ دەپ سورىدى. ساھابىلەر:

ـ ئۇ ئادەمدە كىر دېگەن بىر نەرسە قالمايدۇ. ـ دېدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ـ بەش ۋاقىت ناماز بۇنىڭغا ئوخشايدۇ. بەش ۋاقىت ناماز گۇناھلارنى سۈرتۈپ تازىلايدۇ. ـ دېدى. (بۇخارى،)

باشقا ھەدىس-شەرىپلەردە:

«بۈيۈك گۇناھلاردىن يىراق تۇرغان مۇددەتكىچە بەش ۋاقىت ناماز ئىككى جۈمە ئارىسىدا قىلىنغان كىچىك گۇناھلارغا كاپپارەت بولىدۇ» دېگەن. (مۇسلىم، تاھارەت، 14)

بىر مۇسۇلمان پەرز نامازنىڭ ۋاقتى كەلگەندە كامىل تاھارەت ئېلىپ تەئدىل-ئەركان بىلەن رۇكۇنىمۇ تولۇق قىلىپ ناماز ئوقۇسا، بۈيۈك گۇناھ قىلمىغىچە بۇ ناماز ئىلگىرىكى گۇناھلىرىغا كاپپارەت بولىدۇ. بۇ ھەر ۋاقىت مۇشۇنداق بولىدۇ.» (مۇسلىم، تاھارەت،7) دېيىلگەن.

پەرز قىلىنغان بەش ۋاقىت نامازنىڭ ھەر بىرسىنىڭ ئايرىم- ئايرىم ئەھمىيىتى بار. كۈننىڭ مەلۇم ۋاقىتلىرىغا تەقسىم قىلىنىشى ئىنسان ئۈچۈن روھى ھەم جىسمانى جەھەتتىن مىڭلارچە پايدا ۋە ھېكمەتكە ئىگىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر نامازنى ئەستايىدىللىق بىلەن چىن كۆڭلىمىزدىن ئوقۇشقا غەيرەت قىلىشىمىز كېرەك. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

فَسُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيّاً وَحِينَ تُظْهِرُونَ

«سىلەر ئەتىگەن ۋە ئاخشامدا ئاللاھقا تەسبىھ ئېيتىڭلار، ئاسمانلاردىكى، زېمىندىكى ھەمدۇ سانا، كەچ ۋە پېشىن ۋاقتلىرىدىكى ھەمدۇ سانانىڭ ھەممىسى ئاللاھقا خاستۇر.» (رۇم سۈرىسى، 17-18-ئايەت)

ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رازىياللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئىككى ئايەت-كەرىمىنىڭ بەش ۋاقت نامازنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ:

ئايەتتە دېيىلگەن «تاڭ ئاتقاندا» تەبىرى بامدات نامىزىغا، «چۈش بولغان ۋاقت» تەبىرى پېشىن نامىزىغا، «كۈندۈزنىڭ ئاخىرى» دېگەن تەبىر ئەسىر نامىزىغا، «ئاخشام بولغاندا» دېگەن تەبىر ناماز شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىغا ئىشارەتتۇر. بۇ ئايەتلەر بىلەن بىرلىكتە يەنە باشقا ئايەتلەردە پەرز نامازلار ھەققىدە ئەمىر ۋە ئىشارەتلەر بار. سەفىرى بەش ۋاقت نامازنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە:

«پەرىشتىلەر بامدات نامىزىنى تەرك ئەتكۈچىلەرگە: «ئەي پاجىر» (چوڭ گۇناھكار)، پېشىن نامىزىنى تەرك ئەتكەنلەرگە: «ئەي ھاسى» (زىيان تارتقۇچى)، ناماز ئەسىرنى تەرك ئەتكەنلەرگە: «ئەي ئاسىي»، ناماز شامنى تەرك ئەتكەنلەرگە «ئەي نانكۆر»، خۇپتەن نامىزىنى تەرك ئەتكۈچىگە: «ئەي يۇقاتقۇچى» دەپ خىتاپ قىلىدۇ. -دېگەن.

بەش ۋاقت نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئادا قىلىشتىمۇ ئەستايىدىل بولۇپ، ئۇلارنى ئادا قىلىشقا ھۇزۇرلۇق قىلماسلىق كېرەك. بۇ سۈننەتلەر ئۇ ۋاقتنىڭ نامىزىنى تاماملىغۇچى ماھىيەتتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرىپىدىن بىۋاستە تەتبىق ۋە بايان قىلىنغان. بۇ ھەقتىكى رىۋايەتلەردىن بىرسى:

«ناماز بامداتنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتى دۇنيا ۋە دۇنيادىكى جىمى نەرسىلەردىن ياخشىدۇر.» (مۇسلىم، «سالاتىل مۇساپىرىين» 96)

«پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناماز پېشىننىڭ پەرزىدىن ئىلگىرى تۆت، پەرزىدىن كېيىن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇغان.» (تىرمىزى، جۇمە، 66)

«ناماز ئەسىردىن ئىلگىرى تۆت رەكئەت سۈننەت ئوقۇغان ئادەمگە ئاللاھ مەرھەمەت قىلسۇن.» (تىرمىزى، سالات)

«ناماز شامدىن كېيىن ئىككى رەكئەت سۈننەت ئوقۇشقا ئالدىراڭلار، چۈنكى ئۇ ئىككى رەكئەت پەرز بىلەن بىرگە يوقۇرىغا كۆتۈرۈلىدۇ.» (رەزىن)

ناماز خۇپتەننىڭ ئالدىنقى سۈننىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك:

«ھەر ئەزان ۋە قامەت ئارىسىدا ناماز باردۇر.» (بۇخارى، ئەزان، 16) دېگەن ھەدىس-شەرىپقا تايىنىپ ئېلىنغان. خۇپتەننىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئەت سۈننىتى بولسا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتى بويىچە ئوقۇغان سۈننەتلىرىدىن بىرسى بولۇپ ئىپادە قىلىنغان.

نامازنىڭ ئەڭ مۇھىم تەلەپلىرىدىن بىرسى ئۇنىڭ ۋاقتىدا ئوقۇلىشىدۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن قاچانلا :

- ئەمەللەرنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى قايسى؟ - دەپ سورالغاندا:

ـ ۋاقتىدا ئوقۇلغان ناماز. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. (بۇخارى، مەۋاقىتۇسسالات، 5)

بۇ يەردە دېيىلمەكچى بولغان سۆز نامازنىڭ باشقا نامازلارغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ۋاقتىدۇر. ئەمما ئەۋزەل بولغىنى ۋاقتى كىرگەن ھامان نامازنى ئادا قىلىشتۇر. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«ناماز ۋاقتى كىرىشى بىلەن دەرھال ئوقۇغۇچىلاردىن ئاللاھتائالا رازى بولىدۇ. ۋاقتىنىڭ ئاخىرىدا ئوقۇغۇچىلارنى ئەپۇ قىلىدۇ.» (جەمئۇل فەۋائىد، 163) دېيىلگەن.

❁

بەش ۋاقىت نامازنىڭ سىرتىدا پەرز بولغان بىر ناماز بار بولۇپ، بۇ جۈمە نامىزىدۇر. بۇ نامازنىڭ تەبىرى ئۈزۈن بولۇش بىلەن بىرلىكتە ئەھمىيىتى ھەققىدە شۇ ئايىتى-كەرىمە كۇپايە قىلىدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللهِ
وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

«ئى مۆمىنلەر! جۈمە كۈنى جۈمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلسا، ئاللاھنى ياد ئېتىشكە (يەنى جۈمە خۇتبىسىنى ئاڭلاشقا ۋە جۈمە نامىزىنى ئادا قىلىشقا) ئالدىراپ بېرىڭلار، ئېلىم-سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار، ئەگەر بىلسەڭلار بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر.» (جۈمۇئە سۈرىسى، 9-ئايەت)

نەپلە نامازلار

جانابى ئاللاھ بىر قۇدسى ھەدىسىدە:

كىم مېنىڭ ۋەلى قۇلۇمغا دۈشمەنلىك قىلسا، مەن ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئاچىمەن، قۇلۇمنى ماڭا يېقىنلاشتۇرغان ئەمەللەر ئىچىدە ياخشى كۆرىدىغىنىم ئۇنىڭغا پەرز قىلغان ئەمىرلەرنى ئادا قىلىشىدۇر. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە قۇلۇم ماڭا نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن يېقىنلىششقا داۋام قىلىدۇ. نەتىجىدە مۇھەببىتىمگە نائىل بولىدۇ. ئۇنى ياخشى كۆرگەن ۋاقتىمدا مەن ئۇنىڭ ئىشتىدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى، ماڭىدىغان ئايىغى، سۆزلەيدىغان تىلى بولىمەن. مەندىن بىر نەرسە تەلەپ قىلسا، ئۇنى بېرىمەن. مەندىن پانالىق تەلەپ قىلسا، ئۇنى ھىمايە قىلىمەن. مەن قىلىدىغان بىر ئىشتا مۆمىن قۇلۇمنىڭ روھىنى قەبزى قىلىشقا تەرەددۇت قىلغىنىمدەك، ھەر قانداق بىر تەرەددۇتكە چۈشمىدىم، ئۇ ئۆلۈمنى ياخشى كۆرمەيدۇ، مەنمۇ ئۇنىڭ ياخشى كۆرمىگەن نەرسىسنى ياخشى كۆرمەيمەن.» دېگەن. (بۇخارى، رىقاق، 38)

بۇ جەھەتتىن سالىھ مۆمىنلەر پەرزلەرگە قوشۇمچە قىلىپ سەپەرگە چىققان، قورققان، بىر ھاجىتى بولغان، كېچە ۋە سەھەر ۋاقىتلىرىدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتى سەنىيەسىگە رىئايە قىلىپ ناماز ئوقۇيدۇ. ئۇلار:

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ

«سىماسى ۋە يۈزىدە سەجدە ئىزلىرى باردۇر.» (فەتىھ سۈرىسى، 29-ئايەت) دەپ سۈپەتلەندۈرۈلگەن كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا بولىدۇ.

ناماز ئۆلار ئۈچۈن تويمايدىغان ھاياجاندۇر. نەپلە ئىبادەتلەر بۇ تويمايدىغان ھاياجاننىڭ داۋامىدۇر. بولۇپمۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېچ بىر گۇناھى بولماي تۇرۇپ، كېچىلىرى پۇتلىرى ئىششىپ كەتكۈچە ناماز ئوقۇغان. بۇ سەۋەپتىن پەرز ناماز نەپلە نامازلارغا، نەپلە نامازلار پەرز نامازلارغا تۇسالغۇ بولمايدۇ. ئەكسىچە نەپلە نامازلار پەرز نامازلارنى تولۇقلايدۇ. مۇھىم بولغىنى ھەممىسىنى ئۆز جايىدا ئادا قىلىشقا غەيرەت قىلىشتۇر. ھەدىس-شەرىپلەردە:

بەندىنىڭ قىيامەت كۈنىدە بىرىنچى بولۇپ ھېساب بېرىدىغان ئىشى نامازدۇر. ئەگەر نامىزى گۈزەل ۋە توغرا بولسا شۈبھىسىز ئۇ بەندە قۇتۇلغان ۋە مۇۋەپپىقىيەتكە ئېرىشكەن بولىدۇ. ئەگەر نامىزى كەم ياكى ئوقۇلمىغان بولسا، ئۇ ئىنسان مەغلۇپ بولغان ۋە زىيان تارتقان بولىدۇ. پەرز نامازدا بىر كەمچىلىك كۆرۈلسە، ئاللاھتائالا:

«قاراڭلار، بەندەمنىڭ نەپلە ئىبادەتلىرىدىن پەرزدىكى كېمىنى تولدۇردىغان بىر نەرسىسى بارمۇ؟» دەپ سورايدۇ. باشقا ئەمەللەرنىڭ ئەھۋالىمۇ مۇشۇنداق بولىدۇ.» (تىرمىزى، 188-ئايەت)

شۇنىڭ ئۈچۈن پەرزلەر كۈپايە قىلىدۇ، ئۇلارنى جايىدا قىلساق بولىدۇ دېيىش بۈيۈك بىر غەپلەتتۇر.

چۈنكى پەرزلەرنى تولۇق ۋە نوقسانسىز ئادا قىلىش ۋە ئۇلارنى ئاللاھنىڭ نەزىرىدە قوبۇل بولىدىغان لايىق شەكىلدە ئورۇنلاش مۇمكىن ئەمەستۇر. قانچىلىك ئەستايىدىل ئوقۇساقمۇ كەمچىلىكىمىز، نوقسانلىرىمىز، مەقبۇلىيەتتىن يىراقلاشتۇرغان يەرلىرىمىز بار بولىدۇ. بۇ سەۋەپتىن بۇ كەمچىلىكنى تاماملاش ئۈچۈن نەپلىدىن باشقا ئامال يوقتۇر. چۈنكى ئوقۇلغان بىر پەرز ناماز تەكرار ئوقۇلالمايدىغانلىقى ئۈچۈن، پەرزلەردىكى كەمچىلىكلەرنى نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن تولۇقلاش كېرەك. بۇنى پەرزلەرنى قىلماي نەپلە ئىبادەتلەرنى قىلىش دەپ چۈشەنمەسلىك كېرەك. پەقەت نەپلە ئىبادەتلەرنىلا قىلىپ، پەرز ئىبادەتلەرنى قىلماسلىق ياكى پەرزلەرنى قىلىپ نەپلە ئىبادەتلەرنى قىلماسلىق توغرا ئەمەستۇر. توغرا بولغىنى پەرز ئىبادەتلەرنى قىلىش بىلەن بىرگە نەپلە ئىبادەتلەرنىمۇ كۈچىمىزنىڭ يېتىشىچە قىلىشقا غەيرەت قىلىشتۇر. رەسۇلۇللاھ ۋە ئەسھابىنىڭ ھاياتىدىكى تەتبىقات بۇھەقتە يېگانە يول كۆرسەتكۈچىدۇر. يەنە بىر تەرەپتىن قازاسى بولغان كىشىلەر پەقەت قازا قىلىپ نەپلە ئىبادەتلەرنى تەرك قىلىشىمۇ توغرا بولمايدۇ. چۈنكى قازا نامازلار كاراھات (ناماز ئوقۇش مەكرۇھ بولىدىغان زاۋال ۋاقىتلار)دىن باشقا ھەر كۈننىڭ خالىغان ۋاقتىدا ئوقۇلسا بولىدۇ. تەھەججۇد نامىزى ، ئىشراق، قۇشلۇق ۋە ئەۋۋابىن نامىزى قاتارلىق بىر قىسىم نەپلە نامازلار ۋاقىتلارغا مۇناسىۋەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى ئادا قىلىشتا يىراقنى كۆرۈش كېرەك.

❀

رابىئا بىن كائاب ئەسلەمى رازىيالالاھۇ ئەنھۇ:

كېچە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا قالدىم. ئۇنىڭ تاھارەت سۈيىنى كۆتۈرۈپ، ئېھتىياجلىرىنى ھەل قىلدىم. بىر كۈنى ماڭا:

ـ تەلىۋىڭنى ئېيتقىن، نېمىنى ئارزۇ قىلساڭ، ئۇنى تەلەپ قىل! ـ دېدى. مەن:

ـ جەننەتتە سەن بىلەن بىرگە بولۇشنى تەلەپ قىلىمەن، باشقا تەلىۋىم يوق. ـ دېگەن ۋاقتىمدا:

ـ ئۇنداق بولسا ئۆزەڭ ئۈچۈن كۆپ ناماز ئوقۇش بىلەن ماڭا ياردەمچى بول! ـ دېدى. (مۇسلىم، «سالات» 226)

باشقا بىر ھەدىس-شەرىپتە:

«بەندە مەخپى سەجدىدىن ئۈستۈن بىر ئەمەل بىلەن ئاللاھقا يېقىنلىشالمايدۇ. يەنى ئۆزىنى ئاللاھقا ئەڭ يېقىنلاشتۇرىدىغان ئەمەل ئۆيىدە ئوقۇغان نەپلە نامازلىرىدۇر» دىگەن. (ئىبنى مۇبارەك)

شەقىق بەلخى: «بەش نەرسىنى ئىزدىدىم، ئۇنى بەش يەردە تاپتىم» دېگەن. بۇلار:

1. رىزقىنىڭ بەرىكىتىنى قۇشلۇق نامىزىدا،
2. قەۋرە چىرىقىنى تەھەججۇد نامىزىدا،
3. مۇنكىر-نەكىر سۇئاللىرىنىڭ جاۋابىنى قۇرئانى-كەرىم ئوقۇشتا،
4. سىرات كۆۋرۈكىدىن ئاسان ئۆتۈشنى روزا ۋە سەدىقىدە،
5. ئەرشنىڭ سايىسىنى يالغۇزلۇقتا ئاللاھتائالانى زىكىر قىلىشتا (ھالۋەتتە)

دېگەن.

ھەر تۈرلۈك نەپلە نامازلار بار. بۇلار ھەققىدە فىقھ كىتابلىرىدا تەپسىلى مەلۇمات بېرىلگەن. ئەھمىيىتگە قاراپ بىر نەچچىسىنى بايان قىلساق، بۇلارغا شۇلارنى مىسال قىلالايمىز:

چاشگاھ نامىزى

ھەدىس-شەرىپلەردە:

«بىرىڭلار ئەزالىرىنىڭ ھەر بىرسىگە سەدىقە بېرىشى كېرەكلىك بولۇپ ئويغانسا، ھەر تەسبىھ (سۇبھانەللاھ) بىر سەدىقىدۇر. ھەر تەھمىد (ئەلھەمدۇلىللاھ) بىر سەدىقىدۇر، ھەر تەھلىل (لا ئىلاھە ئىللەللاھ) بىر سەدىقىدۇر، ھەر تەكبىر (ئاللاھۇ ئەكبەر) بىر سەدىقىدۇر. مەرۇپۇ (ياخشىلىق) ئەمىر قىلىش بىر سەدىقىدۇر، مۇنكەر (گۇناھ ئىشلار)گە توسالغۇ بولۇش بىر سەدىقىدۇر. ئىككى رەكئەت چاشگاھ نامىزى ئوقۇش بۇلارنىڭ ھەممىسىگە تەڭ بولىدۇ.» دېيىلگەن. (مۇسلىم، سالاتۇل مۇسافىرىين، 81)

ھەزرىتى ئائىشە رازىياللاھۇ ئەنھا:

«مەن ئاللاھ رەسۇلىنىڭ چاشگاھ نامىزى ئوقۇغانلىقىنى بىر قېتىم كۆردۈم، بۇنى ھاياتىم بويىچە تەرك ئەتمىدىم» دېگەن. (بۇخارى، مۇسلىم)

ئەۋۋابىن نامىزى

ھەدىس-شەرىپتە:

«كىمكى ناماز شام بىلەن خۇپتەن ئارىسىدا ناماز ئوقۇسا، بۇ ئەۋۋابىن (ئاللاھقا قايتقانلار) نامىزى بولىدۇ» دېيىلگەن. (ئىبنى مۇبارەك، راقىق)

تەھىييەتۇل مەسجىد نامىزى

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئىچىڭلاردىن بىرىسى بىر مەسجىدكە كىرگەن ۋاقتىدا ئولتۇرۇشتىن ئىلگىرى ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇسۇن» دېگەن. (بۇخارى، سالات، 609)

تەراۋىھ (تىراۋۇ) نامىزى

ھەزرىتى ئائىشە رازىيالللاھۇ ئەنھا:

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رامىزاندا ئىبادەتكە بولغان ئىشتىياقىنى باشقا ھېچ بىر ئايدا بۇ قەدەر كۆرسەتمىگەن. رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە ئىبادەتكە بولغان ئىشتىياق ۋە غەيرىتىنى باشقا كۈنلەردە بۇ دەرىجىدە كۆرسەتمەيتتى» دېگەن. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«كىم رامىزان كېچىسىنى ساۋابىغا ئىشىنىپ، بۇنى قولىغا كەلتۈرۈش نىيىتى بىلەن ناماز ئوقۇپ ئۆتكۈزسە، ئۆتمۈش گۇناھلىرى ئەپۇ قىلىنىدۇ» دېيىلگەن. (بۇخارى، ئىمان، 27)

رامىزاندىكى نامازنىڭ بېشىدا شۈبھىسىز تىراۋىھ نامىزى كېلىدۇ. ئەمما ئەۋزەل بولغىنى 20 رەكئەت بولۇش بىلەن بىرگە باشقا نامازلارغا ئوخشاش تەئدىل-ئەركاندىن يىراقلاشماسلىق كېرەك. بۇ نامازدىمۇ باشقا نامازلارغا ئوخشاش ئەدىبىگە رىئايەت قىلىپ، ماددى ۋە مەنىۋى غەپلەتتىن يىراق تۇرۇش كېرەك.

ئىستىخارە نامىزى

جابىر بىن ئابدۇللاھ :

«ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە قۇرئاندىن بىر سۈرە ئۆگەتكەنگە ئوخشاش ئىستىخارىنىمۇ ئۆگەتتى» دېگەن. (بۇخارى، تەھەججۇد، 28)

ھاجەت نامىزى

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەندىنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەت ھاجەتلىرىنى ھەل قىلىشى ئۈچۈن ئاللاھقا ناماز بىلەن ئىلتىجا قىلىشنى بايان قىلىپ:

«ھەر كىم ئاللاھتىن بىر تىلەكتە بولسا ياكى ئىنسانلاردىن بىر تەلىۋى بولسا ئالدى بىلەن گۈزەل تاھارەت ئالسۇن ۋە ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ، ئاللاھقا ھەمدۇ-سانا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇت ئوقۇپ شۇ دۇئانى ئوقۇسۇن:

ھەلىم ۋە كەرىم بولغان ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. ئەرشىنىڭ راببى بولغان ئاللاھقا تەسبىھ ئېيتىمەن، ھەمدۇ-سانالار ئالەملەرنىڭ راببى بولغان ئاللاھقا مەخسۇستۇر. ئاللاھىم! رەھمىتىڭگە سەۋەپ بولىدىغان ئىشلارنى، مۇتلەق ئەپۇيىڭنى (ياخشىلىقنىڭ ئەڭ يوقىرىسىغا ئېرىشتۈرۈشۈڭنى)، ھەر تۈرلۈك گۇناھلاردىن يىراق قىلىشىڭنى تەلەپ قىلىمەن. ئەپۇ قىلمىغان ھېچ بىر گۇناھ، خۇشاللىققا ئېرىشتۈرمىگەن تەقدىر ۋە سىنىڭ رىزايىڭغا مۇۋاپىق بولۇپ ھەل بولمىغان ھېچ بىر ھاجەت قويمىغىن! ئەي مەرھەمەتلىلىكلەرنىڭ ئەڭ مەرھەمەتلىكى بولغان ئاللاھىم!..» (تىرمىزى، ۋىتىر، 17) دېگەن.

كېچە ۋە تەھەججۇد نامىزى

ئاللاھ نەزىرىدە ھەر بىر ۋاقىتنىڭ ئايرىم ئەھمىيىتى بار. بەزى ۋاقىتلار باشقا ۋاقىتلارغا قارىغاندا تېخىمۇ قىممەتلىك بولۇپ، بۇ ۋاقىتلارنىڭ قىممىتىنى بىلىش تېخىمۇ مۇھىمدۇر. بۇ قىممەتلىك ۋاقىتلاردىن بىرسى ئايەت-كەرىمە ۋە ھەدىس- شەرىپلەردە ئىپادە قىلىنغان كېچە ۋاقىتلىرىدۇر.

جانابى ئاللاھنىڭ كېچىگە بەرگەن ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭدىكى ھېكمەت ناھايىتى بۈيۈكتۇر. بۇ ھەقتە رابىمىز:

وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ

«كېچە ۋە ئۇنىڭ قاراڭغۇلۇقى باسقان نەرسىلەر بىلەن...» (ئىنشىقاق سۈرىسى، 17-ئايەت)

وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى

«قاراڭغۇلۇقى (ئەتراپىنى قاپلىغان) چاغدىكى كېچە بىلەن قەسەمكى، ...» (زۇھا سۈرىسى، 2-ئايەت) دېگەن ئايەت بىلەن قەسەم قىلىشىدىكى سىر ئىدراك قىلىش ۋە كۆڭلىمىزگە كۆپلىگەن ھەقىقەتلەرنى ھىس قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئېچىلغان ئىلاھى بىر دەرىزىدۇر.

كېچىدە تاتلىق ئۇيقۇ ۋە يۇمشاق ياتاقلارنى پەقەت ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن تەرك ئېتىپ، ئىلاھى ھوزۇرغا يالغۇز مۇھەببەت ۋە ئاشىق سەۋەبى بىلەن باش قويۇش زامانىدۇر. كېچىدە ھەر قانداق بىر زۆرۈرىيەت بولماي تۇرۇپ ئوقۇلغان نامازلارنىڭ ئاللاھقا يېقىنلىق جەھەتتىن ئەھمىيىتى ناھايىتى بۈيۈكتۇر. بۇ جەھەتتىن كۆڭۈلدە ئىلاھى سۆيگۈ ۋە مۇھەببەتنىڭ تەسىرى قانچىلىك كۈچلۈك بولسا، كېچە نامىزىغا رىئايە قىلىش شۇ دەرىجىدە كۈچلۈك بولىدۇ. كېچە نامىزى يار بىلەن تېپىشىپ دەرتلىشىش ماھىيىتىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. ھەممە ئادەم ئۇخلىغان چاغدا ئويغاق بولۇش، مەۋلانىڭ رەھمەت ئىقلىمىغا كىرىش، مۇھەببەت ۋە مەرھەمەت مەجلىسىگە قېتىلىش دېگەنلىك بولىدۇ.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېچىلىرى پۈتلىرى ئىششىپ كەتكۈچە ناماز ئوقۇيتتى. ئۇنىڭدىن:

- يا رەسۇلۇللاھ ئاللاھتائالا پەتھ سۈرىسىدە سىزنى پۈتۈنلەي ئەپۇ قىلغانلىقىنى بىلدۈرگەن تۇرسىمۇ، نېمىشقا ئۆزىڭىزنى بۇنداق ئۇپرىتىسىز؟- دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

«شۈكۈر قىلغۇچى بىر قۇل بولمامدىمەن؟» دەپ جاۋاپ بەرگەن. (بۇخارى، تەھەججۇد، 6)

«پەرزلەردىن كېيىن ئەڭ پەزىلەتلىك ناماز كېچە تۇرۇپ ئوقۇلغان نامازدۇر» دىگەن. (مۇسلىم، سىيام، 200-203)

«كېچىدە ئوقۇلغان ئىككى رەكئەتلىك ناماز ئىنسان ئوغلى ئۈچۈن دۇنيا ۋە دۇنيادا بولغان ھەممە نەرسىدىن ياخشىدۇر. ئۈممىتىمگە ئېغىر كەلمىگەن بولسا، كېچە نامىزىنى پەرز قىلاتتىم» دېگەن. (فەزائىلىل ئەئمال، 257)

«كېچىدە شۇنداق بىر ۋاقىت باركى، ئۇ ۋاقىتنى تېپىۋېلىپ ئاللاھتىن ياخشى بىر نەرسە تىلىگەن مۇسۇلمانغا ئاللاھ خالىسا بېرىدۇ» دېگەن. (تىرمىزى، ۋىتىر، 16)

«ئەگەر كىشى كېچىدە ئويغىنىپ، ئايالىنىمۇ ئويغىتىپ بىرلىكتە ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇسا، ئاللاھ ھەر ئىككىلىسىنى ئاللاھنى كۆپ زىكىر قىلغۇچىلار قاتارىغا يازىدۇ» دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد، تاتاۋۋۇ، 18)

«كېچىلىكتە ناماز ئوقۇشنى تاشلاپ قويماڭلار، چۈنكى بۇ سىلەردىن ئىلگىرىكى سالىھ كىشىلەرنىڭ ئادىتى ئىدى. كېچىدە ئىبادەت قىلىش، گۇناھلارغا كاپپارەت بولۇپ، ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ، بەدەننى كېسەللەردىن ساقلايدۇ ۋە گۇناھلاردىن يىراق قىلىدۇ» (تىرمىزى) دېگەن.

«كېچىدە ناماز ئوقۇغۇچى ئايالىنى ئويغاتسا ياكى ئويغۇتۇش ئۈچۈن يۈزىگە سۇ سېپىپ ئويغاتقان كىشىگە ئاللاھ مەرھەمەت قىلسۇن، كېچە نامىزىنى ئوقۇغان، يولدىشىنى ئويغاتقان، ئويغانمىغان ۋاقتىدا يۈزىگە سۇ سېپىپ ئويغاتقان ئايالغىمۇ ئاللاھ مەرھەمەت قىلسۇن» (ئەبۇ داۋۇد، ۋىتىر، 13) دېگەن.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ زەردىن:

- بىر سەپەرگە چىقىشنى ئارزۇ قىلساڭ، سەپەر ئۈچۈن تەييارلىق قىلامسەن؟ - دەپ سورىغاندا ئەبۇ زەر:

- تەييارلىق قىلىمەن، يا رەسۇلۇللاھ! - دەپ جاۋاپ بەرگەن. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئۇنداق بولسا، قىيامەت سەپىرى قانداق بولىدۇ؟ مېنى تىڭشا، ئۇ كۈنى ساڭا پايدىسى تېگىدىغان نەرسىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ - دەپ سورىغاندا ئەبۇ زەر:

- ئېيتىپ بەرگىن يا رەسۇلۇللاھ! ئاتا-ئانام سېنىڭ يولۇڭغا پىدا بولسۇن! - دېگەن. كائىناتنىڭ پەخرى:

ـ يېڭىدىن تىرىلىدىغان كۈن ئۈچۈن ناھايىتى ئىسسىق بىر كۈندە روزا تۇتقىن، قەۋرە يالغۇزلۇقى ئۈچۈن كېچە قاراڭغۇلۇقىدا ناماز ئوقۇغىن، قىيامەتنىڭ بۈيۈك ھادىسىلىرى ئۈچۈن بىر قېتىم ھەج قىل ۋە موھتاجلارغا بىر سەدىقە بەر ياكى ھەقلىق يەرگە بىر سۆز ئېيت، ياكى يامان بىر گەپنى قىلىشتىن تىلىڭنى يىراق تۇت! ـ دېگەن. (ئىبنى ئەبىد دۇنيا، كىتابۇت تەھەججۇد)

باشقا بىر ھەدىس-شەرىپتە ئەبۇ ھۇرەيرە رازىياللاھۇ ئەنھۇغا خىتاپ قىلىپ:

«يا ئەبۇ ھۇرەيرە! ئەگەر ھاياتتا بولغان، ئۆلگەندىن كېيىن مازاردا ۋە يېڭىدىن تىرىلگەندە ئاللاھنىڭ رەھمىتىنىڭ سېنىڭ بىلەن بىرلىكتە بولۇشىنى خالىساڭ، كېچىدە **ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ناماز ئوقۇغىن.** يا ئەبۇ ھۇرەيرە! ئۆيىنىڭ بۇرجەكلىرىدە ناماز ئوقۇساڭ، ئۆيىنىڭ يورۇقلۇقى ئاسماندىكى يۇلتۇزغا ئوخشاش دۇنيا خەلقى ئىچىدىمۇ يۇلتۇزدەك بولىدۇ» دېگەن. (ئىھيائۇل ئۇلۇمىددىن، 1-جىلد، 1032)

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رازىياللاھۇ ئەنھۇ كۆرگەن بىر چۈشنى ئاچىسى ھەزرىتى ھافسە رازىياللاھۇ ئەنھا ۋاستىسى بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەتكۈزگەن. پەيغەمبىرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئابدۇللاھ نېمە دېگەن ياخشى ئادەم، مۇمكىن بولسا كېچە نامىزىنى ئوقۇسا» دېگەن. بۇنى ئاڭلىغان ئىبنى ئۆمەر رازىياللاھۇ ئەنھۇ ئۇ كۈندىن باشلاپ كېچە نامىزىنى قەتئىي تەرك قىلمىغان. (بۇخارى، تەھەججۇد، 2)

ھەدىس-شەرىپتە:

جىبرىئىل كەلدى ۋە مۇنداق دېدى: «شۈبھىسىزكى، مۆمىننىڭ شەرىپى (قىممىتى) تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشتا.» (ھاكىم، مۇستەدرەك. 1-جىلد، 360)

ئاللاھتائالا مەمنۇن ۋە خوش بولىدىغان بەندىلىرىدىن بىرسى سوغۇق بىر كېچىدە يۇمشاق ۋە ئىسسىق بىر يوتقانىنى ئارتىپ ياتقاندا بۇ راھەتتىن ۋاز كېچىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ تەھەججۇد ئوقۇغان كىشىدۇر. ئاللاھتائالا بۇ بەندىدىن ناھايىتى رازى بولىدۇ ۋە پەرىشتىلىرىگە:

ـ بۇ بەندەمنى كېچە ۋاقتىدا ناماز ئوقۇشقا مەجبۇر قىلغان نەرسە نېمىدۇر؟ ـ دەپ سورايدۇ. پەرىشتىلەر:

ـ سىنىڭ لۇتۇپ ۋە كەرىمىڭگە نائىل بولۇش ئارزۇسى ۋە ئازابىڭدىن قورققانلىقىدۇر ـ دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. جانابى ئاللاھ:

ـ ئۇنداق بولسا مەندىن نېمە تەلەپ قىلسا، ئۇنى بېرىمەن. نېمىدىن قورقسا، ئۇ نەرسىدىن خاتىرجەم قىلىمەن. ـ دەيدۇ. (فەزائىلى ئەئمال، 299)

ئايەت-كەرىمىدە بەندىنىڭ رابىبدىن غاپىل بولماسلىقى ۋە كېچە نامىزىغا تەشۋىق قىلىدىغان كۆپلىگەن بايانلار بار:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ

«كېچىدە ۋە سەجدىدىن كېيىن ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن.» (قاپ سۈرىسى، 40-ئايەت)

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

«كېچىدىمۇ، يۇلتۇزلار پاتقاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن.» (تۇر سۈرىسى، 49-ئايەت)

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّداً وَقِيَاماً

«ئۇلار كېچىلەرنى پەرۋەردىگارىغا سەجدە قىلىش ۋە قىيامدا تۇرۇش بىلەن (يەنى ناماز ئوقۇش بىلەن) ئۆتكۈزىدۇ.» (فۇرقان سۈرىسى، 64-ئايەت)

جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە ئىلاھى ئازاپتىن ساقلىنىپ، جەننەت ۋە نېمەتلىرىگە مۇيەسسەر بولىدىغانلارنىڭ سۈپەتلىرىنى ساناپ:

كَانُوا قَلِيلاً مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

«ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى. ئۇلار سەھەرلەردە (پەرۋەردىگارىدىن) مەغپىرەت تىلەيتتى.» (زارىيات سۈرىسى، 17-18) دېگەن.

بۇنىڭغا قوشۇپ، رابىمىز ئىنكارچىلارغا قارشى مۆمىنلەرنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى ئىپادىلەش جەھەتتە بىر سېلىشتۇرما قىلىپ، مۆمىنلەر ئارىسىدا كېچىدە ناماز ئوقۇغۇچىلارنى مىسال قىلغان. بىلگەنلەر بىلەن بىلمىگەنلەرنى تۈرلەرگە ئايرىپ:

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاء اللَّيْلِ سَاجِداً وَقَائِماً يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ

«**شەيتانغا (ۋە بۇتلارغا) چوقۇنۇشتىن يىراق بولغانلارغا، ئاللاھقا (ۋە ئۇنىڭ ئىبادىتىگە) قايتقانلارغا (جەننەت بىلەن) خوش خەۋەر بېرىلىدۇ، سۆزگە قۇلاق سېلىپ ئۇنىڭ ياخشىسىغا ئەگىشىدىغانلارغا (يەنى تەقۋادار بەندىلىرىمگە) خوش خەۋەر بەرگىن، ئەنە شۇلار ئاللاھ ھىدايەت قىلغان كىشىلەردۇر، ئەنە شۇلار (ساغلام) ئەقىل ئىگىلىرىدۇر»** (زۇمەر سۈرىسى، 9-ئايەت) دېگەن. مۆمىنلەرنىڭ ئىچىدە كېچە ناماز ئوقۇغۇچىلارنى بۇ شەكىلدە تەقدىرلەپ، ئاللاھتائالا كېچە نامىزى ۋە زىكرى ھەققىدە كۆپلىگەن تەۋسىيىسى بىلەن ئۇنىڭغا سەل قاراپ غاپىل بولغانلارنى مۇنداق ئاگاھلاندۇرغان :

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلاً طَوِيلاً إِنَّ هَؤُلَاء يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءهُمْ يَوْماً ثَقِيلاً

«كېچىنىڭ ئاز قىسمىدا ئۇنىڭغا سەجدە قىل، كۆپ قىسمىدا ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيت. شۈبھىسىزكى، بۇلار (يەنى مۇشرىكلار) دۇنيانى (ئاخىرەتتىن) ئارتۇق بىلىدۇ، كەلگۈسىدىكى قىيىن بىر كۈنگە (يەنى قىيامەتكە) سەل قارايدۇ.» (ئىنسان سۈرىسى، 26-27)

كېچە ئىبادىتى ھەققىدە كېچىنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىك قىسمى كېچىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كېچىنىڭ قايسى ۋاقتىدا ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولۇش ئېھتىمالى ئارتۇقتۇر؟» دەپ سورىغانلارغا:

«كېچىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا قىلىنغان ئىبادەتلەر» دەپ جاۋاپ بەرگەن. (ئەبۇ داۋۇد)

كېچىدىن پايدىلىنىش ئاسان بولمىغانلىقى ئۈچۈن بەزى جەھەتلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك. كېچە ئىبادىتىنى قىلىشتا كۆچلۈك ئىشتىياق بولۇش بىلەن بىرلىكتە ئاخشام تامىقىنى مۇمكىن مەرتىبىدە بەك ئاز يېيىش ۋە بالدۇر يېتىش كېرەك. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇپتەندىن ئىلگىرى ئۇخلاشنى ۋە خۇپتەندىن كېيىن پاراڭلىشىپ سۆھبەت قىلىشنى چەكلەيتتى» دېيىلگەن. (بۇخارى، مەۋاكىتۇس سالات، 23)

بالدۇر يېتىش-ياتماسلىقنىڭ سىرتىدا پەقەت ئاللاھ يولىدا خىزمەت ۋە كېچىدىن پايدىلىنىشقا تۇسالغۇ بولمايدىغان ھالەتتىكى ئۇرۇنلۇق سەۋەبلەرگە رۇخسەت قىلىنغان. ھەزرىتى ئۆمەر رازىياللاھۇ ئەنھۇ:

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمانلارغا مۇناسىۋەتلىك بىر ئىش ھەققىدە ئەبۇ بەكرى بىلەن تاڭ ئاتقۇچە سۆھبەتلىشەتتى، مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىللە بولاتتىم» دېگەن. (تىرمىزى)

بۇ ئىنچىكىلىك كېچە نامىزىغا تۇرۇشتىكى تەسلىكنى ھەل قىلىش، ئۇيقۇ بىلەن بىرلىكتە شەيتان ئۈستىمىزگە ئاتقان غەپلەت تۇگمىلىرىنى يېشىش جەھەتتە ئىنتىزاملىق ۋە غەيرەتلىك بولۇش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ھەدىس- شەرىپلەردە مۇنداق دېيىلگەن:

«بىرىڭلار ئۇخلىغان ۋاقىتدا شەيتان ئۇنىڭ گەجگىسىگە بىر چىگىش ئاتىدۇ، ھەر چىگىشتە «تېخى كېچە ئۇزۇن، بىر ئاز ئۇخلا» دەيدۇ. ئويغىنىپ ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتقان چاغدا چىگىشلەردىن بىرسى يېشىلىدۇ، تاھارەت ئالغان چاغدا ئىككىنچىسى يېشىلىدۇ، ناماز ئوقۇغان ۋاقتىدا چىگىشلارنىڭ ھەممىسى يېشىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن تاڭ ئاتقاندا جانلىق ۋە خۇشال كەيپىياتتا ئورنىدىن تۇرىدۇ. ئەكسىچە يەنى بۇلارنى قىلمىسا ھورۇن، جانسىز ۋە كۆڭلى يېرىم ئورنىدىن تۇرىدۇ.» (بۇخارى، تەھەججۇد، 12)

بىز بۇ تەۋسىيەلەردىن شۇنى كۆرۈۋالايمىزكى، كېچە نامىزىنىڭ پەزىلىتى پەرزلەردىن كېيىن ئەڭ يوقىرى سەۋىيەنى تەشكىل قىلىدۇ. لېكىن شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، بۇ گۈزەل ئىبادەت ۋەسىلىسى بىلەن ئۆزىگە بىر باھا بېرىپ، نائىل بولغان نېمەتلەرنى يوقىتىپ قويماسلىق كېرەك. بۇ ھەقتە:

كېچە ئىبادەت قىلغۇچى كۆپلىگەن كىشلەر باركى، ئۇلارغا ئۇيقۇسىزلىقتىن باشقا بىر نەرسە نېسىپ بولمايدۇ. (ئاھمەت بىن ھانبەل، مۇسنەد، 2-جىلد، 373) ھەدىسىنى داۋاملىق ئېسىمىزدە ساقلىشىمىز كېرەك.

جامائەت بىلەن بىرلىكتە ناماز ئوقۇش

ناماز ھەققىدە ئەڭ مۇھىم تەۋسىيەلەردىن بىرسى پەرز نامازلارنى جامائەت بىلەن بىرلىكتە ئوقۇشتۇر.

نامازنىڭ جامائەت بىلەن بىرلىكتە ئوقۇلىشى ۋاجىپ ھۆكمىدە مۇئەككەد بىر سۈننەتتۇر، شىئارى ئۇممەتتۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپاتىغا يېقىن ئاخىرقى كۈنلىرىدىن باشقا ۋاقىتلاردا جامائەتنى قەتئىي تەرك قىلمىغان. جامائەتنىڭ مۇھىملىقىنى ئىپادە قىلىدىغان شۇ ھەدىس دىققەتكە سازاۋەردۇر. بۇ ھەدىستە:

ئەما بىر ساھابى بولغان ئىبنى ئۇممى مەكتۇم جامائەتكە داۋام قىلىش ھەققىدە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن رۇخسەت ئېلىش ئۈچۈن:

- ئەي ئاللاھنىڭ رەسۇلى! مېنىڭ ئەھۋالىمنى بىلىسەن، ئۆيۈم بىلەن مەسجىد ئارىسىدا دەرەخلەر ۋە خورمىزارلىقلار بار. ھەر ۋاقىت يول باشلىغۇچى تاپالمايمەن. - دېگەندە، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- ئەزاننى ئاڭلامسەن؟ -دەپ سورىغان. ئىبنى ئۇممى مەكتۇم:

- ھەئە، ئاڭلايمەن. -دېگەندە، پەيغەمبىرىمىز:

- ئۇنداق بولسا، ئۆمىلەپ بولسىمۇ جامائەتكە كەلگىن. - دېگەن. (ئىبراھىم جانان، كۇتۇبى سىتتە، 8-جىلد، 256)

بىر باشقا ھەدىس-شەرىپتە قاراڭغۇلۇقتا مەسجىدكە كەلگۈچىلەرنىڭ ھەر قانداق بىر سايىۋەنلىك بولمايدىغان مەھشەر كۈنىدە ئەرشىنىڭ سايىسىدا سايىدايدىغانلىقى بايان قىلىنغان. (ئىبنى ماجە)

جامائەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك ھەدىس-شەرىپلەردىن بەزىلىرى:

«جامائەت بىلەن ئوقۇلغان ناماز يالغۇز ئوقولغان نامازدىن 27 ھەسسە ئۈستۈن بولىدۇ.» (بۇخارى، ئەزان،309)

«ئىككى كىشى بىلەن ئوقۇلغان ناماز يالغۇز ئوقۇلغان نامازدىن، ئۈچ كىشى بىلەن ئوقۇلغان ناماز ئىككى كىشى بىلەن ئوقۇلغان نامازدىن ئۈستۈندۇر. تېخىمۇ كوپ بولسا، ئاللاھتائالاغا تېخىمۇ سۆيۈملۈك بولىدۇ.» (ئەبۇ داۋۇد، نەسائى، ئىمامەت، 45)

«خۇپتەننى جامائەت بىلەن ئوقۇغان كېچىنىڭ يېرىمىنى، ناماز بامداتنى جامائەت بىلەن ئوقۇغان پۈتۈن كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەن بولىدۇ» (مۇسلىم، مەساجىد، 2609)

«كىم بۇ بەش ۋاقىت نامازنى جامائەت بىلەن ئوقۇشقا داۋام قىلسا، سىرات كۆۋرۈكىنى چاقماقتەك ئۆتكۈچىلەرنىڭ بېشىدا بولىدۇ. يەنە ئاللاھ ئۇنى تابىئىنىنىڭ تۇنجى كىشىلىرى ئىچىدە تىرىلدۈرىدۇ. ھەر كۈنى ھەر كېچە جامائەتكە داۋام قىلغان كىشى ئاللاھ يولىدا ئۆلتۈرۈلگەن مىڭ شېھىتكە ئوخشاش ساۋاپ ئالىدۇ.» (جەمئۇل فەۋائىد، 1-جىلد، 246)

«سەپلىرىڭلارنى تۈز تۇتۇڭلار، چۈنكى سەپنىڭ تۈزلىكى نامازنىڭ كامىل بولىشىنىڭ شەرتلىرىدىندۇر.» (ئەبۇ داۋۇد، سالات، 93)

«جامائەت بىلەن ئوقۇلغان ناماز مۆمىنلەرنىڭ ئىمانىنى كۈچلەندۈرىدۇ، ئىسلام جەمىيىتىنىڭ ئەينىكى بولىدۇ، جامائەتكە داۋام قىلىش بىلەن ئىمان جامائىتى مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ.»

ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ:

«ئۆيىدە تاھارەت ئېلىپ مەسجىدكە ناماز ئوقۇغىلى بارغان كىشى ئۆيىدە ئېھرام باغلاپ، ھەجگە بارغان كىشىدەك بولىدۇ.» (فەزائىل ئەئمال، 275)

«ئۇ كىشىنىڭ مەسجىدكە بارغۇچە ئالغان ھەر قەدىمىگە بىر ساۋاپ بېرىلىدۇ ۋە بىر گۇناھى ئەپۇ قىلىنىدۇ.»

«كىم تۇنجى تەكبىرگە يېتىشىپ، 40 كۈن جامائەت بىلەن بىللە ناماز ئوقۇسا، ئۇنىڭغا ئىككى بارائەت بېرىلىدۇ: بىرسى جەھەننەمدىن قۇتۇلۇش، يەنە بىرسى مۇناپىقلىقتىن يىراق بولۇش.» (مۇسلىم، تىرمىزى)

قىيامەت كۈنى ئاللاھتائالا:

ـ مېنىڭ قوشنىلىرىم قەيەردە؟ ـ دەپ سورايدۇ. پەرىشتىلەر:

ـ سېنىڭ قوشنىلىرىڭ كىملەردۇر يارابىي؟ ـ دېگەندە، ئاللاھتائالا:

ـ مەسجىدلەردە داۋاملىق جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغانلار. ـ دەپ جاۋاپ بېرىدۇ.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەسجىد ھەر مۇتتەقىنىڭ (تەقۋادارنىڭ) ئۆيىدۇر، ئۆيى مەسجىد بولغان ئادەمگە ئاللاھ راھەتلىكنى، رەھمىتىنى، سىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ، جەننەتكە ۋە ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئېرىشىدىغانلىقىنى كاپالەت قىلغان.» (تابەرانى)

جامائەتكە داۋام قىلىش ناھايىتى مۇھىم بولۇپ، بۇ ھەقتىكى ھەدىس-شەرىپلەردە جىددى ئاگاھلاندۇرۇش قىلىش بىلەن بىرلىكتە يەنە تەرك قىلىشتىكى زىيانلىرىمۇ بايان قىلىنغان ھەدىس-شەرىپلەردىن بىرسىدە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ـ ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، بىر باھانىسى بولماي تۇرۇپ جامائەتكە كەلمەي، تۇرۇۋاتقان يېرىدە ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ نامىزى قوبۇل بولمايدۇ. ـ دەپ بايان قىلغاندا، ساھابىي-كىرام:

ـ باھانە دېگەن نېمە يا رەسۇلۇللاھ؟ ـ دەپ سورىغاندا، ئاللاھ رەسۇلى:

ـ كېسەللىك ياكى خىيىم-خەتەر ئەندىشىسى ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. (ئەبۇ داۋۇد، ئىبنى ماجە)

بىر باشقا ھەدىس-شەرىپتە:

«ئاللاھنىڭ نىداچىسى، يەنى مۇئەززىنىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ نامازغا كەلمىگەن كىشىنىڭ ئىشى باش زۇلۇمدۇر، كۇپۇردۇر، مۇناپىقلىقتۇر.» (يەنى ئۇ كىشى ئۆزىنى بۈيۈك بىر زىيانغا ئۇچراتقان بولىدۇ) (ئاھمەت، تابەرانى) دېگەن.

ناماز ۋاقتى كىرگەندە مەسجىدكە بېرىشتا ئەھۋالى ئوخشىمايدىغان بىر نەچچە كىشى بولسىمۇ، نامازنى ئۆزئارا جامائەت بولۇپ ئوقۇشى كېرەك. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«بىر كىشى يېزىدا ياكى ئېتىزلىق يېنىدا بولۇپ، جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇمىسا، ئۇنىڭغا شەيتان مۇسەللەت بولىدۇ. جامائەتكە دىققەت قىلىڭلار ۋە قەتئىي جامائەتكە قېتىلىڭلار، چۈنكى بۆرە يالغۇز بولغان قوينى يەيدۇ» دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد، ئاھمەد، نەسائى)

«خۇپتەن ۋە بامدات نامىزىنىڭ جامائەت بىلەن ئادا قىلىنىشى ئايرىم بىر خۇسۇسىيەتكە ئىگە. خۇپتەن نامىزىنى جامائەت بىلەن ئوقۇغان كىشى يېرىم كېچىگىچە ئىبادەت قىلغان، بامدات نامىزىنى جامائەت بىلەن ئوقۇغان كىشى كېچىنىڭ ھەممىسىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەن بولىدۇ.» (مۇسلىم)

«ئىنسانلار ئەزان ئوقۇش ۋە بىرىنچى سەپتە تۇرۇشنىڭ پەزىلىتىنى بىلگەن بولسا ئىدى، بۇلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن چەك تاشلاشتىن باشقا چارە تاپالمىغان بولسا ئىدى، چوقۇم چەك تاشلاشقان بولاتتى. نامازغا بالدۇر بېرىشنىڭ پەزىلىتىنى بىلگەن بولسا ئىدى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئارىسىدا مۇسابىقە قىلغان بولاتتى. خۇپتەن ۋە بامدات نامىزىنىڭ ساۋابىنى بىلگەن بولسا ئىدى، ئۇ يەرلەرگە ئۆمىلەپ بولسىمۇ بارغان بولاتتى.» (بۇخارى، مۇسلىم)

دېمەك، مۆمىن نامازنىڭ ھېكمىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن كۆڭلى نامازدا، قۇلىقى ئەزاندا بولۇشى كېرەك. نامازغا دەۋەت ئەزان بىلەن باشلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن جامائەتكە ئىشتىرك قىلىش ئەزانغا ئىشتىراك قىلىش بىلەن باشلىنىدۇ. ئەسھابى-كېرام ئەزاننى ئاڭلىغان چېغىدا دۇنيا ئىشلىرىنى توختىتىپ، دەرھال نامازغا تەييارلىناتتى. گۈرجەك تۇتقان قوللار توختاپ، ئېغىزلارنى يۇماتتى. بولارنى مەسجىد ئۈچۈن بوشتاتتى. ئاللاھ بىلەن بىللە بولۇش ئىشتىياقى بىلەن تولغان كۆڭۈللەر شۇ ھەدىس-شەرىپتە دېيىلگەندەك بولاتتى:

«ئەزاننى ئاڭلىغان ۋاقتىڭلاردا سىلەرمۇ مۇئەززىننىڭ ئېيتقانلىرىنى تەكرارلاڭلار. كەينىدىن دۇرۇت ئېيتىڭلار. چۈنكى ھەر كىم ماڭا بىر قېتىم دۇرۇت ئېيتسا، ئاللاھ ئۇنىڭ ئەجرى ئۈچۈن ئۇ كىشىگە رەھمەت قىلىدۇ. بۇنىڭغا ئەگىشىپ مەن ئۈچۈن ۋەسىلە تەلەپ قىلىڭلار. ئۇ ۋەسىلە جەننەتتە شۇنداق بىر دەرىجىكى، پەقەت ئاللاھنىڭ قۇللىرىدىن بىرسىگە بېرىلىدۇ. مەن ئۇ قۇل بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن. كىم مېنىڭ ئۈچۈن ۋەسىلە تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭغا شاپائىتىم ۋاجىپ بولىدۇ» دېگەن. (مۇسلىم، سالات، 11)

بۇ ھەدىسنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن ئوقۇش كېرەك بولغان ئەزان دۇئاسى تۆۋەندىكىلەردۇر:

اَللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتَ مُحَمَّداً نِ الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ

وَبْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً نِ الَّذِي وَعَدْتَهُ

بۇ ھەدىس-شەرىپنىڭ چوڭقۇر مەنىسىدىن نېسۋە ئالماي، روھسىز مەسجىدكە بېرىپ-كېلىش بەندىنى ئەسلى مەقسەتكە يەتكۈزەلمەيدۇ. بۇ ھەقتە:

«كىشى مەسجىدكە قايسى مەقسەتتە كەلسە، شۇ مەقسەتتە نېسۋە ئالىدۇ» (ئەبۇ داۋۇد) دېگەن ھەقىقەتنى ئۇنۇتماسلىق كېرەك.

يەنە بىر تەرەپتىن جامائەت مەشغۇلىيەتنىڭ كۆپلىكىدىن تەرتىپسىزلىك ۋە قالايمىقانچىلىق بىلەن تولۇپ كەتكەن ھاياتنى ئىنتىزام ئاستىغا ئېلىپ، بەندىنى ئىنتىزامچان قىلىدۇ. بۇ ھەقتە:

ئىمامدىن ئەۋۋەل بېشىنى كۆتۈرگەن كىشىنى ئاللاھ ئۇنىڭ بېشىنى مەركەپ (ئىشەك) نىڭ بېشىغا ئايلاندۇرۇشىدىن قورقمامدۇ؟[23] (بۇخارى، مۇسلىم) دېگەن بايانى ئادەتتە تەرتىپسىز ئادەملەرنى مەلۇم بىر تەربىيە ئاستىغا ئېلىپ، ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا لايىق بىر ئىبادەت قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا، جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاندا ئىنتىزام مۇمكىن بولمايدۇ.

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇش ھەققىدە ئېيتىلىدىغان ئاخىرقى سۆز: ھەر مۆمىننىڭ قەلبى مەسجىدلەردە بولۇشى كېرەك. چۈنكى قىيامەت كۈنى ھەر قانداق بىر سايىلىق بولمايدىغان ئۇ دەھشەتلىك ماكاندا ئىلاھى سايە بىلەن ئىلتىپات قىلىنىدىغان يەتتە تۈرلۈك كىشىلەردىن بىرسى (قەلبى مەسجىدلەردە بولغان) مۆمىنلەردۇر.

يىگانە پاناھگاھىمىز ناماز

ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكى بولغان ناماز ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىشنىڭمۇ ئەڭ پەزىلەتلىكىدۇر. بۇ جەھەتتىن ھەر قانداق بىر دەرت، مۈشكۈللۈك، مۇسىبەت، پالاكەت، بالا-قازا كەلگەن ۋاقىتتا دەرھال نامازغا تۇرۇش كېرەك. بۇ ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھاياتىدا داۋملىق تەتبىق قىلغان سۈننەتلىرىدىن بىرسىدۇر.

ھۇزەيفە رازىيالاھۇ ئەنھۇ:

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۈشكۈل بىر ئىشقا دۇچ كەلگەندە دەرھال ئۆزىنى نامازغا بېرەتتى» دېگەن. (ئاھمەت، ئەبۇ داۋۇد)

ئەبۇ دەردا رازىيالاھۇ ئەنھۇ:

«بوران چىققان ۋاقىتتا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەرھال مەسجىدكە كىرىپ، بوران توختىغىچە سىرتقا چىقمايتتى. ئاي ۋە كۈن تۇتۇلغاندىمۇ رەسۇلۇللاھ دەرھال نامازغا تۇراتتى» دېگەن.

بۇ يەردە ئاي ۋە كۈن تۇتۇلۇشنى توغرا يەكۈنلەش كېرەك. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوغلى ھەزرىتى ئىبراھىم ۋاپات بولغان كۈنى كۈن تۇتۇلغان ئىدى. ئەسھاپىنىڭ بەزىلىرى:

23 . ئۆلىمانىڭ قارىشىچە، جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاندا ئىمامدىن ئىلگىرى ھەرىكەت قىلغان ئادەمنىڭ بېشىنىڭ ئىشەك؛ يەنە بىر رىۋايەتتە ئىتنىڭ بېشىغا ئايلاندۇرۇدىغانلىقى مەسىلىسى ھىسسى، يەنى مەنىۋى ئۆزگىرىشنى ئىپادە قىلىدۇكى، بۇ ئەخمەقلىقنى بىلدۈرىدىغان بىر كىنايەدۇر.

- ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوغلى ۋاپات بولغانلىقى ئۈچۈن كۈن تۇتۇلدى - دېدى. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابىنىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇلماي:

- كۈن ۋە ئاي بىر ئادەمنىڭ ۋاپاتى ياكى دۇنياغا كېلىشى بىلەن تۇتۇلمايدۇ. - دېدى. (مۇسلىم، كۇسۇف، 29)

يەنە بىر تەرەپتىن ھەزرىتى ئەبۇ بەكرىنىڭ قىزى ھەزرىتى ئەسما بىر قېتىم كۈن تۇتۇلغاندا ھەزرىتى ئائىشىگە:

- بۇ بىر ئازاپ ياكى قىيامەت ئالامىتىمۇ؟ - دەپ سورىغاندا، ھەزرىتى ئائىشە:

- شۇنداق! - دەپ جاۋاپ بەرگەن. ئامىر بىن ئاس رازىيالل‍اھۇ ئەنھۇ مۇنداق بىر رىۋايەتنى ئوتتۇرىغا قويغان:

كۈن تۇتۇلغان ئىدى. ئالل‍اھنىڭ نەبىسى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇرۇپ قىيامغا تۇردى، قىيامدا شۇنداق ئۇزۇن تۇردىكى، بىز رۇكۇ قىلمامدىغاندۇ دەپ ئويلىدۇق. كېيىن رۇكۇ قىلىپ، رۇكۇدىمۇ ناھايىتى ئۇزۇن تۇردى، بىز سەجدىگە بارمامدىغاندۇ دەپ ئويلىدۇق، كەينىدىن سەجدىگە بېرىپ، سەجدىدىمۇ ناھايىتى ئۇزۇن تۇردى. بىز سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈرمەمدىكى دەپ ئويلىدۇق. كەينىدىن سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇزۇن تۇردى. بىز يەنە بىر سەجدىگە بارمايدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدۇق، كەينىدىن سەجدىگە باردى. يەنە سەجدىدە ئۇزۇن تۇردى، بىز سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈرمەيدۇ دەپ ئويلىساق، بىر ئازدىن كېيىن سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈردى. باشقا رەكئەتلەرنىمۇ مۇشۇنداق ئوقۇدى. سەجدىدە يىغلىدى. ۋە سەجدىدىن كېيىن:

- ئەي راببىم! مەن ئارىسىدا بولغان مۇددەتكىچە ئۈممىتىمگە ئازاپ بەرمەيدىغانلىقىڭ ھەققىدە ۋەدە قىلمىدىڭمۇ؟! ئۇلار ئىستىغپارغا داۋام قىلغان مۇددەتكىچە ئازاپ بەرمەيدىغانلىقىڭنى ۋەدە قىلمىدىڭمۇ؟! - دەپ يالۋۇردى.

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازنى تاماملىغاندىن كېيىن كۈن قايتىدىن ئېچىلىپ، ھەر تەرەپكە نۇرىنى چېچىشقا باشلىدى. (نەسائى، ئەبۇ داۋۇد)

بۇنەبەۋى بايانلار كۆرسىتىدۇكى، كۈننىڭ تۇتۇلىشى ئادەتتىكى تەبىئەت ھادىسىلىرىدىن بىرسى ئەمەستۇر. بۇ ھادىسە ئىلاھى قۇدرەتنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا بىر ئىلاھى ئاگاھلاندۇرۇش ۋە قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىرسىدۇر. ھاۋانىڭ كۈندۈز ۋاقتىدا تۇساتتىن قارىيىشى، ئاي ۋە كۈن ئىلاھى ئەمىر ئالدىدا ئالەملەرنىڭ راببى بولغان ئالل‍اھقا قانداق بويسۇنىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ ۋە قىيامەتتە مەيدانغا كېلىدىغان ئەھۋاللارغا ئەينەكلىك رول ئوينايدۇ. بۇنىڭدىن ئىنسانلارنىڭ ئىبرەت ئېلىپ داۋاملىق ئويغاق تۇرىشى ۋە پانى دۇنياغا ئالدانماي، ھەر نەرسىنىڭ كېلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىپ، ئەبەدىي ئالەمگە تەييارلىنىپ تۇرۇش كېرەكلىكىنى ئىپادە قىلىدۇ. چۈنكى كۈن تۇتۇلسا، قايتا ئېچىلماسلىقى مۇمكىن.

جانابى ئالل‍اھنىڭ بۇ خىل ئاگاھلاندۇرۇشلىرىنى باشقا تەرەپلەردىمۇ كۆرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن پاي (يەر تەۋرەش) يوللىرىمۇ بۇ تۈرگە كىرىدۇ. ئالل‍اھتائالا بەزى كىشىلەرنىڭ پاي سىزىقلىرىنى ھەرىكەتلەندۈرمەي تۇرۇپمۇ ھاياتىغا خاتىمە بېرەلەيدۇ. پەقەت ئەۋۋەل بۇ پاي

سىزنىقلىرىنى تەقدىر قىلىپ، ئۇلارنى بەندىلىرىنىڭ ئالدىدا كۆرسىتىدۇ. مۇتلەق ئەمەلگە ئاشىدىغان ھەقىقەتنى ھەر ۋاقىت ئەسلىتىپ، ئىنسان ئوغلىنى ئاخىرەت يۇرتىغا تەييارلىق قىلىشتا غەپلەتكە چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلاپ، ھەر ۋاقىت ئويغاق بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ ئىلاھى ئاگاھلاندۇرۇش بۇلار بىلەنلا كۇپايە قىلمايدۇ. كەلگۈن، قاتتىق بۇران، داۋالاش مۇمكىن بولمايدىغان كېسەللىك ۋە باشقىلار. خۇددى شائىرنىڭ دېگىنىدەك:

ئەجەل كەلسە جاھانغا،

باش ئاغرىسى باھانە! ...

تەكرار ئېيتادىلىسەك، ئەگەر بۇ باھانە ۋە سەۋەپلەر بولمىسا، ئىنسان ئوغلى ھەر قانداق بىر ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلمەستىن، تۇساتتىن غاپىل بىر شەكىلدە ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ ھالاكەتكە دۇچار بولاتتى. بۇ جەھەتتىن مەرھەمەت ساھىبى بولغان ئاللاھتائالا قۇللىرىنى قەتئىي يۈز بېرىدىغان ھەقىقەتكە چاقىرىپ، بائدە ھارابىل باسرا (يۈز بېرىشتىن كېيىن بولۇشتىن) ئىلگىرى ئاگاھلاندۇرۇپ، كۆپلىگەن تەجەللىلىرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ.

بىر كۈندۈز ۋاقتى قاتتىق قاراڭغۇلۇق بولدى. ھەزرىتى نادىر ھەزرىتى ئەنەس رازىياللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ـ رەسۇلۇللاھ دەۋرىدە بۇنداق ۋەقە بولغانمۇ؟ ـ دەپ سورىدىم. ھەزرىتى ئەنەس:

ـ ئاللاھ ساقلىسۇن، رەسۇلۇللاھ دەۋرىدە شامال بىر ئاز قاتتىقراق چىقسا، قىيامەت قوپىدۇ دەپ مەسجىدكە يۈگرەيتتۇق. ـ دېدى.

چۈنكى ناماز دۇنيادا كۆپلىگەن مۇسىبەت ۋە پالاكەتلەرگە، ئاخىرەتتە جەھەننەم ئوتىغا قارشى بىر قالقان بولىدۇ. ئاللاھتائالا:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ إِنَّ اللهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

«ئى مۆمىنلەر! سەۋر ۋە ناماز بىلەن ئاللاھتىن ياردەم تەلەپ قىلىڭلار.» دېگەن. (بەقەرە سۈرىسى، 153ـ ئايەت)

مىسىرغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان پىرئەۋن ئائىلىسى مەشھۇردۇر. بۇلار زۇلۇم ۋە تەكەببۇرلۇقى بىلەن مەشھۇر بولغان. ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە ئۇ ئائىلە مىسىرغا ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى. بېشىدىكى ھۆكۈمران پىرئەۋن ئۆز چېگرىسىغا ناتونۇش ۋە گۈزەل بىر ئايال شەھەرگە كىرىپ قالسا، دەرھال ئۇنى تۇتتۇرۇپ كېلەتتى. ئۆيلەنگەن بولسا يولدىشىنى ئۆلتۈرەتتى. ئەگەر ئەر بىر تۇققىنى بولسا، ئۇنى ئۇنىڭدىن تەلەپ قىلاتتى.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام نەمرۇد ھالاك بولغاندىن كېيىن، ئۇرپادىن ئايرىلىپ، يېنىدا سارە ئانىمىز بىلەن بىرلىكتە مىسىر چېگرىسىدىن ئۆتكەندە پىرئەۋن بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان. پىرئەۋننىڭ ئادەملىرى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىكى ئايالنىڭ كىملىكىنى سورىغان. خالىلۇللاھ ھىيلە-شەرئى ئىشلىتىپ، «دىن قېرىندىشى» مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان «قېرىندىشىم» دەپ جاۋاپ بەرگەن. بۇ جاۋاپتىن كېيىن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا چېقىلماي، ھەزرىتى سارەنى ئېلىپ سارايغا ئەكەلگەن. بۇخارىدا بايان قىلىنىشچە:

«سارە سارايغا كىرگەندە، دەرھال تاھارەت ئېلىپ، ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ، جانابى ئاللاھقا ئىلتىجا قىلغان. ئاللاھتائالا ئۇنى ساقلاپ قالغان» دېيىلگەن.

نەتىجىدە ھەزرىتى سارەنىڭ يېنىغا يېقىنلاشماقچى بولغان پىرئەۋننىڭ نەپەسى توختاپ، پالەچ بولغان. چۈنكى ئاللاھتائالا ھەزرىتى سارەنى ئۇنىڭ شەررىدىن ساقلاپ قالغان.

بۇ ئەھۋاللارغا قاراپ پىرئەۋن قاتتىق قورقۇپ كېتىپ، ھەزرىتى سارەنى قويۇپ بەرگەن. قويۇپ بېرىش بىلەن بىرگە كېنىزىكى ھاجەرنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلغان. سارايدىكىلەر بۇ ۋەقەگە ھەيران قالغاندا پىرئەۋن:

- بۇ ئايال بىر جىندۇر. مەن بىلەن يەنە بىر ئاز بىللە قالغان بولسا، مەن ھالاك بولغان بولاتتىم. زىيىنىدىن ساقلىنىپ قېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ھاجەرنى بەردىم. - دېگەن.

مانا بۇ ئاللاھ ئۈچۈن ئوقۇلغان ئىككى رەكئەت نامازنىڭ بۇ دۇنيادىكى مەنپەئەتى!

بۇ جەھەتتىن، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر مۇشكۈللۈككە ئۇچرىغاندا، ئائىلە ئەزالىرىنى ناماز ئوقۇشقا ئەمىر قىلاتتى ۋە شۇ ئايەت-كەرىمىنى ئوقۇيتتى:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقاً
نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

«(ئى مۇھەممەد!) ئائىلەڭدىكىلەرنى (ۋە ئۈممىتىڭنى) نامازغا بۇيرۇغىن، ئۆزەڭمۇ ئۇنى ئادا قىلىشقا چىدامىلىق بولغىن، سەندىن بىز رىزىق تەلەپ قىلمايمىز. ساڭا بىز رىزىق بېرىمىز، ياخشى ئاقىۋەت پەقەت تەقۋادارلارغا خاستۇر.» (تاھا سۈرىسى، 132-ئايەت)

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بالا ۋە قىيىنچىلىقتا قالغان ۋاقىتلىرىدا ئۈممىتىگە ناماز ئوقۇشنى ئەمىر قىلىپ، باشقا پەيغەمبەرلەرنىڭمۇ ھەر قانداق بىر مۇشكۈللۈككە يولۇققاندا نامازغا ئېسىلغانلىقىنى بايان قىلىپ: «ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرمۇ پالاكەت ۋە مۇسىبەت ۋاقتىدا نامازغا تۇراتتى» دېگەن. (پەزائىلى ئەئمال، 249)

بەزى ۋاقىتلاردا شۇ ھەدىسنى:

«ئاللاھ بۇ ئۈممەتكە ئاجىزلارنىڭ دۇئاسى، نامازلىرى ۋە ئىخلاسى سەۋەبى بىلەن ياردەم قىلىدۇ» دېگەننى تەلەپپۇز قىلغان. (نەسائى، 43)

ئاللامە شارانى مۇنداق دەيدۇ:

«شۇنى بىلىش كېرەككى، ناماز ئوقۇمىغانلارنىڭ مەملىكىتىگە قانچىلىك بالا-قازا ياغسا، ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەملىكىتىدىنمۇ بالا-قازا ۋە مۇسىبەتلەر يىراق تۇتۇلىدۇ. ھېچ بىر ئادەم «مەن نامىزىمنى ئوقۇيمەن، باشقىسى بىلەن نېمە كارىم» دېمەسلىكى كېرەك. چۈنكى بالا-قازا ۋە پالاكەت كەلسە، ھەممە ئادەمگە كېلىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن:

ـئارىمىزدا سالىھ كىشىلەر بولسىمۇ ھالاك بولامدۇق؟ـ دەپ سورالغاندا، كائىناتنىڭ پەخرى :

ـھەئە، گۇناھلار كۆپىيىپ ئۇستىمىزگە كەلسە. ـ (مۇسلىم، فىتەن، 1) دەپ جاۋاپ بەرگەن. بۇنىڭ ئۈچۈن مۆمىن كۈچى يەتكەن مىقداردا ئەمرى بىلمەئرۇپ ۋە نەھى ئەنىل مۇنكەر خىزمىتىنى قىلىشى كېرەك.

يەنە بىر تەرەپتىن ئىلاھى بىر ئاگاھلاندۇرۇش ياكى مۇسىبەتكە سەۋەپ بولىدىغان غاپىل ئىشلارنى قىلغاندا، مۇرىمىزدىكى ئېغىر مەسئۇلىيەتنى يېنىكلىتىپ، ئىلاھى لۇتۇفقا مۇيەسسەر بولۇشنىڭ يېگانە يولىمۇ يەنە نامازغا ئەھمىيەت بېرىشتۇر. قاتتىق پۇشايمانلىق ئىچىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەلەمنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ناماز ئوقۇغان گۇناھكار بىر كىشىگە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئاللاھ سېنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلدى» دېگەن. (مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، بۇخارى)

توغرا ناماز ئوقۇش

قۇرئانى-كەرىمدە جانابى ئاللاھنىڭ ناماز بىلەن مۇناسىۋەتلىك بايان قىلغان ئەمرلىرى «ناماز ئوقۇ» مەزمۇنىدا بولماستىن «نامازنى توغرا ئوقۇ» دېگەن مەزمۇندا.

توغرا ئوقۇلغان ناماز مۆمىننى نەپسانى ھىس-تۇيغۇلارنىڭ گىردابىغا چۈشۈپ قېلىشتىن قۇتقۇزىدىغان، ۋەجد ھالىتىنى ياشىتىدىغان پەزىلەتلىك بىر ئىبادەتتۇر. قۇرئانى-كەرىمدە:

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ
وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

«(ئى مۇھەممەد!) ساڭا ۋەھيى قىلىنغان كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) تىلاۋەت قىلغىن، نامازنى (تەئدىلى-ئەركان بىلەن) ئوقۇغىن، ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن توسىدۇ، ئاللاھنى ياد ئېتىش ھەممىدىن (يەنى ئۇنىڭدىن باشقا ھەممە ئىبادەتتىن) ئۇلۇغدۇر، ئاللاھ قىلىۋاتقان (ھەممە) ئىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ.» (ئەنكەبۇت سۈرىسى، 45-ئايەت)

نامازنىڭ ئەخلاقسىزلىقلاردىن ساقلاپ قېلىشى نامازدىن ئىلگىرى، ھەم ناماز جەريانىدا، ھەم نامازدىن كېيىنكى ئىشلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر ناماز ئوقۇغان بىر ئادەمدە بۇنداق ئەھۋال كۆرۈلمىسە، ئۇ ھەقىقى مەنادا ناماز ئوقۇمىغان بولىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ نامازلىرى ھەققىدە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىم بىر ناماز ئوقۇپ، ناماز ئۆزىنى ئاشكارا ۋە مەخپىي گۇناھلاردىن يىراق قىلالمىسا، ئۇ پەقەت ئاللاھتىن ئۆزىنى يىراقلاشتۇرغان بولىدۇ» دېگەن. (جەمئۇل فەۋائىد، 1-جىلد، 339)

بۇ سەۋەپتىن نامازدا دىققەت قىلىشى كېرەك بولغان ئەڭ ئەھمىيەتلىك خۇسۇس شۈبھىسىز تەئدىل-ئەركانغا رىئايە قىلغان ھالەتتۇر.

غاپىللىقتا ئوقۇلغان ناماز

ئەدەپ ۋە ئەركانىدىن يىراق بىر كۆڭۈل بىلەن ئوقۇلغان ۋە ئىبلىسنىڭ دەخلىسى ئارىلىشىپ قالغان ناماز بەندىنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلىدىغان بىر گۇناھ ھۆكمىدە بولىدۇ. ئايەتتە:

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ

«شۇنداق ناماز ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ، نامازنى رىيا بىلەن ئوقۇيدۇ، ياخشىلىقتا توسالغۇ بولىدۇ.» (مائۇن سۈرىسى، 4-7-ئايەت)

مۇپەسسىرلەر نامازدىكى غەپلەتنى ئۈچ شەكىلدە تەپسىر قىلغان:

1. ناماز ۋاقتىدا غاپىل بولۇپ، ئۇنى قازاغا قالدۇرۇپ قويۇش؛

2. نامازغا ئەھمىيەت بەرمەي، ۋۇجۇدى نامازدا بولسىمۇ، ئەمما روھى نامازنىڭ سىرتىدا بولۇش؛

3. فىقھى قائىدىلىرىگە دىققەت قىلماسلىق.

ھەزرىتى مەۋلانا:

««ئىمان نىمە؟» دەپ ئەقلىمدىن سورىدىم. ئەقلىم قۇلۇقۇمغا ئېگىلىپ: «ئىمان ئەدەپتىن ئىبارەتتۇر دەپ پىچىرلىدى» دېگەن.

ئەڭ بۈيۈك ئەدەپ جانابى ئاللاھقا بولغان تازىمدۇر. بۇنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۆرنىكى ئىبادەتلەردە بولۇپمۇ نامازدا بولۇشى كېرەك.

نامازنىڭ مەزمۇنى ۋە ئەدەپ-ئەركانلىرىدىن بىرسىدىن غەپلەتتە قىلىش شەيتاننىڭ بەندىنىڭ نامىزىدىن بىر نەرسە ئېلىۋالغىنىغا ئوخشايدۇ. ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ غەپلەتكە مايىل بولۇشى شەيتاننىڭ تەسەللۇتىغا پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ. شەيتان ئارىلاشقان ناماز مەقبۇل بولمايدۇ.

بەزى كىشىلەر ئىسلامنىڭ قاتتىق قوغدىغۇچىلىرى بولسىمۇ، ئەمما ئىبادەتنىڭ ئەھمىيىتىگە لايىقىدا مۇئامىلە قىلماي بۇشاڭلىق قىلىدۇ. قۇرئانى-كەرىم ۋە نەبەۋى ئەمىرلەرنى ئاددى كۆرۈپ ئەھمىيەت بەرمەيدۇ. نامازدا تەئدىل-ئەركاننى يوقىتىپ قويۇش بىلەن ئۇنىڭ ئەدەپ-ئەركانىغىمۇ دىققەت قىلمايدۇ. نامازنى خۇددى مەجبۇرى قالغان بىر ئىشتەك ئوقۇيدۇ. جانابى ئاللاھ بۇنداق غەپلەتتىن ھەممىمىزنى يىراق قىلسۇن.

بۇنداق غەپلەت ئازگىلىغا چۈشۈپ كەتكەنلەر قولىدىكى تاغدەك مال-دۇنيانى زايە قىلىپ زىيان تارتقان مۇفلىسلار (زىيان تارتقۇچىلار)غا ئوخشايدۇ. قولىدا پەقەت ھارغانلىقلا قالىدۇ. ھەدىس-شەرىپتە:

«بەزى ناماز ئوقۇغۇچىلار باركى، ئۇلارنىڭ نامازدىكى نېسىۋىسى ھارغىنلىق ۋە زەخمەتتىن باشقا نەرسە ئەمەستۇر» دېيىلگەن. (نەسائى)

«نامىزىنى زايە قىلىپ ئاللاھ بىلەن سۆزلەشكەن كىشىنىڭ باشقا ياخشىلىقلىرىغا ئاللاھ ئەھمىيەت بەرمەيدۇ.» (تابەرانى)

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازنىڭ تەئدىل-ئەركانىنى تولۇق ئادا قىلمىغانلارغا «ئوغرىلىق قىلغانلار» دەپ ئىسىم بېرىپ:

«ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ناچار ئوغرىسى نامىزىنى ئوغرىلىغانلاردۇر» دېگەن. (ئاھمەت ۋە ھاكىم)

بۇ ئوغرىلىق شەيتان نامىدا بولغانلىقى ئۈچۈن ئەۋۋەلقى ھەدىس-شەرىپلەردە بايان قىلىنغاندەك، ئىنساننىڭ قولىدا ھارغىنلىقتىن باشقا بىر نەرسە قالمايدۇ. بۇ سەۋەپتىن نامازنى ئوغرىلىغانلار ئاللاھنىڭ قاتتىق ئازابىنى خاتىرىسىدا تۇتىشى كېرەك.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

«شۇنداق ناماز ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ.» (مائۇن سۈرىسى، 4-5)

بۇ ئايەت-كەرىمە شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ھۇرۇنلۇق قىلغانلار نامازغا يېقىنلىشالمىغاندەك، نەپس تۇسالغۇسىنى يېڭەلمىگەنلەرمۇ نامازنىڭ شەكلىدە قېلىپ روھىدىن پايدىلىنالمايدۇ. يەنى ھەر كىم تەلىم قىلىنغان شەكىلدە ناماز ئوقۇماي، ئىلاھى ھۇزۇردا تۇرۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز، ئەقلى تىجارەت ۋە باشقا ئىشلاردا بولسا، ئۇ قەتئى ناماز ئوقۇغۇچى بولالمايدۇ. ئۇنىڭ ئوقۇغان نامىزى دۇنيادا قالىدۇ.

قەلبىتىكى ئىماننى كامالەتكە يەتكۈزىدىغان ناماز بۇخىل غاپىللارنى مەھرۇمىيەتتە قالدۇرىدۇ. ئەكسىچە، بوينىغا باغلانغان غەزەپ ئىلمىكى ياكى ئىچكى يۈزىنى كۆرسىتىدىغان بىر ئەينەككە ئوخشاش قاتتىق بىر ئازاپنىڭ خەۋەرچىسى بولىدۇ.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصَّلاَةِ قَامُواْ كُسَالَى
يُرَآؤُونَ النَّاسَ وَلاَ يَذْكُرُونَ اللهَ إِلاَّ قَلِيلاً

«كاپىرلار ۋە پەيغەمبەرلەرگە ئاسىيلىق قىلغانلار ئۇ كۈنده (ئۇلار قىيامەتنىڭ دەھشىتىنى كۆرگەنلىكتىن) يەر بىلەن تۈپتۈز قىلىۋېتىلىشنى (يەنى يەرگە كۆمۈلۈپ تۇپراققا ئايلىنىپ كېتىشنى) ئارزۇ قىلىدۇ، (ئۇلارنىڭ ھەممە ئەزاسى گۇۋاھ بولغانلىقتىن) ئاللاھتىن ھېچ بىر سۆزنى يوشۇرالمايدۇ.» (نىسا سۈرىسى، 42-ئايەت)

نامازدىن يىراق بولغانلار

كۆڭۈل ئەھلى نامازدىن يىراق بولغانلارغا مۇنداق دەيدۇ:

مال دۇنياسىنىڭ كۆپلىكىدىن غەپلەتكە چۈشۈپ، نامازغا يېقىنلاشمىغانلار قارۇن بىلەن بىللە تىرىلدۈرۈلىدۇ. سەلتەنەت ۋە ھوقۇق سەۋەبىدىن نامازغا يېقىنلاشمىغانلار ھامان بىلەن

بىللە تىرىلدۈرۈلىدۇ، سودا ۋە سېتىق سەۋەبىدىن نامازغا يېقىنلاشمىغانلار پەيغەمبەر دۈشمىنى ئۇبەي ئىبنى ھالەپ بىلەن بىللە تىرىلدۈرۈلىدۇ.

نامازدىن يىراق كىشىلەر دۇنيا ھاياتىدا بەرىكەتسىز بىر ھايات ياشايدۇ. يۈزىدە ئىلاھى گۈزەللىكنىڭ نۇرى قالمايدۇ، ھېچ بىر ياخشىلىقىغا ساۋاپ بېرىلمەيدۇ، دۇئالىرى قوبۇل بولمايدۇ. سالىھ ئىنسانلارنىڭ سۆيگۈسىدىن مەھرۇم قالىدۇ. تارىخ بويىچە ئېيتىلىپ كەلگەن: «قانداق ياشىساڭ ئۇ شەكىلدە ئۆلىسەن» دېگەن سۆزنىڭ ھېكمىتى بويىچە ئاخىرقى نەپەسلىرىدە خەتەردە ۋە ئازاپ ئىچىدە جان بېرىدۇ. قەۋرىسى ئۇنى سىقىدۇ ۋە جەھەننەم ئازگاللىرىدىن بىر ئازگال بولىدۇ. قىيامەتتە جانابى ئاللاھنى ئۆزىگە غەزەپلەنگەن ھالەتتە كۆرىدۇ. ھېسابى قاتتىق بولىدۇ ۋە جەھەننەمگە تاشلىنىدۇ.

بۇخارىدا نەقىل قىلىنىشىچە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بامدات نامىزىدىن كېيىن، ئەسھابى-كىرامغا چۈش كۆرگەن كۆرمىگەنلىكىنى سورىدى. كۆرگەنلەر بايان قىلىپ بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەبىر بەردى. بىر كۈنى ئادىتىگە بىنائەن يەنە سورىدى ۋە مۇنداق دېدى:

- مەن بىر چۈش كۆردۈم. چۈشۈمدە ئىككى كىشى كېلىپ مېنى كۆتۈردى...

چۈشنى ئۇزۇن ئاڭلاتتى. جەننەت، جەھەننەم ۋە جەھەننەمدىكى كىشىلەرگە قىلىنغان ھەر خىل ئازاپلارنى تەكرار، تەكرار بايان قىلدى. ئۇلاردىن بىرسى بېشى تاش بىلەن ئېزىلگەن بىر شەخس ئىدى. تاش شۇنداق قاتتىق ئۇرۇلغان ئىدىكى، چاچراپ يەرگە چۈشەتتى، تاش يەنە تەكرار ئېلىنىپ يەنە قاتتىق ئۇرۇلاتتى، ئازاپ يەنە مۇشۇنداق داۋام قىلدى.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنى كۆتۈرگەن ئۇ ئىككى كىشىدىن:

-بۇ كىمدۇر؟ - دەپ سورىدى، ئۇلار:

- بۇ ئادەم قۇرئانى-كەرىمنى ئوقۇشنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى تاشلىۋەتكەن ۋە پەرز نامازلارنى ئوقۇماي ئۇخلىغان ئادەمدۇر. - دەپ جاۋاپ بەردى.

ئىبلىسنىڭ ئىنسان ئوغلىغا باشقا ئىبادەتلەرگە قارىغاندا نامازغا قارىتا قىلغان ۋەسۋەسىسى ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش ئىلاھى رەھمەتتىن يىراقلىششىنى تەمىن قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

بۇ سەۋەپتىن، يىراقنى كۆرۈدىغان مۆمىنلەر شەيتاننىڭ بۇ يولدىكى تۇزاقلىرىدىن ئۆزىنى ساقلاپ قېلىپ، ھەر قانداق بىر سەۋەپ بىلەن ئادا قىلالمىغان نامازلىرىنى قازا سۈپىتىدە ئادا قىلىشقا ناھايىتى ئالدىرايدۇ. بۇ جەھەتتە بۇشاڭلىق قىلمايدۇ. ھەدىس-شەرىپتە:

«كىم بىر نامازنى ئۇنتۇپ قالسا، ئېسىگە كەلگەندە دەرھال ئوقۇسۇن، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن باشقا كاپپارىتى يوقتۇر» دېيىلگەن. (مۇسلىم، مەساجىد، 314) بۇ ھەدىسكە دىققەت قىلمىغاندا، تاغدەك يىغىلىپ قالغان ناماز قەرزلىرى بەندىنى ئاخىرەت پەرىشانلىقىغا دۇچار قىلىدۇ.

ناماز بىر پەرقتۇر

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسۇلمان بولغان بىر ئادەمگە:

«ئىسلامنىڭ ئالامىتى نامازدۇر، كىمكى نامازغا كۆڭلىنى بېرىپ ۋاقىت ۋە سۈننەتلىرىگە دىققەت قىلىپ، نامىزىنى ئادا قىلسا، ئۇ مۆمىندۇر» (فەزائىلى ئەئمال، 255ـ256) دېيىش ئارقىلىق ئالدى بىلەن نامازنى ئۆگەتكەن. ناماز دىنىنىڭ تۈۋرۈكى بولۇش سۈپىتى بىلەن مۆمىن بىلەن كاپىرنى ئايرىپ تۇرىدىغان بىر پەرىق ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەسھابىمۇ نامازدىن باشقا ئەمەللەردىن ھەر قانداق بىرىنى تەرك ئېتىشنى كۇپۇر ھېسابلىمىغان. ئەبۇ بەكرى سىددىق رازىيەللاھۇ ئەنھۇ ناماز ۋاقتى كەلگەندە ئەتراپىدىكىلەرگە:

ـ ئەي ئىنسانلار، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار! ياققان ئوتۇڭلارنى ناماز بىلەن ئۆچۈرۈڭلار! ـ دېگەن.

ناماز پەقەت مۆمىن بىلەن كاپىر ئوتتۇرىسىدىلا ئەمەس، مۆمىن بىلەن مۆمىن ئوتتۇرىسىدا دەرىجە جەھەتتىنمۇ بۈيۈك پەرىققە ئىگە. بۇ ھەقتە ئەبۇ ھۇرەيرە رازىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ئۇدائا قەبىلىسىدىن ئىككى كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ مۇسۇلمان بولغان. كېيىن ئۇلاردىن بىرسى بىر ئۇرۇشتا شېھىت بولغان. يەنە بىرسى بىر يىل كېيىن ۋاپات بولغان. بىر يىل كېيىن ۋاپات بولغۇچىنىڭ شېھىت بولغۇچىدىن ئىلگىرى جەننەتكە كىرگەنلىكىنى چۈشۈمدە كۆردۈم. شېھىتنىڭ دەرىجىسى تېخىمۇ يۇقىرىدۇر، ئالدى بىلەن ئۇ جەننەتكە كىرىشى كېرەك ئىدى دەپ بۇ ئىشقا ھەيران قالدىم. ئەھۋالنى ھەزرىتى پەيغەمبەرگە ئاڭلاتقان ۋاقتىمدا دېدىكى:

كېيىن ۋاپات بولغۇچىنىڭ ساۋاپلىرىنىڭ تېخىمۇ كۆپ ئىكەنلىكىنى بىلمەمسىلەر؟ ئۇ شېھىتتىن كېيىن مۇبارەك رامىزاننىڭ روزىسىنى تولۇق تۇتتى. كېيىن 6000 رەكئەت ، يەنە شۇ قەدەر رەكئەت نامازنى ئوقۇپ ئۇنىڭدىن تېخىمۇ كۆپ ئىبادەت قىلدى. (ئاھمەت، ئىبنى ماجە)

خۇددى بۇنىڭغا ئوخشاش باشقا بىر ھەدىس-شەرىپتە رەسۇلۇللاھ ئەسھابىغا:

ـ بىر يىل كېيىن ۋاپات بولغان ئادەم كۆپ ئىبادەت قىلمىدىمۇ؟ ـ دەپ سورىغاندا ئەسھابى:

ـ شۈبھىسىز، شۇنداق قىلدى. ـ دېدى. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ـ ئۇ بىر يىللىق نامىزىدا ئۇنىڭدىن كۆپ سەجدە قىلمىدىمۇ؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ شۈبھىسىز قىلدى. ـ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :

ـ ئۇنداق بولسا، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ئاسمان ۋە زېمىندەك پەرق باردۇر.ـ دېدى.

نامازنىڭ بۈيۈك خۇسۇسىيىتى شۇ ھەدىس-شەرىپتىمۇ بايان قىلىنغان. ئاللاھتائالا ھەر قانداق بىر نەرسىنى ناماز ۋە ئىماندىن ئۈستۈن قىلىپ پەرز قىلمىغان. ئەگەر ئۇنىڭدىن ئۈستۈن بىر نەرسە پەرز قىلغان بولسا ئىدى، پەرىشتىلىرىگە ئەمىر قىلغان بولاتتى. ھالبۇكى، پەرىشتىلەر كېچە ۋە كۈندۈز بىر قىسمى رۇكۇ، بىر قىسمى سەجدە ھالىتىدە تۇرىدۇ.

«ناماز جىھادنىڭ ئەڭ بۈيۈكىدۇر.»

«كىشى نامازغا تۇرغان ۋاقىتدا ئاللاھ ئۇنىڭغا نەزەر قىلىدۇ. نامازنى تۈگەتكەن ۋاقىتدا ئاللاھ نەزىرىنى توختىتىدۇ.» (فەزائىل ئەئمال، 256)

«ئاسماندىن بىر ئاپەت ۋە مۇسىبەت چۈشسە، مەسجىدتە بولغانلاردىن ئۇ مۇسىبەت يىراقلىشىدۇ.» (فەزائىل ئەمال. 2569)

«جەننەتنىڭ ئاچقۇچى نامازدۇر.» (تىرمىزى، تاھارەت، 3)

«ناماز ھەر مۇتتەقى كىشىنىڭ قۇربانلىقىدۇر.» (كۇزائى، مۇسنەد،1ـجىلد، 181)

«كىم بىر ۋاقىت نامىزىنى ئوقۇيالماي قالسا، ئۇ كىشى خۇددى جىمى مال ۋە بالا-ۋاقىلىرى قولىدىن چىقىپ كەتكەندەك بولىدۇ.» (نەسائى، ئاھمەد)

نامازنىڭ بۇنداق ئەھمىيىتى ۋە ئۈستۈنلىكى سەۋەبىدىن ئىسلام ئۇنىڭ تەربىيىسىنى كىچىك چاغدىن تارتىپ باشلاشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇ ھەقتە جىددى ۋە ئەستايىدىل بولۇشنى، بۇشاڭلىق ۋە غەپلەتتە بولماسلىقنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇ مۇبارەك سۆزلىرى بىلەن ئىپادە قىلغان:

«بالىلىرىڭلار يەتتە ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇشقا ئەمىر قىلىڭلار. ئون ياشقا كىرگەندە (ئەگەر ئونۇمىسا) يېنىك جازا بېرىڭلار، ياتاقلىرىنى ئايرىڭلار.» (ئەبۇ داۋۇد)

خۇلاسە

كۆڭۈلدىكى دەرت ۋە ئازاپلارنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرىدىغان بىر لۇتۇف ماھىيىتىدىكى بايراملار ناماز بىلەن باشلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىن دۇنيادا ناماز ئەھلى بولغانلار ئاخىرەت ھاياتىنى بىر بايرام سۈپىتىدە لۇتۇف دەپ بىلىشى كېرەك. چۈنكى ناماز بەندىنى ھەر تەرەپتىن كامالەتكە يەتكۈزۈدىغان ۋە ئىلاھى مۇكاپاتنى ھازىرلايدىغان بىر ھېكمەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قىسقىچە ئېيتساق:

ناماز ماددى جەھەتتىن:

ئىنسان ۋۇجۇدىنىڭ نامازدا ئىچكى ۋە تاشقى ھەرىكەتلەرنى قىلىشى ۋە ۋاقىتقا ھاكىم بولۇشى، ھاياتتا نىزام ئۈستىدە ياشاش ئادىتىنى شەكىللەندۈرىدۇ.

مەنىۋى جەھەتتىن:

نامازنىڭ ئىلاھى ھۇزۇردا بولۇش ھالى، تەپەككۇر قىلىش، قورقۇنچ ۋاقىتلىرىدا تەسەللى، خۇشاللىق ۋاقىتلىرىدا كۆڭۈل خوشلۇقى، روھانىيەتنى كۈچلەندۈرۈش، قەلبنى خۇشال قىلىش، ئىماننى ساقلاپ قېلىش، ئىلاھى مۇھەببەتنى كۈچەيتىش قاتارلىق پايدا ۋە بەرىكەتلىرى بار.

ئىجتىمائى گۈزەللىك جەھەتتىن:

جامائەتلىشىش، تونۇشۇش، مۇھەببەت، ئۈلپەت، ئىمان ۋە قېرىنداشلىق رىشتىلىرىنىڭ كۈچلەندۈرۈلىشىگە ۋەسىلە بولىدۇ.

روھانى تەجەللىلىرى جەھەتتىن ناماز:

ئىلاھى ھۇزۇرغا چىقىش ھاسىل قىلىدىغان ئىخلاس، ھىسسىيات ۋە قەلب دۇنياسىنى مەنىۋى بىر باھار ئىقلىمىغا كەلتۈرىدۇ.

بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىمىزكى، ناماز ئۈچۈن ھەر قانداق بەشەرى بانا ـ سەۋەپ قىلىشقا بولمايدۇ. ئەرلەر ئۇرۇش ۋاقتىدىمۇ نۆۋەتلىشىپ ناماز ئوقۇيدۇ. ئاياللار ئۈچۈن ئادەت كۆرگەن ھالدىن باشقا باھانە يوقتۇر. ناماز ھەققىدە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇبارەك ئىغىزىدىن كەلىمىلەرنى تولۇق تەلەپپۇز قىلالمايدىغان دەرىجىدە كېسىلى ئېغىرلاشقان ۋە ئاخىرقى نەپەسىدە تەكرارلىغان:

«ناماز! نامازغا دىققەت قىلىڭلار» دېگەن بۇيرۇقنى ھەر ۋاقىت ئېسىمىزدە تۇتۇشىمىز كېرەك.

بۇ بۇيرۇقنى ئەمەل قىلىپ، نامازنىڭ ھەقىقىتىنى ئىدراك قىلغان كۆڭۈللەر ئۇنى كۆزلىرىنىڭ نۇرى شەكلىگە كەلتۈرگەن. نامازغا تۇرغان ۋاقىتلىرىدا بۇ پانى ئالەمدىن سىيرىلىپ روھانىيەتكە پۈركىنىپ، ئىلاھى ۋۇسلات تەجەللىلىرىگە نائىل بولغان. ھەقىقى ناماز ئوقۇغۇچى نامازنىڭ پۈتۈن ئەركانلىرىغا دىققەت قىلىدىغان ئادەمدۇر. مەئارىج سۈرىسىدىكى شۇ ئايەت بۇ خۇسۇسىيەتلەردىن بىر قىسمىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ:

«ئۇلار نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر. ئۇلار ماللىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرغا ۋە تىلىمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات) بېرىدۇ. ئۇلار قىيامەت كۈنىگە تەستىق قىلىدىغانلاردۇر. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابى (ئاللاھ ئەمىن قىلغاندىن باشقا ھېچبىر ئادەم ئۈچۈن ئەمىن بولغىلى بولمايدىغان نەرسە)دىن قورقىدۇ. ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر. پەقەت خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، (ئۆزلىرىنىڭ خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغانلار) مالامەت قىلىنمايدۇ، (جىنسى تەلىۋىنى قاندۇرىشنى) بۇنىڭ سىرتىدىن تىلىگۈچىلەر ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر. ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر. ئۇلار توغرا گۇۋاھلىق بەرگۈچىلەردۇر. ئۇلار نامىزىنى ئادا قىلغۇچىلاردۇر. ئەنە شۇلار جەننەتتە ھۆرمەت قىلىنغۇچىلاردۇر.» (مەئارىج سۈرىسى، 23 ـ 35 ـ ئايەتلەر)

يا راببى! نامازلىرىمىزنى ھەقىقى مەنا ۋە ھېكمىتى بىلەن ئادا قىلغان بىر مىراج ماھىيىتىدە سېنىڭ مۇقەددەس ۋۇسلات ۋە نەزىرىڭ بىلەن شەرەپلىنىدىغان نامازلاردىن قىلغىن! نامازلىرىمىزنى كۆزىمىزنىڭ نۇرى، كۆڭلىمىزنىڭ ھەر ئىككى جاھاندا خۇشاللىقى قىلغىن. ئامىن!...

فىقھە دەرىزىسدىن

تاھارەت، غۇسۇل، تەيەممۇم ۋە ناماز

تاھارەت

تاھارەتنىڭ پەرزلىرى

1. يۈزنى يۇيۇش،
2. قول ۋە بىلەكلىرىنى جەينىكى بىلەن قوشۇپ يۇيۇش،
3. باشنىڭ تۆتتە بىر قىسمىغا مەسھى قىلىش،
4. پۇتنى ئوشۇقى بىلەن قوشۇپ يۇيۇش.

تاھارەتنىڭ سۈننەتلىرى

1. تاھارەت ئېلىشقا نىيەت قىلىش،
2. تاھارەتنى ئەئۇزۇ ۋە بىسمىللاھ دەپ باشلاش،
3. تاھارەتتە قوللىرىنى يۇيۇش،
4. چىشنى مىسۋاك ياكى چوتكا بولمىسا بارماقلىرى بىلەن تازىلاش،
5. تاھارەت ئەزالىرىنى كەيندىن-كەينىدىن يۇيۇش،
6. يۇيۇلغان ئەزالارنى ئۇۋىلاش،
7. ئېغىزىغا ئۈچ قېتىم سۇ ئېلىش،
8. روزا تۇتمىغان ۋاقىتلاردا غەر-غەرە قىلىش،
9. بۇرنىغا ئۈچ قېتىم سۇ ئېلىپ، سول قولى بىلەن مىشقىرىش،
10. يۇيۇلغان ھەر ئەزانى ئۈچ قېتىم يۇيۇش،

11. تاھارەتتە جۈپ ئورگانلارنى يۇيغاندا ئوڭ تەرەپتىن باشلاش،

12. قول ۋە پۇتنى يۇيغاندا بارماقلاردىن باشلاش،

13. ساقاللى بارلار ساقالنى ھۆل قىلىش،

14. بارماقتىكى يۈزۈكنى مىدىرلىتىپ ئاستىغا سۇ ئۆتكۈزۈش،

15. قۇلىقىغا مەسىھ قىلىش،

16. بوينىغا مەسىھ قىلىش،

17. باشنىڭ تامامىغا مەسىھ قىلىش،

18. بارماقلارنىڭ ئارىسىنى ھۆل قىلىش.

غۇسۇل

پەرزلىرى

1. ئېغىزىغا سۇ ئېلىپ بۇغىزىغىچە چايقاش،

2. بۇرنىغا سۇ ئېلىپ تارتىش،

3. پۈتۈن بەدەننى يۇيۇش.

غۇسۇلنىڭ سۈننەتلىرى

1. غۇسلىغا نىيەت قىلىش،

2. بىسمىللاھ دەپ باشلاش،

3. ۋۇجۇدىنىڭ بىر يېرىدە نىجاسەت بولسا، ئالدى بىلەن ئۇنى پاكىزلاش،

4. ئەۋرەت يېرىنى يۇيۇش،

5. غۇسۇل قىلىشتىن ئىلگىرى تاھارەت ئېلىش،

6. بەدىنىگە ئۈچ قېتىم سۇ تۆكۈش ۋە سۇنى بەدەنىنىڭ ھەممە تەرىپىگە يەتكۈزۈش،

7. بەدىنىگە ئۈچ قېتىم تۆكۈش، ئالدىدا ئوڭ دۈلىسىغا، كېيىن سول دۈلىسىغا سۇ تۆكۈش، بىرىنچى قېتىم تۆككەندە بەدىنىنى ئۇۋۇلاپ سۇنى ھەممە يەرگە يەتكۈزۈش، قۇرۇق يەر قالدۇرماسلىق،

8. پۇتى تۇرغان يەرگە سۇ يىغىلىپ قالسا، تاھارەت ئالغاندا پۇتىنى ئاخىرىدا يۇيۇش.

تەيەممۇم

تەيەممۇمنىڭ پەرزلىرى

1. نىيەت قىلىش،

2. توپىراق ۋە توپىراق تۈرىدىكى بىر نەرسە بىلەن قولنى ئىككى قېتىم ئۇرۇپ يۈزگە، ئىككىنچى قېتىمدا قوللىرىغا مەسھ قىلىش.

تەيەممۇمنىڭ سۈننەتلىرى

1. تەيەممۇمنى ئەئۇزۇ ۋە بىسمىللاھ دەپ باشلاش،

2. تەرتىپىگە دىققەت قىلىش،

3. توختاپ قالماي كەينى-كەينىدىن قىلىش،

4. توپىراققا قولنى ئۇرغاندا قولنى ئالدى بىلەن سۈرۈش ۋە كەينىدىن تارتىش،

5. بارماق ئارىسىنى ئۇچۇق تۇتۇش،

6. قولنى يەردىن ئالغاندا تۇپا بولسا بىر-بىرىگە ئۇرۇپ سىلكىش.

ناماز

نامازنىڭ پەرزلىرى ئون ئىككىدۇر. بۇلاردىن بىر قىسمى نامازدىن ئىلگىرى بولۇپ نامازغا تەييارلىق ھېسابلىنىدۇ. بۇلار ناماز شەرتلىرى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بىر قىسمى نامازغا تۇرغاندا قىلىنىدۇ. بۇلار نامازنىڭ رۇكۇنلىرى دەپ ئاتىلىدۇ.

نامازنىڭ شەرتلىرى

1. **ھادەستىن تاھارەت**: كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدىغان نىجاسەتلەرنى تازىلاش. بۇ تاھارەت ئېلىش، غۇسۇل قىلىش قاتارلىق ئىشلار مۇمكىن بولمايدىغان ۋاقىتلاردا تەيەممۇم قىلغاندا بولىدۇ.

2. **نىجاسەتتىن تاھارەت**: كۆز بىلەن كۆرگىلى بولىدىغان نىجاسەتلەرنى تازىلاش. بۇ نىجاسەتلەر ناماز ئوقۇيدىغان ئادەمنىڭ بەدىنى، كىيىمى ۋە ناماز ئوقۇلىدىغان يەردە بولىدۇ.

3. **سەترۇل ئەۋرەت**: يېپىش شەرت قىلىنغان يەرلەرنىڭ يېپىلىشى دېگەنلىك بولىدۇ. ئەرلەر تىز بىلەن كىندىكنىڭ ئارىسى، ئاياللار قول، يۈز ۋە پۇتىدىن باشقا يەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى يېپىشى كېرەك. نامازنىڭ بىر رۇكنىنى ئادا قىلىدىغان ۋاقىتقىچىلىك يېپىشقا تېگىشلىك ئورگاننىڭ تۆتتە بىرسى ئۇچۇق قالسا ناماز بوزۇلىدۇ.

4. **ئىستىقبالى قىبلە**: ناماز ئوقۇغۇچى قىبلە تەرەپكە قارىشى كېرەك. يۈزنى قىبلىدىن باشقا تەرەپكە قاراتقان كىشىنىڭ نامىزى بوزۇلىدۇ.

5. **ۋاقىت**: پەرز ۋە ۋاجىپ بولغان ھەر ناماز ئۈچۈن مەلۇم ۋاقىت باردۇر. ھەر نامازنى ۋاقتىدا ئوقۇش پەرزدۇر. ۋاقتىدىن ئىلگىرى ئوقۇشقا بولمايدۇ، سەۋەبسىز كېچىكتۈرۈشكىمۇ بولمايدۇ.

6. **نىيەت**: ئوقۇماقچى بولغان نامازنى زىھنىگە كەلتۈرۈش، ئىمام ئىمامەتكە، جامائەت ئىمامغا ئىقتىدا قىلىشقا نىيەت قىلىشى كېرەك.

نامازنىڭ رۇكۇنلىرى

1. **ئىفتىتاھ تەكبىرى**: بۇ نامازغا باشلاش تەكبىرى دېگەنلىك بولىدۇ. نىيەتتىن كېيىن «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ قولنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ تەكبىر ئېيتىلىدۇ.

2. **قىيام**: ئۆرە تۇرۇش دېگەنلىك بولىدۇ. كۈچى يەتكەنلەر ئاياقتا، كۈچى يەتمىگەنلەر كۈچى يېتىدىغان شەكىلدە ناماز ئوقۇسا بولىدۇ.

3. **قىرائەت**: نامازدا قۇرئان ئوقۇش دېگەنلىك بولىدۇ. قىرائەت قىيامدا ۋە ئەڭ ئاز ئۈچ ئايەت مىقدارى ئوقۇلۇشى كېرەك.

4. **رۇكۇ**: قىرائەتتىن كېيىن قول تىزىغا يېتىدىغان شەكىلدە ئېگىلىش دېگەنلىك بولىدۇ.

5. **سۇجۇد**: رۇكۇدىن كېيىن پۇتى، تىزى، پېشانىسى ۋە بۇرنىنى يەرگە قويۇش دېگەنلىك بولىدۇ. پەقەت پېشانە ۋە بۇرۇننىڭ يەرگە تېگىشى كۇپايە قىلمايدۇ. پېشانە يەرنىڭ قاتتىقلىقىنى ھېس قىلىشى كېرەك. جامائەت كۆپ بولغاندا كەينى سەپتە تۇرغانلار ئالدىدىكىلەرنىڭ دۈمبىسىدە سەجدە قىلسا بولىدۇ.

6. **قائدەئى ئاخىرە**: نامازنىڭ ئاخىرىدا «ئەتتەھىيياتۇ» دۇئاسىنى ئوقۇيدىغان مىقداردا ئولتۇرۇش.

نامازنىڭ ۋاجىپلىرى

1. نامازغا «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ باشلاش،
2. پەرز نامازلارنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئەتتە «فاتىھە» سۈرىسىنى ئوقۇش،
3. «فاتىھە»نى زاممى سۈرىدىن ئىلگىرى ئوقۇش،
4. پەرز نامازلارنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئەتتە ۋىتىر ۋە نەپلە نامازلارنى پۈتۈن رەكئەتتە بىر سۈرە، كىچىك بىر سۈرە مىقدارى ئۈچ ئايەت ياكى ئۇزۇن بىر ئايەت ئوقۇش،
5. سەجدىدە پېشانىسى بىلەن بىرگە بۇرنىنى يەرگە تەككۈزۈش،
6. ئىككى سەجدىنى كەينى-كەينىدىن قىلىش،
7. تەئدىل-ئەركانغا رىئايەت قىلىش، يەنى ھەر رۇكۇنى ئۇسۇلىغا ئۇيغۇن قىلىش،
8. ئۈچ ياكى تۆت رەكئەتلىك نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىن ئولتۇرۇش،
9. بىرىنچى ۋە ئاخىرقى ئولتۇرۇشتا «ئەتتەھىيياتۇ»نى ئوقۇش،
10. ئۈچ ۋە تۆت رەكئەتلىك نامازلار بىلەن ۋىتىر نامىزىنىڭ ئىككىنچى رەكئەتتە «ئەتتەھىيياتۇ»دىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇش،
11. جامائەت بىلەن ئوقۇلغان بامدات، شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىنىڭ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى رەكئەتلىرىدە يەنە جۈمە ۋە ھېيت نامازلىرىنىڭ پۈتۈن رەكئەتلىرىدە ئىمام فاتىھە سۈرىسى ۋە باشقا سۈرىلەرنى ئاشكارا ئوقۇشى كېرەك.

12. پېشىن ۋە ئەسىر نامىزىنىڭ پۈتۈن رەكئەتلىرىدە شام ۋە خۇپتەن نامىزىنىڭ بىرىنچى ئولتۇرۇشتىن كېيىنكى رەكئەتلىرىدە ئۆزى ئاڭلىيالايدىغان دەرىجىدە پەس ئاۋازدا ئوقۇش.

13. تەراۋىھ نامىزىدا ۋە رامىزاندا تەراۋىھتىن كېيىن ئوقۇلىدىغان ۋىتىر نامىزىدا ئىمامنىڭ «فاتىھە، سۈرە ۋە ئايەتلەر»نى ئاشكارا ئوقۇشى،

14. ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىنىڭ فاتىھە، سۈرە ۋە ئايەتلەرنى ئوقۇماسلىقى (ئاڭلىشى)،

15. ۋىتىر نامىزىدا «قۇنۇت» دۇئاسى ئوقۇش،

16. ھېيت نامازلىرىغا ئائىت ئارتۇق تەكبىرلەرنى ئېيتىش،

17. نامازنىڭ ئاخىرىدا ئوڭ ۋە سولغا سالام بېرىش،

18. كېرەك بولغاندا سەجدە سەھۋىسى قىلىش،

19. نامازدا سەجدە ئايىتى ئوقۇلغاندا سەجدە قىلىش.

نامازنىڭ سۈننەتلىرى

1. نامازغا باشلىغاندا، ۋىتىردە «قۇنۇت» دۇئاسىنى ئوقۇغاندا ۋە ھېيت نامازلىرىدا قوللارنى قۇلاقنىڭ ئۇدۇلىغا كۆتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن باغلاش،

2. ھەر نامازنىڭ بىرىنچى رەكئىتىدە ئىچىدە «سۇبھانەكە»نى ئوقۇش ۋە «ئەئۇزۇ، بىسمىللاھ» دېيىش،

3.يالغۇز ۋە جامائەت بىلەن ئوقۇلغان نامازلاردا «فاتىھە»دىن كېيىن «ئامىن» دېيىش،

4. نامازدا پەرز بولغان ئىفتىتاھ تەكبىرىدىن باشقا بارلىق تەكبىرلەر،

5. رۇكۇدىن تۇرغاندا «سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ » ۋە كەينىدىن «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ» دېيىش،

6. ئېگىلگەندە (يەنى رۇكۇدا) ئۈچ قېتىم سۇبھانە راببىيەل ئازىم « سُبْحانَ رَبِّيَ العَظِيمَ» دېيىش ۋە ھەر ئىككى سەجدىدە ئۈچ قېتىم سۇبھانە راببىيەل ئەئلا «سُبْحانَ رَبِّيَ الاعْلى» دېيىش.

7. رۇكۇدا بارماقلىرىنى ئۇچۇق تۇتۇپ تىزىنى تۇتۇش، تىزىنى ئېگىۋالماسلىق، بەلنى باش بىلەن تۈز تۇتۇش،

8. سەجدىگە بارغاندا ئالدى بىلەن تىزى، كېيىن قول، ئۇنىڭدىن كېيىن يۈزىنى يەرگە قويۇش. سەجدىدىن تۇرغاندا ئالدى بىلەن يۈز، كېيىن قول ۋە ئاخىرىدا تىزىنى كۆتۈرۈش كېرەك. باھانىسى بولمىغانلار سەجدىدە يۈزىنى قوللىرى ئارىسىغا قويۇش،

9. ئولتۇرغاندا قولىنى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويۇش «ئەتتەھىيياتۇ»نى ئىچىدە ئوقۇش، كېيىن ئاخىرقى ئولتۇرۇشتا «ئەتتەھىيياتۇ»نى ئوقۇغاندىن كېيىن «ئاللاھۇمما سەللى» ۋە «ئاللاھۇمما بارىك» دۇئالىرى بىلەن باشقا دۇئالارنى ئوقۇش،

10. سالام بەرگەندە ئالدى بىلەن ئوڭغا، كېيىن سول تەرەپكە بېشىنى بۇراپ ئەسسەلامۇ ئەلەيكۇم ۋە راھمەتۇللا «السلامُ عليكم وَ رحمَةُ اللهِ» دېيىش.

نامازنىڭ ئەدەبى

نامازدا قىيامدا تۇرغان ۋاقتىدا سەجدە يېرىگە، رۇكۇدا پۇتىغا، ئولتۇرغاندا (تەھىيياتتا) تىزىنىڭ ئۈستىدىكى قوللىرىغا، سالام بەرگەندە دۈلىغا قاراش نامازنىڭ ئەدەپلىرىدۇر.

سەھىۋ (سەھۋى) سەجدىسى

سەھىۋ (سەھۋى) سەجدىسى: «خاتالىشىش ۋە ئۇنتۇش سەجدىسى» دېگەنلىك بولىدۇ. نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بىرسىنى كېچىكتۈرۈش ياكى ۋاجىپلاردىن بىرسىنى تەرك قىلغان ياكى كېچىكتۈرگەندە سەھىۋ سەجدىسى قىلىش كېرەك.

ۋىتىر نامىزىدا قۇنۇت دۇئاسىنى ئۇنتۇپ قېلىش، فاتىھەدىن كېيىن زاممى سۈرە ئوقۇشقا تېگىشلىك يەرلەردە كېرەك بولغان يەرلەردە زاممى سۈرىنى ئوقۇماي رۇكۇغا بېرىش، بىرىنچى تەھىيياتتا ئولتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قېلىش، نامازدا سەجدە ئايىتى ئوقۇلغاندا سەجدە قىلماسلىق قاتارلىق ئەھۋاللاردا ۋاجىپ تەرك قىلىنغانلىقى ئۈچۈن سەھىۋ سەجدىسى قىلىش كېرەك.

ئۈچ ياكى تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازلار بىلەن ۋىتىر نامىزىنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىن كېيىن، تەھىيياتنى ئوقۇپ، دەرھال ئورنىدىن تۇرماي «سەللى ۋە بارىك»نى ئوقۇغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇش، فاتىھەنى ئوقۇماي زاممى سۈرىنى ئوقۇپ كېيىن فاتىھەنى ئوقۇمىغانلىقىنى خاتىرلەپ، فاتىھە ئوقۇش قاتارلىق ئەھۋاللاردا ۋاجىپ تەھىر (كېچىكتۈرۈلگەن) قىلىنغانلىقى ئۈچۈن سەھىۋ سەجدىسى قىلىش كېرەك. سەھىۋ سەجدىسى قىلىشقا تېگىشلىك بولغان يەرلەردە ئۇنتۇپ سالام بېرىلگەن بولسا، قايتىدىن قىلىنمايدۇ.

ئىككى ئالەمدە رەھمەت ۋە بەرىكەت ۋەسىلىسى

زاكات ۋە ئىنفاق

«ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ.» (ئىنسان سۈرىسى، 8-ئايەت)

زاكات ۋە ئىنفاق

ئىنسان ئوغلى مەخلۇقات ئىچىدە ئەڭ شەرەپلىك قىلىپ يارىتىلغان. كۈچلۈك-ئاجىز، ساق-كېسەل، بىلىملىك-جاھىل، باي-كەمبەغەل قاتارلىق شەخسلەر ئارىسىدىكى پەرق ۋە دەرىجىلەر جەمىيەت نىزامىنىڭ تەسىسى ۋە تەڭپۇڭلۇقى ئۈچۈن بىر ئېھتىياجدۇر.

بۇ خىل بۆلۈنۈشتە مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغان باي ۋە كەمبەغەللىك بىر-بىرىگە زىت ئىككى ئىقتىسادى پەرقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. باي ۋە كەمبەغەللىكتىن ئىبارەت پەرقلىق ئىمكانلارغا ساھىپ بولۇش ئىمتىھان غايىسى بىلەن ئاللاھى تەقدىرنىڭ كۆپلىگەن ھېكمەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بايلىق بىر ئىززەت، كەمبەغەللىك بىر زىللەت ئەمەس بەلكى ئىلاھى بىر تەقسىماتتۇر. ۋاقىتلىق ھېكمەت ۋە مەسلەھەت ئىجابىدۇر. ئاللاھتائالا:

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضاً سُخْرِيّاً وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

«پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىنى ئۇلارغا تەقسىم قىلىپ بېرەلەمدۇ؟ بىز ئۇلارنىڭ ھاياتىي دۇنيادىكى رىزقىنى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلدۇق، ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى (ھەق بېرىپ) ئىشقا سالسۇن دەپ، ئۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ دەرىجىسىنى بەزىسىدىن ئۈستۈن قىلدۇق، پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتى ئۇلارنىڭ توپلىغان نەرسىلىرى (يەنى پۇل-ماللىرى)دىن ياخشىدۇر.» (زۇخرۇف سۈرىسى، 32-ئايەت)

بۇ ئايەتتە ئىپادە قىلىنغاندەك، تەقسىمات پەرقلىق بولغان، ئەمما مەسئۇلىيەتلەرمۇ ئۇنىڭغا قاراپ بېكىتىلىپ، ئىجتىمائى تەڭپۇڭلۇق مۇكەممەل بىر شەكىلدە تەسىس قىلىنغان. يەنى قول ئىلكىدە بولغان ئىنسانلار مال- مۈلكىگە رام بولۇش نەتىجىسىدە ئېزىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، موھتاجلارنىڭ بايلارغا قارشى نەپرەت ۋە ھەسەتكە ئوخشاش ناچار ئىللەتلەرنىڭ بىخلىنىپ چىقىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئىجتىمائى ھاياتنى قوغداش ۋە شەخسلەرنى بىر-بىرىگە مۇھەببەت بىلەن باغلاش ئۈچۈن زاكات پەرز قىلىنغان. ئىسلام ئىجتىمائى نىزامىدا پېقىر ۋە باي ئارىسىدا تەڭپۇڭلۇق ۋە مۇھەببەت ئورنىتىش ئۈچۈن زاكات ۋە ئىنفاق[24] ئىبادىتى ناھايىتى مۇھىمدۇر.

24 . ئىنفاق: نەپىقە بېرىش بىلەن كەمبەغەللەرنىڭ تۇرمۇشىدىن خەۋەر ئېلىش، خالىس ياردەم.

باي مېلىنى قەيەردىن قانداق تېپىپ، قەيەرگە سەرپ قىلغانلىقى، يەنى ھالال ياكى ھارام ماللىرىدىن زاكات، سەدىقە، خەير ۋە ھەسانات ئىشلىرىدىن ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا ھېساب بېرىدۇ. ئۇ مال-مۈلكىدىن بىر قىسمىنى كەمبەغەللەرگە بېرىشكە مەسئۇل قىلىنىش بىلەن مال-مۈلۈك جەھەتتە بۈيۈك ئىمتاھانغا تۇتۇلىدۇ. پەقەت باشقا ئىشلىرى بىلەن بىرلىكتە بۇ ئىمتاھاننى قازانغان تەقدىردە ئىلاھى رىزا ۋە جەننەت نېمەتلىرىگە نائىل بولىدۇ.

كەمبەغەللەرمۇ يوقسۇللۇقتىكى سەۋرسىزلىك، شىكايەت، ئىنسانلارغا يۈك بولۇش، زۆرۈر بولمىغان ئىستەك، نەپرەت، ھەسەت، ئىسيان قاتارلىق جەھەتلەر بىلەن بىرلىكتە ئەخلاق ۋە ئىپپىتىنى ساقلىغان ياكى ساقلىيالمىغانلىق مەسىلىسىدە ھېسابقا تارتىلىپ، بۇلارنىڭ نەتىجىسى ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئۇيغۇن كەلسە، ئۇنىڭ دۇنيا دەردى ئەبەدى بىر ئاخىرەت سائادىتىگە ئايلىنىدۇ.

❁

زاكات قۇرئانى-كەرىمدە 27 يەردە ناماز بىلەن بىرلىكتە ئەمر قىلىنغان. بۇنداق كۆپ ئەمر قىلىنىشى ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى كۆرسىتىدۇ. پەقەت بىر يەردە مۆمىنۇن سۈرىسىدە ناماز يالغۇز زىكىر قىلىنغان بولۇپ، بۇ يەردە ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ زاكاتلىرىنى بېرىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇنىڭ سەۋەبى بەدەنى ۋە مالى دەپ ئىككىگە ئايرىلغان ئىبادەتلەردە بۇ ئىككىسىنىڭ بىرىنچى ئورۇندا ۋە ئوخشاش قىممەتكە ئىگە بولغانلىقىدۇر. ئەمەللەر بىر-بىرىدىن مۇستەقىل بولغانلىقى، يەنى بىرسىنى قىلغاندا يەنە بىرسى بىكار قىلىنمايدىغان بولسىمۇ زاكاتنىڭ دىنىمىزدا بىرلىگەن ئەھمىيىتىگە قارىساق ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زاكاتسىز نامازنىڭ قوبۇل بولمايدىغانلىقى شەكلىدە بىر ھۆكۈمنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ ھىدايەت رەھبىرىمىز بىر ھەدىسىدە: «ناماز ئوقۇپ تۇرۇپ زاكات بەرمىگەن ئادەمنىڭ نامىزى پايدا ئېلىپ كەلمەيدۇ» دېگەن. (مۇناۋى، كۈنۇزۇل ھاقائىق، 143-بەت)

بۇ سەۋەپتىن مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى ئەبۇ بەكرى سىددىق رازىياللاھۇ ئەنھۇ ناماز ئوقۇپ تۇرۇپ زاكات بەرمىگۈچىلەرنى ھەرىكەتلىرىنىڭ خارەكتېرىدىن ئىنكار مەنىسىنى چىقىرىپ، مۇرتەد ھېسابلاپ ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئاچقان. چۈنكى زاكات ئىمكانى بولغانلارنىڭ موھتاجلارغا ئاللاھ تەيىن قىلغان بىر قەرزىدۇر، ئايەت- كەرىمدە:

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

ئۇلارنىڭ پۇل-ماللىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلالمايدىغان) موھتاجلار ھوقۇقى ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى. (زارىيات سۈرىسى، 19) دېيىلگەن.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «مېلىڭىنىڭ زاكىتىنى بەرگەن ۋاقتىڭدا پېقىرنىڭ مالدىكى ھەققىنى بەرگەن بولسەن» دېگەن. (تىرمىزى)

بۇ جەھەتتىن زاكات نىساپ مىقدارىدىن ئارتۇق مالغا ئىگە بولغانلار پېقىرلارغا بېرىشكە تېگىشلىك ئىلاھى بىر باج ھالىغا كەلتۈرۈلۈپ، قالغان مال ھالال قىلىنغان. ھەممە زاكات سۈپىتىدە ئېلىنغان مۈلكىيەت قىسمىمۇ-قىسىم، دەرىجىمۇ-دەرىجە جەمىيەتتىكى ئېھتىياجلىق

كىشىلەرگە بېرىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن جەمىيەتتە تەكشۈرلۈق، ئادالەت ۋە ئىجتىمائىي نىزام مەيدانغا كېلىدۇ. بايلىق مېلى پاكىزلىنىدۇ. بۇ ھەقىقەتنى بىلىش ئۈچۈن:

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

«زاكىتنى بەرگۈچىلەرمۇ پاكىزلىنىپ قۇتۇلدى.» (مۆمىنۇن سۈرىسى، 4-ئايەت) دېگەن ئايەت-كەرىمىگە دىققەت قىلىش كېرەك. باشقا بىر ئايەت-كەرىمىدە:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ
إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

«(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭ ماللىرىنىڭ بىر قىسمىنى سەدىقە ھېسابىدا ئالغىنكى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى گۇناھلىرىدىن پاكلىغايسەن ۋە (ياخشىلىقلىرىنى) كۆپەيتكەيسەن، ئۇلارغا دۇئا قىلغىن، شۈبھىسىزكى، سېنىڭ دۇئايىڭ ئۇلارغا خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلىدۇ، ئاللاھ ئۇلارنىڭ (سۆزىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچى، (نىيەتلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 103-ئايەت)

جەمىيەتتىكى چارىسىز ئىنسانلارنى خوش قىلىدىغان زاكات بەرگۈچىلەردە ھاسىل بولىدىغان ساۋاپ تېخىمۇ بۈيۈك بولىدۇ. ھەقىقەتتە «پاكىزلىق» ۋە «ساپىيەت»(ساپلىشىش) مەنىلىرىنى ئىپادە قىلىدىغان «زاكات» كەلىمىسى ئىنساننىڭ بەزى قەلبى كېسەل، ناچار ئىللەتلىرىنىڭ تۈگۈتىلىشى ۋە مالنىڭ پاكىزلىنىشىنى تەمىنلەش قاتارلىق جەھەتلەردە ناھايىتى مۇھىم ھېكمەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كۆڭۈلنىڭ پاكلىنىشى، روھنىڭ ساپلىشىشى ۋە نەپسىنىڭ تەربىيە قىلىنىشى جەھەتتىكى بۇ پاكىزلىق ئەنبىيالارنىڭ ئەۋەتىلىش ھېكمەتلىرىدىن بىرسىدۇر.

يەنە زاكات بەرگۈچى بىلەن ئالغۇچى ئوتتۇرىسىدا سەمىمىيەت ۋە مۇھەببەت رىشتىسىنىڭ كۈچلىنىشىگە سەۋەپ بولىدۇ. زاكات موھتاجلارغا بېرىلىدىغان ئەڭ تۆۋەن باجدۇر. كامىل ئىمان ساھىپلىرى مال-مۈلكىنى سەدىقە، ئىنفاق ۋە مەرتىلىك بىلەن تارقىتىپ بېرىدۇ.

دۇنيادا قەدىمدىن باشلاپ باي ۋە كەمبەغەل كۈرىشى داۋام قىلىپ كەلگەن. كۆپ ۋاقىتلاردا كەمبەغەللەر بايلارغا قارشى نەپرەت ۋە ھەسەت قىلغان. بايلار كەمبەغەللەرنى پەس ۋە بىچارە ئىنسانلار دەپ قاراپ، تەكەببۇرلۇق ئىچىدە ئۇلارنى خار كۆرگەن. بۇنىڭ ئەكسىچە ھەق دىن تەبلىغ قىلغان ھەمكارلىشىش، مەرھەمەت، شەپقەت ۋە قېرىنداشلىق تۇيغۇلىرىدىن ئېلىنغان زاكات، سەدىقە قاتارلىق ھەر خىل ئىنفاق يوللىرى ئىجتىمائىي ھاياتقا تەسىر كۆرسەتكەن دەۋرلەرمۇ مۇمكىن بولغان. كۈنىمىزدە زاكات تولۇق بېرىلسە، جەمىيەتتە پېقىر ۋە چارىسىز ئىنسان يوق دەرىجىدە ئازىيىدۇ.

ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز دەۋرىدە ۋالىيلار: «زاكات ئالىدىغان كىشىلەرنى تاپالمىغانلىقى»نى خەلىپىگە بايان قىلغان. چۈنكى بۈيۈك ئىمكان ساھىپلىرى زاكات قەرزلىرىنى بەرگەن. بۇ سەۋەپتىن ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز دەۋرى تۆت خەلىپىدىن كېيىنكى ئەڭ پارلاق دەۋر دەپ قوبۇل قىلىنىدۇ. بۇ ئەھۋال مال ۋە جاننىڭ ھەقتائالا ئۈچۈن ئىنفاق قىلىنىشىنىڭ بىر رەھمەت تەزاھۇرىدۇر.

ھەزرىتى مەۋلانا تۆۋەندىكى بېيىتىدە پېقىر ۋە دەرتلىك كىشىلەرنىڭ ھالىغا يېتىشنىڭ مەنىۋى پايدىسى ھەققىدە:

«پېقىرلىق ئىچىدە بوغۇلغان كۆڭۈللەر تۇمان بىلەن توشقان بىر ئۆيگە ئوخشايدۇ. سەن ئۇلارنىڭ دەردىنى تىڭشاش ۋە دەردىگە دەرمان بولۇش سۈرىتى بىلەن ئۇ تۇمانلىق ئۆيگە بىر دەرىزە ئاچقىنكى، ئۇنىڭ تۇمانى چىقىپ كەتسۇن، قەلبىڭ نازۇكلاشسۇن ۋە روھىڭ ئىنچىكىلەشسۇن.»

ئىسلام بەشەرىيەتنىڭ باي ۋە كەمبەغەل يارىسىنى مۇشۇنداق گۈزەل بىر مەنا بىلەن داۋالاپ، شىپا بەخش ئەتكەن بولسا، ئىسلام سىرتىدىكى تۈزۈملەر ھەققى مەنادا بۇنى ھەل قىلالمىغان. بۇ ھەقتە قۇتۇپلارغا بۆلۈنۈپ كەتكەن. بىر قىسمى باشقىلاردىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىشنى چەكلىسە، بىر قىسمى تىلەمچىلىكنى ئادەت قىلغان. ئىسلام زاكات ۋ ئىنفاق يولى بىلەن بۇ مەسىلىنى ناھايىتى ئاقىلانە بىر چارە بىلەن ھەل قىلغان.

ھەقىقەتەن زاكات ئىسلامنىڭ ئىنسانىيەتكە بەخش قىلغان ئۇلۇغ بىر لۈتپىدۇر. زاكات سايىسىدا جەمىيەتتىكى پېقىر-مىسكىن، بىچارە، يولدا قالغان مۇساپىر، تۇل خوتۇن، يېتىم باللارنىڭ قىيىنچىلىقلىرى مەلۇم نىسبەتتە ھەل قىلىنىدۇ. بىر دەۋرنىڭ قۇللۇق زەنجىرىنى ئىنساننىڭ بويىنىدىن چىقارغۇچى يەنە ئىسلام بولغان. شۈبھىسىزكى، ئىسلامنىڭ قۇللارنى ھۆررىيەتكە ئېرىشتۈرۈش، ئۇلارغا ئېھسان ۋە ئىكرام قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا قويغان چارىلىرىنىڭ ئەڭ مۇۋەپپىقىيەتلىك بولغانلىرىدىن بىرسى زاكات بىلەن ئىنفاق مۇئەسسەسىدۇر.

بۇنىڭ بىلەن ئىسلام قىيىنچىلىقتا قالغانلارغا خالىس قول ئۇزۇتۇپ، كۆپلىگەن قانىغان يارىلارنى شىپا تاپقۇزغان. يەنە زاھىردا ئىنسانلارغا ياردەم ۋە ئاسانىدەك كۆرۈنىدىغان، ھەقىقەتتە بولسا مۈشكۈل ئەھۋالدا قالغانلاردىن پايدىلىنىپ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىشتىن باشقا ئىشقا يارىمايدىغان ئۆسۈم مۈسىبىتىنى چەكلىگەن.

چۈنكى ئۆسۈمچى (جازانىخور) باشقىلارنىڭ قىيىنچىلىقتا قېلىشىنى ۋە ئۇلارنىڭ بۇ ئەھۋالىدىن پايدىلىنىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ.

زاكات بەرگەن ئادەم موھتاج ۋە قىيىنچىلىقتا قالغان كىشىلەرنىڭ دەردىگە ئورتاق بولىدۇ. ئۇنىڭ يېگانە ئارزۇسى ھەق تائالانى رازى ۋە خوش قىلىش مەقسىدى بىلەن دەرتمەنلەرنىڭ دەردىگە داۋا بولۇشتىن ئىبارەت.

ئاچكۆز ۋە كۆزى تويمايدىغان بىر ئىنسان مال-مۈلكى قانچىلىك كۆپ بولسىمۇ، ئۆزىگە بۇ مال داۋملىق ئاز كۆرۈنىدۇ. پەقەت سەدىقە ۋە زاكات بېرىشكە ئادەتلەنگەن ئىنسانلارنىڭ كۆڭلى باي بولىدۇ. ئاز بىر دۇنيالىق بىلەن كۇپايە قىلىدۇ. ئۆسۈمچى قاتتىق خىرىسقا بېرىلىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، باشقىلارنى يوقۇتۇش ھېسابىغا ئۆز مېلىنى كۆپەيتىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. دۇنيانىڭ بۈيۈك تىجارەت مەركەزلىرىنىڭ كۆپ قىسمىدا بۇ ئەھۋاللارنى ئۇچرىتىش مۇمكىن. بۇ ئەھۋاللارغا ئىشارەت قىلىپ جانابى ئاللاھ:

يَمْحَقُ اللهُ الْرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

«ئاللاھ جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۆچۈرۈۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ، ئاللاھ ھەر بىر ناشۈكۈر (يەنى جازانىنى ھالال قىلغۇچىنى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 276-ئايەت) دېگەن.

يەنى ئۆسۈم بىلەن مەشغۇل بولغانلارنىڭ ماللىرىدا بەرىكەت قالمايدۇ. بۇ بەرىكەتسىزلىك بەندىنى ئاخىرەت مۇفلىسى (زىيان تارتقۇچىسى) قىلىدۇ. بۇ زىيان بەزى ۋاقىتلاردا دۇنيادا مەيدانغا كېلىدۇ ۋە ھەقسىز قازىنىلغان تاغدەك مال-دۇنيا بىر پالاكەت، كېسەللىك ياكى ئىسراپخور بىر ۋارىسى تەرىپىدىن ۋەيران قىلىۋېتىلىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئۆسۈم بىرسىدىن ئېلىپ، باشقىسىغا بېرىلىدىغان يەنى بىرسىنىڭ چىشىنى كۆچلەندۈرۈش ئۈچۈن، باشقىلارنىڭ قېنىنى شۈرايدىغان بىر قۇرۇلۇش بولغانلىقى ئۈچۈن ئىجتىمائى بايلىققا زىيان سالىدۇ. نەتىجىدە جازانىخورنىڭ ئاخىرەت بايلىقى ۋە سائادىتىنى ھالاك قىلىدۇ.

بۇنىڭ ئەكسىچە، جەمىيەتتىكى پېقىر ۋە دەرتمەن شەخسلەرگە بېرىلىدىغان سەدىقە ۋە ئىئانىلەر ئىجتىمائى تەڭپۇڭلۇق ۋە نىزامنىڭ داۋامىنى ساقلايدىغانلىقى ئۈچۈن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەرىكەت ۋەسىلىسى بولىدۇ. شۇ مىسال بۇ ھەقىقەتنى گۈزەل ئىپادە قىلىدۇ:

بىر كۈنى بىر تىلەمچى ئەلى رازىياللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىپتۇ. ھەزرىتى ئەلى رازىياللاھۇ ئەنھۇ ئوغۇللىرى ھەسەن ۋە ھۈسەين رازىياللاھۇ ئەنھۇماغا:

«ئاناڭلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۆيدىكى ئالتە دىرھەمنى ئېلىپ كېلىڭلار» دەپتۇ. ھەسەن ۋە ھۈسەين ئۆيگە بېرىپ ئالتە دىرھەمنى ئېلىپ دادىسىغا بېرىپتۇ. ھەزرىتى ئەلى ئۇلارنى تىلەمچىگە بېرىپتۇ. ئەمىلىيەتتە ئۇ ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ ئۇ پۇلغا ئېھتىياجى بار ئىكەن. ھەزرىتى فاتىمە ئۇ پۇل بىلەن ئۇن ئالماقچى ئىكەندۇق.

ئەلى رازىياللاھۇ ئەنھۇ ئۆيگە كىرەي دەپ تۇرۇشىغا تۆگىسىنى سېتىش ئۈچۈن كەلگەن بىر ئادەم يېنىغا كەپتۇ. تۆگىنى 140 دىرھەمگە سېتىپ، پۇلىنى كېيىن بەرگىن دەپ تۆگىنى ئىشىككە باغلاپ قويۇپ كېتىپتۇ. ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، باشقا بىر كىشى كېلىپ، تۆگىنى 200 دىرھەمگە سېتىۋېلىپ، پۇلىنى دەرھال بېرىپتۇ.

ھەزرىتى ئەلى رازىياللاھۇ ئەنھۇ 140 دىرھەمنى تۆگىنىڭ ئىگىسىگە بېرىپتۇ. ئېشىپ قالغان 60 دىرھەمنى ھەزرىتى فاتىمەگە تاپشۇرۇپتۇ ۋە:

بۇ ئاللاھنىڭ:

مَن جَاء بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ...

«ھەر كىم ياخشىلىق قىلسا ئۇ قىلغان ياخشىلىقنىڭ 10 ھەسسىسىنى ئالىدۇ.» (ئەنئام سۈرىسى، 160ئايەت) دېگەن بايانىنى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاستىسى ئارقىلىق بىزگە قىلغان ۋەدىسىدۇر دەپتۇ. بىز ئۇ ئالتە دىرھەمنى بەردۇق، ئاللاھتائالا ئۇنى بىزگە ئون ھەسسە قىلىپ بەردى. (ھاياتۇس ساھابە)

بۇ بەرىكەتلەرگە قوشۇپ جانابى ئاللاھنىڭ:

هَلْ جَزَاء الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

«ياخشى ئىش قىلغۇچى پەقەت ياخشى مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ.» (راھمان سۈرىسى، 60-ئايەت) دېگەن بايانى بويىچە زاكات ۋە ئىنفاقلار بەندىلەرگە كۆپلىگەن رەھمەت ئىشىكلىرىنى ئېچىپ، كۆپلىگەن مۇسىبەت ئىشىكلىرىنى ئېتىۋېتىدۇ.

ئىستانبۇلدا ئوغرىلىق ۋەقەلىرى كۆپ بولغان ۋاقىتلاردا يۈز بەرگەن شۇ ھادىسە بىر ئىبرەت ۋەسىلىسىدۇر:

بەش ئالتە ئوغرى چوڭ بىر دوكانغا كىرىپ، دۇكان ئىگىسىگە تارتىمىدا قانچىلىك پۇل بولسا ھەممىسىنى بېرىشنى ئېيتىپتۇ. ياشىنىپ قالغان ئادەم ئامالسىزلىقتا تارتىمىنىڭ ئاچقۇچىنى قولىغا ئالاي دەپ تۇرۇشىغا ئىشىكتە كۈزەتچىلىك قىلىۋاتقان بىر ئوغرى ئۇنى كۆرۈپ، دەرھال دۇكان ئىچىگە كىرىپ، ياشىنىپ قالغان دۇكانچىغا قالقان بولۇپتۇ. قۇرالىنى ئاغىينىلىرىغا قارىتىپ:

- بۇ يەردىن بىر تال تەڭگىگە چاغلىق بىر نەرسە ئالمايسىلەر!!! - دەپ ۋاقىراپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن ھەيران قالغان ئاغىنىلىرى:

- نېمە بولدى؟ ھازىرغىچە نەچچە دۇكاننى بۇلىدۇق، بىر نەرسە دېمىدىڭ، ئارىمىزدىن نېرى تۇر، ئىشىمىزنى قىلغىلى قوي! - دەپتۇ. لېكىن بۇ ئوغرى ئاغىينىلىرىنى بۇ ئىشتىن تۇساپ قېلىش ئۈچۈن، خىجىللىق ۋە قەتئىيلىك بىلەن:

- توختاپ تۇرۇڭلار! بۇ يەردىن بىر يىڭنىنىمۇ ئالمايمىز، گەپ ئاڭلاڭلار! بىلىڭلاركى، مېنىڭ جەسىدىمنى ئەزمىگۈچە بۇ دۇكاندىن سىلەرگە پايدا يوق. بۇ ياشىنىپ قالغان ئادەمنى بىلەمسىلەر؟ مەن كۆپ يىللاردىن بېرى قىمارخانا ۋە مەيخانىلاردا ئويناپ، ئائىلەمنى تاشلىۋەتكەن ۋاقتىمدا، بۇ ئاكىمىز ئۇلارغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت قولىنى ئۇزۇتۇپ، ئاتىلىق قىلىپ، باللىرىمنى چوڭ‌ئۇتۇپ ئوقۇتقان بۈيۈك بىر ئىنساندۇر! - دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ئاغىينىلىرى بېشىنى يەرگە ئېگىپ، بىرلىكتە كەچۈرۈم سوراپ، دۇكاندىن ئايرىلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. (رەھمەتلىك تىمۇر تاش ئۈچار خوجىدىن)

بۇ ئاللاھ ئۈچۈن قىلىنغان بىر ئىنفاقنىڭ دۇنيادىكى پايدىسى، ئىبرەت بىلەن تولغان مەشھۇر بىر سۆز «سەدىقە بالا-قازانى يەيدۇ» دېگەن ئىپادىنىڭ تەجەللىسى.

❁

پېقىر ۋە يوقسۇل ئىنسانلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ، ئۇلارغا ھۇزۇر بېغىشلايدىغان بىر تەسەللى سۇنۇشنىڭ ئەڭ مۇكەممەل ئىپادىسى شۈبھىسىز، پەخرى كائىنات سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۆرنەك ھاياتىنى ئۆگىنىش بىلەن مۇمكىندۇر. ئۇ بىر تەرەپتىن مەرتىلىكنىڭ بىر مۇسۇلماننىڭ ئەسلى تەبىئىتىگە ئايلىنىشىنى تەۋسىيە قىلىپ: «بەرگۈچى قول ئالغۇچى قولدىن ئۈستۈندۇر» (بۇخارى، زاكات) دېسە، يەنە بىر تەرەپتىن:

«پەقەت ئىككى كىشىگە ھەيران قېلىش كېرەك: بىرسى ئاللاھ مال-دۇنيا بېرىپ، ئۇنى خەجلەشكە مۇۋاپىق بولغان كىشى؛ يەنە بىرسى ئاللاھنىڭ ئۆزىگە ئىلىم بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئەمەل قىلغان ۋە بۇلارنى باشقىسىغا ئۆگەتكەن كىشىدۇر.» (بۇخارى ۋە مۇسلىم) دېگەن بايانلىرى بىلەن ئىنفاقنى تەشۋىق قىلسا، يەنە:

«يا راببى! مىنى پېقىر قىلىپ ياشات، تۇرمۇشۇمنى پېقىر قىلدۇر ۋە مەھشەر كۈنى مېنى پېقىرلار بىلەن بىللە تىرىلدۈرگىن» (تىرمىزى، زۆھد، 37) دەپ دۇئا قىلىپ، سائادەت ھوجرىسىنىڭ بىر قىسمىنى غېرىپ ۋە مىسكىنلەر پايدىلىنىدىغان بىر شەپقەت ئۇۋىسىغا ئايلاندۇرغان. «ئەسھابى سۇففە» دەپ ئاتالغان بۇ كىشىلەرگە ناھايىتى ياخشى قاراپ، ئۇلارنىڭ ھەر تۈرلۈك دەرتلىرىگە دەرمان بولۇشقا تىرىشىپ، ئۆزىنىڭ ئاددى-ساددا تۇرمۇشى بىلەن ئۇلارغا گۈزەل بىر تەسەللى بولغان. ھەدىس-شەرىپلەردە:

«ئالللاھ ھۇزۇرىدا سەرۋەت ھېسابى بولمىغان يوقسۇللار بايلاردىن 40 يىل ئىلگىرى جەننەتكە كىرىدۇ» دېيىلگەن. (تىرمىزى، كىتابۇز زۇھد)

«بايلار ئەڭ پېقىر ئىنسانلاردۇر» (بۇخارى، كىتابۇر رىقاق، بابۇل مۇقسىرىن) دېگەن. ھەقىقى ئىززەت، شەرەپ ئۆلچىمىنىڭ بايلىقتا ئەمەس، پەزىلەت ۋە تەقۋادا ئىكەنلىكىنى ھەر ۋاقىت سۆزلىگەن. يەنە ئۈممىتىنىڭ ئىچىدىكى ئىنفاق قىلىش سائادىتىدىن مەھرۇم قالغان پېقىرلارغا:

«بىر كىشىنىڭ بېرىدىغان بىر نەرسىسى بولمىسا، پەقەت گۈزەل مۇئامىلە قىلسا ۋە كۆڭۈل ئالىدىغان تاتلىق سۆزلەر سۆزلىسە، بۇمۇ بىر خىل سەدىقىدۇر» (بۇخارى، ئەدەپ، 33) دەپ ئىنفاقنىڭ ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا مۇمكىن بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خوش قىلغان.

بۇ ئىپادىلەر باي بولۇش ياكى كەمبەغەل بولۇشنى تەۋسىيە قىلمايدۇ. ھەر ئىككى ئەھۋالنىڭ گۈزەل تەرەپلىرىنى ۋە گۈزەل تەرىپىگە قاراپ ھەرىكەت قىلىشنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلىپ، ھەر ئادەمنى ئۆزىنىڭ ئەھۋالىغا رازى بولۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. يەنى بەندە ئىلاھى رىزا يولىدا ياشىسا، بايلىق ياكى كەمبەغەللىك ئۇنىڭ ئۈچۈن زىيانلىق نەرسە ئەمەستۇر.

❀

زاكات ۋە ئىنفاقتىكى ھېكمەتلەردىن بىرسى شەخسى سەرمايىنىڭ نۇرمالىنىڭ سىرتىدا كۆپىيىپ كېتىشى ۋە بۇنىڭ ئاجىزلارنىڭ ئىزىلىپ ھەسەتخور بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتۇر. چۈنكى بايلىق بىر ماختىنىش ۋە كىبىرلىنىش ۋەسىلىسى بولسا، باينىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ. جەمىيەتتە ياردەم قىلىدىغان ۋە ياردەم ئالىدىغان پۈتۈن شەخسلەر ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتىن بىر-بىرلىرىگە موھتاجدۇر. بۇ ئىلاھى ئورۇنلاشتۇرۇش ھېكمەت ۋە ئىبرەتكە تولغاندۇر.

بىلىش كېرەككى، مۈلۈك مۇتلەق ئالللاھقا ئائىتتۇر. ئىنسانلارنىڭ ئىگىدارچىلىق قىلىشى بۆگۈن يېڭى ئىجاد قىلىنغان ئۆتكۈزۈلۈپ بېرىلىدىغان مۈلۈككە ئوخشايدۇ. يۇنۇس ئەمرە ھەزرەتلىرى:

مال ئىگىسى، مۈلۈك ئىگىسى،
قېنى بۇنىڭ دەسلەپكى ئىگىسى؟
مالمۇ يالغان، مۈلۈكمۇ يالغان،
كېتىپ سەنمۇ بىر ئاز ئالدان.

دېگەن. قۇرئانى-كەرىمدە:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللهِ وَاللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

«ئى ئىنسانلار! سىلەر ئاللاھقا موھتاجسىلەر، ئاللاھ (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر.» (فاتىر سۈرىسى، 15-ئايەت) دېگەن.

ئايەت-كەرىمدە ئىپادە قىلىنغاندەك، مۈلك ھەقىقەتتە شەخس ياكى جەمئىيەتنىڭ ئەمەستۇر. مۈلك ئاللاھقا ئائىتتۇر. جانابى ئاللاھنىڭ مۈلكىدە ئىشلىتىلىدۇ، ئۇنىڭ بەرگەن رىزقى بىلەن ھايات كەچۈرىدۇ. شەخسلەرگە بېرىلگىنى پەقەت مەلۇم ۋاقىتلارغىچە مۈلۈكنىڭ ۋاقىتلىق ئىشلىتىلىشىدۇر.

بۇ جەھەتتىن، مال-مۈلۈك ۋە ماقام (نامۇ-ئەمەل) ئەڭ بۈيۈك ئىمتىھاندۇر. سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ تىللارغا داستان بولغان سەلتەنىتى بىر ۋاقىتلاردا تامامەن قولىدىن ئېلىنغان. پەقەت ئېيتقان ئىستىغپار نەتىجىسىدە ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىلگەن. بۇ ھادىسىگە ئىبرەتلىك قىلىپ ئاللاھنىڭ بىر ۋەلىسى: «رىزقىڭنى كەينىدىن يۈگۈرمەي، ئاللاھنىڭ كەينىدىن يۈگۈرگىن» دېگەن. مال-مۈلۈك ئاللاھنىڭ بەندىسىگە بەرگەن بىر ئامانىتىدۇر. شەخسلەرنىڭ ئۇنى خالىغانچە ئىشلىتىشى تەۋسىيە قىلىنمىغان. ئۇ مۈلكنى ھەقىقى ساھىبى ئەمىر قىلغان شەكىلدە ئىشلىتىشى ياكى سەرپ قىلىشى لازىم. ئەگەر بايلىق ئىلاھى ئەمىرلەرگە قارشى ئىشلىتىلسە، ئىنسانلارنى تىزلىكتە ئازدۇرۇشقا، تۇرلۇك كىبىر، زۇلۇم ۋە ناھەقچىلىقلارنى قىلىشقا يول ئاچىدۇ. بۇنداق بىر ئاپەتكە دۇچار بولغانلاردا مال سۆيگۈسى قەلبكە يەرلىشىپ كېتىدۇ. جانابى ئاللاھنىڭ دۇنيا نېمەتلىرى ئارىسىدا پەقەت مال ۋە ئەۋلادنى «پىتنە» دەپ زىكىر قىلىشى بۇلارنىڭ قەلبكە كىرىپ بۇتلىشىش تەھدىتى بارلىقىغا بىنائەندۇر. ئاللاھتائالا بۇ خىل بەدبەختلىككە چۈشكەنلەر ئۈچۈن:

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَـذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ

«ئالتۇن-كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا (دوزاختا بولىدىغان) قاتتىق ئازاپ بىلەن بىشارەت بەرگىن. ئۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) ئۇ ئالتۇن-كۈمۈشلەر جەھەننەمنىڭ ئوتىدا قىزىتىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ پېشانىلىرى، يانلىرى ۋە دۈمبىلىرى داغلىنىدۇ. ئۇلارغا: «بۇ سىلەرنىڭ ئۆزەڭلار ئۈچۈن يىغقان ئالتۇن-كۈمۈشلەر (سىلەر بۇ دۇنيايىڭلاردىكى ئاللاھنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىدىڭلار). يىغقان ئالتۇن-كۈمۈشۈڭلارنىڭ ۋابالىنى تېتىڭلار» دېيىلىدۇ.» (تەۋبە سۈرىسى،34- 35-ئايەت)

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ھەدىسىدە:

«ھەر ساباھ يەر يۈزىگە ئىككى پەرىشتە چۈشىدۇ. بۇلاردىن بىرسى: «ئاللاھىم! مېلىنى ھەق يولدا خەجلىگۈچىلەرنىڭ خەلەپىنى (بەرگىنىنىڭ يېڭىسىنى) ئۇنىڭغا ئېھسان قىلغىن»

دەپ دۇئا قىلدۇ. يەنە بىرسى: «ئاللاھىم! پېخسىقلىق قىلغۇچىنىڭ مېلىنى زىيانغا ئۇچراتقىن» دەپ دۇئا قىلىدۇ. (مۇسلىم، زاكات) دېگەن.

بىر باشقا ھەدىس-شەرىپتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەرتلىك ــ پۇتاقلىرى دۇنياغا سوزۇلغان جەننەت دەرەخلىرىدىن بىر دەرەختۇر. كىم ئۇنىڭ پۇتاقلىرىدىن بىرىنى تۇتسا، بۇ ئۇنى جەننەتكە كۆتۈرىدۇ. پېخسىقلىق ــ پۇتاقلىرى دۇنياغا سوزۇلغان جەھەننەم دەرەخلىرىدىن بىر دەرەختۇر. كىم ئۇنىڭ پۇتاقلىرىدىن بىرىنى تۇتسا، بۇ ئۇنى ئوتقا (جەھەننەمگە) ئاپىرىدۇ» (بەيھاقى، شۇئابۇل ئىمان، 7-جىلد، 435) دەپ زاكات، سەدىقە، ئۆشرە ۋە ئىنفاق قاتارلىق ئىبادەتلەرنى ئادا قىلغانلارغا خوش خەۋەر بەرسە، پېخسىقلىق قىلغانلار ھەققىدە ئويلاشقا تېگىشلىك ئاگاھلاندۇرۇشلارنى قىلغان.

بۇ ئايەت-كەرىمە ۋە ھەدىس-شەرىپلەردە مالنىڭ قەلبە كىرىشى بىلەن موھتاجنىڭ ھەققى تارتىپ ئېلىنغان ۋاقىتتا قورقۇنۇچلۇق بىر ئاقىۋەتكە دۇچار بولىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. بۇ ئىلاھى ئاگاھلاندۇرۇش ئالدىدا ياخشى ئويلاپ، زاكات، سەدىقە ۋە ئىنفاقلارنى مەجبۇرى بولغان 40 تىن بىرنىلا بەرمەي ئۇنىڭدىن جىقراق بېرىشكە غەيرەت قىلىش كېرەك. جانابى ئاللاھ بۇ ھەقتە:

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

«ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، «(ئېھتىياجدىن) ئارتۇقنى (سەدىقە قىلىڭلار) دېگىن.» (بەقەرە سۈرىسى، 219-ئايەت)

بۇنىڭ ئۈچۈن ئەسھابى-كىرام داۋاملىق بىر ئىنفاق سەپەرۋەرلىكى تەييارلىقىدا تۇرغان. تەبۇك سەپىرى ئۈچۈن ھەزرىتى ئۆمەر رازىيەللاھۇ ئەنھۇ مېلىنىڭ يېرىمىنى بەرسە، ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى رازىيەللاھۇ ئەنھۇ مېلىنىڭ تامامىنى ئىنفاق قىلغان. ئۇنىڭدىن:

- بالا ۋاقىلىرىڭغا نېمە قالدۇرۇپ قويدۇڭ، يا ئەبۇبەكرى؟- دەپ سورىغان ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە:

- ئاللاھ ۋە رەسۇلىنى! - دەپ جاۋاب بەرگەن.

بىر فاقىھ بىلەن شەيخ شىبلى ئارىسىدا بولغان شۇ ھادىسە ئىبرەتكە سازاۋەردۇر:

فاقىھلاردىن بىرسى ئىمتاھان ئېلىش ئۈچۈن شەيخ شىبلى ھەزرەتلىرىدىن زاكاتنىڭ قانچىگە قانچە بېرىلىشى كېرەكلىكىنى سورىغان. شىبلى ھەزرەتلىرى:

- بۇنىڭ جاۋابىنى فاقىھلارنىڭ مەزھىپىگە قاراپ جاۋاب بېرەمدىمەن ياكى پېقىرلارنىڭ مەزھىپىگە قاراپمۇ؟ - دەپ سورىغان. فاقىھ:

- ھەر ئىككىسىگە قاراپ. - دېگەندە، شىبلى ھەزرەتلىرى:

- فاقىھلارنىڭ مەزھىبى بويىچە، ئىككى يۈز دىرھەم ئۈستىدىن بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ قىرىقتا بىرسىگە توغرا كېلىدىغان بەش دىرھەمنى بېرىش كېرەك. پېقىرلارنىڭ مەزھىبى بويىچە دەرھال ئىككى يۈز دىرھەمنىڭ ھەممىسىنى بېرىپ «ياقامنى قۇتقازدىم» دەپ شۈكۈر قىلىش كېرەك. - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. فاقىھ:

- بىز بۇ مەزھەپنى دىن ئالىملىرىدىن ئۆگەندۇق - دېيىشى بىلەن شىبلى ھەزرەتلىرى:

- بىزمۇ بۇ مەزھەپنى سادىقى رابىئۇل ئالەمىيندىن (يەنى ئەبۇ بەكرى سىددىقتىن) ئۆگەندۇق. ئۇ بار بولغان ھەممە نەرسىسىنى كائىناتنىڭ پەخرى رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا قويىدى، يەنە: «قۇتۇلدۇم» دەپ شۈكۈر قىلىش ئۈچۈن جىگەر پارىسى قىزىنى ئۈنىڭغا بەردى. - (مەكتۇپ، 34، 3-ئەسىر) دەپتۇ.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرىغا ئىنفاق (بېرىش) ئىشتىياقىنى يەرلەشتۈرۈپ، ئۆزىمۇ بۇ ئىنفاق روھىغا ئەڭ گۈزەل ئۆرنەك بولغان. ئائىشە رازىيالاھۇ ئەنھا:

رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلىسى بىر قوي بوغۇزلىغان ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر مۇددەتتىن كېيىن:

- ئۇ قۇربانلىقتىن نېمە قالدى؟ - دەپ سورىدى. ھەزرىتى ئائىشە:

- پەقەت بېقىنىنىڭ سۆڭىكى قالدى. - دەپ جاۋاپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- بېقىن سۆڭىكىدىن باشقا ھەممە نەرسە بىزنىڭ بولدى دېگىنە. - دېدى. (تىرمىزى، سۈپەتۇل قىيامە، 35)

ئۇ كائىناتنىڭ پەخرى كېچىدە ئۆيىدە بىر نەچچە ئالتۇن ياكى كۈمۈش بولسا خاتىرجەم بولالماي ئۇلارنى تارقىتىپ بېرەتتى. لېكىن بارلىق مۇسۇلمانلارغا ئۆزى تەتبىق قىلغان بۇ ئادەتنى پەرز قىلمىدى ۋە ئەسھابىغا كۆڭلىگە قاراپ ئىنفاق قىلىشنى تەۋسىيە قىلدى. يەنى ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى رازىيالاھۇ ئەنھۇ مېلىنىڭ ھەممىسىنى ئىنفاق قىلغاندا قوبۇل قىلغان بولسا، باشقا بىر ساھابىغا: «مېلىڭنىڭ بىر قىسمىنى ئۆزەڭ ئۈچۈن ئايرىپ قوي، بۇنداق قىلىش سېنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى» دېدى. (رامىزان ئوغلى ماخمۇت سامى، تەبۇك سەپىرى، 66)

قىسقىسى، ئىسلام زاكاتقا ئوخشاش مەلۇم نىسبەتتە مەجبۇرى ئىنفاق بىلەن بىرلىكتە يوقىرى ھىممەت ساھىپلىرىنى، ماددى ئەھۋالىغا ئاساسەن خالىغانچە ياردەم قىلىشتا ئىختىيارىغا قويغان. بۇ تەۋسىيەگە ئاساسەن ئەبۇ زەر رازىيالاھۇ ئەنھۇ تاپقان پۇلىسىنى خەجلىمەي يىغىپ قويۇشنى ھارام دەپ ھېسابلىغان. ئابدۇراخمان بىن ئەۋپ رازىيالاھۇ ئەنھۇ ئۆزى ئاچ قالسىمۇ، باشقىلارنىڭ قورسىقىنى تويغۇزغان، ئۆزى مۈشكۈل ئەھۋاللارغا سەۋر قىلغان، ئەمما مۇسۇلمانلارنى راھەتكە چىقىرىش ئۈچۈن غەيرەت قىلغان. چۈنكى ئۇلار مال-مۈلۈكنىڭ ئامانەتچىلىرى ئىكەنلىكى ھىسسىياتى ئىچىدە كۆڭۈللىرىنى تەربىيە قىلغان ئىدى.

ئەبەدى قۇتۇلۇشقا نامزات بولغان مال-مۈلۈك ئىگىلىرى بۇ دۇنيادا بىر ئامانەتچى ئىكەنلىكى ۋە ئەلۋەتتە بىر كۈنى ھەقىقى مالىك بولغان ئاللاھتائالا تەرىپىدىن ھېسابقا تارتىلىدىغانلىق ھىسسىياتى بىلەن ياشىشى كېرەك. ئايەت-كەرىمىدە:

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ

«ئاندىن (دۇنيادا سىلەرگە بېرىلگەن) نېمەتلەردىن سۇئال-سوراق قىلىنىسىلەر.» (تەكاسۇر سۈرىسى، 8-ئايەت) دېگەن ھەقىقەت سەۋەبىدىن ئارىپ كۆڭۈللەر شۇ ئىپادىنى ھېچ بىر ۋاقىت خاتىرىدىن چىقىرىپ قويمىغان:

«ھالالنىڭ ھېسابى، ھارامنىڭ جازاسى باردۇر!»

بۇ يەردە دۇنياۋى ئىستەك ۋە ئارزۇلىرىغا ئەسىر بولۇپ، ئىنفاق قىلالمىغان بايلار گۈلخان يېقىش ئۈچۈن ئوتۇن توشۇغان ھامماللارغا ئوخشۇتۇلغان.

ئىشلەش، ھالال يولدىن پۇل تېپىش ئەلۋەتتە گۈزەل ئىشتۇر. توغرا بولغىنى بۇلارنى بۇتلاشتۇرۇپ قەلبكە كىرگۈزمەستىن، ھەق يولدا ئىنفاق قىلالايدىغان بولۇش كېرەك. ئەكسىچە بولسا، مال-مۈلۈك دۇنيادا ھامماللىق، ئاخىرەتتە ئېچىنىشلىق بىر ئازاپقا سەۋەپ بولىدۇ.

بايلىقتا توغرا بولغان غايە: «ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئىنسانلارغا پايدىلىق بولغىنىدۇر» (تابەرانى، مەجمۇئۇل، ئەۋسات، 6-جىلد، 58) دېگەن ھەدىس-شەرىپنىڭ ھېكمىتىگە ئېرىشىشتۇر. پۇلنىڭ ئورنى كۆڭۈل ئەمەس يانچۇق بولۇشى كېرەك. ئارىپ بىر شائىر شۇ مىسرالىرى بىلەن ئىنساننىڭ غەپلىتىنى گۈزەل ئىپادىلىگەن:

بىر مېھمانخانىدۇر تۇنۇگۈنكى دۇنيا،

ئۇنىڭدا بىر ئۆي ۋە بىر خارابە.

چارىسىز بىر دەرتتە سەۋدادىمەن،

چۈنكى بىنا سالدىم بۇ مېھمانخانىغا.

بىلىش كېرەككى، پېقىر ۋە غېرىپلارنىڭ دۇئالىرى باي ۋە كۈچلۈك ئىنسانلار ئۈچۈن ھۇزۇر مەنبەسى ۋە ئۇلار ئۈچۈن مەنىۋى بىر ياردەمدۇر. يەنە بىلىش كېرەككى، پېقىرلىق بىر زىللەت ۋە پەسكەشلىك ئەمەس بەلكى ئاخىرەت ئۈچۈن بولغان بىر ھېكمەت ۋە لۇتۇپ ئالامەتلىرىدۇر.

شۈكۈر قىلىدىغان مەرت بايلار بىلەن سەۋرلىك ۋە نومۇسچان پېقىرلار ئىنسانلىق شەرىپى ۋە ئىلاھى رىزادا ئوخشاشتۇر. ئىسلامدا تەكەببۇر، پىخسىق باي بىلەن ساختا پېقىرلار ئەيىپلەنگەن. چۈنكى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يا رابىي! پېقىرلىق ۋە بايلىقنىڭ پىتنىسىدىن ساڭا سېغىنىمەن» (مۇسلىم، زىكىر، 499) دەپ دۇئا قىلغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن قانائەت، تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيەت كىمدە غالىپ بولسا، ھەقىقى باي ئۇ كىشىدۇر.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئىلاھى ئەخلاق ۋە لۇتۇپقا نائىل بولۇشنى ئارزۇ قىلغانلارنىڭ ئۆزى پايدىلانغان دۇنيا نېمەتلىرىدىن موھتاج ۋە ئاجىزلارنىمۇ پايدىلاندۇرۇش مەجبۇرىيىتى بار. غايە قول ۋە تىلدىن ئىنسانلار پايدىلىنىدىغان بىر مۆمىن بولۇپ، جانابى ئاللاھنىڭ رىزاسىغا نائىل بولۇشتۇر.

زاكات، مال ۋە بايلىق شۈكۈر ئىپادىسىدۇر. شۈكۈر قىلغاندا نېمەتنى كۆپەيتىدىغانلىقى ئىلاھى ۋەدىدۇر. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

لَئِن شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ

«ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭلار: «نېمىتىمگە شۈكۈر قىلساڭلار، (ئۇنى) تېخىمۇ زىيادە قىلىمەن، ئەگەر (كۇفۇرانى نېمەت) قىلساڭلار، مېنىڭ ئازابىم، ئەلۋەتتە، بەكمۇ قاتتىق بولىدۇ» دەپ جاكالىدى.» (ئىبراھىم سۈرىسى، 7-ئايەت)

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىنفاق قىلىشنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. بىر ھەدىسىدە:

«ئىنفاق قىل! ئەي ئىنسان ئوغلى، ئىنفاق قىلغىنىڭكى، ساڭىمۇ ئىنفاق قىلىنسۇن.» (بۇخارى، مۇسلىم) دېگەن.

خاتاسىنى بىلىپ ئىستىغپار ئېيتىشىنىڭ ئورنىغا قەلبىنىڭ قارىيىشى بىلەن ئىلاھى تەقدىرنى ئۇنتۇپ «مەن تاپتىم، مەن قازاندىم» قانائىتى بىلەن پېقىرلارنى خار كۆرگۈچىلەرنىڭ ھالىغا ۋاي! ئۇلارنىڭ بەدبەخت قارۇنغا ئوخشاش ھالاك بولۇشى مۇقەررەردۇر.

ئىلگىرى سالىھ بىر پېقىر بولغان قارۇن ھەزرىتى مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۆگۈتۈپ قويغان سىميا ئىلمى[25] سايىسىدە ناھايىتى باي بولغان. ئەمما كۆڭلىنى دۇنيا ئىشتىياقى ۋە مايىللىقىدىن ساقلاپ قالالمىغانلىقى ئۈچۈن، بارلىق گۈزەل خىسلەتلىرىنى يوقىتىپ قويغان. بايلىقىنىڭ كۆپلىكى بىلەن تەكەببۇرلاشقان، قۇرئانىنىڭ ئىپادىسى بىلەن ئازغۇن بولغان. ئاللاھتائالا:

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

«قارۇن ھەقىقەتەن مۇسانىڭ قەۋمىدىن ئىدى. قارۇن ئۇلارغا يوغانلىق قىلدى، قارۇنغا خەزىنىلەردىن شۇ قەدەر كۆپ بەرگەن ئىدۇقكى، ئۇلارنىڭ ئاچقۇچلىرىنى (كۆتۈرۈش) كۈچلۈك بىر جامائەگىمۇ ھەقىقەتەن ئېغىرلىق قىلاتتى، ئەينى ۋاقىتتا قارۇنغا قەۋمى ئېيتتى: «كۆرەڭلەپ كەتمە، ئاللاھ ھەقىقەتەن كۆرەڭلەپ كەتكۈچىلەرنى دوست تۇتمايدۇ.» (قەسەس سۈرىسى، 76-ئايەت)

قارۇن بۇ سۆزلەر ۋە مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ نەسىھەتلىرىگە قۇلىقىنى ئىتىۋالغان. مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا مېلىنىڭ زاكىتىنى بېرىشنى ئېيتقاندا، باي بولۇشىدا ئۇنىڭغا قەرزدار بولىسىمۇ:

- مېلىمغا كۆز تىكتىڭمۇ سەن؟ بۇ پۇللارنى مەن تاپتىم! - دېگەن. بۇ ۋەقە قۇرئانى-كەرىمدە:

---

25. سىميا ئىلمى: قىممىتى يوق كان مەھسۇلاتلىرىنى قىممەتلىك كان بايلىقىغا ئايلاندۇرۇش سىرىنى تەتقىق قىلىدىغان مەۋھۇم ئىلىم.

«ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنۇتمىغىن. ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق قىلغاندەك، سەن (ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگىمۇ) ياخشىلىق قىلغىن، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىقنى تىلىمىگىن، ئاللاھ ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ». قارۇن: «مېنىڭ ئالاھىدە بىلىمىم بولغانلىقتىن، بۇ بايلىققا ئېرىشتىم» دېدى. قارۇندىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەردىن ئۇنىڭغا قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈك، توپلىغان (مېلى) تېخىمۇ كۆپ بولغان كىشىلەرنى ئاللاھنىڭ ھالاك قىلغانلىقىنى ئۇ بىلمىدىمۇ؟ گۇناھكارلارنىڭ گۇناھلىرىنىڭ سورىلىشى (ئاللاھ بۇنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن) ھاجەتسىزدۇر. قارۇن ئۆز قەۋمىنىڭ ئالدىغا بارلىق زىننىتى بىلەن ھەشەمەتلىك ھالدا چىقتى. دۇنيا تىرىكچىلىكىنى كۆزلەيدىغانلار: «كاشكى، بىزگە قارۇنغا بېرىلگەن بايلىق بېرىلسىچۇ، ئۇ ھەقىقەتەن (دۇنيالىقتىن) چوڭ نېسىۋىگە ئىگە ئىكەن» دېدى. ئىلىملىك كىشىلەر« «ۋاي سىلەرگە! ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەلنى قىلغان كىشىگە ئاللاھنىڭ ساۋابى ياخشىدۇر. ئۇ ساۋاپ پەقەت سەۋرى قىلغۇچىلارغىلا بېرىلىدۇ.» دېدى. قارۇننى ئۇنىڭ ئۆيى بىلەن قوشۇپ يەرگە يۇتقۇزدۇق، ئۇنىڭدىن ئاللاھنىڭ ئازابىنى دەپئى قىلىدىغان بىر جامائە بولمىدى. قارۇن ئۆزىنى قوغدىيالمىدى. تۇنۇگۈن تېخى قارۇننىڭ دەرىجىسىنى ئارزۇ قىلغانلار دېيىشتىكى: «پاھ كۆردۇڭمۇ؟ ئاللاھ بەندىلىرىدىن خالىغان ئادەمنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىدىكەن، (خالىغان ئادەمنىڭ رىزقىنى) تار قىلىدىكەن، ئاللاھ بىزگە مەرھەمەت قىلمىغان (يەنى ئارزۇ قىلغىنىمىزنى بەرگەن بولسا ئىدى، بىزنى ئەلۋەتتە يەر يۇتاتتى، ۋاي كۆردۇڭمۇ؟ كاپىرلار نىجات تاپالمايدۇ.» (قەسەس سۈرىسى، 77ـ82ـئايەت)

دۇنياغا بېرىلىپ ئاخىرەتنى ئۇنۇتقان مال-مۈلۈك سەۋداسى كىشىلەرنىڭ ئاقىۋەتلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرستىدىغان بىر سەھنە ئىلاھى بايلىق ۋە نېمەتلەردىن ئەبەدى مەھرۇمىيەت بولۇپ، بۇ ئەھۋالنى شائىر مۇنداق مىسرالاشتۇرغان:

مال-دۇنيا دەرياسىغا كىرىپ كەتكەندە،
بۇراننى ئويلىمايدۇ ئەسكى يەلكەنچى.
بۇ قانداق بايلىقتۇر ئېيتە ئەي قارۇن،
قىپتۇ سېنى ئىچ ئاغرىتىلمايدىغان تىلەمچى؟!

شېئىردا تەسۋىرلەنگەن قارۇن بىر ئاخىرەت تىلەمچىسى. چۈنكى ئاخىرەت يۇرتى ئۆمۈر بويى ئىخلاس ۋە سەمىمىيەت بىلەن قۇللۇقتا ياشىغان تەقۋا ساھىپلىرىغا ئائىتتۇر. ئايەتتە:

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّاً فِي الْأَرْضِ
وَلَا فَسَاداً وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

«ئەنە شۇ ئاخىرەت يۇرتىنى يەر يۈزىدە چوڭچىلىق قىلىشنى ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى كۆزلىمەيدىغانلارغا خاس قىلدۇق، (ياخشى) ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپتۇر.» (قەسەس سۈرىسى، 83ـئايەت)

ھەزرىتى مەۋلانا دۇنيا مېلىغا مۇپتىلا بولۇپ ئاخىرەتتە زىيان تارتقان كىشىلەرنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ:

«ئىنسانغا نېمە بولدىكى، ئالتۇن، دۇنيا مېلىنىڭ قۇلى بولدۇ؟ توغرا يولدا خەجلەنمىگەن نەرسە نېمىدۇر؟ نېمىنى ئىپادە قىلىدۇ؟ دۇنيا مېلىنىڭ ئەسىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشىكىدە يىلانغا ئوخشاش تولغۇنۇپ، يەرلەردە سۆرىلىپ يۈرۈش زىللەتتى، ئىنساننى قولى بوش ھالدا ئاسمانغا ئەۋەتكەن بىر زىللەت سەۋەبى ئەمەسمۇ؟!

قارۇنغا ئوخشاش مال-مۈلۈككە ئەسىر بولۇپ، مەنىۋى چىرىكلىكنىڭ گىردابىدا بوغۇلغان سالەبە[26] نىڭ ھالى ئۈيلىنىشقا تېگىشلىك بىر ھادىسىدۇر:

سالەبە مەدىنە مۇسۇلمانلىرىدىن بولۇپ مال-مۈلۈككە قارىتا قاتتىق ئىشتىياقى بار ئىدى. باي بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. بۇ مەقسەتتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن دۇئا قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇنىڭ بۇ تەلىۋىگە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«شۈكرىنى ئادا قىلالايدىغان ئاز مال شۈكرىنى ئادا قىلالمايدىغان كۆپ مالدىن ياخشىدۇر» دەپ جاۋاپ بەردى. بۇ سۆزدىن كېيىن ئارزۇسىدىن ۋاز كەچكەن سالەبە بىر مۇددەتتىن كېيىن ئىشتىياقىنىڭ قايتىدىن كۈچلىنىشى بىلەن تەكرار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

- يا رەسۇلۇللاھ، دۇئا قىل! باي بولاي! - دېدى. بۇ قېتىم ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- مەن سېنىڭ ئۈچۈن كۈپايە قىلىدىغان بىر ئۈرنەك ئەمەسمۇ؟ ئاللاھقا قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر ئارزۇ قىلسام، شۇ تاغلار ئالتۇن ۋە كۈمۈش بولۇپ كەينىمدىن كېلەتتى. لېكىن مەن ھالىمغا قانائەت قىلدىم. - دېدى.

سالەبە يەنە ئارزۇسىدىن ۋاز كەچتى. پەقەت ئېچىدىكى بايلىق ھەۋىسى پەسەيمىدى. ئۆز-ئۆزىگە: «باي بولسام، پېقىر-يوقسۇللارغا ياردەم قىلىمەن، تېخىمۇ كۆپ ئەجىر ئالىمەن» دەپ ئويلاپ، نەپسىنىڭ شىددەتلىك ئارزۇسىغا يېڭىلىپ، ئۈچىنچى قېتىم ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە:

- سېنى ھەق پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكۈچىگە قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر مېنى باي قىلسا، پېقىر-يوقسۇلنى قوغداپ، ھەر ھەق ئىگىسىگە ھەققىنى بېرىمەن - دېدى. بۇنداق قاتتىق تەلەپ ئالدىدا ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- يا رابىي! سالەبەگە تەلەپ قىلغان مالنى بەرگىن. - دەپ دۇئا قىلدى.

قىسقا ۋاقىتتىن كېيىن بۇ دۇئا ۋەسىلىسى بىلەن ئاللاھتائالا سالەبىگە بۇيۈك بىر بايلىق ئېھسان قىلدى. قويلىرى تاغ ۋە تاشلارنى تولدۇردى. لېكىن بۇ ۋاقىتقىچە مەسجىد قۇشى دەپ سۈپەتلەنگەن سالەبە مال-مۈلۈك بىلەن مەشغۇل بولۇش سەۋەبىدىن ئاستا-ئاستا جامائەتكە قېتىلمايدىغان بولدى. ھەتتا پەقەت جۈمە نامىزىغىلا كېلىدىغان بولدى. بىر مۇددەتتىن

26 . سالەبە: ساھابىلارنىڭ ئارىسىدا سالەبە ئىسمىلىك 29 كىشى بار بولۇپ، سۆزى بايان قىلىنغان سالەبە بۇلاردىن بىرسىدۇر. بۇ شەخس بەدىر غازىسى ۋە تەقۋا ساھىبى بولغان سالەبە ئەمەستۇر.

كېيىن، جۈمە نامىزىنىمۇ كەلمەيدىغان بولدى. بىر كۈنى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ:

- ئىست، سالەبە! - دېدى. سالەبەنىڭ غەپلەت ۋە جاھالىتى بۇنىڭ بىلەن قالمىدى. زاكات يىغىش ئۈچۈن كەلگەنلەرگە:

- بۇ سىلەرنىڭ قىلغىنىڭلار باج-سېلىقتىن ئىبارەتتۇر. - دەپ ئىلگىرى ۋەدە قىلغان نەرسىنى بېرىش ئۇياقتا تۇرسۇن، پېقىر-يوقسۇللارنىڭ ئايەتتە كۆرسىتىلگەن ئەڭ تۆۋەن ھەققىنىمۇ بېرىشتىن يالتايدى. مۇناپىقلاردىن بولدى. بۇ ئەھۋال ئايەت-كەرىمدە:

وَمِنْهُم مَّنْ عَاهَدَ اللهَ لَئِنْ آتَانَا مِن فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ
فَلَمَّا آتَاهُم مِّن فَضْلِهِ بَخِلُواْ بِهِ وَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعْرِضُونَ

«ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەزىلەر: «ئەگەر ئاللاھ بىزگە ئۆز پەزلىدىن ئاتا قىلسا (يەنى رىزقىمىزنى كەڭ قىلسا) ئەلۋەتتە سەدىقە بېرەتتۇق، ئەلۋەتتە ياخشىلاردىن بولاتتۇق» دەپ ئاللاھقا ئەھدە قىلدى. ئاللاھ ئۇلارغا ئۆز پەزلىدىن ئاتا قىلغان (يەنى باي قىلغان) چاغدا، بېخىللىق قىلىشتى (يەنى ئەھدىنى بوزۇپ، ئاللاھنىڭ ۋە ئاللاھقا پەيغەمبىرگە ئىتائەت قىلىشتىن يۈز ئۆرۈشتى.» (تەۋبە سۈرىسى، 75-76-ئايەت)

ئۆز ئاخماقلىقى سەۋەبىدىن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى ئاڭلىماي، ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ، ئىچىنىشلىق ئاقىۋەتكە دۇچار بولغان سالەبە دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق بايلىقىغا ئالدىنىپ، ئەبەدىيەت پېقىرى بولدى. قاتتىق پۇشايمانلىق ئىچىدە دۇنيادىن كەتكەندە، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىدا پىسىلدايتتى:

«شۈكرىنى ئادا قىلايدىغان ئاز مال شۈكرىنى ئادا قىلالمايدىغان كۆپ مالدىن ياخشىدۇر.»

لېكىن بۇ ئاگاھلاندۇرۇشقا قۇلاق سالمىغان سالەبە پانى بايلىقنىڭ ئۆزىنى پەرىشان قىلغان گىرداپلىرى ئىچىدە ئەبەدى بىر ئەلەم ۋە ئىزدىراپقا دۇچار بولۇپ جان ئۈزدى. سائادەت ھېسابلىغان قىسقا ۋاقىت ۋە ئاز بىر مال بىلەن ئەبەدى سائادىتىنى ئاخماقلارچە قۇربان قىلدى. (ئاخمەت شاھىن، تارىخنىڭ شەرەپ لەۋھەلىرى، 27)

يوقىرىدا بايان قىلىنغاندەك، ئىنسان يارىتىلىش ئېتىبارى بىلەن دۇنياغا مايىل كېلىدۇ. دۇنيا مېلى نەپسكە چىرايلىق كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭغا ئالدانغانلار تويۇشنى بىلمەيدۇ. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقىقەتنى ئىپادىلەپ:

«ئادەم بالىسىنىڭ ئىككى ۋادى مېلى بولسا، يەنە ئۈچۈنچىسىنى ئىستەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئادەم ئوغلىنىڭ ئىچىنى تopiraقتىن باشقا نەرسە تولدۇرالمايدۇ.» (بۇخارى، مۇسلىم) دېگەن.

چۈنكى مال يىغىلغان مۇددەتكىچە ئىنساننىڭ ھەۋەسى كۆپىيىپ، مال خۇمار بولۇپ قالىدۇ. كۆزى مالغا تويمىغان ئادەمدە مەرھەمەت ۋە شەپقەت ھېسسىياتى ئازىيىدۇ. ئىنفاق قىلىش ئۇنىڭغا تەس كېلىدۇ. نەپسى ئۇنىڭغا: «باي بولغاندىن كېيىن قىلارسەن» دەپ

تەسەللى بېرىدۇ. بۇنداق ئىنسان روھى جەھەتتىن كېسەل، جىسمانى جەھەتتىن ئاجىز بولىدۇ. ماھىيىتىنى بىلەلمىگەن شۇ دۇنيا «ئەتە قىلىمەن دىگۈچىلەر ھالاك بولدى» دېگەن سۆزگە شاھىت بولىدۇ.

❁

سالەبەنىڭ يوقىرىدا بايان قىلىنغان ھىكايىسى دۇنيا مېلىغا ئالدىنىشنىڭ زىيىنىنى ئىسپادىلەش بىلەن بىرگە تەقدىرنى مەجبۇرلاشنىڭ ۋە دۇئا ئەدىبىگە رىئايەت قىلماسلىقنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىنى بىلىشىمىز ئۈچۈن مۇكەممەل بىر مىسال بولىدۇ. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ھەققىدىكى ئىلاھى مەقسەتنى بىلگەن بولسىمۇ، ئېھتىمال ئۈممىتى ئۈچۈن بۇنداق بىر مىسال مەيدانىغا چىقسۇن دەپ سالەبىنىڭ قاتتىق تەلىۋىگە ئاساسەن دۇئا قىلغان. بىز جانابى ئاللاھتىن بىر نەرسە تەلەپ قىلغاندا ئۇ نەرسىنىڭ ھەققىمىزدە ياخشى ياكى يامان بولىدىغانلىقى مەسىلىسىدە ئەقلىمىزگە ھەددىدىن ئارتۇق ئىشىنىش، قاتتىق تەلەپ قىلىشنىڭ ئورنىغا تەلىۋىمىزنىڭ ئاللاھ نەزىرىدە مەقبۇل بولسا قوبۇل قىلىنىشىنى تەلەپ قىلىشىمىز كېرەك. ئەكسىچە، لۇتۇپ ئىچىدە ساقلانغان ئازاپلارنى كۆرەلمىگەنلىكىمىز سەۋەبىدىن بېشىمىزغا چارىسىز دەرتلەر كېلىشى مۇمكىن. دۇئا ۋە سەدىقىنىڭ مۇتلەق تەقدىر بولمىسىمۇ مۇقىملاشمىغان تەقدىرنى ئۆزگەرتىدىغانلىقى دىنىي بىر ھەقىقەتتۇر. لېكىن ئۇ ئۆزگىرىشنىڭ زاھىرى ۋە باتىنى پايدىسى ياكى زىيىنىغا بولىدىغانلىقى ھەققىدە پەقەت ئاجىز ئەقلىمىز بىلەن تەيىن قىلىشىمىز بۈيۈك خاتادۇر. دۇئا رابىبىمىزنىڭ بىزگە قىلغان ئەمرى، نېمىتى ۋە رۇخسىتىدۇر. لېكىن ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى شەخسى ئەقىل ۋە ھىسلىرىمىز بىلەن تولدۇرساقمۇ بۇ ئاقىۋەتنىڭ قەتئى ياخشى ئىكەنلىكى ھەققىدە قاتتىق تۇرىۋالماسلىقىمىز كېرەك. ئاللاھتىن «يا رابىبى! بۇ ئىش ياخشى بولسا ئەمەلگە ئاشۇرغىن!» دەپ ئىلتىجا قىلىشنى ئۇنۇتماسلىق كېرەك.

❁

مالنى زىيانسىز بىر ھالەتكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى ئىلاھى ئەمىرلەرگە ئۇيغۇن بىر يولدا ئىشلىتىش كېرەك. بۇ شەخس ۋە جەمىيەتنىڭ دۇنيا ـ ئاخىرەت سائادىتى ئۈچۈن زۆرۈردۇر.

يەنە زاكات قەمەرى يىلى بويىچە يەنى 355 كۈن ئىچىدە يۈزدە 2,5 پىرسەنتى بېرىلىدۇ. لېكىن كۈنىمىزدە تىجارى قۇرۇلۇشلار شەمسىيە يىلىغا قاراپ ھېساب قىلماقتا. شەمسىيە يىلى 365 كۈن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئارىدىكى ئون كۈنلۈك پەرقىنىمۇ زاكاتقا قوشۇش كېرەك. يەنى زاكات يۈزدە 2,5 پىرسەنت بولسا شەمسىيە يىلى بويىچە يۈزدە 2,6 پىرسەنت بولۇشى لازىم.

زاكاتنىڭ ھېسابلىنىشىدا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك يەنە بىر ئەھۋال مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىدۇر. كۈنىمىزدە يىلىغا 100% گە يېقىن بىر قىممەت يوقىتىپ قويۇش سەۋەبى بىلەن زاكاتنىڭ بىر يىل ئىچىدە ھەر خىل ۋاقىتلاردا ئادا قىلىنىشى ھېسابقا قېتىلغاندا پەرز بولغان ئەھۋالدىكى قىممىتىگە سادىق قېلىش ئۈچۈن زاكاتقا ئائىت مەبلەغنىڭ مۇقىم بىر قىممەتكە توغرىلىنىشى مۇھىمدۇر. ئەكسىچە زاكات مەبلىغى قىرىقتا بىرنىڭ ئاستىغا چۈشىدۇ. موھتاجلار جاپا تارتىدۇ، زاكات ئىبادىتىمۇ كەم بولۇپ قالىدۇ.

دىققەت قىلىش كېرەككى، زاكات پەقەتلا شەخسلەرگە ۋە زۆرۈر ئېھتىياج ئىگىلىرىگە بېرىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن جامى، مەكتەپ، قۇرئان كۇرسى ۋە دوختۇرخانىلارغا زاكات بەرمەي

ئىنفاق قىلىنىدۇ. ئىكرام مەقسىتى بىلەن موھتاجغا يېگۈزۈلگەن تاماق زاكات ئەمەس، ئىنفاق بولىدۇ. چۈنكى مۈلۈك ئىگىسى بولۇش شەرتى يوقتۇر.

يەنە بىر تەرەپتىن زاكات بېرىلىدىغان يەرلەر قۇرئانى-كەرىمدە كۆرسىتىلگەن يەرلەر بولۇپ، بۇنىڭ كۆپلىگەن ھېكمەت ۋە پايدىلىرى بار. بۇ سايىدا موھتاج ئىنسانلارنىڭ باشقىلارنىڭ ئالدىدا يۈزى تۆكۈلۈپ، ھۆرمىتى چۈشۈپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىنغان بولىدۇ. يەنە تىلەمچىلىكتەك ئەمگەكسىز بىر تىرىكچىلىك يولىغا شارائىت ھازىرلاپ بەرمەسلىك مەقسەت قىلىنغان بولىدۇ.

بىر كۈنى يېزىدا ياشايدىغان ساھابىلاردىن بىرسى پەيغەمبىرىمىزنىڭ يېنىغا كېلىپ سەدىقە تەلەپ قىلغان. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ ئادەمنىڭ كۈچ ۋە قۇۋۋىتىنىڭ بارلىقىغا قاراپ:

- سېنىڭ دۇنيالىق نېمەڭ بار؟ - دەپ سورىغان. ئۇ ساھابى:

- بىر تاغار ۋە بىر قاچام بار. - دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

- بۇنى سېتىپ ئورنىغا بىر پالتا ئالغىن، بۇ پالتا بىلەن ئورماندىن ئوتۇن كېسىپ سېتىپ تۇرمۇشىڭنى قامدىغىن. - دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد، كىتابۇز زاكات)

ھەقىقەتەن ئۇ مۇسۇلمان شۇنداق قىلغان. ئاللاھ ئۇنىڭغا شۇنداق بىر ئېھسان قىلغانكى، تىلەمچىلىك ئىللىتىدىن قۇتۇلغان.

ئىسلام ئېھتىياج ساھىبلىرىنىڭ باشقىلاردىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىشىنى چەكلىمەسلىك بىلەن بىرلىكتە ئەخلاقى جەھەتتىن تەۋسىيەمۇ قىلمىغان. خىجىل بولماي ھەر ئالدىغا كەلگەندىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىشنى ئادەت قىلغانلارنى جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە:

وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُواْ مِنْهَا رَضُواْ
وَإِن لَّمْ يُعْطَوْاْ مِنهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ

«(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭ بەزىسى سېنىڭ سەدىقە (ۋە غەنىمەت)لەرنى تەقسىم قىلىشىڭنى ئەيىبلەيدۇ، ئۇلارغا ئۇنىڭدىن بېرىلسە خوش بولۇشىدۇ، بېرىلمىسە خاپا بولۇشىدۇ.» (تەۋبە سۈرىسى، 58-ئايەت) دېگەن.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنداق كىشىلەردىن ئالدىغا كېلىپ زاكاتتىن بىر نەرسە تەلەپ قىلغان بىر كىشىگە:

«جانابى ئاللاھ زاكات ماللىرىنى ھەر قانداق بىر شەخس ھەتتا پەيغەمبەرنىڭ ئارزۇ ۋە ئىرادىسىگە بەرمىگەن. بۇلارنىڭ ئىشلىتىلىشى ئۈچۈن سەككىز يەر كۆرسەتكەن. ئەگەر سەن بۇ سەككىزنىڭ بىرسىگە كىرسەڭ، ئۇ ۋاقىتتا زاكات مېلىدىن ھەققىڭنى ئالالايسەن» دېگەن. (بەيھاقى، سۈنەنۇل كۇبرا، 7-جىلد، 6)

بۇ يەردە زاكاتنى يېرىگە سەرپ قىلىش جەھەتتە بۈيۈك ئەستايىدىللىق تەلەپ قىلىنغان. چۈنكى زاكات پەقەت ئايەتتە كۆرسىتىلگەن يەرلەرگە بېرىلىدۇ. بونىڭدىن باشقا يەرگە بېرىلىدىغان ئىنفاقلار «خەير-ساخاۋەت» دەپ ئاتىلىدىغان زاكاتنىڭ سىرتىدىكى بىر

ئىئانىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زاكات مېلى بەرگەندە ئەھلى بولمىسا رەد قىلغان. ئەمما زاكاتنىڭ سىرتىدا قىلغان ئىنفاقلىرىنى رەد قىلمىغان. ئايەتتە دېيىلگەندەك:

وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ

«بىر نەرسە تەلەپ قىلغۇچىغا ئازار بەرمە.» (زۇھا سۈرىسى، 10-ئايەت) دېگەن ئىپادىگە ئاساسلىنىپ ھەرىكەت قىلغان.

«سىلەرنىڭ گۈزەل ئەخلاقلىق بولغانلىرىڭلار ئالدىڭلارغا كېلىپ قول تەڭلىگەن بىر كىشىگە خورما دانىسى بېرىپ بولسىمۇ قۇرۇق قايتۇرمىغانلاردۇر.» دېگەن (بۇخارى، كىتابۇز زەكات)

بۇ ھەدىس-شەرىپتىن ئىلھام ئالغان مۇھتەرەم ئاتىمىز مۇسا ئەپەندى تەلەپ قىلىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان كىشىلەرگىمۇ يەنى تىلەمچىلەرگىمۇ سەدىقە بېرىپ:

«بەرمەسلىككە كۆڭۈلپ قالماسلىق ئۈچۈن ئاز بولسىمۇ بېرىش كېرەك» دېگەن ئىدى. شۇ ھەقىقەتنى بىلىش كېرەككى، ئىسلامدا پەقەت ئالاھىدە ئەھۋاللار ئاستىدا تىلەمچىلىك قىلىشقا رۇخسەت بار. چۈنكى باشقىلارغا قول ئېچىش ئەسلىدە ئىنسانىي ناھايىتى پەسلەشتۈرۈدىغان بىر ئىشتۇر. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابىدىن بەيئەت ئالغاندا كۆپ قىسمىغا «ھېچ كىمدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلماسلىقنى» شەرت قىلغان ئىدى.

پېقىرلار ئارىسىدا خىجىل بولمايدىغان، يۈزى قېلىن، ئالدىغا كەلگەندىن پۇل تەلەپ قىلىدىغان خىلدىكىلەر بىلەن پېقىرلىق ۋە قىيىنچىلىقنى ئىچىگە يۇتۇدىغان كىشىلەرنى بىر-بىرىدىن ئايرىش كېرەك. بۇ ھەقتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«پېقىر بىر لوقمىنى بىر ئىشىك ياكى شۇ ئىشىكتىن ئالغۇچى ئەمەس» دىگەندە ساھابىلەر:

- يا رەسۇلۇللاھ ئۇنداق بولسا پېقىر كىمدۇر؟ - دەپ سورىغاندا رەسۇلى ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «پېقىر ئېھتىياج ئىچىدە قىينالغان بولسىمۇ ئېھتىياجىنى ئېيتالمىغان، ھېچكىمدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلمىغان كىشىدۇر» دەپ جاۋاپ بەرگەن. (كىتابۇز زاكات، بابۇل مىسكىن)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەدىس-شەرىپ بىلەن شۇنى بايان قىلىشنى ئارزۇ قىلغان: ھەر ئالدىغا كەلگەندىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىدىغان تىلەمچىلەر قانداقلا بولسۇن بىر نەرسىگە ئېرىشىدۇ. تاشلاپ قويۇشقا بولمايدىغان كىشىلەر بولسا ئەھۋالىنى مەخپى تۇتۇپ سەۋر ۋە قانائەت بىلەن پېقىرلىققا رازى بولغانلاردۇر. ھالىنى ئېيتالمىغان بۇنداق ئادەملەرگە قىلىنىدىغان ئىنفاقنىڭ ئەھمىيىتىنى قۇرئانى-كەرىمدە:

لِلْفُقَرَاء الَّذِينَ أُحصِرُواْ فِي سَبِيلِ اللهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ ضَرْباً فِي الأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاء مِنَ

التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَاهُمْ لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافاً وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللهَ بِهِ عَلِيمٌ

«ئۆزىنى ئاللاھ يولىغا ئاتىغان، (تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن يىراق جايلارغا بارالمايدىغان) يوقسۇللارغا خەير-ئېھسان قىلىنىشى كېرەك. ئەھۋالنى ئۇقمىغانلار، ئۇلارنىڭ نەرسە تىلىمىگەنلىكلىرىگە قاراپ، ئۇلارنى باي دەپ گۇمان قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن تونۇيسەن، ئۇلار كىشىلەرگە چاپلىشىۋېلىپ تىلەمچىلىك قىلمايدۇ. مېلىڭلاردىن نېمىنى خەير-ئېھسان قىلماڭلار، ئاللا ھەقىقەتەن ئۇنى بىلگۈچىدۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 273-ئايەت) دېيىلگەن.

بۇ ئايەت-كەرىمىدىن چىقىدىغان مەنا زاكات بېرىدىغان كىشى تەملىك[27] ۋە تاھاررى[28]غا ناھايىتى دىققەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى زاكاتنىڭ سەھىھ بولۇشى بۇنىڭغا باغلىقتۇر. تەملىك مۈلك قىلىپ بېرىش، تاھاررى بېرىشتىن ئىلگىرىكى تەكشۈرۈش، يەنى زاكاتنىڭ ئورنىنى تاپقان ياكى تاپمىغانلىقىنى تەكشۈرۈش. ئەگەر زاكات تاھاررى (تەكشۈرۈش) قىلماستىن بېرىلىپ، كېيىن بىلىنگەندە زاكات ئېلىشقا تېگىشلىك كىشىلەردىن باشقا كىشىلەرگە بېرىلگەن بولسا، زاكات سەھىھ بولمايدۇ. پەقەت تاھاررى قىلىنغاندىن كېيىن، يەنە خاتالىق كېلىپ چىقسا، زاكاتنى قايتىدىن بەرمىسىمۇ بولىدۇ.

زاكاتتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نوقتا:

ئىنساننىڭ ھەممە نەرسىدىن ئەۋۋەل ئۆز نەپسىدە ھەققى باردۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن ئائىلىسى، ئۇنىڭدىن كېيىن تۇققانلىرى. مىراس قانۇنىدىمۇ ئوخشاشلا زاكاتتىكى تەرتىپ ئاساس قىلىنىدۇ. ھەق ئىگىلىرىنىڭمۇ ئۆز ئارىسىدا ئىلگىرى كېيىنلىك تەرتىپى بولىدۇ. بۇ ئىككى نەرسىگە تايىنىدۇ. بىرىنچىسى بەرگۈچىلەرنىڭ يېقىنلىق ۋە تۇققانلىق دەرىجىسىنىڭ كۈچى، يەنە بىرسى ئېھتىياج ئىگىلىرىنىڭ زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياج دەرىجىلىرى.

ئالدى بىلەن تۇققانغا بېرىش دېگەنلىك ئېھتىياج ۋە زۆرۈرىيەت ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلارنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، ئېھتىياجى ئاز بولغانلارغا بېرىش دېگەنلىك بولمايدۇ. بۇ خىل تاللاش ئىككى ئېھتىياج ئىگىسىنىڭ زۆرۈرىيەت دەرىجىسى ئوخشاش بولغان ئەھۋال ئاستىدىكى تاللاش مەسىلىسىدۇر. زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياج دەرىجىسىنى داۋاملىق نەزەرگە ئېلىش كېرەك. ئەگەر يات بىرسى تېخىمۇ ئېھتىياج ئىچىدە بولسا، شۈبھىسىز بۇ ئەھۋالدا تۇققان ۋە يېقىنلارغا ئالدى بىلەن بېرىشكە بولمايدۇ.

ئىسلام بۇ ئۆلچەملەر بىلەن ئىنسانغا مەرھەمەتنى ئۆگىتىش بىلەن بىرلىكتە ئۇنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى، تەڭداشسىز ئىنچىكىلىكلەرنىمۇ كۆرسىتىدىغان بىر شەپقەت تەلىمىدۇر. چۈنكى ئىماننىڭ تۇنجى مېۋىسى مەرھەمەت بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن يىراق كۆڭۈل ئۆلۈككە ئوخشايدۇ. ھەر ياخشىلىقنىڭ بېشى بولغان فاتىھە ۋە بىسمىللاھ (ئاللاھنىڭ **راھمان ۋە رەھىم** مەرھەمەت) ئىسملىرى بىلەن باشلىنىدۇ. پەيغەمبەر ۋە ۋەلىلەرنىڭ ھايات داستانلىرىمۇ مەرھەمەت داستانلىرى بىلەن تولغان. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «يەر يۈزىدىكىلەرگە مەرھەمەت قىلىڭلاركى، ئاسماندىكىلەر سىلەرگە مەرھەمەت

27. تەملىك: مۈلۈك ساھىبى بولۇش، مۈلۈك قىلىپ بېرىش
28. تاھاررى: تەتقىق قىلىش، تەكشۈرۈش

قىلىسۇن» (ئەبۇ داۋۇد، 58) دەپ، مەرھەمەتنىڭ پۈتۈن مەخلۇقاتنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقىنى ئېيتقان.

مەرھەمەتنىڭ ئەڭ گۈزەل نەمۇنىلىرى بىر قۇللۇق ۋەزىپىسى بولغان ئىنفاق، زاكات ۋە ئۆشرە قاتارلىق مالى ئىبادەتلەردۇر.

ئۆشرە

كۆنىمىزدە ئۇنتۇلۇپ كېتىۋاتقان مالى ئىبادەتلەردىن بىرسى بولغان ئۆشرە دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىدىن ئېلىنىدىغان زاكاتتۇر. كۈچ سەرپ قىلماي يامغۇر سۈيى بىلەن سۇغۇرۇلىدىغان مەھسۇلاتلاردىن 10%، سۇغۇرۇش ئارقىلىق كۈچ سەرپ قىلىنغان مەھسۇلاتلاردىن 5% ئۆشرە ئېلىنىدۇ.

مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن فەتىھ قىلىنىپ ھېچ كىمگە مۈلۈك قىلىپ تەقسىم قىلىنماي ئىسلام جەمىيىتى ئۈچۈن ئايرىپ قويۇلغان تۇپراقلار مىرى يېرى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇلارنىڭ مۈلكىيىتى دۆلەتكە ئائىت بولۇپ، پايدىلىنىش ھەققى دېھقانلارغا يەر خېتى بىلەن ئىشلىتىشكە بېرىلگەن. بۇلارنى ئىشلەتكەنلەر ئىجارىچى سۈپىتىدە بولىدۇ. دۆلەتكە بېرىدىغان مەلۇم نىسبەت ياكى باج «ئىجارە بەدىلى» شەكلىدە بولىدۇ. بۇ خىل يەرلەرنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىن ئۆشرە ياكى زاكات ئېلىنمايدۇ. ئوسمانلى دۆلىتىنىڭ تۇپراقلىرى بۇ ئەھۋالدا ئىدى.

ئاناتولىيە ۋە رۇمەلى(بالقان)دا ئىلگىرى كەڭ زېمىنى بولغان مىرى تۇپراقلارنىڭ بىر قىسمى كېيىن بەدەل سۈپىتىدە سېتىپ بېرىلىپ يەر خېتى بىلەن ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن ۋە ئىگىسىز تۇپراقلارنىڭ پايدىلىنىشى نەتىجىسىدە، كەڭرى زېمىنلار شەخسلەرنىڭ مۈلكى ھالىغا كەلگەن. بۇنىڭ بىلەن مۈلۈك يەر تۈرى ئوتتۇرىغا چىققان. بۇ خىل يەرلەر «پەقەت مۈلۈك يەر» تۈرىگە كىرىدۇ ۋە ئۆشرە يېرىدە بولغىنىدەك، چىقىدىغان مەھسۇلاتتىن ئۆشرە بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئۆشرە دۆلەت كۈچى بىلەن ئېلىنمىسا، ھايۋانلاردىن بېرىلىدىغان زاكاتقا ئوخشاش ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىلار بۇنى ئۆز ئورنىغا ئۆزى بېرىشى كېرەك.

بۇ ئۆشرەنى بەرمىگۈچىلەر زاكات بەرمىگەنلەردەك ئاللاھ ئالدىدا ھېسابقا تارتىلىدۇ. پېقىر ۋە موھتاجنىڭ ھەقلىرىنى يەۋالغان بولىدۇ.

❀

رىۋايەت قىلىنىشىچە، يەمەنلىك سېخى بىر ئادەمنىڭ سانئا يېقىنلىرىدا ئۈزۈملۈك، خورمىلىق بېغى ۋە تېرىلغۇ يېرى بار ئىكەن. بۇ سېخى ئادەم مەھسۇلات يىغىش ۋاقتى كەلگەندە پېقىر، غېرىپ ۋە ئاجىزلارغا ئۆشرە ھەققىنى ئارتۇق بېرىدىكەن. ئۇ زات ۋاپات بولغاندا باللىرى ئاچكۆزلۈك قىلىپ:

- ئائىلىمىزدە جان سانى كۆپ، پېقىرلارغا بىر نەرسە بەرمەيلى، ئۇلار كېلىپ تەلەپ قىلىشتىن بۇرۇن مەھسۇلاتلارنى يىغىۋالايلى. - دەپ مەسلىھەتلىشىپتۇ.

ئاللاھتائالا ئۇلارنىڭ بۇ نىيىتى يامانلىقىغا قاراپ، باغلىرىنى خارابىگە ئايلاندۇرۇپ كۆل قىلىۋېتىپتۇ. چوڭ بىر مېۋىلىك باغ تونىغىلى بولمايدىغان بىر ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن پىخسىق باللار ھەيران قېلىپ:

- ئەجەبا بىز خاتا بىر يەرگە كېلىپ قالدۇقمۇ؟ - دېيىشىپتۇ.

ئەملىيەتتە ئاتىلىرىنىڭ ئۆشرىنى مەرتىلىك بىلەن تارقىتىپ، موھتاجلارنىڭ دۇئاسىنى ئېلىشى باغقا زىيادىسى بىلەن بەرىكەت ئەكەلگەن ئىكەن. لېكىن ئوغۇللىرىنىڭ كۆزلىرىدە دادىسىنىڭ پېقىرلارغا تارقاتقان ئۆشرىسى كۆپ كۆرۈنۈپ كېتىپ، ئۇنى بېرىشنى خالىمىغان ئىكەن. ئۇلار ئاللاھنىڭ بۇ باغ ۋە يەرگە بەرگەن بەرىكىتىنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمىگەن ئىكەن. چۈنكى غەپلەت ئۇلارنىڭ قەلبلىرىنى كۆرمەس قىلىپ قويغان ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن جانابى ئاللاھ: «**غاپىللاردىن بولماڭلار**» دېگەن. (ئەئراف سۈرىسى، 205-ئايەت)

❁

قۇرئانى كەرىم قەلەم سۈرىسىدە بايان قىلىنغان ئەسھابى داۋران قىسسىسىدىكى ئىبرەتلىك ۋە ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتنى مۇنداق بايان قىلغان:

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ وَلَا يَسْتَثْنُونَ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ

«شۈبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى (يەنى مەككە ئاھالىسىنى) مەلۇم باغنىڭ ئىگىلىرىنى سىنىغاندەك (قەھەتچىلىك، ئاچارچىلىققا دۇچار قىلىش بىلەن) سىنىدۇق. ئۇلار (يەنى باغنىڭ ئىگىلىرى) ئۇنىڭ مېۋىلىرىنى (كەمبەغەللەر ئۇقمىسۇن، ئۇلارغا ھېچ نەرسە بەرمەيلى دېيىشىپ) سەھەردىلا ئۈزۈۋېلىشقا قەسەم ئىچىشكەن ئىدى. ئۇلار خۇدا خالىسا دېمىگەن ئىدى. ئۇلار ئۇخلاۋاتقاندا، باغقا پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ئازاب (يەنى يانغىن) نازىل بولۇپ، باغ (كۆيۈپ) قاپقارا كۆلدەك بولۇپ قالدى.» (قەلەم سۈرىسى، 17-20)

فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ
وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ

«ئۇلار ماڭدى، يولدا كېتىۋېتىپ: «بۈگۈن باغقا ھەرگىز بىر مىسكىنمۇ كىرمىسۇن» دېيىشىپ پىچىرلاشتى. ئۇلار (مىسكىنلەرنى باغقا كىرىشتىن) توسيالايمىز دېگەن ئوي بىلەن ، ئەتىگەندە تۇرۇشتى. ئۇلار باغنىڭ (كۆيۈپ قاپقارا بولۇپ كەتكەنلىكىنى) كۆرۈپ: «بىز ھەقىقەتەن ئېزىپ قېلىپتۇق، ياق بىز (باغنىڭ مېۋىسىدىن) قۇرۇق قېلىپتۇق» دېدى.» (قەلەم سۈرىسى، 23-26)

بۇ ئايەتلەردە پېقىر، غېرىپىنىڭ ئۆشرە ھەققىنى بەرمەسلىك ئۈچۈن ھىيلىگەرلىك قىلغان مەرھەمەتسىز باغ ئىگىلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋىتىنى ئىبرەت قىلىپ، جانابى ئاللاھ گۈزەل ئىپادىلەپ بەرگەن. قەلبىتىكى نىيەتلەرنى ئاللاھتائالا بىلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ بۈيۈكلىكى ھەممە نەرسىنى قاپلىغان. ھەزرىتى مەۋلانا:

«دۇنيا ھاياتى بىر چۈشتىن ئىبارەتتۇر. دۇنيادا بايلىق ساھىبى بولۇش چۈشىدە كۆمۈلگەن بىر نەرسىنى تېپىشقا ئوخشايدۇ. دۇنيا مېلى نەسلىدىن نەسلىگە ئۆتۈپ، دۇنيادا قالىدۇ.

ئۆلۈم پەرىشتىسى غاپىلنىڭ جېنىنى ئېلىش بىلەن ئۇنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىدۇ. ئۇ كىشى ھەقىقەتتە ئىگە بولمىغان بىر مال ئۈچۈن دۇنيادا تارتقان مۇشەققەتلەرگە پۇشايمان قىلىدۇ. لېكىن ئىشنىڭ ۋاقتى ئۆتتى. ھەممە نەرسە تۈگىدى.»

جانابى ئاللاھ ئايەت-كەرىمىدە ئۆلۈم ۋاقتىدا چۈشتىن ئويغانغانغا ئوخشاش ئۆزىگە كەلگەن ئىنساننىڭ ئەبەدى بىر پۇشايمانلىق ئىچىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلىدۇ:

رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ

«بىرىڭلارغا ئۆلۈم كېلىپ: «پەرۋەردىگارىم! نېمىشقا مېنى (يەنى ئەجىلىمنى) بىر ئاز كېچىكتۈرمىدىڭ، سەدىقە قىلىپ ياخشىلاردىن بولار ئىدىم» دېيىشتىن بۇرۇن، ئۆزەڭلارغا رىزىق قىلىپ بېرىلگەن نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىڭلار.» (مۇناپىقۇن سۈرىسى، 10-ئايەت)

لېكىن بۇ ئەھۋالدا ھەممە ئىش تۈگىگەنلىكى ئۈچۈن ئەينى ئايەت-كەرىمىدە ئاللاھتائالا بۇ ھەقىقەتنى بىلدۈرۈش بىلەن قۇلىنىڭ بۇنداق دېيىشتىن ئەۋۋەل ئۇنىڭغا بېرىلگەن رىزىقنىڭ ئىنفاق قىلىنىشىنى ئەمىر قىلىدۇ.

❀

قۇرئانى-كەرىمدە 200 يەردە زىكىر قىلىنغان ئىنفاق مال ۋە جاننىڭ ئاللاھقا ئاتىلىشى دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن مۇسۇلمان ھەم مېلى ھەمدە جېنىنى ئاللاھقا ئاتىغان ئىنساندۇر.

ئىككىنچى ئەقەبە بەيئىتىدە ئابدۇللاھ بىن راۋاھە:

- يا رەسۇلۇللاھ! راببىڭ ۋە سېنىڭ ئۈچۈن شەرتلىرىڭ نېمە؟ - دەپ سورىغاندا:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

راببىم ئۈچۈن شەرتىم: ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشىڭ، ئۇنىڭغا ھېچ بىرسىنى شېرىك قىلماسلىقىڭدۇر. ئۆز ھەققىمدىكى شەرتىم بولسا، جېنىڭلار ۋە مېلىڭلارنى قانداق مۇداپىئە قىلساڭلار، مېنىمۇ شۇنداق قوغدىشىڭلاردۇر. - دېگەن. تەكرار

- بۇنداق قىلساق بىزگە نېمە بېرىدۇ؟- دەپ سورىغاندا، پەيغەمبىرىمىز:

- جەننەت بېرىدۇ- دېگەن. بۇنىڭ بىلەن ئۇ يەردە تۇرغانلار:

- نېمە دېگەن پايدىلىق تىجارەت بۇ! بۇنىڭدىن قايتمايمىز ۋە قايتىشنىمۇ خالىمايمىز - دېگەن. (ئىبنى كەسىر، تەپسىر. 2-جىلد، 406)

بۇ ئەھۋالدىن كېيىن شۇ ئايەت كەرىمە-نازىل بولغان:

إِنَّ اللهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ

«شۈبھىسىزكى، مۆمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، ماللىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى.» (تەۋبە سۈرىسى، 111-ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىمدە نەپس ۋە جاننى ئاللاھقا سېتىش ۋە ئاتاش مەنىسى باردۇر. جان غازىلىك ۋە شېھىدلىك بىلەن سېتىلىدۇ.

ئىسلامنىڭ تۇنجى شەھىدەسى سۇمەييە خاتۇننىڭ ئەھۋالى بىزلەر ئۈچۈن ئۆرنەكتۇر. ئۇ جېنىنى مۇقەددەس ئىمان ھاياجىنى بىلەن ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلغان. ھازىر جەننەتنى سېتىۋېلىپ، قىيامەتكىچە كېلىدىغان مۆمىنلەرنىڭ قەلبىدە تەخت قۇرۇپ، ئەبەدى مۇكاپات بېرىلىدىغان كۈننى ساقلىماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن جېنىمىز ۋە مېلىمىز بىلەن ئىنفاققا يۈزلىنىشىمىز كېرەك.

چاناققەلئە ئۇرۇشىدا تۈرك ئارمىيىسىدە ئاتىدىغان ئوق قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا تەرىپلەشكە مۇمكىن بولمايدىغان جان ۋە مال ئىنفاق قىلىنغانلىقى ئۈچۈن زەپەر نېسىپ بولغان. تارىختا بۇنداق مىساللار كۆپتۇر. مالنىڭ سېتىلىشى ئىنفاق بىلەن مۇمكىندۇر. جانابى ئاللاھ مۇتتەقىلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى سانىغاندا:

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

«ئۆزلىرىگە بېرىلگەن رىزىقتىن ئاللاھ يولىدا ئىنفاق قىلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 3-ئايەت) دېگەن.

ئاللاھ ئۈچۈن بېرىشنىڭ ئومۇمىي ئىسمى بولغان سەدىقە ۋە ئىنفاقنىڭ تۈرلىرى كۆپتۇر.

سەدىقە ۋە ئىنفاق مەۋجۇت بولغان نەرسىنى بېرىشتىن باشلىنىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن يېرىم خورما بېرىشمۇ ئىنفاق ھېسابلىنىدۇ. بۇ بەندىنى جەھەننەم ئوتىدىن ساقلاپ قالىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قەلبى سۇنۇقلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش، يولدا ئەزىيەت بېرىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىش، كېسەل يوقلاش قاتارلىق ئىشلارنىڭ بىر سەدىقە بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇ جەھەتتىن ھەقىقى بايلىق كۆڭۈلدىكى قانائەتتۇر، ھەر ئادەم قانائەت نىسبىتىدە بايدۇر.

كۆڭلى باي كىشىلەرنىڭ بىر تەبەسسۇممۇ بىر سەدىقە ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى كۆڭلى باي تەبەسسۇمنىڭ سۆيگۈسى بىلەن خۇشالدۇر ۋە ئەتراپىغىمۇ خۇشاللىق ياغدۇرىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، كۆڭۈل پېقىرى بولغانلارنى ھېچ بىر نەرسە باي قىلالمايدۇ.

دېمەككى، ھەقىقى بايلىق مال كۆپلىكىدە ئەمەس، كۆڭۈل بايلىقىدا بولىدۇ. ھەقىقى مۆمىنلەر بۇ بايلىق نېمىتىگە ساھىپ بولۇپ ئىنفاق قىلغانلاردۇر.

ئىنفاق بىر مۆمىننىڭ ئۆزى مەسئۇل بولغان غەمگۈزارلىق ۋە سەزگۈر بولۇشنىڭ ئەڭ گۈزەل ئالامەتلىرىدىن بىرىسىدۇر.

ھەزرىتى ئۆمەر رازىيالاھۇ ئەنھۇ شامغا مېڭىۋاتقاندا تۆگىگە مىنىش نۆۋىتى قۇلىغا كەلگەندە شەھەرنىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ تۆگىگە قۇلىنىڭ مىنىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋېلىپ، ئۆزى پىيادە ماڭغان. قۇلىنى تۆگىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ شامغا

بېرىشى تەرىپلىگىلى بولمايدىغان بىر ئىنفاق تەزاھۇرىدۇر. يەنە ھەزرىتى ئەلى رازىياللاھۇ ئەنھۇ بىلەن فاتىمەتۇززاھرا رازىياللاھۇ ئەنھانىڭ پەقەت ئىپتارغىلا يېتىدىغان يېمەكلىكى بولسىمۇ كەيىنى- كەينىدىن كەلگەن مىسكىن، يېتىم ۋە ئەسىرلەرنىڭ ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن تەلەپ قىلىشى بىلەن ئىپتارلىق يېمەكلىكىنى ئۇلارغا بېرىپ، ئۆزلىرى ئۈچ كۈن سۇ بىلەن ئىپتار قىلىشىمۇ ئىنفاقتۇر. بۇ نېمە دېگەن ئېھتىشاملىق بىر مەنزىرە-ھە!

يەنە يەرمۇك سەپىرىدە شېھىد بولۇش ئالدىدا تۇرغان يارىدار ئۈچ مۇجاھىدقا ئايرىم-ئايرىم بېرىشنى ئويلىغان سۇنى ھەر بىرسى باشقا بىرسىغا بېرىشنى ھاۋالە قىلىپ، نەتىجىدە ھېچ بىرسىگە ۋاپات بولۇشتىن ئىلگىرى سۇ يېتىشمىگەن. ھەممىسى ئاخىرقى نەپەسلىرىدە بىر يۇتۇم سۇ ئىچەلمەي شېھىد بولغان. سۇ تولۇمى ئوتتۇرىدا قالغان. بۇلار ئىنفاقنىڭ ئەڭ يوقىرى دەرىجىسىدە قىلىنغان ئىكراملاردۇر.

ئىسار ئۆزىدىن ئېلىپ بېرىش، ئۆز ھەققىنى قېرىندىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش دېگەنلىك بولۇپ، كۈنىمىزدە بۇ ئەھۋالنى ئۇچراتماق تەستۇر. ئەمما زاكاتتىن جىقراق بېرىش، ئىنفاقنى تېخىمۇ كۆپراق قىلىش بىلەن بىرگە بۇ ئىشنى رەسمى تەشكىللاتلاندۇرۇش كېرەك. بۇ قۇرۇلۇشلادا ئەينى ۋاقىتتا ئىسلامغا خىزمەت قىلىدىغان غەيرەتلىك ئىنسانلار يېتىشتۈرۈلىشى كېرەك. يەنە مۇھەممەد ئۈممىتى پايدىلىنىدىغان دوختۇرخانا، شىپاخانا، يېتىملار قالىدىغان يېتىمخانىلار كۈنىمىزدىكى جەمىيەت تەلەپ قىلىۋاتقان ئەھمىيەتلىك ئىشلاردۇر.

ئىنفاق ھەقىقى بىر مۆمىننىڭ تەبىئىتىگە ئايلىنىشى كېرەك. جانابى ئاللاھ بۇ ھەقتە:

الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ
عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«تەقۋادارلار كەڭچىلىكتىمۇ، قىسىنچىلىقتىمۇ ئاللاھ يولىدا (پۇل-مال) سەرپ قىلىدىغانلار، (ئۆچ ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئاچچىقىنى يۇتۇدىغانلار، (يامانلىق قىلغان ياكى بوزەك قىلغان) كىشىلەرنى كەچۈرۈدىغانلاردۇر. ئاللاھ ياخشىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 134-ئايەت)

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، جاپەرى سادىق ھەزرەتلىرىنىڭ بىر قۇلى بار ئىدى. ئۆزىنىڭ مۇھىم ئىشلىرىنى قىلاتتى. بىر كۈنى بۇ قۇل ئىچىدە شورپا بار بىر قاچىنى دىققەتسىزلىكتىن جاپەر سادىق ھەزرەتلىرىنىڭ ئۈستىگە تۆكۈپ سالدى. جاپەرى سادىق ھەزرەتلىرى بۇ ئەھۋالغا قاراپ ئاچچىقى كەلدى. بۇنى كۆرگەن قۇل:

- ئەپەندىم، جانابى ئاللاھ قۇرئاندا ئاچچىقىنى يۇتقانلارنى تەقدىرلىگەن. - دەپ بۇ ھەقتىكى ئايەت-كەرىمنى ئوقۇدى. بۇ ۋاقىتتا جاپەرى سادىق ھەزرەتلىرى:

- ئاچچىقىمنى يۇتتۇم. - دېدى. بۇ قېتىم قۇل:

- قۇرئاندا بىر يەردە ئىنسانلارنىڭ خاتالىقىنى كەچۈرگۈچىلەر تەقدىرلەنگەن. - دەپ بۇ ھەقتىكى ئايەت-كەرىمنى ئوقۇدى. جاپەر سادىق ھەزرەتلىرى:

- سېنى ئەپۇ قىلدىم. - دېدى. بۇ قېتىم قۇل يەنە:

- قۇرئاندا ئەينى ئايەتنىڭ داۋامىدا ئاللاھ ئېھسان قىلغان، ياخشىلىق قىلغان كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. - دەپ ئايەتنىڭ ئاخىرىسىنى ئوقۇدى. بۇنى ئاڭلىغان جاپەر سادىق ھەزرەتلىرى:

- ماڭ، كەتكىن، بۇنىڭدىن كېيىن سەن ئازاتلىققا چىقتىڭ، سىنى ئاللاھ ئۈچۈن ئازات قىلدىم. - دېدى.

بۇلار ئۈممەتكە نەمۇنە بولىدىغان ئىنفاقنىڭ گۈزەل ئۆرنەكلىرىدۇر.

ئاللاھ رەسۇلىنىڭ بايان قىلىشىچە، سۇسىز قالغان بىر ئىتقا سۇ بەرگەن بىر گۇناھكار ئايال پەقەت بۇ مەرھەمەتى سەۋەبى بىلەن مىڭلارچە گۇناھى ئەپۇ قىلىنىپ، جەننەتكە نائىل بولغان. بۇنىڭ ئەكسىچە، مۈشۈكگە مەرھەمەتسىزلىك قىلىپ، ئۇنىڭ ئاچ قېلىشى بىلەن كارى بولمىغان بىر ئايال جەھەننەمگە كىرىشكە دۇچار بولغان. بۇ مىساللار بىر مۇسۇلماننىڭ كۆڭۈل ئالىمگە نىشان بېكىتىشتە ئىبرەتلىكتۇر.

مۆمىن قاراڭغۇ بىر كېچىنىڭ تۈلۈن ئېيىدەك نازۇك، ئىنچىكە، باشقىلارنىڭ غېمىنى يەيدىغان، مەرھەمەت، شەپقەت ساھىبى، مەرت ۋە نۇرلۇق بولۇشى كېرەك. شۇنى بىلىش كېرەككى، ھەقتائالا قوبۇل قىلىدىغان مەرتلىك مالنىڭ ياخشى ۋە مەقبۇل بولىدىغان قىسمىدىن بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. سائادەت ئەسرىدە ھاياتىنى پەقەتلا ئاللاھ يولىغا ئاتىغان، ئاللاھقا ئىبادەتتىن باشقا بىر نەرسە ئويلىمايدىغان سۇففە ئەسھابى تۇرمۇشىنى تەمىنلەشكە ۋاقىت ئاجرىتالمىغان. بۇ سەۋەپتىن باشقا مۇسۇلمانلار ئۇلارغا خورما ئېلىپ كەلگەن. بەزى كىشىلەر بىر ۋاقىتتا بوزۇلۇپ قالغان خورما ئېلىپ كەلگەن، ئەسھابى سۇففەنىڭ قورسىقى بەك ئېچىپ كەتكەنلىكتىن، بۇ بۇزۇلۇپ قالغان خورمىنى يېيىشكە مەجبۇر قالغان. سۇففە ئەسھابى دۇچار بولغان بۇ ۋەقەگە ئاساسەن موھتاجلارغا ماللارنىڭ ناچارلىرىدىن بەرگەنلەرگە جانابى ئاللاھ شۇ ئىلاھى ئاگاھلاندۇرۇشنى قىلغان:

وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ
وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

«ئى مۆمىنلەر! سىلەر ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ۋە بىز سىلەرگە زېمىندىن چىقىرىپ بەرگەن نەرسىلەر (يەنى ئاشلىقلار، مېۋىلەر)نىڭ ياخشىلىرىدىن سەدىقە قىلىڭلار، ئۆزەڭلارمۇ پەقەت كۆزۈڭلارنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئالىدىغان ناچارلىرىنى ئىلغاپ سەدىقە قىلماڭلار. بىلىڭلاركى، ئاللاھ (بۇنداق سەدىقەڭلاردىن) بىھاجەتتۇر، ھەمدىگە لايىقتۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 267-ئايەت)

بىر باشقا ئايەت-كەرىمدە جانابى ئاللاھ ئۆزىگە يېقىن بولۇشىمىز ئۈچۈن ياخشى كۆرگەنلىرىمىزدىن ئىنفاق قىلىشىمىزنى بۇيرۇپ:

لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللهَ بِهِ عَلِيمٌ

«ياخشى كۆرگەن نەرسەڭلاردىن سەرپ قىلمىغىچە (يەنى ماللىرىڭلارنىڭ ياخشىسىنى سەدىقە قىلمىغىچە) ھەرگىز ياخشىلىققا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشەلمەيسىلەر، سىلەر(ئاللاھنىڭ

يولىدا) نېمىنى سەرپ قىلماڭلار، ئاللاھ ئۇنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 92-ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىمە نازىل بولغاندا ئەسھابى-كىرام ئارىسىدا ئەڭ ياخشى كۆرگەنلىرىنى بېرىش مەسىلىسىدە بۈيۈك بىر ئىنفاق مۇسابىقىسى باشلىغان.

ئەبۇ تەلھانىڭ مەسجىدى سائادەتكە يېقىن، ئىچىدە ئالتە يۈز تۈپ خورما دەرىخى بولغان قىممەتلىك بىر بېغى بار ئىدى. ئەبۇ تەلھا بۇ باغنى بەك ياخشى كۆرەتتى. ئاللاھ رەسۇلىنى پات-پات دەۋەت قىلىپ، بۇ باغدا خورما ئىكرام قىلىش بىلەن بەرىكەتلەندۈرگەن ئىدى. ئەبۇ تەلھا مۇنداق دېگەن:

- يا رەسۇلۇللاھ! مىنىڭ سەرۋىتىم ئىچىدە ئەڭ قىممەتلىك ۋە ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغىنى بۇ شەھەرنىڭ ئىچىدىكى سىز بىلىدىغان باغدۇر. ھازىردىن باشلاپ ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن ئۇنى ئاللاھنىڭ رەسۇلىغا بېرىمەن، خالىغىنىڭىزچە ئىشلىتىپ، خالىغان ئادەمگە ئىنفاق قىلىسىڭىز بولىدۇ. - دېگەن.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن ۋەدىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن باغقا كەلگەن. ئەبۇ تەلھا باغقا كەلگەندە ئايالى بىر دەرەخنىڭ ئاستىدا سايىداپ ئولتۇراتتى. ئەبۇ تەلھە باغقا كىرمىگەن. ئايالى:

- يا ئەبۇ تەلھا ، نېمىشقا ئىچىگە كىرمەيسەن؟ باغنىڭ ئىچىگە كىرگىن. - دېگەندە، ئەبۇ تەلھا:

- مەن ئىچىگە كىرسەم بولمايدۇ، سەنمۇ نەرسە-كېرەكلىرىڭنى يىغىشتۇرۇپ چىق! - دېگەن. ئايالى ئويلىمىغان يەردىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

- نېمىشقا باغدىن چىقىمەن؟ بۇ باغ بىزنىڭ ئەمەسمۇ؟ - دەپ سورىغان. ئەبۇ تەلھا:

- ياق، ھازىر بۇ باغ مەدىنە پېقىرلىرىغا ئائىتتۇر. - دەپ، ئايەت-كەرىمىنىڭ خۇشخەۋىرىنى ۋە قىلغان ئىنفاقىنى خۇشاللىق ئىچىدە سۆزلەپ بەرگەن. ئايالى:

- ئىككىمىزنىڭ نامىغا قىلدىڭمۇ ياكى ئۆزەڭنىڭ نامىغاقىلدىڭمۇ؟ - دەپ سورىغاندا:

- ئىككىمىزنىڭ نامىغا. - دەپ جاۋاپ بېرىشى بىلەن ئايالى خۇشاللىق ئىچىدە:

- ئاللاھ سەندىن رازى بولسۇن ئەي ئەبۇ تەلھا! ئەتراپىمىزدىكى پېقىرلەرنى كۆرۈپ، مەنمۇ سەن ئويلىغاننى ئويلىغان ئىدىم. ساڭا ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىغان ئىدىم، ئاللاھ خەيرىمىزنى قوبۇل قىلسۇن، مەنمۇ بۇ باغنى تەرك ئېتىپ چىقىپ كېتىمەن. - دېگەن. ئەبۇ تەلھاغا بۇ پىداكارلىقنى قىلدۇرغان گۈزەل ئەخلاق روھلاردا يىلتىزلەشكەن ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا چىقىدىغان گۈزەللىك ئىنسانلىق يۈزىدە راۋاج تېپىشى بىلەن يەر يۈزىدە قانداق بىر ئەسرى سائادەت ئىقلىمىنىڭ شەكىللىنىدىغانلىقىنى تەخمىن قىلماق تەس ئەمەستۇر.

❀

يوقىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئايەت-كەرىمىدىكى «بىرر» كەلىمىسى ياخشى ئىشلارنىڭ كامال نوقتىسى، ئاللاھنىڭ رەھمىتى، رىزاسى ۋە جەننىتى مەنىسىدە تەپسىر قىلىنىش بىلەن بىرلىكتە جانابى ئاللاھ ئۇنى باشقا بىر ئايەت-كەرىمىدە:

لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَـكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُواْ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاء والضَّرَّاء وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَـئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَـئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

«سىلەرنىڭ كۈن چىققان ۋە كۈن پاتقان تەرەپكە يۈز كەلتۈرۈشۈڭلارنىڭ ئۆزىلا ياخشى ئەمەلگە ياتمايدۇ. بەلكى ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە، پەرىشتىلەرگە، كىتابقا (يەنى ئاللاھ نازىل قىلغان كىتابلارغا)، پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش، ئاللاھنى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش-ئەقرىبالارغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە (يەنى پۇل-مېلىدىن ئايرىلىپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللارنىڭ ئازادلىقىغا ئېرىشىشىگە پۇل-مال ياردەم بېرىش، ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش، ئەھدىگە ۋاپا قىلىش، يوقسۇزلۇققا، كېسەللىككە ۋە (ئاللاھنىڭ يولىدا قىلىنغان) ئۇرۇشقا بەرداشلىق بېرىش ياخشى ئەمەلگە كىرىدۇ. ئەنە شۇلار (يەنى يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە كىشىلەر) (ئىماندا) راستچىل ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار تەقۋادار ئادەملەردۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 177-ئايەت) دېيىلگەن.

ياخشى ئەمەلنى تەرىپلىگەن بۇ ئايەت ئىنساندا بولۇشى كېرەك بولغان بارلىق ئۈستۈن خۇسۇسىيەتلەرنى ئۆزىدە توپلىغان. بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ھەر كىم بۇ ئايەت بىلەن ئەمەل قىلسا ئىماننى كامالەتكە ئېرىشتۈرگەن بولىدۇ» (نەسەفى، مەدارىكۇت تەنزىل، 1-جىلد، 249) دېگەن.

❁

قېرىنداشلىق رىشتىسى ئاجىزلىغان، ئىجتىمائى ھۇزۇر ۋە خاتىرجەملىك ئازىيىۋاتقان، ئۆچمەنلىك ۋە ئاداۋەت كۆپىيىۋاتقان جەمىيىتىمىزدە بۈگۈن جىددى بىر ئىنفاق سەپەرۋەرلىكىگە ئېھتىياج باردۇر. ئىزتىراپلىق ۋە موھتاج ئىنسانلارنىڭ ئورنىدا بىز بولۇشىمىز مۇمكىن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا قىلغان ئىنفاقىمىز رابىمىزگە بولغان بىر شۈكۈردۇر. بۈيۈك ۋەلى ئەزىز ماخمۇت ھۇدايى ھەزرەتلىرى خەلق بىلەن بىللە پادىشاھلارنى ئىنفاق سەپەرۋەرلىكىگە دەۋەت قىلغان. سۇلتان 3-مۇرادقا يازغان بىر مەكتۇبىدا مۇنداق دېگەن:

«بوۋاڭ قانۇنى سۇلتان سۇلايمان ئىستىرانجىلاردىن سۇ ئەكىلىپ خەلقنى سۇغا ئېرىشتۈرگەن بولسا، سەنمۇ بولو ئورمانلىرىدىن ئوتۇن ئەكىلىپ، بۇ يىل قىش ئىستانبۇل خەلقىنىڭ پېقىرلىرىغا تارقاتقىن.»

ئىنفاق سەپەرۋەرلىكى ھەم ئۆزىمىز ۋە ھەمدە ئەۋلاتلىرىمىز ئۈچۈن ناھايىتى ئەھمىيەتلىكتۇر. بىز ئەۋلاتلىرىمىزنى كىچىك ۋاقتىدا نامازغا قانداق ئادەتلەندۈرگەن بولساق، بۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىنفاق ھاياجىنى بېرىش ۋە قەلبى سونۇق بىرسىنى خوش قىلىش ئىبادىتىگىمۇ ئادەتلەندۈرۈش مەجبۇرىيىتىمىز بار. چۈنكى بۇ ئىشنى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ ئادەتلەندۈرمىسەك، ئۇلارغا ئۇۋال قىلغان بولىمىز. ئۇلار مۈلك ئىگىسىنىڭ ئاللاھ ئىكەنلىكى ئىدراكىدا چوڭ بولۇشى كېرەك.

ئىسلامنى جانلاندۇرۇشنى ئارزۇ قىلغان ئادەمنىڭ ئىمكانلىرى چەكلىك بولسىمۇ قولىدىن كەلگىنىچە موھتاج ۋە قەلبى سۇنۇق كىشىلەرگە دەرمان بولۇش، دۇئا قىلىش مەجبۇرىيىتى بار. كۈنىمىزدە ئەڭ بۈيۈك خىزمەت رەھبەر ئىنسانلار يېتىشتۈرۈدىغان ئەسلىھەلەرنى قۇرۇپ، ئۇلارغا ئىنفاق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بىر مۇتەپەككۇرنىڭ دېگىنىدەك:

ھاكىم مىللەتلەر بىلەن مەھكۇم مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ مۇھىم پەرق ياخشى تەربىيىلەنگەن بىر تۈركۈم ئىنسانلاردۇر.

دۇنيانىڭ موھتاج بولۇۋاتقىنىمۇ بۇ بىر تۈركۈم ئىنساننىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىدۇر.

ئىسلام ياشالمىسا، مۇسۇلمانلار ئېزىلسە، چىقىش يولى ئۈچۈن قايتىدىن سىلكىنىشىمىز كېرەك. ئالدى بىلەن بۇ سىلكىنىشكە كۆڭۈل بېرىش كېرەك. جەمىيەت بىزلەر بىلەن ھەقىقى بىر مۇسۇلماننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تونۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆرنەك بىر خىسلەت ۋە غەمگۈزارلىق ئوتتۇرىغا قويالىشىمىز كېرەك. بۇ ئىنفاق بىلەن مۇمكىندۇر. ئىسلامدا ئەڭ مۇقەددەس قۇرۇلۇشلاردىن بىرسى بولغان ۋەقىپلارنىڭ روھى، ئاساسى پۈتۈنلەي بۇ ئىنفاققا مايىلدۇر. يەنى ئىفاقتا مۇئەسسەلىشىش ۋەقپىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ. ۋەقپ مۈلكىيەتىنىڭ ئاللاھقا ئاتىلىشى تەملىك ۋە ئىگىدارچىلىق قىلىشتىن مەنئى قىلىنىپ، مالنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن ئەبەدىلەشتۈرۈلىشى دېگەنلىك بولىدۇ. ئىنسانلىقتا كامال يارىتىلغان ھەممە نەرسىگە شەپقەت، مەرھەمەت ۋە تەبەسسۇم بىلەن يېقىنلىشىش بىلەن ئىگە بولغىلى بولىدۇ. جان ۋە مالنى ئاللاھ ئۈچۈن تەقدىم قىلىش بىر خىل جەننەتنى سېتىۋېلىش غەيرىتىدۇر.

ئىنسان ئوغلى ئۈچۈن قەلبنى ئاللاھتىن يىراقلاشتۇرىدىغان ۋە ھەر نەرسىگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىش ئىشتىياقى ئەڭ كۆپ مال ۋە ئەۋلاتتا مەۋجۇتتۇر. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھتائالا:

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

«سىلەرنىڭ ماللىرىڭلار، باللىرىڭلار (سىلەرگە ئاللاھ تەرىپىدىن) بىر تۈرلۈك سىناقتۇر، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا كاتتا ساۋاپ بار.» (تەغابۇن سۈرىسى، 15-ئايەت)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللهِ

«ئى مۆمىنلەر! ماللىرىڭلار ۋە باللىرىڭلار سىلەرنى ئاللاھنىڭ زىكرىدىن (يەنى ئاللاھنىڭ تائەت-ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن، كىملەركى شۇنداق قىلىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر.» (مۇناپىقۇن سۈرىسى، 9-ئايەت)

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«كىمكى نەپسىنىڭ بېخىللىقىدىن ساقلىنىدىكەن ئۇ مەقسىتىگە ئېرىشكۈچىدۇر» (تەغابۇن سۈرىسى، 16)

إِن تُقْرِضُوا اللهَ قَرْضاً حَسَناً يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
وَاللهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

«ئاللاھقا قەرزى ھەسەنە بەرسەڭلار (يەنى مەمنۇنىيەت بىلەن سەدىقە بەرسەڭلار) ئاللاھ سىلەرگە ئۇنىڭ (ساۋابىنى) ھەسسىلەپ بېرىدۇ، سىلەرگە مەغپىرەت قىلىدۇ، ئاللاھ ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر، ھەلىمدۇر (يەنى بەندىلىرىنى ئازاپلاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ) (تەغابۇن سۈرىسى، 17-ئايەت) دېگەن.

يوقسۇل، پېقىر ۋە غېرىپلار ماددى ئەھۋالى ياخشى ئىنسانلار ئۈچۈن بىر نېمەتتۇر. جەننەت ئىشىكلىرى ئۇلارنىڭ دۇئالىرى بىلەن ئېچىلىدۇ. ئىنفاق سەرمايىنىڭ بىر راكقا ئايلىنىپ قېلىشىنىڭ ئەڭ گۈزەل داۋاسى ۋە چارىسى بولىدۇ. بۇنىڭ ماددى ۋە مەنىۋى شىپا تارقىتىش يېرى بولغان ۋەقىپلەر جەمىيەتنىڭ مەرھەمەت ئابىدىلىرىدۇر، ئىنفاق ئەڭ گۈزەل بېرىلىدىغان يەرلەردۇر. بايلارنىڭ ئىنفاقلىرىغا مۇقەددەس بىر كۆۋرۈكتۇر. ئىنفاق باي بىلەن كەمبەغەل ئوتتۇرىسىدىكى ئۆچمەنلىك ۋە ھەسەتنى يوقىتىپ، جەمىيەتتىكى شەپقەت تەڭپۇڭلۇقىنىڭ ئەڭ مۇكەممەل بىر ئامىلى بولىدۇ.

دىققىتىمىزنى جەلپ قىلىدۇكى، ئەجدادىمىز ئوسمانلىدا يۈز مىڭلارچە ۋەقىپ قۇرۇلغان. بۇ ۋەقىپلەرنىڭ ھەر بىرسى ئىنفاقنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۆرنەكلىرىنى كۆرسىتىپ، ئۇزۇن ئەسىرلەرگىچە داۋام قىلغان. كېيىنكى ئەسىردىكى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىنىشىغا قارىماي، بۇ ۋەقىپلەردىن 26,798 دانىسى كۈنىمىزدىمۇ ئاياقتا تۇرماقتا. چوڭقۇر ئىشتىياق ۋە مۇھەببەت بىلەن ئىسلامنى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە چۈشىنىپ ياشىغان ئوسمانلىلار دۇنياغا مۇسۇلمان يۈرىكىدىكى چوڭقۇر شەپقەت ۋە مەرھەمەتنى مۇشۇنداق كۆرسەتكەن. مەرھەمەت ئۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنكى، ئىنسانغا خىزمەت ئەڭ گۈزەل شەكىلدە قىلىنىش بىلەن بىرگە قۇش ئايلىرىدا ئاچ قالغان قۇشلاردىن تارتىپ يارىلانغان ھايۋانلارغىچە بېقىشقا قەدەر كېڭەيگەن. ئۇلار يۈز مىڭلارچە ۋەقىپلىرى بىلەن جەمىيەتنى شەپقەت ۋە مەرھەمەت تورلىرى بىلەن چۆرىدەپ، تاشمىغان يارا قالمىغان. يەنە بىر تەرەپتىن ۋەقىپ ئىسلامنىڭ يارىتىلغان ھەر نەرسىگە قارىتا مۇسۇلمانغا يۈكلىگەن بىر مەسئۇلىيىتىدۇر. ۋەقىپلەر ياراتقۇچى سەۋەبىدىن يارىتىلغۇچىغا سۆيگۈ، شەپقەت ۋە مەرھەمەتنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىغان مۇئەسسەسەلەردۇر. ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ كائىنات ۋە ئەشيانى بىر ئامانەت قىلىپ سۇپەتلىگەن. كائىناتتىكى ھەر بىر نەرسە ئىنسانغا ئامانەت قىلىپ بېرىلگەن. ئەۋلاد، مال-مۈلۈك، سالامەتلىك قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى بۇ سۈپەتنىڭ ئىچىدىكى ئامانەتلەردۇر. ئىنسان بۇ ئامانەتلەرنى ئەستايىدىل قوغدىشى كېرەك. ئامانەتنى يېرىگە تەسلىم قىلىشمۇ رەھمەتتۇر، بەرىكەتتۇر.

چۈنكى جانابى ئاللاھنىڭ سەدىقە جەھەتتىكى ئەمرىدىن كېيىن ئەسھابى-كىرام ئارىسىدا بىر سەپەۋەرلىك باشلىغان، ھەممە ئادەم نېمىسى بولسا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلگەن. ئۇلار ھەر ۋاقىت «سەدىقىلەرنى ئاللاھ ئالىدۇ» دېگەن ئايەت بەرگەن ھاياجان بىلەن ئەكەلگەن نەرسىلىرىنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئاللاھ يولىدا چىن قەلبىدىن تەقدىم قىلغان.

ئىنفاق پەقەت ماددىيلا بولمايدۇ. راببىمىز ئېھسان قىلغان ھەر نەرسە ئىنفاق قىلىنسا بولىدۇ. ياشاپ تۇرۇپ تەبلىغ قىلىنغان ئىسلام ئەڭ گۈزەل ئىنفاقتۇر. ئەسھاب دۇنيانىڭ ئەڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىغىچە ئىلاھى كەلىمەتۇللاھ ئاشقى بىلەن بېرىپ، ئۆزىنى ئىسلامغا ئىنفاق قىلغان. بۇلاردىن ئىككىسى ئابباس رازىياللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئوغلى قۇسام رازىيالاھۇ ئەنھۇ بىلەن ھەزرىتى ئوسمان رازىيالاھۇ ئەنھۇنىڭ ئوغلى مۇھەممەد رازىيەللاھۇ ئەنھۇدۇر. بۇلار ئەڭ ئاخىرى يېتىپ بارغان سەمەرقەنتكىچە ئىسلامنىڭ نۇرى ۋە ھۇزۇرىنى ئېلىپ بارغان.

بۇ خالىس ئىنفاقى بەرىكەتلىك بىر رەھمەت بولۇپ، كەيىندىن ئىمام بۇخارى، ئىمام قاسانى، ئىمام تىرمىزى، شاھ نەقشىبەندى قاتارلىق بۈيۈك ئاللاھ دوستلىرىنىڭ يېتىشىپ چىقىشىغا ۋەسىلە بولغان.

بۈگۈن ئەينى پىداكارلىق ۋە ھاياجان بىلەن ئىسلامنى ياشاپ، تەبلىغ قىلىپ، ئۇنى بىر ھايات شەكلى سۈپىتىدە دۇنياغا تەقدىم قىلىش يەنە ئەڭ گۈزەل بىر ئىنفاق بولىدۇ.

ئۆشرە-زاكات بېرىشتە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار

زاكات ۋە سەدىقە بېرىشتە ئەدەپكە دىققەت قىلىش ناھايىتى مۇھىمدۇر. بولۇپمۇ بەرگۈچى ئالغۇچىغاقارىتا ئۇنى پەرز بولغان بىر قەرزدىن قۇتقۇزۇپ ئەجرگە نائىل قىلغانلىقى ئۈچۈن تەشەككۈر ھېسسىياتى ئىچىدە بولۇشى كېرەك. چۈنكى، بېرىلىدىغان سەدىقىلەر ئەينى ۋاقىتتا بەرگۈچىگە كېلىدىغان بالا-قازا ۋە مۇسىبەتلەرگە قارشى بىر قالقان بولىدۇ. سەدىقە بەرگەندە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قۇرئانى-كەرىم مۇنداق ئىپادىلىگەن:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ
بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ

«ئى مۆمىنلەر! پۇل-مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نىڭ قىلغان ئەملىنى بىكار قىلىۋەتكىنىگە) ئوخشاش، بەرگەن سەدىقەڭلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار. بۇنداق (پۇل-مېلىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان) ئادەم خۇددى ئۈستىگە توپا-چاڭ قونۇپ قالغان، قاتتىق يامغۇردىن كېيىن (يۇيۇلۇپ) بۇرۇنقىدەك بولۇپ قالغان سىلىق تاشقا ئوخشايدۇ. ئۇلار قىلغان ئەمەللىرى ئۈچۈن (ئاخىرەتتە) ھېچ قانداق ساۋابقا ئىگە بولالمايدۇ. ئاللاھ كاپىر قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 264-ئايەت)

بۇ ئايەتلەردە خەير ۋە ھەسەنات تەشۋىق قىلىنىش بىلەن بىرلىكتە ياخشى ئىشلارنى قىلغاندا رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. يەنى قەلبنى ئاغرىتىپ، پېقىرنى خور كۆرۈپ، ئەزىيەت ۋە مىننەت بىلەن قىلىنغان ياخشى ئىشنىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ئۈچ كىشى باردۇر، قىيامەت كۈنى ئاللاھ ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەيدۇ، ئۇلارغا قارىمايدۇ ۋە ئۇلارنى پاكىزلىمايدۇ، ئۇلار ئۈچۈن قاتتىق بىر ئازاپ باردۇر. دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغانلىقىغا شاھىت بولغان ئەبۇ زەر ھەزرەتلىرى:

- ئىسمى ئۆچۈپ كەتسۇن، مەقسىدىگە يېتەلمىسۇن ۋە ۋەيران بولسۇن! بۇلار كىمدۇر يا رەسۇلۇللاھ؟ - دەپ سورىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىيىمىنى تەكەببۇرلۇقى سەۋەبىدىن سىلكىپ ماڭىدىغان، بەرگىنى ئۈچۈن مىننەت قىلىدىغان ۋە يالغان قەسەم بىلەن مېلىنى بازارغا سالغۇچىلار» دېدى. (مۇسلىم، ئىمان، 171)

بۇ بايانلار شۇنى كۆرسىتىدۇكى، مىننەت قىلىپ ۋە كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قىلىنغان ياخشى ئىشلار بەندىنى ئازاپقا دۇچار قىلىدىغان گۇناھ ئىشلاردۇر. چۈنكى قەلبلەر ئاللاھ نەزەر قىلىدىغان يەردۇر. مەۋلانا ھەزرەتلىرى بۇ ھەقتە:

«سەن مال-مۈلكۈڭنى گۈزەل بىر شەكىلدە ئىنفاق قىلىپ بىر كۆڭۈل ئالغىنىكى، ئۇ كۆڭۈلنىڭ دۇئاسى مازاردا، ئۇ قاپ-قاراڭغۇ كېچىدە سانا چىراق بولسۇن ۋە نۇر بەرسۇن.» يەنە مەۋلانا ھەزرەتلىرى ھېكمەتكە تولغان بەيتلىرىدە جانابى ئاللاھقا شۈكۈر قەرزىنىڭ ئادا قىلىنىشىغا ۋەسىلە بولۇشى ئۈچۈن يوقسۇل ۋە موھتاج كىشىلەرنىڭ مەرت كىشىلەر ئۈچۈن بىر نېمەت ئىكەنلىكىنى، ياخشىلىقنى پەقەت ئۇلارغا قىلىش لازىملىقىنى، بۇ سەۋەپتىن ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئاغرىتماسلىق كېرەكلىكىنى ئۇتتۇرىغا قويۇپ:

«يوقسۇل ئادەم مەرت كىشىلەرنىڭ ئەينىكىدۇر، دىققەت قىل! ئەينەككە قارشى سۇندۇرىدىغان سۆزلەرنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرمە!» (يەنى يوقسۇلنىڭ كۆڭلى ئالدىدا دىققەت قىلغىن، چۈنكى قەلب ئىلاھى نەزەرگاھتۇر.)

ئاللاھنىڭ مەرتلىك تەجەللىسىنىڭ تەزاھۇرلىرى پېقىرلاردۇر. ئۇ پېقىرلار كەرەم ئىگىسىگە مۇراجىئات قىلىدۇ، دەرتلىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن مەرت بايلار ئۈچۈن سائادەت يوللىرىنى تەييارلايدۇ. بۇنىڭ باشقا بىر بەرىكىتى باي يوقسۇلنىڭ كۆڭلىگە كىرىشى نەتىجىسىدە ئۇنىڭدا سۆيگۈ ۋە مەرھەمەت ئۇرۇقلىرى بىخلىنىدۇ.

بۇ ئەھۋالدا يوقسۇللار ھەقنىڭ مەرتلىك ئەينىكىدۇر. ئىمكانى بولغانلار ئۆز كەرەمىنى ئۇ يەردە كۆرسىتىدۇ. ھەقتە پانى بولغان سالىھ بايلار بايلىقلىرىنىڭ بىر ئامانەت ئىكەنلىكىنى ئىدراك قىلىپ، ھەقتائالا ئالدىدا نەپسىنى تونىغان ۋە ئىلاھى رەھمەتنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، ھەقتائالانىڭ رەھمىتىدىن بىر نېسىۋە ئېلىپ ياخشى ئىشلاردا پانىلاشقان.

ئاز ياكى كۆپ ئىگە بولغان مال-دۇنيانى قەلبىگە كىرگۈزمەي، كۆڭلىنىڭ سىرتىدا ئېلىپ يۈرگەنلەردىن باشقىلار بەدبەخت ۋە ئاخىرەت پېقىرلىرىدۇر. بۇ خىل ئىنسانلار ھەقتائالا ئىشكىدە ئەمەستۇر. ئىمكانلىرى نىسبىدۇر، ئىشىك سىرتىدىكى نەقىش ۋە سۈرەتتىن ئىبارەت.

بۇلار كۆڭلى ئاللاھتىن يىراقلىشىپ كەتكەن ھەقىقى بىچارە ۋە روھانىيەت پېقىرلىرىدۇر. زاھىردىكى ئىمكانلىرى بەدبەختلىكىنىڭ جانسىز، كونىراپ قالغان بىر رەسىمىدۇر. بۇلار ھەقىقەتتىن خەۋەرسىز، روھسىز كىشىلەر بولۇپ، سەن بۇلارغا يېقىنلىق كۆرسەتمە، دىققەت قىلغىن، ئىت رەسىمىگە سۆڭەك تاشلىما! بۇنداق ئاملەر مەنپەئەت ئەسىرىدۇر. ھەقتائالاغا تەشنالىقتىن خەۋەرسىزدۇر.

دىققەت قىلغىن، بۇ ئۆلۈكلەرنىڭ ئالدىغا تاماق قاچىسى قويما! يەنى ئۇلارغا ئىلتىپات قىلىپ يېقىنلىق كۆرسەتمە! ئۇنداق ئىمكانى بولغانلار مەھشەر كۈنىنىڭ بىچارە تىلەمچىلىرى بولىدۇ.

بۇنداق كىشىلەر مەنا ئەمەس نان دەرۋىشلىرىدۇر. تۇپراق بېلىقىغا ئوخشايدۇ، لېكىن شەكىل جەھەتتىن بېلىققا ئوخشىسىمۇ، دېڭىزدىن قورقۇپ قاچىدۇ. ئۇلار ۋەيرانچىلىقنى سائادەت ھېسابلايدۇ.

ئۆزلىرىگە نىسبەتەن گۈزەل يېمەكلىكلەرنى يەيدۇ، تاتلىق شەربەتلەر ئىچىدۇ، ھەقىقەتتە بولسا ئىلاھى لوقمىدىن خەۋەرسىزدۇر.

بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشنى خالىمايدىغان ئادەم، سەن مەخلۇقاتنى مەرتىلىك بىلەن قۇچاغلىغىنىڭكى، ئارىفلاردىن بولىسەن.

❀

زاكات، سەدىقە ۋە ياخشى ئىشلاردا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم نۇقتىلاردىن بىرسى مەخپىيلىكتۇر. چۈنكى ئاشكارا بېرىلگەن سەدىقە ئالغۇچى كىشىنىڭ ھايا تۇيغۇلىرىنى ئاجىزلىتىدۇ، ۋاقتىنىڭ ئۆتىشى بىلەن ئادەت ھالىغا كېلىپ قالغاندا ئىشلەش ۋە غەيرەت قىلىش ئىستىكىنى يوقىتىپ قويىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىرگە بەرگۈچى كىشىمۇ كىبىرلىنىپ ئۆزىدىن قانائەت قىلىشقا سەۋەپ بولىدۇ.

بەزى ۋاقىتلاردا سەدىقە بەرگۈچىنىڭ ياخشى ئىشلارنى ئېلان قىلىپ، خەلققە بىلدۈرۈشى پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق بولغاندا خەلق پېقىرلارغا ياردەم قىلىش جەھەتتە تەشۋىق قىلىنغان بولىدۇ. قۇرئانى-كەرىمدە جانابى ئاللاھ:

إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

«سەدىقىنى ئاشكارا بەرسەڭلار ياخشىدۇر. ئەگەر ئۇنى مەخپى بەرسەڭلار ۋە يوقسۇللارغا بەرسەڭلار تېخىمۇ ياخشىدۇر. بۇ سىلەرنىڭ بەزى گۇناھلىرىڭلارغا كەففارەت بولىدۇ. ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەلىڭلاردىن خەۋەرداردۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 271-ئايەت) مۇپەسسىرلەر بۇ ئايەتتىن زاكاتنىڭ ئوچۇق بېرىلىشى، سەدىقە ۋە باشقا ياخشى ئىشلارنىڭ مەخپى بېرىلىشى ھۆكمىنى چىقارغان.

ئىنفاقتىكى ئەڭ گۈزەل ئەدەپ ئوڭ قولنىڭ بەرگىنىنى سول قول بىلمەسلىك شەكلىدىكى مىللىتىمىز مەسەللەشتۈرگەن بىر ئۆلچەمدۇر. ھەدىس-شەرىپتىكى ئىپادىگە ئاساسەن ئەرشنىڭ سايىسىدا سايىدايدىغان كىشىلەر بۇ شەكىلدە ئىنفاق قىلىدىغانلاردۇر. ئەجداد بۇنداق ئىنفاقنىڭ ئەڭ گۈزەل نەمۇنىلىرىنى كۆرسىتىپ بەرگەن. چۈنكى بۇ ھەقتە فاتىھ سۇلتان مەھمەتخاننىڭ شەپقەت نىزامىنى ئوتتۇرىغا قويغان ۋاقىپىيەلەردىن بىر قىسمى تۆۋەندىكىلەردۇر:

«مەنكى ئىستانبۇلنىڭ فاتىھى، ئاللاھنىڭ ئاجىز قۇلى فاتىھ سۇلتان مەھمەت، ئۆز كۆچۈم بىلەن ئىگە بولغان 136 دۇكىنىمنى تۆۋەندىكى شەرتلەر بويىچە ۋەقىپ قىلىمەن:

كۈللىيەم (ھەممە نەرسە بولغان بۈيۈك بىر بىنا)دە بىنا قىلىنغان ئاشخانىدا شېھىدلەرنىڭ ئاياللىرى، يېتىم ۋە ئىستانبۇل پېقىرلىرى ئۈچۈن تاماق تەييارلانسۇن! ئەمما تاماق يېيىشكە

ياكى ئېلىشقا كېلەلمىگەن ئۆزرى (ئىشى) بار كىشىلەرنىڭ يېمەكلىكلىرى كۆن پاتقاندىن كېيىن ئۈستى يېپىقلىق قاچىلاردا كۆزدىن يىراق قىلىپ ئۆيلىرىگە ئاپىرىپ بېرىلسۇن!»

ۋاقىپىيەدە كۆرسىتىلگەندەك، فاتىھ سۇلتان مەھمەتخان جەمىيەتنىڭ ھىمايىگە موھتاج كىشىلىرى ئۈچۈن ئەڭ نازۇك ئەدەپ ئۆلچەملىرى بىلەن قائىدىلەر ئورناتقان.

پادىشاسى بۇنداق ئەدەپلىك بولغان بىر جەمىيەتنىڭ شەخسلىرىمۇ زاكاتلىرىنى بىر كونۋىرت ئىچىدە جامىلەردىكى زاكات تاشلىرىغا قويۇپ قويغان، موھتاجلار ئۇ يەردە بەرگۈچىنى كۆرمەستىن ئېھتىياجى قەدەر ئالغان.

❁

دىنىنىڭ ئەسلى غايىسى ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى تەستىقلىغاندىن كېيىن گۈزەل ئىنسان، ئەخلاقلىق ئىنسان يېتىشتۈرۈپ، بۇنىڭ بىلەن خاتىرجەم بىر جەمىيەت بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت. بۇنداق جەمىيەتنى بەرپا قىلىش پەقەت قەلبتە ئوتتۇرىغا چىقىدىغان شەپقەت ۋە مەرھەمەت تۇيغۇسى، ئۇنىڭ ئەڭ ئۇچۇق ئالامىتى بولغان زاكات ۋە ئىنفاق بىلەن مۇمكىندۇر. بىر مۆمىنىنىڭ يۈرىكى راببىنىڭ پۈتۈن مەخلۇقاتىنى شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن قۇچاقلىشى كېرەك.

راببىمىزنىڭ مۈلكىدە ياشاۋاتىمىز. ئۇنىڭ نېمىتى بىلەن رىزىقلىنىۋاتىمىز. مالنى ئىبادەتلەردە بوشاڭلىق قىلغانلار ئويلىمامدۇكى، ئەجىبا كىمنىڭ مېلىنى كىمدىن قاچۇرۇپ كېتىۋاتىمىز؟

ياخشى كۆرۈشنىڭ ئالامىتى پىداكارلىقتۇر. ياخشى كۆرگۈچى ياخشى كۆرۈلگۈچىنى سۆيگۈسى نىسبىتىدە پىداكارلىق قىلىشنى ئىشتىياق ۋە ۋەزىپە دەپ بىلىدۇ. بۇ ئاشىقنىڭ مەشۇقى ئۈچۈن جان بېرىشكە ئوخشايدۇ. ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىغا بولغان ئىنفاق سۆيگۈچىنىڭ سۆيۈلگۈچىگە نىسبەتەن ئەڭ گۈزەل بىر مۇھەببەت تەزاھۇرىدۇر. چۈنكى زاكات ۋە سەدىقە ئاللاھ ئۈچۈن بېرىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ ئالىدۇ دېگەن بىر ئىپادە ئوتتۇرىغا چىققان. چۈنكى ئايەت-كەرىمىدە:

أَلَمْ يَعْلَمُواْ أَنَّ اللهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ

«ئۇلار (يەنى تەۋبە قىلغۇچىلار) ئاللاھنىڭ ئۆز بەندىلىرىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئاللاھنىڭ تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، ناھايىتى مېھرىبان ئىكەنلىكىنى بىلمەمدۇ؟» (تەۋبە سۈرىسى، 104-ئايەت)

بۇ نوقتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

شۈبھىسىزكى، سەدىقە موھتاج كىشى ئۇنى ئېلىشتىن ئىلگىرى ئاللاھنىڭ قۇدرەت قولىغا ئۆتىدۇ، يەنى موھتاجقا بېرىلگەن زاكات ۋە سەدىقىلەرنى ئالدى بىلەن ئاللاھ ئالىدۇ، كېيىن تەكرار پېقىرغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ» (مۇناۋى، كۇنۇزۇل ھەقائىق، 34-بەت) دېگەن.

بۇ جەھەتتىن زاكات ۋە سەدىقىدىكى ئەڭ مۇھىم نوقتا سەمىمىيەت ۋە ئىخلاس بىلەن ئاللاھ رىزاسىنىڭ مەقسەت قىلىنىشىدۇر. ئىنفاق قىلغۇچىلار كىبىرلەنمەسلىكى لازىم. تەشەككۈر ۋە مىننەتدارلىق ئېيتىلىشنى ئۈمىد قىلىشمۇ توغرا ئەمەستۇر. بۇنداق بىر

قاراش بۇ خەيرلارنىڭ پۈتۈن ساۋاپ ۋە پايدىسىنى ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ. ئەكسىچە، بەرگۈچى ئالغۇچىغا نىسبەتەن تەشەككۈر ھىسسىياتىدا بولۇشى ۋە ئىلاھى رىزانىڭ سىرتىدا بىر مەقسەت كۈتمەسلىكى كېرەك. چۈنكى ھەق نەزىرىدە بۇنداق بولغىنى مەقبۇل بولىدۇ. ھەزرىتى ئەلى ۋە ھەزرىتى پاتىمە رازىيالLاھۇ ئەنھۇمالارنىڭ بۇ مەقسەتتە قىلغان ئىنفاقلىرى تەقدىرلىنىش بىلەن بىرلىكتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىنفاقنى بۇ خىل ئۇسۇلدا قىلىشىنى تەشۋىق قىلىدىغان ئايەت- كەرىمىدە:

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِيناً وَيَتِيماً وَأَسِيراً إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاء وَلَا شُكُوراً إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْماً عَبُوساً قَمْطَرِيراً فَوَقَاهُمُ اللهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُوراً

«ئۆزى موھتاج تۇرۇقلۇق، مىسكىنگە، يېتىمگە ۋە ئەسىرگە تائام بېرىدۇ. (ئۇلار ئېيتىدۇ) «سىلەرگە بىز ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن تائام بېرىمىز، سىلەردىن (بۇنىڭ بەدىلىگە) ھېچقانداق مۇكاپات ۋە تەشەككۇر تەلەپ قىلمايمىز. شۈبھىسىزكى، بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىدىن مەيدانغا كەلتۈرۈلگەن ئېغىر، قاتتىق كۈندىن قورقىمىز» ئاللاھ ئۇلارنى ئۇ كۈننىڭ شەررىدىن ساقلايدۇ، ئۇلارنىڭ (يۈزلىرىگە) نۇر، (دىللىرىغا) خۇشاللىق ئاتا قىلىدۇ.» (ئىنسان سۈرىسى، 8-11-ئايەت) دېيىلگەن.

ئەگەر ئىنفاق قىلغۇچى بۇ ئايەت-كەرىمىدىكى ھالەتنى قولغا كەلتۈرەلىسە، كۆڭلىدىكى ئىخلاس ۋە سەمىمىيەت ئالغۇچىغا تەسىر قىلىپ، ئۇ شەخس ئىنفاققا لايىق بولمىسىمۇ، بىر ئىلاھى لۇتۇپ سۈپىتىدە ئويغىنىشىغا سەۋەپ بولىدۇ.

بۇ ھەقىقەتنى ئىشارەت قىلىپ ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

بىر ۋاقىتلاردا بىر ئادەم:

- مەن مۇتلەق بىر سەدىقە بېرىمەن دېدى. كېچىسى ئۆيىدىن سەدىقىسىنى ئېلىپ يولغا چىقتى. ئۇنى بىلمەي بىر ئوغرىنىڭ قولىغا بەردى. ئەتىسى بۇ يەرنىڭ خەلقى:

- ئەجەپلىنەرلىك ئىش، بۇ كېچە بىر ئوغرىغا سەدىقە بېرىلىپتۇ. - دەپ شىكايەت قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئادەم:

- ئاللاھىم! ساڭا ھەمدۇ-سانالار بولسۇن، مەن مۇتلەق بىر سەدىقە بېرىمەن. - دېدى. يەنە سەدىقىسىنى ئېلىپ ئۆيىدىن چىقتى. بۇ قېتىم ئۇنى بىلمەي بىر پاھىشەنىڭ قولىغا بەردى. ئەتىسى خەلق:

- توغرا بىر ئىش ئەمەس، بۇ كېچە بىر پاھىشىگە سەدىقە بېرىلىپتۇ. - دەپ گەپ-سۆز قىلىشتى. ئادەم:

- ئاللاھىم! بىر پاھىشىگە بولسىمۇ سەدىقە بەرگەنلىكىم ئۈچۈن ساڭا ھەمدۇ ئېيتىمەن. مەن يەنە مۇتلەق بىر سەدىقە بېرىمەن. - دېدى.

ئۇ كېچە يەنە سەدىقىسىنى ئېلىپ ئۆيىدىن چىقتى. ئۇنى بىلمەستىن بىر باينىڭ قولىغا بەردى. ئەتىسى خەلق:

- بۇ قانداق ئىش؟! بۇ كېچە بىر بايغا سەدىقە بېرىلىپتۇ. - دەپ سۆز-چۆچەك قىلىشقا باشلىدى. ئادەم:

- ئاللاھىم! ئوغرىغا، پاھىشىگە ۋە بايغا سەدىقە بەرگەنلىكىم ئۈچۈن ساڭا ھەمدۇ-سانا ئېيتىمەن.- دېدى. بۇ ئىخلاسىغا ئاساسەن ئۇيقۇسىدا ئۇ ئادەمگە:

«ئوغرىغا بېرىلگەن سەدىقە بەلكى ئۇ ئوغرىنى قىلىۋاتقان ئىشىدىن خىجىل قىلىپ ئوغرىلىقتىن ۋاز كەچتۈرۈشى مۇمكىن، پاھىشىگە بېرىلگەن سەدىقە بەلكىم ئۇ ئايالنى ئىپپەتلىك قىلىشى مۇمكىن. باي بۇ سەدىقىدىن ئىبرەت ئېلىپ ئاللاھ ئۆزىگە بەرگەن مالدىن موھتاجلارغا بېرىشى مۇمكىن» دېيىلدى. (بۇخارى، زاكات، 78. يەنە نەسائى، زاكات، 47 گە قاراڭ)

بىر كىشى ھەزرىتى پىرگە كېلىپ:

- ھاجى ئاتا! ئاللاھ ئۈچۈن ماڭا بىر تاماكا پۇلىسى بەرسەڭ - دېدى. بىر ساخاۋەت قۇياشى بولغان سامى ئەپەندى ھەزرەتلىرى ھېچ ئويلىماستىن ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەيرانلىق بىلەن قاراشلىرى ئىچىدە ئۇ ئادەمنىڭ تەلەپ قىلغان پۇلىسىنى بەردى. ئادەم خۇشال بولۇپ ئۇ يەردىن ئايرىلدى. بۇ ۋەقە سامى ئەپەندى ھەزرەتلىرىنىڭ يېنىدىكى بىر شەخسنىڭ دىققىتىنى تارتتى. ھەيران قېلىپ ھېچ نېمىنى چۈشىنەلمىگەن ئۇ شەخس تاماكا پۇلىسى ئالغان ئۇ ئادەمنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ھەيران قالدىكى، ئۇ ئادەم تاماكا ئېلىشتىن ۋاز كېچىپ، ئۇ پۇلغا نان ئېلىۋېتىپتۇ.

بۇنىڭغا ئوخشاش ئاللاھ ئۈچۈن ئىخلاس بىلەن قىلىنغان ھەسەنات (ياخشى ئىشلار) نىڭ قارشى تەرەپتە پەيدا قىلىدىغان تەسىرى ئىنفاقتا ئالغۇچىغا نىسبەتەن بەرگۈچى كۆڭۈل دۇنياسىنى كونترول قىلىپ، ھەقىقى ساخاۋەتكە نائىل بولسا، نېمە دېگەن بەختلىك بولغان بولىدۇ-ھە!

يا رابىي! مەرھەمىتىڭنىڭ پۈتۈن تەزاھۇرلىرىنى كۆڭۈل ھاياتىمىزنىڭ تۈگىمەس خەزىنىسى قىلغىن! ئامىن!

❁

فىقھى دەرىزىسىدىن

زاكات

پەرز بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

1. زاكات بېرىدىغان ئادەم مۇسۇلمان، ئەقىللىق، بالاغەتكە يەتكەن ۋە ئەركىن بولغان بولۇشى كېرەك.

2. زۆرۈر ئېھتىياج ۋە قەرزىدىن باشقا نىساپ مىقدارى (زاكات بېرىش ئۆلچىمىگە يەتكەن) مالغا ئىگە بولغان بولۇشى كېرەك.

3. قولىدىكى مال كۆپىيىدىغان بولۇشى كېرەك.

4. زاكات بېرىلىدىغان مال ئۈستىدىن بىر قەمەرى يىل (354) كۈن ئۆتكەن بولۇشى كېرەك.

5. زاكات بېرىلىدىغان مال شەخسىنىڭ تولۇق ئىگىدارچىلىقىدا بولۇشى كېرەك.

زاكات بېرىلىدىغان ماللار ۋە مىقدارى

نىساپ قوي ۋە ئۆچكىدە 40، كالا ۋە توپاقتا 30، تۆگىدە بەشتۇر. ئالتۇن ئۈچۈن نىساپ 81 گىرام، كۈمۈش ئۈچۈن نىساپ مىقدارى 561 گىرامدۇر. ئالتۇن ۋە كۈمۈشتە نىساپ مىقدارى مۇقىم بولسىمۇ ئەمما ھايۋانلارغا مۇناسىۋەتلىك زاكات مىقدارى ھايۋان سانىنىڭ كۆپىيىشىگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ.

زاكات كىملەرگە بېرىلىدۇ؟

ئاللاھتائالا قۇرئانى-كەرىمدە:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

«زاكات پەقەت پېقىرلارغا، مىسكىنلەرگە، زاكات خادىملىرىغا، دىللىرىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش كۆزدە تۇتۇلغانلارغا، قۇللارنى ئازاد قىلىشقا، قەرزدارلارغا، ئاللاھنىڭ يولىغا، ئىبنى سەبىللەرگە بېرىلىدۇ، بۇ ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسىدۇر. ئاللاھ (بەندىلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى) ئوبدان بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.» (تەۋبە سۈرىسى، 60-ئايەت) بۇ ئايەت-كەرىمە زاكات بېرىلىدىغان يەرلەرنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇلار:

1. پېقىرلار: دىنىي جەھەتتىن باي ھېسابلانمايدىغان، يەنى نىساپ مىقدارى مېلى بولمىغانلار، بۇنداق ئادەملەر ئىشى ۋە كۈچى بولسىمۇ زاكات ئالسا بولىدۇ.

2. مىسكىنلەر: كۈندىلىك يېمەكلىكى بولمىغان قاتتىق پېقىرلار،

3. زاكات خادىملىرى،

4. مۇئەللىپى قۇلۇپ: قەلبى ئىسلامغا تارتىلىدىغان كىشىلەر،

5. قۇللار: قۇللۇقتىن قۇتۇلىدىغان كىشىلەرگىمۇ زاكات بېرىلىدۇ. لېكىن كۈنىمىزدە قۇللۇق قالمىدى.

6. قەرزدارلار: قەرزى مېلىدىن كۆپ بولغان كىشىلەرگىمۇ زاكات بېرىلىدۇ.

7. ئاللاھ يولىدىكى كىشىلەر: ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغانلار، ھەج ئۈچۈن يولغا چىقىپ يولدا پۇلسىز قالغانلار ۋە ئاللاھ ئۈچۈن ئىلىم تەھسىل قىلغانلار.

8. يولدا قالغانلار: ئۆز يۇرتىدا باي بولسىمۇ، لېكىن يول ئۈستىدە پۇلى تۈگەپ قالغان يولۇچىلارغا زاكات بېرىلىدۇ.

زاكات قانداق كىشىلەرگە بېرىلمەيدۇ؟

ئاتا-ئانا، بوۋا، چوڭ ئانا، ئوغلى، قىزى ۋە نەۋرىلىرى، باي ۋە مۇسۇلمان بولمىغانلارغا زاكات بېرىلمەيدۇ. يەنە ئەر-خوتۇننىڭ بىر-بىرلىرىگە بەرگەن زاكىتىمۇ ھېساب بولمايدۇ.

ئۆشرە (دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاكىتى)

1. ئەبۇ ھەنىپە رەھمەتۇللاھى ئەلەيھىنىڭ قارىشىچە يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاكاتىدا نىساپ ئۆلچىمى يوقتۇر. يەنى بۇ مەھسۇلاتلار ئۈستىدىن بىر يىل ئۆتۈش ۋە مەلۇم مىقدارغا يېتىش شەرتى يوقتۇر.

2. يىلدا بىر قېتىمدىن ئارتۇق مەھسۇلات ئېلىنىدىغان يەرلەر ئۆشرە مەھسۇلاتىغا تەۋە بولۇپ تەكرار ئېلىنىدۇ.

3. ۋاپات بولغان بىر كىشىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن مىراس قالغان زىرائەت مەھسۇلاتلىرىدىن، بالا-چاقا ۋە ئەقلى جايىدا ئەمەس كىشىلەرگە تەۋە يەرلەرنىڭ مەھسۇلاتلىرىدىنمۇ ئۆشرە ئېلىنىدۇ.

4. ئەبۇ يۇسۇپ ۋە ئىمام مۇھەممەدنىڭ قارىشىچە، دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ نىسبىتى بەش ۋەسك يەنى بىر تونىدۇر. بىر تونىدىن ئاشقاندىن كېيىن ئۆشرە (زاكات) بېرىلسە بولىدۇ.

5. ئۆشرە بېرىلىدىغان بارلىق مەھسۇلاتلار بىر يىلغىچە بوزۇلۇپ كەتمەيدىغان بولۇشى كېرەك. بۇ سەۋەبتىن يېڭى مېۋە ۋە سەي-كۆكتاتلار ئۈچۈن ئۆشرە بېرىلمەيدۇ.

6. بىر ئۆشرە يېرى يامغۇر، ئېرىق ۋە ئۆستەڭ سۇلىرى بىلەن سۇغۇرۇلسا ئوندا بىر، سۇ موتورى، سېتىۋالىدىغان سۇ بىلەن بىر يىل ياكى يىلنىڭ يېرىمىدىن كۆپ سۇغۇرۇلسا يىگىرمىدە بىر نىسبەتتە ئۆشرە ئىسمى بىلەن زاكات ئېلىنىدۇ. يەنە ئۇرۇق، ئەمگەك كۈچى، سۇغۇرۇش، دورا چېچىش ۋە باشقا چىقىملارنى زاكاتتىن تۇتۇپ قېلىشقا بولمايدۇ.

7. زەيتۇن، زىغىر، ئاپتاپپەرەس قاتارلىق مايلىق زىرائەتلەردىن ئۆشرە ئېلىنسا، كېيىن ياغلىرىدىن قايتىدىن ئۆشرە ئېلىنمايدۇ. لېكىن بۇلارنى ئىشلەپچىقارغۇچىدىن تىجارەت مەقسىدى بىلەن سېتىۋالغان ئادەمدىن تىجارەت مېلى زاكىتى ئېلىنسا بولىدۇ.

8. ئۆشرە يېرى مەھسۇلاتلىرىدىن ئېلىنىدىغان مەلۇم نىسبەتتىكى ئۆشرە مەھسۇلات پۈتۈنلەي پىشىپ قولغا كەلگەن ۋاقىتتا ئېلىنىدۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئېلىنمايدۇ. ھەتتا پىشمىغان مەھسۇلاتلار ۋە پىشمىغان مېۋىلەردىن ئۆشرە ئېلىش جائىز بولمايدۇ. پەقەت بۇلار پىشقان ۋاقىتتا ئىگىلىرى خالىسا ئۆشرىنى بەرسە بولىدۇ.

9. ئۆشرىسى بېرىلمىگەن دانلىق زىرائەت ۋە دەرەختىكى مېۋىلەردىن يېگەندە ئۆشرىسىنى بېرىشنى نىيەت قىلىپ يېيىش ۋە بۇنى تولۇقلاش كېرەك. مەسىلەن: ئەبۇ ھەنىپە رەھمەتۇللاھى ئەلەيھىنىڭ قارىشىچە، 10 كىلوگرام ئۈزۈم ئۈزۈلگەن بولسا، بىر كىلوگرامنى زاكات دەپ ھېسابلاپ، كېيىن بىر كىلوگرام ئارتۇق بېرىش كېرەك.

❁

كۆڭۈلنى تىرىلدۈرىدىغان شەخسىي
ۋە ئىجتىمائى ئىبادەت

ھەج

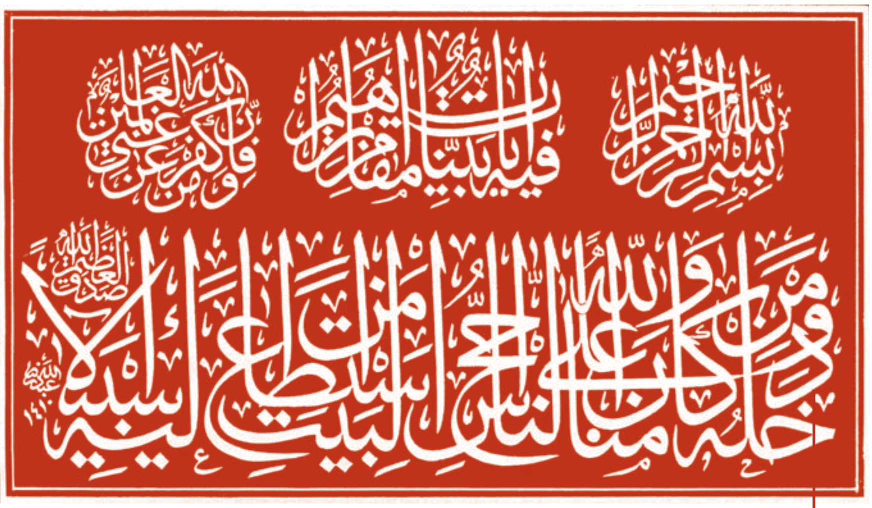

«ئۇنىڭدا ئوچۇق ئالامەتلەر باركى، ماقامى ئىبراھىم شۇلارنىڭ بىرى، بەيتۇللاھقا كىرگەن ئادەم ئەمىن بولىدۇ. قادىر بولالىغان كىشىلەرنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن كەبىنى زىيارەت قىلىشى ئۇلارغا پەرز قىلىندى. كىمكى ئىنكار قىلىدىكەن (يەنى ھەجنى تەرك ئېتىدىكەن)، زىيىنى ئۆزىگە. شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ئەھلى جاھاندىن (يەنى ئۇلارنىڭ ئىبادىتىدىن) بىھاجەتتۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 97-ئايەت)

ھەج

ئىسلامنىڭ بەش ئاساسىدىن بىرسى بولغان ھەج نەبىلەر زەنجىرىنىڭ تۇنجىسى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ ئاخىر زامان پەيغەمبىرىگە قەدەر مۇھەببەتلىك قەلبلەرنىڭ سۆز ۋە ھەرخىل مۇقەددەس ئەسلىمىلىرى بىلەن تولغان، ئىمان جەۋھىرىنى كۆڭۈللەردە كامالەتكە يەتكۈزۈدىغان، بۇ ئالەمدە مەھشەرنىڭ بىر ئوخشىشىنى ياشىتىپ: «ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۆلۈڭلار» دېگەن ھېكمەتنى چۈشىنىشكە ۋەسىلە بولىدىغان مۇقەددەس بىر ئىبادەتتۇر.

ھەج ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرىمۇ بار ئىدى. پەقەت مۇشرىكلار ئۇنى ئىبادەت ماھىيىتىدىن چىقىرىپ، كۈچ ۋە نوپۇز كۆرسىتىلىدىغان غەيرى ئەخلاقى بىر مۇراسىمغا ئايلاندۇرغان. چۈنكى ئەرەپلەر ئارىسىدا ئىمتىيازلىق بىر قەبىلە بولغان قۇرەيش قەبىلىسى كىيىم بىلەن كەبىنى تاۋاپ قىلسا، باشقا ئەرەپلەر ئەر-ئايال يالىڭاچ بىر شەكىلدە تاۋاپ قىلغان. كىيىملىرىنى سېلىۋەتكەن كىشىلەرنىڭ ئەۋرەت يەرلىرىنى يۆگىشى قۇرەيشنىڭ ئىنساۋىغا باغلىق ئىدى. يەنى قۇرەيش قەبىلىسى ئۇلارغا بىر كىيىم بەرسە يۆگىنەتتى، ئەگەر بەرمىسە يالىڭاچ پېتى كەبىنى تاۋاپ قىلاتتى. قۇربانلىق قىلغان ۋاقىتلىرىدا قۇربانلىقنىڭ قېنىنى كەبىنىڭ ئىشىك ۋە تاملىرىغا سۈركەپ قويۇپ، قۇربانلىقنىڭ گوشلىرىنى كۆيدۈرەتتى. ئىسلام بۇ ئەخلاقسىز ئادەت ۋە خۇراپاتلارنى تۈپتىن يۇقاتتى. چۈنكى ئىسلامدا ھەر ئىبادەتنىڭ مۇھىم غايىسى ئاللاھنى زىكىر قىلىش، ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەش ۋە كالامۇللاھنى ئۇلۇغلاشتىن ئىبارەت ئىدى.

❁

ھەج ئىبادىتىنىڭ دۇنيا ۋە ئۇخرەۋى (ئاخىرەتلىك) كۆپلىگەن پايدىلىرى بار.

ھەج ئاللاھنىڭ چەكسىز رەھمىتى تەجەللى قىلغان، ئەپۇ ۋە مەغپىرەتكە مۇيەسسەر بولغان مۇسۇلمانلارنىڭ چوڭقۇر ئىمان، ۋەجد، ئاشق ھاياجىنى ئىچىدە بىرلەشكەن مۇبارەك كۆركەملىك بىر ئىقلىمدا جەريان قىلىدۇ.

ھەج ھەزرىتى ئىبراھىم ۋە ھەزرىتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەككۈل ۋە تەسلىمىيىتىدىن ھەسسە ئېلىش، ئىچىمىزدىكى نەپس دېيىلىدىغان دۈشمەن ۋە سىرتىمىزدىكى شەيتانى مايىلللىقلارنى تاشلاش، سىنىپ-تەبىقە پەرقىدىن قۇتۇلۇش، كېپەن ئىقلىمغا كىرىش، رابىبىمىزغا ئىلتىجا قىلىپ، قىيامەتنىڭ دەھشەتلىك مەنزىرە ھىسياتى

بىلەن چۆچۈش، مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى يىراق ۋە بىر-بىرىنى تونۇمايدىغان خەلقلەر بىلەن بىر يەرگە كېلىش، بىر ئىمان قېرىنداشلىقى تەسىس قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

يەنە بىر مەنادا بەدەن كىيىمدىن ئايرىلىپ، روھنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا كىرىپ، نەپسانى تۇسالغۇلاردىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىشتىن ئىبارەتتۇر.

❁

ھەج ئادا قىلىنىدىغان ماكانلار مۇقەددەس بىر ئالەمنىڭ روھانىيەت ئىقلىمىدۇر. بۇ ئىقلىملار ئىلاھى خۇشاللىقلار بىلەن تولغاندۇر. ئۇ يەرلەردە داۋاملىق ئاللاھنىڭ بەرىكىتى ۋە رەھمىتى كىشىنىڭ ئېسىگە كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئانى-كەرىمدە سۈپىتى شانىغا قاراپ: «شەئائىرۇللاھ» ۋە «ھۆرمەتۇللاھ» دېيىلگەن. بۇ جەھەتتىن ھەجنىڭ يەنە بىر غايىسى ئۇ مۇبارەك ماكانلارغا ھۆرمەت ۋە ئۇيەردىكى مۇقەددەس ماقاملارنىڭ خاتىرىسى بىلەن كۆڭۈللەرنى بىزەشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ مۇبارەك تۇپراقلار ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن تارتىپ ئىمانلىق يۈرەكلەرنىڭ روھانىيەتلىرى بىلەن ئۇزۇقلىنىپ، ئاشىقانە كۆز ياشلىرى بىلەن سۇغۇرۇلغان. ئارىفانە ھەج قىلغانلار ئۇ ماكانلاردا بۇلارنى ۋە كۆپلىگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاياق ئىزلىرىنى ئىزدەپ، ئۇلارنىڭ ئەسلىمىلىرىدىن پەيز ئالىدۇ. چۈنكى ئالاھىدە پەيز مەنبەسى بولغان بۇ ماكانلار نەبىلەر سىلسىلىسىنىڭ ئەزىز خاتىرىلىرى بىلەن تولغان.

ئىبادەت ۋە ھەج نىيىتى بىلەن ئۇ مۇبارەك تۇپراقلارغا ئاياق باسقانلار ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ:

«يا راببى! گۇناھلىرىمىزنى ئەپۇ قىلغىن! سەن ئەڭ بۈيۈك راھمان ۋە رەھىم قىلغۇچىسەن! يا راببى، مېنىڭ ئەۋلادىمنى مېنىڭ يولۇمغا، مېنىڭ دىنىمغا مەنسۇپ قىل!» دېگەن دۇئالىرىغا ۋە بۇ دۇئالاردىكى بەرىكەتكە نائىل بولىدۇ.

بۇنداق ئىكراملار مۆمىن قەلبلەرگە ئۇ مۇبارەك ماكانلارنىڭ ھەسرەت ۋە ئىشتىياقىنى تۇتاشتۇرىدۇ. كۆپلىگەن ئاشىق ئىنسانلار:

كۆرمەس بولدۇم يىراق بىلەن يېقىننى،
گۈزەل كەبەتۇللاھ بارسام ساڭا.

دېگەن بېيتلار بىلەن يىغلىسا، بەزىلىرى:

ئەي بادى ساباھ يولۇڭ چۈشسە سەمتى ھەرەمەينگە،
سالامىمنى يەتكۈز رەسۇلۇس سەقەلەينگە.

(ئەي ساباھ شامىلى! ئەگەر يولۇڭ مەككە، مەدىنىگە چۈشسە، ئۇ يەرلەرگە بولۇپمۇ ئىنسانلار ۋە جىنلارنىڭ پەيغەمبىرى بولغان مۇھەممەد مۇستاپاغا مەندىن دۇرۇت ۋە سالام كۆتۈرگىن.) ئىپادىلىرى بىلەن ئۇ مۇبارەك يەرلەرگە ۋە كائىناتنىڭ پەخرىگە سالام يوللايدۇ.

بۇ مۇھەببەت تەزاھۇرلىرى كۆڭۈللەردە شۇنداق چوڭقۇرلاشتىكى، مۇقەددەس تۇپراقلارغا بارغانلارنى دۇئا ۋە سالاملار بىلەن ئۇزىتىپ قويۇش بىر ئادەت ھالىغا كەلگەن. ھەجگە

بارغۇچىلارنىڭ قۇلاقلىرىغا ئېيتىلغان سۆيگۈ ۋە مۇھەببەتكە تولغان كۆڭۈل تۈيغۇلىرىنى شائىر مۇنداق مىسرالارغا تۆككەن:

يېتىپ بارغان يەرلەرگە،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.
ھەق دوست دېگەن تىللارغا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

بېرىپ ھەجنى ئاداغا،
مەرۋە بىلەن سەفاغا،
مۇھەممەد مۇستاپاغا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

مەككە بىلەن مەدىنە،
تەڭدىشى يوق خەزىنە،
چىھارى يارنىڭ گۆزىنە[29]،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

يالۋۇرۇپ رەببىمىزگە،
دۇئالار قىلىپ بىزگە،
مۇئەززەم كەبىمىزگە،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

كىرسەڭ ئەگەر ئېھرامغا،
قول تەككۈزمەي ھارامغا،
ساھابەئى-كىرامغا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

ھەر تاپانساڭ ئاللاھقا،
چىقسەن نۇرلۇق ساباھقا،
ئۇلۇغ رەسۇلۇللاھقا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

كىرگەنلەر دوست بېغىغا،
چۈشمەس غەپلەت تورىغا،
مۇبارەك نۇر تېغىغا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

29 . چىھار يار گۆزىنە: تۆت خەلىپىنى كۆرستىدۇ.

كىرىپ قەلبى خەتمىگە،
سەجدە قىلىپ راھىمگە،
ماقامى ئىبراھىمغا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

ئاپتاپتا كۆيگەن باشقا،
سۆيۈلگەن قارا تاشقا[30]،
كۆزلەردىن ئاققان ياشقا،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

جەننەتۇل باقىمىزگە،
گۈلشەنى پاكىمىزگە،
ئۇلۇغ رەفاھ ناكىمىزگە،
بىزدىن سالام ئالغاچ كەت.

ئىلگىرىدىن تارتىپ بۇ ئىشقى مۇھەببەت ئۇتىدا يېنىپ، كۆڭلىنى قاندۇرالمىغان كۆپلىگەن ھەق دوستلىرى «تايىبى مەكان»غا نائىل بولۇپ، رەھمەت ماكانىغا ئۆزىنى ئاتقان ۋە نامازلىرىنى ئۇ يەردە ئادا قىلغان. ھەتتا ئۇلاردىن بەزىلىرى ئۇ يەرنىڭ ئىشقى بىلەن يېنىپ يوقىرى پەللىگە چىقىپ، بارالمىغان كۆپلىگەن ئاشىقلارنى بۇ لۇتۇفتىن نېسىۋە ئالدۇرغان. ئەزىز ماخمۇت ھۇدايى ھەزرەتلىرىنىڭ مەنىۋىيات سەمالىرىغا قانات ئېچىشىغا ۋەسىلە بولغان شۇ ھادىسە مەشھۇردۇر:

بۇرسا قازىسى بولغان يىللىرىدا ھۇدايى ھەزرەتلىرىنىڭ ئالدىغا ئاجايىپ بىر دەۋا كەلگەن. بىر ئايال ئېرىدىن شىكايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن:

- قازى ئەپەندى! يولدىشىم ھەر يىلى ھەجگە بېرىشقا نىيەت قىلىدۇ، لېكىن پېقىرلىقىمىز سەۋەبىدىن ھەجگە بارالمىدى. بۇ يىلمۇ بارىمەن دەپ نىيەت قىلدى. ھەتتا «ئەگەر بۇ يىل ھەجگە بارالمىسام سېنى قويۇپ بېرىمەن» دېدى. كېيىن قۇربان ھېيتقا يېقىن ئۆيدىن يوقاپ كەتتى. بەش، ئالتە كۈندىن كېيىن پەيدا بولۇپ ھەجگە بېرىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. بۇنداق ئىش بولامدۇ؟ قازى ئەپەندى؟! مەن بۇنداق يالغانچى ئادەمدىن ئاجرىشىشنى تەلەپ قىلىمەن! - دېدى.

قازى ماخمۇت ئەپەندى بۇ شىكايەتنىڭ راس-يالغانلىقىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن بۇ ئايالنىڭ يولدىشىنى چاقىرتتى. ئۇنىڭدىن ئايالنىڭ شىكايەتلىرىنىڭ راست ياكى يالغانلىقىنى سورىدى. يولدىشى:

- قازى ئەپەندىم، ئايالىمنىڭ ئېيتقانلىرى توغرا! بىلىشىڭىز كېرەككى، مەن ھەقىقەتەن ھەجگە بېرىپ كەلدىم. ھەتتا ئۇ مۇبارەك تۇپراقلاردا بەزى بۇرسالىق ھاجىلار بىلەنمۇ كۆرۈشتۈم ۋە بۇلارغا ئالغاچ كېلىشى ئۈچۈن بىر قىسىم ھەدىيەلەرنى ئامانەت قىلدىم. - دېدى. قازى ماخمۇت ئەپەندى ھەيران بولۇپ:

---

30. قارا تاش: ھەجەرۇل-ئەسۋەدنى كۆرسىتىدۇ.

ـ بۇ قانداق بولدى؟ ـ دەپ سورىدى. ئادەم سۆزلەشكە باشلىدى:

ـ ئەپەندىم، ھەر يىلى ھەجگە بارالمىغىنىمدەك، بۇ يىلمۇ ھەجگە بارالمىغاندىن كېيىن كۆڭلۈم قاتتىق يېرىم بولۇپ، ئەسكىجى مەھمەت بۇۋاينىڭ يېنىغا باردىم، ئۇ مېنىڭ قولۇمنى تۇتۇپ،كۆزۈمنى يۇمۇشۇمنى ئېيتتى، كۆزۈمنى ئاچقان ۋاقتىمدا كەبىدە ئىدىم. ـ دېدى.

بۇنداق بىر ۋەقەگە تۇنجى قېتىم شاھىت بولغان قازى ئەپەندى بۇنىڭ مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئادەمنىڭ ئېيتقانلىرىغا ئىشەنمىدى.

بۇنىڭ بىلەن ئېخچە مۇقەددەس تۇپراقلاردىكى روھانىيەت ۋە مەنىۋىيات ئىقلىمىنىڭ يېڭى ھېسسىياتى ئىچىدە بولغان ئادەم سەممىي ئەمما مەنىدار بىر جاۋاپ بىلەن:

ـ قازى ئەپەندى! ئاللاھتائالانىڭ دۈشمىنى بولغان شەيتان بىر ئاندا دۇنيانى ئايلانسا بولىدۇ، ئەمما ئاللاھ دوستى بولغان خاس بىر قۇل بىر ئاندا كەبىگە نېمىشقا بارالمىسۇن؟ ـ دېدى.

قازى ماخمۇت ئەپەندى بۇ جاۋاپنى ناھايىتى مەنىدار دەپ قاراپ بۇرسالىق ھاجىلارنىڭ ھەجدىن قايتىپ كېلىشىنى كۈتتى. بۇرسالىق ھاجىلار قايتىپ كەلدى. ئەھۋالنى ئېنىقلاپ، مەسىلىنىڭ ئېيتىلغاندەك توغرا ئىكەنلىكىنى بىلدى. قاتتىق ھەيرانلىق ئىچىدە دەۋانى بىكار قىلىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن يۈرىكىگە بىر ئوت تۇتاشتى. كەينىدىن ئەسكىجى بۇۋاي ۋاستىسى بىلەن ئۇيتادە ھەزرەتلىرىنىڭ ھالقىسىغا كىردى...

❁

خۇلاسىلىساق، ماددى ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئۇ تۇپراقلارغا بېرىش قۇملۇق چۆللەرنى كۆرۈش ئۈچۈن ئەمەستۇر. ئۇ يەرلەرگە يۈنىلىش ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ماقامى، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ۋە ئەۋلادىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈندۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم توغۇلۇپ چوڭ بولغان، ئىسلامنى تەبلىغ قىلغان تۇپراقلارنى كۆرۈش، ئۇ مەۋجۇدات نۇرى تەنەپپۇس قىلغان ھاۋانى ئۆپكىمىز ۋە كۆڭۈللىرىمىزگە تولدۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر. بىر ھەق دوستى شائىر نېمە دېگەن گۈزەل ئېيتقان-ھە:

«يوقۇرىدىن تۆۋەنگىچە قەيەرگە قارىسام، چەكسىز مۆجىزە قەلب پېشىگە ئېسىلىپ، ھەئە، مانا مۇشۇ يەر!» دەيدۇ. بۇ مىسرالار شائىرنىڭ قۇرۇق بىر ھېسسىياتى ئەمەس، ئىلاھى بىر ھەقىقەتتۇر. جانابى ئاللاھ :

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّـنَاتٌ

«ئۇنىڭدا كۆپلىگەن ئۇچۇق ئىشارەتلەر باردۇر.» (ئال ئىمران سۇرىسى، 98-ئايەت) دېگەن.

ئۇ مۇقەددەس ماكانلاردا كۆزلەردىكى پەردىنى ئېچىپ، قەلب كۆزى بىلەن ئەتراپقا قارىغانلارنىڭ ئىمان دەريالىرى شاۋقۇنلىنىپ، سۆيگۈ ۋە مۇھەببىتى ئىلاھى قەلب تۇمۇرلىرىدا ئايلىنىشقا باشلايدۇ. قەيەرگە نەزەر سالسا، ئۇ يەردىن ئۇلۇغ بىر ۋەجد ۋە ئىستىغراق (ئۆزىنى ئۇنتۇش) قاپلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن كۆزلىرى نەملىنىپ، تىللىرى داۋاملىق تەسبىھ ۋە تەھلىل بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. ئۇ مۇبارەك تۇپراقلاردا پۈتۈن ۋاقتىنى ئۇستۇن بىر ئەدەپ ۋە ھۆرمەت ھالى ئىچىدە ئۆتكۈزىدۇ. بۇ ئايەتتە دېيىلگەن:

ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ

«ئىش مانا شۇنداق، كىمكى دىنىي ئىشلارنى (جۈملىدىن ھەجنىڭ ئەمەللىرىنى، قۇربانلىقلارنى) ئۇلۇغلايدىكەن، بۇ، دىللارنىڭ تەقۋادارلىقىدىندۇر.» (ھەج سۈرىسى، 32-ئايەت) ئايەتنىڭ ھېكمىتىدىن ئېلىنغان ئۇلۇغ بىر ئىلاھى نېسىۋىدۇر.

بۇ جەھەتتىن ھەج پەقەت ماددى بىر ئىبادەت ئەمەستۇر. ماددى تەرىپى بىلەن بىللە مەنىۋى تەرىپىمۇ ناھايىتى مۇھىم بولغان بىر ئىبادەتتۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرىپىدىن «ھەججى مەبرۇر» يەنى باشتىن باشلاپ ياخشىلىق ۋە گۈزەللىكتىن ئىبارەت بولغان ھەجنىڭ تىلدا بايان قىلىنىشى بۇنى ئىپادە قىلىدۇ. بۇ تەرىپى بىلەن ھەج تەۋبە، دۇئا ، ئىستىغپار بىلەن كۆڭۈللەرنىڭ رەھمەت، بەرىكەت ۋە پەزىلەتكە نائىل بولۇشىدۇر. ھاياتنىڭ سالىھ ئەمەللەر بىلەن ئۆتكۈزۈلىشىدۇر. ھەجدىن كېيىن بۇ ھالەتنىڭ داۋامى ئۈچۈن جانابى ئاللاھقا ۋەدە قىلىنىشىدۇر. ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ دۇئاسى:

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ
وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

«پەرۋەردىگارىمىز! ئىككىمىزنى ئۆزەڭگە ئىتائەتمەن قىلغىن، بىزنىڭ ئەۋلادلىرىمىزدىنمۇ ئۆزەڭگە ئىتائەتمەن ئۈممەت چىقارغىن، بىزگە ھەججىمىزنىڭ قائىدىلىرىنى بىلدۈرگىن، تەۋبىمىزنى قوبۇل قىلغىن، چۈنكى سەن تەۋبىنى قوبۇل قىلغۇچىسەن، ناھايىتى مېھرىبانسەن.» (بەقەرە سۈرىسى، 128-ئايەت)

ھەجنى ئىپادە قىلىشقا ئىنتىلگەن ئاشىق كۆڭۈللەر بىر تەرەپتىن بۇ دۇئا بىلەن يۇغۇرۇلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھەرەم ئىچىدە پۈتۈن مەككە كوچىلىرىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ماڭغانلىقى، ياشىغانلىقىنى ئويلايدۇ، بەلكى ئۇنىڭ ئاياق ئىزى ئۈستىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى خىيال قىلىدۇ، ئۇ ئىزلارغا قەلبى جەھەتتىن يۈز سۈرتەلىگەنلىكىنىڭ ھاياجىنىنى ياشايدۇ ۋە ئۇنىڭدىن كەلگەن كۆپلىگەن ئەسلىمىلەر بىلەن تولۇپ تاشىدۇ. مەسىلەن: ساپا ئېگىزلىكىدە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەككە مۇشرىكلىرىغا خىتاپ قىلىشىنى ئويلاپ، ئۇ كۈنلەرنى كۆز ئالدىدا جانلاندۇرىدۇ. ئۇ كائىناتنىڭ پەخرى بۇ ئېگىزلىكتىن مەككىلىكلەرگە ئەبۇ قۇبەيس تېغىنى كۆرستىپ:

- سىلەرگە شۇ تاغنىڭ ئارقىسىدا دۈشمەن بار، بۇ يەرگە قاراپ كېلىۋاتىدۇ، سىلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى، تەدبىرىڭلارنى ئېلىڭلار دېسەم ئىشىنەمسىلەر؟ - دەپ سورىغاندا مەككىلىكلەر:

- ئىشىنىمىز، ئۇ تاغنىڭ ئارقىسىنى كۆرمىسەكمۇ سەن مۇھەممەدۇل ئەمىن بولغانلىقىڭ ئۈچۈن، خەۋەرنىڭ توغرىلىقىدىن قەتئىي شۈبھە قىلمايمىز! - دېگەن ئىدى.

بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇلۇغ ئىنسان:

- بۇنىڭغا ئىشەنگەندەك شۇنىڭغا ئىشىنىڭلاركى، بۇ ئالەمنى ياراتقان بىر ۋە قادىر ئاللاھ بار، چوقۇنغان بۇتلار ئاجىز بىر تاش، تۇپراق ياكى ئوتۇن پارچىلىرىدۇر، بۇلارنى تەرك قىلىپ،

بىر بولغان ئاللاھقا ئىمان ئېيتىڭلار. بىلىڭلاركى، ئاللاھ مېنى سىلەرگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتى. ـ دېگەن ۋاقتىدا باشتا تاغىسى ئەبۇ لەھەپ قاتارلىق مۇشرىكلار:

ـ سەن بىزنى بۇ يەرگە بۇ گەپ ئۈچۈنمۇ چاقىردىڭ؟ ـ دەپ ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە تارقىلىپ كەتكەن. ۋىجدانى جەھەتتىن قوبۇل قىلغان ئۇ ئۇلۇغ ئىنساننى نەپسانى تۇيغۇلىرى بىلەن يالغانغا چىقارغان.

لېكىن كائىناتنىڭ پەخرى بۇنىڭغا ئوخشاش غەپلەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ توسقۇنلىقىغا قارىماي، ھاردىم، تالدىم دېمەي نەبەۋى بىر غەيرەت بىلەن ئىلاھى ھەقىقەتلەرنى تەشنا كۆڭۈللەرگە بىر ئابى ھاياتقا ئوخشاش تەقدىم قىلغان.

ھەجدە بۇنىڭدەك ئىبرەتلىك ھەقىقەتلەرنى تەپەككۇر قىلىپ، قەلب كۆزىمىز ۋە قۇلاقلىرىمىزنى ئېچىپ، ئۇ ئۇلۇغ نۇرنىڭ رىسالەت دەرس ماكانى بولغان دارۇل ئەرقامنىڭ ئالدىدا تەئدىل-ئەركان ئىچىدە ئوقۇلغان قۇرئان تەلىملىرىنىڭ نۇرلىرىغا يېتىپ بارالايمىز. بۇ تەلىماتلارنىڭ كەينىدىن يۈز بەرگەن ھىجرەت ۋە ئاخىرىدا بارلىققا كەلگەن ئىلاھى بەرىكەتلەرگە كۆڭلىمىزنى ئۇزۇتالايمىز. بولۇپمۇ سەۋرى غارىدا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى ئوتتۇرىسىدىكى مەنىۋى سودا-سېتىقتىن نېسىۋە ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئۇ يەردە قالغان ئۈچ كۈن ئىچىدە ئىلاھى سىرلارغا غەرق بولۇش ۋە قەلبنى ئېچىش يولىدا شەكىللەندۈرگەن خۇسۇسى سۆھبەتكە قېتىلالايمىز. ئۇ سۆھبەت بىلەن باشلىغان مۇھەببەت، ئاشىق، ۋەجد ئىقلىمىدا كۆڭۈللىرىمىزگە ئەڭ كامىل مەنادا ئىماننىڭ ھالاۋىتىنى تېتىتالايمىز. بۇ ھالاۋەتنى تېتىپ، ھەر بىرسى بىر يۇلتۇز مىسالى بولغان ئەسھابى-كىرامغا ئەگىشىپ، مىڭ بىر ھېكمەت ۋە ئىبرەتكە تولغان مەدىنە- مۇنەۋۋەر خاتىرىلىرىدىن كېيىن تەكرار مەككىگە قايتىپ، يەنى ئۇ مۇبارەك تۇپراقنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرىپىدىن فەتھىنى خىيال قىلىپ، كۆزىمىزدە جانلاندۇرالايمىز. ئەتراپتىكى تاغلارغا قارىغاندا مەككىنى فەتھكە كەلگەن ساھابە قوشۇنىنىڭ مۇشرىكلارنى قورقۇتۇش ئۈچۈن ياققان مەشئىلىنىڭ كۆرۈنۈشلىرى زېھنىمىزدە ئۇ يەردە مۇقىم تۇرۇۋاتقانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمىز. بىلالى ھەبەشىنىڭ ئۇ كۈنى بەيتۇللانىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئوقۇغان ياڭراق ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولىمىز. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ:

... جَاء الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ...

«ھەق كەلدى، باتىل يوقالدى.» (ئىسرا سۈرىسى، 81-ئايەت) دېگەن ئايىتىنى ئوقۇپ كەبىدىكى بۇتلارنىڭ چېقىلىشىنى خىيال قىلالايمىز. ئۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ كۆڭلىمىزنىڭمۇ بىر كەبىدەك ئىكەنلىكىنى، ئۇ يەرنىڭمۇ بىر قىسىم نەپسانى مۇھەببەتلەر بىلەن بۇتخانىغا ئايلانغانلىقىنى ئىدراك قىلىپ، ھەج ئىبادىتىنىڭ ھەر باسقۇچىدا ھاسىل قىلىنغان روھانى ۋە مەنىۋى بىر كۈچ بىلەن ئۇلارنى يوقىتىپ تاشلاشقا ۋە كۆڭلىمىزنى ھەقىقەتەن ئىلاھى تەجەللىگاھ قىلىشقا بۇرايمىز.

مۇشۇنداق كۆپلىگەن تەجەللىلەرگە، نائىلىيەتلەرگە ئىلاھى بىر ئىشىك بولغان ھەج ئىبادىتى ھەر ئادەم ئۈچۈن باشتىن ئاخىرغىچە مەنىۋى تىرىلىش ھادىسىدۇر. بۇنداق تىرىلىش بولىدىغان ھەج پەرزى شەخسكە دىنىنىڭ كامالەتكە يېتىشىگە يول كۆرسىتىدىغان مۇھىم بىر ئىبادەتتۇر.

ھەج ئىنسان روھىنىڭ تەڭپۇڭلۇقى، ئىقلىمى، رەڭگىنى تاپىدىغان ئەسلى كىملىكىنى قازاندۇرىدىغان، مەنىۋى پەيز يامغۇرلىرى بىلەن پاكىزلىنىدىغان ۋە ھەقىقەتكە يېتىپ بارىدىغان روھانىيەت تەزاھۇرلىرى بىلەن تولغان بىر ئىبادەتتۇر.

ئەراپات ئەپۇ ۋە ئىلتىجا ماكانىدۇر.

ئەراپات قەۋرەلەردىن قىيامەت ساباھىغا تۇرۇش ۋە توپ-توپ بولۇپ مەھشەر مەيدانىغا توپلىنىشىنى خاتىرلىتىدۇ. پۈتۈن بەندىلەر ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا ئاجىز، موھتاج ۋە ئۈمىتۋار بىر شەكىلدە ئەپۇ قىلىنىشىنى كۈتىدۇ. قەلب ۋە كۆزلەر تەۋبە ياشلىرى بىلەن ھۆل بولۇپ، جانابى ئاللاھقا كۆپلىگەن ئىلتىجالار قىلىنىدۇ، ھايات دەپتەرلىرىدە پاكىزە ۋاراقلار ئېچىلىدۇ ۋە جانابى ئاللاھقا ھاياتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى قىسمىدا ئىتائەت بىلەن ياشايدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدىلەر بېرىلىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن ئەراپات مەھشەرى بىر مەنزىرىنى ئىپادىلەيدۇ. قىيامەتتىكى ئەھۋالنىڭ بىر قىسمى بۇ يەردە ياشىنىدۇ. بېشى ئوچۇق، ئايىغىدا بىر نەرسە يوق، ئۈستىدە بىر لۇڭگە، ئاستىدا بىر لۇڭگە، ھاۋا ئىسسىق... بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە قارايدىغانغا تاقىتى يوق.

يەنە بىر تەرەپتىن ئەراپات بىزنى قەدىمقى ئەسلىمىلەرگە كۆتۈرىدۇ. مەلۇمدۇركى چەكلەنگەن مېۋىگە يېقىنلىشىش زەللىسى نەتىجىسىدە، ئىلاھى مۇراد بىلەن ئادەم ئەلەيھىسسالام ۋە ھاۋا ئانىمىز جەننەتتىن چىقىرىلىپ، دۇنيادا بىر-بىرلىرىدىن يىراق ئايرىم-ئايرىم يەرلەرگە چۈشۈرۈلگەن. بۇنىڭ بىلەن بىر-بىرلىرىگە ھەسرەت قالغان.

ئادەم ئەلەيھىسسالام ھەزرىتى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى شەرەپ ۋە ئېتىبارىنى ئويلاپ، جانابى ئاللاھتىن ئۇنىڭ يۈزى ئۈچۈن ئەپۇ قىلىنىشنى تەلەپ قىلغاندا، بۇ تەۋبە قوبۇل قىلىنغان. ئاللاھتائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامغا مەككە يولىنى كۆرسىتىشكە بىر پەرىشتىنى ۋەزىپىلىك قىلغان. بۇ دۇئا بەرىكىتى بىلەن جىددىدە ياشاۋاتقان ھاۋا ئانىمىز باشقا بىر پەرىشتىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئادەم ئەلەيھىسسالامغا قارشى يولغا چىققان. بۇلار بىر ئەرەپە كۈنى ناماز ئەسىر ۋاقتىدا ئەراپات ۋادىسىدا ئۇچرىشىپ يىغلىغان ۋە تەكرار ئاللاھقا ئىستىغپار ئېيتقان.

ئىھسان ۋە كەرەمى چەكسىز بولغان جانابى ئاللاھ ئۇلارنىڭ دۇئالىرىنى قوبۇل قىلىش بىلەن بىرلىكتە ئۇلارنىڭ نەسلىدىن كېلىپ قىيامەتكىچە ھەر يىل بىر كۈن، بىر سائەتتە ئۇ يەرگە كېلىپ كەچۈرۈم تەلەپ قىلغانلارنى ئەپۇ قىلىشقا ۋەدە قىلغانىكى، ھاجىلارنىڭ ئەرەپە كۈنى ئەراپاتقا چىقىپ، ئىستىغپار ئېيتىشىنىڭ ھېكمىتى بۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر.

بۇ ئۇچرىشىشتىن كېيىن ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھاۋا ئانىمىز ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن بۈگۈنكى مەككە شەھرى جايلاشقان يەرنى ۋەتەن قىلغان. بۇ سەۋەپتىن مەككە شەھرىنىڭ بىر ئىسمى ئولتۇراق يەرلەرنىڭ ئانىسى مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان ئۇممۇل قۇرادۇر.

چۈنكى مەككە ۋەتەن، رەڭ، قىياپەت ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان پەرقلەرنى ئوتتۇرىدىن يوقىتىپ، ئىسلام قېرىنداشلىقى ئاستىدا پۈتۈن ئىمان ئېيتقۇچىلارنىڭ بىر مىللەت ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت ھەقىقەتنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىغان ماكاندۇر. ئۇ يەردە ئاجىز، غېرىپ، باي، كەمبەغەل، جاھىل، پادىشاھ، خەلق قاتارلىق تەبىقىلەرنىڭ ھەممىسى بىر يەردە، ئوخشاش كىيىملەر ئىچىدە، بىر مەيدان ۋە بىر سەپتە تۇرىدۇ. ئۇ مۇبارەك يەر خاتىرجەملىك،

ھۇزۇر، مۇھەببەت قۇچىغى، قەلبلەرنى پەيز ۋە بەرىكەت بىلەن تولدۇرىدىغان پەيغەمبەرلەر جايىدۇر. كۈنىمىز ئىسلام دۇنياسىنىڭ پۈتۈن ئىزتىراپلىرىغا قارىماي ئۇ مۇبارەك ماكانلاردا ھەج ۋە ئۆمرىدە بارلىققا كەلتۈرگەن ئىتتىپاقلىق، قېرىنداشلىق تۇيغۇلىرى مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرنىڭ پەقەت خىيالىدا ئارزۇ قىلغان نەرسىسىدۇر. بۇ مىللەتلەر خەلقئارالىق تەشكىلاتلار بىلەن داۋاملىق مۇشۇنداق بىر مەنزىرىنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئارزۇسى ئىچىدە ياشىماقتا. ئەمما كۈنىمىزگىچە بۇجەھەتتە بىرەر مۇۋەپپىقىيەت قازىنالمىدى. چۈنكى ئۇلار ماددى جەھەتتىن تويۇنۇش نوقتىسىنى ئاشقان بولسىمۇ، بۇنىڭغا قارىتا ئىچىدە مەنىۋى گۇمراھلىق بولغاچقا، سىرتتا چەكسىز ئايرىمچىلىق، دۈشمەنلىك، زۇلۇم، ناھەقچىلىق، ئىمتىياز ۋە تەڭسىزلىك ئىللەتلىرى كۈندىن-كۈنگە كۆپەيمەكتە.

❁

مۇزدەلىفە قۇرئانى-كەرىمدە ئىشارەت قىلىنغان «ئەل مەشئارۇل ھارام»نىڭ روھانىيىتى بىلەن رەھمەت تەزاھۇرلىرى تولغان بىر ماكاندۇر. قەلب رابىبمىزنىڭ قۇدرىتى، سەلتەنىتى ۋە ئىلاھى تەجەللىلىرى بىلەن يوغۇرۇلۇپ، دۇنيا ـ ئاخىرەتنى كەينىگە تاشلاش يېرىدۇر.

نەزىر كۈنلىرى تاماملانغاندىن كېيىن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇربانلىق قىلىشنى سىمۋۇل قىلىپ قىلىنىدىغان جىسمانى قۇربانلىق ھاجىلارنىڭ كۆڭۈل دەرياسىدا ئۇ ئۇلۇغ پەيغەمبەرنىڭ تۇيغۇ، ھىسسىياتىنى جانلاندۇرىدىغان بىر رەھمەت ۋە ھېكمەت شامىلىدۇر. بۇنى تەنەپپۇس قىلغانلارنىڭ تىللىرىدىن خەلىلۇللاھنىڭ قۇرئانى-كەرىمدە بايان قىلىنغان شۇ سۆزلىرى تۆكۈلىدۇ:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ حَنِيفاً وَمَا أَنَاْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

«مەن ھەقىقەتەن، باتىل دىنلاردىن ھەق دىنغا بۇرۇلۇپ، ئاسمانلارنى، زېمىننى، ياراتقان زاتقا يۈزلەندىم، مەن مۇشرىكلاردىن ئەمەسمەن.» (ئەنئام سۈرىسى، 79-ئايەت)

قُلْ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ
وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَاْ أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

«(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم (دۇنيادا قىلغان ياخشىلىقلىرىم ۋە تائەت ئىبادەتلىرىم) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر. ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر، مەن مۇشۇنىڭغا (يەنى يالغۇز ئاللاھقىلا خالىس ئىبادەت قىلىشقا) بۇيرۇلدۇم، مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن.» (ئەنئام سۈرىسى، 162-163-ئايەت)

ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بابىلدىن شامغا قاراپ كېتىۋاتقاندا:

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ

«ئىبراھىم ئېيتتى:«مەن ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىم مېنى بۇيرىغان جايغا ھىجرەت قىلىمەن، ئۇ مېنى يېتەكلەيدۇ. پەرۋەردىگارىم! ماڭا ياخشى بىر پەرزەنت ئاتا قىلغىن.» (سەففات سۈرىسى، 99-100-ئايەت)

بۇ يەردە يەنى ئىچكى ئالەمدىن ئۇلۇغ دوستقا قاراپ بىر ۋۇسلات سەپىرى قىلىنغانلىقىغا دائىر ئىشارەت باردۇر. ئايەت- كەرىمىنىڭ داۋامىدا ھەزرىتى ئىسمائىلنىڭ خوش خەۋەر قىلىنىشى ۋە قۇربانلىق ۋەقەسى زىكىر قىلىنغان:

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

«بىز ئىبراھىمغا ناھايىتى مۇلايىم بىر ئوغۇل بەردۇق. ئۇ ئىبراھىمنىڭ ئىش-كۈشلىرىگە يارىغۇدەك بولغان چاغدا، ئىبراھىم: «ئى ئوغلۇم! مەن سېنى بوغۇزلاپ قۇربانلىق قىلىشقا (ئەمىر قىلىنىپ) چۈشەپتىمەن (پەيغەمبەرلەرنىڭ چۈشى ھەقىقەتتۇر ۋە ئۇلارنىڭ ئىشلىرى ئاللاھنىڭ ئەمرى بويىچە بولىدۇ)، ئويلاپ باققىنا! سېنىڭ قانداق پىكرىڭ بار؟» دېدى. ئۇ ئېيتتى: «ئى ئاتا! نېمىگە بۇيرۇلغان بولساڭ، شۇنى ئىجرا قىلغىن، خۇدا خالىسا (ئۇنىڭغا) مېنى سەۋر قىلغۇچى تاپىسەن.» (سافىفات سۈرىسى،101- 102-ئايەت)

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ

«ئىككىسى (ئاللاھنىڭ ئەمرىگە) بويسۇندى، ئىبراھىم ئۇنى (يەنى ئوغلىنى بوغۇزلاش ئۈچۈن) يېنى ياتقۇزدى. بىز ئۇنىڭغا: «ئى ئىبراھىم! (ھېلىقى) چۈشنى ئىشقا ئاشۇردۇڭ (يەنى چۈشۈڭدە بۇيرۇلغاننى بەجا كەلتۈردۈڭ)» دەپ نىدا قىلدۇق. بىز ھەقىقەتەن ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز. بۇ ھەقىقەتەن روشەن سىناقتۇر.» (سافىفات سۈرىسى، 103-106-ئايەت)

وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

«بىز ئۇنىڭ ئورنىغا چوڭ بىر قۇربانلىقنى (يەنى جەننەتتىن چىققان قوچقارنى) بەردۇق. كېيىنكىلەر ئىچىدە ئۇنىڭغا ياخشى نام قالدۇردۇق. ئىبراھىمغا سالام بولسۇن. بىز ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنى مۇشۇنداق مۇكاپاتلايمىز. ئۇ ھەقىقەتەن بىزنىڭ مۆمىن بەندىلىرىمىزدىندۇر.» (سەففات سۈرىسى، 107-111-ئايەت)

❁

ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھاجەر ئانىمىز بىلەن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى مەككىدە قويۇپ قويغاندىن كېيىن سارا ئانىمىزنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ يېنىغىمۇ بېرىپ تۇرغان. بىر قېتىم مەككىدە بىر چۈش كۆرگەن. چۈشىدە ئايەتتە ئېيتىلغاندەك ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى قۇربانلىق قىلغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام چۈشنى شەيتاندىنمۇ ياكى راھماندىنمۇ دەپ شۈبھىلەنگەن. لېكىن بۇ چۈشنى ئۈچ قېتىم قايتا-قايتا كۆرگەن. بۇ

كۈنلەر ھەج مەزگىلىنىڭ تەۋرىيە (زۇلھەججە ئېيىنىڭ 8ـكۈنى)، ئارافە ۋە ھېيتنىڭ بىرىنچى كۈنلىرى ئىدى.

بىر رىۋايەتتە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام:

«ئاللاھ ماڭا بىر ئوغۇل بەرسە، ئۇنى قۇربانلىق قىلىمەن» دېگەن. بۇ سۆز سەۋەبى بىلەن ئىمتىھان قىلىنغان.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام رابىيدىن كەلگەن ئىلاھى ئەمرگە ئاساسەن ھاجەر ئانىمىزغا، ئوغلى ئىسمائىلنى يۇيۇشنى ۋە خوشپۇراقلىق نەرسىلەر چېچىشنى بۇيرىغان. ھەزرىتى ئىسمائىلغا يېنىغا بىر ئاغامچا ۋە پىچاق ئېلىشنى ئېيتقان ۋە:

«ئوغلۇم، ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن سېنى قۇربانلىق قىلىمەن» دىگەن.

ئەرەپاتتا ھاجىلار ۋەقپىدە تۇرىدىغان يەرگە قاراپ ماڭغان. بۇ ۋاقىتتا شەيتان ئىنسان شەكلىگە كىرىپ، ھاجەر ئانىمىزنىڭ يېنىغا كەلگەن. ئۇنىڭغا:

ـ ئىبراھىم ئوغلىڭنى قەيەرگە ئاپىرىدۇ بىلەمسەن؟ ـ دەپ سورىغاندا، ھاجەر:

ـ دوستىنىڭ يېنىغا ئاپىرىدۇ. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. شەيتان:

ـ ياق، ئۆلتۈرۈشكە ئېلىپ ماڭدى. ـ دېگەندە، ھاجەر ئانىمىز:

ـ ئۇ ئوغلىنى بەك ياخشى كۆرىدۇ. ـ دېگەن. شەيتان يەنە:

ـ ئاللاھ ئەمر قىلغانلىقى ئۈچۈن قۇربانلىق قىلغۇدەكمىش. ـ دېيىشى بىلەن ھاجەر ئانىمىز:

ـ ئەگەر ئاللاھتائالا ئەمر قىلغان بولسا گۈزەل بىر ئىشتۇر، تەۋەككۈل قىلىمىز. ـ دېگەن.

شەيتان ھاجەر ئانىمىزنى ئالدىيالمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلگەن. بۇ قېتىم ئۇنىڭغا:

ـ داداڭ سېنى قەيەرگە ئېلىپ مېڭىۋاتىدۇ؟ بىلەمسەن؟ ـ دەپ سورىغاندا، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام:

ـ رابىينىڭ ئەمرىنى ئۇرۇنلاشقا. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. شەيتان:

ـ بىلىشىڭ كېرەككى، سېنى ئۆلتۈرۈشكە ئېلىپ مېڭىۋاتىدۇ. ـ دەپ ۋەسۋەسە قىلىشقا تىرىشقان. بۇنىڭغا قارىتا ھەزرىتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام:

ـ يوقال بۇ يەردىن!!! بىز رابىمىزنىڭ ئەمرىنى چىن دىلىمىزدىن ئىجرا قىلىمىز! ـ دەپ جاۋاپ بېرىپ شەيتاننى قوغلاپ، ئۇنىڭغا تاش ئاتقان. شەيتان ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىمۇ ئالدىيالمىغان. بۇ قېتىم ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـ ئەي ياشىنىپ قالغان ئادەم! ئوغلۇڭنى قەيەرگە ئېلىپ مېڭىۋاتىسەن؟ شەيتان سېنى چۈشۈڭدە ئالداپتۇ، ئۇ چۈش شەيتاندىندۇر. ـ دېگەندە، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام:

ـ سەن شەيتانسەن! دەرھال بۇ يەردىن يوقال! ـ دەپ قولىغا يەتتە دانە تاش ئېلىپ، شەيتانغا ئۈچ ئايرىم يەردە ئاتقان.

ھەجدە قىيامەتكىچە رۇكۇن بولۇپ داۋام قىلىدىغان شەيتانغا تاش ئېتىش بۇ شەكىلدە باشلانغان. بۇ ئەھۋال ئۇلارنىڭ تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيىتىنىڭ بىر نىشانىسى بولۇپ، ئۈممەتكە نەمۇنە بولغان.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرلىكتە مىنادىن ئەراپاتقا قاراپ ماڭغاندا ئاسماندىكى پەرىشتىلەر ھاياجانلانغان. ھەيران بولۇپ بىر-بىرىگە:

- سۇبھانائللاھ! بىر پەيغەمبەر بىر پەيغەمبەرنى قۇربانلىق قىلىشقا كۆتۈرۈپ مېڭىۋاتىدۇ. - دېيىشكەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامغا بۇ ئىشنىڭ ھەققىتىنى ئاڭلىتىپ:

- ئەي ئوغلۇم چۈشۈمدە سېنى قۇربانلىق قىلىشقا ئەمىر قىلىندىم. — دېگەندە، ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام:

- دادا بۇنى ساڭا ئاللاھ ئەمىر قىلدىمۇ؟ -دەپ سورىغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام:

- ھەئە! - دېگەن. بۇنىڭ بىلەن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام:

- دادا، سەن ئەمىر قىلىنغان ئىشنى قىل! ئىنشائاللاھ، مېنى سەۋر قىلغۇچىلاردىن كۆرىسەن! - دەپ جېنىنى پىدا قىلىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن. ئۇ ۋاقىتلاردا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام يەتتە ياكى 13 ياش ئەتراپىدا ئىدى.

رىۋايەتلەردە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئالدىراپ كېتىپ، يېتىشىشتە قىينىچىلىق تارتقان ئۈچ يەردىن بىرسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەزرىتى ئىسمائىلنى قۇربانلىق قىلىش ئۈچۈن پىچاقنى بوغازىغا سۈرگەن ۋاقتى ئىكەن. ئۇ ۋاقىتتا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پىچاقنى كەسمەيدىغان قىلغان. ھەق نەزىرىدە تەسلىمىيىتى سەۋەبىدىن ئىلاھى بىر لۇتۇپ بولۇپ جەننەتتىن كەلگەن بىر قوچقارنى قۇربانلىق قىلىدىغانلىقى بىلدۈرۈلگەن. بۇنىڭ بىلەن يۇرەكتىن ئېيتىلغان تەكبىرلەر ئارىسىدا ئۇ قوچقارنى قۇربانلىق قىلغان.

بۇ جەھەتتىن قۇربانلىق قىلىشتىكى ئەسلى مەقسەت بۇ ۋەقەلەرنى ئەسلەپ، ئۇلاردىكى ئىلاھى ھېكمەتتىن نېسىۋە ئېلىپ، ئاللاھقا تەسلىمىيەت ۋە تەقۋا بىلەن قۇللۇق قىلىش جەھەتتە كۆڭۈللەرنىڭ ئويغاق بولىشىدۇر. چۈنكى جانابى ئاللاھ قۇرئانى-كەرىمدە:

لَن يَنَالَ اللهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِن يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنكُمْ

«ئاللاھقا ئۇلارنىڭ گۆشلىرى ۋە قانلىرى يېتىپ بارمايدۇ، ئاللاھقا يېتىدىغىنى پەقەت سىلەرنىڭ تەقۋادارلىقىڭلاردۇر.» (ھەج سۈرىسى، 37-ئايەت) دېگەن.

يەنە بىر تەرەپتىن قۇربانلىق قىلغاندىن كېيىن چاچ كېسىشنىڭمۇ يەنە ئايرىم بىر ھېكمىتى بار. ئىسلامدىن ئىلگىرى بىرسى قۇلنى ئازات قىلغان ۋاقىتىدا چېچىنى ئۇستۇرا بىلەن ئالاتتى. بۇ قۇللۇقنىڭ بىر بەلگىسى سۈپىتىدە قىلىناتتى. ھاجىلارنىڭ ھەجدە چېچىنى كېسىشى جانابى ئاللاھنىڭ دائىملىق قۇلى ۋە بەندىسى ئىكەنلىكىنى قوبۇل ۋە ئېتىراپ قىلغانلىق بولىدۇ. يەنى بۇ چاچ كېسىش بىر مەنادا ئۆزىمىزنى ئاللاھقا ئاتاشنى ۋە ئۇنىڭ تەسلىمىيەتلىك بىر قۇلى بولغانلىقىمىزنى ئىپادىلەشنى كۆرسىتىدۇ.

❁

يەنە بىر تەرەپتىن ھەزرىتى ئىبراھىم ۋە ھەزرىتى ئىسمائىل شەيتانغا تاش ئېتىپ، ئۇنىڭغا قارشى غەلبە قىلغان يەر **مىنا** بىر تەسلىمىيەت ۋە تەۋەككۇل ماكانىنى كۆرستىدۇ.

شەيتانغا تاش ئېتىش كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئىچىمىزدىكى شەيتانغا تاش ئېتىش بىلەن باشلىنىدۇ. بۇ ھەزرىتى ئىبراھىم، ھەزرىتى ئىسمائىل ۋە ھاجەر ئانىمىزنىڭ شەيتاننى ھەيدەپ، تاش ئاتقانلىقىنىڭ بىر خاتىرىسىدۇر. تاش ئېتىش بىر جەھەتتىن لەنەت مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى ئۇ دەۋرلەردە لەنەتلەش تاش ئېتىش شەكلىدە بولغان. شەيتانغا «راجىم» يەنى تاش ئېتىلغان، تاش تەككەن دېيىلىشى لەنەتلەنگەنلىك مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ.

تاش ئېتىش ئىشىدا يەنە بىر ئەسلىمە:

كەبىنى يىقىش ئۈچۈن چوڭ پىللار بىلەن كەلگەن ئەبرەھە قوشۇنى بەدەۋى ئادىتى بويىچە تاش ئاتقان. بۇنىڭغا چۈشلۇق ئاللاھتائالا ئۇ بۈيۈك پىل قوشۇننى ئەبابىل قۇشلىرى ئېلىپ كەلگەن كىچىك تاشلار بىلەن ھالاك قىلغان. شەيتانغا تاش ئېتىش بۇ ھادىسەنىڭ بىر خاتىرىسىدۇر. خۇلاسە قىلساق، شەيتانغا تاش ئېتىش ئىبلىسنىڭ لەنەتلىنىشى ۋە قەلبنىڭ ھەر تۈرلۈك غەپلەت ۋە ۋەسۋەسىدىن يىراق بىر شەكىلدە ئاللاھقا يۈنىلىشىدۇر. بۇ جەھەتتىن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«بۇ شىغىل تاشلار بىلەن تاش ئېتىشتىكى مەقسەت جانابى ئاللاھنىڭ زىكرىنى قىلىشتىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس» دېگەن. (مشكات، ترمزى)

❁

سەفا ۋە مەرۋە ئېگىزلىكى كۆنىمىزدە زەمزەم سۈيى جايلاشقان يەردە ئۇسسۇزلۇقتىن قىينالغان ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى ھەزرىتى ھاجەر تىت-تىت ۋە بىئاراملىق ئىچىدە سۇ تېپىش مەقسىتى بىلەن ئالدى ۋە كەينىگە يۈگۈرگەن ئىككى مۇبارەك ئېگىزلىك بولۇپ، بۇ بىزگە بەشەرى ئاجىزلىق بىلەن جانابى ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىشنى ئەسلىتىش ئۈچۈن ھەج قائىدىلىرىدە «سەئيى» ئىسمى بىلەن ئاتالغان بىر قائىدىدۇر. جانابى ئاللاھ بۇ ئىككى ئېگىزلىكنىڭ ئەھمىيىتىنى مۇنداق ئىپادە قىلغان:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ اللهِ

«سەفا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ (دىنىنىڭ) ئالامەتلىرىدۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 158-ئايەت)

كەبە: جانابى ئاللاھ قۇرئاندا: **«سەجدە قىل ۋە يېقىنلاش»** (ئەلەق سۈرىسى، 19-ئايەت) دېگەن بۇيرۇقى بىلەن ئۇتتۇرىغا قويغان ناماز ئىبادىتىنىڭ يۆنىلىشىنى كۆرستىدۇ. بۇ ئەينى ۋاقىتتا پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئورتاق تەۋەججۇھ قىلىدىغان نوقتا، يەنى ئىسلام دۇنياسىنىڭ نەپەس ئېلىۋاتقان يېرىدۇر. ئىنساندىكى ئىلاھى تەجەللىنىڭ نەزەرگاھى قەلب بولسا كائىناتنىڭ قەلبى كەبىدۇر. يەنى كەبە بىر مەنادا ئىنسان ۋۇجۇدىدىكى قەلبكە ئوخشايدۇ.

ئۇ يەردە جانابى ئاللاھقا قىلغان ۋەدىسىنى ئورۇنلىغان خەلىللۇلاھنىڭ ماقامى بار. جانابى ئاللاھ ھەج ياكى ئۆمرە نېسىپ بولغان مۆمىن كۆڭۈللەرنى ئۇنىڭ ئاياق ئىزىنى بېسىپ مېڭىش ۋە ئۇنىڭ ماقامىنىڭ كەينىدە تاۋاپ نامىزى ئوقۇش بىلەن ۋەزىپىلەندۈرگەن.

كەبىدىكى «**ھەجەرۇل ئەسۋەد**» سالاملىنىپ، سۆيۈلىدىغان ۋە ئاللاھقا بەيئەت بىلەن قوللۇق ۋەدىسى بېرىلگەن مۇبارەك بىر تاشتۇر. ئۇنىڭغا سالام بېرىش، ئەينى ۋاقىتتا پۈتۈن نەپسانى مايىللىقلار ۋە شەيتانى ھەرىكەتلەردىن قول ئۈزۈشكە ۋەدە بەرگەنلىك بولىدۇ.

ھەجەرۇل ئەسۋەد تاۋاپنىڭ باشلىنىشى ۋە تۈگىشىگە ۋەسىلىدۇر. كەبىنىڭ كۆنىمىزگىچە بولغان ئارىلىقتا ھەر تېشى ئالمىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ھەجەرۇل ئەسۋەد ھېچ ئۆزگەرمەستىن كۈنىمىزگە قەدەر ساقلىنىپ كەلگەن. ئۇنى كۆپلىگەن مۇبارەك ئېغىزلار سۆيگەن ۋە كۆپلىگەن مۇبارەك قوللار تۇتقان. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەتتىكى بىر تاش ئىگە بولغان ئۇلۇغ ھالى بىلەن كۆڭلىمىزدە باشقا بىر تەسىر ۋە سۆيگۈ غۇنچىسى بولماقتا. بۇ ھەقىقەتنى ھەزرىتى ئۆمەر رازىياللاھۇ ئەنھۇ ئۇنى سۆيگەندە:

«ئەي قارا تاش! مەن سېنىڭ بىر تاش ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن، سەندىن پايدا ياكى زىيان كەلمەيدۇ. سىنى سۆيۈشۈمنىڭ سەۋەبى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سېنى سۆيگىنىنى كۆزلىرىم بىلەن كۆرگەنلىكىم ئۈچۈندۇر» دېگەن. (مۇسلىم، تىرمىزى)

قىسقىسى، بارلىق خۇسۇسىيىتى بىلەن كەبە ئەرشى ئىلاھىنىڭ سايىسى، رەھمەت ۋە بەرىكەت مەنبەسىدۇر. يەنە بىر تەرەپتىن جانابى ئاللاھنىڭ رەھمەت ۋە مەغپىرەت سۈپەتلىرى ئەكس ئېتىدىغان پارلاق بىر ئەينەكتۇر. كۆڭۈللەرنى يورىتىدىغان بىر قۇياش يەنى نۇر مەنبەسىدۇر.

ھەر خىل دۆلەتلەردىن كەلگەن ياشاش شەكلى، ئۆرپە-ئادەتلىرى ھەر خىل بولغان ئىنسانلار كەبىنىڭ ئەتراپىدا گۈزەل بىر ۋەھدەت (بىرلىك) مەنزىرىسىنى ھاسىل قىلىدۇ.

كەبىنىڭ سېلىنىشى ھەققىدىكى رىۋايەتلەردە ھەزرىتى ئادەم بىلەن ھەزرىتى ھاۋا جەننەتتىن چىقىرىلغان ۋاقىتتا يەر يۈزىدە ئەراپاتتا ئۇچرىشىپ، بىرلىكتە غەرپكە قاراپ مېڭىپ كەبە جايلاشقان يەرگە كەلگەن. بۇ ۋاقىتتا ئادەم ئەلەيھىسسالام بۇ ئۇچرىششقا شۈكۈر قىلىش ئۈچۈن رابىبگە ئىبادەت قىلىشنى ئىستەپ، جەننەتتىكى ۋاقىتىدا ئەتراپىدا تاۋاپ قىلىپ ئىبادەت قىلىدىغان نۇر تۈۋرۈكلىرىنىڭ ئۆزىگە تەكرار بېرىلىشىنى تەلەپ قىلغان. ئۇ نۇر تۈۋرۈك ئۇ يەردە تەجەللى بولغان ۋە ھەزرىتى ئادەم ئۇنىڭ ئەتراپىدا تاۋاپ قىلىپ ئاللاھقا ئىبادەت قىلغان. بۇ نۇردىن ياسالغان تۈۋرۈك ھەزرىتى شىت ئەلەيھىسالام دەۋرىدە يۇقاپ كېتىپ، ئورنىغا قارا بىر تاش قالغان. بۇنىڭ بىلەن ھەزرىتى شىت ئۇنىڭ ئورنىغا تاشتىن ئۇنىڭغا ئوخشاش تۆت تەرىپى بار بولغان بىر بىنا سالغان. بۇ قارا تاشنى بىنانىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويغان. كۈنىمىزدە ھەجەرۇل ئەسۋەد دەپ ئاتالغان قارا تاش ئۇ تاشتۇر. كېيىن نۇھ تۇپانىدا بۇ بىنا ئۇزۇن ۋاقىت قۇم ئاستىدا قالغان. ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن كەبە جايلاشقان يەرگە بارغان. ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئانىسى بىلەن بىرلىكتە ئۇ يەرگە ماكانلاشقان. كېيىن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرلىكتە ئاللاھنىڭ ئەمرىگە ئاساسەن كەبە جايلاشقان يەرنى قازغان. ھەزرىتى شىت ئەلەيھىسسالام تەرىپىدىن بىنا قىلىنغان ئاساسىنى تېپىپ، بۇ ئاساسنىڭ ئۈستىگە كەبە مۇئەززەمنى بىنا قىلغان.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبە تاماملانغاندا ئاللاھقا مۇنداق دۇئا قىلغان:

رَبِّ اجْعَلْ هَـذَا بَلَداً آمِناً وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ
مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ

«يا راببى! بۇ يەرنى خاتىرجەم بىر شەھەر قىلغىن! خەلقىدىن ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگۈچىلەرنى ھەر خىل مېۋىلەر بىلەن ئوزۇقلاندۇرغىن!» (بەقەرە سۈرىسى، 126ـ ئايەت)

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ دۇئاسىنىڭ بەرىكىتى بىلەن مەككىدە ئېغىز لەززىتى ۋە ئىمان ھالاۋىتى بىر بىرىگە زىچ گىرەلىشىپ كەتكەن دېسەك خاتا بولماس.

كەبە تەخمىنەن 11 قېتىم رېمونت قىلىنغان.

بىرىنچى قېتىمقىسى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن؛ ئىككىنچىسى ئادەم ئەلەيھىسسالام؛ ئۈچۈنچىسى شىت ئەلەيھىسسالام؛ تۆتىنچىسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام؛ بەشىنچىسى ئامالىكا قەبىلىسى؛ ئالتىنچىسى جۇرھۇملەر؛ يەتتىنچىسى قۇسەي؛ سەككىزىنچىسى قۇرەيش؛ توققۇزىنچىسى تابىئىندىن ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير؛ ئونىنچىسى ھەججاجى زالىم؛ ئون بىرىنچىسى ئوسمانلى سۇلتانى 4ـ مۇراد قاتارلىقلار تەرىپىدىن رېمونت قىلىنغان.

ئوسمانلىلارنىڭ ئۇ مۇبارەك تۇپراقلاردا كۆرسەتكەن پەۋقۇلئاددە ئەدەب-ئەخلاقى رېمونت قىلىش جەريانىدىمۇ ئوتتۇرىغا چىققان. مەسىلەن: 4ـ مۇراد دەۋرىدە بىر كەلكۈن ئاپىتى كېلىپ، كەبىنىڭ ئىككى تەرىپى بىر ئاز چۆكۈپ كەتكەن. بۇنىڭ بىلەن بۇنى رېمونت قىلىش ئۈچۈن مىمار بېشى رىدۋان ئاغا (ئاكا) مەككىگە ئەۋەتىلگەن. مىماربېشى ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن، چۆكۈپ كەتكەن يەرلەرنى ئىپادە قىلىش ئۈچۈن، كەبە مۇئاززاما ھەققىدە «يىقىلدى ياكى چۆكۈپ كەتتى» دېگەن سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ھايا قىلىپ، مۇنداق ئىپادە قىلغان:

«كەبەتۇللاھنىڭ بەزى يەرلىرى سەجدە قىلغان» دېگەن.

يەنە رېمونت قىلىش جەريانىدا ئىنشائات ئۈچۈن كېرەكلىك نەرسىلەرنى توشۇيدىغان ھايۋانلارنىڭ ئۇ مۇبارەك ماكانلارنى كىرلەتمەسلىكى ئۈچۈن، بىر قىسىم تەدبىرلەرنى ئېلىشى دىققەتنى جەلپ قىلىدىغان ئەدەپ ئالامەتلىرىدۇر.

ئوسمانلىنىڭ ئۇ مۇقەددەس ماكانلاردىكى ئەدەپلىكلىكى پايتەخت ئىستانبۇلدىن باشلانغان. ئۇ ۋاقىتلاردا ھەج سەپىرىدە ياۋروپا قىتئەسىدىن ئاسياغا ئۆتۈشتىكى يەرگە «ھەرەم» ئىسمى بېرىلگەن (بۇ ھازىرقى ئىستانبۇلدىكى ھەرەم دېگەن يەر شۇ) ۋە ھەرەمەينى شەرىپەيننىڭ مەنىۋىيات ئەدىبىگە ئۇ يەردە تەييارلىنىپ يولغا چىقىلغان. بۇ سەپەر جەريانىدا غەپلەتكە سەۋەپ بولىدىغان بىر ئېغىز سۆز ياكى ھەرىكەت بولمىغان. بۇ ھەقتە شائىر نابىنىڭ 1678ـ يىلىدا دۆلەت رەھبەرلىرى بىلەن بىللە يولغا چىققان ھەج سەپىرىدىكى خاتىرىسى بەك مۇھىمدۇر.

نابى ئۇ سەپەردە بىر پاشا (گېنېرال)نىڭ پۇتىنى مەدىنە-مۇنەۋۋەرگە قارىتىپ ئۇزاتقانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلى يېرىم بولغان. بۇ ئەھۋالنى تەسۋىرلەپ مەشھۇر بىر مۇناجات يازغان.

بامدات نامىزىغا يېقىن مەدىنە-مۇنەۋۋەرگە يېقىنلاشقاندا نابى يازغان مۇناجاتنىڭ مەسجىدى نەبىنىڭ مۇنارىلىرىدىن ئوقۇلۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان:

ساقىن تەركى ئەدەبتىن كۇيئى مەھبۇبى خۇدادۇر. بۇ،

نەزەرگاھى ئىلاھىدۇر، ماقامى مۇستاپادۇر بۇ!

(جانابى ئاللاھنىڭ نەزەرگاھى ۋە ئۇنىڭ سۆيۈملۈك پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇھەممەد مۇستاپانىڭ ماقامى ۋە يۇرتى بولغان بۇ يەردە ئەدەپسىزلىك قىلىشتىن يىراق تۇرغىن.)

مۇرائات ئەدەپ شەرتى بىلەن كىر نابى بۇ دەرگاھقا،

مەتافى قۇدسىياندۇر، بۇ سەگاھى ئەنبىيادۇر بۇ!

(ئەي نابى! بۇ دەرگاھقا ئەدەپ. قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىپ كىرگىن! بۇ يەر پەرىشتىلەر ئەتراپىدا پەرۋانە بولغان ۋە پەيغەمبەرلەر ئىشىكنى سۆيگەن مۇبارەك بىر ماكاندۇر.)

نابى بۇ مۇناجاتنى ئاڭلاپ ناھايىتى ھاياجانلىنىپ، دەرھال مۇئەززىننى تېپىپ:

- بۇ مۇناجاتنى كىمدىن ۋە قانداق ئۆگەندىڭىز؟ - دەپ سورىغاندا مۇئەززىن:

- بۇ كېچە ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى چۈشىمىزدە كۆردۇق. ئۇ بىزگە:

- ئۈممەتىمدىن نابى ئىسىملىك بىر شائىر مېنى زىيارەت قىلغىلى كېلىدۇ. بۇ زات ماڭا ناھايىتى ئاشىق ۋە مۇھەببەتكە تولغاندۇر. بۇ ئاشىقى ئۇچۇن ئۇنى مەدىنە مۇنارىلىرىدىن ئۆز مۇناجاتى بىلەن قارشى ئال! - دېدى. بىز بۇ ئەمرى نەبەۋىنى ئورۇنلىدۇق. - دېدى.

نابى بوقۇلداپ يىغلاشقا باشلىغان. ھەم يىغلىغان ھەمدە: «دېمەك، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «ئۈممىتىم» دېدى. دېمەككى، ئىككى جاھان قۇياشى مېنى ئۈممەتلىككە قوبۇل قىلدى.» - دېگەن.

ھەج ئىبادىتىدە ئەڭ مۇھىم نوقتا بۇ تۇيغۇلار ئىچىدە ئۇ تۇپراقلارغا بېرىپ، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى زىيارەت ۋە بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشتۇر.

❀

بەيتۇللاھ يەنى ئاللاھنىڭ ئۆيى دەپ دەپ ئاتالغان كەبە ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ مۇقەددەس بىر مابەد بولغانلىقى ۋە كۈچى يەتكەنلەرنىڭ ئۇنى ھەج قىلىشنىڭ پەرزلىكى قۇرئانى-كەرىمدە:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكاً وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّـنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِناً وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

«ھەقىقەتەن ئىنسانلارغا (ئىبادەت ئۈچۈن) تۇنجى سېلىنغان ئۆي (يەنى بەيتۇللاھ) مەككىدىدۇر، مۇبارەكتۇر، جاھان ئەھلىگە ھىدايەتتۇر. ئۇنىڭدا ئوچۇق ئالامەتلەر باركى، ماقامى ئىبراھىم شۇلارنىڭ بىرى، بەيتۇللاھقا كىرگەن ئادەم ئەمىن بولىدۇ. قادىر بولالىغان كىشىلەرنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن كەبىنى زىيارەت قىلىشى ئۇلارغا پەرز قىلىندى. كىمكى ئىنكار قىلىدىكەن، بىلسۇنكى، ئاللاھ (ئۇلارنىڭ ئىبادىتىدىن) بىھاجەتتۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 96-97-ئايەت) دېيىلگەن.

ئىسلام روھىنىڭ بىر ئالامىتى سۈپىتىدە ناماز سەپلىرىدە ھەممە ئادەم بىر سەپتە تۇرىدۇ. دۆلەت رەئىسىمۇ بىر سەپتە تۇرىدۇ. ئالدىدا كەلگەنلەر ئالدىدا، كېيىندىن كەلگەنلەر كەينىدە تۇرىدۇ. ئادەتتىكى بىر ئادەم كەلسىمۇ قەيەردە بىكار يەر بولسا، شۇ يەرگە بېرىپ تۇرىدۇ. نامازدا مەخسۇس كېيىم ۋە ئۇنۋانلارنىڭ ھېچ بىر ئايرىمچىلىقى بولمايدۇ. ھەجدە بۇنىڭدىن تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ. يەنى كېپەن ۋە مازار ئوخشاشلىقى بولىدۇ. چۈنكى دۆلەت رەئىسى ۋە ئادەتتىكى بىر ئادەممۇ مازارغا كېپەن بىلەن كىرسە، كېپەندىن باشقا بىر نەرسە ئىشلەتمەي ئەينى رەخ پارچىسى بىلەن كۆمۈلگەندەك، ھەجدىمۇ كېپەن ۋە مازار ئوخشاشلىقى بولىدۇ. ھەج قىلغان ھەر ئادەمنىڭ ئۈستىدە بىر لۆڭگە، ئاستىدا بىر لۆڭگە بولۇپ، پۈتۈنلەي كېپەن قىياپىتىدە بولىدۇ.

بىلىش كېرەككى، ئۆلۈم ئاللاھنىڭ بارلىق پانىلار ئۈچۈن زۆرۈر قىلغان بىر قانۇنىدۇر. ۋاقتى، مىنۇتى ۋە نەپەس سانىغا قەدەر بېكىتىلگەن. ئەجەلنىڭ ئىلگىرى-كېيىن بولمايدىغانلىقى، سەۋەپلەر ۋە ۋەسىلىنىڭ ئۆزگەرمەيدىغانلىقى ئوچۇق بىر ھەقىقەتتۇر. ئەجەلدىن قاچقانلارنىڭ قۇتۇلغانلىقى ھەققىدىكى بىر خەۋەر ھازىرغا قەدەر ئاڭلانمىدى. بۇ ئەھۋالنى ياخشى تەپەككۇر قىلىپ ھەج ئىبادىتىگە نىسبەتەن بوشاڭلىق قىلماسلىق كېرەك. ئەكسىچە بولغاندا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى ئەندىشىگە سالىدۇ:

« بىر ئادەم يېمەك-ئىچمەك ۋە مىنىدىغان ۋاسىتىغا ئىگە بولسا، بەيتۇللاھقا بېرىش ئىمكانى بار تۇرۇپ ھەج قىلمىسا، ئۇنىڭ يەھۇدى ۋە خىرىستىيان بولۇپ ئۆلۈشىدە بىر تۇسالغۇ يوقتۇر» دېگەن. (تىرمىزى، ھەج، 3)

بۇ پەيغەمبەر ئاگاھلاندۇرۇشى ھەج قىلىشنىڭ پۈتۈن شەرتلىرىگە ئىگە بولۇپ تۇرۇپ، غەپلەت سەۋەبى بىلەن تاشلاپ قويغانلارغا ئىلاھى ئازابنى خاتىرلىتىدۇ. چۈنكى بۇ ئىبادەتنى قىلماسلىق ئۇنى ئاددى كۆرگەنلىك بولىدۇ.

ھەج ئۆمۈردە بىر قېتىم دەپ تاشلاپ قويۇش خاتا قىلغانلىق بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ھەج قىلىدىغان ئادەم ئالدىرىسۇن» دېگەن. (جەمئۇل پەۋائىد، 1-جىلد، 770-بەت)

بەيتۇللاھ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئائىلىسىنىڭ تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيەت خاتىرلىرى بىلەن تولغان بىر ماكاندۇر.

تەۋەككۇل، تەسلىمىيەت ۋە ھەج سۆزلىرى زىكىر قىلىنغاندا ئەقلىمىزگە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام كېلىدۇ. چۈنكى ھەج ئۇلارنىڭ ئىخلاسى سەۋەبىدىن قىيامەتكىچە تەكرارلىنىدىغان بىر سالىھ ئەمەلدۇر.

تەۋەككۇل لۇغەتتە «تايىنىش، ئىشىنىش، ۋەكىل تۇتۇش ۋە ۋەكىلگە ئىشىنىش» دېگەنلىك بولىدۇ.

تەسەۋۋۇپتا كۆڭلى ئاللاھ بىلەن تولغان كىشىنىڭ يالغۇز ئۇنىڭغا ئىشىنىشى ۋە ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلىشى دېگەنلىك بولىدۇ. جانابىي ئاللاھ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا قولىدىكى ھاسىنى سورىغاندىن كېيىن «ئۇنى ئاتقىن» دەپ ئەمىر قىلغان. چۈنكى ھاسا ئۇنىڭ ئۆزىگە بولغان تەۋەككۇلىغا سايە تاشلاپ سالغان. ئايەت-كەرىمىدە:

وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

«مۆمىنلەر پەقەت ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلسۇن!» (ئىبراھىم سۈرىسى، 11-ئايەت، تەۋبە سۈرىسى، 51-ئايەت)

وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُواْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ

«ئەگەر مۆمىن بولساڭلار، پەقەتلا ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىڭلار!» (مائىدە سۈرىسى، 23-ئايەت)

وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

«كىم ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلسا، ئاللاھ ئۇنىڭغا كۇپايىدۇر!» (تەلاق سۈرىسى، 3-ئايەت) دېيىلگەن.

ھەدىس-شەرىپتە:

«ئەگەر سىلەر جايىدا تەۋەككۇل قىلالىساڭلار، ئەتىگەن قارنى ئاچ، ئاخشاملىرى توق قايتىدىغان قۇشلار ئۇزۇقلانغاندەك رىزىقلاندۇرۇلىسىلەر» دېيىلگەن. (تىرمىزى، زۆھد، 33)

تەۋەككۇل تەدبىر ۋە سەۋەبلەرنى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويۇش دېگەنلىك بولماستىن ئۇلارنى جايىدا قىلغاندىن كېيىن، ئاللاھنىڭ قۇدرىتىگە مۇراجىئەت قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ. ئاللاھتائالا:

وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

«ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن، (كېڭەشكەندىن كېيىن) بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلغىن.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 159-ئايەت) دېگەن.

مۆمىنىنىڭ ئىككى جاھاندا ياردەمچىسى ئاللاھتائالادۇر. كىم ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلسا، ئاللاھ ئۇنىڭغا كۇپايىدۇر. مەيلى شەخسىي، مەيلى ئىجتىمائى بولسۇن، ھۇزۇر ۋە سائادەت پەقەت ئۇنىڭغا يۆنىلىپ، ئۇنىڭدىن تىلەش ۋە تەۋەككۇل قىلىشتا بولىدۇ.

تەسلىمىيەت سەلىمە پېئىلىدىن كېلىدۇ. مەنىسى: بويۇن ئېگىش، باشقا كەلگەن ھادىسىلەرگە ئېتىراز قىلماي قوبۇل قىلىش ۋە سالامەتكە چىقىش دېگەنلىك بولىدۇ.

چۈنكى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قەلبىدە ئاللاھتىن باشقا ھېچ بىر نەرسىگە يەر يوق ئىدى. لېكىن پەرىشتىلەر:

ـ يا رابىي! ئىبراھىمنىڭ جېنى، ئەۋلادى ۋە مېلى بار، قانداق بولۇپ «خەلىل» دوست بولالايدۇ؟ ـ دېگەن ئىدى.

ئاللاھتائالا ئۈچ يەردە ئۇنىڭ ئېتىرازسىز تەسلىمىيىتىنى پەرىشتىلەرگە كۆرسەتتى. بۇ ئىمتىھان ۋە ئاقىۋەتى قىيامەتكە قەدەر ئۈممەتكە مىسال بولىدۇ.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوتقا تاشلىنىدىغان ۋاقتىدا پەرىشتىلەر ئۇنىڭغا ياردەم قىلىشقا كەلگەن ئىدى. پەقەت ئۇ:

ـ سىلەرگە ئېھتىياجىم يوق! ئوتقا كۆيدۈرۈش كۈچىنى كىم بەرگەن؟ ئاللاھ نېمە دېگەن گۈزەل ۋەكىلدۇر! ـ دەپ راببىغا ئىلتىجا قىلدى.

ئۇنىڭ بۇ تەسلىمىيىتىنىڭ مۇكاپاتى بولۇپ ئوتقا:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلَاماً عَلَى إِبْرَاهِيمَ

«ئەي ئوت! ئىبراھىمغا قارىتا سالقىن ۋە سالامەت بول!» (ئەنبىيا سۈرىسى، 69-ئايەت) دېيىلگەن.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مېلىمۇ جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈچ قېتىم زىكىر قىلىشى ئالدىدا ئەھمىيەتسىز ھالغا كەلگەن ۋە:

-ئال، بۇلارنى كۆتۈرگىن -دېگەن.

ھەقىقى قۇللۇق تەسلىمىيەتتۇر. چۈنكى ئاللاھتائالا قۇلىنىڭ ئۆزىدىن باشقىسىغا رام بولىشنى خالىمايدۇ.

تەسلىمىيەت مۇھەببەتكە تايىنىدىغان بىر ئىتائەت ئىشىدۇر. بۇ خىل ئىتائەت ۋە تەسلىمىيەت بەرىكىتى بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مېلى، جېنى ۋە ئەۋلادى راببىنىڭ يولىدا ھېچ قانداق بىر تۇسالغۇ بولالمىغان. ھەج ئىبادىتى ئۇنىڭ رابىغا تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيىتىنىڭ قىيامەتكە قەدەر داۋام قىلىدىغان ئەڭ گۈزەل بىر سىمۋولى بولغان.

چۈنكى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلى قەلبىگە تەرجىمانلىق قىلىپ داۋاملىق:

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

«مەن ئالەملەرنىڭ رابىغا تەسلىم بولدۇم!» دېگەن. (بەقەرە سۈرىسى، 131-ئايەت)

❁

ھەزرىتى ئىبراھىم ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىمۇسسەلامنىڭ تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيەتلىرىنىڭ سىمۋولى بولغان ھەج بەشەرى سۈپەتلەردىن ئايرىلىپ، بىر مەغپىرەت ئىقلىمىغا تەسلىمىيەت ۋە تەۋەككۇل قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ. ھەج ئاستىدا ۋە ئۈستىدە بىر لۆڭگە (ئېھراملىق)، باش ۋە ئاياقلار ئوچۇق، بەندىنىڭ بارلىق دۇنياۋى ماقاملاردىن ئايرىلىپ، قەۋرىدىن

تۇرۇپ مەھشەر يېرىگە كېلىشكە ئوخشايدۇ. بۇ رابىتىغا كۆڭۈلدىن يالۋۇرۇش ھالى ۋە بىر تەسلىمىيەتنى ئىپادىلەيدۇ.

ھەج ئىبادىتى بىزگە شۇنى كۆرسىتىدۇكى، گۇناھلارنىڭ تۆكۈلىشى پەقەت يالۋۇرۇش، تەۋەككۇل ۋە تەسلىمىيەتتىن كېيىن قىلىنغان بىر ئىبادەت بەرىكىتى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋىدا ھەججى ۋە ۋىدا خۇتبىسى ئۈممىتىنىڭ قىيامەتكىچە قىلىدىغان ھەجلىرىگە گۈزەل بىر نەمۇنىدۇر.

ۋىدا ھەججىدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بىر مۇھەببەت ئوتتۇرىغا چىققان. مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ھوقۇقنىڭ ئاساسلىرى مۇھەببەت ۋە مەرھەمەت بىلەن يىغىنچاقلانغان.

❀

ھەجگە بېرىش ئۈچۈن ماددى ۋە مەنىۋى يول تەييارلىقنى ياخشى قىلىش كېرەك. يەمەن خەلقىدىن بەزى كىشلەر ھەجگە بارغاندا قۇرۇق مېڭىپ: «بىز ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلدۇق» دەپ يولغا چىقىپ، مەككىگە بارغاندا ئاچلىقتىن تىلەمچىلىك قىلىشى بىلەن شۇ ئايەت-كەرىمە نازىل بولغان:

وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى

(ئاخىرەتلىكىڭلار ئۈچۈن) زاد-راھىلە ئېلىۋېلىڭلار، ئەڭ ياخشى زاد-راھىلە تەقۋادارلىقتۇر. (بەقەرە سۈرىسى، 197-ئايەت)

ئايەت-كەرىمىدە بايان قىلىنغاندەك، ئۇ مۇبارەك تۇپراقلاردا ھەم زاھىرى ئوزۇقلۇق ھەممىدە ئۇنىڭدىن تېخىمۇ مۇھىم بولغان مەنىۋى ئوزۇقلۇققا ئېھتىياج بار. بۇ ئەلۋەتتە تەقۋالىققا يەتكەن بىر سەلىم قەلب بىلەن مۇمكىن بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھنىڭ ئەخلاقى بىلەن ئەخلاقلىنىشنىڭ ئەڭ تەبىئى نەتىجىلىرىدىن بىرسى تەقۋا ئالامەتلىرى بىلەن تولغان چوڭقۇر بىر قەلبكە ئىگە بولۇشتۇر. ئىبادەتلەردە بولۇپمۇ ھەجنىڭ ھەقىقىتىگە بۇنداق بىر كۆڭۈل بىلەن ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى مەۋلانا ھەزرەتلىرى تۆۋەندىكى ھېكايە بىلەن ئىپادە قىلغان:

ئۈممەتنىڭ بۈيۈكلىرىدىن بەيازىدى بەستامى ھەج ۋە ئۆمرە ئۈچۈن مەككىگە قاراپ تىزلىكتە مېڭىۋاتاتتى.

ھەر بارغان يەردە ئۇ يەرنىڭ سالىھ كىشلىرىنى ئىزدەپ:

- بۇ ماكاندا قەلب كۆزى ئوچۇق كىم بار؟ - دەپ ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى كىشىدىن سورىغان.

چۈنكى قەيەرگە سەپەر قىلسا قىلسۇن، ئەۋۋەل ھەقتائالا دوستلىرىنى ئىزدەپ تېپىشنىڭ مۇھىملىقىغا ئىشەنگەن. جانابى ئاللاھ:

«ئەگەر بىلمىسەڭلار، زىكىر ئەھلىدىن سوراڭلار.» (ئەنبىيا سۈرىسى، 7-ئايەت) دېگەن.

مۇسا ئەلەيھىسسالامدەك بىر پەيغەمبەرگىمۇ لەدۇننى ئىلىمگە ساھىپ خىزىرنى زىيارەت قىلىشقا ئەمر قىلىنغان.

بەيازىد تولۇن ئايدەك سۈزۈك، ئۇزۇن بويلۇق بىر پىرنى كۆردىكى، ئۇنىڭدا ۋەلىلەرنىڭ روھانىيىتى بار ئىدى.

كۆزلىرى دۇنياغا نىسبەتەن ئەما، قەلبى قۇياشتەك نۇر چاچاتتى.

بەيازىد ئۇ پىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. پىر ئۇنىڭغا:

ـ ئەي ئادەم قەيەرگە كېتىۋاتىسەن؟ غۇربەت ئەشياسى (يەنى بەدىنىڭ)نى قەيەرگە كۆتۈرۈۋاتىسەن؟ ـ دەپ سورىدى. بەيازىد:

ـ ھەجگە بېرىش نىيىتىم بار، ئىككى يۈز دىرھەم پۇلۇم بار. ـ دېدى. پىر ئۇنىڭغا:

ـ ئەي ئادەم! دۇنيالىقىڭنىڭ بىر مىقدارىنى ئاللاھ يولىدىكى موھتاج، غېرىپ ۋە بىچارىلارغا تارقاتقىن! ئۇلارنىڭ قەلبىگە كىرگىنكى، روھىڭنىڭ ئۇپۇقى ئېچىلسۇن! ئۆلۈمسىز بىر ئۆمۈرگە ئىگە بولغىن! ئالدى بىلەن كۆڭلۈڭنى ھەج قىلدۇرغىن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىنچىكە بىر كۆڭۈل بىلەن ھەق سەپىرىگە داۋام قىل، چۈنكى كەبە جانابى ئاللاھنىڭ خانە-ئى بىررى يەنى ئىسلامنىڭ زىيارەت يەرلىرىدىن بىرسى قىلىپ پەرز قىلىنغان بىر بەيت (ئۆي)دۇر. لېكىن ئىنسان قەلبى بىر سىر خەزىنىسىدۇر. كەبە ئازەر ئوغلى ئىبراھىمنىڭ بىناسىدۇر، كۆڭۈل بولسا «جەلىل» ۋە «ئەكبەر» بولغان ئاللاھنىڭ نەزەرگاھىدۇر.

ئەگەر سەندە باسىرەت (يىراقنى كۆرەرلىك) بولسا، كۆڭۈل كەبىسىنى تاۋاپ قىل. تۇپراقتىن سېلىنغان كەبىنىڭ ئەسلى مەنىسى كۆڭۈلدۇر.

جانابى ئاللاھ كۆرۈلىدىغان، بىلىنىدىغان سۈرەت كەبىسىنى تاۋاپ قىلىشنى نىجاسەتتىن پاكىزلانغان، پاكلانغان كۆڭۈل كەبىسىنى قولغا كەلتۈرسۇن دەپ ساڭا پەرز قىلدى.

شۇنى ياخشى بىلكى، سەن ئاللاھنىڭ نەزەرگاھى بولغان بىر كۆڭۈلنى ئاغرىتساڭ، كەبىگە پىيادە بارساڭمۇ قازانغان ساۋابىڭ قەلب ئاغرىتقان گۇناھقا تەڭ كەلمەيدۇ. كامىل ئىنسان ھەقنىڭ سىر خەزىنىسىدۇر.

ئاللاھنىڭ نۇرىنىڭ ئىنساندىكى ئالامىتىنى كۆرۈشنى خالىساڭ، قەلب كۆزۈڭنىڭ ئېچىلىشى ئۈچۈن مۇشكۈللۈكتىن قاچما! ـ دېدى.

بەيازىد پىرنىڭ بۇ سۆزلىرىنى چۈشەندى. كۆڭلى سۆھبەت بىلەن مەرھەمەتنىڭ سىرلىرىدىن بىر ھەسسە ئالدى. ھۇزۇر ۋە ۋەجد ئىچىدە ھەج سەپىرىگە داۋام قىلدى.

بۇنداق گۈزەل مىساللار بىلەن كۆڭۈلگە يول كۆرسىتىپ بەرگەن ھەزرىتى مەۋلانا، ئۇ مۇبارەك تۇپراقلارغا بارغۇچىلارغا:

«ھەج ۋاقتى كەلگەندە كەبە مۇئاززىمانى زىيارەت ۋە تاۋاپ مەقسىدى بىلەن بارغىن! بۇ مەقسەتتە بارساڭ، مەككىنىڭ ھەقىقىتىنى كۆرگەن بولىسەن.» دېگەن.

ھەزرىتى مەۋلانانىڭ ھېكايىدە ھەجنى مىسال قىلىشى ھەج ئىبادىتىنىڭ نازۇك بىر ئىبادەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈندۇر. چۈنكە ھەجدە نۇرماللا قىلىشقا بولىدىغان كۆپلىگەن ئىشلار چەكلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەج سەپىرىگە روھى بىر تەييارلىق بىلەن

چىقىش كېرەك. يەنە بىر كىشى ھەجگە نىيەت قىلسا، شەيتان ئۇنىڭ پېشىدىن تۇتۇپ ماڭىدۇ. بۇ سەۋەپتىن ھەجگە بارغۇچىلارنىڭ تۇنجى تەييارلىقى «سەۋر» دۇر. چۈنكى ھەج باشقا ئىبادەتلەرگە ئوخشىمايدىغان بىر ئىبادەتتۇر. قارىماققا ئاساندەك بىلىنگەن بىلەن ئەمەلىيەتتە ئەڭ مۈشكۈل ئىبادەتلەردىن بىرسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن نىيەت قىلغاندا:

«ئاللاھىم! ئۇنى ماڭا ئاسان قىلغىن!» دېيىلىدۇ. ھەجدە:

لَبَّيْكَ اَللَّهُمَّ لَبَّيكَ، لَبَّيْمَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ

اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ

دەپ ھەجگە ئىلتىجا قىلغان كۆڭۈللەر رابىبىنىڭ دەۋىتىگە ئاۋاز قوشۇپ، ئۇنىڭ مۈلكىدە ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقلىقىغا ئىقرار قىلغاندىن كېيىن قەتئىي نەپسىنىڭ، شەيتانىنىڭ ۋە ھەۋىسىنىڭ چاقىرىقلىرىغا قۇلاق بەرمەسلىككە ۋەدە قىلغانلىقىنى بىلىشى كېرەك.

بۇنداق بولمىغاندا غاپىلانە قىلىنغان بىر ھەج ئۆزىدىن ئۈمىد قىلىنغان نەتىجە ۋە پايدىنى بېرەلمەيدۇ. ھارام پۇل بىلەن ھەجگە بېرىپ ئېغىزلىرىدا «لەببەيك» دېگۈچىلەرنىڭ «لەببەيك» ئېيتىسىدىن باشقا نېسىۋىلىرى بولمايدىغانلىقى ئوچۇقتۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەجدە بىرىنچى شەرت ھالال پۇلدۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن سەممىي بىر كۆڭۈل. چۈنكى تىلدىن تۆكۈلگەن ھەر «لەببەيك» يەنى «ئاللاھىم! ئەمرىڭگە تەسلىم ۋە تەييارمەن» ئېيتىسى كۆڭۈلنى ئاشىق بىلەن تۇتۇشتۇرىدىغان بىر مۇھەببەت ۋە ئىشتىياق ئىچىدە بولۇشى كېرەك. بۇنداق يۈكسەلگەن «لەببەيك» سادالىرى بەندىنى ھەقتائالادىن يىراقلاشتۇرمايدۇ. ئەمما قۇرۇق سۆزلەرنىڭ بىر پايدىسى بولمايدۇ. بۇ جەھەتتىن ھەزرىتى ھۈسەيىن رازىياللاھۇ ئەنھۇ «لەببەيك» دېگەندە، ئالىدىغان جاۋابىم «لا لابەيك» بولسا قانداق قىلارمەن؟ دەپ يۈزلىرى سارغىيىپ كەتكەن. جانابى ئاللاھ بىزلەرگە ھەم روھى ھەم جىسمانى ھەج قىلىشنى نېسىپ قىلسۇن! ئامىن!

ھەج قائىدىلىرى ئىنساننى قەلبى ھاياتقا يۆنەلتىدۇ. چۈنكى بۇ نازۇك ئىبادەت ئوۋ ئوۋلاش، بىرەر يېشىل ئوت-چۆپ ياكى بىرەر تال يوپۇرماق ئۈزمەسلىك، ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىنى رەنجىتمەسلىك قاتارلىق شەپقەت، مەرھەمەت ۋە مۇھەببەت ئالامەتلىرى بىلەن تولغاندۇر.

ئېھرامدا بىرەر تال ئوت-چۆپ، بىرەر يوپۇرماق ئۈزۈلمەيدۇ، بىر تۈك ئېلىنمايدۇ، بىر مەخلۇقات ئوۋلانمايدۇ. پاسىقلىق يوق، جەڭگى-جېدەل يوق. پەقەت ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن، يارىتىلغانلارغا سۆيگۈ ۋە نازاكەت بار.

ھەتتا ھەزرىتى ئۆمەر رازىياللاھۇ ئەنھۇ بىر مۇسۇلماننى رەنجىتىپ قويۇش ئەندىشىسى بىلەن ئىنسانلار كۆپ بولغان ۋاقىتلاردا ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈشتىن يىراق تۇرغان.

چۈنكى قىلىنغان ئىشلار نىيەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئېھرامۇ ھەجنىڭ نىيەتلىرىدىن بىرسىدۇر. ئېھرامغا كىرگەن ئادەم باشقا ۋاقىتلاردىكى نورمال ھاياتنى تەرك ئېتىپ، خۇسۇسى بىر ھالەتكە ئۆتىدۇ. ئېھرامدىكى ئۆزىنى يۆگەش شەكلى ئىنساننى تەپەككۇرى مەۋىت (ئۆلۈمنى ئويلاش) ئىقلىمىغا كۆتۈرىدۇ. ئالەملەرنىڭ رابىبى بولغان ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا چىقىشنى ئويلاتقۇزىدۇ.

بارلىق گۈزەللىكى بىلەن ھەج ئىنساننى ئەھسەنى تەقۋىم (گۈزەل ئەمەل)گە يۈكسەلدۈرىدىغان بىر ئىبادەتتۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ھەج ۋە ئۆمرە زەرگەرنىڭ كىسلاتاسى ئالتۇن ۋە كۈمۈشنى پاكىزلىغاندەك ئىنساننى گۇناھلاردىن پاكىزلايدۇ» دېگەن. (نەسائى، تىرمىزى)

ئاللاھ يولىدا ھەج قىلغان ئادەم ھاۋايى ھەۋەسنىڭ كەينىگە كىرمىسە، گۇناھ قىلمىسا، ئانىسىدىن يېڭى تۇغۇلغاندەك گۇناھسىز بولىدۇ. (ئەبۇ داۋۇدتىن باشقا بارلىق سەھىھ ھەدىس كىتابلىرى)

بۇ خوشخەۋەرلەر شۈبھىسىز ھەججى مەبرۇر، يەنى ھەججى باشتىن ئاخىرغىچە گۈزەللىك ۋە ياخشىلىق بىلەن توشقان مۆمىنلەر ئۈچۈندۇر.بۇنداق بىر ھەج يەنى ھەججى مەبرۇر كۆپلىگەن گۈزەل خوشخەۋەرلىرىنىڭ يېنىدا بەندىنى شۇ گۈزەللىكلەرگىمۇ ئىگە قىلىدۇ:

1. مەسئۇلىيەت،

2. ئەپۇچانلىق،

3. ۋۇجۇدنى پاكىزە تۇتۇش ۋە ئەخلاقنى گۈزەللەشتۈرۈش،

4. ئىسلام قېرىنداشلىقى،

5. ئۈستۈنلۈكنىڭ پەقەت تەقۋادا ئىكەنلىكى،

6. ھالال پۇل،

7. ئىخلاس.

ھەج ئىسلامنىڭ دىنىي بىر ئاساسى بولۇپلا قالماستىن، بۇ دىنىنىڭ ئەخلاقى، ئىجتىمائى ۋە سىياسى تەرەپلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مۆمىنلەرنىڭ جاھانشۇمۇل ھاياتلىرىنىڭ يۈكسەك بىر ئابىدىسى بولۇپ ئالدىمىزغا چىقىدۇ.

ھەجدىكى ھالەت ۋە ھەرىكەتلەر ئىنساننى بىر نەپەس ھېسابى بىلەن ھېسابلىششقا چاقىرىدۇ ۋە كېلىچەكتىكى ھاياتقا تەسىر كۆرسىتىدۇ. پۈتۈن ئىبادەتلەرنىڭ ئەسلى غايىسى ئاللاھتائالاغا يېقىن بولۇشتۇر.

❁

ناماز ۋە روزىنىڭ نەپلىسى بولغىنىدەك ھەجنىڭمۇ نەپلىسى بار. نەپلە قىلىنغان ھەجلەر ھەققىدە نادانلارچە قىلىنغان تەنقىدلەردىن ئاللاھ ساقلىسۇن، بۇلار ئىنساننى كۇپۇرغا ئاپىرىدىغان سۆزلەردۇر. بۇلار دەلىلسىز جاھالەت مۇنازىرىلىرى بولۇپ، ئىبادەت لەززىتىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ قارا ئىپادىلىرىدۇر.

سائادەت ئەسرىدىن باشلاپ نەپلە ئىبادەتلەر بىر ئىمان ھاياجىنى بىلەن داۋاملىشىپ كەلگەن. ھاياجان ۋە ئىشتىياق بىلەن قىلىنغان نەپلە ئىبادەتلەر ئىنساننى ئاللاھقا يېقىنلىششقا سەۋەپ قىلىدۇ. روھنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ. مەرھەمەت ۋە مەرتلىك سۈپەتلىرىنى ئۇتتۇرىغا چىقىرىدۇ. جانابى ئاللاھ ئۇلارنىڭ كۆرىدىغان كۆزى، ئىشىتىدىغان قۇلىقى بولىدۇ، يەنى ئۇلارنىڭ كۆرۈشى، ئاڭلىشى، ئويلىشى ۋە ئىپادىلىرى ئىلاھى نۇرنىڭ جەريانلىرى بولىدۇ.

بۇنداق ئۆرلەشلەر نەپلە ئىبادەتلەرگە بولغان مۇھەببەت ۋە مەخلۇقاتقا بولغان مەرھەمەت بىلەن مۇمكىندۇر. ئىمامى ئەزامنىڭ 55 قېتىم ھەج قىلغانلىقىنى ئېيتىش بۇ ھەقتە كۇپايىدۇر.

❁

يىلدا بىر قېتىم بولىدىغان ۋە مەلۇم كۈنلەردە ئادا قىلىنىدىغان ئەرەپاتلىق ھەجدىن باشقا، يەنە ھەر ۋاقىت قىلىش مۇمكىن بولىدىغان «ئۆمرە» ئىبادىتى بار بولۇپ، بۇ كىچىك ھەج دېيىلىدۇ.

ئۆمرىدە ئەراپات يوقتۇر. پەقەت كەبىنى تاۋاپ ۋە سەفا بىلەن مەرۋە ئارىسىدا سەئيى قىلىش باردۇر. ئۆمرە رامىزان شەرىپتە ئادا قىلىنسا، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرىپىدىن بىر ھەج ساۋابى خوشخەۋىرى بېرىلگەن.

❁

مەدىنىدە زىيارەت قىلىنىدىغان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ماقامى بولسا، قەلب ئىلاھى مۇھەببەت نەقىشلىرى بىلەن زىننەتلىنىپ، مۇقەددەسلىك قازىنىدىغان بىر ماكاندۇر. چۈنكى جانابى ئاللاھنىڭ «ھەبىبىم» خىتابىغا پەقەت ئۇ پەيغەمبەر مۇيەسسەر بولغان. بۇنداق مۇھەببەت ئۈممىتىگىمۇ ئەمىر قىلىنغان. قازى ئىيياز تەۋبە سۈرىسىدىكى:

قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللهُ بِأَمْرِهِ وَاللهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

«ئېيتقىنكى، **«ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىنداشلىرىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىڭلار (ھەممە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل-ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن ئاللاھدىن، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بەرمىسەڭلار)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى ئاللاھنىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى پەتىھ قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، ئاللاھ پاسىق قەۋمنى (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىنىڭ چەك-چېگرىسىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ.»** (تەۋبە سۈرىسى، 24-ئايەت) دېگەن ئايەتنى چىقىش قىلىپ:

ئاللاھ ئۈممەتكە ئۆز سۆيگۈسى بىلەن بىرلىكتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ياخشى كۆرۈشنى پەرز قىلغان دېگەن. ئۇنداقتا ھەر قانداق بىر نەرسە، ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيىمىز، ئائىلىمىز، ئەۋلادلىرىمىز ۋە ئىشىمىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆيگۈسىنىڭ ئالدىغا ئۆتمەسلىكى كېرەك.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇنداق سۆيۈملۈك بولۇش سەۋەبى ئىمام مالىك ھەزرەتلىرىنىڭ قارىشىچە، ئۇ ئۇلۇغ ئىنساننىڭ قەبرى-شېرىپى جايلاشقان يەر

كەبىدىن ئارتۇق مۇقەددەستۇر. چۈنكى پۈتۈن كائىنات ئۇنىڭ ئۈچۈن يارىتىلىپ، ئۇنىڭغا تەقدىم قىلىنغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەج ئىبادىتى تۈگىگەندە مەدىنە-مۇنەۋۋەرگە يۆنىلىش كېرەك. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قەۋرىسى بار بولغان ئۇ مۇبارەك تۇپراقلارغا يۈز سۈرتۈپ، ئۇنىڭ مۇقەددەس ۋە بەرىكەتلىك پۇرىقىدىن نېسىۋە ئېلىش كېرەك. ھەدىس-شەرىپتە پەيغەمبىرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مېنى ۋاپاتىمدىن كېيىن زىيارەت قىلغان ئادەم خۇددى ھايات ۋاقتىمدا زىيارەت قىلغاندەك بولىدۇ» دېگەن. (داراقۇتنى، سۇنەن، 2- جىلد، 278)

قەۋرە زىيارىتى جەريانىدا ئەدەپكە رىئايە قىلىش ناھايىتى مۇھىمدۇر. بىر كۈنى ئىمام مالىك ھەزرەتلىرى مىھراپتىكى ۋاقتىدا خەلىپە ئەبۇ جاپەر مەنسۇر مەسجىدكە كىردى. بەزى سۇئاللار سورىدى. ئوتتۇرىسىدا ئىلمىي بىر مۇزاكىرە باشلاندى. بىراق خەلىپە ئەبۇ جاپەر مەنسۇر گېپىنى داۋام قىلىۋېتىپ، ئاۋازىنىڭ ئۈنلۈك چىقىشى بىلەن ئىمام مالىك ھەزرەتلىرى:

ـ ئەي خەلىپە! بۇ يەردە ئاۋازىڭنى پەس قىل! چۈنكى ئاللاھ سېنىڭدىن ئۈستۈن ئىنسانلارنىمۇ ئاگاھلاندۇرغان. ـ دەپ ئاگاھلاندۇردى. خەلىپە شاھىت بولغان بۇ يۈكسەك ئەدەپ ئالدىدا:

ـ ئەي ئىمام دۇئا قىلغاندا راۋزاغا قارايمۇ ياكى قىبلىگىمۇ ؟- دەپ سورىغاندا:

ئىمام مالىك ھەزرەتلىرى:

ـ مەدىنىدە راۋزاغا قارا، چۈنكى بۇ يەردە پۈتۈن ئىنسانلار ئۇنىڭ تەۋەسسۇلىگە موھتاج بولغان ۋە كەبىمۇ ئۇنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يارىتىلغان كائىناتنىڭ پەخرى باردۇر ـ دېگەن ئىدى. (قازى ئىياز، شىفا-شەرىپ)

بەزىلەر بۇ ھەقىقەتنى كۆرمەسكە سالىدۇ ۋە ھاجىلارنى راۋزاغا قاراتقۇزمايدۇ. «سالام بېرىپ ئۆت، قىبلىگە قارا» دەيدۇ. ھالبۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تىرىكتۇر، چۈنكى شېھىدلەرنىڭ ئۆلمەي ياشايدىغانلىقى بىر ھەقىقەت بولسا، ئۇلارنىڭ ئۈستىدە بولغان پەيغەمبەرلەرنىڭ بولۇپمۇ كائىناتنىڭ پەخرىنىڭ ئوخشىشى بولمىغان بىر تىرىكلىك ئىچىدە ئىكەنلىكى مۇھەققەقتۇر.

❀

خۇلاسىلىساق، پۈتۈن گۈزەللىكى بىلەن ئادا قىلىنغان بىر ھەج قايتىشىدا ھاجىلارنىڭ مەملىكىتىگە كۆتۈرىدىغان ئەڭ مۇھىم ھەدىيەلىرى ئۇ مۇبارەك يەرنىڭ گۈزەللىكلىرى ۋە ئىلگىرىدىن تارتىپ بۇ گۈزەللىكلەرنى ياشاپ، كەيىندىكىلەرگە ئىبرەتلىك ۋە ھېكمەتلىك ئەسلىمىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن سالىھ بەندىلەرنىڭ گۈزەل ئەخلاقىدۇر.

بۇ جەھەتتىن پاكىستاننىڭ مەنىۋى قۇرغۇچىلىرىدىن مۇھەممەد ئىقبال بىر كۈنى مەدىنىدىن كەلگەن ھاجىلارنى زىيارەت قىلىپ ئۇلارغا بىر مۇسۇلمان كۆڭلىنى ئىپادىلەيدىغان شۇ سۇئالنى سورىغان:

- مەدىنە مۇنەۋۋەرنى زىيارەت قىلدىڭلار! ئۇخرەۋى مەدىنە بازىرىدىن كۆڭلۈڭلارنى قانداق ھەدىيەلەر بىلەن تولدۇردۇڭلار؟ ئېلىپ كەلگەن ماددى ھەدىيەلەر، خورما، تەسبىھ ۋە جەينامازلار بىر مۇدەتتىن كېيىن كونىراپ تۈگەيدۇ. كونىرىمايدىغان، ئۈپىرىمايدىغان، كۆڭۈللەرگە ھايات بېرىدىغان مەدىنىنىڭ روھانى ھەدىيەلىرىنى ئېلىپ كەلدىڭلارمۇ؟ ھەدىيەلىرىڭلار ئىچىدە ھەزرىتى ئەبۇ بەكرىنىڭ سىددىقلىقى ۋە تەسلىمىيىتى، ھەزرىتى ئۆمەرنىڭ ئادالىتى، ھەزرىتى ئوسماننىڭ ھاياسى، مەرتلىكى، ھەزرىتى ئەلىنىڭ ھاياجان ۋە جىھادى بارمۇ؟ بۈگۈن ئىزدىراپ ئىچىدە ئىڭراۋاتقان ئىسلام دۇنياسىغا كۆڭلۈڭلاردىن بىر ئەسرى-سائادەت ھاياجىنى بېرەلەمسىلەر؟

جانابى ئاللاھ بىزلەرگە ھەرەمەين (ئىككى ھەرەم) شەرىپىنىڭ روھانىيىتىنى ۋە مۇھەببەتلىك بىر كۆڭۈل بىلەن ئاللاھ رەسۇلىنى زىيارەت قىلىشنى نېسىپ قىلسۇن!

راببىمىز بىزلەرگە تەۋەككۇل، تەسلىمىيەت ئىچىدە بىر ئۆمۈر نېسىپ قىلسۇن! قوغدىغۇچىمىز ۋە يۆلەنچۈكىمىز پەقەت سەن بولغىن، ئاللاھىم! ھىس قىلىدىغان بىر قەلب بىلەن ھەج قىلىشقا نېسىپ قىلغىن، ئاللاھىم! ئامىن!

فىقھ دەرىزىسىدىن

ھەج ۋە قۇربانلىق قىلىش

ھەجنىڭ پەرزلىرى

1. **ئېھرام**: ھەج قىلماقچى بولغان ئادەمنىڭ باشقا ۋاقىتلاردا قىلىش ھالال بولغان ئىش ۋە ھەرىكەتلىرىنى مەلۇم بىر مۇددەتكىچە ئۆزىگە ھارام قىلىشىدۇر. ھەجگە نىيەت قىلىپ تەلبىيە ئېيتىش بىلەن ئېھرامغا كىرگەن بولىدۇ.

2. **ئەراپاتتا ۋەقپە**: مەككە يېقىنىدىكى ئەراپات تېغىدا زۇلھەججە ئېيىنىڭ توققۇزىنچى (ئەرەپە) كۈنى زاۋال ۋاقتىدىن تارتىپ قۇربان ھېيتىنىڭ بىرىنچى كۈنى كۈننىڭ چىقىشىغا قەدەر بولغان ۋاقىتقىچە ۋەقپىدە تۇرۇش.

3. **كەبىنى تاۋاپ قىلىش**: ئەراپاتتا ۋەقپىدىن كېيىن بايرامنىڭ (ھېيتنىڭ) بىرىنچى كۈنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر كەبىنى زىيارەت قىلىش. پەقەت بۇنىڭ ھېيتنىڭ ئالدىنقى ئۈچ كۈنىدە قىلىنىشى ۋاجىپتۇر. زىيارەت تاۋاپىنى بۇ ئۈچ كۈندىن كېيىنگە قالدۇرۇپ قويغانلار ۋاجىپنى تەرك قىلغانلىقى ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىشى كېرەك. پەقەت ئاياللارنىڭ ئۆزرىسى (ئادەت كۆرىۋاتقان) بولسا، ئۇلار ئۈچ كۈندىن كېيىن بۇ تاۋاپنى ئادا قىلسا بولىدۇ.

ھەجنى ئادا قىلىشنىڭ شەرتلىرى

1. تېنى سالامەت بولۇشى كېرەك: ئەما، پالەچ، ھەج سەپىرىگە بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان كېسەل ۋە بەك ياشىنىپ قالمىغان بولۇشى كېرەك.

2. ھەجگە بېرىشىغا تۇسالغۇ بولماسلىقى كېرەك. (تۈرمىدە بولۇش قاتارلىق)

3. يول بىخەتەر بولۇشى كېرەك.

4. ئايالنىڭ يېنىدا ئېرى ياكى ئۆيلىنىشى جائىز بولمايدىغان بىر مەھرەمنىڭ بولۇشى،

5. يولدىشى ۋاپات بولغان ياكى ئايرىلغان بىر ئايالنىڭ ئىددەت ۋاقتىنىڭ توشقان بولۇشى (مەھرىمى بىلەن بارسا بولىدۇ).

ھەجنىڭ ۋاجىپلىرى

1. ئېھرامغا مىقاتتا كىرىش،

2. ئېھرام باغلىغان كىشى چەكلەنگەن نەرسىلەرنى تەرك ئېتىش،

3. ئەراپاتتا كۈن كىرىپ كەتكۈچە تۇرۇش،

4. بايرامنىڭ ئەتىگىنىدە تاڭ ئاتقاندىن باشلاپ كۈن چىققۇچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە مۇزدەلىپىدە تۇرۇش (كېچىدە تۈنەش)،

5. مىنادا شەيتانغا تاش ئېتىش،

6. تەمەتتۇ ۋە قىران ھەججى قىلغانلارنىڭ قۇربانلىق قىلىشى،

7. تۆت شاۋتى پەرز بولغان زىيارەت تاۋاپىنى يەتتە بىلەن تاماملاش (كەبە ئەتراپىدا ھەر بىر ئايلىنىش بىر شاۋت دېيىلىدۇ)،

8. زىيارەت تاۋاپىنى قۇربان ھېيت كۈنىدە قىلىش،

9. مەملىكىتىگە قايتماقچى بولغاندا ۋىدالىشىش تاۋاپى قىلىش،

10. تاۋاپ ۋاقتىدا تاھارەتلىك ۋە ئەۋرەت يەرلىرى يۆگەلگەن بولۇش،

11. تاۋاپنى ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ ئۇدۇلىدىن باشلاش، كەبىنى سولدىن باشلاپ تاۋاپ قىلىش ۋە بۇ تاۋاپنى پىيادە مېڭىپ قىلىش،

12. ھەر تاۋاپتىن كېيىن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇش،

13. تاۋاپنى خاتىم دېيىلىدىغان يەرنىڭ سىرتىدا قىلىش،

14. سەفا بىلەن مەرۋە ئارىسىدا يەتتە قېتىم سەئيى قىلىش (بېرىپ-كېلىش)،

15. مىنادا تاش ئېتىلغاندىن كېيىن، مەككىنىڭ ھەرەمدە قۇربان ھېيتنىڭ ئالدىنقى ئۈچ كۈنىدە چېچىنى كېسىش.

ئېھرام باغلىغان كىشىگە چەكلەنگەن ئىشلار

1. تىكىلگەن كىيىم كېيىش،

2. ئايالى بىلەن جىنسى يېقىنلىق، سۆيۈش، قۇچاقلاش،

3. خۇشپۇراق بىر نەرسە سۈرتۈش،

4. ئوۋ ھايۋانلىرىنى ئوۋلاش ياكى ئوۋچىغا كۆرسىتىش،

5. يېشىل دەرەخ ۋە ئوتلارنى كېسىش ياكى يۇلۇش،

6. چاچ ئالدۇرۇش.

قۇربانلىق قىلىش

قۇربانلىق قىلىشنىڭ شەرتلىرى

1. مۇسۇلمان بولۇش

2. **ئەركىن بولغان بولۇشى:** قۇل ۋە جارىيە (دېدەك)لەر قۇربانلىق قىلىشقا مەسئۇل ئەمەس.

3. **سەپەردە بولماسلىق**: ئىسلامدا سەپەردە يولۇچى دەپ قوبۇل قىلىنغانلار قۇربانلىق قىلمىسىمۇ بولىدۇ.

4. **باي بولۇش:** زۆرۈر ئېھتىياجلىرىنىڭ سىرتىدا نىساپ مىقدارى مالغا ئىگە بولغان بولۇشى كېرەك.

5. **ئەقلى جايىدا ۋە بالاغەتكە يەتكەن بولۇشى:** بالىلار ۋە ئەقلى-ھوشى جايىدا ئەمەس كىشىلەرنىڭ قۇربانلىق قىلىشى ۋاجىپ ئەمەستۇر.

قۇربانلىق قىلىنىدىغان ھايۋانلار

1. قوي ۋە ئۆچكە بىر ياشقا كىرگەن بولۇشى كېرەك. بىر ياشتەك كۆرىنىدىغان سەككىز ياكى توققۇز ئايلىق قوزىنى قۇربانلىق قىلىشقا بولمايدۇ.

2. كالا ۋە توپاق ئىككى ياشقا توشقان بولۇشى كېرەك.

3. تۆگە بەش ياشقا كىرگەن بولۇشى كېرەك.

4. قوي ۋە ئۆچكە بىر كىشى ئۈچۈن، كالا، سۇ كالىسى ۋە تۆگە يەتتە كىشىگىچە قۇربانلىق قىلىنسا بولىدۇ.

❁

ئەپۇ ۋە مەغپىرەت ئىقلىمى

رامزان ۋە روزا

«رامزان ئېيىدا قۇرئان نازىل بولۇشقا باشلىدى، قۇرئان ئىنسانلارغا يېتەكچىدۇر، ھىدايەت قىلغۇچى ۋە ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىغۇچى روشەن ئايەتلەردۇر.» (بەقەرە سۈرىسى، 185-ئايەت)

رامىزان ۋە روزا

روزا ئېيى بولغان رامىزان پەيزلىك بىر ھايات داۋام قىلىدىغان مۇبارەك بىر مۇكاپات ئېيىدۇر. ئىگە بولغان چەكسىز نېمەتلەرنىڭ قەدرىنى خاتىرلىتىدىغان بۇ ئايدا پانى لەززەتلەردىن ۋاز كېچىپ، باقى لەززەتلەرگە مۇيەسسەر بولۇشنىڭ ھېكمىتىگە جانابى ئاللاھ ئەمىر قىلغان روزا نېمىتى بىلەن ئېرىشكىلى بولىدۇ.

رامىزان پەزىلىتى ۋە ئەسلى غايىسىنى دائىملىق بىر ھېسسىيات ئىچىدە نەپس تۇسالغۇسى بىلەن كۈرەش قىلىش ۋە نەپسنى كونترول ئاستىدا تۇتۇپ، تەسىرىنى ئەڭ تۆۋەن ھالەتكە كەلتۈرۈش دېگەنلىك بولىدۇ.

روزا ھايات كۆرىشىمىزدە زۆرۈر بولغان «سەۋر، ئىرادە، نەپسى ئارزۇلاردىن يىراقلىشىش» قاتارلىق ئەھۋاللارنىڭ تەربىيىسى بىلەن ئەخلاقىمىزنى كامالەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. يەنە بۇ ئىبادەت نەپسنى يېمەك-ئىچمەك ۋە شەھۋەت قاتارلىق تۈگىمەس ئارزۇلارغا قارشى ئىنساننىڭ شەرەپ ۋە ئىززىتىنى ساقلايدىغان بىر قالقان بولىدۇ.

يەنە روزا ئىگىسىنى چىدامliq، قانائەتچان، ھالىغا شۈكۈر ۋە سەۋر قىلىدىغان ئەخلاقى گۈزەللىكلەرگە ئېرىشتۈرۈش بىلەن بىرلىكتە مەھرۇمىيەت، ئاچلىق بىلەن نېمەتلەرنىڭ قەدرىنى بىلىشنى خاتىرلىتىدۇ. بۇ ۋەسىلە بىلەن يوقسۇللارنىڭ ھاللىرىنى ئويلاتقۇزۇپ، ئۇلارغا مەرھەمەت ۋە شەپقەت ھىسلىرى بىلەن يۈرەكلىرىمىزنى نازۇكلاشتۇرىدۇ. شۈكران تۇيغۇلىرىنى جانلاندۇرىدۇ. بۇنداق ئالاھىدىلىگى بىلەن رامىزان ئىجتىمائى ھاياتتا ئۆچمەنلىك، نەپرەت، ھەسەت قاتارلىق جەمىيەتنى بىئارام قىلىدىغان ئىللەتلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئەڭ تەسىرلىك ئىلاھى بىر ئەمىردۇر. بۇ سەۋەپتىن رامىزان پەقەت بۇ ئۈممەتكىلا پەرز قىلىنغان بولماستىن، ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگىمۇ پەرز قىلىنغان بىر ئىبادەتتۇر. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّاماً مَّعْدُودَاتٍ

«ئى مۆمىنلەر! (گۇناھلاردىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرگە روزا پەرز قىلىنغاندەك، سىلەرگىمۇ (رامىزان روزىسى) پەرز قىلىندى. (بۇ پەرز قىلىنغان روزا) ساناقلىق كۈنلەردۇر، سىلەردىن كىمكى كېسەل ياكى سەپەر ئۈستىدە بولۇپ (روزا تۇتمىغان

بولسا)، تۇتمىغان كۈنلەرنى (يەنى قازاسىنى) باشقا كۈنلەردە تۇتسۇن، روزىنى (قېرىلىق ياكى ئاجىزلىق تۈپەيلىدىن مۇشەققەت بىلەن) ئاران تۇتىدىغان كىشىلەر تۇتمىسا، (كۈنلۈكى ئۈچۈن) بىر مىسكىن تويغۇدەك تاماق فىدىيە بېرىشى لازىم. كىمكى فىدىيىنى (بەلگىلەنگەن مىقداردىن) ئارتۇق بەرسە، بۇ ئۆزى ئۈچۈن ياخشىدۇر. ئەگەر بىلسەڭلار، روزا تۇتۇش سىلەر ئۈچۈن (ئېغىر ئوچۇق يۈرۈشتىن ۋە فىدىيە بېرىشتىن) ياخشىدۇر.»(بەقەرە سۈرىسى، 183-184-ئايەت)

ئىسلامىيەتتە پەرز قىلىنغان ئىبادەتلەر ھەر خىل كېسەللەر ئۈچۈن بېرىلىدىغان دورىغا ئوخشايدۇ. نەپسانى ئارزۇلار، دۇنيا زىننەتلىرىگە ئالدىنىش، ئويۇن تاماشاغا ئامراق بولۇش قاتارلىقلار مەنىۋى، روھى كېسەللەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان سەۋەبلەردۇر. پۈتۈن نەرسە-كېرەكلىرىدىن ئايرىلغان ۋە ھاياتىدىنمۇ ئەندىشە قىلىدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ مەككە دەۋرىدە بۇ خىل كېسەللەرگە گىرىپتار بولۇش ئېھتىمالى يوق ئىدى. ھىجرەتتىن كېيىن كاپىرلارنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلدى. ئىسلام تارقىلىپ ئىقتىسادى ئەھۋالى ئاستا-ئاستا ياخشىلىنىشقا باشلىدى. مەنىۋى كېسەللەرگە گىرىپتار بولماسلىق ئۈچۈن پەرھىز قىلىش كېرەك ئىدى. روزا تۇتۇشنىڭ ۋاقتى كەلگەن ياكى يېقىنلاشقان ئىدى. نەتىجىدە ھىجرەتنىڭ 2-يىلىدا مۇسۇلمانلارغا روزا پەرز قىلىندى.

ھەقىقەتەن روزىنىڭ كۆپلىگەن ماددى ۋە مەنىۋى كېسەللىكلەرگە قارشى بىر خىل دورىلىق رولى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن مەلۇم كۈنلەردە روزا تۇتۇش پەرز قىلىنغان. چۈنكى ئىنسان بىر دورىنى داۋاملىق ئىشلىتىۋەرسە، بەدەن ئۇنىڭغا كۆنۈپ قېلىپ، ئۇ دورىنىڭ بىر پايدىسىنى كۆرەلمىگىنىدەك، ماددى ۋە مەنىۋى ھايات ئۈچۈن بىر دورىلىق رولىنى ئوينايدىغان روزىنىڭ ئەھۋالىمۇ مۇشۇنداقتۇر. ئەگەر نورماللىق بوزۇلسا روزا ماددى ۋە مەنىۋى ھايات ئۈچۈن بىر پايدا بەرمەيدۇ. چۈنكى پەيغەمبىرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«مەن بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىمنى روزا تۇتۇپ ئۆتكۈزىمەن» دېگەن بىر ساھابىنى ئاگاھلاندۇرغان.

يەنە بىر تەرەپتىن روزىنىڭ مەلۇم بىر ئايدا تۇتۇلىشى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەينى ۋاقىتتا بۇ دىنىي ۋەزىپىنى ئورۇنلىشى ۋە ئىسلامنىڭ بىرلىك چۈشەنچىسىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلىشى ئۈچۈندۇر. بۇنىڭ بىلەن ساناقلىق كۈنلەردىن ئىبارەت بولغان ھاياتىمىزغا مەنىدارلىق ۋە ئەستايىدىللىق قازاندۇرىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن بىرگە رامىزاننىڭ بىر يىلنىڭ ھەممە پەسىللىرىنى ئايلىنىپ چىقىشى ئايرىم بىر ھېكمەتنى ئىپادە قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىر يىلنىڭ ھەر خىل مەۋسۇملىرىدا بولىدىغان ئىسسىق، سوغۇق، سالقىن ۋە ئىللىق كۈنلەر بىلەن ئۇزۇن، قىسقا ۋە ئوتتۇرا مۇددەتلىك كۈنلەر نۆۋەتى بىلەن رامىزان كۈنلىرىگە توغرا كېلىدۇ. رامىزان مەلۇم ۋاقىت ئارىلىقلىرى بىلەن يىلنىڭ جىمى كۈنلىرىنى بەرىكەتلەندۈرىدۇ. بۇ ئەھۋال ئەينى ۋاقىتتا روزا تۇتقانلار ئۈچۈن كۆپلىگەن مۈشكۈللۈك ۋە ئاسانلىقلارغا ۋەسىلە بولىدۇ ۋە مۆمىن كۆڭۈللەرنى كۆپلىگەن مەنىۋى لەززەتلەرگە ئىگە قىلىدۇ. نەتىجىدە مۈشكۈل بولغان بىر ئىبادەت تەگدىشى بولمىغان بىر جانلىقلىق ۋە مۇھەببەت ئىچىدە ئادا قىلىنىدۇ.

روزىغا بەخش قىلىنغان بۇ راھەتلەتكۈچى ۋە كۆڭۈللەرنى رام قىلغۇچى ئاساس ئۇنىڭ پەرز قىلىنىشىدىمۇ كۆرۈلگەن.

قۇرئانى-كەرىم روزىنى رامىزان-شەرىپ ئېيىغا خاس قىلدۇرۇپ، بالىغ بىر ئۇسلۇپ بىلەن باسقۇچ-باسقۇچتا پەرز قىلغان. ئالدىدا مۇنداق دېيىلگەن:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ

«ئى مۆمىنلەر! روزا سىلەرگە پەرز قىلىندى.» (بەقەرە سۈرىسى، 183-ئايەت)

كەيىندىن روزا ئۈچۈن مەلۇم بىر بىر ۋاقىت بارلىقىنى بىلدۈرگەن:

أَيَّاماً مَّعْدُودَاتٍ

«پەرز بولغان روزا مەلۇم كۈنلەردە تۇتىلىدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 184-ئايەت)

بۇنىڭدىن كېيىن رامىزان-شەرىپ ئېيىنىڭ پەزىلىتى ۋە روزا ھەققىدە بەشەرى تەبىئەتكە مۇناسىپ ئاسانلىقلار بايان قىلىنغان:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

«رامىزان ئېيىدا قۇرئان نازىل بولۇشقا باشلىدى، قۇرئان ئىنسانلارغا يېتەكچىدۇر، ھىدايەت قىلغۇچى ۋە ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىغۇچى روشەن ئايەتلەردۇر، سىلەردىن كىمكى رامىزان ئېيىدا ھازىر بولسا رامىزان روزىسىنى تۇتسۇن، كىمكى كېسەل ياكى سەپەر ئۈستىدە (يەنى مۇساپىر) بولۇپ (تۇتمىغان بولسا، تۇتمىغان كۈنلەر ئۈچۈن) باشقا كۈنلەردە تۇتسۇن. ئاللاھ سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، تەسلىكنى خالىمايدۇ، (ئاغرىقلار ئۈچۈق يۇرگەن كۈنلەرنىڭ قازاسىنى قىلىش بىلەن رامىزان روزىسىنىڭ) سانىنى تولدۇرۇشۇڭلارنى، سىلەرنى ھىدايەت قىلغانلىقىغا ئاللاھنى ئۇلۇغلۇشۇڭلارنى (ئۇنىڭ ئىنئاملىرىغا) شۈكۈر قىلىشىڭلارنى خالايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 185-ئايەت)

بۇ ئايەت-كەرىمنىڭ ئاخىرقى قىسمىدا روزىدىن ھاسىل بولۇشقا تېگىشلىك نوقتىلار بايان قىلىنغان. يەنى روزا بەندىنى ئاللاھقا تازىم بىلەن ئۇنىڭغا كامىل مەنادا شۈكۈر قىلدۇرىدىغان ئىلاھى بىر ۋاستە ھۆكمىدىدۇر. بۇ جەھەتتىن دېيىشكە بولىدۇكى، روزا بارلىق سالىھ ئەمەللەرگە ياخشى تەسىرى بولىدىغان بىر ئىبادەتتۇر. شەفىق بەلخىنىڭ ئېيتقىنىدەك:

«ئىبادەتنى لايىقىدا ئادا قىلىش بىر سەنئەتتۇر، ئۇنى قازىنىدىغان ماكان ھالۋەت (ئىبادەت، زىكىر مەقسىدى بىلەن ئېتىكاپقا كىرىش)، ۋاستىسى ئاچلىقتۇر.»

ئۇ ئاچلىق كۆنىمىز تىبابەت ئىلمىدە تەۋسىيە قىلىنغان پەرھىز تۇتۇش دەپ ئاتىلىدىغان ساغلام قېلىشنىڭ بىرىنچى شەرتىدۇر. ئۇ ئاچلىقتا بەرداشلىق بېرىش ئەڭ تەس بولغان مەھرۇمىيەتتۇر. رىۋايەت قىلىنىدۇكى، نەپس يارىتىلغان ۋاقىتتا ھەرخىل مۇسىبەت

ۋە مەھرۇمىيەتلەرگە قارىماي جانابى ئاللاھقا: «سەن سەن، مەن بولسام مەن!»دېيىش جۈرئىتى ۋە جاھىللىقىدا بولغان. ئەمما ئاچلىق سەۋەبى بىلەن ئاجىزلىقىنى قوبۇل قىلغان. بۇ سەۋەپتىن، ئىرادە تەربىيىسىدە ئاچلىققا بەرداشلىق بېرىشتىن تەسىرلىك باشقا بىر چارە يوقتۇر. ئىرادە تەبىئى ۋە نەپسانى ئىستەكلەرگە قارشى تۇرۇشنىڭ ئاساسى شەرتلىرىدىن بىرسىدۇر. ھەزرىتى مەۋلانا بۇ ھەقتە ئېيتىدۇكى:

«ئىنساننىڭ ئەسلى غىزاسى ئاللاھنىڭ نۇرىدۇر. ئۇنىڭغا دەرىجىدىن تاشقىرى تەن غىزاسى بېرىش ياراشمايدۇ. ئىنساننىڭ ئەسلى غىزاسى ئىلاھى سۆيگۈ ۋە ئەقىلدۇر.»

«ئىنسان ئەسلى روھانى غىزاسىنى ئۇنۇتۇپ تەن غىزاسىغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكى ئۈچۈن پەرىشاندۇر. تويۇشنى بىلمەيدۇ. دەرىجىدىن تاشقىرى خىرىسىدىن يۈزى سارغىيىپ، ئاياقلىرى تىترەپ، قەلبى بىئارام بولماقتا. قەيەردە يەر يۈزى غىزاسى، قەيەردە ئەبەدىلىكنىڭ غىزاسى؟»

ئاللاھ شېھىتلەر ئۈچۈن «غىزالاندۇرۇلىدۇ» دېگەن. ئۇ مەنىۋى غىزا ئۈچۈن ئېغىز ۋە بەدەن يوقتۇر.

قۇساق تويغاندا خىيال ئۇيقۇغا بارىدۇ، ھېكمەت توختاپ قالىدۇ، ئەزالار ئىبادەتتىن يىراق تۇرىدۇ.

ۋەلىيلەردىن بىر زات:

«ھەرخىل يېمەكلەر بىلەن ئاشقازىنىنى پىتنە-پاساتقا دۇچار قىلغان زاھىتتىن ئاللاھقا سېغىنىمەن» دېگەن.

ئائىشە رازىيالللاھۇ ئەنھا:

«مەلەكۇت ئىشىكىنى ئېچىش ئۈچۈن غەيرەت قىلىڭلار» دېگەن ئىدى. بۇنى ئاڭلىغانلار:

- نېمە بىلەن؟ - دەپ سورىدى. مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى:

- ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق بىلەن. - دەپ جاۋاپ بەردى.

بۈيۈك ھەق دوستلىرىدىن ماخمۇت سامى رامىزان ئوغلى ھەزرەتلىرى «مۇكەررەم ئىنسان» ناملىق كىتابىدا ئاز يېيىش ۋە ئاچلىق مەسىلىسىدە ئەھمىيەتلىك قىلىپ:

دوختۇرلارغا:

- داۋانىڭ ئەڭ شىپا قىلىدىغىنى نېمە؟

ھېكمەت ئەھلىگە:

- ئىبادەتكە ئەڭ زىيادە ئىشتىياق، ھۇزۇر بېرىدىغان نەرسە نېمە؟

زاھىدلەرگە:

- ھەققە ئىتائەتنى ئەڭ زىيادە كۈچلەندۈرىدىغان نەرسە نېمە؟

ئالىملارغا:

- ئىلىمنى ئەستە ساقلاشتا ئەۋزەل بولغان نەرسە نېمە؟

- ئامىرلەرگە (باشلىقلارغا):

- ئەڭ لەززەتلىك ۋە غىزالىق يېمەك نېمە؟ - دەپ سورىغاندا ھەممىسى:

- **ئاز يېيىشتۇر.** - دەپ جاۋاپ بەرگەن.

چۈنكى ئاز يېيىشتە بولۇپمۇ ئاچلىق ۋە روزىدا ئون گۈزەل خىسلەت باردۇر. بۇلار:

1. ئاچلىقتا قەلب ساپلىقى، ئەستە ساقلاش قابىلىيىتى، توقلۇقتا ئەخمەقلىق ۋە ئونۇتقانلىق بولىدۇ.

2. ئاچلىقتا قەلب يۇمشاق بولىدۇ، دۇئا ۋە ئىبادەتلەردىن لەززەت ئېلىنىدۇ. توقلۇقتا قەلب قاتتىق بولىدۇ ۋە ئىبادەتتىن لەززەت ئالغىلى بولمايدۇ.

3. ئاچلىقتا كۆڭۈل يۇمشاقلىقى، كەمتەرلىك، خاتىرلىنىش، توقلۇقتا كىبىر ۋە ماختىنىش بولىدۇ.

4. ئاچلىقتا پېقىر ۋە ئاچ قالغانلار تەپەككۇر قىلىنىدۇ، توقلۇقتا ئۇنتۇلۇپ تەپەككۇر قىلىنمايدىغان بولىدۇ.

5. ئاچلىقتا شەھۋانى ۋە نەپسانى ئىستەك، ئارزۇلار تۆۋەنلەيدۇ، توقلۇقتا نەپسى ئەممارە كۈچلىنىپ كېتىدۇ.

6. ئاچلىقتا ۋۇجۇد يېنىك ۋە سەگەك بولىدۇ، توقلۇقتا غەپلەت ۋە ئۇيقۇ غالىپ كېلىدۇ.

7. ئاچلىقتا ئىبادەت ۋە قۇللۇققا داۋام قىلىش ئاسان بولىدۇ، توقلۇقتا ھورۇنلۇق ۋە بۇشاڭلىق بولىدۇ.

8. ئاچلىقتا بەدەن سالامەت بولىدۇ، كېسەل قالمايدۇ. توقلۇقتا ۋۇجۇد ئۇپرايدۇ ۋە كېسەل بولىدۇ.

9. ئاچلىقتا بەدەن يىنىك، جانلىق بولىدۇ، توقلۇقتا بەدەن ئېغىر ۋە ھەرىكەتسىز بولىدۇ.

10. ئاچلىقتا سەدىقە بېرىشكە ۋە ئىنفاققا ئىشتىياق كېلىدۇ، بۇ بەندىنى قىيامەتنىڭ دەھشەتلىك ئىسسىقىدىن سالقىن بىر سايىلىققا نائىل قىلىدۇ. توقلۇقتا بولسا بېخىللىق، ئىسراپخورلۇق ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، بۇ بەندىنى ھالاك قىلىدۇ.

يەنى توقلۇق نەپسانى ئارزۇلارنى كۈچلەندۈرسە، ئاچلىق دەرىجىدىن تاشقىرى بولمىغان مۇددەتكىچە تەپەككۇر ۋە خاسلىق قابىلىيىتىنى كۈچلەندۈرىدۇ.

روزىنىڭ پۈتۈن پايدىلىرىغا بىنائەن ھەدىس-شەرىپتا گۈزەل ئېيتىلغان:

«روزا تۇتۇڭلاركى، ماددى ۋە مەنىۋى سالامەتلىككە چىقىسلەر.» (تابەرانى)

ئاچلىق بىلەن قازىنىلىدىغان ماددى ۋە مەنىۋى خىسلەت، ساغلاملىققا ئىشارەت قىلىدىغان ئەڭ كامىل ئاساس جانابى ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ پەيغەمبەرلىرىگە تەتبىق قىلغان كامالەتكە يەتكۈزۈدىغان مېتودلىرى ئىچىدە روزىغا ئالاھىدە يەر بەرگەنلىكىدۇر.

چۈنكى پەيغەمبەرلەر نەبۇۋۋەتنىڭ پەيزلىرىنى ئېلىشقا روزا بىلەن تەييارلىنىپ، كامالەتكە يەتكەندە، بىر مۇددەت ئىنسانىيەت دۇنياسىدىن يىراقلاشقان ۋە ئۆزلىرىدە ئالاھىدە خىسلەتلەر بارلىققا كەلگەن. بۇنىڭ بىلەن قەلب ۋە دىماغلىرى ئىلاھى ۋەھيىنىڭ بولقى بىلەن سۇغىرىلغان. بۇ يولدا:

سىنا تېغىنىڭ ھۆرمەتلىك پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇسا ئەلەيھىسسالام تەۋرات نازىل بولغىچە 40 كېچە-كۈندۈز ئاچ ۋە سۇسىز قالغان.

سائىر تېغىنىڭ مۇقەددەس پەيغەمبىرى ئىسا ئەلەيھىسسالامۇ ئىنجىلدىن تۇنجى كالامنى ئاڭلىغانغا قەدەر 40 كېچە-كۈندۈز ئاچ ۋە سۇسىز قالغان.

ھەزرىتى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرئان نازىل بولۇشتىن ئىلگىرى بىر ئاي مەككە يېقىنىدىكى ھىرا غارىدا يالغۇز قېلىپ، كۈنلىرىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەن. كېيىن جىبرىئىلدىن خوشخەۋەر ئېلىپ، ئىلاھى پەيزلەرنىڭ نۇرى كۆڭلىگە ئېقىشقا باشلىغان.

بۇ ھەقىقەتلەر شۇنى كۆرسىتىدۇكى، روزىنىڭ ئەسلى غايىسى ۋە پايدىسى مەنىۋىدۇر. روزا بىر ئىبادەت بولغانلىقى ئۈچۈن، پەقەت ئۇنى ئۇ غايە ئۈچۈن ئىجرا قىلىش كېرەك. ئۇنىڭ زاھىرى پايدىلىرى غايە قىلىنسا، روزا ئىبادەت ماھىيىتىدىن چىقىپ كېتىدۇ. يەنى روزىمىزدا ئاشقازان تولقىنىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئورۇقلاش قاتارلىق مەقسەتلەر بولماسلىقى كېرەك. بۇنداق روزىلاردا ئىلاھى رىزا بولمايدۇ.

بەدەنىي ھەرىكەتلەرنىڭ پايدىسىنى كۆزلەش، غەپلەت ۋە قەسۋەتى قەلب بىلەن ئوقۇلغان نامازلارمۇ بۇ كاتېگورىيەگە كىرىدۇ.

ئىبادەتلەر پەقەت ئىلاھى رىزانى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قىلىنىشى كېرەك. بۇ غايىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن قەلبنىڭ مەرتىبە قازىنىشى، خاملىقتىن قۇتۇلۇپ كامالەتكە يېتىشى كېرەك.

رامىزان-شەرىپتە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەۋسىيەلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بەزى نوقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك. بۇلار:

1. كەلىمە شاھادەت،

2. ئىستىغپار ۋە زىكىر،

3. جەننەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۆپلىگەن سالىھ ئەمەللەرنى قىلىش،

4. جەھەننەمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھارام ۋە گۇناھلاردىن يىراق تۇرۇش،

5. كۈچىنىڭ يېتىشىچە ياخشى ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىش، قەلبى سۇنۇق ۋە بىچارە كىشىلەرنىڭ دۇئاسىنى ئېلىش،

6. روزىدار بىر ئادەمنى ئىپتار قىلدۇرۇش ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش.

❀

رامىزان ئېيى مۆمىنلەرگە پەزىلەت ۋە كامالەت قازاندۇرىدىغان بىر ئىلاھى رەھمەت ئېيىدۇر. روزىدار ئېغىزىغا بىر نەرسە كىرىپ كېتىشكە دىققەت قىلغاندەك، ئېغىزىدىن چىقىدىغان سۆزلەرگىمۇ دىققەت قىلىشى كېرەك. غەيۋەت ۋە باشقىلارنى رەنجىتمەسلىككە ئالاھىدە دىققەت قىلىشى ۋە روزىنىڭ پەزىلىتىنى ئازايتماسلىقى كېرەك.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

روزا روزىدار ئۈچۈن ياراشمايدىغان نەرسىلەر بىلەن زېدىلەنمىگەن ئەھۋال ئاستىدا روزىدارغا قالقان بولىدۇ. دېيىلدىكى:

- روزىدار ئۇنى نېمە بىلەن زېدىلەيدۇ؟ - دەپ سورالغاندا:

- يالغان ۋە غەيۋەت بىلەن. ـ دەپ جاۋاپ بەرگەن. (نەسائى، مۇجەممۇل ئەۋسات)

چۈنكى غەيۋەت ۋە يالغان ئېيتقانلار كۈندۈزى ھالال يېمەكلىكلەردىن نەپسىنى مەھرۇم قالدۇرۇپ روزا تۇتىدۇ، پەقەت يالغان ۋە غەيۋەت قىلغانلىقى ئۈچۈن مەنىۋى جەھەتتىن ئىنسان گۆشى يەپ هارام بىلەن ئېپتار قىلغان بولىدۇ. بۇ شەكىلدە زاھىردە روزا تۇتۇپ، مەنىۋى جەھەتتە غەيۋەت سەۋەبى بىلەن ئېپتار قىلغانلار ھەققىدە سۇپيانى سەۋرى ھەزرەتلىرى تەقۋا پرىنسىپلىرىغا تايىنىپ:

«غەيۋەت قىلغۇچىنىڭ روزىسى سۇنۇپ كېتىدۇ» دېگەن.

ھەزرىتى مۇجاھىدمۇ ئەينى دىققەتتە :

«غەيۋەت ۋە يالغان روزىنى سۇندۇرىدۇ» دېگەن.

يەنى غەيۋەت قىلىپ، يالغان ئېيتقانلار، روزىسىنى مەنىۋى جەھەتتىن پالەچ قىلغانلار روزا ئىگە بولغان بىر قىسىم يۈكسەك پەزىلەتتىن مەھرۇم قالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيا غايىلىرى ئارلاشتۇرۇلغان، رىيا، كۆرسىتىش ۋە غەپلەت بىلەن كىرلەنگەن روزا، نامازلار ھەققىدە ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كۆپلىگەن روزا تۇتقۇچىلار باركى، ئۆزىگە روزىدىن قۇرۇق بىر ئاچلىقتىن باشقا بىر نەرسە قالمايدۇ. كېچىلىرى كۆپلىگەن ناماز (تەراۋۇ ۋە تەھەججۇد) ئوقۇغانلار باركى، نامازلىرىدا ئۆزىگە قالىدىغىنى پەقەت ئۇيقۇسىزلىقتۇر» دېگەن. (تەبارانى)

ناماز بولۇپمۇ كېچە نامىزى بولغان تەراۋۇ ۋە تەھەججۇدلەر قەلبكە ھۇزۇر بېرىشى كېرەك. بۇ مۇبارەك ئايدا نامازلارغا تېخىمۇ دىققەت قىلىش، قۇرئانى-كەرىمنى تەئدىل-ئەركان بىلەن ئوقۇش، زىكىر بىلەن روھىمىزنى نازۇكلاشتۇرۇش، زاكات ۋە سەدىقىلەر بىلەن ۋىجدان ھۇزۇرىغا بېرىشىمىز كېرەك. قۇرئانى-كەرىم رامىزان ئېيىدا دۇنيا ئاسمىنىغا چۈشۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ مۇبارەك ئايدا قۇرئان تەربىيىسىگە مۇناسىۋەتلىك ئىبادەتلەرنى بۇ يۆنۈلۈشتە قىممەتلەندۈرۈش كېرەك.

قۇرئانى-كەرىم ئەسلىدە قەلبتە ئوقۇلىدۇ. كۆزنىڭ ۋەزىپىسى قەلبكە كۆزەينەك بولۇشتىن ئىبارەتتۇر.

رامىزان-شەرىپىنىڭ باشقا بىر قىممىتى مۆمىنلەرگە پەيز ۋە بەرىكەت تولغان بىر قۇرئان ھاياتى ياشىتىشى جەھەتتىن مۇزاكىرە قىلىنىشى كېرەك.

رامىزان-شەرىپتە روزا ۋە قۇرئان ئارىسىدا ئىنچىكە بىر باغلىنىش ۋە چوڭقۇر بىر يېقىنلىق بولىدۇ. ھايات ۋە ئۆلۈم نەسھەتلىرىنى قۇرئانى-كەرىمدىن باشقا قايسى سالاھىيەتلىك كىتابلاردىن تىڭشاش مۇمكىن؟

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«روزا ۋە قۇرئان قىيامەت كۈنى بەندىگە شاپائەت قىلىدۇ» دېگەن. (ئاھمەت بىن ھەنبەل، مۇسنەد، 2-جىلد، 174)

«روزا سەۋرىنىڭ يېرىمىدۇر» (تىرمىزى، دەئاۋەت، 86) دېگەن.

روزىنىڭ ئەجرى جانابى ئاللاھنىڭ يېنىدا ساقلانغان. ھەدىس-شەرىپتە:

«ئادەم ئوغلىنىڭ ھەر ئەمەل ۋە ھەرىكىتى ئۆزىگە ئائىتتۇر. روزا بولسا بۇنداق ئەمەستۇر. چۈنكى ئۇ مەن ئۈچۈن تۇتىلىدۇ. (چۈنكى مەن يېمەيمەن، ئىچمەيمەن ۋە بارلىق بەشەرى سۈپەتلەردىن يىراقمەن) بۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى (خۇسۇسى شەكىلدە) قاتمۇ-قات بېرىمەن» دېگەن. (بۇخارى) بۇ ھەقتە ئايەت-كەرىمدە:

وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللهَ كَثِيراً
وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْراً عَظِيماً

«روزا تۇتقۇچى ئەرلەر ۋە روزا تۇتقۇچى ئاياللارغا، نەپسلىرىنى ھارامدىن ساقلىغۇچى ئەرلەر ۋە نەپسلىرىنى ھارامدىن ساقلىغۇچى ئاياللارغا، ئاللاھنى كۆپ زىكرى قىلغۇچى ئەرلەر ۋە ئاللاھنى كۆپ زىكرى قىلغۇچى ئاياللارغا ئاللاھ مەغپىرەت ۋە كاتتا ساۋاپ تەييارلىدى.» (ئەھزاپ سۈرىسى، 35-ئايەت) دېيىلگەن.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مۇكاپات ۋەسىلىسى بىلەن مۇنداق دېگەن:

« روزىدارنىڭ سۆيۈنىدىغان ئىككى خۇشاللىقى بار. بۇلار:

1. ئىپتار قىلغان چاغدا (جانابى ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىگە ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن)،

2. رابىبگە قايتىپ بارغاندا روزىنىڭ بەرىكىتى بىلەن نائىل بولغان يۈكسەك دەرىجە ئۈچۈن سۆيۈنىدۇ.» (بۇخارى)

كۆرۈلگەندەك، جانابى ئاللاھ روزىغا بەرگەن ئەھمىيىتىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا بېرىدىغان مۇكاپاتىنى، خۇددى بىر مۇسابىقىدا دىققەتنى تارتىش ئۈچۈن مەخپى تۇتۇلغان بۈيۈك مۇكاپاتقا ئوخشاش، بەشەرنىڭ روزىغا بولغان ئىشتىياقىنى تەمىن قىلىش مەقسىدى بىلەن مەخپى تۇتقان.

روزا نېمەتلەرنىڭ قەدرىنى بىلدۈرىدىغان، شۈكران تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىدىغان، چارىسىزلارنىڭ ئەھۋالىغا ئېچىنىدىغان، نەپسانى ئارزۇ، خىياللارنى بىر تەرەپ قىلىپ، ماددىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتقۇزۇپ «سەۋر» دەپ ئاتىلىدىغان يۈكسەك ئەخلاقى پەزىلەتكە ئېرىشتۈرىدىغان بىر ئىبادەتتۇر.

رامىزان-شەرىپ روزىسى تەراۋىۋ نامىزى، زولۇق ۋە سەھەر سەگەكلىكى جەھەتتىن ناھايىتى مۇھىمدۇر. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ سىزلەرگە رامىزان-شەرىپ روزىسىنى پەرز قىلدى. مەن ئۇنىڭ قىيامىنى يەنى رامىزان كېچىلىرىدە تەراۋىۋ نامىزى ئوقۇشنى سىلەر ئۈچۈن سۈننەت قىلدىم. ئەگەر بىر كىشى ئىمانلىق بىر يۈرەك بىلەن ۋە ساۋابىغا ئېرىشىش ئەمەلى بىلەن رامىزان-شەرىپ روزىسىنى تۇتۇپ، تەراۋىۋ نامىزىنى ئوقۇسا، ئانىدىن توغۇلغاندەك گۇناھلاردىن پاكلىنىدۇ» دېگەن. (ئاھمەت بىن ھەنبەل، نەسائى)

روزا ۋە نامازنىڭ ئادا قىلىنىشىنىڭ قوبۇلىدا سەۋىيە قازىنىشى، يەنى تەئدىل-ئەركان شەرتتۇر. نامازلار تىزلىكتە ئوقۇلۇپ بىر ھەزىم ۋاستىسى، روزىمۇ قۇرۇق بىر ئاچلىق تەلىمى بولماسلىقى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن نامازدا بولغىنىدەك، روزا ئىبادىتىدىمۇ بەندىنى ئەستايىدىللىق ۋە ئىخلاسقا چاقىرىدىغان كۆپلىگەن ھېكمەتلەر بار. مەسىلەن: ھەدىس-شەرىپتە:

«ئىپتارغا ئالدىراڭلار، زونى كېچىكتۈرۈڭلار» دېيىلگەن (تابەرانى، مۇجەمۇل كەبىر، 25، 163) ئەمىر بۇلاردىن بىرىسىدۇر.

بۇ ئەمىر ئىلاھى چەكلىمىلەردە ئەستايىدىللىق، دىققەت ۋە ئىنچىكىلىكنى تەلەپ قىلىدۇ. يەنى زونى كېچىكتۈرۈپ، روزا باشلانغان ۋاقىتتا يېمەك ۋە ئىچمەكنى توختۇتۇش، ئىپتار ۋاقتى كەلگەندە دەرھال روزىسىنى سۇندۇرۇش، ئىلاھى ئەمرگە ھۆرمەت ۋە تەسلىمىيەتنى كۆرسىتىدۇ. ئەكسىچە ئەھۋاللار يەنى ساھۇر (زولۇق) ۋە ئىپتارلارغا دىققەت قىلماسلىق سۈننەتكە خىلاپ بىر غەپلەت بولۇپ مەقبۇل ئەمەستۇر.

كەچ ئاچلىقنى تويغۇزۇش ۋاقتى بولغانلىقى ئۈچۈن كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئىپتار قىلىشتا بىر ئاقساقلىق بولمايدۇ. ئەمما ساھۇر ۋاقتى شىرىن ئۇيقۇنى تەرك قىلىشقا باغلىق بولغانلىقى ئۈچۈن دىققەتسىزلىك كېلىپ چىقىش ئېھتىمالى كۆپ بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر پىيالە سۇ بىلەن بولسىمۇ ساھۇرلۇق قىلىشنىڭ ئەھمىيىتىگە ئالاھىدە دىققەت تارتىلغان. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«ساھۇر قىلىڭلار، چۈنكى ساھۇردا بەرىكەت باردۇر» (بۇخارى) دېگەن.

❁

رامىزان-شەرىپنىڭ ھەقىقىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن، ئۇ مەزگىلگە خاس بولغان غۇفران (ئەپۇ قىلىنىش) يامغۇرىدىن پايدىلىنىش مۇھىمدۇر. چۈنكى تاش ياكى دېڭىزغا ياغىدىغان يامغۇرنىڭ ھېچ قانداق بىر پايدىسى يوقتۇر. ئەمما تەقۋا خۇشاللىقى بىلەن بۇ شۈكران ۋە غۇفران مەزگىلىنىڭ تەمىنى تېتىغىلى بولىدۇ.

ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«رامىزان ئېيى كىرگەن ۋاقىتتا رەھمەت ئىشىكلىرى ئېچىلىدۇ، جەھەننەم ئىشىكلىرى ئېتىلىدۇ، شەيتانلار زەنجىر بىلەن باغلىنىدۇ» دېگەن. (بۇخارى، مۇسلىم)

يەنى بەشەرى جىنايەت ۋە گۇناھلار ھەقىقى روزا تۇتقانلاردا ئەڭ تۆۋەن سەۋىيەگە چۈشىدۇ. شەيتانىنىڭ شەررىمۇ تۈگەيدۇ. ئەمما نەپسىنىڭ شەررىگە دىققەت قىلىش كېرەك. ھەدىس-شەرىپتە:

جەننەت يىلدىن يىلغا رامىزان ئۈچۈن زىننەتلىنىپ مۇنداق دەيدۇ:

«ئاللاھىم! بىز ئۈچۈن بۇ ئايدا قۇللىرىڭدىن بىزدە قالىدىغان ئىنسانلار قالدۇرغىن.» (تەبارانى)

❁

مەلۇم بىر ۋاقىت ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى بىر قىسىم ئىشلاردىن يىراق تۇتۇشى ۋە قىلماسلىقىنىڭ ئىسمى بولغان روزىدا ، زاھىرى ئىستەكلەردىن باشقا، قەلبنى نەپسانى ئارزۇ، خىيال ۋە ناچار ئىشلاردىن يىراق تۇتۇش كېرەك. چۈنكى ئىرپان ئەھلى نەزىرىدە بۇ ئەھۋال روزا دەپ قارالغان. يەنى يېمەك-ئىچمەك قاتارلىق زاھىرى مايىللىقلاردىن يىراق تۇرۇش بىلەنلا كۇپايە قىلماي كۆڭۈل ئالىمىنى غەيۋەت، يالغان قاتارلىق ھەر تۈرلۈك دۇنياۋى پايدىسىز ھاۋايى-ھەۋەسلەردىن يىراق تۇتۇش كېرەك. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«روزا تۇتقان ئادەم يالغان، غەيۋەت قاتارلىق ئىشلاردىن يىراق تۇرۇشى كېرەك. چۈنكى ئىنسانلارنى پەقەت يېمەك-ئىچمەكتىن يىراق قىلىدىغان بىر روزىغا جانابى ئاللاھنىڭ ئېھتىياجى يوقتۇر» دېگەن. (بۇخارى، كىتابۇسسەۋم، تىرمىزى، بابۇسسەۋم، ئەبۇ داۋۇد، سەۋم، 236، ئىبنى ماجە، 122)

بۇ ھەدىس-شەرىپنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن روزىمىزغا دەخلى يەتكۈزۈدىغان بارلىق ئېھتىماللاردىن يىراق تۇرۇشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ ئاچچىقلىنىشتىن يىراق تۇرۇش كېرەك. بىر ھەدىستە:

(روزا پەقەت يېمەك-ئىچمەك ۋە باشقا ئىشلاردىن يىراق تۇرۇش دېگەنلىك ئەمەستۇر. كامىل ۋە ساۋاپلىق روزا پەقەت پايدىسىز سۆز، بىكار ۋاقىت ئۆتكۈزۈش، غەيۋەت ۋە نەپسى ئەممارىنىڭ پۈتۈن ئىستەكلىرىدىن ۋاز كېچىش دېگەنلىكتۇر. ئەگەر بىرسى ساڭا تىل ئۇزاتسا، ياكى ساڭا قارشى جاھىلچە بىر ھەرىكەت قىلسا ئۆز ئۆزۈڭگە: «شۈبھىسىز، مەن روزىدارمەن» دەپ سەۋر قىلغىن) دېگەن. (ھاكىم، بەيھاقى)

رامىزان-شەرىپنىڭ بىر ئىسمى (شەھرۇس-سابىر) يەنى «سەۋر ئېيى»دۇر. چۈنكى روزىنىڭ ئەرەپچىسى «ساۋم» بۇلغانلىقى ئۈچۈن بەزى مۇپەسسىرلەر قۇرئانى-كەرىمدە بۇ كەلىمىنىڭ «سەۋر قىلىش» مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغانلىقىنى بايان قىلغان. بۇ مەنادا ساۋم يەنى روزا نەپسىنى تۇتۇش، چىدامچان بولۇش ۋە مۈشكۈللۈكلەرگە بەرداشلىق بېرىش دېگەنلىك بولىدۇ.

سەۋر گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئېغىرلىق مەركىزىدۇر. ئىماننىڭ يېرىمى، خۇشاللىق ۋە سائادەتنىڭ ئاچقۇچىدۇر. جەننەت نېمەتلىرىگە ئېرىشتۈرىدىغان بۈيۈك بىر نېمەتتۇر.

دىن ۋە ئەخلاقتا سەۋر كۆڭۈلگە ياقمايدىغان ۋە ئىزتىراپ بېرىدىغان ھادىسىلەر ئالدىدا تەمكىنلىكنى بۇزماي سۈكۈتكە ئۇرۇنۇپ، ئاللاھقا تەسلىم بولۇش دېگەنلىكتۇر.

ئەنبىيا ۋە ئەۋلىيا سەبرى بىلەن ئاللاھنىڭ ياردىمىغا ئېرىشكەن. ئۇلار بىزنىڭ ئۈرنەكلىرىمىز بولۇشى كېرەك.

سەۋرنىڭ دۇنياۋى تەرىپى ئىچ-پۇشۇق، ئاخىرەت تەرىپى بولسا خۇشاللىقتۇر. سەۋرنىڭ ئاچچىقىنى ئىچىگە ئاتقانلار ئەبەدىييەت دۆلتى بولغان جەننەتتە ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئېرىشىدۇ.

ھەر ئەھۋالدا ئاللاھنىڭ ئەمر ۋە چەكلىمىلىرىدىكى نىيەت، ھېكمەت ۋە ئىلاھى مۇكاپاتلارنى ئويلاش سەۋرنى ئاسانلاشتۇرىدۇ.

سەۋرنىڭ ئالدىنقى شەرتى شۇكى، سەۋر ھادىسە بىلەن تۇنجى ئۇچراشقان ۋاقىتتا باشلىنىشى كېرەك. ۋاقتى ئۆتكەن بىر سەۋرنىڭ مۇكاپاتى يوقتۇر.

«سابۇر» (سەۋر) ئىسمىنى ئەڭ گۈزەل ئوتتۇرىغا چىقارغانلار پەيغەمبەرلەر ۋە ئەۋلىيائۇللاھتۇر. چۈنكى ئۇلاردىن بىزگە يېتىپ كەلگەن ئەڭ گۈزەل ئەخلاقى پەزىلەتلەردىن بىرسى خۇشاللىق ۋە قىيىنچىلىق ۋاقىتلىرىدا كۆرسەتكەن سەۋرىدۇر.

❁

روزىنى ئاللاھ جەللا جەلالۇھۇ بىلەن بىللە بولۇش ھىسسىياتىدا تۇتىشىمىز ئۈچۈن «ساھۇر، تەراۋۇ، زىكىر، قۇرئان ۋە دۇئا» قاتارلىق مەنىۋى ئاساسلاردىن لەززەت ئېلىشىمىز كېرەك.

ئىپتار ۋاقتى دۇئالار قوبۇل قىلىنىدىغان بىر ۋۇسلات ۋاقتىدۇرر. شۇنىڭ ئۈچۈندۇركى، بۇ ھاياجانلىق ۋاقىتلارنىڭ بىرلىكتە بولۇشى ئايرىم بىر رەھمەت ۋە ھۇزۇر مەنبەسىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىم بىر روزىدارغا ئىپتار بەرسە، روزىدارنىڭ ئەجرىگە ئوخشاش روزى تۇتقۇچىنىڭ ساۋابىدىن بىر نەرسە كەم بولمىغان ھالدىكى ساۋاپقا ئېرىشىدۇ» دېگەن. (تىرمىزى، ساۋم، 81)

ئەسھابى-كېرام بۇ خوشخەۋەرنى ئاڭلاپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ بايلاردەك روزىدارنى تويغۇزغۇدەك دەرىجىدە ئىپتار بېرەلەيدىغان ئىمكانى يوقلۇقىنى كۆڭلى يېرىم ھالدا بايان قىلغاندا، ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«كىم روزىدارنى بىر خورما بىلەن ياكى بىر پىيالە سۇ، بىر يۇتۇم سۈت بىلەن ئىپتار قىلدۇرسا، ئاللاھتائالا ئۇنىڭغا ئوخشاشلا ساۋاپ بېرىدۇ» دېگەن. (ئىبنى ھۇزەيمە، ساھىھ، 3-جىلد، 191)

❁

نەپلە روزىلاردا ئايرىم بىر ئىنچىكىلىك بار. چۈنكى خاس قۇللارنىڭ ئەملىنىڭ ئاساسى سىددىقتۇر. بۇ نىيەتنىڭ خالىسلىقى ۋە نەپسنىڭ تەربىيىسى نىسبىتىدە بولىدۇ. چۈنكى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئوخشاش بولمىغان تەربىيەسى ئاستىدا يېتىشكەن ئەسھابى-كىرامنىڭ روزىغا قارىتا قاتتىق ئىشتىياقى بار ئىدى. ئۇلار بەرداشلىق بېرىش تەس بولغان ئىسسىق كۈنلەردىمۇ نەپلە روزا تۇتۇشقا ئەھمىيەت بېرەتتى. بىر قىسمىنىڭ كۆن نۇرىنىڭ ئىسسىقىغا دالدا بولىدىغان كىيىمىمۇ يوق ئىدى. قۇللىرى

بىلەن كۆڭ نۇرى ۋە ئىسسىقنى توسۇپ قېلىشقا تىرىشاتتى. بۇنداق ئەھۋاللارغا قارىماي مەنىۋى لەززەت ۋە خۇشاللىق ئىچىدە نەپلە بولسىمۇ روزا تۇتۇشنى داۋاملاشتۇراتتى.

ئەبۇ سەئىد رازىياللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ:

«مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەسهابى ئۈچۈن تاماق تەييارلىغان ئىدىم. تاماقنى ئالدىغا ئەكىلىپ قويغان ۋاقتىمدا ئولتۇرىدىن بىر كىشى چىقىپ: «مەن روزىدارمەن» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇنى ئاڭلاپ:

- قېرىندىشىڭلار سىلەر ئۈچۈن تەييارلىق قىلدى. ھازىر سەن روزىدارمەن دەۋاتىسەن، روزاڭنى سۇندۇر، ئۇنى باشقا بىر كۈنى قازا قىلغىن» دېدى. (تىرمىزى، ئەبۇ داۋۇد)

روزىنى سۇندۇرماسلىق ھەققىدىكى رىۋايەت مۇنداقتۇر:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋە ساھابىلەر بىلال رازىيەللاھۇ ئەنھۇ روزىدار بولغان بىر يىغىلىشتا يەپ ئىچتى. بىلال روزىسىنى سۇندۇرمىدى. پەيغەمبىرىمىز:

«بىز رىزقىمىزنى يەيمىز، ... بىلالنىڭ رىزقى جەننەتتە» دېدى. (ئىبنى ماجە)

بۇ ھەدىس-شەرىپ كۆرسىتىدۇكى، نىيەت ۋە قەلبنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، نەپلە روزىنى سۇندۇرۇش ياكى سۇندۇرماسلىق ھەققىدە ئىككى خىل ھەرىكەت جائىزدۇر.

❁

ئەمەللەرنىڭ باھالىنىشى ئاللاھقا ئائىتتۇر. ئۇمۇرنىڭ ياخشىسى ئاللاھ ئۈچۈن ئۆتكەن، ئاللاھ يولىدا سەرپ قىلىنغىنىدۇر. ئىنسان مازارغا كۆمۈلگەندە پانى ھاياتنىڭ پەقەت ئەسلىمىلىرى بىلەن كۆمۈلىدۇ. مازارلار سالىھ ئەمەلدىن باشقا ھېچ نەرسە پايدا بەرمەيدىغان ماكانلاردۇر. ھەدىس-شەرىپتە:

«مۆمىن ۋاپات بولغاندا ناماز باش تەرىپىدە، سەدىقە ئوڭ تەرىپىدە، روزا سول تەرىپىدە بولىدۇ» (فەزائىلى ئەئمال، 267-268) دېيىلىشى بۇنىڭ ئەڭ گۈزەل دەلىلىدۇر.

ئاللاھ رىزاسىغا ئۇيغۇن بولمىغان بىر ھايات چۆللەردىكى بىر سەراپقا (سۇ باردەك كۆرۈنىدۇ، بېرىپ قارىسا سۇ يوق ئەھۋالغا) ئوخشايدۇ. ھەقىقەتتىن ئالدىغان نېسىۋىسى بىر خىيالدىن ئىبارەت بولىدۇ.

ئاللاھنىڭ ئەبەدى كەرىمىدىن ئۈمىد قىلىمىزكى، مۇبارەك رامىزان ئېيىدا روزا ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇيرۇقلىرىغا رىئايە قىلىپ، ئۇنىڭ قىممىتىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، كۆپ ساۋاپ قازىنىشىمىزغا، تېخىمۇ ئاز گۇناھ قىلىشىمىزغا سەۋەپ بولغاي!

ھەدىس-شەرىپتە:

«ئەگەر ئىنسانلار رامىزان-شەرىپنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى لايىقىدا بىلگەن بولسا، يىلنىڭ ھەممىسىنىڭ رامىزان بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى» دېيىلگەن. (ئىبنى ھۇزەيمە، سەھىھ، 3-جىلد، 190)

چۈنكى رامىزان ئېيى باشتىن ئاخىرغىچە بىر مەغپىرەت ئىقلىمىدۇر. ئىسلامنىڭ تۆت شەرتى ھاياجان بىلەن ئىجرا قىلىنىدىغان مۇبارەك بىر ئايدۇر. رامىزان روھنى ساپلاشتۇرۇپ،

پاسىقلىق، جەڭگى-جېدەل قاتارلىق ئەخلاقسىز قىلمىشلار چەكلىنىدىغان نازۇك ھەج ئىبادىتىگە روھى جەھەتتىن بىر تەييارلىقتۇر.

شۈبھىسىزكى، رامىزان شەرىپىنىڭ بارلىق كۈنلىرى پۇرسەت مىنۇتلىرىدۇر. ئۇ باشتىن ئاخىرغىچە پەيز ئاسمىنىنىڭ بەرىكەت يامغۇرىدۇر. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

«رامىزاننىڭ ئەۋۋىلى رەھمەت، ئوتتۇرىسى مەغپىرەت، ئاخىرى جەھەننەمدىن ئازاد بولۇشتۇر» دېگەن. (ئىبنى ھۇزەيمە. سەھىھ، 3-جىلد، 191)

رامىزان كۆڭۈللەرگە بەركەت بېرىدىغان، ئەتراپنى روھانى باھار يېشىللىكى قاپلايدىغان بىر مەزگىلدۇر. قەلبتىكى قۇرۇپ قالغان ئىمان سالىھ ئەمەللەر بىلەن ياشىرىپ ، سارغىيىپ قالغان قەلبلەر تەقۋا بىلەن روھانىلىشىدۇ. بۇ ئاي باشتىن ئاخىرغىچە غەنىمەت ۋە ساۋاپ قازىنىشقا پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ.

بۇ پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويغۇچىلارنىڭ قانداق زىيانلارغا گىرىپتار بولىدىغانلىقى تۆۋەندىكى ھەدىس-شەرىپتە بايان قىلىنغان:

كائاب بىن ئۇجرىدىن:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزدىن مۇنبەرگە يېقىن ئولتۇرۇشىمىزنى تەلەپ قىلدى. بىز مۇنبەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردۇق. بىر پەلەمپەي يوقىرىغا چىقىپ «ئامىن» دېدى. بىر پەلەمپەي يەنە يوقىرىغا چىقىپ يەنە «ئامىن» دېدى. مۇنبەردىن چۈشكەندە:

- ئەي ئاللاھنىڭ رەسۇلى، بۈگۈن بىز ئىلگىرى سەندىن ئاڭلىمىغان يېڭى بىر نەرسە ئاڭلىدۇق» دېدۇق. پەيغەمبىرىمىز:

- مۇنبەردىكى ۋاقتىمدا جىبرىئىل كەلدى. مەن بىرىنچى پەلەمپەيگە چىققان ۋاقتىمدا:

- رامىزان ئېيىغا كىرىپ ئەپۇ قىلىنمىغانلارغا لەنەت بولسۇن! - دېدى. مەن: «ئامىن!» دېدىم. ئىككىنچى پەلەمپەيگە چىققان ۋاقتىمدا:

- يېنىدا سېنىڭ ئىسمىڭ ئېيتىلغان ۋاقىتتا ساڭا دۇرۇت ۋە سالام ئېيتمىغانلارغا لەنەت بولسۇن! - دېدى. مەن: «ئامىن!» دېدىم. كېيىن ئۈچىنچى پەلەمپەيگە چىققان ۋاقتىمدا:

-ئاتا-ئانىسى ياشىنىپ قالغان ۋاقىتدا يېنىدا تۇرۇپ جەننەتنى قازىنالمىغان كىشىگە لەنەت بولسۇن! - دېدى. مەن: «ئامىن!» دېدىم. - دېدى. (ھاكىم، مۇستەدرەك، 4-جىلد، 170)

بۇ ھەدىس-شەرىپتە رەھمىتى مۇشۇنداق كۆپ بولغان بىر ئايدا ئىبادەتلەرگە، قۇللۇققا، دۇرۇتلارغا ۋە ئاتا-ئانا ھەققىگە قارىتا غاپىل قېلىشنىڭ دەھشەتلىك ئاقىۋىتى بايان قىلىنغان.

❁

بۇ مۇبارەك كۈنلەردىن پايدىلىنىش جەھەتتە قىلىشقا تېگىشلىك ئىبادەتلەرنىڭ بېشىدا يوقسۇل، يېتىم، چارىسىز، كېسەل ۋە موھتاجلارغا قاراش كېلىدۇ. يۈرەكلەر بۇ خىل كىشىلەرگە ئۇزىنىشى، ئۇلار بىلەن كۆڭۈل باراۋەرلىكى بولۇشى ۋە ئۇلارغا قۇچاق ئېچىش، رامىزان-شەرىپىنىڭ پەزىلىتىنى يۈكسەلدۈرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئاساسلاردىن بىرسىدۇر. بۇ

خىل ئىبادەتلەر، يەنى ئەھلىگە بېرىلگەن زاكات ۋە سەدىقىگە ئوخشاش سالىھ ئەمەللەر جانابى ئاللاھنىڭ ئەپۇ ۋە مەغپىرىتىگە سەۋەپ بولىدۇ. بەندىنى پەيز ۋە بەرىكەتكە غەرق قىلىدۇ. ئىلاھى رەھمەتنىڭ ئىشىكلىرىنى ئاچىدۇ. ئازابنىڭ ئىشىكىنى ئېتىۋېتىدۇ.

ھەدىس-شەرىپتە:

«سەدىقە 70 خىل بالانى توسىدۇ.» دېيىلگەن. (سۇيۇتى، ئەلجامىئۇسسەغىر، 2-جىلد، 52)

«سەدىقە ئاللاھنىڭ غەزىپىنى توختىتىدۇ.» دېگەن. (تىرمىزى، زاكات، 289)

لوقمان ھېكىم ئوغلىغا:

«ئەۋلادىم! بىلىپ بىلمەي بىرەر گۇناھ قىلىپ سالغان ۋاقتىڭدا، دەرھال تەۋبە قىلىپ، سەدىقە بەرگىن!» دېگەن. رامىزان ئېيىدا بېرىلگەن سەدىقىنىڭ ئەھمىيىتى مۇنداق بايان قىلىنغان:

بىر ئادەم ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ:

- يا رەسۇلۇللاھ! قايسى سەدىقە ئەجىر جەھەتتىن ئېخىمۇ بۈيۈكتۇر؟ - دەپ سورىدى. ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

- رامىزان ئېيىدا بېرىلگەن سەدىقە. - دەپ جاۋاپ بەردى. (تىرمىزى، 9)

ئاللاھ دوستلىرى ئىنفاق قىلغانلار ۋە ئۇلارنىڭ ئىنفاقلىرىنى مۇنداق ئىزاھلىغان:

شەرىئەت ئەھلىنىڭ ئىنفاقى مالدا، ھەقىقەت ئەھلىنىڭ ئىنفاقىماللارغا قوشۇپ روھانىيەتتە، ئارىفلارنىڭ ئىنفاقى كۆڭۈلدە بولىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىلاھى ھۇزۇردىن يىراق تۇرالمايدۇ. ئاشىقلارنىڭ ئىنفاقى روھلىرىدىن بولىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ روھى ئىلاھى قازالارغا رىزا ھالىتىدە بولىدۇ. بايلارنىڭ ئىنفاقى مالىنىڭ ساندۇقتىن چىقىشىدا بولىدۇ. دەرۋىشلەرنىڭ ئىنفاقى كۆڭۈلدىن غەيرى ۋە پايدىسىز نەرسىلەرنى چىقىرىۋېتىشتە بولىدۇ.

ئابىدلارنىڭ ئىنفاقى نەپسلىرىدە بولىدۇ. ئۇلار نەپسلىرىنى قۇللۇق ۋە خىزمەتتىن يىراق قىلمايدۇ. كۆڭلى باي بولغان بايلار ئىنفاق قىلغاندا ماللىرىنى موھتاجلارغا بېرىشتىن ئۇزاق قالمايدۇ. بارلىق يېتىم- يوقسۇللار شۈكۈر قىلغۇچى مەرت بايلارنىڭ بارلىقى بىلەن خۇشال ۋە بەختىيار بولىدۇ. باھار بۇلۇتى توپراقلارغا قانداق رەھمەت يامغۇرى ياغدۇرسا، مەرت ۋە مەرھەمەتلىك بايلارمۇ ئەينى شەكىلدە ئاللاھنىڭ موھتاج ۋە غېرىپ بەندىلىرىگە رەھمەت ۋەسىلىسى بولىدۇ.

ئىنفاق قىلغۇچى قانچىلىك ياخشى كۆرۈپ، ئىشتىياق بىلەن بەرسە بۇ ئالغۇچىغا ئۇ قەدەر بەرىكەت قىلىدۇ. بۇنداق بىر ئېلىم-سېتىم بەرگۈچى ۋە ئالغۇچىغىمۇ ھۇزۇر مەنبەسى بولىدۇ. چۈنكى بەرگۈچىنىڭ روھى چوڭقۇرلۇقى ئالغۇچىدا ئەكس ئېتىدۇ. ئايەتتە دېيىلگەن: تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ «**قەتئى زىيان تارتمايدىغان بىر تىجارەت**» مەيدانغا كېلىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئىنسان ئايەتتە دېيىلگەندەك:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللهِ وَاللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

«ئى ئىنسانلار! سىلەر ئاللاھقا موھتاجسىلەر، ئاللاھ (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر.» (فاتىر سۈرىسى، 15-ئايەت) دېگەن خىتابىغا لايىق بولىدۇ. قۇللۇقنىڭ بىر ئالامىتى پېقىر، باي ھەممە ئادەمنىڭ ئاللاھ ئالدىدا «پېقىر ھالى»نى ئىدراك قىلىپ، داۋاملىق ئاللاھقا موھتاج ئىكەنلىك ھېسسىياتىدا بولۇشىدۇر. ئىسلام بۈيۈكلىرى بۇ پېقىرلىق ھالىتىنىڭ قىممىتى ۋە ئەھمىيىتى ئېپادىلەپ:

«پېقىرلىق ئىپتىخارىمىزدۇر» دېگەن. بۇ ئەھمىيەتلىك سۆز بىر ھېكمەت لەۋھەسىدۇر. دۇنيا بايلىقىغا قارىتا كۆڭۈل بايلىقىنى تاللايدىغان ئىپادىلەردۇر. بۇ سالىھ بايلار بىلەن سالىھ پېقىرلاردىكى پەزىلەت مەنبەسىنى كۆرستىدۇ. بۇ قانائەت ئەھلى بولۇشنى ئەمىر قىلىدۇ.

قانائەتكە ئوخشاش بىر روھ خەزىنىسى ۋە بايلىقى بىلەن زىننەتلەنگەن ئىنسانلار باي بولسا، ئىسراپ ۋە بېخىللىقتىن ئۆزىنى ساقلايدۇ، ئەگەر پېقىر بولسا، ھايا قىلىپ ئەھۋالىنى پەقەت جانابى ئاللاھقىلا ئېيتىدۇ. چۈنكى بۇلار ئۆزلىرىنى ئاللاھقا ئاتىغانلاردۇر.

ھەزرىتى مەۋلانا:

«مەرت ئىنسانغا يارىشىدىغىنى پېقىرلارغا ئېھسان قىلىشتۇر. ئاشىقلارغا يارىشىدىغىنى جانان يولىدا جانىنى پىدا قىلىشتۇر» دېگەن.

❀

ئىنفاقتا نەمۇنە بولۇش ئۈچۈن ئاللامە ئىبنى قەييۇم ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىنفاقتىكى كۆڭۈل بايلىقىنى مۇنداق ئىپادە قىلغان:

«ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىگە بولغان نەرسىلەرنى سەدىقە قىلىپ بېرىش مەسىلىسىدە ھېچ قانداق ئىنسانغا ئوخشمايتتى. ئاللاھ بەرگەن ماللارنى يىغمايتتى، بىر بۇرجەكتە ساقلىمايتتى. بىر ئىنسان ئۆزىدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلغاندا ئاز ياكى كۆپ بولسۇن قەتئىي قۇرۇق قول قايتۇرمايتتى. ئۇنىڭ سەدىقە بېرىشى پېقىرلىقتىن قورقمايدىغان دەرىجىدە ئىدى. سەدىقە بېرىش ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ بۈيۈك خۇشاللىق ئىدى. ئۇنىڭ بېرىشتىن ھاسىل بولغان خۇشاللىقى ھاجەتمەن بولۇپ ئۇنىڭدىن ئالغۇچىدىن قاتمۇ-قات ئارتۇق ئىدى. ياخشى ئىشلارنى قىلىشتا ئىنسانلارنىڭ ئەڭ مەرتى ئىدى. ئوڭ قولى بەرىكەت تارقىتىدىغان بىر شامالغا ئوخشايتتى. بىر ھاجەتمەن ئۇنىڭغا دەردىدىن ئېغىز ئاچقاندا كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئۆزىدە نېمە بولسا ئۇنى ھاجەتمەنگە بېرەتتى. بەزى ۋاقىتلاردا يېمەكلىكىنى، بەزى ۋاقىتلاردا ئۇستىدىكى كىيىمنى سېلىپ بېرەتتى.»

ھەزرىتى جابىردىن نەقىل قىلىنغان تەپسىر ھازىندە:

كىچىك بىر بالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلدى. ئانىسىنىڭ بىر كۆڭلەك تەلەپ قىلغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇستىدىكى كۆڭلىكىدىن باشقا كۆڭلىكى يوق ئىدى. بۇ بالىغا باشقا بىر ۋاقىتتا كېلىشنى ئېيتتى. بالا قايتىپ كېتىپ يەنە تەكرار كېلىپ، ئانىسىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇستىدىكى كۆڭلىكىنى تەلەپ قىلغانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭ بىلەن ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيگە كىرىپ ئۇستىدىكى كۆينەكنى چىقىرىپ بالىغا بەردى.

ئۇ ۋاقىتتا ناماز ۋاقتى كىرگەنلىكى ئۈچۈن ئەزان ئوقۇلۇشقا باشلىدى. ئەمما رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۈستگە كېيىدىغان بىر نەرسىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن جامائەتكە چىقالمىدى. ئەسھاپتىن بەزىلىرى نېمە بولغاندۇ دەپ ئۆيلاپ پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئۆيىگە كىردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھىسسالامنى كۆڭلەكسىز كۆردى. بۇ ئەھۋال ئۇلارنى چوڭقۇر ئويغا پاتقۇزدى.

❀

بەشىنچى خەلىپە ئۇنۋانىنى ئالغان ھەزرىتى ئۆمەر بىن ئابدۇلئەزىز مۇنداق دەيدۇ:

«ناماز سېنى يولنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە ئاپىرىدۇ. روزا پادىشانىڭ ئىشىكىنى ئاچىدۇ، سەدىقە پادىشانىڭ ھۇزۇرىغا كىرگۈزىدۇ.» ئۇبەيد بىن ئۇمەير:

«ئىنسانلار ناھايىتى ئاچ ۋە يالىڭاچ بولۇپ تىرىلدۈرۈلىدۇ. ئۇلاردىن قايسىسى دۇنيادىكى ۋاقتىدا ئاللاھ ئۈچۈن يېگۈزگەن بولسا، ئاللاھ ئۇنى ئۇ كۈندە ئاچ قويمايدۇ. ئاللاھ ئۈچۈن دۇنيادا ئۇسسۇلۇق بەرگۈچىگە ئاللاھمۇ ئۇ يەردە ئۇسسۇلۇق بېرىدۇ. ئاخىرىدا ئاللاھ ئۈچۈن كېيدۈرگەننى ئاللاھمۇ ئۇ يەردە كېيدۈرىدۇ» دېگەن.

ھەدىس-شەرىپتە:

«ئەي ئىنسان ئوغلى! ئىنفاق قىلغىنكى، ساڭىمۇ ئىنفاق قىلىنسۇن!»دېيىلگەن. (بۇخارى، مۇسلىم)

ئىنفاقنىڭ ھەقىقىتىنى مەۋلانا ھەزرەتلىرى شۇ مىسال بىلەن گۈزەل ئىزاھ قىلغان:

«مال سەدىقە بېرىش بىلەن قەتئىي كەملەپ كەتمەيدۇ، ياخشى ئىشلارنى قىلىش مال يۈتۈپ كېتىش ياكى زايە بولۇپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.»

«بەرگەن زاكىتىڭ ساندۇقۇڭغا كۆزەتچى بولىدۇ، ئۇنى قوغدايدۇ، ئوقۇغان ناماز ساڭا پادىچىلىق قىلىدۇ، سىنى يامانلىقتىن، بۆرىلەردىن قۇتقۇزىدۇ.»

«بىر نەرسە تېرىغۇچىنىڭ ئامبىرى قۇرۇقدىلىدۇ. لېكىن مول ھوسۇل ۋاقتى كەلگەندە چاچقان ئۇرۇقلارغا چۈشلۇق قانچە ھەسسىسىنى قايتۇرۇپ ئالىدۇ. بىكارلىغان بىر ئامبارغا چۈشلۇق قانچە ئامبار لىق ھوسۇل قايتۇرۇۋالىدۇ.

«لېكىن بۇغداي تېرىلماي، جايىغا ئىشلىتىلمەي ئامباردا ساقلىنىپ تۇرسا پىت، بۈرگە ۋە چاشقانلارغا يەم بولىدۇ، بۇلارنى ئۇنى پۈتۈنلەي يوقۇتىۋېتىدۇ. ئاللاھتائالا بۇ ھەقتە:

وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم

«سىلەرگە رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن ئىنفاق قىلىڭلار» دېگەن. (مۇناپىقۇن سۈرىسى، 10-ئايەت)

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

«ئالتۇن-كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى ئاللاھنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا (دوزاختا بولىدىغان) قاتتىق ئازاپ بىلەن بىشارەت بەرگىن.» (تەۋبە سۈرىسى، 34-ئايەت)

زاكات ۋە ئىنفاق ئاللاھ ئۈچۈن قىلىنىدىغان بىر ئىبادەت بولغانلىقى ئۈچۈن بېرىلگەن نەرسىلەرنىڭ بىۋاستە جانابى ئاللاھقا بېرىلىدىغانلىقىنى بىلىش كېرەك.

ھەدىس-شەرىپلەردە:

شۈبھىسىز، سەدىقە موھتاج كىشى ئۇنى ئېلىشتىن ئىلگىرى ئاللاھنىڭ قۇدرەت قولىغا ئۆتىدۇ (يەنى موھتاجلارغا بېرىلگەن زاكات، سەدىقىلەرنى ئالدى بىلەن ئاللاھ ئالىدۇ، كېيىن پېقىرلەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ» دېيىلگەن. (مۇناۋى، كۈنۈزۈل ھەقائىق، 34-بەت)

مۆمىن زاكات ۋەسەدىقىنى ھەقىقەتتە ئاللاھنىڭ قولىغا بېرىدۇ، موھتاج بۇنى ئېلىشتا ئاللاھنىڭ ۋەكىلى بولسا بېرىلگەن نەرسىلەر بىر ئەدەپ ۋە تەشەككۇر ئىچىدە موھتاجلارغا تەقدىم قىلىنغان بولىدۇ.

ئايەت-كەرىمىدە بۇ ئىبادەتنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن مەجازى قىلىپ:

وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ

«سەدىقىلەرنى ئاللاھ ئالىدۇ» دېيىلگەن. (تەۋبە سۈرىسى، 104-ئايەت)

❁

سەدىقە بېرىشتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپ ناھايىتى مۇھىمدۇر. سەدىقىدىكى ئەدەپنىڭ قۇرئاندىكى ئىپادىسىدە:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ

«ئى مۆمىنلەر! پۇل-مېلىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەيدىغان كىشى (نىڭ قىلغان ئەمىلىنى بىكار قىلىۋەتكىنىگە) ئوخشاش، بەرگەن سەدىقەڭلارنى مىننەت قىلىش ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈش بىلەن بىكار قىلىۋەتمەڭلار. بۇنداق (پۇل-مېلىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان) ئادەم خۇددى ئۈستىگە توپا-چاڭ قونۇپ قالغان، قاتتىق يامغۇردىن كېيىن (يۇيۇلۇپ) بۇرۇنقىدەك بولۇپ قالغان سىلىق تاشقا ئوخشايدۇ، ئۇلار قىلغان ئەمەللىرى ئۈچۈن ئاخىرەتتە ھېچ قانداق ساۋابقا ئىگە بولالمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى، 264-ئايەت) دېيىلگەن.

ئاللاھ دوستلىرى زاكات ۋە سەدىقە بەرگەندە مىننەت بولۇپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلىپ، موھتاجنىڭ ئالدىدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەمتەرلىك بىلەن تەقدىم قىلغان.

سۇلايمان ئەلەيھىسسالام جانابى ئاللاھ بەخىش قىلغان دۇنيا سەلتەنىتىگە مەيلىنى بەرمەي، بۇ سەلتەنەتنى قەلبىنىڭ سىرتىدا كۈتتۈرگەن. ئۇ پات-پات پېقىرلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇلار بىلەن بىرگە ئولتۇرۇشتىن خۇشاللانغان ۋە:

«مىسكىن مىسكىنلەرگە يارىشىدۇ» دېگەن.

بۇنىڭ بىلەن دۇنيا سەلتەنىتى ئىچىدە كەمتەرلىكنىڭ ئەڭ گۈزەل ھالىتىنى ياشىغان. ئايەت-كەرىمدە ئېيتىلغاندەك:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاء إِلَى اللهِ وَاللهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

«ئى ئىنسانلار! سىلەر ئاللاھقا موھتاجسىلەر، ئاللاھ (ھەممىدىن) بىھاجەتتۇر، مەدھىيىگە لايىقتۇر.» (فاتىرسۈرىسى، 15-ئايەت) دېگەن ھەقىقەتنىڭ ئىدراكى ئىچىدە ياشىغان.

بىر كۈنى بىر غاپىل كىشى كۆڭلى باي پېقىرلار بىلەن بىرگە ئولتۇرۇۋاتقان سۇلايمان ئەلەيھىسسالامغا:

- نېمىشقا بۇنداق پېقىر ۋە مىسكىنلەر بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ، يەپ ئىچىسەن؟ - دەپ سورىغان. سۇلايمان ئەلەيھىسسالام:

-چۈنكى مەن پەقەت كۆڭلى باي بولغانلارنى ياخشى كۆرىمەن. - دەپ جاۋاپ بەرگەن. ئىچىدە ھاۋادىن باشقا بىر نەرسە بولمىغان بىر قاچا سۇنىڭ ئۈستىدە چۆكۈپ كەتمەي ئاقىدۇ.

قەلبى ئاللاھ جەللە جەلالۇھۇ ئاشقى بىلەن تولغان، بۇنىڭ بىلەن بىرگە ئېغىزى پۈتۈن نەپس ۋە دۇنيا ئېرزىتقۇلىرىغا ئېتىكلىك بولغان بىر مۆمىن دۇنيا دېڭىزىدا چوكۇپ كەتمەي كۆپلىگەن مەنزىللەرگە بارالايدۇ.

كۆڭلى مەرتلىك، مەرھەمەت، كەمتەرلىك ۋە مۇھەببەت تۇيغۇلىرى بىلەن تولغان بىر مۆمىن دۇنياغا ئالدانماي جان ئالىمىنى كۆرۈدۇ.

دۇنياغا ئائىت كۆپلىگەن نېمەتلەر ئۇلارنىڭ كۆزىدە ھېچ بىر نەرسە ئەمەستۇر. ئۇلار ئاززۇ قىلىدۇكى، كۆڭۈللىرى مەرىپەت ۋە ئىلاھى مۇھەببەت بىلەن تولسۇن ۋە بۇ سايىدە ئىلاھى مۇھەببەت ئاسمانلىرىغا قاناتلىنىشى ئاسان بولسۇن.

❁

بۇ مۇبارەك رەھمەت ۋە مەغپىرەت ئېيىدا ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك يەنە بىر نوقتا قەدىر كېچىسىنىڭ قىممىتىنى بىلىشتۇر.

قەدىر كېچىسى رابىمىزنىڭ ئۈممىتى مۇھەممەدكە چەكسىز مەرھەمەت چاچقان، ئوخشىشى بولمىغان بىر لۇتۇپ كېچىسىدۇر. بۇ كېچىدە كۆپلىگەن مەنىۋى خەزىنىلەر بەخش قىلىنىدۇ. بۇ كېچىنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئۇلۇغلىقىغا بىنائەن ھەققىدە مۇستەقىل بىر سۈرە نازىل بولغان.

قەدىر كېچىسى قۇرئانى-كەرىمنىڭ نازىل قىلىنىشى بىلەن نۇرلانغان، جىبرىئىل ۋە باشقا پەرىشتىلەرنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن مەنىۋىلەشتۈرۈلگەن. مۆمىنلەرگە كۆرۈلمەيدىغان نۇرانىلار تەرىپىدىن سالام بېرىلىدىغان بۇ كېچە پەيز ۋە بەرىكەت تولغان بىر لۇتۇپ، رابىبىنىڭ قۇللىرىغا بەرگەن بىر مەرھەمەت ۋە رامىزان ئېيىنىڭ بىر باھار پەسلىدۇر.

قەدىر كېچىسى ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن كەلگەن مەنىۋىياتقا توشقان ئەپۇ ۋە مەغپىرەت يادىكارى بولغان بىر كېچىدۇر.

ھەدىس-شەرىپلەردە:

«قەدىر كېچىسىنىڭ پەزىلەت ۋە ئۇلۇغلىقىغا ئىشىنىپ، ساۋابىنى پەقەت ئاللاھتىن كۈتۈپ، ئىبادەت ۋە ئىتائەت بىلەن ئۆتكۈزگەن كىشىلەرنىڭ قۇل ھەققىدىن باشقا ئۆتمۈشتىكى بارلىق گۇناھلىرى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ» دېيىلگەن. (بۇخارى، مۇسلىم)

بىزنى قەدىر كېچىسىنىڭ ھەقىقىتىگە پەقەت دۇنيا غايىسى ئارلاشتۇرۇلمىغان رىيا، كۆرستىش، ئۆزىنى ياخشى دەپ بىلىش قاتارلىق ئىللەتلەر بىلەن كىرلەنمىگەن، ئىخلاس بىلەن ئادا قىلىنغان روزا، ناماز، زاكات ۋە باشقا قۇللۇق ۋەزىپىلىرى نائىل قىلىدۇ.

بىز بىر كۈنى پانى لەززەتلەر قولىمىزدىن ئېلىنىدىغان ھەقىقەت يولۇچىلىرى.

پەيزلىك كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىۋاتقان شۇ روھانى كۈنلەرنىڭ ھەسرىتىنى چەكتۈرىدۇ. بۇ مەغپىرەت ۋە جەھەننەمدىن ئازاد قىلىدىغان كۈنلەردىن ئايرىلىش مۇتتەقىلەرگە ۋىدا كۆز يېشى تۆكتۈرىدۇ. رابىبىمىز بايرام كۈنلىرىنى پەقەت سەۋر ۋە نېمەتلىرىنىڭ قەدرىنى بىلىپ قىلغان سالىھ ئەمەللەر ۋە بېرىلگەن ئىنفاقلار نەتىجىسىدە مۇكاپات قىلىپ ئىكرام قىلىدۇ.

رابىبىمىز دۇنيا ھاياتىنى بىزلەر ئۈچۈن بىر رامزان-شەرىپ، قىيامەت سەھىرىنى بىر ھەقىقى ھېيت قىلسۇن! ئامىن.

❁

روزا

روزىنىڭ پەرزى ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن ساھۇر (زو) ۋاقتىدىن باشلاپ ئاخشام كۈنىنىڭ پېتىشىغىچە بولغان ئارىلىقتا يېمەك، ئىچمەك ۋە جىنسى مۇناسىۋەتتىن يىراق تۇرۇشتۇر.

روزىنى سۇندۇرۇپ كاپپارەت قىلىشقا سەۋەپ بولىدىغان ئەھۋاللار

1. بىلىپ تۇرۇپ يەت-ئىچىش، يەنە ئادەتلىنىپ قالغان، قىل، توپراق ۋە خام گۆش قاتارلىق نەرسىلەرنى يېيىش، تاماكۇ، نەششە، ئەپيۇن چېكىش، كۇنجۇت ياكى بۇغداي دانىلىرىغا ئوخشاش نەرسىلەرنى يېيىش،

2. جىنسى مۇناسىۋەت قىلىش،

3. قان ئالدۇرۇش، چىشلىرىنى چوتكىلاش ۋە سۈرمە تارتىش قاتارلىق روزىنى سۇندۇرمايدىغان ئىشلارنى قىلغاندىن كېيىن، بۇلارنىڭ روزىنى سۇندۇرمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، روزىنى سۇندۇرىدىغان ئىشلاردىن بىرسىنى قىلىش، ئاز مىقداردا تۇز يېيىش.

روزىنى سۇندۇرۇپ قازا قىلىشقا سەۋەپ بولىدىغان ئەھۋاللار

1. يېيىش ئادەتكە ئايلىنىپ قالمىغان بىر نەرسىنى يېيىش. ئۇن، خام گۈرۈچ، ئىچىدە ياغ شىكەر بولمىغان خېمىر يېيىش، خام ياڭاق، پىشمىغان بىھى، گىلاس ۋە زەيتۇن قاتارلىق مېۋىلەرنىڭ ئۇرۇقىنى يۇتۇش، قەغەز، پاختا، قۇرۇق ئوت، زىغىر ،سامان پارچىسى، سويۇلمىغان توخۇم قاتارلىق نەرسىلەرنى يېيىش،

2. ئېغىزغا كىرگەن يامغۇر، قار تامچىلىرىنى خالىماي يۇتۇش،

3. ئۆز خاھىشى بويىچە قۇسۇش،

4. ئۇنتۇپ قېلىپ بىر نەرسە يېگەندىن كېيىن روزام سۇنۇپ كەتتى دەپ ئويلاپ يېيىشنى داۋملاشتۇرۇش،

5. بۇرۇن، قۇلاق ۋە ئېغىزىغا بىر نەرسە ئېقىتىش،

6. بىرسىنىڭ بېسىمى ۋە مەجبۇلۇشى بىلەن روزىنى سۇندۇرۇش،

7. ساھۇر (زو)دا چىشلىرى ئارىسىدا قالغان نۇقۇت مىقدارىغىچىلىك بىر نەرسىنى يېيىش،

8. كۈن كىرىپ كەتتى دەپ ئويلاپ روزىسىنى سۇندۇرۇش، تاڭ ئاتقاندا شۈبھە بىلەن زولۇق يېيىش.

ھېيت (بايرام)

جانابى ئاللاھ «بەقا» سۈپىتىنى پەقەت ئۆزىگە خاس قىلغانلىقى ئۈچۈن جىمى مەخلۇقاتلار داۋاملىق ئۆزگىرىپ، يوقۇرىلاپ تۆۋەنلەپ تۇرىدۇ. بۇ ھەقىقەتنىڭ ماددى جەھەتتە كائىناتتا پەسىللەرنى ھاسىل قىلغانلىقى مەلۇمدۇر. كامال ۋە زاۋال ئارىسىدا ئەبەدى بىر ئۆزگۈرۈشكە مەنسۇپ بولغان كائىناتتا بەزىدە باھار ۋە ئۇنىڭ كەينىدىن كېلىدىغان قاتتىق سوغۇقنىڭ دەرتلىرى، بەزىدە باھارنىڭ بەرىكەت ۋە رەھمىتىنىڭ لەتاپەت ۋە ھۇزۇرى بار..

ئىنسان ھاياتىمۇ كائىناتتىكى ئومۇمى ئۆزگۈرۈشنىڭ ئىچىدە بولغانلىقى ئۈچۈن داۋاملىق ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن بىر بوۋاقنىڭ تۇنجى ئىشى يىغلاشتۇر. ھاياتنىڭ ئاخىرىمۇ پەقەت بارىدىغان ئولۇق ماقامنىڭ كۆرستىلىشى بىلەن ھىس قىلىنمايدىغان ئۆلۈم ئىزدىراپى بىلەن تۈگەيدۇ. بىر ئەرەپ شائىرى بۇ ئەھۋالنى مىسراغا تۆكۈپ:

سېنى ئاناڭ تۇغۇپ دۇنياغا قويغان كۈنى يىغلىغان ئىدىڭ،

پۈتۈن ئالەم كۈلۈۋاتاتتى بىر ياندا.

ئەمدى بىر ھايات كەچۈرگىنكى، ئۆلگەن چېغىڭدا كۈلگىن،

جاھان كۆز ياشلىرى بىلەن يىغلاپ قالسۇن ئارقاڭدا.

بۇ ھاياتنىڭ باشلىنىشى ۋە ئاخىرقى نوقتىلىرىدا ھۇزۇر بىلەن ئىزتىراپ ۋە تەقدىر جەريانلىرى بىر-بىرىگە ئەگىشىپ كېلىدۇ. بۇ سەۋەپتىن خەلق بىر مەسەل شەكلىدە:

گاھى خۇشاللىق ، گاھى تەقدىر،

بۇنداق كەلگەن، بۇنداق كېتەر.

دەپ بەشەرى ھاياتقا ھاكىم بولغان يوقۇرلاش ۋە تۆۋەنلەش جەريانىنى ئىپادە قىلغان. بۇنىڭغا ئاساسەن، ئىنسان ھاياتىدىكى بۇ ئەھۋال تەپەككۇر ئىگىلىرى ئۈچۈن ئىزدىراپنى غالىپ قىلىدىغان بىر خۇسۇسىيەتنى ئىپادە قىلىدۇ. لېكىن ئالاھىدە ۋە نادىر تەجەللىلەردە خۇشاللىق ۋە ھۇزۇر جەريانلىرى كەم بولمايدۇ. بۇلاردىن بىرسى ھېيتلاردۇر.

دۇنيا ھاياتىدا شەخسى ۋە ئىجتىمائى تەسىرلەردىن بىر قىسمى نەپسانى، بىر قىسمى روھانى تۇيغۇلارنى كۈچلەندۈرىدۇ. ھېيت-بايراملار بۇ تۇيغۇلار ئارىسىدا مەنىۋى بولغان قىسمىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈدىغان بىر ئامىلدۇر. بۇ ئىنساندىكى دوستلۇق ۋە تۇققانلىق تۇيغۇلىرىنى كۈچلەندۈرۈپ، شەپقەت، مەرھەمەت، ۋاپا ۋە غەمگۇزارلىق ھىسلىرىنى كۈچەيتىدۇ. ھېيتنىڭ ئەڭ گۈزەل تەبرىكلىنىشى دوست ۋە تۇققان رىشتىلىرىنى كۈچلەندۈرۈپ، يوقسۇل، غېرىپ، يېتىم، تۇل، ئاغرىق كۆڭۈللەرگە دەرمان بېرىش بىلەن بولىدۇ. دوستلىرى، يېقىنلىرى، ئىزدىراپ چەككۈچىلەر ۋە بىر تەرەپتە قالغان قېرىنداشلىرىغا ئارقىسىنى قىلغانلار ئۈچۈن بىر ھېيت خۇشاللىقى ۋە لەززىتى بولمايدۇ. ھەدىس-شەرىپتە:

«پەرزلەرنى ئادا قىلغاندىن كېيىن جانابى ئاللاھ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئەمەل مۇسۇلمان قېرىندىشىغا خۇشاللىق ئاتا قىلىشتۇر» دېيىلگەن. (سۇيۇتى، ئەل جامىئۇس سەغىر، 1-جىلد، 11)

چۈنكى ھېيت-بايراملار ئىمان قېرىنداشلىقىنىڭ ھەقىقى ئوتتۇرىغا چىقىدىغان سەھنىلىرىدۇر. ئۆلۈمدىن كېيىنكى خۇشاللىق كۈنلەرگە بىر رەھمەت مەشئىلىدۇر. شۇنىڭ

ئۇچۇن ئىزدىراپلىق كىشىلەرنى خۇشال قىلىدىغان، ئۇنىڭغا ئىلاھى بىر خۇشاللىق بىلەن تەسەللى بېرىدىغان ھەقىقى بىر ھېيتنى ئىدراك قىلىشىمىز كېرەك. بۇنداق ھېيتلار ئىنسانغا ئۆز خۇشاللىقىنى ھەممە باشقىلارنى خۇشال قىلغانلىقىنىڭ لەززىتىنى تېتىتىدۇ.

چۈنكى ھېيت بايراملار شەخسنىڭلا ئەمەس جەمىيەتنىڭ مەنىۋى خۇشاللىقى. بۇ خۇشاللىق ئورتاق بولۇشى، كۆڭۈل ئىقلىمىغا كىرىشى، پۈتۈن مۇسۇلمانلارنى كۆڭۈلدىن قېرىنداش دەپ ھىس قىلدۇرالىشى كېرەك.

ئەجىبا ھېيتلاردا قانتى سۇنۇپ كەتكەن قۇشقا ئوخشاش ئاجىز، كۆڭلى سۇنۇق ۋە خۇشاللىقى بولمىغان ئىنسانلارغا نېمە قىلالىدۇق؟

ھەزرىتى مەۋلانا سۇنۇق قەلبلەرگە دىققەت بىلەن مۇئامىلە قىلىش لازىملىقىنى بېيتلىرىدا مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

سەن ئەھمىيەت بەرمىگەن سامان ئەخلىتى ھېسابلىغان كۆڭۈل ھەممىدىن ئۈستۈندۇر.

خاراپ كۆڭۈل ھەقتائالانىڭ نەزەرگاھىدۇر، ھەقتائالا تەشرىپ قىلىدىغان يەردۇر. ئاللاھنىڭ خەزىنىلىرى خاراپ كۆڭۈللەردە بولىدۇ. خارابىلارغا كۆپلىگەن قىممەتلىك خەزىنىلەر كۆمۈلگەندۇر. كۆڭۈلنى ياراتقۇچى نېمە دېگەن ئۇلۇغ ۋە كۈچلۈكتۇر-ھە!

بىلىشىمىز كېرەككى، ھېيت بايراملار بىر تەتىل ياكى شەخسى بىر خۇشاللىق ۋەسىلىسى بولماستىن، بەلكى ئومۇمىي بىر مۇھەببەت، شەپقەت، مەرھەمەت ۋە ئىنسانى تۇيغۇلارنىڭ ئىجتىمائى پارلاقلىقى بولۇشى كېرەك.

ھەقىقى ھېيت بىر رەھمەت ۋە ئەپۇ ئىقلىمى، چەكسىز ئەپۇغا سازاۋەر بولغان مۇسۇلمانلار چوڭقۇر بىر ئىمان ھاياجىنى ئىچىدە بىر-بىرلىرى بىلەن دەرتلىشىدىغان، تەسىرلىك خاتىرىلەر بىلەن تولغان مۇبارەك بىر كۈن بولۇشى كېرەك.

ھېيت چوڭ-كىچىك، ساق-كېسەل، باي-كەمبەغەل كىشىلەرنىڭ ئورتاق بىر خۇشاللىق كۈنىدۇر. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ خۇشال بولۇشى ھېيتلارنىڭ ھەقىقى مەنىسى بىلەن ئۆتكۈزۈلۈشى بىلەن مۇمكىندۇر. بۇ جەھەتتىن ھېيت ياراتقۇچىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن جىمى مەخلۇقاتقا سۆيگۈ، شەپقەت، مەرھەمەت ۋە ياردەمچى بولۇش ۋەسىلىسى بولۇشى كېرەك.

بۈيۈك ۋەلى سەييىد ئاھمەت يەسەۋى ھەزرەتلىرىنىڭ شۇ مىسرالىرى نېمە دېگەن گۈزەلدۇر:

قەيەردە كۆرسەڭ كۆڭلى سۇنۇق، مەلھەم بول،
ئۇنداق مەزلۇم يولدا قالسا، ھەمدەم بول،
مەھشەر كۈنى دەرگاھىغا مەھرەم بول!

ئەقىللىق بولساڭ غېرىپلارنىڭ كۆڭلىنى ئال،
مۇستاپاغا ئوخشاش ئۆلكىنى كېزىپ يېتىم ئىزدە!

ھېيت كۈننى كۆڭلى سۇنۇق، يېتىم ۋە ئىزدىراپلىق كىشلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش بىلەن باشلاش كېرەك. ھەدىس- شەرىپنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن ئەڭ كۆپ ئالاقە ۋە شەپقەتكە موھتاج بولىدىغان ئۆتمۈشتىكىلىرىمىز بىلەن ئىزدىراپلىق قەۋرىلەردىن باشلاش كېرەك. بۇ ئەھۋال قەۋرىدىكىلەر بىلەن ھاياتتىكىلەرنىڭ كۆرۈشۈشى، ئەھۋاللىشىشىدۇر. فاتىھە ۋە سەدىقىلەر ئىكرام قىلىپ، ئۆتمۈشتىكىلىرىمىزگە بىر ۋاپا قەرزىمىزنىڭ بارلىقىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. ئۆزىمىزنىڭمۇ بىر كۈنى زىيارىتىگە كەلگەن قەۋرەدىكىلەرنىڭ ھالى بىلەن ئوخشاش بولىدىغانلىقىمىزنى ئويلاپ، ھاياتنى تېخىمۇ تەرتىپلىك ۋە مەنىلىك ئۆتكۈزۈشىمىزگە بىر ئىمكان ۋەسىلىسى بولىدۇ. ھەقىقەتەن ئەجدادىمىز ئىنسانىنىڭ ئۆز ئاقىبىتىنى لايىقىدا كۆرۈپ ئۆلۈمدىن ئىبرەت ئېلىشى ئۈچۈن قەبرىستانلارنى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىغا ۋە يول ياقىلىرىغا سالغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەسھابى-كىرامدىن داۋاملىق:

«ئەسھابىم! بۈگۈن بىر يېتىمنىڭ بېشىنى سىلىدىڭلارمۇ؟ بىرەر كېسەل كىشىنى زىيارەت قىلدىڭلارمۇ؟ بىر جىنازا نامىزىغا قاتناشتىڭلارمۇ؟» دەپ سورىغان.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەسھابىدىن داۋاملىق سورىغان بۇ سۇئاللىرى ھېيتلاردا ئەھمىيەت بېرىشىمىز مۇھىم بولغان ئىجتىمائى ئىبادەتلىرىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىدىن بىرىسىدۇر.

ئەۋلادلىرىمىز ئەتىنىڭ بۈيۈكلىرىدۇر. ھېيتلاردا ئۇلارغا بولغان ئالاقە ۋە ۋەزىپىلىرىمىزنى ئادا قىلىش، كەلگۈسىمىزنى ساغلام تەسىس قىلىشىمىزنىڭ ئاساسى بولىدۇ. ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتىلگەن ئاللاھ رەسۇلى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، بىر كۈنى مەسجىدتىن ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋاتقاندا يول ئۈستىدە بىر-بىرى بىلەن ئويناۋاتقان باللارنى ئۇچراتقان. لېكىن تۇساتتىن بىر بۇرجەكتە قانىتى سۇنۇپ كەتكەن قۇشتەك بىچارە ھالدا بويىنىنى قىسىپ ئاداشلىرىغا قاراپ ئولتۇرغان بىر بالىنى كۆرگەن. دەرھال شەپقەت بىلەن بالىغا قارىغان. كۆڭۈللەرنى خوش قىلىدىغان تەبەسسۇمى بىلەن:

- ئەۋلادىم! سەن نېمىشقا ئاداشلىرىڭ بىلەن ئوينىمايسەن؟ - دەپ سورىغان. بالا كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ:

- مېنىڭ دادام ئۆلۈپ كەتكەن، ھەم ئوينايدىغان بىر تۇققىنىممۇ يوق. - دەپ جاۋاپ بەرگەن. ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇبارەك قوللىرى بىلەن بالىنىڭ بېشىنى سىلاپ، يېنىدا تۇرۇۋاتقان ھەزرىتى ھەسەننى ئىشارەت قىلىپ:

- سەن ھەسەننىڭ بىر تۇققىنى بولۇشنى خالامسەن؟ - دەپ سورىغان. بۇنى ئاڭلاپ بالىنىڭ يۈزىدىكى قايغۇ خۇشاللىققا ئايلانغان.

ھەزرىتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىچىك بىر بالىنىڭمۇ كۆڭلىنى چۈشىنىپ، سۆيگۈ، شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن ئۇنى قۇچاقلىغان. بۇنىڭ بىلەن ئۈممىتىگە ھەقىقى بايرامنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ بەرگەن.

ھەقىقى بايراملار ئەزەل بىلەن ئەبەد ئارىسىدا روھنىڭ بىر غۇربەت دىيارى بولغان بۇ دۇنيادا ياشانغان قۇللۇق ۋە تەقۋا ئىمتىھانىدىن كېيىن رابىمىز لۇتۇق قىلغان مۇبارەك بىر خۇشاللىق كۈنىدۇر.

پانى كۆنلەرنى ھېيت قىلغان ھېكمەت ۋە سىر ئىمانىنىڭ ھاياجىنىنى ياشاش، ئۇنىڭ تەلىۋىنى ئورۇنلاش تۇيغۇسىدۇر. ئىبادەت، تەكبىر، زىكىر ۋە ئىجتىمائى ياردەملىشىش، بولۇپمۇ غېرىپقا ئۇزانغان كۆڭۈللەر بىلەن زىننەتلەنگەن ھەر ھېيت ئۆلۈمدىن كېيىنكى خۇشاللىق كۈنلەرنىڭ بىر رەھمەت مەشئىلىدۇر.

يەنە بىر ئىپادە بىلەن ھېيت، رامىزاننىڭ قىممىتىنى لايىقىدا ئىدراك قىلغانلار، بۇ پەيزلىك، بەرىكەت مەزگىلىنى ئاللاھنىڭ ئەمرلىرىگە ئۇيغۇن ئۆتكۈزگەنلەر، ئەبەدى لەززەتلەرنى پانى لەززەتلەردىن ئۈستۈن تۇتقانلار ۋە ئاخىرەت خۇشاللىقىنى دۇنيا خۇشاللىقىدىن ئۈستۈن تۇتقانلار ئۈچۈن رابىبىمىزنىڭ ئىلاھى بىر زىياپەت كۈنىدۇر.

بايراملارنى بۇنداق ئۆتكۈزۈش مەنىۋى بىر زەپەرنىڭ قۇتلىنىشى بولىدۇ. ئىلاھى بىر رەھمەتنىڭ ئىجتىمائى خۇشاللىقى ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. بۇ سەۋەپتىن ھېيتلار شەخسىنىڭلا ئەمەس، جەمىيەتنىڭ خۇشاللىقىدۇر. بۈيۈك بىر شۈكۈر نىشانىسى بولغان ھېيت نامازلىرىمۇ شەخسي ئەمەس جامائەت بىلەن ئوقۇلىدۇ. مۆمىنلەر ھېيتلاردا دىنىي ھىسسىيات ۋە مۇھەببەت ئۆلچىمىدە پەيز ۋە نۇرانىيەت ھاسىل قىلىدۇ.

دۇنيا ھاياتىنىڭ خۇددى قىسقا بىر رامىزان مەزگىلى، ھېيتنىڭ رىزا ۋە سائادەت تەجەللىرى بىلەن ئېچىلىدىغان ئاخىرەت كۈنى ئىكەنلىكىنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك.

بۇنىڭدىن باشقا قەلبىنى ھەر ۋاقىت «قەدىر كېچىسى» پەيزى بىلەن تولدۇرغانلار باركى، ئۇلارنىڭ ئالغان روھانى زەۋقىنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ. بۇ ئىلاھى نېمەتلەرنىڭ ئەڭ بۈيۈكى بولغان جەننەت ۋە رۇيەتى جەمالۇللاھ لەززىتىنىڭ شۇ پانى ھاياتقا ئەكس ئەتكەن نادىر ئىنسانلارغا مەخسۇس بولغان بىر تەجەللىسىدۇر. بۇ خىل زەۋقنى پەقەت ۋە پەقەت قەلبى سەلىم (پاكىزە قەلب) سايىسىدە ئالغىلى بولىدۇ. چۈنكى ئايەت-كەرىمىدە:

يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«ئۇ كۈنى (ھېچ كىشىگە) مال ۋە ئوغۇللار پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. پەقەت (ئاللاھنىڭ دەرگاھى)غا پاك قەلب بىلەن كەلگەن ئادەمگىلا پايدا يەتكۈزۈلىدۇ» (شۇئەرا سۈرىسى، 88-89-ئايەت) دەپ بايان قىلىنىپ، دۇنياغا بەل باغلىغان مال ۋە ئەۋلادنىڭ ئاخىرەتتە بىر پايدا بەرمەيدىغانلىقىنىڭ ھەقىقتى ئاستىدا قەلبى سەلىمگە ئىشارەت قىلىپ، ئاخىرەتتىكى سائادەت سەرمايىسىنىڭ پەقەتلا بۇ ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان. قەلب «سەلىم» ھالىتىگە كېلىشى ئۈچۈن دۇنيادا قولىمىزغا كەلگەن پۇرسەتلەرنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىدىن بىرسى ئومۇمغا مەخسۇس بىر لەززەت، خۇشاللىق، مەرھەمەت ۋە كۆرگەزمە يېرى بولۇش ئالاھىدىلىكى بولغان ھېيتلارنى جايىدا ئىدراك قىلىپ، بۇ ئىدراكىنىڭ تەلىۋى بويىچە ھەرىكەت قىلىشىمىز كېرەك.

بەھلۇل دانا ھەزرەتلىرى ھېيتلارنى گۈزەل تەسۋىرلەپ:

«ھېيتلار يېڭى كىيىملەرنى كىيىش ئۈچۈن ئەمەس، ئىلاھى ئازاپتىن قۇتۇلۇپ، سالامەت ۋە خاتىرجەملىكنى بەرپا قىلىدىغان مەرھەمەت تۇيغۇلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ئۈچۈندۇر» دېگەن.

«ھېيت گۈزەل قاتناش قۇراللىرىغا مىنىش ئۈچۈن ئەمەس، گۇناھلارنى يۇيۇپ، نەپسىنى پارلىتىش ۋە بۇنىڭ بىلەن ئاللاھقا كۆتۈرىدىغان بىر قەلبى سەلىمگە ئىگە بولۇش ئۈچۈندۇر» دېگەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھېيتنىڭ ھەقىقى مەنىسى ھەر شەخستە ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە قارىتا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. كۆڭۈل قانچىلىك مەرھەمەت، مۇھەببەت ۋە خۇشاللىق بىلەن تولسا، ھېيتلارمۇ شۇ قەدەر خۇشال ۋە رەڭگارەڭ بولىدۇ.

ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بىرى دۆلىتىمىزدە ۋە ئىسلام ئالىمىدە ھېيتلار بۇ مۇقەددەس روھتىن يىراقلىشىپ كەتتى. بىر قىسىم ئادەملەر ھېيتلارنى بىر تەتىل دەپ قاراپ ساياھەتكە چىقىپ، ئۇنىڭ ئىجتىمائى ۋە روھانى خۇسۇسىيىتىنى زايە قىلماقتا. ئىسلامنىڭ روھىدىن يىراقلىشىپ كېتىشنىڭ بىر نەتىجىسى بولغان شۇ ئىللەتلەرنى تۈگىتىپ، ھېيتلارنى ھەقىقى ماھىيىتىگە قاراپ ئۆتكۈزۈش ئىسلامى غەيرەت ۋە پائالىيەتلىرىمىزنىڭ ئەھمىيەتلىك بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ.

چۈنكى ھېيتلار ئىسلامى ئىدراك ۋە ئىجتىمائى ئەخلاقىنىڭ ئەڭ كامىل ئالامەتلىرىدىن بىرىسىدۇر. يىغىدىن ئويغىنىش ۋە تىرىلىش پەيتىدە تۇرۇۋاتقان دۆلىتىمىزدىكى ھېيتلار بۇ سىلكىنىشنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى بىر ئالامىتىدۇر.

ھېيتلارنى قانچىلىك دەرىجىدە ھەقىقى مەناسى بىلەن ئىدراك قىلالىساق، شۇ نىسبەتتە ئىسلامنىڭ غەمگۇزار ۋە پەيزىلىك يولىدا ئىلگىرلىگەن بولىمىز. بۇنىڭغا ئاساسەن، ھېيتلاردا نەپسلىرىمىزنىڭ ھېسابىنى قانچىلىك مەرھەمەت ۋە خىزمەتلىرىمىز بىلەن ئۆلچەپ، تۇرۇۋاتقان نوقتىمىزنى قايتىدىن بېكىتىپ، تەيىن قىلىشىمىز كېرەك.

ھېيتلارنى قەلبى سۇنۇقلارنىڭ تەبەسسۇمى بىلەن ئايدىڭلاتقانلارغا سائادەت بولسۇن! ھېيتنىڭ پۈتۈن گۈزەللىكلىرى بىلەن زىننەتلىنىپ ئۈممەتنى قۇچاقلىيالىغان مۆمىنلەر نېمىدېگەن بەختلىك-ھە!

❁